Samantapāsādikāya Vinayaṭṭhakathāya

Atthavaṇṇanābhūtā

Bhadantacoḷiyakassapattherena katā

Vimativinodanīṭīkā

(Paṭhamo bhāgo)

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1960

Ṭīkā Series 04

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a   အာ ā   ဣ i   ဤ ī   ဥ u   ဦ ū   ဧ e   ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ဉ ña
ဋ ṭa	ဌ ṭha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya   ရ ra   လ la   ဝ va   သ sa   ဟ ha   ဠ ḷa   ံ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā   ိ = i   ီ = ī   ု ု = u   ူ ူ = ū   ေ = e   ော ေါ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခူ khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ပ္ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
က္ဝ kva	ည ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Vimativinodanīṭīkā

Paṭhamabhāga

Mātikā — Piṭṭhaṅka

Bāhiranidānakathā

Verañjakaṇḍavaṇṇanā

1. Pārājikakaṇḍa

1. Paṭhamapārājika

Mātikā			Piṭṭhaṅka

Santhatabhāṇavāra

2. Dutiyapārājika

Mātikā			Piṭṭhaṅka

3. Tatiyapārājika

Mātikā Piṭṭhaṅka

3. Aniyatakaṇḍa

4. Nissaggiyakaṇḍa

1. Cīvaravagga

2. Kosiyavagga

Vimativinodanīṭīkāya paṭhamabhāge mātikā niṭṭhitā.

Vinayapiṭaka

Vimativinodanīṭīkā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

Karuṇāpuṇṇahadayaṁ, **sugataṁ** hitadāyakaṁ.
Natvā **dhammañca** vimalaṁ, **saṁghañca** guṇasampadaṁ.

Vaṇṇanā nipuṇāhesuṁ, vinayaṭṭhakathāya yā.
Pubbakehi katā nekā, nānānayasamākulā.

Tattha kāci suvitthiṇṇā, dukkhogāhā ca ganthato.
Viraddhā atthato cāpi, saddato cāpi katthaci.

Kāci katthaci apuṇṇā, kāci sammohakārinī.
Tasmā tāhi samādāya, sāraṁ saṅkheparūpato.

Līnatthañca pakāsento, viraddhañca visodhayaṁ.
Upaṭṭhitanayañcāpi, tattha tattha pakāsayaṁ.

Vinaye vimatiṁ chetuṁ, bhikkhūnaṁ lahuvuttinaṁ.
Saṅkhepena likhissāmi, tassā līnatthavaṇṇanaṁ.

Ganthārambhakathāvaṇṇanā

Vinayasaṁvaṇṇanārambhe ratanattayaṁ namassitukāmo tassa visiṭṭhaguṇayogasandassanatthaṁ **yo kappakoṭīhipī**ti-ādimāha. Visiṭṭhaguṇayogena hi vandanārahabhāvo, vandanārahe ca katā vandanā yathādhippetamatthaṁ

sādheti. Ettha ca saṁvaṇṇanārambhe ratanattayapaṇāmakaraṇappayojanaṁ tattha tattha bahudhā papañcenti ācariyā, mayaṁ pana idhādhippetameva payojanaṁ dassayissāma. Tasmā saṁvaṇṇanārambhe ratanattayapaṇāmakaraṇaṁ yathāpaṭiññātasaṁvaṇṇanāya anantarāyena parisamāpanatthanti veditabbaṁ. Tathā hi vuttaṁ "tassānubhāvena hatantarāyo"ti. Ratanattayapaṇāmakaraṇena hi rāgādidosavigamato paññādiguṇapāṭavato āyu-ādivaḍḍhanato puññātisayabhāvādito ca hoteva yathāpaṭiññātasaṁvaṇṇanāya anantarāyena parisamāpanaṁ.

Tattha paṭhamaṁ tāva bhagavato vandanaṁ kattukāmo "yo kappakoṭīhipi -pa- tassā"ti āha. Imissā pana vinayadesanāya karuṇāppadhānañāṇasamuṭṭhitatāya karuṇāppadhānameva thomanaṁ āraddhaṁ. Esā hi ācariyassa pakati, yadidaṁ ārambhānurūpathomanā. Karuṇāggahaṇena cettha aparimeyyappabhāvā sabbepi buddhaguṇā nayato saṅgahitāti daṭṭhabbā taṁmūlakattā sesabuddhaguṇānaṁ. Tattha **yo**ti imassa aniyamavacanassa nāthoti iminā sambandho. **Kappakoṭīhipi appameyyaṁ kālan**ti kappakoṭigaṇanāvasenapi "ettakā kappakoṭiyo"ti pametuṁ asakkuṇeyyaṁ kālaṁ. **Api**-saddena pageva vassagaṇanāyāti dasseti. Appameyyaṁ kālanti ca accantasaṁyoge upayogavacanaṁ, tena kappakoṭigaṇanāvasena paricchinditumasakkuṇeyyamapi, asaṅkhyeyyavasena pana paricchinditabbato salakkhaṁ caturasaṅkhyeyyakappakālaṁ accantameva nirantaraṁ pañcamahāpariccāgādi-**atidukkarāni karonto khedaṁ** kāyikaṁ parissamaṁ pattoti dasseti.

Lokahītāyāti sattalokassa hitāya. Nāthatīti **nātho,** veneyyānaṁ hitasukhaṁ āsīsatīti attho. Atha vā nāthati veneyyagate kilese upatāpeti, nāthati vā yācati veneyye attano hitakaraṇe yācitvāpi niyojetīti **nātho,** lokapaṭisaraṇo lokasāmī lokanāyakoti vuttaṁ hoti. **Mahākāruṇikassā**ti yo karuṇāya kampitahadayattā lokahitatthaṁ atidukkarakiriyāya anekappakāraṁ tādisaṁ dukkhaṁ anubhavitvā āgato, **tassa mahākāruṇikassā**ti attho. Tattha kiratīti **karuṇā,** paradukkhaṁ vikkhipati apanetīti attho. Dukkhitesu vā kiriyati pasāriyatīti karuṇā. Atha vā kiṇātīti karuṇā, paradukkhe sati

kāruṇikaṁ hiṁsati vibādheti, vināseti vā parassa dukkhanti attho. Paradukkhe sati sādhūnaṁ kampanaṁ hadayakhedaṁ karotīti vā karuṇā. Atha vā kamiti sukhaṁ, taṁ rundhatīti karuṇā. Esā hi paradukkhāpanayanakāmatālakkhaṇā attasukhanirapekkhatāya kāruṇikānaṁ sukhaṁ rundhati vibādheti. Karuṇāya niyutto **kāruṇiko,** mahanto kāruṇiko **mahākāruṇiko, tassa namo** atthūti pāṭhaseso.

Evaṁ karuṇāmukhena saṅkhepato sakalasabbaññuguṇehi bhagavantaṁ thometvā idāni saddhammaṁ thometuṁ **asambudhan**ti-ādimāha. Tattha buddhanisevitaṁ yaṁ asambudhaṁ jīvaloko bhavā bhavaṁ gacchati, tassa dhammavarassa namoti sambandho. Tattha **asambudhan**ti asambujjhanto, yathāsabhāvaṁ appaṭivijjhanatoti vuttaṁ hoti. Hetu-attho hettha antapaccayo. **Yan**ti aniyamato sapariyattiko navalokuttaradhammo kammabhāvena niddiṭṭho. **Buddhanisevitan**ti tasseva visesanaṁ, sammāsambuddhena, paccekabuddhasāvakabuddhehipi vā gocarāsevanabhāvanāsevanāhi yathārahaṁ nisevitaṁ, ajahitanti attho. Tattha pariyattiphalanibbānāni gocarāsevanavaseneva nisevitāni, maggo pana bhāvanāsevanavasenāpi paccavekkhaṇañāṇādivasena gocarāsevanavasenāpi nisevito. **Bhavābhavan**ti bhavato bhavaṁ. Atha vā hīnapaṇītādivasena khuddakaṁ mahantañca bhavanti attho. Vuḍḍhatthopi hi **a**-kāro dissati asekkhā dhammāti-ādīsu[1] viya. Atha vā bhavoti vuḍḍhi, abhavoti hāni. Bhavoti vā sassatadiṭṭhi, abhavoti ucchedadiṭṭhi. Vuttappakāro bhavo ca abhavo ca bhavābhavo, taṁ bhavābhavaṁ. **Gacchatī**ti upagacchati. **Jīvaloko**ti sattaloko. **Avijjādikilesajālaviddhaṁsino**ti dhammavisesanaṁ. Tattha na vidati dhammānaṁ yathāsabhāvaṁ na vijānātīti avijjā, aññāṇaṁ. Sā ādi yesaṁ taṇhādīnaṁ, teyeva kilissanti etehi sattāti kilesā, teyeva ca sattānaṁ vibādhanaṭṭhena jālasadisāti jālaṁ, taṁ viddhaṁseti sabbaso vināseti sīlenāti **avijjādikilesajālaviddhaṁsī,** tassa.

Nanu cettha sapariyattiko navalokuttaradhammo adhippeto, tattha ca maggoyeva kilese viddhaṁseti, netareti ce? Vuccate—maggassāpi

---

1. Abhi 1. 2 piṭṭhe.

nibbānamāgamma kilesaviddhaṁsanato nibbānampi kilese viddhaṁseti nāma, maggassa kilesaviddhaṁsanakiccaṁ phalena niṭṭhitanti phalampi “kilesaviddhaṁsī”ti vuccati, pariyattidhammopi kilesaviddhaṁsanassa upanissayapaccayattā “kilesaviddhaṁsī”ti vatthuṁ arahatīti na koci doso. **Dhammavarassa tassā**ti pubbe aniyamitassa niyāmakavacanaṁ. Tattha yathānusiṭṭhaṁ paṭipajjamāne catūsu apāyesu saṁsāradukkhe ca apatamāne dhāretīti dhammo. Vuttappakāro dhammo eva attano uttaritarābhāvena varo pavaro anuttaroti dhammavaro, tassa dhammavarassa namo atthūti attho.

Evaṁ saṅkhepanayeneva sabbadhammaguṇehi saddhammaṁ thometvā idāni ariyasaṁghaṁ thometuṁ **guṇehī**ti-ādimāha. Tattha guṇehi yo yutto, tamariyasaṁghaṁ namāmīti sambandho. Sīlādayo guṇā cettha lokiyalokuttarā adhippetā. “Vimuttivimuttiñāṇan”ti vattabbe ekadesasarūpekasesanayena “vimuttiñāṇan”ti vuttaṁ, ādisaddapariyāyena pabhutisaddena vā vimuttiggahaṇaṁ veditabbaṁ. Tattha **vimuttī**ti phalaṁ. **Vimuttiñāṇan**ti paccavekkhaṇañāṇaṁ. **Pabhuti**-saddena chaḷabhiññācatupaṭisambhidādayo guṇā saṅgahitāti daṭṭhabbā. Kusalatthikānaṁ janānaṁ puññātisayavuḍḍhiyā khettasadisattā khettanti āha “khettaṁ janānaṁ kusalatthikānan”ti. Khittaṁ bījaṁ mahapphalabhāvakaraṇena tāyatīti hi **khettaṁ. Ariyasaṁghan**ti ettha ārakattā kilesehi, anaye na iriyanato, aye ca iriyanato, sadevakena lokena “saraṇan”ti araṇīyato upagantabbato, upagatānañca tadatthasiddhito ariyā, aṭṭha ariyapuggalā, ariyānaṁ saṁgho samūhoti ariyasaṁgho, taṁ ariyasaṁghaṁ.

Idāni ratanattayapaṇāmajanitaṁ kusalābhisandaṁ yathādhippete payojane niyojetvā attanā saṁvaṇṇiyamānassa vinayassa sakalasāsanamūlabhāvadassanamukhena saṁvaṇṇanākaraṇassāpi sāsanamūlataṁ dassetuṁ **icceva**miccādigāthādvayamāha. **Puññābhisandan**ti puññoghaṁ, puññappavāhaṁ puññarāsinti attho. **Tassānubhāvenā**ti tassa yathāvuttassa puññappavāhassa ānubhāvena balena hatantarāyo vinayaṁ vaṇṇayissanti sambandho.

Aṭṭhitassa susaṇṭhitassa bhagavato sāsanaṁ yasmiṁ ṭhite patiṭṭhitaṁ hotīti yojetabbaṁ. Tattha **yasmin**ti yasmiṁ vinayapiṭake. **Ṭhite**ti pāḷito ca atthato ca anūnaṁ hutvā lajjīpuggalesu pavattanaṭṭhena ṭhite.

Sāsananti sikkhattayasaṅgahitaṁ sāsanaṁ. **Aṭṭhitassā**ti kāmasukhallikattakilamathānuyogasaṅkhāte antadvaye aṭṭhitassa, "parinibbutassapi bhagavato"tipi vadanti. **Susaṇṭhitassā**ti antadvayavirahitāya majjhimāya paṭipadāya suṭṭhu ṭhitassa. **Amissan**ti bhāvanapuṁsakaniddeso, nikāyantaraladdhīhi asammissaṁ katvā anākulaṁ katvā vaṇṇayissanti vuttaṁ hoti. **Nissāya pubbācariyānubhāvan**ti pubbācariyehi saṁvaṇṇitaṁ aṭṭhakathaṁ nissāya, na attano balenāti adhippāyo.

Atha porāṇaṭṭhakathāsu vijjamānāsu puna vinayasaṁvaṇṇanā kiṁpayojanāti? Āha **kāmañcā**ti-ādi. Tattha **kāman**ti ekantena, yathicchakaṁ vā, sabbasoti vuttaṁ hoti, tassa saṁvaṇṇitoyaṁ vinayoti iminā sambandho. **Pubbācariyāsabhehī**ti mahākassapattherādayo pubbācariyā eva akampiyaṭṭhena uttamaṭṭhena ca āsabhā, tehi pubbācariyavarehīti vuttaṁ hoti. Kīdisā pana te pubbācariyāti? Āha **ñāṇambū**ti-ādi. Aggamaggañāṇasaṅkhātena ambunā salilena niddhotāni nissesato āyatiṁ anuppattidhammatāpādanena dhotāni visodhitāni rāgādīni tīṇi malāni kāmāsavādayo ca cattāro āsavā yehi te **ñāṇambuniddhotamalāsavā,** tehi khīṇāsavehīti attho. Khīṇāsavabhāvepi na ete sukkhavipassakāti āha "visuddhavijjāpaṭisambhidehī"ti. Tattha **vijjā**ti tisso vijjā, aṭṭha vijjā vā. Paṭisambhidāppattesupi mahākassapattherādīnaṁ uccinitvā gahitatāya tesaṁ saddhammasaṁvaṇṇane[1] sāmatthiyaṁ sātisayanti dassento āh "saddhammasaṁvaṇṇanakovidehī"ti.

Kilesajātaṁ, parikkhārabāhullaṁ vā sallikhati tanuṁ karotīti sallekho, appicchatādiguṇasamūho, idha pana khīṇāsavādhikārattā parikkhārabāhullassa sallikhanavaseneva attho gahetabbo. Sallekhena nibbattaṁ sallekhiyaṁ, tasmiṁ **sallekhiye,** dhutaṅgapariharaṇādisallekhapaṭipattiyanti vuttaṁ hoti. **Nosulabhūpamehī**ti sallekhapaṭipattiyā "asukasadisā"ti natthi sulabhā upamā etesanti nosulabhūpamā, tehi. **Mahāvihārassā**ti iminā nikāyantaraṁ paṭikkhipati. Vihārasīsena hettha tattha nivāsīnañceva tehi samaladdhikānañca sabbesaṁ bhikkhūnaṁ gahaṇaṁ daṭṭhabbaṁ. Tasmā tesaṁ mahāvihāravāsīnaṁ diṭṭhisīlavisuddhiyā pabhavantena

1. Saddhammasaṁvaṇṇana... (Ka)

saññāṇabhūtattā dhammasaṅgāhatā mahākassapattherādayo "mahāvihārassa dhajūpamā"ti vuttā, tehi **ayaṁ vinayo saṁvaṇṇito** sammā anūnaṁ katvā vaṇṇito. Kathanti āha "cittehi nayehī"ti. **Vicittehi nayehi sambuddhavaranvayehi** sabbaññubuddhavaraṁ anugatehi, bhagavato adhippāyānugatehi nayehīti vuttaṁ hoti.

Evaṁ porāṇaṭṭhakathāya anūnabhāvaṁ dassetvā idāni attano saṁvaṇṇanāya payojanavisesaṁ ajjhesakañca dassetuṁ **saṁvaṇṇanā**ti-ādimāha. Tattha **saṅkhatattā**ti racitattā. **Na kañci atthaṁ abhisambhuṇātī**ti na kañci atthaṁ sādheti.

Saṁvaṇṇanaṁ tañcāti-ādinā attano saṁvaṇṇanāya karaṇappakāraṁ dasseti. Tattha tañca idāni vuccamānaṁ saṁvaṇṇanaṁ **samārabhanto** sakalāyapi mahā-aṭṭhakathāya idha gahetabbato mahā-aṭṭhakathaṁ **tassā** idāni vuccamānāya saṁvaṇṇanāya **sarīraṁ katvā** mahāpaccariyaṁ yo vinicchayo vutto, tatheva kurundīnāmādīsu **vissutāsu aṭṭhakathāsu yo vinicchayo** vutto, tatopi vinicchayato yuttamatthaṁ **apariccajanto** antogadhattheravādaṁ katvā **saṁvaṇṇanaṁ** sammā **samārabhissan**ti padatthasambandho veditabbo. Ettha ca attho kathīyati etāyāti aṭṭhakathā tthakārassa ṭṭhakāraṁ katvā. **Mahāpaccariyan**ti mahāpaccarīnāmikaṁ. Ettha ca paccarīti uḷumpaṁ vuccati, tasmiṁ nisīditvā katattā tameva nāmaṁ jātaṁ. "Kurundīvallivihāro nāma atthi, tattha katattā 'kurundī'ti nāmaṁ jātan"ti vadanti. **Ādi**saddena andhakaṭṭhakathaṁ saṅkhepaṭṭhakathañca saṅgaṇhāti.

Yuttamatthanti mahā-aṭṭhakathānayena, catubbidhavinayayuttiyā vā yuttamatthaṁ. "Aṭṭhakathaṁyeva gahetvā saṁvaṇṇanaṁ karissāmī"ti vutte aṭṭhakathāsu vuttattheravādānaṁ bāhirabhāvo siyāti tepi antokattukāmo "antogadhatheravādan"ti āha, theravādepi antokatvāti vuttaṁ hoti.

Taṁ meti gāthāya sotūhi paṭipajjitabbavidhiṁ dasseti. Tattha **dhammappadīpassā**ti dhammo eva mohandhakāraviddhaṁsanato padīpasadisattā padīpo assāti dhammappadīpo, bhagavā, tassa. **Patimānayantā**ti pūjentā manasā garuṁ karontā **nisāmentu** suṇantu.

Buddhenāti-ādinā attano saṁvaṇṇanāya āgamanasuddhidassanamukhena pamāṇabhāvaṁ dassetvā anusikkhitabbataṁ dasseti. Tattha yatheva buddhena yo dhammo vinayo ca vutto, so tassa buddhassa yehi puttehi mahākassapattherādīhi tatheva ñāto, tesaṁ buddhaputtānaṁ matimaccajantā sīhaḷaṭṭhakathācariyā yasmā pure aṭṭhakathā akaṁsūti sambandho veditabbo. Tattha **dhammo**ti suttābhidhamme saṅgaṇhāti. **Vinayo**ti sakalaṁ vinayapiṭakaṁ. **Vutto**ti pāḷito ca atthato ca **buddhena** bhagavatā vutto. Na hi bhagavatā abyākataṁ nāma tantipadaṁ atthi, tattha tattha bhagavatā pavattitapakiṇṇatadesanāyeva hi aṭṭhakathā. **Tatheva ñāto**ti yatheva buddhena vutto, tatheva ekapadampi ekakkharampi avināsetvā adhippāyañca avikopetvā ñāto viditoti attho. **Tesaṁ matimaccajantā**ti tesaṁ buddhaputtānaṁ matisaṅkhātaṁ theraparamparāya uggahetvā ābhataṁ[1] abbocchinnaṁ pāḷivaṇṇanāvasena ceva pāḷimuttakavasena ca pavattaṁ sabbaṁ aṭṭhakathāvinicchayaṁ apariccajantā. **Aṭṭhakathā akaṁsū**ti mahā-aṭṭhakathāmahāpaccari-ādikā sīhaḷaṭṭhakathāyo akaṁsu. "Aṭṭhakathāmakaṁsū"tipi pāṭho, tatthāpi soyevattho.

Tasmāti yasmā tesaṁ buddhaputtānaṁ adhippāyaṁ avikopetvā pure aṭṭhakathā akaṁsu, tasmā. **Yaṁ aṭṭhakathāsu vuttaṁ,** taṁ sabbampi pamāṇanti yojanā. **Hī**ti nipātamattaṁ hetu-atthassa tasmāti imināyeva pakāsitattā, avadhāraṇattho vā, pamāṇamevāti. Yadi aṭṭhakathāsu vuttaṁ sabbampi pamāṇaṁ, evaṁ sati tattha pamādalekhāpi pamāṇaṁ siyāti āha "vajjayitvāna pamādalekhan"ti, aparāparaṁ likhantehi pamādena satiṁ apaccupaṭṭhapetvā aññattha likhitabbaṁ aññattha likhanādivasena pavattitā pamādalekhā nāma, sā ca samantapāsādikāyaṁ tattha tattha sayameva āvibhavissati. Puna **yasmā**ti padassa sambandhadassanavasena ayaṁ atthayojanā—yasmā aṭṭhakathāsu vuttaṁ idha imasmiṁ sāsane sikkhāsu sagāravānaṁ paṇḍitānaṁ pamāṇameva, yasmā ca ayaṁ vaṇṇanāpi bhāsantarapariccāgādimattavisiṭṭhatāya atthato abhinnā, tato eva pamāṇabhūtāva hessati, tasmā anusikkhitabbāti.

Tatoti tāhi aṭṭhakathāhi. **Bhāsantarameva hitvā**ti sīhaḷabhāsaṁyeva apanetvā. **Vitthāramaggañca samāsayitvā**ti porāṇaṭṭhakathāsu

1. Āgataṁ (Ka)

yathāṭhāne vattabbampi padatthavinicchayādikaṁ ativitthiṇṇena vacanakkamena ceva vuttameva atthanayaṁ appamattakavisesena punappunaṁ kathanena ca tattha tattha papañcitaṁ tādisaṁ vitthāramaggaṁ pahāya sallahukena atthaviññāpakena padakkamena ceva vuttanayasadisaṁ vattabbaṁ atidisitvā ca saṅkhepanayeneva vaṇṇayissāmāti adhippāyo. **Sāratthadīpaniyaṁ**[1] pana vinayaṭīkāyaṁ "porāṇaṭṭhakathāsu upari vuccamānampi[2] ānetvā tattha tattha papañcitaṁ ñatticatutthena kammena -pa- upasampannoti bhikkhūti ettha[3] apalokanādīnaṁ catunnampi kammānaṁ vitthārakathā viya tādisaṁ vitthāramaggaṁ saṅkhipitvā"ti vuttaṁ, taṁ tantikkamaṁ kañci[4] avokkamitvāti ettheva vattuṁ yuttaṁ. Aññattha pāḷiyā vattabbaṁ aññattha kathanañhi tantikkamaṁ vokkamitvā kathanaṁ nāma. Tathā hi vuttaṁ "tatheva vaṇṇituṁ yuttarūpaṁ hutvā anukkamena āgataṁ pāḷiṁ pariccajitvā saṁvaṇṇanato sīhaḷaṭṭhakathāsu ayuttaṭṭhāne vaṇṇitaṁ yathāṭhāneyeva vaṇṇanato ca vuttaṁ 'tantikkamaṁ kañci avokkamitvā'ti". Tasmā yathāvuttanayeneva attho gahetabbo. Kathaṁ pana vitthāramaggassa saṅkhipane vinicchayo na hīyatīti? Āha "vinicchayaṁ sabbamasesayitvā"ti. Saṅkhipantopi punappunaṁ vacanādimeva saṅkhipanto, vinicchayaṁ pana aṭṭhakathāsu sabbāsupi vuttaṁ sabbampi asesayitvā, kiñcimattampi aparihāpetvāti vuttaṁ hoti. **Tantikkamaṁ kañci avokkamitvā**ti kañci pāḷikkamaṁ anatikkamitvā, anukkameneva pāḷiṁ vaṇṇayissāmāti attho.

Suttantikānaṁ vacanānamatthanti verañjakaṇḍādīsu[5] āgatānaṁ jhānakathādīnaṁ suttantavacanānaṁ sīhaḷaṭṭhakathāsu "suttantikānaṁ bhāro"ti vatvā avaṇṇitabbaṭṭhānaṁ[6] atthaṁ taṁtaṁsuttānurūpaṁ sabbaso paridīpayissāmāti adhippāyo. **Hessatī**ti bhavissati, karīyissatīti vā attho. Ettha ca paṭhamasmiṁ atthavikappe "bhāsantarapariccāgādikaṁ catubbidhaṁ kiccaṁ nipphādetvā suttantikānaṁ vacanānamatthaṁ **paridīpayantī** ayaṁ vaṇṇanā bhavissatī"ti vaṇṇanāvasena samānakattukatā veditabbā. Pacchimasmiṁ atthavikappe pana "heṭṭhā vuttabhāsantarapariccāgādikaṁ katvā suttantikānaṁ vacanānamatthaṁ paridīpayantī ayaṁ vaṇṇanā amhehi karīyissatī"ti evaṁ ācariyavasena samānakattukatā veditabbā.

Ganthārambhakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

---

1. Sārattha-Ṭī 1. 23 piṭṭhe.
2. Vakkhamānampi (Sī)
3. Vi 1. 28 piṭṭhe.
4. Kiñci (Sī, Ka)
5. Vi 1. 5 piṭṭhe.
6. Avaṇṇitaṭṭhānaṁ (?)

Bāhiranidānakathā

Idāni saṁvaravinayapahānavinayādīsu bahūsu vinayesu attanā “taṁ vaṇṇayissaṁ vinayan”ti evaṁ saṁvaṇṇetabbabhāvena paṭiññātaṁ vinayaṁ dassento āha **tatthā**ti-ādi. Tattha **tatthā**ti yathāvuttāsu gāthāsu. **Tāva**saddo paṭhamanti imasmiṁ atthe daṭṭhabbo, tena paṭhamaṁ vinayaṁ vavatthapetvā pacchā tassa vaṇṇanaṁ karissāmāti dīpeti. **Vavatthapetabbo**ti niyametabbo. **Tenetaṁ vuccatī**ti yasmā vavatthapetabbo, tena hetunā etaṁ vinayo nāmāti-ādikaṁ niyāmakavacanaṁ vuccatīti attho. **Assā**ti vinayassa. **Mātikā**ti uddeso. So hi niddesapadānaṁ jananīṭhāne ṭhitattā mātā viyāti “mātikā”ti vuccati.

Idāni saṁvaṇṇetabbamatthaṁ mātikaṁ paṭṭhapetvā dassento āha **vuttaṁ yenā**ti-ādi. Idaṁ vuttaṁ hoti—etaṁ tena samayena buddho bhagavā verañjāyaṁ viharatīti-ādinidānavacanapaṭimaṇḍitaṁ vinayapiṭakaṁ yena puggalena vuttaṁ, yasmiṁ kāle vuttaṁ, yasmā kāraṇā vuttaṁ, yena dhāritaṁ, yena ca ābhataṁ, yesu patiṭṭhitaṁ, etaṁ yathāvuttavidhānaṁ vatvā tato tena samayenāti-ādipāṭhassa atthaṁ anekappakārato dassento vinayassa atthavaṇṇanaṁ karissāmīti.

Ettha ca **vuttaṁ yena yadā yasmā**ti idaṁ vacanaṁ tena samayena buddho bhagavāti-ādinidānavacanamattaṁ apekkhitvā vattukāmopi visuṁ avatvā “nidānena ādikalyāṇaṁ, idamavocāti nigamanena pariyosānakalyāṇan”ti vacanato nidānanigamanānipi satthudesanāya anuvidhānattā tadantogadhānevāti nidānassāpi vinayapāḷiyaṁyeva antogadhattā vuttaṁ yena yadā yasmāti idampi vinayapiṭakasambandhaṁyeva sāmaññato sabbattha sambandhamupagacchati.

Idāni pana taṁ visuṁ nīharitvā dassento **tattha vuttaṁ yenā**ti-ādimāha. **Tatthā**ti tesu mātikāpadesu. **Idan**ti tena samayenāti-ādinidānavacanaṁ. **Hi**-saddo yasmāti attho daṭṭhabbo, yasmā buddhassa bhagavato attapaccakkhavacanaṁ na hoti, tasmāti vuttaṁ hoti. **Attapaccakkhavacanaṁ na hotī**ti attanā paccakkhaṁ katvā vuttavacanaṁ na hoti.

Atha vā attano paccakkhakāle dharamānakāle vuttavacanaṁ na hoti. Tadubhayenāpi bhagavato vuttavacanaṁ na hotīti attho.

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanā

Paṭhamamahāsaṅgīti nāma cesāti ettha **ca**-saddo vattabbasampiṇḍanattho, upaññāsattho vā, upaññāsoti ca vākyārambho vuccati. Esā hi ganthakārānaṁ pakati, yadidaṁ kiñci vatvā puna aparaṁ vattumārabhantānaṁ ca-saddappayogo. Yathāpaccayaṁ tattha tattha desitattā vippakiṇṇānaṁ dhammavinayānaṁ sabhāgatthavasena saṅgahetvā gāyanaṁ kathanaṁ saṅgīti, mahāvisayattā pūjanīyattā ca mahatī saṅgīti mahāsaṅgīti. Dutiyādiṁ upādāya cesā "paṭhamamahāsaṅgītī"ti vuttā. Nidadāti desanaṁ desakālādivasena aviditaṁ viditaṁ katvā nidassetīti **nidānaṁ,** tattha **kosallatthaṁ.**

Veneyyānaṁ maggaphaluppattihetubhūtāva kiriyā nippariyāyena buddhakiccanti āha "dhammacakkappavattanañhi ādiṁ katvā"ti. Tattha satipaṭṭhānādidhammo eva pavattanaṭṭhena cakkanti **dhammacakkaṁ,** cakkanti vā āṇā, taṁ dhammato anapetattā dhammacakkaṁ, dhammena ñāyena cakkantipi dhammacakkaṁ. **Katabuddhakicce**ti niṭṭhitabuddhakicce bhagavati lokanātheti sambandho. **Kusinārāyan**ti samīpatthe etaṁ bhummavacanaṁ. **Upavattane mallānaṁ sālavane**ti tassa nagarassa upavattanabhūtaṁ mallarājūnaṁ sālavanuyyānaṁ dasseti. Tattha nagaraṁ pavisantā[1] uyyānato upecca vattanti gacchanti etenāti "upavattanan"ti uyyānassa ca nagarassa ca majjhe sālavanaṁ vuccati. Kusinārāya hi dakkhiṇapacchimadisāya taṁ uyyānaṁ hoti, tato uyyānato sālavanarājivirājito maggo pācīnābhimukho gantvā nagarassa dakkhiṇadvārābhimukho uttarena nivattā, tena maggena manussā nagaraṁ pavisanti, tasmā taṁ "upavattanan"ti vuccati. Tattha kira upavattane aññamaññasaṁsaṭṭhaviṭapānaṁ sampannachāyānaṁ sālapantīnamantare bhagavato parinibbānamañco paññatto, taṁ sandhāya vuttaṁ "yamakasālānamantare"ti. Upādīyati kammakilesehīti upādi, vipākakkhandhā kaṭattā ca rūpaṁ. Tadeva kammakilesehi sammā appahīnatāya seso, natthi ettha upādisesoti **anupādisesā,** nibbānadhātu, tāya.

---

1. Pavisitvā (Ka)

Itthambhūtalakkhaṇe cāyaṁ karaṇaniddeso. **Parinibbāne**ti nimittatthe bhummaṁ, parinibbānahetu tasmiṁ ṭhāne sannipatitānanti attho. Saṁghassa thero jeṭṭho **saṁghatthero.** Ettha ca saṁghasaddassa bhikkhusatasahassasaddasāpekkhattepi gamakattā therasaddena samāso yathā devadattassa garukulanti. Āyasmā mahākassapo dhammavinayasaṅgāyanatthaṁ bhikkhūnaṁ ussāhaṁ janesīti sambandho.

Tathā ussāhaṁ jananassa kāraṇamāha **sattāhaparinibbute**ti-ādi. Satta ahāni samāhaṭāni sattāhaṁ, sattāhaṁ parinibbutassa assāti sattāhaparinibbuto, sattāhaparinibbute subhaddena vuḍḍhapabbajitena vuttavacanamanussarantoti sambandho. **Alaṁ āvuso**ti-ādinā tena vuttavacanaṁ dasseti. Tattha **alan**ti paṭikkhepavacanaṁ. **Tena mahāsamaṇenā**ti nissakke karaṇavacanaṁ, tato mahāsamaṇato suṭṭhu muttā mayanti attho, upaddutā ca homa tadāti adhippāyo, homāti vā atītatthe vattamānavacanaṁ, ahumhāti attho. **Ṭhānaṁ kho panetaṁ vijjatī**ti tiṭṭhati ettha phalaṁ tadāyattavuttitāyāti **ṭhānaṁ,** hetu. **Kho**ti avadhāraṇe, etaṁ karaṇaṁ vijjateva, no na vijjatīti attho. Kiṁ taṁ kāraṇanti? Āha **yaṁ pāpabhikkhū**ti-ādi. Ettha **yan**ti nipātamattaṁ, kāraṇaniddeso vā, yena kāraṇena antaradhāpeyyuṁ, tadetaṁ kāraṇaṁ vijjatīti attho. Atīto atikkanto satthā ettha, etassāti vā **atītasatthukaṁ,** pāvacanaṁ. Padhānaṁ vacanaṁ **pāvacanaṁ,** dhammavinayanti vuttaṁ hoti. **Pakkhaṁ labhitvā**ti alajjīpakkhaṁ labhitvā. **Na cirassevā**ti na cireneva. **Yāva ca dhammavinayo tiṭṭhatī**ti yattakaṁ kālaṁ dhammo ca vinayo ca lajjīpuggalesu tiṭṭhati.

Vuttañhetaṁ bhagavatāti parinibbānamañce nipannena bhagavatā vuttanti attho. **Desito paññatto**ti suttābhidhammapiṭakasaṅgahitassa dhammassa ceva vinayapiṭakasaṅgahitassa vinayassa ca atisajjanaṁ pabodhanaṁ desanā. Tasseva pakārato ñāpanaṁ asaṅkarato ṭhapanaṁ paññāpanaṁ. **So vo mamaccayena satthā**ti so dhammavinayo tumhākaṁ mamaccayena satthā mayi parinibbute satthukiccaṁ sādhessati. **Sāsanan**ti pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena tividhaṁ sāsanaṁ, nippariyāyato pana sattattiṁsa bodhipakkhiyadhammā. **Addhaniyan**ti addhānakkhamaṁ, tadeva **ciraṭṭhitikaṁ assa** bhaveyyāti sambandho.

Idāni sammāsambuddhena attano kataṁ anuggahavisesaṁ vibhāvento āha **yañcāhaṁ bhagavatā**ti-ādi. Tattha **yañcāhan**ti etassa anuggahitoti etena sambandho. Tattha **yan**ti yasmā, yena kāraṇenāti vuttaṁ hoti. Kiriyāparāmasanaṁ vā etaṁ, tena anuggahitoti ettha anuggahaṇaṁ parāmasati. **Dhāressasī**ti-ādikaṁ bhagavatā mahākassapattherena saddhiṁ cīvaraparivattanaṁ kātukāmena vuttavacanaṁ. **Dhāressasi pana me tvaṁ kassapā**ti "kassapa tvaṁ imāni paribhogajiṇṇāni paṁsukūlāni pārupituṁ sakkhissasī"ti vadati, tañca kho na kāyabalaṁ sandhāya, paṭipattipūraṇaṁ pana sandhāya evamāha. **Sāṇāni paṁsukūlānī**ti matakaḷevaraṁ paliveṭhetvā chaḍḍitāni tumbamatte kimayo papphoṭetvā gahitāni sāṇavākamayāni paṁsukūlacīvarāni. Rathikādīnaṁ yattha katthaci paṁsūnaṁ upari ṭhitattā abbhuggataṭṭhena tesu kūlamivāti paṁsukūlaṁ. Atha vā paṁsu viya kucchitabhāvaṁ ulati gacchatīti paṁsukūlanti paṁsukūlasaddassa attho daṭṭhabbo. **Nibbasanānī**ti niṭṭhitavasanakiccāni, paribhogajiṇṇānīti attho. Ekameva taṁ cīvaraṁ anekāvayavattā bahuvacanaṁ kataṁ. **Sādhāraṇaparibhogenā**ti attanā samānaparibhogena, sādhāraṇaparibhogena ca samasamaṭṭhapanena ca anuggahitoti sambandho.

Idāni navānupubbavihārachaḷabhiññāppabhede uttarimanussadhamme attanā samasamaṭṭhapanatthāya bhagavatā vuttaṁ **kassapasaṁyutte**[1] āgataṁ pāḷiṁ peyyālamukhena ādiggahaṇena ca saṅkhipitvā dassento āha **ahaṁ bhikkhave**ti-ādi. Tattha **yāvade ākaṅkhāmī**ti yāvadeva ākaṅkhāmi, yattakaṁ kālaṁ icchāmīti attho, "yāvadevā"tipi pāṭho. **Navānupubbavihārachaḷabhiññāppabhede**ti ettha **navānupubbavihāro** nāma anupaṭipāṭiyā samāpajjitabbabhāvato evaṁsaññitā nirodhasamāpattiyā saha aṭṭha rūpārūpasamāpattiyo. **Chaḷabhiññā** nāma āsavakkhayañāṇena saddhiṁ pañcābhiññāyo. **Attanā samasamaṭṭhapanenā**ti "ahaṁ yattakaṁ kālaṁ yattake samāpattivihāre abhiññāyo ca vaḷañjemi, tathā kassapopī"ti evaṁ yathāvutta-uttarimanussadhamme attanā samasamaṁ katvā ṭhapanena, idañca uttarimanussadhammasāmaññena therassa pasaṁsāmattena vuttaṁ,

---

1. Saṁ 1. 412 piṭṭhe.

na bhagavatā saddhiṁ sabbathā samatāya. Bhagavato hi guṇavisesaṁ upādāya sāvakā paccekabuddhā ca kalampi kalabhāgampi na upenti, tassa kimaññaṁ āṇaṇyaṁ bhavissati aññatra dhammavinayasaṅgāyanāti adhippāyo. Tattha **tassā**ti tassa anuggahassa, tassa meti vā attho gahetabbo. Potthakesu hi kesuci "tassa me"ti pāṭho dissati. **Āṇaṇyaṁ** aṇaṇabhāvo. **Sakakavaca-issariyānuppadānenā**ti ettha cīvarassa nidassanavasena kavacasseva gahaṇaṁ kataṁ, samāpattiyā nidassanavasena issariyaṁ gahitaṁ.

Idāni yatāvuttamatthaṁ pāḷiyā vibhāvento āha **yathāhā**ti-ādi. Tattha **kemidāhan**ti ettha **idan**ti nipātamattaṁ. **Ekaṁ samayan**ti ekasmiṁ samayeti attho. **Pāvāyā**ti pāvānagarato. **Addhānamaggappaṭipanno**ti dīghamaggappaṭipanno. Dīghapariyāyo hettha addhānasaddo. **Sabbaṁ subhaddakaṇḍaṁ vitthārato veditabban**ti **pañcasatikakkhandhake**[1] āgataṁ subhaddakaṇḍaṁ idha ānetvā vitthāretabbaṁ.

Tato paranti subhaddakaṇḍato paraṁ. Sabbaṁ **subhaddakaṇḍaṁ**[1] vitthārato veditabbanti iminā "yaṁ na icchissāma, na taṁ karissāmā"ti etaṁ pariyantaṁ subhaddakaṇḍapāḷiṁ dassetvā idāni avasesaṁ ussāhajananappakārappavattaṁ pāḷimeva dassento **handa mayaṁ āvuso**ti-ādimāha. Tattha **pure adhammo dippatī**ti ettha **"adhammo** nāma dasakusalakammapathapaṭipakkhabhūto adhammo"ti **sāratthadīpaniyaṁ**[2] vuttaṁ. Dhammasaṅgahaṇatthaṁ ussāhajananappasaṅgattā pana dhammavinayānaṁ asaṅgāyanahetudosagaṇo sambhavati, so eva ettha adhammo dippati tappaṭipakkho dhammo ca paṭibāhīyatīti vattabbaṁ. Api ca "adhammavādino balavanto honti dhammavādino dubbalā hontī"ti vuccamānattā yena adhammena te subhaddavajjiputtakādayo adhammavādino, yena ca dhammena itare dhammavādinova honti. Teyeva idha "adhammo""dhammo"ti ca vattabbā. Tasmā sīlavipatti-ādihetuko pāpicchatādidosagaṇo adhammo, tappaṭipakkho sīlasampadādihetuko appicchatādiguṇasamūho dhammoti ca gahetabbaṁ. **Pure dippatī**ti api nāma dippati. Atha vā yāva adhammo dhammaṁ paṭibāhituṁ samattho hoti, tato

1. Vi 4. 480 piṭṭhe. 2. Sāratthā-Ṭī 1. 44 piṭṭhe.

puretaramevāti attho. **Dippatī**ti dippissati[1]. Puresaddayogena hi anāgatatthe ayaṁ vattamānappayogo, yathā purā vassati devoti. **Avinayo**ti pahānavinayādīnaṁ paṭipakkhabhūto avinayo.

Tena hīti uyyojanatthe nipāto. **Sakalanavaṅgasatthusāsanapariyattidhare**ti sakalaṁ suttageyyādinavaṅgaṁ ettha, etassa vā atthīti sakalanavaṅgaṁ, satthusāsanaṁ. Atthakāmena pariyāpuṇitabbato diṭṭhadhammikādipurisatthapariyattibhāvato ca "pariyattī"ti tīṇi piṭakāni vuccanti, taṁ sakalanavaṅgasatthusāsanasaṅkhātaṁ pariyattiṁ dhārentīti sakalanavaṅgasatthusāsanapariyattidharā, tādiseti attho. Samathabhāvanāsinehābhāvena sukkhā lūkhā asiniddhā vipassanā etesanti **sukkhavipassakā. Tipiṭakasabbapariyattippabhedadhare**ti tiṇṇaṁ piṭakānaṁ samāhāro tipiṭakaṁ, tadeva navaṅgādivasena anekabhedabhinnaṁ sabbaṁ pariyattippabhedaṁ dhārentīti tipiṭakasabbapariyattippabhedadharā.

Kissa panāti kasmā pana. Sikkhatīti **sekkho.** Tamevāha "sakaraṇīyo"ti. Uparimaggattayakiccassa apariyositattā sakiccoti attho. **Assā**ti anena. **Bahukārattā**ti bahupakārattā. **Assā**ti bhaveyya. **Ativiya vissattho**ti ativiya vissāsiko. **Nan**ti ānandattheraṁ **ovadatī**ti sambandho. Ānandattherassa kadāci asaññatāya navakāya saddhivihārikaparisāya janapadacārikācaraṇaṁ, tesañca saddhivihārikānaṁ ekakkhaṇe uppabbajjanañca paṭicca mahākassapatthero taṁ niggaṇhanto evamāha "na vāyaṁ kumārako mattamaññāsī"ti. Ettha ca **vā**-saddo padapūraṇo, ayaṁ kumāro attano pamāṇaṁ na paṭijānātīti theraṁ tajjento āha. **Tatrā**ti evaṁ sati.

Kiñcāpi sekkhoti idaṁ na sekkhānaṁ agatigamanasabbhāvena vuttaṁ, asekkhānaññeva pana uccinitvā gahitattāti daṭṭhabbaṁ. Tasmā "kiñcāpi sekkho, tathāpi thero āyasmantampi ānandaṁ uccinatū"ti evamettha sambandho veditabbo, na pana kiñcāpi sekkho, tathāpi abhabbo agatiṁ gantunti yojetabbaṁ. **Abhabbo**ti-ādi panassa sabhāvakathanaṁ.

---

1. Dibbissati (Ka)

Tattha **chandā**ti chandena sinehena. **Agatiṁ gantun**ti akattabbaṁ kātuṁ. **Pariyatto**ti adhīto uggahito.

Rājagahaṁ kho mahāgocaranti ettha gāvo caranti etthāti gocaro, gunnaṁ gocaraṭṭhānaṁ. Gocaro viyāti gocaro, bhikkhācaraṇaṭṭhānaṁ. So mahanto assāti mahāgocaraṁ, rājagahaṁ. **Ukkoṭeyyā**ti nivāreyya.

Sattasu sādhukīḷanadivasesūti ettha saṁvegavatthuṁ kittetvā kittetvā sādhukaṁ eva pūjāvasena kīḷanato[1] sādhukīḷanaṁ. **Upakaṭṭhā**ti āsannā. Vassaṁ upaneti upagacchati etthāti **vassūpanāyikā.**

Tatra sudanti tassaṁ sāvatthiyaṁ, **sudan**ti nipātamattaṁ. **Ussannadhātukan**ti upacitapittasemhādidhātukaṁ. **Samassāsetun**ti santappetuṁ. **Dutiyadivase**ti jetavanavihāraṁ paviṭṭhadivasato dutiyadivaseti vadanti. Viriccati etenāti virecanaṁ. Osadhaparibhāvitaṁ khīrameva virecananti **khīravirecanaṁ. Yaṁ sandhāyā**ti yaṁ bhesajjapānaṁ sandhāya vuttaṁ. **Bhesajjamattā**ti appamattakaṁ bhesajjaṁ. Appattho hi ayaṁ **mattā**-saddo mattā sukhapariccāgāti-ādīsu[2] viya.

Khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇanti ettha **khaṇḍan**ti chinnaṁ, **phullan**ti bhinnaṁ, tesaṁ **paṭisaṅkharaṇaṁ** abhinavakaraṇaṁ.

Paricchedavasena vediyati dissatīti **pariveṇaṁ. Tatthā**ti tesu vihāresu khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇanti sambandho. **Paṭhamaṁ māsan**ti vassānassa paṭhamaṁ māsaṁ, accantasaṁyoge cetaṁ upayogavacanaṁ. Senāsanavattānaṁ bahūnaṁ paññattattā, **senāsanakkhandhake**[3] senāsanapaṭibaddhānaṁ bahūnaṁ kammānaṁ vihitattā "bhagavatā -pa- vaṇṇitan"ti vuttaṁ.

Dutiyadivaseti "khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇaṁ karomā"ti cintitadivasato dutiyadivase. Vassūpanāyikadivaseyeva te evaṁ cintesuṁ. **Siriyā niketanamivā**ti siriyā nivāsanaṭṭhānaṁ viya. Ekasmiṁ pānīyatitthe sinnipatantā pakkhino viya sabbesaṁ janānaṁ cakkhūni maṇḍapeyeva nipatantīti vuttaṁ "ekanipātatitthamiva ca devamanussanayanavihaṅgānan"ti. **Lokarāmaṇeyyakan**ti loke ramaṇīyabhāvaṁ, ramaṇaṁ arahatīti vā

---

1. Kīḷanaṁ (Sī) 2. Khu 1. 55 piṭṭhe. 3. Vi 4. 290 piṭṭhe.

lokarāmaṇeyyakaṁ. **Daṭṭhabbasāramaṇḍan**ti daṭṭhabbesu sāraṁ daṭṭhabbasāraṁ, tato vippasannanti daṭṭhabbasāramaṇḍaṁ. Atha vā daṭṭhabbo sārabhūto visiṭṭhataro maṇḍo maṇḍanaṁ alaṅkāro etassāti daṭṭhabbasāramaṇḍo, maṇḍapo. Maṇḍaṁ sūriyarasmiṁ pāti nivāretīti maṇḍapo. Vividhāni kusumadāmāni ceva muttolambakāni ca viniggalantaṁ vamentaṁ nikkhāmentamiva cāru sobhanaṁ vitānaṁ etthāti **vividhakusumadāmolambakaviniggalantacāruvitāno.** Nānāpupphūpahāravicittasupariniṭṭhitabhūmikammattā eva "ratanavicittamaṇikoṭṭimatalamivā"ti vuttaṁ. Ettha ca maṇiyo koṭṭetvā katatalaṁ maṇikoṭṭimatalaṁ nāma, tamivāti vuttaṁ hoti. **Āsanārahan**ti nisīdanārahaṁ. **Dantakhacitan**ti dantehi khacitaṁ.

Āvajjesīti upanāmesi. **Anupādāyā**ti taṇhādiṭṭhivasena kañci dhammaṁ aggahetvā. **Kathādoso**ti kathāyaṁ asaccaṁ nāma **natthi.**

Yathāvuḍḍhanti vuḍḍhapaṭipāṭiṁ anatikkamitvā. **Eke**ti majjhimabhāṇakānaṁyeva eke. Pubbe vuttampi hi sabbaṁ majjhimabhāṇakā vadantiyevāti veditabbaṁ. Dīghabhāṇakā pana "padasāva thero sannipātamāgato"ti vadanti. Tesu keci "ākāsenā"ti, "te sabbepi tathā tathā āgatadivasānampi atthitāya ekamekaṁ gahetvā tathā tathā vadiṁsū"ti vadanti.

Kaṁ dhuraṁ katvāti kaṁ jeṭṭhakaṁ katvā. **Bījaniṁ gahetvā**ti ettha bījanīgahaṇaṁ parisāya dhammakathikānaṁ hatthakukkuccavinodanamukhavikārapaṭicchādanatthaṁ dhammatāvasena āciṇṇanti veditabbaṁ. Teneva hi accantasaññatappattā buddhāpi sāvakāpi dhammakathikānaṁ dhammatādassanatthameva cittabījaniṁ gaṇhanti. **Paṭhamaṁ āvuso upāli pārājikaṁ kattha paññattan**ti ettha kathaṁ saṅgītiyā pubbe paṭhamabhāvo siddhoti? Pātimokkhuddesānukkamādinā pubbe[1] paṭhamabhāvassa siddhattā. Yebhuyyena hi tīṇi piṭakāni bhagavato dharamānakāleyeva iminā anukkamena sajjhāyitāni, teneva kamena pacchāpi saṅgītāni visesato vinayābhidhammapiṭakānīti daṭṭhabbaṁ. **Kismiṁ vatthusmin**ti nimittatthe bhummaṁ. **Antarā ca bhante rājagahaṁ antarā ca nāḷandan**ti rājagahassa ca nāḷandāya ca antarā, vivare majjheti attho. **Antarā**-saddena pana

1. Pubbeva (Sī)

yuttattā upayogavacanaṁ kataṁ. **Rājāgārake**ti rañño kīḷanatthāya kate agārake. **Ambalaṭṭhikāyan**ti rañño evaṁnāmakaṁ uyyānaṁ. **Kena saddhin**ti idha kasmā vuttanti? Yasmā panetaṁ na bhagavatā eva vuttaṁ, raññāpi kiñci kiñci vuttamatthi, tasmā "kamārabbhā"ti avatvā evaṁ vuttanti daṭṭhabbaṁ. **Vedehi puttenā**ti ayaṁ kosalarañño dhītāya putto, na videharañño dhītāya. Yasmā mātā panassa paṇḍitā, tasmā sā vedena ñāṇena īhati ghaṭati vāyamatīti "vedehī"ti pākaṭanāmā jātāti veditabbā.

Evaṁ nimitta payojana kāla desa desaka kāraka karaṇappakārehi paṭhamamahāsaṅgītiṁ dassetvā idāni tattha vavatthāpitesu dhammavinayesu nānappakārakosallatthaṁ ekapidhādibhede dassetuṁ **tadetaṁ sabbampī**ti-ādimāha. Tattha **anuttaraṁ sammāsambodhin**ti ettha anāvaraṇañāṇapadaṭṭhānaṁ maggañāṇaṁ, maggañāṇapadaṭṭhānañca anāvaraṇañāṇaṁ "sammāsambodhī"ti vuccati. **Paccavekkhantena vā**ti udānādivasena pavattadhammaṁ sandhāyāha. **Vimuttirasan**ti arahattaphalassādaṁ, vimuttisampattikaṁ vā aggaphalanipphādanato, vimuttikiccaṁ vā kilesānaṁ accantavimuttisampādanato. **Avasesaṁ buddhavacanaṁ dhammo**ti ettha yadipi dhammo eva vinayopi pariyattiyādibhāvato, tathāpi vinayasaddasannidhānena bhinnādhikaraṇabhāvena payutto dhammasaddo vinayatantivirahitaṁ tantiṁ dīpeti, yathā puññañāṇasambhāro gobalibaddanti-ādi.

Anekajātisaṁsāranti imissā gāthāya ayaṁ saṅkhepattho—ahaṁ imassa attabhāvagehassa kārakaṁ taṇhāvaḍḍhakiṁ **gavesanto** yena ñāṇena taṁ daṭṭhuṁ sakkā, taṁ bodhiñāṇaṁ **anibbisaṁ** alabhanto eva abhinīhārato pabhuti ettakaṁ kālaṁ anekajātisatasahassasaṅkhyaṁ imaṁ saṁsāravaṭṭaṁ **sandhāvissaṁ** saṁsariṁ, yasmā jarābyādhimaraṇamissatāya jāti nāmesā punappunaṁ upagantuṁ dukkhā, na ca sā tasmiṁ adiṭṭhe nivattati, tasmā taṁ gavesanto sandhāvissanti attho. **Diṭṭhosī**ti idāni mayā sabbaññutaññāṇaṁ paṭivijjhantena diṭṭho asi. **Puna gehan**ti puna imaṁ attabhāvasaṅkhātaṁ mama gehaṁ. **Na kāhasī**ti na karissasi. Kāraṇamāha **sabbā te**ti-ādi. Tava **sabbā** avasesakilesaphāsukā mayā **bhaggā.** Imassa tayā katassa attabhāvagehassa avijjāsaṅkhātaṁ **kūṭaṁ**

kaṇṇikamaṇḍalaṁ **visaṅkhataṁ** viddhaṁsitaṁ. **Visaṅkhāraṁ** nibbānaṁ ārammaṇakaraṇavasena gataṁ mama **cittaṁ.** Ahañca **taṇhānaṁ khaya**saṅkhātaṁ arahattamaggaphalaṁ **ajjhagā** pattosmīti attho. Keci pana "visaṅkhāragataṁ cittameva taṇhānaṁ khayaṁ ajjhagā"ti evampi atthaṁ vadanti.

Kecīti khandhakabhāṇakā. **Pāṭipadadivase**ti idaṁ **paccavekkhantassa uppannā**ti etena sambandhitabbaṁ, na **sabbaññubhāvappattassā**ti etena. **Somanassamayañāṇenā**ti somanassasampayuttañāṇena. **Āmantayāmī**ti nivedayāmi, bodhemīti attho. **Antare**ti antarāḷe, vemajjheti attho.

Suttantapiṭakanti yathā kammameva kammantaṁ, evaṁ suttameva suttantanti veditabbaṁ. **Asaṅgītan**ti saṅgītikkhandhaka[1] kathāvatthuppakaraṇādikaṁ. Soḷasahi vārehi upalakkhitattā "soḷasa parivārā"ti vuttaṁ. Tathā hi **parivārapāḷiyaṁ**[2] paṭhamaṁ pārājikaṁ kattha paññattanti-ādinā vuttaṁ. Paññattivāro kathāpattivāro vipattivāro saṅgahavāro samuṭṭhānavāro adhikaraṇavāro samathavāro samuccayavāroti ime aṭṭha vārā, tadanantaraṁ "methunaṁ dhammaṁ paṭisevanapaccayā pārājikaṁ kattha paññattan"ti[3] evaṁ paccayamattavisesena puna vuttā teyeva aṭṭha vārā cāti imesaṁ soḷasannaṁ vārānaṁ vasena bhikkhuvibhaṅgassa ca bhikkhunīvibhaṅgassa ca pakāsitattā soḷasahi vārehi upalakkhito parivāro "soḷasaparivāro"ti vuttoti veditabbo.

Daḷīkammasithilakaraṇappayojanāti idaṁ lokavajjapaṇṇattivajjesu yathākkamaṁ yojetabbaṁ. Saññamavelaṁ abhibhavitvā pavatto ācāro **ajjhācāro,** vītikkamo. **Tenā**ti vividhanayattādihetunā. **Etan**ti **vividhavisesanayattā**ti-ādigāthāvacanaṁ. **Etassā**ti vinayassa.

Itaraṁ panāti suttaṁ. **Attatthaparatthādibhede**ti ettha **ādi**-saddena diṭṭhadhammikasamparāyikatthe lokiyalokuttarādi-atthe ca saṅgaṇhāti. **Veneyajjhāsayānulomena vuttattā**ti vinayaṁ viya issarabhāvato āṇāpatiṭṭhāpanavasena adesetvā veneyyānaṁ ajjhāsayānulomena caritānurūpaṁ vuttattā. Anupubbasikkhādivasena adesetvā vene-

1. Vi 4. 480 piṭṭhe. 2. Vi 5. 1 piṭṭhe. 3. Vi 5. 83 piṭṭhe.

yyānaṁ kālantare abhinibbattiṁ dassento āha "sassamiva phalan"ti. Upāyasamaṅgīnaṁyeva nippajjana[1] bhāvaṁ dassento "dhenu viya khīran"ti āha. Na hi dhenuṁ visāṇādīsu, akāle vā avijātaṁ vā dohanto khīraṁ paṭilabhati.

Yanti yasmā. **Etthā**ti abhidhamme. **Abhidhamme**ti supinantena sukkavissaṭṭhiyā anāpattibhāvepi akusalacetanā upalabbhatīti-ādinā vinayapaññattiyā saṅkaravirahite dhamme, "pubbāparavirodhābhāvato saṅkaravirahite dhamme"tipi vadanti. **Ārammaṇādīhī**ti ārammaṇasampayuttakammadvārapaṭipadādīhi. **Lakkhaṇīyattā**ti sañjānitabbattā. **Yaṁ panettha avisiṭṭhan**ti ettha vinayapiṭakanti-ādīsu tīsu saddesu yaṁ avisiṭṭhaṁ samānaṁ, taṁ piṭakasaddanti attho. **Mā piṭakasampadānenā**ti pāḷisampadānavasena mā gaṇhitthāti vuttaṁ hoti. **Yathāvuttenā**ti evaṁ duvidhatthenāti-ādinā vuttappakārena.

Desanāsāsanakathābhedanti ettha desanābhedaṁ sāsanabhedaṁ kathābhedanti **bheda**saddo paccekaṁ yojetabbo. **Bhedan**ti ca nānattanti attho. **Tesū**ti piṭakesu. Sikkhā ca pahānāni ca gambhīrabhāvo ca **sikkhāpahānagambhīrabhāvo,** tañca yathārahaṁ paridīpayeti attho. **Pariyattibhedan**ti pariyāpuṇanabhedaṁ vibhāvayeti sambandho. **Yahiṁ** yasmiṁ vinayādike yaṁ sampattiñca vipattiñca yathā pāpuṇāti, tampi sabbaṁ vibhāvayeti sambandho. Atha vā yaṁ pariyattibhedaṁ sampattiṁ vipattiñca yahiṁ yathā pāpuṇāti, tampi sabbaṁ vibhāvayeti yojetabbaṁ. **Paridīpanā vibhāvanā cā**ti heṭṭhā gāthāsu vuttassa anurūpato vuttaṁ, atthato pana ekameva.

Āṇārahenāti āṇaṁ paṇetuṁ arahatīti āṇāraho, bhagavā sammāsambuddhattā. So hi mahākāruṇikatāya ca aviparītato desakabhāvena pamāṇavacanattā ca āṇaṁ paṇetuṁ arahati. Vohāraparamatthānampi sambhavato āha "āṇābāhullato"ti. Ito paresupi eseva nayo. **Paṭhaman**ti vinayapiṭakaṁ. **Pacurāparādhā** seyyasakattherādayo. Te hi dosabāhullato "pacurāparādhā"ti

---

1. Nipphajjana (Sī)

vuttā. Pacuro bahuko bahulo aparādho doso vītikkamo yesante pacurāparādhā. **Anekajjhāsayā**ti-ādīsu āsayova ajjhāsayo, so ca atthato diṭṭhi ñāṇañca. **Cariyā**ti rāgacariyādikā cha mūlacariyā. Atha vā **cariyā**ti caritaṁ, taṁ sucaritaduccaritavasena duvidhaṁ. **Adhimutti** nāma sattānaṁ pubbaparicayavasena abhiruci, sā duvidhā hīnapaṇītabhedena. **Yathānulomaṁ**ti ajjhāsayādīnaṁ anurūpaṁ. **Yathādhammaṁ**ti dhammasabhāvānurūpaṁ.

Saṁvarāsaṁvaroti ettha khuddako mahanto ca saṁvaroti attho. Vuḍḍhi-attho hettha **a**-kāro. **Diṭṭhiviniveṭhanā**ti diṭṭhiyā vimocanaṁ. **Suttantapāḷiyaṁ** vivicceva kāmehīti-ādinā[1] samādhidesanābāhullato suttantapiṭake "adhicittasikkhā"ti vuttaṁ. **Vītikkamappahānaṁ kilesānaṁ**ti saṁkilesadhammānaṁ, kammakilesānaṁ vā yo kāyavacīdvārehi vītikkamo, tassa pahānaṁ. Anusayavasena santānamanuvattantā kilesā pariyuṭṭhitāpi sīlabhedavasena vītikkamituṁ na labhantīti āha "vītikkamapaṭipakkhattā sīlassā"ti. **Pariyuṭṭhānappahānaṁ**ti okāsadānavasena citte kusalappavattiṁ pariyādiyitvā samuppattivasena ṭhānaṁ pariyuṭṭhānaṁ, tassa pahānaṁ. **Anusayappahānaṁ**ti ariyamaggena appahīnabhāvena santāne kāraṇalābhe uppajjanārahā thāmagatā kāmarāgādayo satta kilesā santāne anu anu sayanato anusayā nāma, tesaṁ pahānaṁ.

Tadaṅgappahānaṁti tena tena dānasīlādikusalaṅgena tassa tassa akusalaṅgassa pahānaṁ tadaṅgappahānaṁ. **Duccaritasaṁkilesassa pahānaṁ**ti kāyavacīduccaritameva yattha uppajjati, taṁ santānaṁ sammā kileseti upatāpetīti saṁkileso, tassa tadaṅgavasena pahānaṁ. Samādhissa kāmacchandapaṭipakkhattā **suttantapiṭake** taṇhāsaṁkilesassa pahānaṁ vuttaṁ. Attādisuññasabhāvadhammappakāsanato **abhidhammapiṭake** diṭṭhisaṁkilesassa pahānaṁ vuttaṁ.

Ekamekasmiñcetthāti ettha etesu tīsu piṭakesu ekekasmiṁ piṭaketi attho. **Dhammoti pāḷī**ti ettha dhammassa sīlādivisiṭṭhatthayogato, buddhānaṁ sabhāvaniruttibhāvato ca pakaṭṭhānaṁ ukkaṭṭhānaṁ

---

1. Dī 1. 69; Saṁ 1. 412 piṭṭhādīsu.

vacanappabandhānaṁ āḷi pantīti **pāḷi,** pariyattidhammo. Sammutiparamatthabhedassa atthassa anurūpavācakabhāvena paramatthasaddesu ekantena bhagavatā manasā vavatthāpito nāmapaññattippabandho pāḷidhammo nāma. Desanāya dhammassa ca ko visesoti ce? Yathāvuttanayena manasā vavatthāpitadhammassa paresaṁ bodhanabhāvena atisajjanā vācāya pakāsanā "desanā"ti veditabbā. Tenāha "desanāti tassā manasā vavatthāpitāya pāḷiyā desanā"ti. Tadubhayampi pana paramatthato saddo eva paramatthavinimuttāya sammutiyā abhāvā. Imameva nayaṁ gahetvā keci ācariyā "dhammo ca desanā ca paramatthato saddo evā"ti voharanti, tepi anupavajjāyeva. Yathā "kāmāvacarapaṭisandhivipākā parittārammaṇā"ti vuccanti, evaṁsampadamidaṁ daṭṭhabbaṁ. Na hi "kāmāvacarapaṭisandhivipākā nibbattitaparamatthavisayāyevā"ti sakkā vattuṁ itthipurisādi-ākāraparivitakkapubbakānaṁ rāgādi-akusalānaṁ mettādikusalānañca ārammaṇaṁ gahetvāpi samuppajjanato. Paramatthadhammamūlakattā panassa parikappassa paramatthavisayatā[1] sakkā paññapetuṁ, evamidhāpīti daṭṭhabbaṁ. Tīsupi cetesu ete dhammatthadesanāpaṭivedhā gambhīrāti sambandho. Ettha ca piṭakāvayavānaṁ dhammādīnaṁ vuccamāno gambhīrabhāvo taṁsamudāyassa piṭakassāpi vutto yevāti daṭṭhabbo. Dukkhena ogayhanti, dukkho vā ogāho ogāhanaṁ antopavisanametesūti **dukkhogāhā. Etthā**ti etesu piṭakesu, niddhāraṇe cetaṁ bhummavacanaṁ.

Hetuno phalaṁ **hetuphalaṁ. Dhammābhilāpo**ti atthabyañjanako aviparītābhilāpo. **Visayato asammohato cā**ti lokiyalokuttarānaṁ yathākkamaṁ avabodhappakāradassanaṁ, etassa avabodhoti iminā sambandho. Lokiyo hi dhammatthādiṁ ālambitvāva pavattanato visayato avabodhoti vuccati. Lokuttaro pana nibbānārammaṇatāya taṁ anālambamānopi tabbisayamohaviddhaṁsanena dhammādīsu pavattanato asammohato avabodhoti vuccati. **Atthānurūpaṁ dhammesū**ti kāriyānurūpaṁ kāraṇesūti attho. **Paññattipathānurūpaṁ paññattīsū**ti chabbidhanāmapaññattiyā patho paññattipatho, tassa anurūpaṁ paññattīsūti attho.

---

1. Paramatthavisayattā (Sī, Ka)

Dhammajātanti kāraṇappabhedo, kāraṇameva vā. **Atthajātan**ti kāriyappabhedo, kāriyameva vā. Yā cāyaṁ desanāti sambandho. **Yo cetthā**ti etāsu dhammatthadesanāsu yo paṭivedhoti attho. **Etthā**ti etesu tīsu piṭakesu.

Alagaddūpamāti ettha alagaddasaddena alagaddaggahaṇaṁ vuccati vīṇāvādanaṁ vīṇāti-ādīsu viya, gahaṇañcettha yathā ḍaṁsati, tathā duggahaṇaṁ daṭṭhabbaṁ, itaraggahaṇe virodhābhāvā. Tasmā alagaddassa gahaṇaṁ upamā etissāti alagaddūpamā. Alagaddoti cettha āsiviso vuccati. So hi alaṁ pariyatto, jīvitaharaṇasamattho vā visasaṅkhāto gado assāti "alaṁgado"ti vattabbe "alagaddo"ti vuccati.

Vaṭṭato nissaraṇaṁ attho payojanaṁ etissāti **nissaraṇatthā.** Bhaṇḍāgāriko viyāti **bhaṇḍāgāriko,** dhammaratanānupālako, tassa atthanirapekkhassa pariyatti **bhaṇḍāgārikapariyatti. Duggahitānī**ti duṭṭhu gahitāni. Tenāha "upārambhādihetu pariyāpuṭā"ti. Ettha ca upārambho nāma pariyattiṁ nissāya paravambhanaṁ. Ādisaddena itivādappamokkhalābhasakkārādiṁ saṅgaṇhāti. **Yaṁ sandhāyā**ti yaṁ pariyattiduggahaṇaṁ sandhāya. **Vuttan**ti **alagaddūpamasutte**[1] vuttaṁ. **Tañcassa atthaṁ nānubhontī**ti tañca assa dhammassa sīlaparipūraṇādisaṅkhātaṁ atthaṁ ete duggahitagāhino nānubhonti na vindanti. **Paṭividdhākuppo**ti paṭividdha-arahattaphalo.

Idāni tīsu piṭakesu yathārahaṁ sampattivipattiyo niddhāretvā dassento āha **vinaye panā**ti-ādi. Tattha **tāsaṁyevā**ti avadhāraṇaṁ chaḷabhiññācatupaṭisambhidānaṁ vinaye pabhedavacanābhāvaṁ sandhāya vuttaṁ. **Verañjakaṇḍe**[2] hi tisso vijjāva vibhattā. Dutiye **tāsaṁyevā**ti avadhāraṇaṁ catasso paṭisambhidā apekkhitvā kataṁ tissannampi vijjānaṁ chasu abhiññāsu antopaviṭṭhattā. **Tāsañcā**ti ettha **ca**-saddena sesānampi tattha atthibhāvaṁ dīpeti. **Abhidhammapiṭake** hi tisso vijjā cha abhiññā catasso paṭisambhidā ca vuttā eva. Paṭisambhidānaṁ tattheva sammā vibhattabhāvaṁ dīpetuṁ **tatthevā**ti avadhāraṇaṁ kataṁ. **Upādinnaphasso**ti maggena maggapaṭipādanaphasso. **Tesan**ti tesaṁ piṭakānaṁ. **Etan**ti etaṁ buddhavacanaṁ.

---

1. Ma 1. 186 piṭṭhe. 2. Vi 1. 5 piṭṭhe.

Catuttiṁseva suttantāti gāthāya ayamatthayojanāyassa nikāyassa suttagaṇanato catuttiṁseva suttantā vaggasaṅgahavasena tayo vaggā yassa saṅgahassāti tivaggo saṅgaho, esa paṭhamo nikāyo idha dīghanikāyoti. **Anulomiko**ti apaccanīko, atthānulomanato anvatthanāmoti vuttaṁ hoti. **Ekanikāyampī**ti ekasamūhampi. **Evaṁ cittan**ti evaṁ vicittaṁ. **Yathayidan**ti yathā ime. Poṇikacikkhallikā khattiyā, tesaṁ nivāso "poṇikanikāyo cikkhallikanikāyo"ti vuccati. **Pañcadasavaggapariggaho**ti pañcadasahi vaggehi pariggahito. **Suttantānaṁ sahassāni satta suttasatāni cā**ti pāṭhe suttantānaṁ sattasahassāni satta suttasatāni cāti yojetabbaṁ. Katthaci pana "satta suttasahassāni, satta suttasatāni cā"ti pāṭho. **Pubbe nidassitā**ti suttantapiṭakaniddese nidassitā.

Vedanti ñāṇaṁ. **Tuṭṭhin**ti pītiṁ. **Dhammakkhandhavasenā**ti dhammarāsivasena. Dvāsītisahassāni buddhato gaṇhanti sambandho. **Dve sahassāni bhikkhuto**ti dhammasenāpati-ādīnaṁ bhikkhūnaṁ santikā tehi yeva desitāni dve sahassāni gaṇhiṁ. **Me**ti mama hadaye, iti ānandatthero attānaṁ niddisati. **Ye dhammā** mama hadaye **pavattino,** te **caturāsītisahassānī**ti yojanā. Idañca bhagavato dharamānakāle uggahitadhammakkhandhavasena vuttaṁ, parinibbute pana bhagavati ānandattherena desitānaṁ subhasutta[1] gopakamoggallānasuttānaṁ[2], tatiyasaṅgītiyaṁ moggaliputtatissattherena kathitakathāvatthuppakaraṇassa ca vasena dhammakkhandhānaṁ caturāsītisahassatopi adhikatā veditabbā.

Ekānusandhikaṁ suttanti satipaṭṭhānādi[3]. **Anekānusandhikan**ti parinibbānasuttādi[4]. Tañhi nānāṭhānesu nānādhammadesanānaṁ vasena pavattaṁ. Tikadukabhājanaṁ dhammasaṅgaṇiyaṁ nikkhepakaṇḍa[5]aṭṭhakathākaṇḍavasena[6] gahetabbaṁ. **Cittavārabhājanan**ti idaṁ cittuppādakaṇḍavasena[7] vuttaṁ. **Atthi vatthū**ti-ādīsu **vatthu** nāma sudinnakaṇḍādi[8]. **Mātikā**ti sikkhāpadaṁ. **Antarāpattī**ti sikkhāpadantaresu aññasmiṁ vatthusmiṁ paññattā āpatti. **Tikacchedo**ti

1. Dī 1. 188 piṭṭhe.
2. Ma 3. 58 piṭṭhe.
3. Dī 2. 231; Ma 1. 70 piṭṭhādīsu.
4. Dī 2. 62 piṭṭhe.
5. Abhi 1. 205 piṭṭhe.
6. Abhi 1. 266 piṭṭhe.
7. Abhi 1. 17 piṭṭhe.
8. Vi 1. 13 piṭṭhe.

tikapācittiyāditikaparicchedo. Buddhavacanaṁ saṅgahitanti sambandho. **Assā**ti buddhavacanassa. Saṅgītipariyosāne sādhukāraṁ dadamānā viyāti sambandho. Accharaṁ paharituṁ yuttāni **acchariyāni,** pupphavassacelukkhepādīni. Yā "pañcasatā"ti ca "therikā"ti ca pavuccati, ayaṁ paṭhamamahāsaṅgīti nāmāti sambandho.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṁ

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanā

Evaṁ paṭhamamahāsaṅgītiṁ dassetvā yadatthaṁ sā idha dassitā, taṁ nigamanavasena dassento **imissā**ti-ādimāha. **Tatrāyaṁ ācariyaparamparā**ti tasmiṁ jambudīpe ayaṁ ācariyānaṁ paveṇī paṭipāṭi. **Vijitāvino**ti vijitasabbakilesapaṭipakkhattā vijitavanto. **Jambusirivhaye**ti jambusadiso sirimanto avhayo nāmaṁ yassa dīpassa, tasmiṁ jambudīpeti vuttaṁ hoti. Mahantena hi jamburukkhena abhilakkhitattā dīpopi "jambū"ti vuccati. **Acchijjamānaṁ** avinassamānaṁ katvā. **Vinayavaṁsan**ti-ādīhi tīhi vinayapāḷiyeva kathitā pariyāyavacanattā tesaṁ. **Pakataññutan**ti veyyattiyaṁ[1], paṭubhāvanti vuttaṁ hoti. **Dhuraggāho**ti padhānaggāhī, sabbesaṁ pāmokkho hutvā gaṇhīti vuttaṁ hoti. Bhikkhūnaṁ samudāyo samūho **bhikkhusamudāyo.**

Yadāti nibbāyiṁsūti sambandho. **Jotayitvā ca sabbadhī**ti tameva saddhammaṁ sabbattha pakāsayitvā. **Jutimanto**ti paññājutiyā yuttā, tejavanto vā, mahānubhāvāti attho. **Nibbāyiṁsū**ti anupādisesāya nibbānadhātuyā nibbāyiṁsu. **Anālayā**ti asaṅgā.

Athāti pacchā, yadā parinibbāyiṁsu, tato paranti attho. **Kappati saṅgīloṇakappo**ti ettha **kappa**-saddo vikappattho, tena siṅgīloṇavikappopi kappati. Idampi pakkhantaraṁ kappatīti attho, evaṁ sabbattha. Tattha siṅgena loṇaṁ pariharitvā aloṇakapiṇḍapātena saddhiṁ bhuñjituṁ

1. Veyyattikaṁ (Ka)

kappati, sannidhiṁ na karotīti adhippāyo. **Kappati dvaṅgulakappo**ti dvaṅgulaṁ atikkantāya chāyāya vikāle bhojanaṁ bhuñjituṁ kappatīti attho. **Kappati gāmantarakappo**ti “gāmantaraṁ gamissāmī”ti pavāritena anatirittabhojanaṁ bhuñjituṁ kappatīti attho. **Kappati āvāsakappo**ti ekasīmāya nānāsenāsanesu visuṁ visuṁ uposathādīni saṁghakammāni kātuṁ vaṭṭatīti attho. **Kappati anumatikappo**ti “anāgatānaṁ āgatakāle anumatiṁ gahessāmā”ti tesu anāgatesu yeva vaggena saṁghena kammaṁ katvā pacchā anumatiṁ gahetuṁ kappati, vaggakammaṁ na hotīti adhippāyo. **Kappati āciṇṇakappo**ti ācariyupajjhāyehi āciṇṇo kappatīti attho. So pana ekacco kappati dhammiko, ekacco na kappati adhammikoti veditabbo. **Kappati amathitakappo**ti yaṁ khīraṁ khīrabhāvaṁ vijahitaṁ dadhibhāvaṁ asampattaṁ, taṁ bhuttāvinā pavāritena anatirittaṁ bhuñjituṁ kappatīti attho. **Kappati jaḷogiṁ pātun**ti ettha **jaḷogī**ti taruṇasurā, yaṁ majjasambhāraṁ ekato kataṁ majjabhāvamasampattaṁ, taṁ pātuṁ vaṭṭatīti adhippāyo. **Jātarūparajatan**ti ettha sarasato vikāraṁ anāpajjitvā sabbadā jātarūpameva hotīti jātaṁ rūpaṁ etassāti **jātarūpaṁ,** suvaṇṇaṁ. Dhavalasabhāvatāya rājatīti **rajataṁ,** rūpiyaṁ. **Susunāgaputto**ti susunāgassa putto. **Kākaṇḍakaputto**ti kākaṇḍakassa brāhmaṇassa putto. **Vajjīsū**ti janapadanāmattā bahuvacanaṁ kataṁ.

Tadahuposatheti ettha **tadahū**ti tasmiṁ ahani. Upavasanti etthāti **uposatho,** upavasantīti ca sīlasamādānena vā anasanādinā vā upetā hutvā vasantīti attho. **Kaṁsapātin**ti suvaṇṇapātiṁ. **Māsakarūpan**ti māsako eva. **Sabbaṁ tāva vattabban**ti iminā **sattasatikakkhandhake**[1] āgatā sabbāpi pāḷi idha ānetvā vattabbāti dasseti. Saṅgāyitasadisameva saṅgāyiṁsūti sambandho.

Sā panāyaṁ saṅgītīti sambandho. **Tesū**ti tesu saṅgītikārakesu theresu. Vissutā ete saddhivihārikā ñeyyāti sambandho. **Sāṇasambhūto**ti sāṇadesavāsī sambhūtatthero. Dutiyo saṅgahoti sambandhitabbaṁ. **Pannabhārā**ti patitakkhandhabhārā.

---

1. Vi 4. 491 piṭṭhe.

Abbudanti upaddavaṁ vadanti. "Bhagavato vacanaṁ thenetvā attano vacanassa dīpanato abbudanti corakamman"ti eke. **Idan**ti vakkhamānanidassanaṁ. Sandissamānā mukhā **sammukhā. Bhāvitamaggan**ti uppāditajjhānaṁ. **Sādhu sappurisā**ti ettha **sādhū**ti āyācanatthe nipāto, taṁ yācāmīti attho. **Haṭṭhapahaṭṭho**ti punappunaṁ santuṭṭho. **Udaggudaggo**ti sarīravikāruppādanapītivasena udaggudaggo, pītimā hi puggalo kāyacittānaṁ uggatattā "udaggudaggo"ti vuccati.

Tena kho pana samayenāti yasmiṁ samaye dutiyaṁ saṅgītiṁ akariṁsu, tasmiṁ samayeti attho. **Taṁ adhikaraṇaṁ na sampāpuṇiṁsū**ti taṁ vajjiputtakehi uppāditaṁ adhikaraṇaṁ vinicchinituṁ na sampāpuṇiṁsu nāgamiṁsu. No ahuvatthāti sambandho. Yāvatāyukaṁ ṭhatvā parinibbutāti sambandho. Kiṁ pana katvā therā parinibbutāti? Āha **dutiyaṁ saṅgataṁ katvā**ti-ādi. **Aniccatāvasan**ti aniccatādhīnataṁ. **Jammin**ti lāmakaṁ. **Durabhisambhavaṁ** anabhibhavanīyaṁ atikkamituṁ asakkuṇeyyaṁ aniccataṁ evaṁ ñatvāti sambandho.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Tatiyasaṅgītikathāvaṇṇanā

Satta vassānīti accantasaṁyoge upayogavacanaṁ. **Aticchathā**ti atikkamitvā icchatha, ito aññattha gantvā bhikkhaṁ pariyesathāti attho. **Bhattavissaggakaraṇatthāyā**ti bhattassa ajjhoharaṇakiccatthāya, bhuñjanatthāyāti attho. "Soḷasavasso"ti uddeso kathanaṁ assa atthīti **soḷasavassuddesiko,** "soḷasavassiko"ti attho.

Tīsu vadesūti-ādīsu iruvedayajuveda[1] sāmavedasaṅkhātesu tīsu vedesu. Tayo eva kira vedā aṭṭhakādīhi dhammikehi isīhi lokassa saggamaggavibhāvanatthāya katā. Teneva hi te tehi vuccanti. Āthabbaṇavedo[2] pana pacchā adhammikehi brāhmaṇehi pāṇavadhādi-atthāya kato. Purimesu ca tīsu vedesu teheva dhammikasākhāyo apanetvā yāgavadhādidīpikā adhammikasākhā pakkhittāti veditabbā. **Nighaṇḍū**ti rukkhādīnaṁ vevacanappakāsakaṁ pariyāyanāmānurūpaṁ satthaṁ. Tañhi loke

---

1. Irubbedayajubbeda (Sī)
2. Athabbaṇavedo (Sī, Ka)

“nighaṇḍū”ti vuccati. **Keṭubhan**ti kiṭati gameti kiriyādivibhāganti keṭubhaṁ, kiriyākappavikappo kavīnaṁ upakārasatthaṁ. Ettha ca **kiriyākappavikappo**ti vacībhedādilakkhaṇā kiriyā kappīyati vikappīyati etenāti kiriyākappo, so pana vaṇṇapadabandhapadatthādivibhāgato bahuvikappoti “kiriyākappavikappo”ti vuccati. Idañca mūlakiriyākappaganthaṁ sandhāya vuttaṁ. Saha nighaṇḍunā keṭubhena ca **sanighaṇḍukeṭubhā,** tayo vedā, tesu sanighaṇḍukeṭubhesu. Ṭhānakaraṇādivibhāgato ca nibbacanavibhāgato ca akkharā pabhedīyanti etenāti **akkharappabhedo,** sikkhā ca nirutti ca. Saha akkharappabhedenāti **sākkharappabhedā,** tesu sākkharappabhedesu. Āthabbaṇavedaṁ catutthaṁ katvā “itiha āsa itiha āsā”ti īdisavacanapaṭisaṁyutto porāṇakathāsaṅkhāto itihāso pañcamo etesanti **itihāsapañcamā,** tayo vedā, tesu itihāsapañcamesu.

Yassa cittanti-ādi pañhadvayaṁ khīṇāsavānaṁ cuticittassa uppādakkhaṇaṁ sandhāya vuttaṁ. Tattha paṭhamapañhe **uppajjatī**ti uppādakkhaṇasamaṅgitāya uppajjati. **Na nirujjhatī**ti nirodhakkhaṇaṁ appattatāya na nirujjhati. **Tassa cittan**ti tassa puggalassa taṁ cittaṁ kiṁ nirujjhissati āyatiñca nuppajjissatīti pucchā, tassā ca vibhajjabyākaraṇīyatāya evamettha vissajjanaṁ veditabbaṁ. Arahato pacchimacittassa uppādakkhaṇe tassa cittaṁ uppajjati, na nirujjhati, āyatiñca nuppajjissati, avassameva nirodhakkhaṇaṁ patvā nirujjhissati, tato appaṭisandhikattā aññaṁ nuppajjissati. Ṭhapetvā pana pacchimacittasamaṅgiṁ khīṇāsavaṁ itaresaṁ uppādakkhaṇasamaṅgicittaṁ uppādakkhaṇasamaṅgitāya uppajjati bhaṅgaṁ appattatāya na nirujjhati, bhaṅgaṁ pana patvā nirujjhissateva, aññaṁ pana tasmiṁ vā aññasmiṁ vā attabhāve uppajjissati ceva nirujjhissati cāti. **Yassa vā panā**ti-ādidutiyapañhe pana **nirujjhissati nippajjissatī**ti yassa cittaṁ uppādakkhaṇasamaṅgitāya bhaṅgakkhaṇaṁ patvā nirujjhissati appaṭisandhikatāya nuppajjissati, tassa khīṇāsavassa taṁ cittaṁ kiṁ uppajjati na nirujjhatīti pucchā, tassā ekaṁsabyākaraṇīyatāya “āmantā”ti vissajjanaṁ veditabbaṁ. **Uddhaṁ vā adho vā harituṁ asakkonto**ti uparimapade vā heṭṭhimapadaṁ heṭṭhimapade vā uparimapadaṁ atthato samannāharituṁ ghaṭetuṁ pubbenāparaṁ yojetvā atthaṁ paricchindituṁ asakkontoti attho.

Sotāpannānaṁ sīlesu paripūrakāritāya samādinnasīlato natthi parihānīti āha "abhabbo dāni sāsanato nivattitun"ti. **Vaḍḍhetvā**ti uparimaggatthāya kammaṭṭhānaṁ vaḍḍhetvā. Dante punanti visodhenti etenāti **dantaponaṁ** vuccati dantakaṭṭhaṁ. Abhinavānaṁ āgantukānaṁ lajjīsabhāvaṁ khantimettādiguṇasamaṅgitañca katipāhaṁ suṭṭhu vīmaṁsitvāva hatthakammādisampaṭicchanaṁ saṅgahakaraṇañca yuttanti sāmaṇerassa ceva aññesañca bhikkhūnaṁ diṭṭhānugatiṁ āpajjantānaṁ ñāpanatthaṁ thero tassa bhabbarūpataṁ abhiññāya ñatvāpi puna sammajjanādiṁ akāsi. "Tassa cittadamanatthan"tipi vadanti. **Buddhavacanaṁ paṭṭhapesī**ti buddhavacanaṁ uggaṇhāpetuṁ ārabhi. Sakalavinayācārapaṭipatti upasampannānameva vihitāti tappariyāpuṇanamapi tesaññeva anurūpanti āha "ṭhapetvā vinayapiṭakan"ti. Tassa citte ṭhapitampi buddhavacanaṁ saṅgopanatthāya niyyātitabhāvaṁ dassetuṁ "hatthe patiṭṭhāpetvā"ti vuttaṁ.

Ekarajjābhisekanti sakalajambudīpe ekādhipaccavasena kariyamānaṁ abhisekaṁ. **Rājiddhiyo**ti rājānubhāvānugatappabhāvā. **Yato**ti yato soḷasaghaṭato. Devatā eva divase divase āharantīti sambandho. **Devasikan**ti divase divase. **Agadāmalakan**ti appakeneva sarīrasodhanādisamatthaṁ sabbadosaharaṁ osadhāmalakaṁ. **Chaddantadahato**ti chaddantadahasamīpe ṭhitadevavimānato, kapparukkhato vā, tattha tādisā kapparukkhavisesā santi, tato vā āharantīti attho. **Asuttamayikan**ti suttehi abaddhaṁ dibbasumanapuppheheva kataṁ sumanapupphapaṭaṁ. **Uṭṭhitassa sālino**ti sayaṁjātasālino, samudāyāpekkhañcettha ekavacanaṁ, sālīnanti attho. **Nava vāhasahassānī**ti ettha catasso muṭṭhiyo eko kuḍuvo, cattāro kuḍuvā eko pattho, cattāro patthā eko āḷhako, cattāro āḷhakā ekaṁ doṇaṁ, cattāri doṇāni ekā mānikā, catasso mānikā ekā khārī, vīsati khārikā eko vāho, tadeva "ekaṁ sakaṭan"ti **suttanipātaṭṭhakathādīsu**[1] vuttaṁ. **Nitthusakaṇe karontī**ti thusakuṇḍakarahite karonti. Tena nimmitaṁ buddharūpaṁ passantoti sambandho. Puññappabhāvanibbattaggahaṇaṁ nāgarājanimmitānaṁ puññappabhāvanibbattehi sadisatāya kataṁ. **Vimalaketumālā**ti ettha **ketumālā** nāma sīsato nikkhamitvā uparimuddhani puñjo hutvā dissamānarasmirāsīti vadanti.

---

1. Suttanipāta-Ṭṭha 2. 197 piṭṭhe.

Bāhirakapāsaṇḍanti bāhirakappaveditaṁ samayavādaṁ. **Pariggaṇhī**ti vīmaṁsamāno pariggahesi. **Bhaddapīṭhakesū**ti vettamayapīṭhesu. **Sāro**ti guṇasāro. **Sīhapañjare**ti mahāvātapānasamīpe. Kilesavipphandarahitacittatāya **dantaṁ.** Niccaṁ paccupaṭṭhitasatārakkhatāya **guttaṁ. Khuraggeyevā**ti kesoropanāvasāne. Ativiya sobhatīti sambandho. **Vāṇijako ahosī**ti madhuvāṇijako ahosi.

Pubbe va sannivāsenāti pubbe vā pubbajātiyaṁ vā sahavāsenāti attho. **Paccuppannahitena vā**ti vattamānabhave hitacaraṇena vā. **Evaṁ** imehi dvīhi kāraṇehi **taṁ** sinehasaṅkhātaṁ **pemaṁ jāyate.** Kiṁ viyāti? Āha "uppalaṁ va yathodake"ti. **Uppalaṁ vā**ti rassakato **vā**-saddo avuttasampiṇḍanattho. **Yathā**-saddo upamāyaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā uppalañca sesañca padumādi udake jāyamānaṁ dve kāraṇāni nissāya jāyati udakañceva kalalañca, evaṁ pemampīti[1].

Dhuvabhattānīti niccabhattāni. **Vajjāvajjan**ti khuddakaṁ mahantañca vajjaṁ. **Moggaliputtatissattherassa bhāramakāsī**ti therassa mahānubhāvataṁ, tadā sāsanakiccassa nāyakabhāvena saṁghapariṇāyakatañca rañño ñāpetuṁ saṁgho tassa bhāramakāsīti veditabbaṁ, na aññesaṁ ajānanatāya. **Sāsanassa dāyādo**ti sāsanassa abbhantaro ñātako homi na homīti attho. Ye sāsane pabbajituṁ puttadhītaro pariccajanti, te buddhasāsane sālohitañātakā nāma honti, sakalasāsanadhāraṇe samatthānaṁ attano orasaputtānaṁ pariccattattā na paccayamattadāyakāti imamatthaṁ sandhāya thero "na kho mahārāja ettāvatā sāsanassa dāyādo hotī"ti āha. **Kathañcarahī**ti ettha **carahī**ti nipāto akkhantiṁ dīpeti. **Tissakumārassā**ti rañño ekamātukassa kaniṭṭhassa. **Sakkhasī**ti sakkhissasi. **Sikkhāya patiṭṭhāpesun**ti pāṇātipātā veramaṇi-ādīsu vikālabhojanā veramaṇi pariyosānāsu chasu sikkhāsu pāṇātipātā veramaṇiṁ dve vassāni avītikkamma samādānaṁ samādiyāmīti-ādinā[2] samādānavasena sikkhāsammutidānānantaraṁ sikkhāya patiṭṭhāpesuṁ. Cha vassāni abhisekassa assāti **chavassā bhiseko.**

---

1. Jātaka-Ṭṭha 2. 216 piṭṭhepi passitabbaṁ.
2. Vi 2. 420 piṭṭhe.

Sabbaṁ theravādanti dve saṅgītiyo āruḷhā pāḷi. Sā hi mahāsaṁghikādibhinnaladdhikāhi vivecetuṁ "theravādo"ti vuttā. Ayañhi vibhajjavādo mahākassapattherādīhi asaṅkarato rakkhito ānīto cāti "theravādo"ti vuccati, "satheravādan"tipi likhanti. Tattha "aṭṭhakathāsu āgatatheravādasahitaṁ sāṭṭhakathaṁ tipiṭakasaṅgahitaṁ buddhavacanan"ti ānetvā yojetabbaṁ. **Tejodhātuṁ samāpajjitvā**ti tejokasiṇārammaṇaṁ jhānaṁ samāpajjitvā.

Sabhāyanti nagaramajjhe vinicchayasālāyaṁ. **Diṭṭhigatānī**ti diṭṭhiyova. **Na kho panetaṁ sakkā imesaṁ majjhe vasantena vūpasametun**ti tesañhi majjhe vasanto tesuyeva antogadhattā ādeyyavacano na hoti, tasmā evaṁ cintesi. **Ahogaṅgapabbatan**ti evaṁnāmakaṁ pabbataṁ. "Adhogaṅgāpabbatan"tipi likhanti, taṁ na sundaraṁ. **Pañcātapena tappentī**ti[1] catūsu ṭhānesu aggiṁ jāletvā majjhe ṭhatvā sūriyamaṇḍalaṁ ullokentā sūriyātapena tappenti. **Ādiccaṁ anuparivattantī**ti udayakālato pabhuti sūriyaṁ olokayamānā yāva atthaṅgamanā sūriyābhimukhāva parivattanti. **Vobhindissāmāti paggaṇhiṁsū**ti vināsessāmāti ussāhamakaṁsu.

Vissaṭṭhoti maraṇasaṅkārahito, nibbhayoti attho. **Migavaṁ nikkhamitvā**ti araññe vicaritvā migamāraṇakīḷā migavaṁ, taṁ uddissa nikkhamitvā migavadhatthaṁ nikkhamitvāti attho. Ahināgādito visesanatthaṁ "hatthināgenā"ti vuttaṁ. **Tassa passantassevā**ti anādare sāmivacanaṁ, tasmiṁ passanteyevāti attho. **Ākāse uppatitvā**ti ettha ayaṁ vikubbaniddhi na hotīti gihissāpi imaṁ iddhiṁ dassesi adhiṭṭhāniddhiyā appaṭikkhittattā. Pakativaṇṇañhi vijahitvā nāgavaṇṇādidassanaṁ vikubbaniddhi. **Chaṇavesan**ti ussavavesaṁ. **Padhānagharan**ti bhāvanānuyogavasena vīriyārambhassa anurūpaṁ vivittasenāsanaṁ. **Sopī**ti rañño bhāgineyyaṁ sandhāya vuttaṁ.

Kusalādhippāyoti manāpajjhāsayo. **Dveḷhakajāto**ti saṁsayamāpanno. **Ekekaṁ bhikkhusahassaparivāran**ti ettha "gaṇhitvā āgacchathā"ti āṇākārena vuttepi therā bhikkhū sāsanahitattā gatā. Kappiyasāsanañhetaṁ, na gihīnaṁ gihikammapaṭisaṁyuttaṁ. **Thero nāgacchī**ti kiñcāpi

---

1. Tappantībhi (Sī, Ka)

"rājā pakkosatī"ti vuttepi dhammakammatthāya āgantuṁ vaṭṭati, dvikkhattuṁ pana pesitepi "ananurūpā yācanā"ti nāgato, "mahānubhāvo thero yathānusiṭṭhaṁ paṭipattiko pamāṇabhūto"ti rañño ceva ubhayapakkhikānañca attani bahumānuppādanavasena uddhaṁ kattabbakammasiddhiṁ ākaṅkhanto asāruppavacanalesena nāgacchi. Ekato saṅghaṭitā nāvā **nāvāsaṅghāṭaṁ.** Sāsanapaccatthikānaṁ bahubhāvato āha "ārakkhaṁ saṁvidhāyā"ti. **Yanti** yasmā. **Abbāhiṁsū**ti ākaḍḍhiṁsu. **Bāhirato**ti uyyānassa bāhirato. Passantānaṁ atidukkarabhāvena upaṭṭhānaṁ sandhāya "padesapathavīkampanaṁ dukkaran"ti āha. Adhiṭṭhāne panettha visuṁ dukkaratā nāma natthi.

Dīpakatittiroti sākuṇikehi samajātikānaṁ gahaṇatthāya posetvā sikkhetvā pāsaṭṭhāne ṭhapanakatittiro. **Na paṭicca kammaṁ phusatī**ti gāthāya yadi tava pāpakiriyāya **mano nappadussati,** luddena taṁ nissāya katampi pāpakammaṁ taṁ **na phusati.** Pāpakiriyāya hi **appossukkassa** nirālayassa **bhadrassa** sato tava taṁ **pāpaṁ na upalimpati,** tava cittaṁ na allīyatīti attho.

Kiṁ vadabhi sīlenāti **kiṁvādī.** Atha vā ko katamo vādo kiṁvādo, so etassa atthīti **kiṁvādī.** Attānañca lokañca sassatoti vādo etesanti **sassatavādino.** Sattesu saṅkhāresu vā ekaccaṁ sassatanti[1] pavatto vādo ekaccasassato, tasmiṁ niyuttā **ekaccasassatikā.** "Anto, ananto, antānanto, nevanto nānanto"ti evaṁ antānantaṁ ārabbha pavattā cattāro vādā antānantā, tesu niyuttā **antānantikā.** Na marati na upacchijjatīti amarā, evantipi me no, tathātipi me noti-ādinā[2] pavattā diṭṭhi ceva vācā ca, tassā vikkhepo etesanti **amarāvikkhepikā.** Atha vā amarā nāma macchajāti duggahā hoti, tassā amarāya viya vikkhepo etesanti **amarāvikkhepikā.** Adhicca yadicchakaṁ yaṁ kiñci kāraṇaṁ anapekkhitvā samuppanno attā ca loko cāti vāde niyuttā **adhiccasamuppannikā.** Saññī attābhi vādo yesante **saññīvādā.** Evaṁ **asaññīvādā nevasaññīnāsaññīvādā**ti etthāpi. "Kāyassa bhedā satto ucchijjatī"ti[3]

1. Ekaccasassatanti (Ka) 2. Dī 1. 24 piṭṭhe. 3. Dī 1. 31 piṭṭhe.

evaṁ ucchedaṁ vadantīti **ucchedavādā.** **Diṭṭhadhammo**ti paccakkho yathāsakaṁ attabhāvo, tasmiṁyeva yathākāmaṁ pañcakāmaguṇaparibhogena nibbānaṁ dukkhūpasamaṁ vadantīti **diṭṭhadhammanibbānavādā.** Vibhajitvā vādo etassāti **vibhajjavādī,** bhagavā. Sabbaṁ ekarūpena avatvā yathādhammaṁ vibhajitvā nijjaṭaṁ nigumbaṁ katvā yathā diṭṭhisandehādayo vigacchanti, sammutiparattho ca dhammā asaṅkarā paṭibhanti, evaṁ ekantavibhajanasīloti vuttaṁ hoti. **Parappavādaṁ maddamāno**ti tasmiṁ kāle uppannaṁ, āyatiṁ uppajjanakañca sabbaṁ paravādaṁ kathāvatthumātikāvivaraṇamukhena nimmaddanaṁ karontoti attho.

Tatiyasaṅgītikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Ācariyaparamparakathāvaṇṇanā

Kenābhatanti imaṁ pañhaṁ vissajjentena jambudīpe tāva yāva tatiyasaṅgīti, tāva dassetvā idāni sīhaḷadīpe ācariyaparamparaṁ dassetuṁ **tatiyasaṅgahato pana uddhan**ti-ādi āraddhaṁ. **Imaṁ dīpan**ti tambapaṇṇidīpaṁ. Tasmiṁ dīpe nisīditvā ācariyena aṭṭhakathāya katattā “imaṁ dīpan”ti vuttaṁ. **Kañci kālan**ti accantasaṁyoge upayogavacanaṁ, kismiñci kāleti attho. **Porāṇā**ti sīhaḷadīpe sīhaḷaṭṭhakathākārakā. **Bhaddanāmo**ti bhaddasālatthero. Āguṁ pāpaṁ na karontīti **nāgā.** Vinayapiṭakaṁ vācayiṁsūti sambandho. **Tambapaṇṇiyā**ti bhummavacanaṁ. **Nikāye pañcā**ti vinayābhidhammānaṁ visuṁ gahitattā tabbinimuttā pañca nikāyā gahetabbā. **Pakaraṇe**ti abhidhammapakaraṇe **vācesun**ti yojanā. Tīṇi piṭakāni svāgatāni assāti “tepiṭako”ti vattabbe “tipeṭako”ti chandānurakkhaṇatthaṁ vuttaṁ. **Tārakarājā**ti candimā. **Pupphanāmo**ti ettha mahāpadumatthero sumanatthero ca ñātabboti dvikkhattuṁ “pupphanāmo”ti vuttaṁ.

Vanavāsinti vanavāsīraṭṭhaṁ. **Karakavassan**ti himapātanakavassaṁ, karakadhārāsadisaṁ vā vassaṁ. **Harāpetvā**ti udakoghena harāpetvā. **Chinnabhinnapaṭadharo**ti satthakena chinnaṁ raṅgena bhinnaṁ paṭaṁ dhāraṇako. **Bhaṇḍū**ti muṇḍako. **Makkhaṁ asahamāno**ti therassa ānubhāvaṁ paṭicca

attano uppannaṁ paresaṁ guṇamakkhanalakkhaṇaṁ makkhaṁ tathā pavattaṁ kodhaṁ asahamāno. **Asaniyo phalantī**ti gajjantā patanti. Me mama bhayabheravaṁ janetuṁ paṭibalo na assa na bhaveyyāti yojanā. **Aññadatthū**ti ekaṁsena. **Kasmīragandhārā**ti kasmīragandhārāraṭṭhavāsino. **Isivātapaṭivātā**ti bhikkhūnaṁ cīvaracalanakāyacalanehi sañjanitavātehi parito samantato bījayamānā ahesuṁ. **Dhammacakkhun**ti heṭṭhāmaggattaye ñāṇaṁ. **Anamataggiyan**ti anamataggasaṁyuttaṁ[1]. **Samadhikānī**ti sādhikāni. **Pañca raṭṭhānī**ti pañca cinaraṭṭhāni. **Vegasā**ti vegena. **Samantato rakkhaṁ ṭhapesī**ti tesaṁ appavesanatthāya adhiṭṭhānavasena rakkhaṁ ṭhapesi. **Aḍḍhuḍḍhāni sahassānī**ti aḍḍhena catutthāni aḍḍhuḍḍhāni, atirekapañcasatāni tīṇi sahassānīti attho. **Diyaḍḍhasahassan**ti aḍḍhena dutiyaṁ diyaḍḍhaṁ, atirekapañcasatikaṁ sahassanti attho. **Niddhametvānā**ti palāpetvā.

Rājagahanagaraparivattakenāti rājagahanagaraṁ parivattetvā tato bahi taṁ padakkhiṇaṁ katvā gatamaggena, gamanena vā. **Āropesī**ti paṭipādesi. **Paḷinā**ti ākāsaṁ pakkhandiṁsu. **Naguttame**ti cetiyagirimāha. **Purato**ti pācīnadisābhāge. **Puraseṭṭhassā**ti seṭṭhassa anurādhapurassa. **Silakūṭamhī**ti evaṁnāmake pabbatakūṭe. **Sīhakumārassa putto**ti ettha "kaliṅgarājadhītu kucchismiṁ sīhassa jāto sīhakumāro"ti vadanti. Jeṭṭhamāsassa puṇṇamiyaṁ jeṭṭhanakkhattaṁ vā mūlanakkhattaṁ vā hotīti āha "jeṭṭhamūlanakkhattaṁ nāma hotī"ti. Migānaṁ vānato hiṁsanato bādhanato **migavaṁ,** migavijjhanakīḷā. **Rohitamigarūpan**ti gokaṇṇamigavesaṁ. **Rathayaṭṭhippamāṇā**ti rathapatodappamāṇā. **Ekā latāyaṭṭhi nāmā**ti ekā rajatamayā kañcanalatāya paṭimaṇḍitattā evaṁ laddhanāmā. Pupphayaṭṭhiyaṁ nīlādīni pupphāni, sakuṇayaṭṭhiyaṁ nānappakārā migapakkhino vicittakammakatā viya khāyantīti daṭṭhabbaṁ. **Rājakakudhabhaṇḍānī**ti rājāraha-uttamabhaṇḍāni. **Saṅkhan**ti dakkhiṇāvaṭṭaṁ abhisekasaṅkhaṁ. **Vaḍḍhamānan**ti alaṅkāracuṇṇaṁ, "nahānacuṇṇan"ti keci. **Vaṭaṁsakan**ti kaṇṇapiḷandhanaṁ vaṭaṁsakanti vuttaṁ hoti. **Nandiyāvaṭṭan**ti nandiyāvaṭṭapupphākārena maṅgalatthaṁ suvaṇṇena kataṁ. **Kaññan**ti khattiyakumāriṁ. **Hatthapuñchanan**ti pītavaṇṇaṁ mahagghahatthapuñchanavatthaṁ. **Aruṇavaṇṇamattikan**ti nāgabhavanasambhavaṁ. **Vatthakoṭikan**ti vatthayugameva. **Nāgamāhaṭan**ti

1. Saṁ 1. 317 piṭṭhādīsu.

nāgehi āhaṭaṁ. **Amatosadhan**ti evaṁnāmikā guḷikajāti. Amatasadisakiccattā evaṁ vuccati. **Bhūmattharaṇasaṅkhepenā**ti bhūmattharaṇākārena. **Uppātapāṭhakā**ti nimittapāṭhakā. **Alaṁ gacchāmā**ti "purassa accāsannattā sāruppaṁ na hotī"ti paṭikkhipanto āha. **Aḍḍhanavamānaṁ pāṇasahassānan**ti pañcasatādhikānaṁ aṭṭhannaṁ pāṇasahassānaṁ. **Appamādasuttan**ti[1] aṅguttaranikāye mahā-appamādasuttaṁ, rājovādasuttanti vuttaṁ hoti.

Mahaccāti[2] mahatā. **Upasaṅkamanto**ti ativiya kilantarūpo hutvā upasaṅkamīti attho. Tumhe jānanatthanti sambandho. **Pañcapaṇṇāsāyā**ti ettha "catupaññāsāyā"ti vattabbaṁ. Evañhi sati upari vuccamānaṁ dvāsaṭṭhi arahantoti vacanaṁ sametī"ti **sāratthadīpaniyaṁ**[3] vuttaṁ. **Dasabhātikasamākulan**ti muṭasivassa puttehi devānaṁpiyatissādīhi dasahi bhātikehi samākiṇṇaṁ. **Ciradiṭṭho sammāsambuddho**ti dhātuyo sandhāyāha. **Sabbatāḷāvacare**ti sabbāni turiyabhaṇḍāni, taṁsahacarite vā vādake. **Upaṭṭhāpetvā**ti upahārakārāpanavasena sannipātetvā. **Vaḍḍhamānakacchāyāyā**ti pacchābhattaṁ. **Pokkharavassan**ti pokkharapatte viya atemitukāmānaṁ upari atemetvā pavattanakavassaṁ. **Mahāvīro**ti satthuvohārena dhātu eva vuttā. **Pacchimadisābhimukhova hutvā apasakkanto**ti ettha puratthābhimukho ṭhitova piṭṭhito apasakkanena pacchimadisāya gacchanto tādiso'pasaṅkamanaṁ sandhāya "pacchimadisābhimukho"ti vutto. "Mahejavatthu nāma evaṁnāmakaṁ devaṭṭhānan"ti vadanti.

Pajjarakenāti amanussasamuṭṭhāpitena pajjarakarogena. **Devo**ti megho. **Anuppavecchī**ti vimucci. **Vivādo hotī**ti ettha kiriyākālamapekkhitvā vattamānappayogo daṭṭhabbo. Evaṁ īdisesu sabbattha. **Tadetan**ti ṭhānaṁ tiṭṭhatīti sambandho. "Channaṁ vaṇṇānaṁ sambandhabhūtānaṁ raṁsiyo cā"ti ajjhāharitabbaṁ, "channaṁ vaṇṇānaṁ udakadhārā cā"ti evampettha sambandhaṁ vadanti. Parinibbutepi bhagavati tassānubhāvena evarūpaṁ pāṭihāriyaṁ ahosi evāti dassetuṁ **evaṁ acintiyā**ti-ādigāthamāha. **Rakkhaṁ karonto**ti attanā upāyena palāpitānaṁ yakkhānaṁ puna appavisanatthāya parittānaṁ karonto. **Āvijjī**ti pariyāyi.

---

1. Aṁ 2. 319 piṭṭhe. 2. Mahañcāti (?) 3. Sārattha-Ṭī 1. 169 piṭṭhe.

Rañño bhātāti rañño kaniṭṭhabhātā. **Anuḷādevī** nāma rañño jeṭṭhabhātu jāyā. **Sarasaraṁsijālavissajjanakenā**ti siniddhatāya rasavantaṁ ojavantaṁ raṁsijālaṁ vissajjentena. Ekadivasena agamāsīti sambandho. **Appesī**ti lekhasāsanaṁ patiṭṭhāpesi. **Udikkhatī**ti apekkhati pattheti. **Bhāriyan**ti garukaṁ, anatikkamanīyanti attho. **Maṁ paṭimānetī**ti maṁ udikkhati. **Kammāravaṇṇan**ti rañño pakatisuvaṇṇakāravaṇṇaṁ. **Tihatthavikkhambhan**ti tihatthavitthāraṁ. **Sakalajambudīparajjenā**ti ettha rañño idanti rajjaṁ, sakalajambudīpato uppajjanaka-āyo ceva āṇādayo ca, tena **pūjemī**ti attho, na sakalapathavīpāsādādivatthunā tassa sattāhaṁ demīti-ādinā kālaparicchedaṁ katvā dātuṁ ayuttattā. Evañhi dento tāvakālikaṁ deti nāma vatthupariccāgalakkhaṇattā dānassa, pathavādivatthupariccāgena ca puna gahaṇassa ayuttattā. Niyamitakāle pana āyādayo pariccattā evāti tato paraṁ apariccattattā gahetuṁ vaṭṭati. Tasmā vuttanayenettha ito parampi āyādidānavaseneva rajjādānaṁ veditabbaṁ. **Pupphuḷakā**[1] **hutvā**ti ketakīpārohaṅkurā viya udakapupphuḷakākārā hutvā. **Gavakkhajālasadisan**ti bhāvanapuṁsakaṁ, vātapānesu jālākārena ṭhapitadārupaṭasadisanti attho, gavakkhena ca suttādimayajālena ca sadisanti vā attho.

Devadundubhiyoti ettha devoti megho, tassa acchasukkhatāya ākāsamiva khāyamānassa animittagajjitaṁ devadundubhi nāma, yaṁ "ākāsadundubhī"tipi vadanti. **Phaliṁsū**ti thaniṁsu. **Pabbatānaṁ naccehī**ti pathavīkampena ito cito ca bhamantānaṁ pabbatānaṁ naccehi. Vimhayajātā yakkhā "hin"tisaddaṁ nicchārentīti āha "yakkhānaṁ hiṅkārehī"ti. **Sakasakapaṭibhānehī**ti attano attano sippakosallehi. **Abhisekaṁ datvā**ti anotattadahodakena abhisekaṁ datvā.

Devatākulānīti mahābodhiṁ parivāretvā ṭhitanāgayakkhādidevatākulāni datvāti sambandho. Gopakarājakammino tathā "taracchā"ti vadanti. **Iminā parivārenā**ti sahatthe karaṇavacanaṁ, iminā parivārena sahāti attho. **Tāmalittin**ti evaṁnāmakaṁ samuddatīre paṭṭanaṁ. **Idamassa tatiyan**ti suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhitasākhābodhiyā rajjasampadānaṁ sandhāya vuttaṁ. Tato pana pubbe ekavāraṁ rajjasampadānaṁ acchinnāya sākhāya mahābodhiyā eva kataṁ,

1. Bubbulakā (Sī)

tena saddhiṁ catukkhattuṁ rājā rajjena pūjesi. Rajjena pūjitadivasesu kira sakaladīpato uppannaṁ āyaṁ gahetvā mahābodhimeva pūjesi.

Paṭhamapāṭipadadivaseti sukkapakkhapāṭipadadivase. Tañhi kaṇhapakkhapāṭipadadivasaṁ apekkhitvā "paṭhamapāṭipadadivasan"ti vuttaṁ, idañca tasmiṁ tambapaṇṇidīpe vohāraṁ gahetvā vuttaṁ, idha pana puṇṇamito paṭṭhāya yāva aparā puṇṇamī, tāva eko māsoti vohāro. Tasmā iminā vohārena "dutiyapāṭipadadivase"ti vattabbaṁ siyā kaṇhapakkha-pāṭipadassa idha paṭhamapāṭipadattā. **Gacchati vatare**ti ettha **are**ti khede. **Samantāyojanan**ti accantasaṁyoge upayogavacanaṁ, yojanappamāṇe padese sabbatthāti attho. **Supaṇṇarūpenā**ti mahābodhiṁ balakkārena gahetvā nāgabhavanaṁ netukāmāni nāgarājakulāni iddhiyā gahitena garuḷarūpena **santāseti. Taṁ vibhūtiṁ passitvā**ti devatādīhi karīyamānaṁ pūjāmahattaṁ, mahābodhiyā ca ānubhāvamahattaṁ disvā sayampi tathā pūjetukāmā theriṁ **yācitvā**ti yojanā. **Samuddasālavatthusmin**ti yasmiṁ padese ṭhatvā rājā samudde āgacchantaṁ bodhiṁ therānubhāvena addasa, yattha ca pacchā samuddassa diṭṭhaṭṭhānanti pakāsetuṁ samuddasālaṁ nāma sālaṁ akaṁsu, tasmiṁ samuddasālāya vatthubhūte padese. **Therassā**ti mahāmahindattherassa. **Puppha-agghiyānī**ti kūṭāgārasadisāni pupphacetiyāni. **Āgato vatare**ti ettha **are**ti pamode. Aṭṭhahi amaccakulehi aṭṭhahi brāhmaṇakulehi cāti **soḷasahi jātisampannakulehi. Rajjaṁ vicāresī**ti rajjaṁ vicāretuṁ vissajjesi. **Rājavatthudvārakoṭṭhakaṭṭhāne**ti rājuyyānassa dvārakoṭṭhakaṭṭhāne. **Anupubbavipassanan**ti udayabbayādi-anupubbavipassanaṁ. "Saha bodhipatiṭṭhānenā"ti, karaṇavacanena vattabbe vibhattipariṇāmena "saha bodhipatiṭṭhānā"ti nissakkavacanaṁ kataṁ. Sati hi sahasaddappayoge karaṇavacaneneva bhavitabbaṁ. **Dassiṁsū**ti paññāyiṁsu. **Mahā-āsanaṭṭhāne**[1]ti pubbapasse mahāsilāsanena patiṭṭhitaṭṭhāne. **Pūjetvā vandī**ti āgāminaṁ mahācetiyaṁ vandi. Purime pana mahāvihāraṭṭhāne pūjāmattasseva katattā anāgate saṁghassapi navakatā avanditabbatā ca pakāsitāti veditabbā. Anāgate pana metteyyādibuddhā paccekabuddhā ca buddhabhāvakkhaṇaṁ uddissa vanditabbāva sabhāvena visiṭṭhapuggalattāti gahetabbaṁ.

---

1. Mahābodhi-āsannaṭhāne (Vi-Ṭṭha 1)

Mahā-ariṭṭhoti pañcapaññāsāya bhātukehi saddhiṁ cetiyagirimhi pabbajitaṁ sandhāya vuttaṁ. **Meghavaṇṇābhaya-amaccassa pariveṇaṭṭhāne**ti meghavaṇṇa-abhayassa rañño amaccena kattabbassa pariveṇassa vatthubhūte ṭhāne. Maṅgalanimittabhāvena ākāse samuppanno manoharasaddo ākāsassa ravo viya hotīti vuttaṁ "ākāsaṁ mahāviravaṁ ravī"ti. Na hi ākāso nāma koci dhammo atthi, yo saddaṁ samuṭṭhāpeyya, ākāsagata-utuvisesasamuṭṭhitova so saddoti gahetabbo. **Paṭhamakattikapavāraṇadivase -pa- vinayapiṭakaṁ pakāsesī**ti idaṁ vinayaṁ vācetuṁ āraddhadivasaṁ sandhāya vuttaṁ. **Anusiṭṭhikarānan**ti anusāsanīkarānaṁ. **Rājino**ti upayogatthe sāmivacanaṁ, devānaṁpiyatissarājānanti attho. **Aññepī**ti mahindādīhi aṭṭhasaṭṭhimahātherehi aññepi, tesaṁ sarūpaṁ dassento āha **tesaṁ therānan**ti-ādi. Tattha **tesaṁ therānaṁ antevāsikā**ti mahindattherādīnaṁ aṭṭhasaṭṭhimahātherānaṁ ariṭṭhādayo antevāsikā ca mahā-ariṭṭhattherassa antevāsikā tissadattakāḷasumanādayo cāti yojetabbaṁ. **Antevāsikānaṁ antevāsikā**ti ubhayattha vutta-antevāsikānaṁ antevāsikaparamparā cāti attho. **Pubbe vuttappakārā**ti mahindo iṭṭiyo uttiyoti-ādigāthāhi[1] pakāsitā ācariyaparamparā.

Na paggharatīti na gaḷati, na pamussatīti attho. **Satigatidhitimantesū**ti ettha **satī**ti uggahadhāraṇe sati. **Gatī**ti saddatthavibhāgaggahaṇe ñāṇaṁ. **Dhitī**ti uggahapariharaṇādīsu vīriyaṁ. **Kukkuccakesū**ti "kappati na kappatī"ti vīmaṁsakukkuccakārīsu. **Mātāpituṭṭhāniyo**ti vatvā tamevatthaṁ samatthetuṁ āha **tadāyattāhī**ti-ādi. **Vinayapariyattiṁ nissāyā**ti vinayapiṭakapariyāpuṇanaṁ nissāya. **Attano sīlakkhandho sugutto**ti lajjino vinayadhāraṇassa alajji-aññāṇatādīhi chahi ākārehi āpattiyā anāpajjanato attano sīlakkhandho khaṇḍādidosavirahito sugutto **surakkhito** hoti. **Kukkuccapakatānan**ti kappiyākappiyaṁ nissāya uppannena kukkuccena pakatānaṁ upaddutānaṁ abhibhūtānaṁ yathāvinayaṁ kukkuccaṁ vinodetvā suddhante patitṭṭhāpanena **paṭisaraṇaṁ hoti.** Vigato sārado bhayametassāti **visārado.** "Evaṁ kathentassa doso evaṁ na doso"ti ñatvāva kathanato nibbhayova **saṁghamajjhe**

---

1. Vi-Ṭṭha 1. 53 piṭṭhe.

voharati. Paccatthiketi attapaccatthike ceva vajjiputtakādisāsanapaccatthike ca. **Sahadhammenā**ti sakāraṇena vacanena sikkhāpadaṁ dassetvā yathā te asaddhammaṁ patiṭṭhāpetuṁ na sakkonti, evaṁ **suniggahitaṁ** katvā **niggaṇhāti. Saddhammaṭṭhitiyā**ti pariyattipaṭipattipaṭivedhasaṅkhātassa tividhassāpi saddhammassa ṭhitiyā, pavattiyāti attho.

Vinayo saṁvaratthāyāti-ādīsu vinayapariyāpuṇanaṁ **vinayo,** vinayapaññatti vā kāyavacīdvārasaṁvaratthāya. **Avippaṭisāro**ti katākataṁ nissāya vippaṭisārābhāvo santāpābhāvo. **Pāmojjaṁ** taruṇapīti. **Pīti** nāma balavapīti. **Passaddhī**ti kāyacittapassaddhi. **Yathābhūtañāṇadassanan**ti sappaccayanāmarūpapariggaho. **Nibbidā**ti vipassanā. **Virāgo**ti ariyamaggo. **Vimuttī**ti aggaphalaṁ. **Vimuttiñāṇadassanan**ti paccavekkhaṇañāṇaṁ. **Anupādā**ti kañci dhammaṁ anupādiyitvā pariccajitvā. **Parinibbānatthāyā**ti paccavekkhaṇañāṇe anuppanne antarā parinibbānābhāvena taṁparinibbānatthāyāti paccayattena vuttaṁ anantarādipaccayattā. **Etadatthā kathā**ti ayaṁ vinayakathā nāma etassa anupādāparinibbānassa atthāyāti attho. **Mantanā**ti vinayamantanāyeva, bhikkhūnaṁ "evaṁ karissāma, evaṁ na karissāmā"ti vinayapaṭibaddhamantanā. **Upanisā**ti upanisīdati ettha phalanti upanisā, kāraṇaṁ. Vinayo saṁvaratthāyāti-ādikāraṇaparamparāpi etadatthāti attho. **Sotāvadhānan**ti imissā paramparapaccayakathāya attānaṁ samanatthāya sotāvadhānaṁ, tampi etamatthaṁ. **Yadidan**ti nipāto. Yo ayaṁ catūhi upādānehi anupādiyitvā cittassa arahattamaggasaṅkhāto, tapphalasaṅkhāto vā vimokkho, sopi etadatthāya anupādāparinibbānatthāya. Atha vā yo ayaṁ kañci dhammaṁ anupādācittassa **vimokkho** vimuccanaṁ vigamo parinibbānaṁ etadatthā kathāti evaṁ upasaṁharaṇavasena yojetumpi vaṭṭati maggaphalavimokkhassa pubbe vuttattā. **Āyogo**ti uggahaṇādivasena punappunaṁ abhiyogo.

Ācariyaparamparakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṁ

Bāhiranidānakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā

Seyyathidanti taṁ katamaṁ, taṁ kathanti vā attho. **Aniyamaniddesavacanan**ti attano atthaṁ sarūpena niyametvā niddisatīti[1] niyamaniddeso, na niyamaniddeso aniyamaniddeso. Sova vuccate anenāti vacananti aniyamaniddesavacanaṁ. **Tassā**ti tenātipadassa. **Parivitakko**ti "katamesānaṁ kho buddhānaṁ bhagavantānaṁ brahmacariyaṁ na ciraṭṭhitikaṁ ahosī"ti-ādinā[2] pavatto. **Pubbe vā pacchā vā**ti tenātipadato heṭṭhā vuttapāṭhe vā upari vakkhamānapāṭhe vāti attho. **Atthato siddhenā**ti sāmatthiyato siddhena. **Tatridaṁ mukhamattanidassanan**ti tassā yathāvuttayuttiyā paridīpane idaṁ upāyamattanidassanaṁ. Mukhaṁ dvāraṁ upāyoti hi atthato ekaṁ.

Samayasaddo dissatīti sambandho. **Assā**ti samayasaddassa samavāyo atthoti sambandho. **Kālañca samayañca upādāyā**ti ettha **kālo** nāma upasaṅkamanassa yuttakālo, **samayo** nāma sarīrabalādikāraṇasamavāyo, te upādāya paṭiccāti attho. **Khaṇo**ti okāso. Buddhuppādādayo hi maggabrahmacariyassa okāso. So eva samayo. Teneva "ekovā"ti vuttaṁ. **Mahāsamayo**ti mahāsamūho. **Pavanasmin**ti vanasaṇḍe. **Samayopi kho te bhaddālī**ti ettha **samayo**ti sikkhāpadāvilaṅghanassa hetu, ko so? Attano vippaṭipattiyā bhagavato jānanaṁ, so samayasaṅkhāto hetu tassā **appaṭividdho**ti attho. **Bhagavā**ti-ādi tassa paṭivijjhanākāradassanaṁ. **Uggahamāno**ti kiñci kiñci uggahetuṁ samatthatāya uggahamāno, sumanaparibbājakassevetaṁ nāmaṁ. Samayaṁ diṭṭhiṁ pavadanti etthāti **samayappavādako,** mallikāya ārāmo. Sveva tindukācīrasaṅkhātāya timbarurukkhapantiyā parikkhittattā "tindukācīran"ti ca, ekāva nivāsā sālā etthāti "ekasālako"ti ca vuccati. **Atthābhisamayā**ti yathāvuttassa diṭṭhadhammikasamparāyikassa atthassa hitassa paṭilābhato. **Mānābhisamayā**ti mānappahānā. **Pīḷanaṭṭho**ti pīḷanaṁ taṁsamaṅgino hiṁsanaṁ, avipphārikatākaraṇaṁ, pīḷanameva attho

---

1. Niddissatīti (Sī)

2. Vi 1. 8 piṭṭhe.

pīḷanaṭṭho. **Santāpo**ti dukkhadukkhatādivasena santāpanaṁ[1]. **Vipariṇāmo**ti jarāya maraṇena cāti dvidhā vipariṇāmetabbatā abhisametabbo paṭivijjhitabboti abhisamayo, sova **abhisamayaṭṭho,** pīḷanādīni.

Ettha ca upasaggānaṁ jotakamattattā samayasaddassa atthuddhārepi sa-upasaggo abhisamayasaddo uddhaṭo. Tattha saṅgamavasena paccayānaṁ phaluppādanaṁ paṭi ayanaṁ ekato pavatti etthāti samayo, **samavāyo.** Vivaṭṭūpanissayasaṅgame sati enti ettha sattā pavattantīti samayo, **khaṇo.** Sameti ettha saṅkhatadhammo, sayaṁ vā eti āgacchati vigacchati cāti samayo, **kālo.** Samenti avayavā etasmiṁ, sayaṁ vā tesūti samayo, **samūho.** Paccayantarasaṅgame eti āgacchati etasmā phalanti samayo, **hetu.** Saññāvasena vipallāsato dhammesu eti abhinivisatīti samayo, **diṭṭhi.** Samīpaṁ ayanaṁ upagamanaṁ samayo, **paṭilābho.** Sammadeva sahitānaṁ vācānaṁ ayanaṁ vigamoti samayo, **pahānaṁ.** Sammadeva, sahitānaṁ vā saccānaṁ ayanaṁ jānananti samayo, **paṭivedho.** Evaṁ tasmiṁ tasmiṁ atthe samayasaddassa pavatti veditabbā.

Ettha ca samayasaddassa sāmaññena anekatthatā vuttā. Na hi ekasmiṁ atthavisese vattamāno saddo tadaññepi vattati. Tasmā atthā viya taṁtaṁvācakā samayasaddāpi bhinnā evāti gahetabbā. Evaṁ sabbattha atthuddhāresu.

Tattha tathāti tesu suttābhidhammesu upayogabhummavacanehi. **Idhā**ti vinaye, **aññathā**ti karaṇavacanena. **Accantamevā**ti nirantarameva. Bhāvo nāma kiriyā, kiriyāya kiriyantarūpalakkhaṇaṁ **bhāvenabhāvalakkhaṇaṁ,** yathā udaye sati cande jāto rājaputtoti. **Adhikaraṇañhī**ti-ādi abhidhamme samayasaddo kālasamūhakhaṇasamavāyahetusaṅkhātesu pañcasu atthesu vattati, na vinaye viya kāle eva, tesu ca kālasamūhatthā dve tattha vuttānaṁ phassādidhammānaṁ adhikaraṇabhāvena niddisituṁ yuttā. Khaṇasamavāyahetu-atthā pana tayopi attano bhāvena phassādīnaṁ bhāvassa

1. Santapanaṁ (Sī, Ka)

upalakkhaṇabhāvena niddisituṁ yuttāti vibhāvanamukhena yathāvuttamatthaṁ samatthetuṁ vuttaṁ. Tattha yasmiñhi kāle, dhammasamūhe vā samaye adhikaraṇabhūte kusalaṁ uppannaṁ, tasmiññeva kāle, dhammasamūhe vā samaye phassādayo hontīti evaṁ adhikaraṇatthayojanā, yasmiṁ pana khaṇe, samavāye hetumhi vā samaye sati vijjamāne kusalaṁ uppannaṁ, tasmiññeva khaṇādimhi samayepi vijjamāne phassādayo hontīti bhāvenabhāvalakkhaṇatthayojanā ca veditabbā.

Hoti cetthāti ettha yathāvutta-atthavisaye saṅgahagāthā hoti. **Aññatrā**ti suttābhidhammesu. **Abhilāpamattabhedo**ti desanāvilāsato saddamatteneva bhedo, na atthato.

Avisesenāti sāmaññena. **Iriyāpatho**ti-ādīsu iriyāya sabbadvārikakiriyāya patho pavattanaṭṭhānaṁ tabbinimuttakammassa abhāvāti ṭhānādayo iriyāpatho, sova vihāro. Brahmabhūtā seṭṭhabhūtā parahitacittādivasappavattito mettādayo **brahmavihāro** nāma. Tadavasesā pana mahaggatā sabbanīvaraṇavigamanādisiddhena jotanādi-atthena **dibbavihāro** nāma. Brahmavihārabhāvena visuṁ gahitattā mettādayo idha asaṅgahitā. Ariyānameva vihāroti[1] phalasamāpattiyo **ariyavihāro** nāma.

Rukkhādimūleyeva mūlasaddassa niruḷhabhāvaṁ dassetuṁ aparena mūlasaddena visesetvā "mūlamūle"ti vuttaṁ, yathā dukkhadukkhanti[2]. Lobhādīnaṁ dosamūlādicittāsādhāraṇattā "asādhāraṇahetumhī"ti vuttaṁ.

Tattha siyāti tattha verañjāyanti-ādīsu padesu kassaci codanā siyāti attho. Ubhayathā nidānakittanassa pana kiṁ payojananti? Āha **gocaragāmanidassanatthan**ti-ādi. Tattha **assā**ti bhagavato.

Kilamova kilamatho, attano attabhāvassa kilamatho attakilamatho, tassa anu anu yogo punappunaṁ pavattanaṁ **attakilamathānuyogo.** Vatthukāmārammaṇe sukhe sampayogavasena līnā yuttā,

---

1. Vihārāti (Ka)
2. Abhi-Ṭṭha 2. 88 piṭṭhādīsu.

kāmataṇhā, taṁsahacarite kāme sukhe vā ārammaṇabhūte allīnā pavattatīti kāmasukhallikā, taṇhā, tassā kāmasukhallikāya anu anu yogo **kāmasukhallikānuyogo. Loke saṁvaḍḍhabhāvan**ti āmisopabhogena saṁvaḍḍhitabhāvaṁ. **Uppajjamāno** bahujanahitādi-atthāyeva uppajjatīti yojanā.

Diṭṭhisīlasāmaññena saṁhatattā saṁghoti imamatthaṁ vibhāvento āha **diṭṭhī**ti-ādi. Ettha ca "yāyaṁ diṭṭhi ariyā niyyānikā niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāya, tathārūpāya diṭṭhiyā diṭṭhisāmaññagato viharatī"ti[1] evaṁ vuttāya diṭṭhiyā. "Yāni tāni sīlāni akhaṇḍāni -pa- samādhisaṁvattanikāni, tathārūpesu sīlesu sīlasāmaññagato viharatī"ti[2] evaṁ vuttānañca sīlānaṁ sāmaññasaṅkhātena saṅghāto saṅghaṭito samaṇagaṇo, tenāti attho. "Diṭṭhisīlasāmaññasaṅghātasaṅghātenā"ti vā pāṭhenettha bhavitabbaṁ, tassa diṭṭhisīlasāmaññabhūtena saṁhananena saṅghāto samaṇagaṇo, tenāti attho. Evañhi pāṭhe saddato attho yuttataro hoti. **Assā**ti mahato bhikkhusaṁghassa.

Brahmaṁ aṇatīti ettha **brahma**-saddena vedo vuccati, so mantabrahmakappavasena tividho. Tattha iruvedādayo tayo vedā mantā, te ca padhānā, itare pana sannissitā, tena padhānasseva gahaṇaṁ. **Mante sajjhāyatī**ti iruvedādike mantasatte sajjhāyatīti attho. Iruvedādayo hi guttabhāsitabbatāya "mantā"ti vuccati. "Bāhitapāpattā brāhmaṇo, samitapāpattā samaṇo"ti yathāvuttamatthadvayaṁ udāharaṇadvayena vibhāvetuṁ **vuttañhetan**ti-ādi vuttaṁ. "Samitattā hi pāpānaṁ 'samaṇo'ti pavuccatī"ti hi idaṁ vacanaṁ gahetvā "samitāpāpattā 'samaṇo'ti vuccatī"ti vuttaṁ, bāhitapāpoti idaṁ pana aññasmiṁ gāthābandhe vuttavacanaṁ. **Yathābhuccaguṇādhigatan**ti yathābhūtaguṇādhigataṁ. **Sakiñcano**ti sadoso.

Gottavasenāti ettha gaṁ tāyatīti gottaṁ, gosaddena cettha abhidhānaṁ buddhi ca vuccati. **Kenaci pārijuññenā**ti ñātipārijuññādinā kenaci

---

1. Dī 3. 204, 237; Ma 1. 397; Ma 3. 39; Aṁ 2. 257; Vi 5. 168 piṭṭhādīsu.
2. Dī 3. 203, 237; Ma 1. 397; Ma 3. 39; Aṁ 2. 256; Vi 5. 168 piṭṭhādīsu.

pārijuññena, parihāniyāti attho. **Tato paran**ti 'verañjāyan'ti-ādivacanaṁ. **Itthambhūtākhyānatthe upayogavacanan**ti itthaṁ imaṁ pakāraṁ bhūto āpannoti itthambhūto, tassa ākhyānaṁ itthambhūtākhyānaṁ, soyevattho itthambhūtākhyānattho. Atha vā "itthaṁ evaṁpakāro bhūto jāto"ti evaṁ kathanattho itthambhūtākhyānattho, tasmiṁ upayogavacananti attho. Ettha ca **abbhuggato**ti ettha abhisaddo itthambhūtākhyānatthajotako abhibhavitvā uggamanappakārassa dīpanato, tena yogato taṁ kho pana bhavantaṁ gotamanti idaṁ upayogavacanaṁ sāmi-atthepi samāne itthambhūtākhyānadīpanato "itthambhūtākhyānatthe"ti vuttaṁ, tenevāha "tassa kho pana bhoto gotamassāti attho"ti.

Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā sādhu devadatto mātaramabhīti ettha abhisaddayogato itthambhūtākhyāne upayogavacanaṁ kataṁ, evamidhāpi taṁ kho pana bhavantaṁ gotamaṁ abhi[1] evaṁ kalyāṇo kittisaddo uggatoti abhisaddayogato itthambhūtākhyāne upayogavacananti. Sādhu devadatto mātaramabhīti ettha hi "devadatto mātaramabhi mātari visaye mātuyā vā sādhū"ti evaṁ adhikaraṇatthe vā sāmi-atthe vā bhummavacanassa sāmivacanassa vā pasaṅge itthambhūtākhyānatthajotakena abhisaddena yoge upayogavacanaṁ kataṁ, yathā cettha devadatto mātuvisaye mātusambandhī vā so vuttappakārappattoti ayamattho viññāyati, evamidhāpi bhoto gotamassa sambandhī kittisaddo abbhuggato abhibhavitvā uggamanapakārappattoti ayamattho viññāyati. Tattha hi devadattaggahaṇaṁ viya idha kittisaddaggahaṇaṁ, tattha mātaranti vacanaṁ viya idha taṁ kho pana bhavantaṁ gotamanti vacanaṁ, tattha sādhusaddaggahaṇaṁ viya idha uggatasaddaggahaṇaṁ veditabbaṁ. **Kittisaddo**ti kittibhūto saddo, na kevaloti dassanatthaṁ visesitanti āha "kitti evā"ti. Tato **kittī**ti thuti, tassā pakāsako **saddo** kittisaddoti dassetuṁ "thutighoso vā"ti vuttaṁ.

So bhagavāti ettha **so**ti pasiddhiyaṁ, yoso samattiṁsa pāramiyo pūretvā sabbakilese bhañjitvā dasasahassilokadhātuṁ kampento

---

1. Abhibhavitvā (Ka)

anuttaraṁ sammāsambodhiṁ abhisambuddho, so loke atipākaṭoti "so bhagavā"ti vuttaṁ. Bhagavāti ca idaṁ satthu nāmakittanaṁ, na guṇakittanaṁ. Parato pana bhagavāti guṇakittanameva. **Iminā ca iminā cā**ti etena arahanti-ādipadānaṁ paccekaṁ anekaguṇagaṇaṁ paṭicca pavattabhāvaṁ dasseti.

Suvidūravidūreti dvīhi saddehi ativiya dūreti dasseti, suvidūratā eva hi vidūratā. **Savāsanānaṁ kilesānaṁ viddhaṁsitattā**ti iminā paccekabuddhādīhi asādhāraṇaṁ bhagavato arahattanti dasseti tesaṁ vāsanāya appahīnattā, **vāsanā** ca nāma nikkilesassāpi sakalañeyyānavabodhādidvārattayappayogaviguṇatāhetubhūto[1] kilesanihito ākāro ciranigaḷitapādānaṁ nigaḷamokkhepi saṅkucitatāgamanahetuko[2] nigaḷanihito ākāro viya. Yāya pilindavacchādīnaṁ vasalavohārādiviguṇatā hoti, ayaṁ vāsanāti gahetabbā. **Ārakā**ti ettha ākārassa rassattaṁ kakārassa ca hakāraṁ sānussaraṁ katvā niruttinayena "arahan"ti padasiddhi veditabbā. Evaṁ uparipi yathārahaṁ niruttinayena padasiddhi veditabbā. Yañcetaṁ saṁsāracakkanti sambandho. **Puññādī**ti **ādi**-saddena apuññābhisaṅkhāra-āneñjābhisaṅkhāre saṅgaṇhāti. Āsavā eva avijjādīnaṁ kāraṇattā samudayoti āha "āsavasamudayamayenā"ti. "Āsavasamudayā avijjāsamudayo"ti hi[3] vuttaṁ. Vipākakaṭattārūpappabhedo tibhavo eva ratho, tasmiṁ **tibhavarathe. Saṁsāracakkan**ti yathāvuttakilesakammavipākasamudayo.

"Khandhānañca paṭipāṭi, dhātu-āyatanāna ca.
Abbocchinnaṁ vattamānā, 'saṁsāro'ti pavuccatī"ti[4]—

evaṁ vutto saṁsārova cakkaṁ viya paribbhamanato cakkaṁ, tassa cakkassa sabbe arā hatāti sambandho. **Anenā**ti bhagavatā. Bodhīti ñāṇaṁ.

---

1. Sakalañeyyānavabodhādvārattaya... (Sī) 2. Saṅkuciṭa... (Ka) 3. Ma 1. 67 piṭṭhādīsu.
4. Visuddhi 2. 176; Dī-Ṭṭha 2. 86; Saṁ-Ṭṭha 2. 89; Aṁ-Ṭṭha 2. 386; Abhi-Ṭṭha 1. 1; Abhi-Ṭṭha 2. 142; Suttanipāta-Ṭṭha 2. 15; Udāna-Ṭṭha 245; Itivuttaka-Ṭṭha 55, 190; Theragāthā-Ṭṭha 1. 191, 257; Buddhavaṁsa-Ṭṭha 115; Paṭisaṁ-Ṭṭha 2. 18; Cūḷaniddesa-Ṭṭha 5 piṭṭhādīsu.

taṁ ettha maṇḍaṁ pasannaṁ jātanti **bodhimaṇḍo. Kammakkhayakaraṁ ñāṇapharasun**ti arahattamaggañāṇaṁ vuttaṁ, taṁ chinditabbaṁ abhisaṅkhārasaṅkhātaṁ kammaṁ paricchindatīti dassetuṁ kammakkhayakaravisesanavisiṭṭhaṁ vuttanti veditabbaṁ.

Evaṁ katipayaṅgehi saṁsāracakkaṁ tadavasesaṅgehi phalabhūtanāmarūpadhammehi tibhavarathañca tasmiṁ rathe yojitasaṁsāracakkārānaṁ hananappakārañca dassetvā idāni sabbehipi dvādasahi paṭiccasamuppādaṅgehi rathavirahitameva kevalaṁ saṁsāracakkaṁ, tassa araghātanappakārabhedañca dassetuṁ **athavā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **anamatagganti** anu anu amataggaṁ, sabbathā anugacchantehipi aviññātakoṭikanti attho. **Avijjāmūlakattā jarāmaraṇapariyosānattā**ti[1] idaṁ saṅkhārādīnaṁ dasannaṁ arabhāvena ekattaṁ samāropetvāti[2] vuttaṁ. Na hi tesaṁ paccekaṁ avijjāmūlakatā jarāmaraṇapariyosānatā ca atthi tathā **paṭiccasamuppādapāḷiyaṁ** avuttattā. Atha vā tesampi yathārahaṁ atthato avijjāmūlakattaṁ, attano attano lakkhaṇabhūtakhaṇikajarāmaraṇavasena tappariyosānatañca sandhāyetaṁ vuttanti veditabbaṁ. Evañca tesaṁ paccekaṁ arabhāvo siddho hoti.

Evaṁ sabbākāraṁ saṁsāracakkameva dassetvā idāni yena ñāṇena imassa saṁsāracakkassa arānaṁ chedo bhagavato siddho, tassa dhammaṭṭhitiñāṇassa "paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇan"ti[3] vuttattā bhavacakkāvayavesu avijjādīsu paccayapaccayuppannattā pariggahavasena pavatti-ākāraṁ dassetvā parato tassa atthassa nigamanavasena vuttena **evamayaṁ avijjāhetū**ti-ādikena **paṭisambhidāpāḷi**sahitena[4] pāṭhena sarūpato dhammaṭṭhitiñāṇaṁ, tassa ca tesuyeva avijjādīsu catusaṅkhepādivasena pavattivibhāgañca dassetvā tato paraṁ **iti bhagavā**ti-ādipāṭhena bhagavato tena dhammaṭṭhitiñāṇena paṭiccasamuppādassa sabbākārato paṭividdhabhāvaṁ dassetvā puna **iminā dhammaṭṭhitiñāṇenā**ti-ādinā bhagavato tena ñāṇena saṁsāracakkārānaṁ viddhaṁsitabhāvaṁ dassetuṁ **tattha dukkhādīsu aññāṇaṁ avijjā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **tiṇṇaṁ āyatanānan**ti cakkhusotamanāyatanānaṁ tiṇṇaṁ. Esa nayo **tiṇṇaṁ phassānan**ti-ādīsupi. Rūpataṇhādivasena cha taṇhākāyā eva veditabbā.

1. Jarāmaraṇapariyantattāti (Sī) Vi-Ṭṭha 1. 85; Visuddhi 1. 192 piṭṭhesu.
2. Samāropetvā (?)
3. Khu 9. 1, 48 piṭṭhādīsu.
4. Khu 9. 49 piṭṭhe.

Saggasampattinti kāmasugatīsu sampattiṁ. **Tathevā**ti kāmupādānapaccayā eva. **Brahmalokasampattin**ti rūpībrahmalokasampattiṁ. Tebhūmakadhammavisayassa sabbassāpi rāgassa kilesakāmabhāvato bhavarāgopi kāmupādānamevāti āha "kāmupādānapaccayāyeva mettaṁ bhavetī"ti. **Sesupādānamūlikāsupī**ti diṭṭhupādānasīlabbatupādāna-attavādupādānamūlikāsupi yojanāsu. Tatrāyaṁ yojanānayo—idhekacco "natthi paraloko ucchijjati attā"ti[1] diṭṭhiṁ gaṇhāti, so diṭṭhupādānapaccayā kāyena duccaritaṁ caratīti-ādinā, aparo "asukasmiṁ bhave attā ucchijjatī"ti diṭṭhiṁ gahetvā kāmarūpārūpabhavūpapattiyā taṁ taṁ kusalaṁ karotīti-ādinā ca diṭṭhupādānamūlikā yojanā, imināva nayena attavādupādānamūlikā yojanā veditabbā. Aparo "sīlena suddhi vatena suddhī"ti asuddhimaggaṁ "suddhimaggo"ti parāmasanto sīlabbatupādānapaccayā kāyena duccaritaṁ caratīti-ādinā sabbabhavesu sīlabbatupādānamūlikā yojanā veditabbā.

Idāni yassa saṁsāracakkārānaṁ ghātanasamatthassa dhammaṭṭhitiñāṇassa avijjādipaccayapariggahākāraṁ dassetuṁ **kāmabhave ca avijjā kāmabhave saṅkhārānaṁ paccayo hotī**ti-ādinā avijjādīnaṁ paccayapaccayuppannabhāvo dassito, tameva ñāṇaṁ avijjādīsu pavatti-ākārena saddhiṁ **paṭisambhidāmaggapāḷiṁ** ānetvā nigamanavasena dassento **evamayan**ti-ādimāha. **Visuddhimaggaṭīkāyaṁ** pana "idāni yvāyaṁ saṁsāracakkaṁ dassentena kāmabhave avijjā kāmabhave saṅkhārānaṁ paccayo hotīti-ādinā avijjādīnaṁ paccayabhāvo saṅkhārādīnaṁ paccayuppannabhāvo dassito, tameva **paṭisambhidāmaggapāḷiṁ** ānetvā nigamanavasena dassento evamayanti-ādimāhā"ti vuttaṁ. **Sāratthadīpaniyā** vinayaṭīkāyapi ayameva pāṭho likhito. Tattha ca **kāmabhave ca avijjā**ti-ādinā avijjādīnaṁ paccaya paccayuppannabhāvo saṁsāracakkaṁ dassentena vutto na hoti **tassa ca avijjā nābhi, mūlattā**ti-ādinā pubbeva dassitattā upari cakkarūpato payogattena upasaṁhārābhāvā ca. "Apica tameva paccayapaccayuppannabhāvaṁ nigamanavasena dassento"ti ca vuttaṁ na cettha paccayapaccayuppannabhāvo nigamanavasena padhānattena dassito, atha kho paccayapariggahavasappavattaṁ

1. Dī 1. 31 piṭṭhe atthato samānaṁ.

dhammaṭṭhitiñāṇameva yathāvuttapaccayapariggahākārassa nigamanavasena dassitaṁ. Tathā hi "evamayaṁ avijjā hetu, saṅkhārā hetusamuppannā, ubhopete dhammā hetusamuppannāti paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇaṁ. Atītampi addhānaṁ. Anāgatampi addhānaṁ avijjā hetu -pa- dhammaṭṭhitiñāṇan"ti[1] dhammaṭṭhitiñāṇameva padhānattena dassitaṁ. "Avijjā hetu, saṅkhārā hetusamuppannā"ti-ādi[1] pana paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇanti[2] vuccamānattā tassa paccayapariggahākāraparidīpanatthaṁ visayattena vuttaṁ, na padhānattena.

Ayañhettha attho—**evan**ti anantare vuttanayena **ayaṁ avijjā** saṅkhārānaṁ **hetu, saṅkhārā** ca tena hetunā samuppannā. **Ubhopete**ti yasmā ayaṁ avijjā paraparikappitapakati-issarādi viya ahetukā niccā dhuvā na hoti, atha kho "āsavasamudayā avijjāsamudayo"ti[3] vacanato sayampi sahetukā saṅkhatā aniccāyeva hoti, tasmā ubhopete avijjāsaṅkhārā hetusamuppannāyeva. **Itī**ti evaṁ yathāvuttanayena paccayapariggaṇhane yā paññā, taṁ dhammānaṁ ṭhitisaṅkhāte kāraṇe yāthāvato pavattattā dhammaṭṭhitiñāṇaṁ nāmāti.

Ettha hi ñāṇassa visayavibhāvanavaseneva avijjādīnaṁ paccayādibhāvo vutto, na padhānattena, ñāṇameva panettha padhānato vuttaṁ, tasmā etassa ñāṇassa paccayapariggahākāradassanatthameva heṭṭhāpi **kāmabhave ca avijjā**ti-ādinā avijjādīnaṁ paccayādibhāvo vutto, idhāpi nigamanavasena upasaṁhaṭo, na bhavacakkadassanatthanti ayamettha attano mati.

Tattha ca paccayuppannadhammesu adiṭṭhesu hetūnaṁ paccayabhāvopi na sakkā daṭṭhunti "saṅkhārā hetusamuppannā"ti **paccayapariggahañāṇaniddese**[4] paccayuppannadhammānampi gahaṇaṁ katanti veditabbaṁ. **Etena nayenā**ti avijjāyaṁ vuttanayena saṅkhārā hetu, viññāṇaṁ hetusamuppannanti-ādinā[4] sabbāni jātipariyosānāni padāni vitthāretabbāni.

Evaṁ **paṭisambhidāmaggapāḷiyā** dhammaṭṭhitiñāṇassa avijjādīsu pavatti-ākāraṁ dassetvā idāni tassa tesu paccayesu aññehipi ākārehi

---

1. Khu 9. 49 piṭṭhe.
2. Khu 9. 1, 48 piṭṭhādīsu.
3. Ma 1. 67 piṭṭhe.
4. Khu 9. 48 piṭṭhe.

pavatti-ākāraṁ dassetuṁ **tatthā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **tatthā**ti tesu paṭiccasamuppādaṅgesu. Saṅkhippanti ettha avijjādayo hetusāmaññena phalasāmaññena vāti **saṅkhepo,** saṅgaho, koṭṭhāso rāsīti attho. So pana jātito duvidhopi kālabhedavasena catubbidho jāto. **Paccuppanno addhā**ti anuvattati. **Taṇhupādānabhavā gahitā** kilesakammasāmaññato tadavinābhāvato ca. Avijjādikilesavaṭṭampi vipākadhammadhammatāsarikkhatāya idha kammavaṭṭamevāti āha **ime pañca dhammā**ti-ādi. Vipākā dhammāti-ādīsu kammaja-arūpakkhandhānameva vipākasaddavacanīyattepi nāmarūpādipadesu rūpamissampi phalapañcakaṁ arūpappadhānatāya ca tabbahulatāya ca "vipākavaṭṭan"ti vuttaṁ. Vipākappadhānaṁ vaṭṭaṁ, vipākabahulaṁ vā vaṭṭanti attho. Kammajapariyāyo vā ettha vipākasaddo daṭṭhabbo. **Jātijarāmaraṇāpadesenā**ti paramatthadhammavinimuttajātijarāmaraṇaṁ[1] nāma natthīti tadapadesena tesaṁ kathanena taṁmukhenāti attho. Ākirīyanti pakāsīyantīti **ākārā,** avijjādisarūpā, tato paccayākāratoti attho. **Eko sandhī**ti avicchedappavattihetubhūto hetuphalasandhi, dutiyo phalahetusandhi, tatiyo hetuphalasandhīti daṭṭhabbaṁ.

Evaṁ dhammaṭṭhitiñāṇassa avijjādīsu anekehi pakārehi pavatti-ākāraṁ dassetvā idāni tehi, avuttehi ca sabbehi ākārehi bhagavato paṭiccasamuppādassa paṭividdhabhāvaṁ, tassa ca ñāṇassa dhammaṭṭhitiñāṇasaddappavattinimittataṁ **paṭisambhidāpāḷi**nayena dassetuṁ upasaṁhāravasena **iti bhagavā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **itī**ti vuttappakāraparāmasanaṁ, tenāha **catusaṅkhepan**ti-ādi. **Sabbākārato**ti idha kāmabhave ca avijjā kāmabhave saṅkhārānaṁ paccayoti-ādinā idha vuttehi ca avuttehi ca **paṭiccasamuppāda**vibhaṅgādīsu[2] āgatehi sabbehi pakārehi paṭivijjhati. **Ta**nti yena ñāṇena bhagavā evaṁ jānāti, taṁ ñāṇaṁ. **Ñātaṭṭhenā**ti jānanaṭṭhena. **Pajānanaṭṭhenā**ti paṭivijjhanaṭṭhena.

Idāni yamidaṁ dhammaṭṭhitiñāṇaṁ paccayapariggahākārabhedehi saddhiṁ papañcato dassitaṁ, tasmiṁ araghāte etassa upayogitaṁ dassetuṁ **iminā dhammaṭṭhitiñāṇenā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha dhammaṭṭhitiñāṇena are hanīti sambandho. Kathanti? Āha **te dhamme**ti-ādi. Te avijjādike dhamme

1. Paramatthadhammavinimuttaṁ jātijarāmaraṇaṁ (?) 2. Abhi 2. 142 piṭṭhādīsu.

mahāvajirañāṇāvudhena tena **dhammaṭṭhitiñāṇena yathābhūtaṁ** ñatvā tena balavavipassanāvudhena **nibbindanto** ariyamaggāvudhena **virajjanto vimuccanto are hanī**ti yojanā. Ariyamaggañāṇampi hi kiccato samudayasaccādibodhato "dhammaṭṭhitiñāṇan"ti vuccati.

Ekekaṁ dhammakkhandhaṁ ekekavihārena pūjemīti dhammakkhandhaṁ ārabbha pavattāpi vihārakaraṇapūjā bhagavati pemeneva pavattattā sadhātukādicetiyapaṭimaṇḍitattā ca bhagavatova pūjāti āha **bhagavantaṁ uddissā**ti-ādi. **Kilesārīna so munī**ti ettha niggahītalopo, kilesārīnaṁ hatattāti attho. **Paccayādīna cāraho**ti etthāpi niggahītalopo daṭṭhabbo.

Sammāsambuddhoti ettha **saṁ**-saddo sayanti atthe pavattatīti āha "sāman"ti, aparaneyyo hutvāti attho. **Sabbadhammānan**ti idaṁ kassaci visayavisesassa aggahitattā siddhaṁ. Padesaggahaṇe hi asati gahetabbassa nippadesatāva viññāyati, yathā dikkhito na dadātīti. Evañca katvā atthavisesānapekkhā kattariyeva buddhasaddasiddhi veditabbā kammavacanicchāya abhāvato. "Sammā sāmaṁ buddhattā sammāsambuddho"ti ettakameva hi idha saddato labbhati. **Sabbadhammānan**ti idaṁ pana atthato labbhamānaṁ gahetvā vuttaṁ, na hi bujjhanakiriyā avisayā yujjati. **Abhiññeyye**ti lakkhaṇādito aniccādito ca abhivisiṭṭhena lokiyalokuttarañāṇena jānitabbe catusaccadhamme. **Pariññeyye**ti aniccādivasena paricchinditvā jānitabbaṁ dukkhaṁ ariyasaccamāha. **Pahātabbe**ti samudayasaccaṁ. **Sacchikātabbe**ti nirodhasaccaṁ. Bahuvacananiddeso panettha sopādisesādikaṁ pariyāyasiddhaṁ bhedaṁ apekkhitvā kato.

Abhiññeyyanti gāthāya pahātabbabhāvetabbānaṁ samudayamaggasaccānaṁ hetudhammānaṁ gahaṇeneva tapphalānaṁ dukkhasaccanirodhasaccānampi siddhito pariññātabbañca pariññātaṁ sacchikātabbañca sacchikatanti idampettha saṅgahitamevāti daṭṭhabbaṁ, tenāha "tasmā buddhosmī"ti. Yasmā cattāripi saccāni mayā buddhāni, **tasmā** sabbampi ñeyyaṁ **buddhosmi,** abbhaññāsinti attho.

Vicittavisayapatthanākārappavattiyā taṇhā dukkhavicittatāya padhānakāraṇanti āha "mūlakāraṇabhāvenā"ti. **Ubhinnan**ti cakkhussa taṁsamudayassa ca. **Appavattī**ti appavattinimittaṁ, na abhāvamattaṁ. Tassa

avatthuttā sappaccayattādi-anekabhedā sabbasaṅgahitā. **Nirodhappajānanā**ti sacchikiriyābhisamayavasena nirodhassa paṭivijjhanā. **Ekekapaduddhārenāpī**ti cakkhu cakkhusamudayoti-ādinā ekekakoṭṭhāsaniddhāraṇenāpi, na dukkhasaccādisāmaññato evāti adhippāyo. Taṇhāyapi saṅkhāradukkhapariyāpannatāya pariññeyyattā dukkhasaccabhāvaṁ dassetuṁ "cha taṇhākāyā"ti vuttaṁ. Yasmiṁ pana attabhāve sā uppajjati, tassa mūlakāraṇabhāvena samuṭṭhāpikā purimabhavasiddhā taṇhā samudayasaccanti gahetabbā. **Kasiṇānī**ti kasiṇārammaṇāni jhānāni. **Dvattiṁsākārā**ti kesādayo tadārammaṇajjhānāni ca. **Nava bhavā**ti kāmabhavādayo tayo saññībhavādayo tayo ekavokārabhavādayo tayo cāti nava bhavā. **Cattāri jhānānī**ti ārammaṇavisesaṁ anapekkhitvā sāmaññato cattāri jhānāni vuttāni. Vipākakiriyānampi yathārahaṁ sabbattha saṅgaho daṭṭhabbo. Ettha ca kusaladhammānaṁ upanissayabhūtā taṇhāsamuṭṭhāpikāti veditabbā, kiriyadhammānaṁ pana tassa attabhāvassa kāraṇabhūtā taṇhā. **Anulomato**ti ettha avijjā dukkhasaccaṁ, taṁsamuṭṭhāpikā purimataṇhā āsavā samudayasaccanti yojetabbaṁ. Saṅkhārādīsu pana avijjādayova samudayasaccabhāvena yojetabbā. **Tenā**ti tasmā.

Vijjāti attano visayaṁ viditaṁ karotīti vijjā. **Sampannattā**ti samannāgatattā, sampuṇṇattā vā. **Tatrā**ti ambaṭṭhasutte. **Manomayiddhiyā**ti ettha "idha bhikkhu imamhā kāyā aññaṁ kāyaṁ abhinimminātī"ti[1] vuttattā sarīrabbhantarajhānamanena aññassa sarīrassa nibbattivasena pavattā manomayiddhi nāma, sā atthato jhānasampayuttā paññāyeva. **Satta saddhammā** nāma saddhā hirī ottappaṁ bāhusaccaṁ vīriyaṁ sati paññā ca. **Gacchati amataṁ disan**ti dukkhanittharaṇatthikehi daṭṭhabbato amataṁ nibbānameva disaṁ gacchati, iminā ca caraṇānaṁ sikkhattayasaṅgahita-ariyamaggabhāvato nibbānatthikehi ekaṁsena icchitabbataṁ dasseti. Idānissā vijjācaraṇasampadāya sāvakādi-asādhāraṇataṁ dassetuṁ **tattha vijjāsampadā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha āsavakkhayavijjāvasena sabbaññutā sijjhati, caraṇadhammabhūtesu

---

1. Dī 1. 73 piṭṭhe.

jhānesu antogadhāya mahākaruṇāsamāpattiyā vasena mahākāruṇikatā sijjhatīti āha "vijjā -pa- mahākāruṇikatan"ti. **Yathā tan**ti ettha **ta**nti nipātamattaṁ, yathā aññopi vijjācaraṇasampanno buddho niyojeti, tathā ayampīti attho. **Tenā**ti anatthaparivajjana-atthaniyojanena. **Attantapādayo**ti **ādi**-saddena parantapa ubhayantapā gahitā. **Asajjamāno bhavesu apaccāgacchanto**ti pahīnānaṁ punānuppattito na puna upagacchanto.

Tatrāti yuttavācābhāsane sādhetabbe cetaṁ bhummaṁ. **Abhūtan**ti abhūtatthaṁ. **Atacchan**ti tasseva vevacanaṁ. **Anatthasaṁhitan**ti pisuṇādidosayuttaṁ. **Sammāgadattā**ti sundaravacanattā, gadanaṁ gado, kathananti attho. Sundaro gado vacanamassāti "sugado"ti vattabbe niruttinayena dakārassa takāraṁ katvā "sugato"ti vuttaṁ.

Sabhāvatoti dukkhasabhāvato. **Lokan**ti khandhādilokaṁ. Yathāvuttamatthaṁ suttato āha **yatthā**ti-ādi. Tattha **yatthā**ti yasmiṁ lokantasaṅkhāte nibbāne. **Tan**ti lokassantaṁ, okāsaloke kāyagamanena ñātabbaṁ pattabbanti nāhaṁ vadāmīti yojanā. Idañca rohitadevaputtena lokassa kāyagativasena antagamanassa pucchitattā vuttaṁ. **Appatvā lokassantan**ti khandhādilokaṁ sandhāya vuttaṁ.

Kinte padasā okāsalokaparibbhamanena, parimitaṭṭhāne eva taṁ ñāṇagamanena gacchantānaṁ dassemīti dassento **api cā**ti-ādimāha. Tattha **byāmamatte kaḷevare**ti sarīre. Tena rūpakkhandhaṁ dasseti. **Sasaññimhī**ti saññāsīsena vedanādayo tayo khandhe. **Samanake**ti viññāṇakkhandhaṁ. **Lokan**ti khandhādilokaṁ, dukkhanti attho. **Lokanirodhan**ti nibbānena lokassa nirujjhanaṁ, nibbānameva vā. Adesampi hi nibbānaṁ yesaṁ nirodhāya hoti, upacārato tannissitaṁ viya hotīti "byāmamatte kaḷevare lokanirodhampi paññapemī"ti vuttaṁ, cakkhu loke piyarūpaṁ, sātarūpaṁ, etthesā taṇhā nirujjhamānā nirujjhatīti-ādīsu[1] viya. **Kudācanan**ti kadācipi. **Appatvā**ti aggamaggena anadhigantvā. **Tasmā**ti yasmā taṁ gamanena pattuṁ na sakkā, tasmā. **Have**ti nipātamattaṁ, ekaṁsatthe

1. Dī 2. 248; Abhi 2. 109 piṭṭhādīsu.

vā. **Lokavidū**ti sabhāvādito khandhādijānanako. Catusaccadhammānaṁ abhisamitattā **samitāvī,** samitakilesoti vā attho. **Nāsīsati** na pattheti appaṭisandhikattā.

Evaṁ saṅkhepato lokaṁ dassetvā idāni vitthārato taṁ dassetuṁ **api ca tayo lokā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha indriyabaddhānaṁ khandhānaṁ samūhasantānabhūto **sattaloko.** So hi rūpādīsu sattavisattatāya "satto"ti ca, lokiyanti ettha kammakilesā tabbipākā cāti "loko"ti ca vuccati. Anindriyabaddhānaṁ utujarūpānaṁ samūhasantānabhūto **okāsaloko.** So hi sattasaṅkhārānaṁ ādhārato "okāso"ti ca, lokiyanti ettha tassādhārā ca ādheyyabhūtāti "loko"ti ca pavuccati. Indriyānindriyabaddhā pana sabbeva upādānakkhandhā paccayehi saṅkhataṭṭhena lujjanapalujjanaṭṭhena ca "saṅkhāraloko"ti ca vuccati. Āharati attano phalanti āhāro, paccayo. Tena tiṭṭhanasīlā uppajjitvā yāva bhaṅgā pavattanasīlāti **āhāraṭṭhitikā,** sabbe saṅkhatadhammā. **Sabbe sattā**ti ca imināpi veneyyānurūpato puggalādhiṭṭhānattā desanāya saṅkhārāva gahitā.

Yāvatā candimasūriyā pariharantīti yattake ṭhāne candimasūriyā parivattanti pavattanti. **Virocanā**ti tesaṁ virocanahetu obhāsanahetūti hetumhi nissakkavacanaṁ. **Disā bhantī**ti sabbā disā yāvatā vigatandhakārā paññāyanti. Atha vā **disā**ti upayogabahuvacanaṁ. Tasmā virocamānā candimasūriyā yattakā disā bhanti obhāsentīti attho. **Tāva sahassādhā loko**ti tattakena pamāṇena sahassappakāro okāsaloko, sahassacakkavāḷānīti attho. **Etthā**ti sahassacakkavāḷe. **Vaso**ti iddhisaṅkhāto vaso vattatīti attho.

Tampīti tividhampi lokaṁ. **Assā**ti anena bhagavatā saṅkhāralokopi sabbathā viditoti sambandho. **Eko loko**ti yvāyaṁ heṭṭhā vuttanayena sabbasaṅkhatānaṁ paccayāyattavuttito tena sāmaññena saṅkhāraloko eko ekavidho, esa nayo sesesupi. Sabbatthāpi lokiyadhammāva lokoti adhippetā lokuttarānaṁ pariññeyyattābhāvā. Upādānānaṁ ārammaṇabhūtā khandhā **upādānakkhandhā. Satta**

viññāṇaṭṭhitiyoti tathā tathā samuppannā pajāyeva vuccanti. Nānattakāyā nānattasaññino, nānattakāyā ekattasaññino, ekattakāyā nānattasaññino, ekattakāyā ekattasaññino, heṭṭhimā ca tayo āruppāti imā sattavidhā pajāyeva viññāṇaṁ tiṭṭhati etthāti viññāṇaṭṭhitiyo nāma. Tattha nānattaṁ kāyo etesamatthīti nānattakāyā. Nānattaṁ saññā etesanti nānattasaññino. Saññāsīsenettha paṭisandhiviññāṇaṁ gahitaṁ, esa nayo sesesupi.

Tattha sabbamanussā ca cha kāmāvacaradevā ca **nānattakāyā nānattasaññino** nāma. Tesañhi aññamaññaṁ visadisatāya nānā kāyo, paṭisandhisaññā ca navavidhatāya nānā. Tīsu paṭhamajjhānabhūmīsu brahmakāyikā ceva catūsu apāyesu sattā ca **nānattakāyā ekattasaññino** nāma. Tesu hi brahmapārisajjādīnaṁ tiṇṇampi sarīraṁ aññamaññaṁ visadisaṁ, paṭisandhisaññā pana paṭhamajjhānavipākavasena ekāva, tathā āpāyikānampi, tesaṁ pana sabbesaṁ akusalavipākāhetukāva paṭisandhisaññā. Dutiyajjhānabhūmikā ca parittābha appamāṇābha ābhassarā **ekattakāyā nānattasaññino** nāma. Tesañhi sabbesaṁ ekappamāṇova kāyo, paṭisandhisaññā pana dutiyatatiyajjhānavipākavasena nānā hoti. Tatiyajjhānabhūmiyaṁ parittasubhādayo tayo, catutthajjhānabhūmiyaṁ asaññasattavajjitā vehapphalā, pañca ca suddhavāsāti navasu bhūmīsu sattā **ekattakāyā ekattasaññino** nāma. Ābhānānattena pana sabbattha kāyanānattaṁ na gayhati, saṇṭhānanānatteneva gayhatīti. Asaññasattā viññāṇābhāvena viññāṇaṭṭhitisaṅkhyaṁ na gacchanti. Nevasaññā nāsaññāyatanaṁ pana yathā saññāya, evaṁ viññāṇassāpi sukhumattā nevaviññāṇaṁ nāviññāṇaṁ, tasmā paribyattaviññāṇakiccavantesu viññāṇaṭṭhitīsu na gayhati. Tasmā sesāni ākāsānañcāyatanādīni tīṇiyeva gahitāni, tehi saddhiṁ imā satta viññāṇaṭṭhitiyoti veditabbā.

Aṭṭha lokadhammāti lābho alābho yaso ayaso nindā pasaṁsā sukhaṁ dukkhanti ime aṭṭha lokassa sabhāvattā lokadhammā. Lābhālābhādipaccayā uppajjanakā panettha anurodhavirodhā vā lābhādisaddehi vuttāti veditabbā. **Nava sattāvāsā**ti heṭṭhā vuttā satta

viññāṇaṭṭhitiyo eva asaññasattacatutthāruppehi saddhiṁ "nava sattāvāsā"ti vuccanti. Sattā āvasanti etthāti sattāvāsā, sattanikāyo, atthato tathā pavattā pajā eva idha saṅkhāralokabhāvena gayhantīti veditabbā. **Dasāyatanānī**ti dhammāyatanamanāyatanavajjitāni dasa.

Ettha ca tīsu bhavesu assādadassanavasena tisso vedanāva lokabhāvena vuttā, tathā paccayadassanavasena cattārova āhārā. Attaggāhanimittadassanavasena cha ajjhattikāneva āyatanāni. Thūlasaññībhavadassanavasena satta viññāṇaṭṭhitiyova, anurodhavirodhadassanavasena aṭṭha lokadhammā vā, thūlāyatanadassanavasena dasāyatanāneva lokabhāvena vuttāni. Tesaṁ gahaṇeneva tannissayatappaṭibaddhā tadārammaṇā sabbe tebhūmakā nāmarūpadhammā atthato gahitā eva honti. Sesehi pana ekavidhādikoṭṭhāsehi sarūpeneva te gahitāti veditabbaṁ.

Āsayaṁ jānātīti-ādīsu āhacca[1] cittaṁ ettha setīti āsayo, aññasmiṁ visaye pavattitvāpi cittaṁ yattha sarasena pavisitvā tiṭṭhati, so vaṭṭāsayo vivaṭṭāsayoti duvidho. Tattha vaṭṭāsayopi sassatucchedadiṭṭhivasena duvidho. Vivaṭṭāsayo pana vipassanāsaṅkhātā anulomikā khanti, maggasaṅkhātaṁ yathābhūtañāṇañcāti duvidho. Yathāha—

"Sassatucchedadiṭṭhi ca, khanti cevānulomikaṁ.
Yathābhūtañca yaṁ ñāṇaṁ, etaṁ āsayasadditan"ti[2].

Etaṁ duvidhampi āsayaṁ sattānaṁ appavattikkhaṇeyeva bhagavā sabbathā jānāti. **Anusayan**ti kāmarāgānusayādivasena sattavidhaṁ anusayaṁ. **Caritan**ti "sucaritaduccaritan"ti **niddese** vuttaṁ. Atha vā caritanti cariyā, te rāgādayo cha mūlacariyā, saṁsaggasannipātavasena anekavidhā honti. **Adhimuttin**ti ajjhāsayadhātuṁ[3], tattha tattha cittassa abhirucivasena ninnattā, sā duvidhā hīnādhimutti paṇītādhimuttīti. Yāya dussīlādike

---

1. Āgamma (Sī) 2. Sārattha-Ṭī 1. 249 piṭṭhe. 3. Dhātu (Sī)

hīnādhimuttike sevanti, sā **hīnādhimutti.** Yāya paṇītādhimuttike sevanti, sā **paṇītādhimutti.** Taṁ duvidhampi adhimuttiṁ bhagavā sabbākārato jānāti. Appaṁ rāgādirajaṁ etesanti **apparajakkhā,** anussadarāgādidosā. Ussadarāgādidosā **mahārajakkhā.** Upanissayabhūtehi tikkhehi saddhādi-indriyehi mudukehi ca samannāgatā **tikkhindriyā mudindriyā** ca. Heṭṭhā vuttehi āsayādīhi sundarehi asundarehi ca samannāgatā **svākārā dvākārā** ca veditabbā. Sammattaniyāmaṁ viññāpetuṁ sukarā **suviññāpayā,** viparītā **duviññāpayā.** Maggaphalapaṭivedhāya upanissayasampannā **bhabbā,** viparītā **abhabbā.** Evaṁ sattasantānagatadhammavisesajānaneneva **sattalokopi vidito** dhammavinimuttassa sattassa abhāvāti veditabbaṁ.

Ekaṁ cakkavāḷaṁ -pa- paññāsañca yojanānīti ettha hotīti seso. **Parikkhepato** pamāṇaṁ vuccatīti seso. Cakkavāḷassa sabbaṁ parimaṇḍalaṁ chattiṁsa satasahassāni -pa- satāni ca hontīti yojetabbaṁ. **Tatthā**ti cakkavāḷe, dve satasahassāni cattāri nahutāni ca yojanāni yāni ettakaṁ ettakappamāṇaṁ bahalattena ayaṁ vasundharā saṅkhātāti yojanā. Tattha **ettakan**ti kiriyāvisesanaṁ daṭṭhabbaṁ. Sandhārakaṁ jalaṁ ettakaṁ ettakappamāṇaṁ hutvā patiṭṭhitanti yojanā. **Etthā**ti cakkavāḷe. **Ajjhogāḷhuggatā**ti ajjhogāḷhā ca uggatā ca. **Brahā**ti mahantā. **Yojanānaṁ satānucco, himavā pañcā**ti yojanānaṁ pañcasatāni ucco ubbedho[1]. **Tipañcayojanakkhandhaparikkhepā**ti pannarasayojanappamāṇakkhandhapariṇāhā[2]. **Nagavhayā**ti rukkhābhidhānā jambūti yojanā. **Samantato**ti sabbasobhāgena, āyāmato ca vitthārato ca satayojanavitthārāti attho. **Yassānubhāvenā**ti yassā mahantatākappaṭṭhāyikādippakārena pabhāvena. **Parikkhipitvā taṁ sabbaṁ, lokadhātumayaṁ ṭhito**ti heṭṭhā vuttaṁ sabbampi taṁ parikkhipitvā **cakkavāḷasiluccayo** ṭhito, **ayaṁ** ekā **lokadhātu** nāmāti attho, **ma**-kāro padasandhivasena vutto. Atha vā taṁ sabbaṁ lokadhātuṁ parikkhipitvā ayaṁ cakkavāḷasiluccayo ṭhitoti yojetabbaṁ.

---

1. Ubbidho (Ka) 2. Parikkhepā (Sī)

Tatthāti tassaṁ lokadhātuyaṁ. **Tāvatiṁsabhavanan**ti tidasapuraṁ. **Asurabhavanan**ti asurapuraṁ. Avīcimahānirayo ca tathā dasasahassayojano, so pana catunnaṁ lohabhittīnamantarā yojanasatāyāmavitthāropi samantā soḷasati ussadanirayehi saddhiṁ dasasahassayojano vuttoti veditabbo. **Tadanantaresū**ti tesaṁ cakkavāḷānaṁ antaresu. Lokānaṁ cakkavāḷānaṁ antare vivare bhavattā **lokantarikā.** Tiṇṇañhi sakaṭacakkānaṁ pattānaṁ vā asannaṭṭhapitānaṁ antarasadise tiṇṇaṁ tiṇṇaṁ cakkavāḷānaṁ antaresu ekeko lokantarikanirayo aṭṭhayojanasahassappamāṇo sītanarako sattānaṁ akusalavipākena nibbattati. **Anantānī**ti tiriyaṁ aṭṭhasu disāsu cakkavāḷāni ākāso viya anantāni. Uddhaṁ pana adho ca antāneva. **Anantena buddhañāṇenā**ti ettha anantañeyyapaṭivedhasāmatthiyayogatova ñāṇaṁ "anantan"ti veditabbaṁ.

Attanoti nissakke sāmivacanametaṁ, attatoti attho. Guṇehi attano visiṭṭhatarassāti sambandho, taraggahaṇañcettha anuttaroti padassa atthaniddesavasena kataṁ, na visiṭṭhassa kassaci atthitāya. Sadevake hi loke sadisakappopi nāma koci tathāgatassa natthi, kuto sadiso, tenāha **sīlaguṇenāpi asamo**ti-ādi. Tattha asamehi sammāsambuddhehi samo **asamasamo.** Natthi paṭimā etassāti **appaṭimo.** Esa nayo sesesupi. Tattha upamāmattaṁ paṭimā, sadisūpamā paṭibhāgo. Yugaggāhavasena ṭhito paṭimo puggaloti veditabbo. **Attanā**ti attato. **Purisadamme**ti-ādīsu damitabbā dammā, "dammapurisā"ti vattabbe visesanassa paranipātaṁ katvā "purisadammā"ti vuttaṁ, purisaggahaṇañcettha ukkaṭṭhavasena itthīnampi dametabbato. **Nibbisā katā** dosavisassa vinodanena. **Atthapadan**ti atthābhibyañjanakaṁ padaṁ, vākyanti attho. Ekapadabhāvena ca anaññasādhāraṇo satthu purisadammasārathibhāvo dassito hoti, tenāha **bhagavā hī**ti-ādi. **Aṭṭha disā**ti aṭṭha samāpattiyo. **Asajjamānā**ti vasībhāvappattiyā nissaṅgacārā.

Diṭṭhadhammo vuccati paccakkho attabhāvo, tattha niyuttoti **diṭṭhadhammiko,** idhalokattho. Kammakilesavasena samparetabbato samāgantabbato

samparāyo, paraloko, tattha niyuttoti **samparāyiko,** paralokattho. Paramo uttamo attho paramattho, nibbānaṁ. Saha atthena vattatīti **sattho,** bhaṇḍamūlena vāṇijjāya desantaraṁ gacchanto janasamūho. So assa atthīti satthā, **satthavāho**ti niruttinayena. So viya bhagavāti āha "satthā, bhagavā satthavāho"ti. Idāni tamatthaṁ niddesapāḷinayena dassetuṁ **yathā satthavāho**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **satthe**ti satthike jane. Kaṁ udakaṁ tārenti etthāti **kantāro,** nirudako araññappadeso. Corādīhi adhiṭṭhita-araññappadesāpi duggamanaṭṭhena taṁsadisatāya kantārātveva niruḷhāti sāmaññato "kantāraṁ tāretī"ti vatvā taṁ vivaranto **corakantāran**ti-ādimāha.

Bhagavatoti nissakke sāmivacanaṁ, bhagavantato dhammassavanenāti attho. Yathā "upajjhāyato ajjhetī"ti, bhagavato santiketi vā attho. **Sare nimittaṁ aggahesī**ti pubbabuddhuppādesu saddhammassavanaparicayena "dhammo eso vuccatī"ti sare ākāraṁ gaṇhi. Pubbābhiyogavaseneva hi īdisānaṁ tiracchānānaṁ dhammassavanādīsu pasādo uppajjati vagguli-ādīnaṁ viya. Itarathā sabbatiracchānānampi tathā pasāduppattippasaṅgato. Yadi hi uppajjeyya, bhagavā anantacakkavāḷesu sabbasattānampi ekakkhaṇe sappāṭihāriyadhammaṁ sāvetuṁ sakkotīti sabbasattānampi ito pubbeva vimuttippasaṅgo siyā. Ye pana devamanussanāgasupaṇṇādayo pakatiyāva kammassakataññāṇādiyuttā honti, teyeva pubbe anupanissayāpi bhagavato saddhammassavanādinā paṭhamaṁ vivaṭṭūpanissayaṁ pasādaṁ uppādetuṁ sakkonti, na itareti gahetabbaṁ. **Are ahampi nāmā**ti ettha "kutohaṁ idha nibbattoti oloketvā maṇḍūkabhāvatoti ñatvā"ti idaṁ ettakampi are ahampi nāmāti vimhayavacaneneva sijjhatīti avuttanti veditabbaṁ. **Jalan**ti jalanto vijjotamāno. **Maṇḍūkohan**ti gāthāya **udake**ti sañjātaṭṭhānadassanaṁ, tena thalamaṇḍūkatā nivattanaṁ kataṁ hoti. Udake jātānampi kacchapādīnaṁ thalagocaratāpi atthīti taṁ nivattanatthaṁ "vārigocaro"ti vuttaṁ, udakasañcārīti attho.

Vimokkhantikañāṇavasenāti ettha sabbaso kilesehi vimuccatīti vimokkho, aggamaggo, tassa anto, aggaphalaṁ, tattha bhavaṁ vimokkhantikaṁ, sabbaññutaññāṇena saddhiṁ sabbampi buddhañāṇaṁ. Idāni sammāsambuddhapadato

buddhapadassa visesaṁ dassetuṁ **yasmā vā**ti-ādi vuttaṁ. Sammāsambuddhapadena hi satthu paṭivedhañāṇānubhāvo vutto, iminā pana buddhapadena desanāñāṇānubhāvopi, tenāha **aññepi satte bodhesī**ti-ādi.

Guṇavisiṭṭhasattuttamagarugāravādhivacananti sabbehi sīlādiguṇehi visiṭṭhassa tato eva sabbasattehi uttamassa garuno gāravavasena vuccamānavacanamidaṁ **bhagavā**ti. **Seṭṭhan**ti seṭṭhavācakaṁ vacanaṁ seṭṭhaguṇasahacaraṇato. Atha vā vuccatīti vacanaṁ, attho, so seṭṭhoti attho. **Uttaman**ti etthāpi eseva nayo. **Garugāravayutto**ti ettha garubhāvo gāravaṁ, garuguṇayogato garukaraṇaṁ vā gāravaṁ, tena sāvakādīnaṁ asādhāraṇatāya garubhūtena mahantena gāravena yuttoti garugāravayutto. Atha vā garu ca sabbalokassa sikkhakattā teneva gāravayutto cātipi yojetabbaṁ.

Avatthāya viditaṁ **āvatthikaṁ.** Evaṁ **liṅgikaṁ.** Nimittato āgataṁ **nemittikaṁ.** Adhicca yaṁkiñci nimittaṁ adhivacanavasena anapekkhitvā pavattaṁ **adhiccasamuppannaṁ,** tenāha "vacanatthamanapekkhitvā"ti. Yadicchāya āgataṁ yādicchakaṁ. Ettha ca bāhiraṁ daṇḍādi **liṅgaṁ,** abbhantaraṁ tevijjādi **nimittaṁ.** Pacurajanavisayaṁ vā dissamānaṁ **liṅgaṁ,** tabbiparītaṁ **nimittan**ti veditabbaṁ. **Sacchikāpaññattī**ti sabbadhammānaṁ sacchikiriyānimittā paññatti. Atha vā **sacchikāpaññattī**ti paccakkhasiddhā paññatti.[1] Yaṁguṇanimittā hi sā, te guṇā satthu paccakkhabhūtāti guṇā viya[1]sāpi sacchikatā eva nāma hoti, na paresaṁ, vohāramattenāti adhippāyo. **Yaṁguṇanemittikan**ti yehi guṇehi nimittabhūtehi **etaṁ nāmaṁ** nemittikañca jātaṁ. **Vadantī**ti dhammasenāpatissa garubhāvato bahuvacanenāha, saṅgītikārehi vā katamanuvādaṁ sandhāya.

Issariyādibhedo bhago assa atthīti **bhagī.** Maggaphalādi-ariyaguṇaṁ araññādivivekaṭṭhānañca bhaji sevi sīlenāti **bhajī.** Cīvarādipaccayānaṁ attharasādīnañca sīlādiguṇānañca **bhāgī,** dāyādoti attho. Vibhaji uddesaniddesādippakārehi dhammaratanaṁ pavibhajīti **vibhattavā.** Rāgādipāpadhammaṁ **bhaggaṁ**[2] **akāsīti bhagavā**ti vuccatīti sabbattha sambandho. Garupi loke bhagavāti vuccatīti āha "garū"ti, yasmā garu, tasmāpi bhagavāti attho.

1-1. Yā guṇanimittā hisā te satthu paccakkhabhūtā guṇavisesāviya... (Sī)
2. Bhaṅgaṁ (Sī)

pāramitāsaṅkhātaṁ bhagyamassa atthīti **bhagyavā. Bahūhi ñāyehī**ti kāyabhāvanādikehi anekehi bhāvanākkamehi. **Subhāvitattano**ti paccatte etaṁ sāmivacanaṁ, tena subhāvitasabhāvoti attho. Bhavānaṁ antaṁ nibbānaṁ gatoti **bhavantago.** Tattha tattha bhagavāti saddasiddhi niruttinayeneva veditabbo.

Idāni bhagī bhajīti niddesagāthāya navahi padehi dassitamatthaṁ bhagyavāti gāthāya chahi padehi saṅgahetvā padasiddhiṁ atthayojanānayabhedehi saddhiṁ dassetuṁ **ayaṁ pana aparo nayo**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **vaṇṇavipariyato**ti ettha **iti**-saddo ādi-attho, teneva vaṇṇavikāro vaṇṇalopo dhātu-atthena niyojanañcāti imaṁ tividhaṁ lakkhaṇaṁ saṅgaṇhāti. **Saddanayenā**ti saddalakkhaṇanayena. Pisodarādīnaṁ saddānaṁ ākatigaṇabhāvato[1] vuttaṁ **"pisodarādipakkhepalakkhaṇaṁ gahetvā"**ti. Pakkhipanameva lakkhaṇaṁ. Tappariyāpannatākaraṇañhi pakkhipanaṁ. **Bhagyan**ti kusalaṁ.

Lobhādayo cattāro dosā ekakavasena gahitā. Ahirikādayo dukavasena. 'Akkocchi man'ti-ādinā[2] punappunaṁ kujjhanavasena cittapariyonandhano kodhova **upanāho.** Paresaṁ pubbakāritālakkhaṇassa guṇassa nipuñchano **makkho** nāma. Bahussutādīhi saddhiṁ yugaggāho attano samakaraṇaṁ **palāso.** Attano vijjamānadosapaṭicchādanā **māyā.** Avijjamānaguṇappakāsanaṁ **sāṭheyyaṁ.** Garūsupi thaddhatā anonatatā **thambho.** Taduttarikaraṇalakkhaṇo **sārambho.** Jāti-ādiṁ nissāya unnatilakkhaṇo **māno.** Abbhunnatilakkhaṇo **atimāno.** Jāti-ādiṁ nissāya majjanākārappatto mānova **mado** nāma. So sattavīsatividho. Kāmaguṇesu cittassa vossaggo **pamādo.** Kāyaduccaritādīni **tividhaduccaritāni.** Taṇhādiṭṭhiduccaritavasena **tividhasaṁkilesā.** Rāgadosamohāva **malāni.** Teyeva kāyaduccaritādayo ca **tividhavisamāni.** Kāmabyāpādavihiṁsāsaññā **tividhasaññā** nāma. Teyeva **vitakkā.** Taṇhādiṭṭhimānā **papañcā.** Subhasukhanicca-attavipariyesā **catubbidhavipariyesā.** Chandādayo **agati.** Cīvarādīsu paccayesu lobhā **cattāro taṇhupādā.** Buddhadhammasaṁghasikkhāsu kaṅkhā, sabrahmacārīsu kopo

1. Āgatigaṇabhāvato (Ka)

2. Khu 1. 13 piṭṭhe Dhammapade.

ca **pañca cetokhīlā.** Kāme kāye rūpe ca avītarāgatā, yāvadatthaṁ bhuñjitvā seyyasukhādi-anuyogo, aññataraṁ devanikāyaṁ paṇidhāya brahmacariyacaraṇañca **pañca cetovinibandhā.** Rūpābhinandanādayo **pañca abhinandanā.** Kodha makkha issā sāṭheyya pāpicchatā sandiṭṭhiparāmāsā **chavivādamūlāni.** Rūpataṇhādayo **cha taṇhākāyā.** Micchādiṭṭhi-ādayo aṭṭhamaggaṅgapaṭipakkhā **micchattā.** Taṇhaṁ paṭicca pariyesanā, pariyesanaṁ paṭicca lābho, lābhaṁ paṭicca vinicchayo, taṁ paṭicca chandarāgo, taṁ paṭicca ajjhosānaṁ, taṁ paṭicca pariggaho, taṁ paṭicca macchariyaṁ, taṁ paṭicca ārakkhā, ārakkhādhikaraṇa daṇḍādānādi-anekākusalarāsīti **nava taṇhāmūlakā** dhammā. Pāṇātipātādayo **dasa akusalakammapathā.** Cattāro sassatavādā tathā ekaccasassatavādā antānantikā amarāvikkhepitā dve adhiccasamuppannikā soḷasa saññīvādā aṭṭha asaññīvādā aṭṭha nevasaññīnāsaññīvādā satta ucchedavādā pañca diṭṭhadhammanibbānavādāti etāni **dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni.** Rūpataṇhādichataṇhā eva paccekaṁ kāmataṇhābhavataṇhāvibhavataṇhāvasena aṭṭhārasa honti, tā ajjhattabahiddharūpādīsu pavattivasena chattiṁsa, puna kālattayavasena **aṭṭhasatataṇhāvicaritāni** honti. **Pabheda**saddaṁ paccekaṁ sambandhitvā lobhappabhedoti-ādinā yojetabbaṁ. **Sabbadarathapariḷāhakilesasatasahassānī**ti sabbāni sattānaṁ darathasaṅkhātapariḷāhakarāni kilesānaṁ anekāni satasahassāni, ārammaṇādivibhāgato pavatti-ākāravibhāgato ca nesaṁ evaṁ pabhedo veditabbo. Pañca māre abhañjīti sambandho. **Parissayānan**ti upaddavānaṁ.

Evaṁ bhagyavā bhaggavāti dvinnaṁ padānaṁ atthaṁ vibhajitvā idāni tehi dvīhi gahitamatthaṁ[1] dassetuṁ **bhagyavantatāya cassā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **satapuññajalakkhaṇadharassā**ti anekasatapuññanibbattamahāpurisalakkhaṇadharassa bhagavato. **Sakacitte issariyaṁ** nāma paṭikkūlādīsu appaṭikkūlasaññitādivasappavattiyā ceva cetosamādhivasena ca attano cittassa vasībhāvāpādanameva. **Aṇimā laghimādikan**ti **ādi**-saddena mahimā patti pākammaṁ īsitā vasitā yatthakāmāvasāyitāti ime chapi saṅgahitā. Tattha kāyassa aṇubhāvakaraṇaṁ **aṇimā.** Ākāse

1. Dīpitamatthaṁ (Sī)

padasā gamānādi-arahabhāvena lahubhāvo **laghimā.** Kāyassa mahantatāpādanaṁ **mahimā.** Iṭṭhadesassa pāpuṇanaṁ **patti.** Adhiṭṭhānādivasena icchitatthanipphādanaṁ **pākammaṁ.** Sayaṁvasitā issarabhāvo **īsitā.** Iddhividhe vasībhāvo **vasitā.** Ākāsena vā gacchato, aññaṁ vā kiñci karoto yattha katthaci vosānappatti **yatthakāmāvasāyitā,** "kumārakarūpādidassanan"tipi vadanti. **Sabbaṅgapaccaṅgasirī**ti sabbesaṁ aṅgapaccaṅgānaṁ sobhā. **Atthī**ti anuvattati. Luhusādhanaṁ taṁ taṁ kālikaṁ icchitaṁ, garusādhanaṁ cirakālikaṁ buddhattādipatthitaṁ. **Bhagā assa santīti bhagavā**ti idaṁ saddasatthanayena siddhaṁ, sesaṁ sabbaṁ niruttinayena siddhanti veditabbaṁ.

Pīḷanasaṅkhatasantāpavipariṇāmaṭṭhenāti-ādīsu pīḷanaṭṭho saṅkhataṭṭhoti-ādinā atthasaddo paccekaṁ yojetabbo. Tattha attano sabhāvena pīḷanalakkhaṇaṁ dukkhaṁ. Tassa yo pīḷanameva attho "pīḷanaṭṭho"ti vuccati, so sabhāvo. Yasmā pana taṁsamudayena saṅkhataṁ, tasmā **saṅkhataṭṭho** samudayadassanena āvibhūto. Yasmā ca maggo kilesasantāpaharattā susītalo, tasmāssa maggadassanena **santāpaṭṭho** āvibhūto tappaṭiyogattā. Avipariṇāmadhammassa pana nirodhassa dassanena **vipariṇāmaṭṭho** āvibhūtoti. Ekasseva sabhāvadhammassa sakabhāvato itarasaccattayanivattito ca parikappetabbattā cattāro atthā vuttā. Samudayassa pana rāsikaraṇato **āyūhanaṭṭho** sabhāvo, tasseva dukkhadassanena **nidānaṭṭho** āvibhūto. Visaṁyogabhūtassa nirodhassa dassanena **saṁyogaṭṭho.** Niyyānabhūtassa maggassa dassanena **palibodhaṭṭho** āvibhūto.

Nirodhassa pana **nissaraṇaṭṭho** sabhāvo, tasseva samudayadassanena **vivekaṭṭho** āvibhūto. Saṅkhatassa maggassa dassanena **asaṅkhataṭṭho,** visayabhūtassa maraṇadhammassa vā dukkhassa dassanena **amataṭṭho.** Maggassa pana **niyyānaṭṭho** sabhāvo, tasseva samudayadassanena dukkhassevāyaṁ hetu, nibbānappattiyā pana ayameva hetūti **hetvaṭṭho**[1], atisukhumanirodhadassanena idhameva dassananti **dassanaṭṭho,** adhikapaṇassa dukkhassa dassanena **adhipateyyaṭṭho** āvibhūto. Ete eva ca pīḷanādayo soḷasa ākārāti vuccanti.

---

1. Hetvattho (Sī)

Kāmehi vivekaṭṭhakāyatā **kāyaviveko.** Nīvaraṇādīhi vivittā aṭṭha samāpattiyo **cittaviveko.** Upadhīyanti ettha yathāsakaṁ phalānīti upadhayo, pañcakāmaguṇasaṅkhātakāmakhandhakilesa-abhisaṅkhārā, tehi catūhi vivittaṁ nibbānaṁ **upadhiviveko** nāma.

Anattānupassanāya paṭiladdho dukkhāniccānupassanāhi ca paṭiladdho ariyamaggo āgamanavasena yathākkamaṁ **suññata-appaṇihita-animittavimokkha**saññaṁ paṭilabhati, kilesehi vimuttattā hi esa vimokkhoti.

Yathā loke ekekapadato ekekamakkharaṁ gahetvā "mekhalā"ti vuttaṁ, evamidhāpīti attho. **Mehanassā**ti guyhappadesassa. **Khassā**ti okāsassa.

Saha devehīti-ādīsu saha devehi vattatīti **sadevako** loko. **Taṁ sadevakan**ti-ādinā yojanā veditabbā. **Sadevakavacanenā**ti sadevakasadde visesanabhāvena ṭhitadevavacanena. Tassāpi sadevakapade antobhūtattā avayave samudāyopacāravasena vohāro kato. Itarathā tena devavisiṭṭhalokasseva gahaṇato pañcakāmāvacaradevaggahaṇaṁ na siyā, evaṁ uparipi. **Samārakavacanena** mārasaddena tena sahacaritā sabbe vasavattidevā ca gahitāti āha "chaṭṭhakāmāvacaradevaggahaṇan"ti. Brahmakāyikā nāma paṭhamajjhānabhūmikā. Te ādi yesaṁ āruppapariyantānaṁ brahmānaṁ tesaṁ brahmānaṁ gahaṇaṁ **brahmakāyikādibrahmaggahaṇaṁ.** Lokasaddassa okāsalokādīnampi sādhāraṇattā sattalokāveṇikameva pajāgahaṇaṁ katanti āha "pajāvacanena sattalokaggahaṇan"ti. Sadevakādivacanena upapattidevānaṁ, sassamaṇavacanena visuddhidevānañca gahitattā āha "sadevamanussavacanena sammutideva-avasesamanussaggahaṇan"ti. Tattha **sammutidevā** rājāno, **avasesamanussā** sammutidevasamaṇabrāhmaṇehi avasiṭṭhā. Sattalokāveṇikassa pajāsaddassa visuṁ gahitattā sadevakaṁ lokanti ettha lokasaddaggahaṇaṁ okāsalokameva niyametīti āha "tīhi padehi okāsaloko"ti. Idañca sadevakādipadattayavacanīyassa padhānatthassa vasena vuttaṁ. Okāsalokavisesanassa panettha devamārādisattalokassāpi gahaṇaṁ

veditabbaṁ sāmatthiyato gamyamānattā saputto āgatoti-ādīsu puttādīnaṁ viya. Imasmiñca naye sadevakaṁ samārakaṁ sabrahmakaṁ okāsalokaṁ sassamaṇabrāhmaṇiṁ sadevamanussa pajañcāti **ca**-kāraṁ ānetvā yojetabbaṁ, okāsasattalokānaṁ gahaṇena cettha tadubhayasammutinimittabhūto saṅkhāralokopi tadavinābhāvato gahito evāti daṭṭhabbo. Apare pana "sadevakanti-ādīhi pañcahi padehi sattalokova attano avayavabhūtadevādivisesanehi visesetvā gahito, taggahaṇena tadādhāro okāsaloko, tadubhayapaññattivisayo saṅkhāraloko ca gahitā eva hontī"ti vadanti. Tesañca pajanti idaṁ lokasaddassa visesanaṁ katvā sadevakaṁ pajaṁ lokaṁ -pa- sadevamanussaṁ pajaṁ lokanti yojetabbaṁ.

Arūpāvacaraloko gahito pārisesañāyena itaresaṁ padantarehi gahitattā. Māraggahaṇena tappadhānā taṁsadisā ca upapattidevā saṅgayhantīti āha "chakāmāvacaradevaloko"ti. Khattiyaparisā brāhmaṇa gahapati samaṇa cātumahārājika tāvatiṁsa māra brahmaparisāti imāsu aṭṭhasu parisāsu cātumahārājikādīnaṁ catunnaṁ parisānaṁ sadevakādipadehi saṅgahitattā idha sassamaṇabrāhmaṇinti iminā samaṇaparisā brāhmaṇaparisā ca, sadevamanussanti iminā khattiyaparisā gahapatiparisā ca vuttāti āha "catuparisavasenā"ti. Tassa manussaloko gahitoti iminā sambandho. Tattha **manussaloko**ti manussasamūho, tenāha "avasesasabbasattaloko vā"ti.

Vikappantaraṁ dassento āha "sammutidevehi vā saha manussaloko"ti. Devapadena sammutidevā, samaṇabrāhmaṇamanussapadehi sesamanussā ca gahitāti evaṁ vikappadvayepi manussaṁ pajaṁ manussiṁ pajanti pajāsaddaṁ manussasaddena visesetvā taṁ puna saha devehi vattatīti sadevā, pajā. Sadevā ca sā manussā cāti sadevamanussā, taṁ sadevamanussaṁ pajaṁ. Puna kiṁ bhūtaṁ sassamaṇabrāhmaṇinti evaṁ yathā pajāsaddena manussānaññeva gahaṇaṁ siyā, tathā nibbacanaṁ kātabbaṁ, itarathā manussānaññeva gahaṇaṁ na sampajjati sabbamanussānaṁ visesanabhāvena gahitattā aññapadatthabhūtassa[1] kassaci manussassa abhāvā. Idāni pajanti

1. Aññapadantarabhūtassa (Sī, Ka)

iminā avasesanāgādisattepi saṅgahetvā dassetukāmo āha "avasesasabbasattaloko vā"ti. Etthāpi catuparisavasena avasesasabbasattaloko sammutidevamanussehi vā saha avasesasabbasattalokoti yojetabbaṁ.

Ettāvatā bhāgaso lokaṁ gahetvā yojanaṁ dassetvā idāni ekekapadena abhāgaso sabbalokānaṁ gahaṇapakkhepi tassa tassa visesanassa sapphalataṁ dassetuṁ **api cetthā**ti-ādi vuttaṁ. **Ukkaṭṭhaparicchedato**ti ukkaṭṭhānaṁ devagatipariyāpannānaṁ paricchinnavasena jānanavasena kittisaddo sayaṁ attano avayavabhūtena sadevakavacanena taṁ suṇantānaṁ sāvento[1] abbhuggatoti yojanā. **Anusandhikkamo**ti atthānañceva padānañca anusandhānakkamo, jānanakkamoti attho.

Abhiññāti yakāralopena niddesoti āha "abhiññāyā"ti. **Samantabhadrakattā**ti sabbabhāgehi sundarattā. **Sāsanadhammo**ti paṭipattipaṭivedhasāsanassa pakāsako pariyattidhammo. **Buddhasubodhitatāyā**ti idaṁ tikaṁ dhammassa hetusarūpaphalavasena vuttaṁ, tathā nāthapabhavattikampi, majjhe tikadvayaṁ phalavaseneva vuttanti veditabbaṁ. **Kiccasuddhiyā**ti dhammaṁ sutvā yathāsutavasena paṭipajjantānaṁ suppaṭipattisaṅkhātakiccasuddhiyā.

Idāni ādikalyāṇādippakārameva dhammaṁ desento bhagavā sotūnaṁ yaṁ sāsanabrahmacariyaṁ maggabrahmacariyañca pakāseti, tappakāsakassa brahmacariyapadassa **sātthan**ti-ādīni padāni visesanabhāvena vuttāni, na dhammapadassāti dassanamukhena nānappakārato atthaṁ vivaritukāmo **sātthaṁ sabyañjananti evamādīsu panā**ti-ādimāha. Tattha tisso sikkhā sakalo ca tantidhammo **sāsanabrahmacariyaṁ** nāma. Bhagavā hi dhammaṁ desento sīlādike viya tappakāsakaṁ tantidhammampi pakāseti eva saddatthasamudāyattā pariyattidhammassa. **Yathānurūpan**ti yathārahaṁ. Sikkhattayasaṅgahitañhi sāsanabrahmacariyaṁ maggabrahmacariyañca atthasampattiyā sampannatthatāya, uparūpari adhigantabbavisesasaṅkhāta-atthasampattiyā ca saha atthena payojanena vattatīti sātthameva, na tu sabyañjanaṁ, tantidhammasaṅkhātaṁ sāsanabrahmacariyaṁ yathāvuttena atthena sātthaṁ sabyañjanañca. Kirātādimilakkhavacanānampi sātthasabyañjanatte samānepi visiṭṭhatthabyañjanayogaṁ sandhāya

1. Sādhento (Ka)

sahattho devadatto savittoti-ādi viya "sātthaṁ sabyañjanan"ti vuttanti āha "atthasampattiyā sātthaṁ, byañjanasampattiyā sabyañjanan"ti. Tattha yaṁ atthaṁ sutvā tathā paṭipajjantā sabbadukkhakkhayaṁ pāpuṇanti, tassa tādisasampatti **atthasampatti** nāma, sampannatthatāti attho. **Byañjanasampatti** nāma sithiladhanitādibyañjanaparipuṇṇāya māgadhikāya sabhāvaniruttiyā gambhīrampi atthaṁ uttānaṁ katvā dassanasamatthatā sampannabyañjanatāti attho.

Idāni **nettippakaraṇanayenā**pi[1] atthaṁ dassetuṁ **saṅkāsanā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha saṅkhepato kāsīyati dīpīyatīti **saṅkāsanan**ti kammasādhanavasena attho daṭṭhabbo, evaṁ sesesupi. Paṭhamaṁ kāsanaṁ **pakāsanaṁ.** Ubhayampetaṁ uddesatthavacanasaṅkhātassa vitthāravacanaṁ. Sakiṁ vuttassa puna vacanañca **vivaraṇavibhajanāni.** Ubhayampetaṁ niddesatthavacanaṁ. Vivaṭassa vitthāratarābhidhānaṁ vibhattassa ca pakārehi ñāpanaṁ **uttānīkaraṇapaññattiyo.** Ubhayampetaṁ paṭiniddesatthavacanasaṅkhātassa vitthāravacanaṁ. **Atthapadasamāyogato**ti yathāvuttāni eva cha padāni pariyattiyā atthavibhāgattā atthapadāni, tehi sahitatāya atthakoṭṭhāsayuttattāti attho. Apariyosite pade ādimajjhagatavaṇṇo **akkharaṁ,** ekakkharaṁ, padaṁ vā akkharaṁ. Vibhattiyantaṁ **padaṁ.** Padābhihitaṁ atthaṁ byañcetīti **byañjanaṁ,** vākyaṁ. Kathitassevatthassa anekavidhena vibhāgakaraṇaṁ **ākāro** nāma. Ākārābhihitassa nibbacanaṁ **nirutti.** Nibbacanatthavitthāro **niddeso.** Atha vā "akkharehi saṅkāseti, padehi pakāseti, byañjanehi vivarati, ākārehi vibhajati, niruttīhi uttāniṁ karoti, niddesehi paññapetī"ti vacanato saṅkāsanapakāsanasaṅkhāta-uddesatthavācakāni vacanāni akkharapadāni nāma. Vivaraṇavibhajanasaṅkhātaniddesatthavācakāni vacanāni byañjanākārā nāma. Uttānīkaraṇapaññattisaṅkhātapaṭiniddesatthavācakāni vacanāni niruttiniddesā nāma, tesaṁ sampattiyā sabyañjananti attho.

Atthagambhīratāti-ādīsu **attho** nāma tanti-attho, hetuphalaṁ vā. **Dhammo** nāma tanti, hetu vā. **Desanā** nāma yathādhammaṁ dhammābhilāpo. **Paṭivedho** nāma yathāvutta-atthādīnaṁ aviparītāvabodho. Te panete atthādayo yasmā sasādīhi viya mahāsamuddo mandabuddhīhi dukkhogāhā alabbhaneyyapatiṭṭhā ca, tasmā **gambhīrā.** Tesu paṭivedhassāpi

1. Khu 10. 5 piṭṭhe; Netti-Ṭṭha 32 piṭṭhepi.

atthasannissitattā atthasabhāgattā ca vuttaṁ "atthagambhīratāpaṭivedhagambhīratāhi sātthan"ti. Dhammadesanānaṁ atthasannissitattepi sayaṁ byañjanarūpattā vuttaṁ "dhammagambhīratādesanāgambhīratāhi sabyañjanan"ti. Yathāvutta-atthādīsu pabhedagatāni ñāṇāni **atthapaṭisambhidā**dayo. Tattha **niruttī**ti tantipadānaṁ niddhāretvā vacanaṁ, nibbacananti attho. Tīsu paṭisambhidāsu ñāṇaṁ **paṭibhānapaṭisambhidā.** Lokiyā saddheyyavacanamukheneva atthesu pasīdanti, na atthamukhenāti āha **saddheyyato**ti-ādi. **Kevala**-saddo sakalādhivacananti āha "sakalaparipuṇṇabhāvenā"ti. **Brahmacariya**-saddo idha sikkhattayasaṅgahaṁ sakalaṁ sāsanaṁ dīpetīti āha **sikkhattayapariggahitattā**ti-ādi.

Yathāvuttamevatthaṁ aparenāpi pariyāyena dassetuṁ **api cā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **sanidānan**ti desakālādidīpakena nidānavacanena sanidānaṁ. **Sa-uppattikan**ti aṭṭhuppatti-ādiyuttiyuttaṁ. Tatrāyaṁ pāḷiyojanākkamo—"verañjo brāhmaṇo samaṇo khalu bho -pa- viharatī"ti ca, "taṁ kho pana bhavantaṁ gotamaṁ 'itipi so -pa- pavedetī'ti evaṁ kalyāṇo kittisaddo abbhuggato"ti ca, "so dhammaṁ deseti -pa- pariyosānakalyāṇaṁ, desento ca sātthasabyañjanādiguṇasaṁyuttaṁ brahmacariyaṁ pakāsetī"ti ca, "sādhu kho pana tathārūpānaṁ arahataṁ dassanaṁ hotī"ti ca assosi, sutvā ca atha kho verañjo brāhmaṇo yena bhagavā tenupasaṅkamīti.

Aṭṭhakathāyaṁ pana kiñcāpi "dassanamattampi sādhu hotīti evaṁ ajjhāsayaṁ katvā atha kho verañjo -pa- upasaṅkamī"ti evaṁ sādhu kho panāti-ādipāṭhassa brāhmaṇassa parivitakkanabhāvena vuttattā brahmacariyaṁ pakāsetīti padānantarameva assosīti padaṁ sambandhitabbaṁ viya paññāyati, tathāpi "sādhu kho pana tathārūpānaṁ arahataṁ dassanaṁ hotī"ti evaṁ yathāvuttanidassanatthena itisaddena paricchinditvā vuttattā pana aññattha itisaddassa adassanato ca atha kho verañjoti-ādinā kattabbantaradassanamukhena pāḷiyā pakārantare pavattito ca yathāvuttavaseneva "sādhu kho pana tathārūpānaṁ arahataṁ dassanaṁ hotī"ti vacanānantarameva assosīti padaṁ ānetvā sambandhanaṁ yuttaṁ. Aṭṭhakathācariyena hi brāhmaṇassa attanā sutavaseneva ajjhāsayo

uppajjatīti upasaṅkamanahetudassanamukhena **dassanamattampi sādhu hotīti evaṁ ajjhāsayaṁ katvā**ti-ādi vuttanti gahetabbaṁ.

2. **Sītodakaṁ viya uṇhodakenā**ti idaṁ ukkamena mukhāruḷhavasena vuttaṁ, anupasantasabhāvatāya brāhmaṇasseva uṇhodakaṁ viya sītodakenāti attho gahetabbo, ñāṇatejayuttatāya vā bhagavā uṇhodakopamoti katvā tabbirahitaṁ brāhmaṇaṁ sītodakaṁ viya katvā tathā vuttanti gahetabbaṁ. **Ekībhāvan**ti sammodanakiriyāya ekarūpataṁ. **Yāyā**ti-ādīsu yāya kathāya sammodi brāhmaṇo, taṁ sammodanīyaṁ kathanti yojanā. Tattha **khamanīyan**ti dukkhabahulaṁ idaṁ sarīraṁ, kacci khamituṁ sakkuṇeyyaṁ. **Yāpanīyan**ti cirappabandha[1]saṅkhātāya yāpanāya yāpetuṁ sakkuṇeyyaṁ. Rogābhāvena **appābādhaṁ.** Dukkhajīvitābhāvena **appātaṅkaṁ.** Taṁtaṁkiccakaraṇatthāya lahuṁ akicchena uṭṭhātuṁ yoggatāya **lahuṭṭhānaṁ. Balan**ti sarīrassa sabbakiccakkhamaṁ balaṁ kacci atthīti pucchati. **Phāsuvihāro**ti sukhavihāro. Saraṇīyameva dīghaṁ katvā "sāraṇīyan"ti vuttanti āha "saritabbabhāvato ca sāraṇīyan"ti. **Pariyāyehī**ti kāraṇehi.

Bhāvoti kiriyā, tasmiṁ vattamāno napuṁsakasaddo **bhāvanapuṁsakaniddeso** nāma, kiriyāvisesanasaddoti attho. Ekamante ekasmiṁ ante yuttappadeseti attho. **Khaṇḍiccādibhāvan**ti khaṇḍitadantapalitakesādibhāvaṁ. **Rājaparivaṭṭe**ti rājūnaṁ parivattanaṁ, paṭipāṭiyoti attho. Purātanuccakulappasutatāya jiṇṇatā, na vayasāti āha "cirakālappavattakulanvaye"ti. Vibhavānaṁ mahantattaṁ lāti gaṇhātīti mahallakoti āha "vibhavamahattatāya[2] samannāgate"ti. **Vibhāvane nāma atthe**ti pakativibhāvanasaṅkhāte atthe. Na abhivādeti vāti abhivādetabbanti na sallakkheti, evaṁ asallakkhaṇapakatikoti vuttaṁ hoti. Rūpaṁ niccaṁ vā aniccaṁ vāti etthāpi niccapakatikaṁ aniccapakatikaṁ vāti attho. **Aniccaṁ vā**ti ettha **vā**-saddo avadhāraṇattho.

Sampatijātoti muhuttajāto, jātasamanantaramevāti attho. **Sattapadavītihārena gantvā** -pa- **olokesī**ti ettha dvāraṁ pidhāya nikkhantoti-ādīsu viya gamanato pure katampi olokanaṁ pacchā

---

1. Cirappabaddha... (Ka) 2. Vibhavamahantatāya (Sī)

kataṁ viya vuttanti daṭṭhabbaṁ. **Olokesin**ti ca lokavivaraṇapāṭihāriye jāte maṁsacakkhunā volokesīti attho. **Seṭṭho**ti pasatthataro. **Patimānesī**ti pūjesi. **Āsabhin**ti uttamaṁ.

3. **Taṁ vacanan**ti nāhaṁ taṁ brāhmaṇāti-ādivacanaṁ. **Aññāya saṇṭhaheyyā**ti arahatte patiṭṭhaheyya. **Jātivasenā**ti khattiyādijātivasena. **Upapattivasenā**ti devesu upapattivasena. **Āviñchantī**ti ākaḍḍhanti. Yassa abhivādādikaraṇasaṅkhātassa sāmaggirasassa bhagavati abhāvaṁ maññamāno brāhmaṇo "arasarūpo"ti āha, tabbidhurassa rūpataṇhādikasseva sāmaggirasassa abhāvena bhagavā "arasarūpo"ti dassetuṁ sāmaggirasasaddassa rūparasādīsu vattanappakāraṁ dassento āha **vatthārammaṇādī**ti-ādi.

Tālāvatthukatāti ucchinnamūlānaṁ tālānaṁ vatthu viya nesaṁ rūparasādīnaṁ vatthu cittasantānaṁ[1] katanti imasmiṁ atthe majjhepadalopaṁ dīghañca katvā niddesoti āha **tālavatthu viyā**ti-ādi. Tālavatthu viya yesaṁ vatthu kataṁ te tālāvatthukatāti visesanassa paranipāto daṭṭhabbo, katatālavatthukāti attho. Matthakacchinnatāloyeva pattaphalādīnaṁ akāraṇatāya avatthūti tālāvatthu, taṁ viya yesaṁ vatthu kataṁ[2] te rūparasādayo tālāvatthukatā, ayaṁ aññapadatthavasena atthaggāho heṭṭhā vuttanayena sugamoti visesamatthaṁ dassento āha "matthakacchinnatālo viya katā"ti. Evañca matthakasadisesu rūparasādīsu rāgesu chinnesupi tabbatthubhūtassa tālāvatthusadisassa cittasantānassa yāva parinibbānaṭṭhānaṁ upapannameva hoti. Yathārutato pana visesanasamāsavasena atthe gayhamāne rūparasādīnaṁ tālāvatthusadisatāya ṭhānaṁ āpajjati. Yaṁ pana **sāratthadīpaniyaṁ**[3] etaṁ dosaṁ pariharituṁ rūparasādīnaṁ kusalākusalattaṁ vuttaṁ, taṁ te tathāgatassa pahīnāti-ādipāḷiyā, kāmasukhassādasaṅkhātā rūparasāti-ādi aṭṭhakathāya ca na sameti, khīṇāsavānampi yāva parinibbānā kusalākusalānaṁ phaluppattito tesaṁ matthakacchinnatālasadisatāpi na yuttāti gahetabbaṁ. Atha vā matthakacchinnatālassa ṭhitaṁ aṭṭhitañca amanasikatvā puna anuppattidhammatāsadisamattaṁ upametvā tālāvatthu viya katāti

1. Cittasantāne (Sī, Ka) 2. Vatthu avatthu kataṁ (Sī) 3. Sāratthа-Ṭī 1. 340 piṭṭhe.

visesanasamāsavasena atthaggahaṇepi na koci doso. **Anu**-saddo pacchāti atthe vattatīti āha **pacchābhāvo na hotī**ti-ādi. **Anu abhāvaṁ gatā**ti pacchā anuppattidhammatāvasena abhāvaṁ gatā. **Anacchariyā**ti anu anu uparūpari vimhayakatā[1]ti attho. **Yañca kho tvaṁ vadesī**ti yaṁ vandanādisāmaggīrasābhāvasaṅkhātaṁ kāraṇaṁ arasarūpatāya vadesi, taṁ kāraṇaṁ na vijjatīti attho.

4. **Sandhāyabhāsitamatthan**ti[2] yaṁ atthaṁ sandhāya brāhmaṇo nibbhogo bhavaṁ gotamoti-ādimāha, bhagavā ca yaṁ sandhāya nibbhogatādiṁ attani anujānāti, taṁ sandhāyabhāsitamatthaṁ.

5. **Kulasamudācārakamman**ti kulācārakammaṁ. Kāyato kāyadvārato pavattaṁ duccaritaṁ **kāyaduccaritaṁ. Anekavihitā**ti anekappakārā.

6. **Pañcakāmaguṇikarāgassā**ti rūpādīsu pañcasu kāmakoṭṭhāsesu ativiya saṅgavasena niyuttassa kāmarāgassa, etena anāgāmīnaṁ vatthābharaṇādīsu saṅganikantivasena uppajjanakāmarāgassa kāmarāgatā'bhāvaṁ dasseti tassa rūparāgādīsu saṅgahato. **Avasesānan**ti ettha sakkāyadiṭṭhivicikicchānaṁ paṭhamena maggena, sesānaṁ catūhipi ucchedaṁ vadati, tenāha "yathānurūpan"ti.

7. **Jigucchati maññe**ti jigucchati viya, "jigucchatī"ti vā sallakkhemi. **Akosallasambhūtaṭṭhenā**ti aññāṇasambhūtaṭṭhena.

8-10. **Tatrā**ti yathāvuttesu dvīsu atthavikappesu. Paṭisandhipariyāyopi idha gabbhasaddoti āha "devalokapaṭisandhipaṭilābhāyā"ti. **Apunabbhavabhūtā**ti khaṇe khaṇe uppajjamānānaṁ dhammānaṁ abhinibbanti.

11. **Dhammadhātun**ti sabbaññutaññāṇaṁ. Tañhi dhamme yāthāvato dhāreti upadhāretīti "dhammadhātū"ti vuccati. **Desanāvilāsappatto**ti abhirucivasena[3] parivattetvā desetuṁ samatthatā desanāvilāso, taṁ patto. **Karuṇāvipphāran**ti sabbasattesu mahākaruṇāya pharaṇaṁ. Tādiguṇalakkhaṇameva upamāya vibhāvento āha "pathavīsamacittatan"ti.

---

1. Vimhayakarā (Sī) 2. Sandhāya bhāsitamattanti (Ṭṭha) 3. Rucivasena (Sī)

Tatoyeva akujjhanasabhāvato **akuppadhammatā. Jātiyā anugatan**ti jātiyā anubaddhaṁ. **Jarāya anusaṭan**ti jarāya paliveṭhitaṁ. **Vaṭṭakhāṇubhūtan**ti vaṭṭato uddharituṁ asakkuṇeyyatāya vaṭṭe niccalabhāvena ṭhitaṁ khāṇu viya bhūtaṁ. Jātānaṁ maccānaṁ niccaṁ maraṇato bhayanti āha **ajja maritvā**ti-ādi. **Appaṭisamaṁ purejātabhāvan**ti asadisaṁ ariyāya jātiyā paṭhamajātabhāvaṁ, sabbajeṭṭhabhāvanti attho.

"Apī"ti avatvā "pī"ti vadanto **pi**-saddo visuṁ atthi nipātoti dasseti. **Sammā adhisayikānī**ti pādādīhi upaghātaṁ akarontiyā sammadeva upari sayitāni, akammakassāpi sayatidhātuno adhipubbatāya sakammakatā daṭṭhabbā. **Nakhasikhā**ti nakhaggāni. Sakuṇānaṁ pakkhā hatthapādaṭṭhāniyāti āha "saṅkuṭitahatthapādā"ti. **Etthā**ti ālokaṭṭhāne. **Nikkhamantānan**ti nikkhamantesu, niddhāraṇe hetaṁ sāmivacanaṁ. **Aṇḍakosan**ti aṇḍakapālaṁ.

Lokoyeva **lokasannivāso.** Abujjhi etthāti rukkho **bodhi,** sayaṁ bujjhati, bujjhanti vā tenāti maggopi sabbaññutaññāṇampi bodhi. Bujjhīyatīti nibbānaṁ bodhi. **Antarā ca bodhin**ti dutiyamudāharaṇaṁ vināpi rukkhasaddena bodhisaddassa rukkhappavattidassanatthaṁ. **Varabhūrimedhaso**ti mahāpathavī viya patthaṭapaññoti attho. **Tisso vijjā**ti arahattamaggo attanā saha vattamānaṁ sammādiṭṭhisaṅkhātaṁ āsavakkhayañāṇañceva itarā dve mahaggatavijjā ca tabbinibandhaka[1] kilesaviddhaṁsanavasena uppādanato "tisso vijjā"ti vuccati. **Cha abhiññā**ti etthāpi eseva nayo. **Sāvakapāramīñāṇan**ti aggasāvakehi paṭilabhitabbaṁ sabbameva lokiyalokuttarañāṇaṁ. **Paccekabodhiñāṇan**ti etthāpi eseva nayo.

Opammasampaṭipādananti opammatthassa upameyyena samaṁ paṭipādanaṁ. **Atthenā**ti upameyyatthena. **Tikkhakharavippasannasūrabhāvo**ti iminā saṅkhārupekkhāpattataṁ vipassanāya dasseti. **Pariṇāmakālo**ti iminā vuṭṭhānagāminibhāvāpattiṁ. Tadā ca sā maggañāṇagabbhaṁ dhārentī viya hotīti āha "gabbhaggahaṇakālo"ti. **Anupubbādhigatenā**ti paṭhamamaggādipaṭipāṭiyā adhigatena. **Caturaṅgasamannāgatan**ti "kāmaṁ taco ca nhāru ca aṭṭhi ca

---

1. Tabbibandhaka (Sī)

avasissatu, sarīre upasussatu maṁsalohitan"ti[1] evaṁ vuttacaturaṅgasamannāgataṁ vīriyaṁ.

Chando kāmoti-ādīsu patthanākārena pavatto dubbalo lobho icchanaṭṭhena **chando.** Tato balavā rañjanaṭṭhena **rāgo.** Tatopi balavataro **chandarāgo.** Nimittānubyañjanasaṅkappavasena pavatto **saṅkappo.** Tatopi balavasaṅkappavaseneva pavatto **rāgo.** Tatopi balavataro **saṅkapparāgo.** Svāyaṁ pabhedo ekasseva lobhassa pavatti-ākārabhedena avatthābhedena ca vutto.

Paṭhamajjhānakathāvaṇṇanā

Seyyathidanti taṁ kathanti attho. **Etan**ti pubbapadeyeva avadhāraṇakaraṇaṁ, etaṁ atthajātaṁ vā. **Tannissaraṇato**ti tesaṁ kāmānaṁ nissaraṇattā. **Esā**ti evakāro. Kāmadhātu nāma kāmabhavo, **nekkhamman**ti paṭhamajjhānaṁ. **Esā**ti niyamo. Tadaṅgavikkhambhanasamucchedapaṭippassaddhinissaraṇavivekā **tadaṅgavivekādayo.** Kāyacitta-upadhivivekā **kāyavivekādayo, tayo eva idha** jhānakathāya, samucchedavivekādīnaṁ asambhavā. **Niddese**ti mahāniddese. **Tatthevā**ti mahāniddese eva. **Vibhaṅge**ti jhānavibhaṅge. **Evañhi satī**ti ubhayesampi kāmānaṁ saṅgahe sati.

Purimenāti kāyavivekena. **Etthā**ti etasmiṁ kāyacittavivekadvaye. **Dutiyenā**ti cittavivekena. **Etesan**ti yathāvuttanayena vatthukāmakilesakāmavivekadvayassa vācakabhūtānaṁ vivicceva kāmehi vivicca akusalehīti imesaṁ padānaṁ, niddhāraṇe cetaṁ sāmivacanaṁ. **Bālabhāvassa** hetupariccāgoti anuvattati. Akusaladhammo hi bālabhāvassa hetu. **Āsayaposanan**ti āsayassa visodhanaṁ vaḍḍhanañca. Vibhaṅge nīvaraṇāneva vuttānīti sambandho. Tattha kāraṇamāha "uparijhānaṅgapaccanīkapaṭipakkhabhāvadassanato"ti. Tattha upari savitakkanti-ādinā vuccamānāni jhānaṅgāni, tesaṁ attano paccanīkānaṁ paṭipakkhabhāvadasanatoti attho. Uparijhānaṅgānaṁ paccanīkapaṭipakkhabhāvassa dassanatotipi[2] pāṭho. Tattha "upari vuccamānajhānaṅgānaṁ ujuvipaccanīkavasena paṭipakkhabhāvadassanato"ti "nīvaraṇānaṁ tāneva vibhaṅge vuttānī"tipi atthaṁ

1. Ma 2. 146; Saṁ 1. 266; Aṁ 1. 52; Khu 7. 379 piṭṭhādīsu. 2. Bhāvadassanatotipi (Sī)

vadanti. **Peṭake**ti mahākaccāyanattherena kataṁ nettippakaraṇanayānusāripakaraṇaṁ, taṁ pana piṭakānaṁ vaṇṇanābhūtattā "peṭakan"ti vuttaṁ, tasminti attho.

Vitakkanaṁ nāma ārammaṇaparikappananti āha "ūhanan"ti. Rūpaṁ rūpanti-ādinā visaye ākoṭentassa visayappavatti-āhananaṁ upari āhanananti veditabbaṁ. **Ārammaṇe cittassa ānayanaṁ** nāma ārammaṇābhimukhakaraṇaṁ. **Anusañcaraṇan**ti anuparibbhamanaṁ[1], tañca khaṇantarassa[2] tathākārena uppādanameva, na hi paramatthato ekassa sañcaraṇamatthi, evamaññatthāpi īdisesu. **Anumajjanan**ti parimajjanaṁ. **Tatthā**ti ārammaṇe. **Sahajātānuyojanaṁ** sakiccānuvattitākaraṇena[3]. **Katthacī**ti dutiyajjhānavirahitesu savicāracittesu sabbatthāti attho. Vicārena saha uppajjamānopi vitakko ārammaṇe abhiniropanākārena pavattiṁ sandhāya "paṭhamābhinipāto"ti vutto. **Vipphāravā**ti avūpasantasabhāvatāya vegavā, tenevesa dutiyajjhāne pahānaṅgaṁ jātaṁ. **Paṭhamadutiyajjhānesū**ti pañcakanayaṁ sandhāya vuttaṁ. Aṅgavinimuttassa jhānassa abhāvaṁ dassento **rukkho viyā**ti-ādimāha.

Vivekasaddassa bhāvasādhanapakkhe "tasmā vivekā"ti vuttaṁ, itarapakkhe "tasmiṁ viveke"ti. **Pinayatī**ti tappeti, vaḍḍheti vā. **Pharaṇarasā**ti paṇītarūpehi kāye byāpanarasā. **Sātalakkhaṇan**ti iṭṭhasabhāvaṁ, madhuranti attho. Sampayuttānaṁ pīḷanajjhupekkhanaṁ akatvā anu anu gaṇhanaṁ upakāritā[4] vā **anuggaho.** Vanameva **vanantaṁ.** Udakameva **udakantaṁ.** **Tasmiṁ tasmiṁ samaye pākaṭabhāvato**ti iminā iṭṭhārammaṇādipaṭilābhasamayepi sukhaṁ vijjamānampi apākaṭaṁ, pītiyeva tattha pākaṭā, paṭiladdharasānubhavanasamaye ca vijjamānapītitopi sukhameva pākaṭataranti dasseti. Ettha ca cetasikasukhavaseneva paṭiladdharasānubhavanaṁ veditabbaṁ, na kāyikasukhavasena tassa pītisampayogasseva abhāvena idhānadhippetattā. **Ayañca pītī**ti-ādi aññapadatthasamāsadassanaṁ, assatthipakkhe taddhitapaccayadassanaṁ vā. Dutiyavikappena aññapadatthasamāsavaseneva "vivekajaṁ pītisukhan"ti idaṁ ekaṁ padanti dasseti, vibhattiyā ca alopaṁ.

---

1. Anuparigamanaṁ (Ka) 2. Khaṇantassa (Ka) 3. ...kāraṇena (Sī) 4. Upakārikā (Sī)

Gaṇanānupubbatā[1]ti desanākkamaṁ sandhāya vuttaṁ. **Paṭhamaṁ samāpajjatī**ti idaṁ ādikammikavasena vuttaṁ, ciṇṇavasīnaṁ pana yogīnaṁ uppaṭipāṭiyāpi jhānaṁ uppajjateva. **Jhāpetī**ti dahati. Aniccādilakkhaṇavisayāya vipassanāya upanijjhāyanaṁ kathaṁ nibbānālambanassa maggassa hotīti āha **vipassanāyā**ti-ādi. Tattha **maggena sijjhatī**ti niccādivipallāsappahāyakena saha maggeneva taṁ lakkhaṇūpanijjhānaṁ asammohato attano sijjhati. Atha vā maggenāti maggakiccena, vipallāsappahānenāti attho.

Aññoti satto. **Avuttattā**ti "sacittekaggatan"ti **jhānapāḷiyaṁ**[2] avuttattā. **Vuttattā**ti tassā jhānapāḷiyā **vibhaṅge**[2] vuttattā.

Dutiyajjhānakathāvaṇṇanā

Ajjhattanti jhānavisesanattā vuttaṁ "idha niyakajjhattamadhippetan"ti. Jhānañhi ajjhattajjhattaṁ na hoti chaḷindriyānameva[3] tabbhāvato. Khuddakā ūmiyo **vīciyo.** Mahatiyo **taraṅgā. Santā honti samitā**ti-ādīni aññamaññavevacanāni, jhānabalena samatikkantāti adhippāyo. **Appitā**ti gamitā vināsaṁ pāpitā. **Pariyāyo**ti jhānaparikkhāre jhānavohārattā aparamatthato.

Tatiyajjhānakathāvaṇṇanā

Tadadhigamāyāti tatiyamaggādhigamāya. **Upapattito ikkhatī**ti paññāya sahacaraṇaparicayena yathā samavāhibhāvo hoti, evaṁ yuttito passati. **Vipulāyā**ti mahaggatabhāvappattāya. **Thāmagatāyā**ti vitakkavicārapītivigamena thirabhāvappattiyā, teneva vakkhati "vitakkavicārapītīhi anabhibhūtattā"ti-ādi[4]. Upekkhābhedaṁ dassetvā idhādhippetaṁ upekkhaṁ pakāsetuṁ **upekkhā panā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha tatramajjhattatā va khīṇāsavānaṁ iṭṭhāniṭṭhachaḷārammaṇāpāthe parisuddhapakatibhāvāvijahanākārena ajjhupekkhanato "chaḷaṅgupekkhā"ti ca, sattesu majjhattākārappavattattā "brahmavihārupekkhā"ti ca, sahajātadhammānaṁ majjhattākārabhūtā "bojjhaṅgupekkhā"ti ca, kevalā

---

1. Gaṇanānupubbato (Sī)
2. Abhi 2. 253 piṭṭhe.
3. Cakkhundriyādīnameva (Sī)
4. Vi-Ṭṭha 1. 121 piṭṭhe.

"tatramajjhattupekkhā"ti ca, tatiyajjhānasahagatā aggasukhepi tasmiṁ apakkhapātabhūtā "jhānupekkhā"ti ca, catutthajjhānasahagatā sabbapaccanīkaparisuddhitāya "pārisuddhupekkhā"ti ca tena tena avatthābhedena chadhā vuttā.

Vīriyameva pana anaccāraddha-anatisithilesu sahajātesu saṅkhāresu upekkhanākārena pavattaṁ "vīriyupekkhā"ti vuttaṁ. Aṭṭhannaṁ rūpārūpajjhānānaṁ paṭilābhato pubbabhāge eva nīvaraṇavitakkavicārādīnaṁ pahānābhimukhībhūtattā tesaṁ pahānepi abyāpārabhāvūpagamanena majjhattākārappavattā samādhivasena uppannā aṭṭha paññā ceva upādānakkhandhabhūtesu saṅkhāresu ajjhupekkhanākārappavattā vipassanāvasena uppannā catunnaṁ maggānaṁ pubbabhāge tassa tassa adhigamāya catasso catunnaṁ phalasamāpattīnaṁ pubbabhāge tassa tassa adhigamāya appaṇihitavimokkhavasena pavattā catasso suññata animittavimokkhavasena dveti dasa paññā cāti ime aṭṭhārasa paññā **saṅkhārupekkhā** nāma. Yathāvuttavipassanāpaññāva lakkhaṇavicinanepi majjhattabhūtā **vipassanupekkhā** nāma. Adukkhamasukhavedanā **vedanupekkhā** nāma. Imāsaṁ pana dasannampi upekkhānaṁ "tattha tattha āgatanayato vibhāgo **dhammasaṅganī-aṭṭhakathāyaṁ** vuttanayena veditabbo"ti dassento āha **evamayaṁ dasavidhāpī**ti-ādi. Tattha tattha āgatanayatoti idampi hi tāsaṁ vibhāgadassanassa bhūmipuggalādipadaṁ viya visuṁ mātikāpadavasena vuttaṁ, na pana bhūmipuggalādivasena vibhāgadassanassa āgataṭṭhānaparāmasanaṁ āgataṭṭhānassa aṭṭhasāliniyāti-ādinā vuttattā, tasmā **sāratthadīpaniyaṁ**[1] yaṁ vuttaṁ "imāsaṁ pana dasannampi upekkhānaṁ bhūmipuggalādivasena vibhāgo tattha tattha vuttanayeneva veditabboti dassento āha evamayaṁ dasavidhāti-ādī"ti, taṁ amanasikatvā vuttanti gahetabbaṁ. **Tattha tattha āgatanayato**ti "idha (Khīṇāsavo)[2] bhikkhu cakkhunā rūpaṁ disvā neva sumano hoti, na dummano, upekkhako viharati sato sampajāno"ti-ādinā[3] chaḷaṅgupekkhā āgatā, "upekkhāsahagatena cetasā ekaṁ disaṁ pharitvā viharatī"ti[4] evaṁ brahmavihārupekkhā āgatāti iminā

1. Sārattha-Ṭī 1. 374 piṭṭhe. 2. (Sabbattha) 3. Dī 3. 224; Aṁ 2. 247 piṭṭhesu.
4. Dī 3. 187; Ma 1. 47; Ma 2. 263; Ma 3. 185 piṭṭhādīsu.

nayena dasannampi upekkhānaṁ tattha tattha vuttapadesesu āgatanayadassanato ca ayaṁ dasavidhāpi upekkhā dhammasaṅgahaṭṭhakathāyaṁ vuttanayeneva veditabbāti sambandho.

Bhūmīti-ādīsu pana chaḷaṅgupekkhā kāmāvacarā, brahmavihārupekkhā rūpāvacarāti-ādinā **bhūmito** ca, chaḷaṅgupekkhā asekkhānameva, brahmavihārupekkhā puthujjanādīnaṁ tiṇṇampi puggalānanti-ādinā **puggalato** ca, chaḷaṅgupekkhā somanassupekkhāsahagatacittasampayuttāti-ādinā **cittato** ca, chaḷaṅgupekkhā chaḷārammaṇāti-ādinā **ārammaṇato** ca, "vedanupekkhā vedanākkhandhena saṅgahitā, itarā nava saṅkhārakkhandhenā"ti **khandhasaṅgahavasena ca,** "chaḷaṅgupekkhā brahmavihārabojjhaṅga jhāna pārisuddhi tatramajjhattupekkhā ca atthato ekā. Tasmā ekakkhaṇe ca tāsu ekāya sati itarā na uppajjanti, tathā saṅkhārupekkhā vipassanupekkhāpi veditabbā. Vedanāvīriyupekkhānamekakkhaṇe siyā uppattī"ti **ekakkhaṇavasena** ca, "chaḷaṅgupekkhā abyākatā brahmavihārupekkhā kusalābyākatā, tathā sesā. Vedanupekkhā pana siyā akusalāpī"ti evaṁ **kusalattikavasena** ca, "saṅkhepato cattāro ca dhammā vīriyavedanātatramajjhattatāñāṇavasenā"ti eva **saṅkhepavasena** ca ayaṁ dasavidhāpi upekkhā **dhammasaṅgahaṭṭhakathāyaṁ** vuttanayeneva veditabbāti yojanā.

Ettha cetā kiñcāpi **aṭṭhasāliniyaṁ** bhūmipuggalādivasena sarūpato uddharitvā na vuttā[1], tathāpi tattha vuttappakāreheva tāsaṁ bhūmipuggalādivibhāgo nayato uddharitvā sakkā ñātunti tattha sarūpato vuttañca avuttañca ekato saṅgahetvā tattha tattha āgatanayatoti-ādīhi navahi pakārehi atideso kato, teneva "dhammasaṅgahaṭṭhakathāyaṁ vuttavasenā"ti avatvā **"vuttanayenevā"**ti vuttaṁ. Tathāhi khīṇāsavo bhikkhu cakkhunā rūpaṁ disvāti-ādimhi vutte chaḷaṅgupekkhā rūpādi-ārammaṇatāya bhūmito kāmāvacarā ca puggalato asekkhānameva ca uppajjati, cittato somanassupekkhācittasampayuttā, ārammaṇato chaḷārammaṇā, kusalattikato abyākatā cāti paṇḍitehi

---

1. Uddharitvāna vuttā (Sī)

sakkā ñātuṁ, tathā chaḷaṅgupekkhā ca brahmavihārupekkhā ca tatramajjhattupekkhā ca jhānupekkhā ca pārisuddhupekkhā ca atthato ekāti-ādimhi vutte panassa saṅkhārakkhandhasaṅgahitattā brahmavihārupekkhādīhi saha ekakkhaṇe anuppatti-ādayo ca sakkā ñātuṁ, yathā ca chaḷaṅgupekkhā, evaṁ sesānampi yathārahaṁ aṭṭhasāliniyaṁ vuttanayato bhūmi-ādivibhāguddhāranayo ñātabbo. **Anābhogarasā**ti paṇītasukhepi tasmiṁ avanatipaṭipakkhakiccāti attho.

Puggalenāti puggalādhiṭṭhānena. Kilesehi sampayuttānaṁ **ārakkhā. Tīraṇaṁ** kiccassa pāragamanaṁ. **Pavicayo** vīmaṁsā. **Idan**ti satisampajaññaṁ. Yasmā tassa nāmakāyena sampayuttaṁ sukhanti imassa tasmā etamatthanti-ādinā sambandho. **Tassā**ti jhānasamaṅgino. **Taṁsamuṭṭhānenā**ti taṁ yathāvuttanāmakāyasampayuttaṁ sukhaṁ samuṭṭhānaṁ kāraṇaṁ yassa rūpassa tena taṁsamuṭṭhānena rūpena. **Assā**ti yogino. **Yassā**ti rūpakāyassa. **Phuṭattā**ti atipaṇītena rūpena phuṭattā. **Etamatthaṁ dassento**ti kāyikasukhahetubhūtarūpasamuṭṭhāpakanāmakāyasukhaṁ paṭisaṁvediyamāno eva jhānasamaṅgitākaraṇe kāriyopacārato "sukhañca kāyena paṭisaṁvedetī"ti vuccatīti imamatthaṁ dassentoti attho. **Yan**ti hetu-atthe nipātoti āha **"yaṁjhānahetū"**ti. **Sukhapāramippatte**ti sukhassa ukkaṁsapariyantaṁ patte. Evametesaṁ pahānaṁ veditabbanti sambandho. Atha kasmā jhānesveva nirodho vuttoti sambandho.

Catutthajjhānakathāvaṇṇanā

Kattha cuppannanti ettha **katthā**ti hetumhi bhummaṁ, kasmiṁ hetumhi satīti attho. **Nānāvajjane**ti appanāvīthi-āvajjanato nānā bhinnaṁ purimavīthīsu āvajjanaṁ yassa upacārassa, tasmiṁ nānāvajjane. Visamanisajjāya uppannakilamatho visamāsanu'patāpo. **Upacāre vā**ti-ādi pakkhantaradassanaṁ ekāvajjanūpacārepi vāti attho. **Pītipharaṇenā**ti iminā appanāvīthiyā viya ekavīthiyampi kāmāvacarapītiyā pharaṇamattassa abhāvaṁ dasseti. Domanassindriyassa assa siyā uppattīti sambandho. **Ekan**ti domanassindriyaṁ uppajjatīti sambandho. **Vitakkavicārappaccayepī**ti **pi**-saddo aṭṭhānappayutto. So "pahīnassā"ti heṭṭhā vuttapadānantaraṁ

yojetabbo "pahīnassāpi domanassindriyassā"ti. **Vitakkavicārabhāve**ti ettha "uppajjati domanassindriyan"ti ānetvā sambandhitabbaṁ. Nimittatthe cetaṁ bhummaṁ, vitakkavicārabhāvahetūti attho. **Vitakkavicārā**ti ettha **iti**saddo tasmāti etasmiṁ atthe daṭṭhabbo, tena yasmā etaṁ domanassindriyaṁ vitakkavicārapaccaye -pa- neva uppajjati, yattha pana uppajjati, tattha vitakkavicārabhāveyeva uppajjati. Yasmā ca appahīnāyeva dutiyajjhānūpacāre vitakkavicārā, tasmā tatthassa siyā uppattīti evamettha yojanā veditabbā.

Tatthāti dutiyajjhānūpacāre. **Assā**ti domanassindriyassa. **Siyā uppattī**ti idañca paccayamattadassanena sambhāvanamattato[1] vuttaṁ. Domanassuppattisambhāvanāpi hi upacārakkhaṇeyeva kātuṁ yuttā, vitakkavicārarahite pana dutiyajjhānakkhaṇe taduppattisambhāvanāpi na yuttā kātunti. Itarathā kusalacittakkhaṇe akusaladomanassuppattiyā asambhavato "tatthassa siyā uppattī"ti na vattabbaṁ siyā. Samīpatthe vā etaṁ bhummaṁ, upacārajjhānānantaravīthīsūti attho. **Dutiyajjhāne**ti etthāpi anantaravīthīsupi na tveva uppajjatīti attho, evaṁ upari sukhindriyepi. Somanassindriyassa uppattīti sambandho. **Pahīnāti vuttā**ti idaṁ "pañcannaṁ orambhāgiyānaṁ saṁyojanānaṁ parikkhayā"ti vuttattā vuttaṁ. **Dukkhābhāvenā**ti dukkhatābhāvena. Evaṁ **sukhābhāvenā**ti etthāpi. **Etenā**ti dukkhasukhapaṭikkhepavacanena. **Iṭṭhāniṭṭhaviparītānubhavanalakkhaṇā**ti ati-iṭṭha-ati-aniṭṭhānaṁ viparītassa majjhattārammaṇassa anubhavanalakkhaṇā, majjhattārammaṇampi hi iṭṭhāniṭṭhesu eva paviṭṭhaṁ tabbinimuttassa abhāvā.

Jhānacatukkakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Pubbenivāsakathāvaṇṇanā

12. Arūpajjhānānampi aṅgasamatāya catutthajjhāne saṅgahoti āha **kesañci abhiññāpādakānī**ti-ādi, teneva vakkhati "aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā"ti-ādi[2]. Tesu ca catutthajjhānameva abhiññāpādakaṁ

1. Sambhavanamattato (Sī) 2. Vi-Ṭṭha 1. 126 piṭṭhe.

nirodhapādakaṁ hoti, na itarāni. Dūrakāraṇataṁ pana sandhāya "cattāri jhānānī"ti nesampi ekato gahaṇaṁ katanti daṭṭhabbaṁ. **Cittekaggatatthānī**ti idaṁ diṭṭhadhammasukhavihāraṁ sandhāya vuttanti āha **khīṇāsavānan**ti-ādi. **Sabbakiccasādhakan**ti dibbavihārādisabbabuddhakiccasādhakaṁ. **Sabbalokiyalokuttaraguṇadāyakan**ti iminā yathāvuttaṁ vipassanāpādakattādisabbaṁ sampiṇḍeti. Idañhi jhānaṁ bhagavato sabbabuddhaguṇadāyakassa maggañāṇassa padaṭṭhānattā evaṁ vuttanti daṭṭhabbaṁ. **Yathayidan**ti yathā idaṁ. **Abhinīhārakkhaman**ti iddhividhādi-atthaṁ tadabhimukhaṁ nīharaṇayoggaṁ.

Jhānappaṭilābhapaccayānanti jhānappaṭilābhahetukānaṁ jhānappaṭilābhaṁ nissāya uppajjanakānaṁ. **Pāpakānan**ti lāmakānaṁ. **Icchāvacarānan**ti icchāya vasena otiṇṇānaṁ nīvaraṇabhāvaṁ tadekaṭṭhatañca appattānaṁ attukkaṁsanādivasappavattānaṁ aho vata mameva satthā paṭipucchitvā bhikkhūnaṁ evarūpaṁ dhammaṁ deseyyāti-ādinayappavattānaṁ mānādīnaṁ. Potthakesu pana "jhānappaṭilābhapaccanīkānan"tipi pāṭhaṁ likhanti, so pamādapāṭhoti gahetabbo "jhānappaṭilābhapaccanīkānaṁ nīvaraṇānaṁ abhāvassa nīvaraṇadūrībhāvena parisuddho"ti evaṁ pubbe parisuddhapadeyeva vuttattā. **Sāratthadīpaniyaṁ**[1] pana "icchāvacarānanti icchāya avacarānaṁ icchāvasena otiṇṇānaṁ pavattānaṁ nānappakārānaṁ kopa-appaccayānanti atthoti ayampi pāṭho ayutto evāti gahetabbaṁ. Tato eva ca **visuddhimagge** ayaṁ pāṭho sabbena sabbaṁ na dassito"ti vuttaṁ. Tattha ca nānappakārānaṁ kopa-appaccayānanti evaṁ nīvaraṇabhāvappattadosānaṁ parāmaṭṭhattā ayaṁ pāṭho paṭikkhittoti veditabbo.

Abhijjhādīnanti ettha [2]abhijjhāsaddena ca[2] anīvaraṇasabhāvasseva lobhassa mānādīnañca gahaṇaṁ jhānappaṭilābhapaccayānanti anuvattamānattā. **Ubhayampī**ti anaṅgaṇattaṁ vigabhūpattilesattañcāti etaṁ ubhayampi yathākkamamaṁ **anaṅgaṇasutta vatthasuttā**nusāreneva veditabbaṁ. Tesu ca suttesu kiñcāpi nīvaraṇasabhāvappattā thūladosāpi vuttā, tathāpi adhigatacatutthajjhānassa vasena vuttattā idha sukhumā eva te gahitā. Aṅgaṇupakkilesasāmaññena panettha suttānaṁ apadisanaṁ. Tathā hi "suttānusārenā"ti vuttaṁ, na pana suttavasenāti.

---

1. Sārattha-Ṭī 1. 387 piṭṭhe. 2-2. Abhijjhāsaddena ādisaddena ca (Sī)

Pubbenivāsānussatiyaṁ ñāṇaṁ pubbenivāsānussatiñāṇanti nibbacanaṁ dassento āha **pubbenivāsānussatimhī**ti-ādi. Idāni pubbenivāsaṁ pubbenivāsānussatiṁ tattha ñāṇañca vibhāgato dassetuṁ **tatthā**ti-ādi vuttaṁ. **Pubba**-saddo atītabhavavisayo, **nivāsa**-saddo ca kammasādhanoti āha "pubbe atītajātīsu nivutthakkhandhā"ti. Nivutthatā cettha sakasantāne pavattatā, tenāha **anubhūtā**ti-ādi. Idāni saparasantānasādhanavasena nivāsasaddassa atthaṁ dassetuṁ "nivutthadhammā vā nivutthā"ti vatvā taṁ vivarituṁ **gocaranivāsenā**ti-ādi vuttaṁ. Gocarabhūtāpi hi dhammā ñāṇena nivutthā nāma honti, te pana saparaviññāṇagocaratāya duvidhāti dassetuṁ **attano**ti-ādi vuttaṁ. Paraviññāṇaviññātāpi vā nivutthāti sambandho. Idhāpi paricchinnāti padaṁ ānetvā sambandhitabbaṁ. Anamataggepi hi saṁsāre attanā aviññātapubbānaṁ sattānaṁ khandhā pareheva kehici viññātattā paraviññāṇaviññātā nāma vuttā, tesaṁ anussaraṇaṁ purimato[1] dukkaraṁ yehi parehi viññātatāya te paraviññāṇaviññātā nāma jātā, tesaṁ vattamānasantānānusārena viññātabbato. Te ca paraviññāṇaviññātā duvidhā parinibbutā aparinibbutāti. Tesu ca parinibbutānussaraṇaṁ dukkaraṁ sabbaso susamucchinnasantānattā. Taṁ pana sikhāppattaparaviññātaṁ pubbenivāsaṁ dassetuṁ "chinnavaṭumakānussaraṇādīsū"ti vuttaṁ. Tattha **chinnavaṭumakā** atīte parinibbutā khīṇāsavā chinnasaṁsāramaggattā. **Ādi**-saddena aparinibbutānaṁ paraviññāṇaviññātānampi sīhokkantikavasena anussaraṇaṁ gahitaṁ. Yāya satiyā pubbenivāsaṁ anussarati, sā pubbenivāsānussatīti ānetvā sambandhitabbaṁ.

Vihita-saddo vidhasaddapariyāyoti āha "anekavidhan"ti bhavayoni-ādivasena bahuvidhanti attho. **Vihitan**ti vā payuttaṁ vaṇṇitanti atthaṁ gahetvā "anekehi pakārehi vihitan"ti vattabbe majjhepadalopaṁ katvā niddiṭṭhanti āha "anekehi -pa- saṁvaṇṇitan"ti. **Pakārehī**ti nāmagottādipakārehi. **Saṁvaṇṇitan**ti buddhādīhi kathitaṁ. Anusaddo anantaratthadīpakoti āha "abhininnāmitamatte evā"ti etena ca parikammassa āraddhataṁ dasseti. **Pūritapāramīnañhī**ti-ādinā parikammaṁ vināpi siddhiṁ dasseti.

---

1. Pārimato (Sī, Ka)

Āraddhappakāradassanattheti anussarituṁ āraddhānaṁ pubbe nivutthakkhandhānaṁ dassanatthe. Jāyatīti jāti, bhavo. So ekakammamūlako ādānanikkhepaparicchinno khandhappabandho idha "jātī"ti adhippetoti āha **ekampī**ti-ādi. **Kappo**ti asaṅkhyeyyakappo, so pana atthato kālo tathāpavattadhammamupādāya paññatto, tesaṁ vasenassa parihāni ca vaḍḍhi ca veditabbā. Saṁvaṭṭo saṁvaṭṭanaṁ vināso assa atthīti saṁvaṭṭo, asaṅkhyeyyakappo. Saṁvaṭṭena vināsena saha tiṭṭhati sīlenāti **saṁvaṭṭaṭṭhāyī.** Evaṁ **vivaṭṭo**ti-ādīsupi. Tattha vivaṭṭanaṁ vivaṭṭo, uppatti, vaḍḍhi vā. Tejena vināso **Tejosaṁvaṭṭo. Vitthārato panā**ti puthulato pana saṁvaṭṭasīmābhedo natthi, tenāha "sadāpī"ti. Ekanagariyā viya assa jātakkhaṇe vikārāpajjanato jātikkhettavohāroti dassetuṁ "paṭisandhi-ādīsu kampatī"ti vuttaṁ. **Ānubhāvo pavattatī**ti tadantogadhānaṁ sabbesaṁ sattānaṁ rogādi-upaddavo vupasammatīti adhippāyo. **Yaṁ yāvatā vā pana ākaṅkheyyāti vuttan**ti yaṁ visayakkhettaṁ sandhāya ekasmiṁ eva khaṇe sabbattha sarena abhiviññāpanaṁ, attano rūpakāyadassanañca paṭijānantena bhagavatā "yāvatā vā pana ākaṅkheyyā"ti vuttaṁ.

Etesūti niddhāraṇe bhummaṁ. **Pavattaphalabhojano**ti sayaṁpatitaphalāhāro, idañca tāpasakālaṁ sandhāya vuttaṁ. **Idhūpapattiyā**ti idha carimabhave upapattiyā. **Ekagotto**ti tusitagottena ekagotto. **Itare**ti vaṇṇādayo. **Titthiyā**ti kammaphalavādino. **Abhinīhāro**ti abhinīhāropalakkhito puññañāṇasambharaṇakālo vutto. **Cutipaṭisandhivasenā**ti attano parassa vā tasmiṁ tasmiṁ attabhāve cutiṁ disvā antarā kiñci anāmasitvā paṭisandhiyā eva gahaṇavasena evaṁ jānanaṁ icchitappadesokkamananti āha **tesañhī**ti-ādi. **Ubhayathāpī**ti khandhapaṭipāṭiyāpi cutipaṭisandhivasenapi. **Sīhokkantavasenapī**ti sīhanipātavasenapi. Kilesānaṁ ātāpanaparitāpanaṭṭhena vīriyaṁ ātāpoti āha "vīriyātāpenā"ti.

Dibbacakkhuñāṇakathāvaṇṇanā

13. Divi bhavattā dibbanti devānaṁ pasādacakkhu vuccatīti āha "dibbasadisattā"ti. **Dūrepīti pi**-saddena sukhumassāpi ārammaṇassa gahaṇaṁ. Vīriyārambhavasena ijjhanato sabbāpi bhāvanā, padhānasaṅkhārasamannāgato vā iddhipādabhāvanāvisesato vīriyabhāvanāti āha "vīriyabhāvanābalanibbattan"ti. **Dibbavihāravasenā**ti kasiṇādijjhānacatukkavasena. Iminā dūrakāraṇatthe assa dibbabhāvamāha. **Dibbavihārasannissitattā**ti iminā āsannakāraṇabhūtapādakajjhānato nibbattanti dibbavihārasannissitattāti imassa dibbavihārapariyāpannaṁ attanā sampayuttaṁ rūpāvacaracatutthajjhānaṁ nissayapaccayabhūtaṁ nissāya dibbacakkhuñāṇassa pavattattātipi attho. Divudhātussa jutigatiyogaṁ sandhāya **ālokapariggahenā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **ālokapariggahenā**ti kasiṇālokapariggahavasena. **Dassanaṭṭhenā**ti rūpadassanabhāvena, iminā "cakkhati rūpaṁ vibhāvetī"ti nibbacanato cakkhuttaṁ dasseti. **Cakkhukiccakaraṇenā**ti idaṁ cakkhumiva cakkhūti upamāya sadisanimittadassanaṁ, samavisamādidassanasaṅkhātassa cakkhukiccassa karaṇatoti attho.

Yathāhāti **upakkilesasutta**ppadesaṁ[1] nidasseti. Tattha **vicikicchā**ti-ādīsu bhagavato bodhimūle anabhisambuddhasseva dibbacakkhunā nānāvidhāni rūpāni passantassa "idaṁ nu kho kiṁ, idaṁ nu kho kin"ti vicikicchā uppannā, tato pana vicikicchānivattanatthaṁ tāni rūpāni **amanasikaroto** amanasikarontassa thinamiddhaṁ uppannaṁ, tato nivattanatthaṁ puna sabbarūpāni manasikaroto rakkhasādīsu chambhitattaṁ uppannaṁ, "kimettha bhāyitabban"ti bhayavinodanavasena manasikaroto attano manasikārakosallaṁ paṭicca uppilasaṅkhātā[2] samādhidūsikā gehasitapīti uppannā, tannisedhāya manasikāravīriyaṁ sithilaṁ karontassa kāyālasiyasaṅkhātaṁ duṭṭhullaṁ, tannisedhāya puna vīriyaṁ paggaṇhato accāraddhavīriyaṁ, puna tannisedhāya vīriyaṁ sithilayato atilīnavīriyaṁ uppannaṁ, tannisedhetvā dibbarūpāni passato abhijappāsaṅkhātā taṇhā uppannā, tannisedhāya hīnādinānārūpāni manasikaroto nānārammaṇavikkhepasaṅkhātā nānattasaññā uppannā. Puna taṁ vihāya ekameva manasikaroto atinijjhāyitattaṁ[3] rūpānaṁ

1. Ma 3. 199 piṭṭhe. 2. Ubbillasaṅkhātā (Sī) 3. Atinijjhāyitattānaṁ (Sī)

ativiya cintanaṁ uppannaṁ. **Obhāsan**ti parikammasamuṭṭhitaṁ obhāsaṁ. **Na ca rūpāni passāmī**ti "parikammobhāsamanasikārapasutatāya dibbacakkhunā rūpāni na passāmī"ti evaṁ uppattikkamasahito attho veditabbo, manussānaṁ idanti mānusakaṁ mānusakacakkhugocaraṁ thūlarūpaṁ vuccati. Tadeva manussānaṁ dassanūpacārattā manussūpacāroti āha "manussūpacāraṁ atikkamitvā"ti. **Rūpadassanenā**ti dūrasukhumādirūpadassanena.

Yasmā niyamena purejātaṭṭhitarūpārammaṇaṁ dibbacakkhuñāṇaṁ āvajjanaparikammehi vinā na uppajjati, na ca uppajjamānaṁ bhijjamānaṁ rūpamassa ārammaṇaṁ hoti dubbalattā, cuticittañca kammajarūpassa bhaṅgakkhaṇe eva uppajjati, paṭisandhicittañca upapattikkhaṇe, tasmā āha **cutikkhaṇe**ti-ādi. Rūpadassanamevettha sattadassananti **cavamāne**ti-ādinā puggalādhiṭṭhānena vuttaṁ. **Abhirūpe virūpetipī**ti idaṁ vaṇṇasaddassa saṇṭhānavācakataṁ sandhāya vuttaṁ mahantaṁ hatthirājavaṇṇaṁ abhinimminitvāti-ādīsu[1] viya. Sundaraṁ gatiṁ gatāsugatāti āha "sugatigate"ti. **Iminā pana padenā**ti yathākammupageti iminā padena.

Nerayikānaṁ aggijālasatthanipātādīhi vibhinnasarīravaṇṇaṁ disvā tadanantarehi kāmāvacarajaneheva ñātaṁ tesaṁ dukkhānubhavanampi dassanaphalāyattatāya "dibbacakkhukiccamevā"ti vuttaṁ. **Evaṁ manasikarotī**ti tesaṁ kammassa ñātukāmatāvasena pādakajjhānaṁ samāpajjitvā vuṭṭhāya parikammavasena kinnu khoti-ādinā manasikaroti. Athassa taṁ kammaṁ ārammaṇaṁ katvā āvajjanaparikammādīnaṁ upari uppannena rūpāvacaracatutthajjhānena sampayuttaṁ yaṁ ñāṇaṁ uppajjati, idaṁ yathākammupagañāṇaṁ nāmāti yojanā. Devānaṁ dassanepi eseva nayo. **Visuṁ parikamman**ti pubbenivāsādīnaṁ viya dibbacakkhuñāṇaparikammaṁ vinā visuṁ parikammaṁ natthi. Keci panettha "pādakajjhānasamāpajjanaparikammehi kiccaṁ natthi, kinnu kho kammanti-ādi manasikārānantarameva kammaṁ. Kammasīsena taṁsampayutte ca dhamme ārammaṇaṁ katvā appanāvīthi uppajjati. Evamanāgataṁsañāṇepi, teneva visuṁ parikammaṁ nāma natthi -pa- dibbacakkhunā saheva ijjhantīti vuttan"ti vadanti. Taṁ na gahetabbaṁ vasībhūtānampi abhiññānaṁ pādakajjhānādiparikammaṁ vinā anuppattito. Pādakajjhānādimatthena ca visuṁ parikammaṁ nāma na hotīti dibbacakkhunāva etāni

---

1. Saṁ 1. 105 piṭṭhe.

ñāṇāni siddhānīti gahetabbaṁ. **Evaṁ anāgataṁsañāṇassāpī**ti dibbacakkhunā diṭṭhassa sattassa anāgate pavattiṁ ñātukāmatāya pādakajjhānādīnamanantaraṁ ñāṇabalānurūpaṁ anāgatesu anekakappesu uppajjanārahe pubbe attabhāvapariyāpanne pañcakkhandhe tappaṭibaddhe tadārammaṇe ca sabbe lokiyalokuttaradhamme sammutiñca ekakkhaṇe ālambitvā uppajjanakassa catutthajjhānasampayuttassa anāgataṁsañāṇassāpi visuṁ parikammaṁ nāma natthīti yojanā.

Keci panettha "pubbenivāsānussatiyaṁ viya nāmagottādigahaṇampi attheva, tañca na abhiññākkhaṇe, atha kho tadanantaresu kāmāvacarajavanakkhaṇesu eva hoti nāmaparikappakāle itaraparikappāsambhavā kammenuppattiyañca pariyantābhāvā. Sabbaparikammanimittesu pana dhammesu atthesupi ekakkhaṇe abhiññāya diṭṭhesu yathārucivasena pacchā evaṁnāmoti-ādinā kāmāvacaracittena vikappo uppajjati cakkhunā diṭṭhesu bahūsu rūpesu thambhakumbhādivikappo viya. Yañca tattha avikappitaṁ, tampi vikappanārahanti sabbaṁ nāmagottādito vikappitameva hoti. Yathā cettha, evaṁ pubbenivāsānussatiyampi parikappārahatampi sandhāya **pāḷiyaṁ** evaṁnāmoti-ādinā apadesasahitameva vuttan"ti vadanti. Aññe pana "nāmagottādikaṁ sabbampi ekakkhaṇe paññāyati, abhirucitaṁ pana vacasā voharantī"ti vadanti, tepi atthato purimehi sadisā eva, pubbe diṭṭhassa puna vohārakālepi parikappetabbato parikappārahadhammadassanameva tehipi atthato upagataṁ. Eke pana "so tato cuto amutra udapādinti-ādivacanato kameneva atītānāgatadhammajānanena nāmagottādīhi saddhiṁ gahaṇaṁ sukaran"ti vadanti, taṁ ayuttameva buddhānampi sabbaṁ ñātuṁ asakkuṇeyyatāya sabbaññutāhānippasaṅgato. **Pāḷiyaṁ** ime vata bhontoti-ādi yathākammupagañāṇassa pavatti-ākāradassanaṁ. Kāyavācādi cettha kāyavacīviññattiyo.

Bhāriyanti ānantariyasadisattā vuttaṁ. Khamāpane hi asati ānantariyameva. **Tassā**ti bhāriyasabhāvassa upavādassa. **Mahallako**ti kevalaṁ vayasāva mahallako, na ñāṇena, "nāyaṁ kiñci lokavohāramattampi jānāti, parisadūsako eva amhākaṁ lajjitabbassa karaṇato"ti adhippāyena hīḷetvā vuttattā guṇaparidhaṁsanena upavadatīti veditabbaṁ.

Āvusoti-ādinā thero uparimagguppattimassa ākaṅkhanto karuṇāya attānamāvikāsi. **Pākatikaṁ ahosī**ti maggāvaraṇaṁ nāhosīti adhippāyo. **Attanā vuḍḍhataro**ti sayampi vuḍḍho. Etthāpi "ukkuṭikaṁ nisīditvā"ti **visuddhimagge**[1] vuttaṁ. Anāgāmī arahā ca āyatiṁ saṁvaratthāya na khameyyuṁ, sesā dosenapīti āha "sace so na khamatī"ti.

Ye ca -pa- samādapenti, tepi micchādiṭṭhikammasamādānāti yojetabbaṁ. **Sīlasampanno**ti-ādīsu nippariyāyato aggamaggaṭṭho adhippeto tasseva aññārādhanā niyamato, sesāpi vā pacchimabhavikā sīlādīsu ṭhitā tesampi aññuppattiniyamato. **Aññan**ti arahattaphalaṁ. **Evaṁ sampadan**ti evaṁ nibbattikaṁ[2]. Yathā taṁ avirajjhanakanibbattikaṁ, evamidampi etassa niraye nibbattananti attho. Yaṁ sandhāya "evaṁsampadamidan"ti niddiṭṭhaṁ, taṁ dassetuṁ **taṁ vācan**ti-ādi vuttaṁ. **Taṁ vācan**ti ariyūpavādaṁ. **Cittan**ti[3] ariyūpavādakacittaṁ. **Diṭṭhin**ti[4] ariyūpavāde dosābhāvadassanadiṭṭhiṁ. "Sabbametaṁ pajahissāmī"ti cittena accayaṁ desetvā khamāpanavasena appahāya appaṭinissajjitvā. **Yathābhataṁ nikkhitto evaṁ niraye**ti yathā nirayapālehi āharitvā niraye ṭhapito, evaṁ niraye ṭhapito eva, ariyūpavādenevassa idaṁ niyamena niraye nibbattanaṁ yathā maggena phalaṁ sampajjati, evaṁ sampajjanakanti adhippāyo.

Micchādiṭṭhi sabbapāpamūlattā paramā padhānā yesaṁ vajjānaṁ tāni micchādiṭṭhiparamāni vajjāni, sabbavajjehi micchādiṭṭhiyeva paramaṁ vajjanti attho. Avītarāgassa maraṇato paraṁ nāma bhavantarupādānamevāti āha "paraṁ maraṇāti tadanantaraṁ abhinibbattakkhandhaggahaṇe"ti. Yena tiṭṭhati, tassa upacchedeneva kāyo bhijjatīti āha "kāyassa bhedāti jīvitindriyassupacchedā"ti. Eti etasmā sukhanti ayo, puññaṁ. **Āyassā**ti āgamanassa, hetussa vā. Ayati iṭṭhārammaṇādīhi pavattatīti āyo, assādo. **Asurasadisan**ti petāsurasadisaṁ.

---

1. Visuddhi 2. 55 piṭṭhe. 2. Nipphattikaṁ (Sī) 3. Taṁ cittanti (?) 4. Taṁ diṭṭhinti (?)

Āsavakkhayañāṇakathāvaṇṇanā

14. **Sarasalakkhaṇapaṭivedhenā**ti sabhāvasaṅkhātassa lakkhaṇassa asammohato paṭivijjhanena. **Nibbattikan**ti nipphādanaṁ. **Yaṁ ṭhānaṁ patvā**ti yaṁ nibbānaṁ maggassa ārammaṇapaccayaṭṭhena ṭhānaṁ kāraṇabhūtaṁ āgamma. **Appavattin**ti appavattihetuṁ. **Kilesavasenā**ti yesaṁ āsavānaṁ khepanena idaṁ ñāṇaṁ āsavakkhayañāṇaṁ jātaṁ, tesaṁ kilesānaṁ vasena, tesaṁ āsavānaṁ vasena sabbakilesānaṁ saṅgahaṇato **pariyāyato** pakārantaratoti attho. **Pāḷiyaṁ** atītakālavasena "abbhaññāsin"ti vatvāpi abhisamayakāle tassa tassa jānanassa paccuppannataṁ upādāya "evaṁ jānato evaṁ passato"ti vattamānakālena niddeso kato. Kāmāsavādīnaṁ vimuccaneneva tadavinābhāvato diṭṭhāsavassāpi vimutti veditabbo.

"Khīṇā jātī"ti jānanaṁ kilesakkhayapaccavekkhaṇavasena, vusitaṁ brahmacariyanti-ādijānanaṁ maggaphalanibbānapaccavekkhaṇavasena hotīti āha "khīṇā jātīti-ādīhi tassa bhūmin"ti. Tattha **bhūmin**ti visayaṁ, tīsu kālesupi jātikkhayaṁ pati ujukameva[1] vāyāmāsambhavepi taṁ pati vāyāmakaraṇassa sātthakataṁ, tassa anāgatakkhandhānuppattiphalatañca dassetuṁ **yā panā**ti-ādi vuttaṁ. **Yā pana maggassa abhāvitattā**ti-ādinā hi maggenāvihatakileseheva āyatiṁ khandhānaṁ jāti hessati, tesañca kilesānaṁ maggena vināse sati khandhā na jāyissanti, kilesānañca tekālikatāya jātiyaṁ vuttanayena kenaci paccayena vināsayogepi cittasantāne kilesaviruddha-ariyamaggakkhaṇuppādanameva tabbināso viruddhapaccayopanipātena āyatiṁ anuppajjanato bījasantāne aggikkhandhopanipātena āyatiṁ bījattānuppatti viya, iti maggakkhaṇuppattisaṅkhātakilesābhāvena kilesaphalānaṁ khandhānaṁ āyatiṁ anuppattiyeva jātikkhayoti ayamattho vibhāvīyati, tenāha "maggassa bhāvitattā anuppādadhammataṁ āpajjanena khīṇā"ti. Ettha cāyamattho kilesābhāvasaṅkhātassa maggassa bhāvitattā uppāditattā paccayābhāvena anuppajjantī khandhānaṁ jāti tena āyatiṁ anuppajjanasaṅkhātena anuppādadhammataṁ āpajjanena vohārato khīṇā me jātīti. Na hi saṅkhatadhammānaṁ paccayantarena vināso sambhavati, sambhave

---

1. Jātikkhayaṁ paṭi-uppajjanakameva (Sī, Ka)

ca tassa paccayantaratādippasaṅgato[1]. Tabbiruddhakkhaṇuppādanameva tabbināsuppādanaṁ. **Tan**ti khīṇajātiṁ abbhaññāsinti sambandho. **Itthattāyā**ti ime pakārā itthaṁ, tabbhāvo itthattaṁ, tadatthāya. **Dassento**ti nigamanavasena dassentoti.

Vijjāttayakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Upāsakattapaṭivedanākathāvaṇṇanā

15. **Aññāṇan**ti **dhi**-saddayogena[2] sāmi-atthe upayogavacanaṁ. **Pādānī**ti pāde. **Yasasā**ti parivārena. **Kotūhalacchare**ti kotūhale acchare ca. **Ayan**ti abhikkantasaddo. Nayidaṁ āmeḍitavasena dvikkhattuṁ, atha kho atthadvayavasenāti dassento **atha vā**ti-ādimāha. Avisesena atthasāmaññena nipphanno abhikkantanti bhāvanapuṁsakaniddeso, desanāpasādādivisesāpekkhāyapi tatheva tiṭṭhati pubbe nipphannattāti āha "abhikkantaṁ -pa- pasādo"ti. **Adhomukhaṭhapitaṁ** kenaci. **Heṭṭhāmukhajātaṁ** sayameva. **Pariyāyehī**ti pakārehi, arasarūpattādipaṭipādakakāraṇehi vā.

Gamudhātussa dvikammakattābhāvā gotamaṁ saraṇanti idaṁ padadvayampi na upayogavacanaṁ. Api ca kho purimameva, pacchimaṁ pana paccattavacananti dassetuṁ "gotamaṁ saraṇanti gacchāmī"ti vuttaṁ. Tena ca iti-saddo luttaniddiṭṭhoti dasseti. **Aghassā**ti aghato pāpato. **Tātā**ti hi padaṁ apekkhitvā nissakkasseva yuttattā. **Adhigatamagge sacchikatanirodhe**ti padadvayenāpi phalaṭṭhā eva dassitā, na maggaṭṭhāti dassento "yathānusiṭṭhaṁ paṭipajjamāne cā"ti āha. **Vitthāro**ti iminā "yāvatā bhikkhave dhammā saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesaṁ aggamakkhāyatī"ti[3] vuttapadaṁ[4] saṅgaṇhāti. **Anejan**ti nittaṇhaṁ. **Appaṭikūlan**ti avirodhatthadīpanato aviruddhasuciṁ paṇītaṁ vā. Vācāya paguṇīkattabbato, pakaṭṭhehi saddatthaguṇehi yogato vā **paguṇaṁ. Saṁhato**ti ghaṭito

---

1. Padatthantaratādippasaṅgato (Ka)
2. Dhī-saddayogena (Sī)
3. Khu 1. 254; Aṁ 1. 343 piṭṭhādīsu.
4. Yuttapadaṁ (Sī)

sameto. **Yatthā**ti yesu purisayugesūti sambandho. **Aṭṭha ca puggaladhammadasā te**ti te aṭṭha puggalā ariyadhammassa diṭṭhattā dhammadasā.

Saraṇanti-ādīsu ayaṁ saṅkhepattho—bhayahiṁsanādi-atthena ratanattayaṁ **saraṇaṁ** nāma, tadeva me ratanattayaṁ tāṇaṁ leṇaṁ parāyaṇanti buddhasubuddhatādiguṇavasena tapparāyaṇatākārappavatto cittuppādo **saraṇagamanaṁ** nāma. Yathāvuttena iminā cittuppādena samannāgato **saraṇaṁ gacchati** nāma. Etassa ca saraṇagamanassa lokiyalokuttaravasena duvidho pabhedo. Tattha lokuttaraṁ saraṇagamanūpakkilesasamucchedena maggakkhaṇeyeva sijjhati. Lokiyasaraṇagamanaṁ catudhā pavattati ahaṁ attānaṁ buddhassa pariccajāmīti-ādinā attaniyyātanena, yathāvuttatapparāyaṇatāya, sissabhāvūpagamanena, paṇipātena cāti. Sabbatthāpi cettha seṭṭhadakkhiṇeyyabhāvavaseneva saraṇagamanaṁ hoti, na ñātibhayācariyādivasenāti veditabbaṁ. Evaṁ ñāti-ādivasena titthiyaṁ vandato saraṇaṁ na bhijjati, dakkhiṇeyyabhāvena aññaṁ vandato saraṇaṁ bhijjati. Lokiyassa saraṇagamanassa nibbānappattiniyamaṁ sadisaphalaṁ saraṇagatassa anāgate nibbānappattiniyamato. Sabbalokiyasampattisamadhigamo pana apāyadukkhādisamatikkamo ca ānisaṁsaphalaṁ. Tīsu vatthūsu cassa saṁsayamicchāñāṇādi saṁkileso. Bhedopissa sāvajjānavajjavasena duvidho. Tattha paṭhamo micchādiṭṭhipubbakehi titthiyapaṇipātādīhi hoti, so ca aniṭṭhaphalattā sāvajjo. Anavajjo pana kālakiriyāya hoti. Lokuttarasaraṇagamanassa sabbathā saṁkileso vā bhedo vā natthīti veditabbaṁ.

Ko upāsakoti-ādi upāsakattasarūpakāraṇādipucchā. Tattha yo gahaṭṭho manusso vā amanusso vā vuttanayena tisaraṇaṁ gato, ayaṁ **upāsako.** Yo ca saraṇagamanādikiriyāya ratanattayaṁ upāsanato "upāsako"ti vuccati. Pañca veramaṇiyo cassa **sīlaṁ.** Pañcamicchāvāṇijjādipāpājīvaṁ[1] pahāya dhammena samena jīvitakappanamassa **ājīvo.** Assaddhiyadussīlatādayo upāsakattassa **vipatti,** tadabhāvo **sampattī**ti veditabbā.

---

1. Micchāvaṇijjādi-ājīvaṁ (Sī)

Vihāraggenāti ovarakādivasanaṭṭhānakoṭṭhāsena. **Ajjabhāvan**ti asmiṁ ahani pavattaṁ pasādādiṁ. Kāyaviññattihetuko sarīrāvayavo **kāyaṅgaṁ.** Vacīviññattihetukaṁ oṭṭhajivhādi **vācaṅgaṁ. Acopetvā**ti acāletvā. Etena ca vacīpavattiyā pubbabhāge ṭhānakaraṇānaṁ calanapaccayo vāyodhātuyā vikārākāro visuṁ kāyaviññatti na hoti, tena visuṁ viññāpetabbassa adhippāyassa abhāvā vacīviññattiyameva saṅgayhati tadupakārattā. Yathā kāyena kāyakaṇḍuyanādīsu sadduppattihetubhūto pathavīdhātuyā ākāravikāro visuṁ adhippāyassa aviññāpanato vacīviññatti na hoti, evamayampīti dasseti. Adhippāyaviññāpanato hetā viññattiyo nāma jātā, na kevalaṁ vāyupathavīnaṁ calanasadduppattipaccayabhūtavikārākāramattatāya. Evañca bahiddhā rukkhādīsu calanasadduppattipaccayānaṁ yathāvuttappakārānaṁ vikārākārānaṁ aviññattitā samatthitā hotīti veditabbā. Keci **vācaṅgan**ti "hotu sādhū"ti evamādivācāya avayavanti-ādiṁ vadanti, taṁ acopetvāti iminā na sameti. **Khantiṁ cāretvā**ti anumatiṁ pavattetvā. "Khantiṁ dhāretvā"tipi pāṭho, bahi anikkhamanavasena gaṇhitvāti attho. **Paṭimukho**ti bhagavati paṭinivattamukho, tenāha "apakkamitvā"ti.

16. Yācadhātussa dvikammakattā "bhagavā vassāvāsaṁ yācito"ti vuttaṁ. **Susassakālepī**ti vuttamevatthaṁ pākaṭaṁ kātuṁ "atisamagghepī"ti vuttaṁ. Ativiya appagghepi yadā kiñcideva datvā bahuṁ pubbaṇṇāparaṇṇaṁ gaṇhanti, tādise kālepīti attho. **Bhikkhamānā**ti yācamānā. **Vuttasassan**ti vapitasassaṁ. **Tatthā**ti verañjāyaṁ, etena "vuttaṁ salākā eva hoti etthāti salākāvuttā"ti visesanassa varanipātena nibbacanaṁ dasseti. Atha vā "sabbaṁ sassaṁ salākāmattameva vuttaṁ nibbattaṁ sampannaṁ etthāti salākāvuttā"tipi nibbacanaṁ daṭṭhabbaṁ, tenāha "salākā eva sampajjatī"ti. "Salākāya vuttaṁ jīvikā etissanti salākāvuttā"tipi nibbacanaṁ dassetuṁ **salākāya vā** ti-ādi vuttaṁ. **Dhaññakaraṇaṭṭhāne**ti dhaññaminanaṭṭhāne. **Vaṇṇajjhakkhan**ti kahāpaṇaparikkhakaṁ.

Uñchena paggahenāti ettha **paggahenā**ti pattena, taṁ gahetvāti attho. Paggayhati etena bhikkhāti hi paggaho, patto. Tenāha

paggahena yo uñchoti-ādi. Atha vā **paggahenā**ti gahaṇena, uñchatthāya gahetabbo pattoti sijjhatīti āha "pattaṁ gahetvā"ti.

Gaṅgāya uttaradisāpadeso uttarāpatho, so nivāso etesaṁ, tato vā āgatāti uttarāpathakā, tenāha **uttarāpathavāsikā**ti-ādi. "Uttarāhakā"tipi pāṭho, so eva attho niruttinayena. **Mandiran**ti assasālaṁ. "Mandaran"tipi likhanti, taṁ na sundaraṁ. Sā ca mandirā yasmā parimaṇḍalākārena bahuvidhā ca katā, tasmā "assamaṇḍalikāyo"ti vuttā.

Gaṅgāya dakkhiṇāya disāya deso dakkhiṇāpatho, tattha jātā manussā **dakkhiṇāpathamanussā.** Buddhaṁ mamāyanti mamevāyanti gaṇhanasīlā **buddhamāmakā,** evaṁ sesesupi. **Evan**ti pacchā vuttanayena atthe gayhamāne. **Paṭivīsan**ti koṭṭhāsaṁ. **Tadupiyan**ti tadanurūpaṁ tappahonakaṁ. **Laddhā**ti labhitvā no hotīti sambandho. "Laddho"ti vā pāṭho, upaṭṭhākaṭṭhānaṁ neva labhinti attho. Ñāti ca pasatthatamaguṇayogato seṭṭho cāti **ñātiseṭṭho. Evarūpesu ṭhānesu ayameva patirūpo**ti āmisassa dullabhakālesu parikathobhāsādiṁ akatvā paramasallekhavuttiyā ājīvasuddhiyaṁ ṭhatvā bhagavato adhippāyānuguṇaṁ āmisaṁ vicārentena nāma ñātisinehayuttena ariyasāvakeneva kātuṁ yuttanti adhippāyo.

Mārāvaṭṭanāyāti mārena katacittaparivaṭṭanena, cittasammohanenāti attho. **Tampī**ti uttarakuruṁ vā tidasapuraṁ vā āvaṭṭeyya.

"Phussassāhaṁ pāvacane, sāvake paribhāsayiṁ.
Yavaṁ khādatha bhuñjatha, mā ca bhuñjatha sālayo"ti[1]—

apadāne vuttassa akusalassa tadā okāsakatattā. **Nibaddhadānassā**ti "dassāmā"ti vācāya niyamitadānassa. **Appitavattassā**ti kāyena atiharitvā dinnavatthunopi. **Visahatī**ti sakkoti. **Saṅkhepenā**ti nīhārena. **Byāmappabhāyā**ti samantato heṭṭhā ca upari ca asītihatthamatte ṭhāne ghanībhūtāya chabbaṇṇāya pabhāya, yato chabbaṇṇaraṁsiyo taḷākato mātikāyo viya nikkhamitvā dasasu

1. Khu 3. 349 piṭṭhe.

disāsu dhāvanti, sā yasmā byāmamattā viya khāyati, tasmā "byāmappabhā"ti vuccati. Yasmā anubyañjanāni ca paccekaṁ bhagavato sarīre pabhāsampattiyuttā ākāse candasūriyādayo viya vibhātā virocanti, tasmā tāni byāmappabhāya saha kenaci anabhibhavanīyāni vuttāni.

Anatthasañhiteti ghātāpekkhaṁ sāmi-atthe bhummavacanaṁ, tenāha "tādisassa vacanassa ghāto"ti. Attho dhammadesanāya hetu uppajjati ettha, dhammadesanādiko vā attho uppajjati etāyāti **aṭṭhuppatti,** paccuppannavatthu.

Ekaṁ gahetvāti dhammadesanāsikkhāpadapaññattisaṅkhātesu dvīsu dhammadesanākāraṇaṁ gahetvā. **Ratticchedo vā**ti sattāhakaraṇīyavasena gantvā bahi aruṇuṭṭhāpanavasena vutto, na vassacchedavasena tassa visuṁ vuccamānattā. Etena ca vassacchedapaccaye sattāhakaraṇīyena gamanaṁ anuññātanti veditabbaṁ. **Na kismiñcī**ti kismiñci guṇe sambhāvanāvasena na maññanti. **Pacchā sīlaṁ adhṭṭhaheyyāmā**ti ājīvahetu santaguṇappakāsanena ājīvavipattiṁ sandhāya vuttaṁ. **Atimaññissatī**ti avamaññissati.

17. "Āyasmāti piyavacanametan"ti uccanīcajanasāmaññavasena vatvā puna uccajanāveṇikavaseneva dassento "garugāravasappatissādhivacanan"ti āha. Tattha saha patissayena nissayenāti **sappatisso,** sanissayo, tassa garuguṇayuttesu gāravavacananti attho. Idha pana vacanameva adhivacanaṁ. **Pappaṭakojan**ti-ādikappe udakūpari paṭhamaṁ pathavībhāvena sañjātaṁ navanītapiṇḍasadisaṁ udakepi uppilanasabhāvaṁ avilīyanakaṁ atisiniddhamadhuraṁ anekayojanasahassabahalaṁ rasātalasaṅkhātaṁ[1] pathavojaṁ. Yaṁ ādikappikehi manussehi rasataṇhāya gahetvā bhuñjamānaṁ tesaṁ kammabalena uparibhāge kakkhaḷabhāvaṁ āpajjitvā heṭṭhā purimākāreneva ṭhitaṁ, yassa ca balena ayaṁ mahāpathavī sapabbatasamuddakānanā heṭṭhā-udake animujjamānā avikiriyamānā kullupariviya niccalā tiṭṭhati, taṁ pathavīsāramaṇḍanti attho, tenāha **pathavīmaṇḍo**ti-ādi. **Sampannan**ti madhurarasena upetaṁ, tenāha "sādurasan"ti.

---

1. Sātaphalasaṅkhātaṁ (Ka)

Upapannaphaloti bahuphalo. "Nimmakkhikan"ti vatvā puna "nimmakkhikaṇḍan"ti makkhikaṇḍānampi abhāvaṁ dasseti. **Ye pathavīnissitā pāṇā, te tattha saṅkāmessāmī**ti ettha manussāmanussatiracchānagatitthīnampi hatthasaṅkāmane kiṁ anāmāsadoso na hotīti? Na hoti, kasmā? "Anāpatti bhikkhave iddhimassa iddhivisaye"ti[1] vacanato, teneva bhagavāpi anāmāsadosaṁ adassetvā "vipallāsampi sattā paṭilabheyyun"ti āha, khuddako **gāmo.** Mahanto sāpaṇo **nigamo. Padavītihārenā**ti padanikkhepena.

Vinayapaññattiyācanakathāvaṇṇanā

18. **Vinayapaññattiyā mūlato pabhutī**ti pārājikādigarukānaṁ, tadaññesañca sikkhāpadānaṁ pātimokkhuddesakkamena yebhuyyena apaññattataṁ sandhāya vuttaṁ, na sabbena sabbaṁ apaññattatāya. Teneva thero bhagavantaṁ "sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññapeyya uddiseyya pātimokkhan"ti pātimokkhuddesena saha sikkhāpadapaññattiṁ yāci. **Khandhake** hi ānandattherādīnaṁ pabbajjato puretarameva rāhulabhaddassa pabbajjāya "na bhikkhave ananuññāto mātāpitūhi putto pabbājetabbo, yo pabbājeyya āpatti dukkaṭassā"ti[2] paññattasikkhāpadaṁ dissati. Idheva aṭṭhakathāyampi "sāmampi pacanaṁ -pa- na vaṭṭatī"ti ca, "ratticchedo vassacchedo vā na kato"ti ca vuttattā pubbeva sāmapākādipaṭikkhepo atthīti paññāyati. Evaṁ katipayasikkhāpadānaṁ paññattisabbhāvepi apaññattapārājikādike sandhāya "na tāva sāriputta satthā sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññapetī"ti vuttanti gahetabbaṁ. Puthuttārammaṇato paṭinivattitvā sammadeva ekārammaṇe cittena līno paṭisallīno nāmāti āha "ekībhāvaṁ gatassā"ti, cittavivekaṁ gatassāti attho. **Ciran**ti accantasaṁyoge upayogavacanaṁ.

Soḷasavidhāya paññāyāti majjhimanikāye **anupadasuttanta desanāyaṁ** "mahāpañño bhikkhave sāriputto puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño"ti āgatā cha paññā ca navānupubbavihārasamāpattipaññā ca arahattamaggapaññā cāti[3] evaṁ soḷasavidhena āgatāya paññāya. Yesaṁ buddhānaṁ sāvakā suddhāvāsesu sandissanti,

1. Vi 1. 85 piṭṭhe. 2. Vi 3. 116 piṭṭhe. 3. Ma 3. 75 piṭṭhe.

teyeva loke pākaṭāti vipassī-ādayova idha uddhaṭā, na itare pubbabuddhā. Teneva **āṭānāṭiyasutte**[1] devāpi attano pākaṭānaṁ tesaññeva gahaṇaṁ akaṁsu, nāññesanti veditabbaṁ.

19. **Kilāsuno**ti appossukkā payojanābhāvena nirussāhā ahesuṁ, na ālasiyena, tenāha **na ālasiyakilāsuno**ti-ādi. **Niddosatāyā**ti kāyavacīvītikkamasamuṭṭhāpakadosābhāvā. Pāṇaṁ na hane na cādinnamādiyeti-ādinā[2] ovādasikkhāpadānaṁ vijjamānattā vuttaṁ **sattāpattikkhandhavasenā**ti-ādi. Channaṁ channaṁ vassānaṁ osānadivasaṁ apekkhitvā "sakiṁ sakin"ti vuttattā tadapekkhamettha sāmivacanaṁ. Sakalajambudīpe sabbopi bhikkhusaṁgho uposathaṁ akāsīti sambandho.

Khantī paramanti-ādīsu titikkhāsaṅkhātā khanti sattasaṅkhārehi nibbattāniṭṭhākhamanakilesatapanato **paramaṁ tapo** nāma. Vānasaṅkhātāya taṇhāya nikkhantattā **nibbānaṁ** sabbadhammehi **paramaṁ** uttamanti buddhā vadanti. Yathāvuttakhantiyā abhāvena pāṇavadhaṁ vā chedanatāḷanādiṁ vā karonto **parūpaghātī** parassa haraṇa paradārātikkamanādīhi musāpesuññapharusādīhi ca paraṁ **viheṭhayanto** ca bāhitapāpatāya abhāvena pabbajito vā samitapāpatāya abhāvena samaṇo vā na hotīti attho. Sīlasaṁvarena sabbapāpassa anuppādanaṁ lokiyasamādhivipassanāhi kusalassa upasampādanaṁ nipphādanaṁ sabbehi maggaphalehi attano cittassa parisodhanaṁ pabhassarabhāvakaraṇaṁ yaṁ, tametaṁ buddhānaṁ **sāsanaṁ** anusiṭṭhi. **Anupavādo**ti vācāya kassaci anupavadanaṁ. **Anupaghāto**ti kāyena, kassaci upaghātākaraṇaṁ vuttāvasese ca pātimokkhasaṅkhāte sīle attānaṁ saṁvaraṇaṁ. Bhattasmiṁ mattaññutāsaṅkhāta-ājīvapārisuddhipaccayasannissitasīlasamāyogo tammukhena indriyasaṁvaro pantasenāsanasaṅkhātaṁ araññavāsaṁ tammukhena pakāsite catupaccayasantosabhāvanārāmatāsaṅkhātamahā-ariyavaṁse patiṭṭhānañca adhicittasaṅkhāte lokiyalokuttarasamādhimhi taduppādanavasena **āyogo** anuyogo ca yaṁ, tametaṁ buddhānaṁ anusiṭṭhīti yojanā.

---

1. Dī 3. 158 piṭṭhe.
2. Khu 1. 338 piṭṭhe Suttanipāte.

“Yāva sāsanapariyantā”ti āṇāpātimokkhassa abhāvato vuttaṁ. Parinibbānato pana uddhaṁ ovādapātimokkhuddesopi nattheva, buddhā eva hi taṁ uddisanti, na sāvakā. **Paṭhamabodhiyan**ti bodhito vīsativassaparicchinne kāle, **ācariyadhammapālattherena** pana “pañcacattālīsāya vassesu ādito pannarasa vassāni paṭhamabodhī”ti vuttaṁ, **sikkhāpadapaññattikālato pana pabhuti āṇāpātimokkhameva uddisantī**ti idaṁ pātimokkhuddesakkameneva paripuṇṇaṁ katvā sikkhāpadapaññattikālaṁ sandhāya vuttaṁ. **Aṭṭhānaṁ anavakāso**ti yathākkamaṁ hetupaccayapaṭikkhepavasena kāraṇapaṭikkhepo. **Yan**ti yena kāraṇena. **Aparisuddhāya parisāyā**ti alajjīpuggalehi vomissatāya asuddhāya parisāya, na kevalaṁ buddhānaññeva aparisuddhāya parisāya pātimokkhuddeso ayutto, atha kho sāvakānampi. Codanāsāraṇādivasena pana sodhetvā saṁvāsakaraṇaṁ sāvakānaññeva bhāro, buddhā pana sikkhāpadāni paññapetvā uposathādikaraṇavidhānaṁ sikkhāpetvā vissajjenti, codanāsāraṇādīni na karonti, teneva bhagavā asuddhāya parisāya pātimokkhaṁ anuddisitvā sakalarattiṁ tuṇhībhūto nisīdi. Bhikkhū ca bhagavato adhippāyaṁ ñatvā asuddhapuggalaṁ bahi nīhariṁsu. Tasmā sāvakānampi asuddhāya parisāya ñatvā uposathādisaṁghakammakaraṇaṁ brahmacariyantarāyakaraṇaṁ vinā na vaṭṭatīti veditabbaṁ.

Sammukhasāvakānanti buddhānaṁ sammukhe dharamānakāle pabbajitānaṁ sabbantimānaṁ sāvakānaṁ. Uḷārātisayajotanatthaṁ “uḷāruḷārabhogādikulavasena vā”ti puna uḷārasaddaggahaṇaṁ kataṁ. Ādisaddena uḷāramajjhatta-anuḷārādīnaṁ gahaṇaṁ veditabbaṁ. Te pacchimā sāvakā antaradhāpesunti sambandho.

Apaññattepi sikkhāpade yadi sāvakā samānajāti-ādikā siyuṁ, attano kulānugataganthaṁ viya bhagavato vacanaṁ na nāseyyuṁ. Yasmā pana sikkhāpadañca na paññattaṁ, ime ca bhikkhū na samānajāti-ādikā, tasmā vināsesunti imamatthaṁ dassetuṁ **yasmā ekanāmā -pa- tasmā aññamaññaṁ viheṭhentā**ti-ādi vuttaṁ. Ciraṭṭhitikavāre pana sāvakānaṁ nānājaccādibhāve samānepi sikkhāpadapaññattiyā paripuṇṇatāya sāsanassa cirappavatti veditabbā. Yadi evaṁ kasmā sabbepi buddhā sikkhāpadāni na paññapentīti?

Yasmā ca sāsanassa cirappavattiyā na kevalaṁ sikkhāpadapaññattiyeva hetu, atha kho āyatiṁ dhammavinayaṁ gahetvā sāvakehi vinetabbapuggalānaṁ sambhavopi, tasmā tesaṁ sambhave sati buddhā sikkhāpadaṁ paññapenti, nāsatīti paripuṇṇāpaññattiyeva veneyyasambhavassāpi sūcanato sāsanassa cirappavattiyā hetu vuttāti veditabbā. Pāḷiyaṁ **sahassaṁ bhikkhusaṁghaṁ** -pa- **ovadatī**ti ettha sahassasaṅkhyāparicchinno saṁgho sahasso sahassilokadhātūti-ādīsu[1] viya. Taṁ sahassaṁ bhikkhusaṁghanti yojanā. Sahassasaddassa ekavacanantatāya "bhikkhusahassassā"ti vatvā avayavāpekkhāya "ovadiyamānānan"ti bahuvacananiddeso katoti daṭṭhabbo.

Anupādāya āsavehi cittāni vimucciṁsūti ettha **āsavehī**ti kattu-atthe karaṇavacanaṁ. **Cittānī**ti paccattabahuvacanaṁ. **Vimucciṁsū**ti kammasādhanaṁ. Tasmā āsavehi kattubhūtehi anupādāya ārammaṇakaraṇavasena aggahetvā cittāni vimocitānīti evamettha attho gahetabboti āha **tesaṁ hi cittānī**ti-ādi. **Yehi āsavehī**ti etthāpi kattu-atthe eva karaṇavacanaṁ. **Vimucciṁsū**ti kammasādhanaṁ. **Te**ti āsavā. **Tānī**ti cittāni, upayogabahuvacanañcetaṁ. **Vimucciṁsū**ti kattusādhanaṁ, vimocesunti attho. **Aggahetvā vimucciṁsū**ti ārammaṇavasena tāni cittāni aggahetvā āsavā tehi cittehi muttavanto ahesunti attho. Atha vā **āsavehī**ti nissakkavacanaṁ, **vimucciṁsū**ti kattusādhanaṁ. Tasmā kañci saṅkhatadhammaṁ taṇhādivasena anupādiyitvā cittāni vimuttavantāni ahesunti attho gahetabbo. **Purimavacanāpekkhan**ti aññatarasmiṁ bhiṁsanake vanasaṇḍeti vuttavacanassa apekkhanaṁ tasmiṁ purimavacaneti evaṁ apekkhananti attho, tenāha **yaṁ vuttan**ti-ādi. Bhiṁsanassa bhayassa kataṁ karaṇaṁ kiriyā bhiṁsanakataṁ, tasmiṁ bhiṁsanakiriyāyāti atthaṁ dassento āha "bhiṁsanakiriyāyā"ti. Bhiṁsayatīti bhiṁsano, sova bhiṁsanako, tassa bhāvo "bhiṁsanakattan"ti vattabbe takārassa lopaṁ katvā vuttanti pakārantarena atthaṁ dassento āha **atha vā**ti-ādi. **Bahutarānaṁ sattānaṁ vā**ti yebhuyyenāti padassa atthadassanaṁ. Tena ca yo kocīti padassāpi yo

1. Dī 2. 10 piṭṭhe.

yo pavisatīti vicchāvasena nānatthena attho gahetabboti dasseki, yo yo pavisati, tesu bahutarānanti atthasambhavato.

Nigamananti pakate atthe yathāvuttassa atthassa upasaṁhāro. Ayañhettha nigamanakkamo—yā hi sāriputta vipassī-ādīnaṁ tiṇṇaṁ buddhānaṁ attano parinibbānato upari pariyattivasena vinetabbānaṁ puggalānaṁ abhāvena tesaṁ atthāya vitthārato sikkhāpadapaññattiyaṁ kilāsutā appossukkatā, yā ca upanissayasampannānaṁ veneyyānaṁ cetasā ceto paricca bhiṁsanakavanasaṇḍepi gantvā ovadantānaṁ tesaṁ maggaphaluppādanatthāya dhammadesanāya eva akilāsutā sa-ussāhatā, na vitthārato dhammavinayadesanāya, ayaṁ kho sāriputta hetu, ayaṁ paccayo, yena vipassī-ādīnaṁ tiṇṇaṁ buddhānaṁ brahmacariyaṁ na ciraṭṭhitikaṁ ahosīti. **Purisayugavasenā**ti purisānaṁ yugaṁ pavattikālo, tassa vasena, purisavasenāti attho. **Sabbapacchimako**ti parinibbānadivase pabbajito **subhadda**sadiso[1]. **Satasahassaṁ saṭṭhimattāni ca vassasahassānī**ti idaṁ bhagavato jātito paṭṭhāya vuttaṁ, bodhito paṭṭhāya pana gaṇiyamānaṁ ūnaṁ hotīti daṭṭhabbaṁ. **Dveyevā**ti dharamāne bhagavati ekaṁ, parinibbute ekanti dve eva purisayugāni.

20-1. **Asambhuṇantenā**ti apāpuṇantena. **Ko anusandhī**ti purimakathāya imassa ko sambandhoti attho. **Yaṁ vuttan**ti yaṁ yācitanti attho. **Yesū**ti vītikkamadhammesu. **Nesan**ti diṭṭhadhammikādi-āsavānaṁ. **Te**ti vītikkamadhammā. Ñātiyeva pitāmahapituputtādivasena parivaṭṭanato parivaṭṭoti **ñātiparivaṭṭo. Lokāmisabhūtan**ti lokapariyāpannaṁ hutvā kilesehi āmasitabbato lokāmisabhūtaṁ. **Pabbajjāsaṅkhepenevā**ti dasasikkhāpadadānādipabbajjāmukhena. **Etan**ti methunādīnaṁ akaraṇaṁ. **Thāman**ti sikkhāpadapaññāpanasāmatthiyaṁ. **Sañchavin**ti[2] sukkacchaviṁ pakaticchaviṁ, sundaracchaviṁ vā. **Sesan**ti sesapadayojanadassanaṁ. Idāni atthayojanaṁ dassento āha **ayaṁ vā hetthā**ti[3]ādi. Tattha **vā**-saddo avadhāraṇe. **Hi**-saddo pasiddhiyaṁ, ayameva hetthāti attho. Atha satthāti padassa atthaṁ dasseti "tadā satthā"ti. **Ropetvā**ti

---

1. Vitthāravatthu (Dī 2. 123 piṭṭhe.) 2. Sacchavinti (Sī) 3. Ayaṁ vā etthāti (Ṭṭha)

phālitaṭṭhāne ninnaṁ maṁsaṁ samaṁ vaḍḍhetvā. **Sake ācariyake**ti attano ācariyabhāve, ācariyakamme vā.

Vipulabhāvenāti bahubhāvena. **Ayoniso ummujjamānā**ti anupāyena abhinivisamānā, viparītato jānamānāti attho. **Rasena rasaṁ saṁsanditvā**ti anavajjasabhāvena sāvajjasabhāvaṁ sammissetvā. **Uddhammaṁ ubbinayan**ti uggatadhammaṁ uggatavinayañca, yathā dhammo ca vinayo ca vinassissati, evaṁ katvāti attho. **Imasmiṁ atthe**ti imasmiṁ saṁghādhikāre. **Pabhassaro**ti pabhāsanasīlo[1]. **Evaṁnāmo evaṁgotto**ti soyamāyasmā[2] sotāpannotināmagottena samannāgato, ayaṁ vuccati sotāpannoti pakatena sambandho. **Avinipātadhammo**ti ettha **dhamma**-saddo sabhāvavācī, so ca atthato apāyesu khipanako diṭṭhi-ādi-akusaladhammo evāti āha **ye dhammā**ti-ādi. Idāni sabhāvavaseneva atthaṁ dassetuṁ **vinipatanaṁ vā**ti-ādi vuttaṁ. **Niyato**ti sattabhavabbhantare niyatakkhandhaparinibbāno. Tassa kāraṇamāha "sambodhiparāyaṇo"ti.

22. **Anudhammatā**ti lokuttaradhammānugato sabhāvo. **Pavāraṇāsaṅgahaṁ datvā**ti "āgāminiyā puṇṇamiyā pavāressāmā"ti anumatidānavasena datvā, pavāraṇaṁ ukkaḍḍhitvāti attho, etena nayena kenaci paccayena pavāraṇukkaḍḍhanaṁ kātuṁ vaṭṭatīti dīpitaṁ hoti. **Māgasirassa**[3] **paṭhamadivase**ti candamāsavasena vuttaṁ, aparakattikapuṇṇamāya anantare pāṭipadadivaseti attho. **Phussamāsassa paṭhamadivase**ti etthāpi eseva nayo. Idañca nidassanamattaṁ veneyyānaṁ aparipākaṁ paṭicca phussamāsato parañca ekadviticatumāsampi tattheva vasitvā sesamāsehi cārikāya pariyosāpanato. **Dasasahassacakkavāḷe**ti idaṁ devabrahmānaṁ vasena vuttaṁ. Manussā pana imasmiṁyeva cakkavāḷe bodhaneyyā honti. Itaracakkavāḷesu pana manussānaṁ imasmiṁ cakkavāḷe uppattiyā chanduppādanatthaṁ anantampi cakkavāḷaṁ oloketvā tadanuguṇānusāsanī[4] pāṭihāriyaṁ karontiyo.

---

1. Pabhāyanasīlo (Ka)
2. Yoyaṁ (Sī)
3. Māgasiramāsassa (Sī), migasiramāsassa (Ka)
4. Tadanukūlānusāsanī (Sī)

Āyāmāti ettha **ā**-saddo āgacchāti iminā samānatthoti āha “āgaccha yāmā”ti, ehi gacchāmāti attho. **Suvaṇṇarasapiñjarāhī**ti vilīnasuvaṇṇajalaṁ viya piñjarāhi suvaṇṇavaṇṇāhīti attho. **Pāḷiyaṁ** nimantitamhāti-ādīsu “nimantitā vassaṁvuttā amhā”ti ca, “nimantitā vassaṁvutthā atthā”ti ca sambandho.

Yanti deyyadhammajātaṁ, yaṁ kiñcīti attho. **No natthī**ti amhākaṁ natthi, noti vā etassa vivaraṇaṁ natthīti. **Etthā**ti gharāvāse. **Tan**ti taṁ kāraṇaṁ, kiccaṁ vā. **Kuto**ti katarahetuto. **Yan**ti yena kāraṇena. Kiccena vā. Dutiye atthavikappe etthāti imassa vivaraṇaṁ **imasmiṁ temāsabbhantare**ti. **Tan**ti taṁ deyyadhammaṁ.

Tattha cāti kusale. Tikkhavisadabhāvāpādanena **samuttejetvā. Vassetvā**ti āyatiṁ vāsanābhāgiyaṁ dhammaratanavassaṁ otāretvā. **Yaṁ divasan**ti yasmiṁ divase.

23. **Pattuṇṇapattapaṭe cā**ti pattuṇṇapaṭe cīnapaṭe ca. **Tumbānī**ti cammamayatelabhājanāni. **Anubandhitvā**ti anupagamanaṁ katvā. **Abhiranta**saddo idha abhirucipariyāyoti āha **yathājjhāsayan**ti-ādi. **Soreyyādīni** mahāmaṇḍalacārikāya maggabhūtāni soreyyanagarādīni. **Payāgapatiṭṭhānan**ti gaṅgāya ekassa titthavisesassāpi, taṁsamīpe gāmassāpi nāmaṁ. **Samantapāsādikāyā**ti samantato sabbaso pasādaṁ janetīti samantapāsādikā, tassā.

Ye pana pakāre sandhāya “samantato”ti vuccati, te pakāre vitthāretvā dassetuṁ **tatridan**ti-ādi vuttaṁ. Tattha “samantapāsādikā”ti yā saṁvaṇṇanā vuttā, tatra tassaṁ samantapāsādikāyaṁ samantapasādikabhāve idaṁ vakkhamānagāthāvacanaṁ hotīti yojanā. Bāhiranidāna abbhantaranidāna sikkhāpadanidānānaṁ vasena **nidānappabhedadīpanaṁ** veditabbaṁ. “Theravādappakāsanaṁ vatthuppabhedadīpanan”tipi vadanti. “Sikkhāpadānaṁ paccuppannavatthuppabhedadīpanan”tipi vattuṁ vaṭṭati. Sikkhāpadanidānanti pana vesālī-ādi

sikkhāpadapaññattiyā kāraṇabhūtadesaviseso veditabbo. **Etthā**ti samantapāsādikāya. Sampassataṁ viññūnanti sambandho, tasmā ayaṁ samantapāsādikātveva pavattāti yojetabbā.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṁ

Verañjakaṇḍavaṇṇanānayo niṭṭhito.

1. Pārājikakaṇḍa

1. Paṭhamapārājika sudinnabhāṇavāravaṇṇanā

24. Vikkāyikabhaṇḍassa vikkiṇanaṁ iṇadānañca **bhaṇḍappayojanaṁ** nāma. Evaṁ payojitassa mūlassa saha vaḍḍhiyā gahaṇavāyāmo **uddhāro** nāma. **Asuka divase dinnan**ti-ādinā pamuṭṭhassa satuppādanādi **sāraṇaṁ** nāma. **Catubbidhāyā**ti khattiyabrāhmaṇagahapatisamaṇānaṁ vasena, bhikkhu-ādīnaṁ vā vasena catubbidhāya. **Disvānassa etadahosī**ti hetu-atthe ayaṁ disvāna-saddo asamānakattukattā, yathā ghataṁ pivitvā balaṁ hotīti, evamaññatthāpi evarūpesu. **Bhabbakulaputto**ti upanissayamattasabhāvena vuttaṁ, na pacchimabhavikatāya. Tenevassa mātādi-akalyāṇamittasamāyogena katavītikkamanaṁ nissāya uppannavippaṭisārena adhigamantarāyo jāto. Pacchimabhavikānaṁ pubbabuddhuppādesu laddhabyākaraṇānaṁ na sakkā kenaci antarāyaṁ[1] kātuṁ. Teneva **aṅgulimāla**[2]ttherādayo akusalaṁ katvāpi adhigamasampannā eva ahesunti. **Carimakacittan**ti cuticittaṁ. Saṅkhaṁ viya likhitaṁ ghaṁsitvā dhovitaṁ saṅkhalikhitanti āha **dhota**-iccādi. **Ajjhāvasatā**ti adhi-saddayogena agāranti bhummatthe upayogavacananti āha "agāramajjhe"ti. Kasāyarasarattāni[3] kāsāyānīti āha "kasāyarasapītatāyā"ti. Kasāyato nibbattatāya ca hi rasopi "kasāyaraso"ti[4] vuccati.

26. Yadā jānāti-saddo bodhanattho na hoti, tadā tassa payoge sappino jānāti madhuno jānātīti-ādīsu viya karaṇatthe sāmivacanaṁ saddasatthavidū icchantīti āha "kiñci dukkhena nānubhosī"ti. Kenaci dukkhena[5] nānubhosīti attho, kiñcīti etthāpi hi karaṇatthe sāmivacanassa lopo kato, teneva vakkhati "vikappadvayepi purimapadassa uttarapadena samānavibhattilopo daṭṭhabbo"ti. Yadā pana jānāti-saddo saraṇattho hoti, tadā mātu saratīti-ādīsu viya upayogatthe

---

1. Antarāyo (?)
2. Vitthāravatthu (Ma 2. 301 piṭṭhe.)
3. Kāsāyarasarattāni (Sī)
4. Kāsāyarasoti (Sī)
5. Dukkhena karaṇabhūtena visayaṁ (Sī)

sāmivacanaṁ saddasatthavidū vadantīti āha “atha vā kiñci dukkhaṁ nassaratīti attho”ti, kassaci dukkhassa ananubhūtatāya nassaratīti attho. **Vikappadvayepī**ti anubhavanasaraṇatthavasena vutte dutiyatatiyavikappadvaye. **Purimapadassā**ti kiñcīti padassa. **Uttarapadenā**ti dukkhassātipadena. Samānāya sāmivacanabhūtāya vibhattiyā “kassaci dukkhassā”ti vattabbe “kiñci dukkhassā”ti lopoti daṭṭhabbo. **Maraṇenapi mayaṁ te**ti ettha **te**ti padassa sahatthe karaṇavasenapi atthaṁ dassetuṁ **tayā viyogaṁ vā pāpuṇissāmā**ti atthantaraṁ vuttaṁ.

28. **Gandhabbā** nāma gāyanakā. **Naṭā** nāma raṅganaṭā. **Nāṭakā** laṅghanakādayo. Sukhūpakaraṇehi attano paricaraṇaṁ karonto yasmā laḷanto kīḷanto nāma hoti, tasmā dutiye atthavikappe **laḷā**ti-ādi vuttaṁ. **Dānappadānādīnī**ti ettha niccadānaṁ **dānaṁ** nāma, visesadānaṁ **padānaṁ** nāma, **ādi-**saddena sīlādīni saṅgaṇhāti.

30. **Cuddasa bhattānī**ti saṁghabhattaṁ uddesabhattaṁ nimantanaṁ salākaṁ pakkhikaṁ uposathikaṁ pāṭipadikaṁ āgantukaṁ gamikaṁ gilānaṁ gilānupaṭṭhākaṁ vihāra dhura vārabhattanti imāni cuddasa bhattāni. Ettha ca senāsanādipaccayattayanissitesu āraññakaṅgādipadhānaṅgānaṁ[1] gahaṇavasena sesadhutaṅgānipi gahitāneva hontīti veditabbaṁ. **Vajjīnan**ti vajjīrājūnaṁ. **Vajjīsū**ti janapadāpekkhaṁ bahuvacanaṁ, vajjīnāmake janapadeti attho. Pañcakāmaguṇāyeva upabhuñjitabbato paribhuñjitabbato ca **upabhogaparibhogā,** itthivatthādīni ca tadupakaraṇānīti āha **yehi tesan**ti-ādi. **Ukkaṭṭhapiṇḍapātikattā**ti sesadhutaṅgaparivāritena ukkaṭṭhapiṇḍapātikadhutaṅgena samannāgatattā, tenāha “sapadānacāraṁ caritukāmo”ti.

31. **Dosā**ti ratti. Tattha abhivutthaṁ parivusitaṁ **ābhidosikaṁ** abhidosaṁ vā paccūsakālaṁ gato patto atikkanto ābhidosiko, tenāha **ekarattātikkantassa vā**ti-ādi.

32. **Udakakañjiyan**ti pānīyaparibhojanīya-udakañca yāgu ca. **Tathā**ti samuccayatthe. **Anokappanaṁ** asaddahanaṁ, **amarisanaṁ** asahanaṁ.

---

1. Āraññakaṅgādidhutaṅgānaṁ (Sī)

34. **Taddhitalopan**ti pitāmahato āgataṁ "petāmahan"ti vattabbe taddhitapaccayanimittassa ekārassa lopaṁ katvāti attho. Yesaṁ santakaṁ dhanaṁ gahitaṁ, te **iṇāyikā. Palibuddho**ti mā gaccha mā bhuñjāti-ādinā katāvaraṇo, pīḷitoti attho.

35. **Attanā**ti sayaṁ. Sapatino dhanasāmino idaṁ **sāpateyyaṁ,** dhanaṁ. Tadeva **vibhavo.**

36. **Bhijjantī**ti agahitapubbā eva bhijjanti. **Dinnāpi paṭisandhī**ti pitarā dinnaṁ sukkaṁ nissāya uppannassa sattassa paṭisandhipi tena dinnā nāma hotīti vuttaṁ. Sukkameva vā idha paṭisandhinissayattā "paṭisandhī"ti vuttaṁ, tenāha "khippaṁ patiṭṭhātī"ti. Na hi pitu saṁyogakkhaṇeyeva sattassa uppattiniyamo atthi sukkameva tathā patiṭṭhānaniyamato. Sukke pana patiṭṭhite yāva satta divasāni, aḍḍhamāsamattaṁ vā, taṁ[1] gabbhasaṇṭhānassa khettameva hoti mātu maṁsassa lohitalesassa sabbadāpi vijjamānattā. Pubbepi paññattasikkhāpadānaṁ sabbhāvato **apaññatte sikkhāpade**ti imassa paṭhamapārājikasikkhāpade aṭṭhapiteti attho vutto. **Evarūpan**ti evaṁ garukasabhāvaṁ, pārājikasaṁghādisesavatthubhūtanti attho, tenāha "avasese pañcakhuddakāpattikkhandhe eva paññapesī"ti. Yaṁ ādīnavanti sambandho. **Kāyaviññatticopanato**ti kāyaviññattiyā nibbattacalanato.

Tenevāti avadhāraṇena yāni gabbhaggahaṇakāraṇāni nivattitāni, tānipi dassetuṁ **kiṁ panā**ti-ādi vuttaṁ. Tattha ubhayesaṁ chandarāgavasena kāyasaṁsaggo vutto. Itthiyā eva chandarāgavasena nābhiparāmasanaṁ visuṁ vuttaṁ. **Sāmapaṇḍitassa** hi mātā puttuppattiyā sañjātādarā nābhiparāmasanakāle[2] kāmarāgasamākulacittā ahosi, itarathā puttuppattiyā eva asambhavato. "Sakko cassā kāmarāgasamuppattinimittāni akāsī"tipi vadanti, vatthuvasena vā etaṁ nābhiparāmasanaṁ kāyasaṁsaggato visuṁ vuttanti daṭṭhabbaṁ. **Mātaṅgapaṇḍitassa** diṭṭhamaṅgalikāya nābhiparāmasanena[3] maṇḍabyassa nibbatti ahosi. **Caṇḍapajjotamātu**[4] nābhiyaṁ vicchikā

---

1. Tāva (?)
2. Vitthāravatthu (Jātaka-Ṭṭha 6. 91 piṭṭhe.)
3. Vitthāravatthu (Ma-Ṭṭha 3. 54; Jātaka-Ṭṭha 4. 378 piṭṭhesu.)
4. Vi-Ṭṭha 2. 399 piṭṭhe.

pharitvā gatā, tena caṇḍapajjotassa nibbatti ahosīti āha **eteneva nayenā**ti-ādi.

Ayanti sudinnassa purāṇadutiyikā. **Yaṁ sandhāyā**ti yaṁ ajjhācāraṁ sandhāya. **Mātāpitaro ca sannipatitā hontī**ti iminā sukkassa sambhavaṁ dīpeti, **mātā ca utunī hotī**ti iminā soṇitassa. **Gandhabbo**ti tatrupago satto adhippeto, gantabboti vuttaṁ hoti, ta-kārassa cettha dha-kāro kato. Atha vā gandhabbā nāma raṅganaṭā, te viya tatra tatra bhavesu nānāvesaggahaṇato ayampi "gandhabbo"ti vutto, so mātāpitūnaṁ sannipātakkhaṇato pacchāpi sattāhabbhantare tatra upapanno "paccupaṭṭhito"ti vutto. **Gabbhassā**ti kalalarūpasahitassa paṭisandhiviññāṇassa. Tañhi idha "gabbho"ti adhippetaṁ sā tena gabbhaṁ gaṇhīti-ādīsu[1] viya. Assa taṁ ajjhācāranti sambandho. **Pāḷiyaṁ** nirabbudo vata bho bhikkhusaṁgho nirādīnavoti imassa anantaraṁ tasmiṁ bhikkhusaṁgheti ajjhāharitvā sudinnena -pa- ādīnavo uppāditoti yojanā veditabbo. **Itihā**ti nipātasamudāyassa **evan**ti idaṁ atthabhavanaṁ[2]. **Muhuttenā**ti idaṁ **khaṇenā**ti padassa vevacanaṁ. Yāva brahmalokā abbhuggatopi devānaṁ tāvamahanto saddo tesaṁ rūpaṁ viya manussānaṁ gocaro na hoti. Tasmā pacchā sudinnena vutte eva jāniṁsūti daṭṭhabbaṁ.

37. **Maggabrahmacariyan**ti maggapadaṭṭhānaṁ sikkhattayameva upacārato vuttaṁ tasseva yāvajīvaṁ caritabbattā. **Avipphāriko**ti uddesādīsu abyāvaṭo. **Vahacchinno**ti chinnapādo, chinnakhandho vā. **Cintayī**ti iminā **pajjhāyī**ti padassa kiriyāpadattaṁ dasseti. Tena kiso ahosi -pa- pajjhāyi cāti ca-kāraṁ ānetvā pāḷiyojanā kātabbā.

38. Gaṇe janasamāgame sannipātanaṁ gaṇasaṅgaṇikā, sāva papañcā tena **gaṇasaṅgaṇikāpapañcena. Yassā**ti ye assa. **Kathāphāsukā**ti vissāsikabhāvena phāsukakathā, sukhasambhāsāti attho. Upādārūpaṁ bhūtarūpamukheneva mandanaṁ pīnanañca hotīti āha **pasāda**-iccādi. **Dānī**ti nipāto idha pana-saddatthe vattati takkālavācino etarahi-padassa visuṁ vuccamānattāti āha "so pana tvan"ti. No-saddopi nu-saddo

---

1. Vi 1. 21 piṭṭhe. 2. Atthakathanaṁ (Sī)

viya pucchanatthoti āha “kacci nu tvan”ti. **Tamevā**ti gihibhāvapatthanālakkhaṇameva. Anabhiratimevāti eva-kārena nivattitāya pana tadaññāya anabhiratiyā vijjamānattaṁ dassetuṁ **adhikusalānan**ti-ādi vuttaṁ, samathavipassanā **adhikusalā** nāma. **Idaṁ panā**ti-ādi upari vattabbavisesadassanaṁ. **Pariyāyavacanamattan**ti saddatthakathanamattaṁ.

Tasminti dhamme, evaṁ virāgāya desite satīti attho. **Nāmā**ti garahāyaṁ. **Lokuttaranibbānan**ti virāgāyāti-ādinā vuttakilesakkhayanibbānato viseseti. Jātiṁ nissāya uppajjanakamāno eva madajananaṭṭhena madoti **mānamado.** “Ahaṁ puriso”ti pavatto māno **purisamado.** “Asaddhammasevanāsamatthataṁ nissāya māno, rāgo eva vā **purisamado”**ti keci. **Ādi-**saddena balamadādiṁ saṅgaṇhāti. **Tebhūmakavaṭṭan**ti tīsu bhūmīsu kammakilesavipākā pavattanaṭṭhena vaṭṭaṁ. **Virajjatī**ti vigacchati. **Yoniyo**ti aṇḍajādayo, tā pana yavanti tāhi sattā amissitāpi samānajātitāya missitā hontīti “yoniyo”ti vuttā.

Ñātatīraṇapahānavasenāti ettha lakkhaṇādivasena sappaccayanāmarūpapariggaho **ñātapariññā** nāma. Kalāpasammasanādivasena pavattā lokiyavipassanā **tīraṇapariññā** nāma. Ariyamaggo **pahānapariññā** nāma. Idha pana ñātatīraṇakiccānampi asammohato maggakkhaṇe sijjhanato ariyamaggameva sandhāya tividhāpi pariññā vuttā, teneva “lokuttaramaggova kathito”ti vuttaṁ. **Kāmesu pātabyatānan**ti vatthukāmesu pātabyatāsaṅkhātānaṁ subhādi-ākārānaṁ tadākāragāhikānaṁ taṇhānanti attho. Visayamukhena hettha visayino gahitā. **Ṭīsu ṭhānesū**ti “virāgāya dhammo desito -pa- no sa-upādānāyā”ti evaṁ vuttesu.

39. **Kalisāsanāropanatthāyā**ti dosāropanatthāya. Kalīti kodhassa nāmaṁ, tassa sāsanaṁ kalisāsanaṁ, kodhavasena vuccamānā garahā. Ajjhācārova vītikkamo. **Samaṇakaraṇānaṁ dhammānan**ti samaṇabhāvakarānaṁ hirottappādidhammānaṁ. **Pāḷiyaṁ** kathaṁ-saddayogena na sakkhissasīti anāgatavacanaṁ kataṁ, “nāma-saddayogenā”tipi vadanti. **Ativiya**

dukkhavipākanti gahaṭṭhānaṁ nātisāvajjampi kammaṁ pabbajitānaṁ bhagavato āṇāvītikkamato ceva samādinnasikkhattayavināsanato ca mahāsāvajjaṁ hotīti vuttaṁ. Udake bhavaṁ odakaṁ, dhovanakiccanti āha **udakakiccan**ti-ādi. Samāpajjissasīti anāgatavacanaṁ nāma-saddayogena katanti āha "nāma-saddena yojetabban"ti. Dubbharatādīnaṁ hetubhūto asaṁvaro idha dubbharatādi-saddena vutto kāraṇe kāriyopacārenāti āha "dubbharatādīnaṁ vatthubhūtassa asaṁvarassā"ti. **Attā**ti attabhāvo. **Dubbharatan**ti attanā upaṭṭhākehi ca dukkhena bharitabbataṁ. Sattehi kilesehi ca saṅgaṇanaṁ samodhānaṁ saṅgaṇikāti āha **gaṇasaṅgaṇikāyā**ti-ādi. **Aṭṭhakusītavatthupāripūriyā**ti ettha kammaṁ kātabbanti ekaṁ, tathā akāsinti, maggo gantabboti, agamāsinti, nālatthaṁ bhojanassa pāripūrinti, alatthanti, uppanno me ābādhoti, aciravuṭṭhito gelaññāti ekanti imāni aṭṭha kusītavatthūni nāma. Ettha ca kosajjaṁ kusīta-saddena vuttaṁ. Vināpi hi bhāvajotanapaccayaṁ bhāvattho viññāyati yathā paṭassa sukkanti. **Sabbakilesāpacayabhūtāya vivaṭṭāyā**ti rāgādisabbakilesānaṁ apacayahetubhūtāya nibbānāya, nibbānatthanti attho. **Saṁvarappahānapaṭisaṁyuttan**ti sīlasaṁvarādīhi pañcahi saṁvarehi ceva tadaṅgappahānādīhi pañcahi pahānehi ca upetaṁ. **Asuttantavinibaddhan**ti tīsu piṭakesu pāḷisaṅkhātasuttantavasena aracitaṁ, saṅgītikārehi ca anāropitaṁ, tenāha "pāḷivinimuttan"ti. Tena ca aṭṭhakathāsu yathānurūpaṁ saṅgahitanti dasseti. Evarūpā hi pakiṇṇakadesanā aṭṭhakathāya mūlaṁ. **Okkantikadhammadesanā** nāma tasmiṁ tasmiṁ pasaṅge otāretvā otāretvā nānānayehi kathiyamānā dhammadesanā, tenāha **bhagavā kirā**ti-ādi. **Paṭikkhipanādhippāyā**ti paññattampi sikkhāpadaṁ "kimetenā"ti maddanacittā.

Vuttatthavasenāti patiṭṭhā-adhigamupāyavasena. **Sikkhāpadavibhaṅge** yā tasmiṁ samaye kāmesumicchācārā ārati viratīti-ādinā[1] niddiṭṭhaviratiyo ceva, yā tasmiṁ samaye cetanā sañcetanāti-ādinā[2] niddiṭṭhacetanā ca, kāmesumicchācārā viramantassa phasso -pa- avikkhepoti-ādinā[3] niddiṭṭhaphassādidhammā ca sikkhāpadanti dassetuṁ "ayañca

1. Abhi 2. 300 piṭṭhe.
2. Abhi 2. 299 piṭṭhādīsu.
3. Abhi 2. 300 piṭṭhe atthato samānaṁ.

attho sikkhāpadavibhaṅge vuttanayeneva veditabbo"ti vuttaṁ. "Yo tattha nāmakāyo padakāyoti idaṁ mahā-aṭṭhakathāyaṁ vuttan"ti vadanti. **Nāmakāyo**ti nāmasamūho nāmapaññattiyeva, sesānipi tasseva vevacanāni. **Sikkhākoṭṭhāso**ti virati-ādayo vuttā tappakāsakañca vacanaṁ.

Atthavaseti hitavisese ānisaṁsavisese, te ca sikkhāpadapaññattiyā hetūti āha "kāraṇavase"ti. Sukhavihārābhāve sahajīvanassa abhāvato **sahajīvitā**ti sukhavihārova vutto. **Dussīlapuggalā**ti nissīlā dūsitasīlā ca. Pārājikasikkhāpadappasaṅge hi nissīlā adhippetā, sesasikkhāpadapasaṅge tehi tehi vītikkamehi khaṇḍachiddādibhāvappattiyā dūsitasīlā adhippetā. Ubhayenapi alajjinova idha "dussīlā"ti vuttāti veditabbā. Sabbasikkhāpadānampi dasa atthavase paṭicceva paññattattā upari dussīlapuggale nissāyāti etthāpi eseva nayo, teneva "ye maṅkutaṁ -pa- niggahessatī"ti sabbasikkhāpadasādhāraṇavasena attho vutto. Tattha **maṅkutan**ti nittejataṁ adhomukhataṁ. **Dhammenā**ti-ādīsu **dhammo**ti bhūtaṁ vatthu. **Vinayo**ti codanā ceva sāraṇā ca. **Satthusāsanan**ti ñattisampadā ceva anusāvanasampadā ca. **Sandiṭṭhamānā**ti saṁsayaṁ āpajjamānā. **Ubbāḷhā**ti pīḷitā. **Dussīlapuggale nissāya hi uposatho na tiṭṭhati, pavāraṇā na tiṭṭhati, saṁghakammāni nappavattanti, sāmaggī na hotī**ti iminā alajjīhi saddhiṁ uposathādisakalasaṁghakammaṁ kātuṁ na vaṭṭati dhammaparibhogattāti dasseti. Uposathapavāraṇānaṁ niyatakālikatāya ca avassaṁ kattabbattā saṁghakammato visuṁ gahaṇaṁ veditabbaṁ. **Akitti** garahā. **Ayaso** parivārahāni.

Cuddasa khandhakavattāni nāma **vattakkhandhake**[1] vuttāni āgantukavattaṁ āvāsika gamika anumodana bhattagga piṇḍacārika āraññaka senāsana jantāgharavaccakuṭi upajjhāya saddhivihārika ācariya antevāsikavattanti imāni cuddasa vattāni, etāni ca sabbesaṁ bhikkhūnaṁ sabbadā ca yathārahaṁ caritabbāni. **Dve asīti mahāvattāni** pana tajjanīyakammakatādikāleyeva caritabbāni, na sabbadā. Tasmā visuṁ gaṇitāni. Tāni pana "pārivāsikānaṁ bhikkhūnaṁ vattaṁ paññapessāmī"ti[2] ārabhitvā "na upasampādetabbaṁ -pa- na chamāya

---

1. Vi 4. 373 piṭṭhe. 2. Vi 4. 83 piṭṭhe.

caṅkamante caṅkame caṅkamitabban"ti[1] vuttāvasānāni chasaṭṭhi, tato paraṁ "na bhikkhave pārivāsikena bhikkhunā pārivāsikena vuḍḍhatarena bhikkhunā saddhiṁ, mūlāyapaṭikassanārahena, mānattacārikena, mānattārahena, abbhānārahena bhikkhunā saddhiṁ ekacchanne āvāse vatthabban"ti-ādinā[2] vuttavattāni pakatattena[3] caritabbehi anaññattā visuṁ agaṇetvā pārivāsikavuḍḍhatarādīsu puggalantaresu caritabbattā tesaṁ vasena sampiṇḍetvā ekekaṁ katvā gaṇitāni pañcāti ekasattativattāni ca ukkhepanīyakammakatavattesu ca vuttaṁ "na pakatattassa bhikkhuno abhivādanaṁ paccuṭṭhānaṁ -pa- nahāne piṭṭhiparikammaṁ sāditabban"ti[4] idaṁ abhivādanādīnaṁ asādiyanaṁ ekaṁ, "na pakatatto bhikkhu sīlavipattiyā anuddhaṁsetabbo"ti-ādīni[5] ca dasāti evaṁ dvāsīti vattāni honti, etesveva pana kānici tajjanīyakammādivattāni kānici pārivāsikādivattānīti aggahitaggahaṇena dvāsītiyeva. Aññattha pana aṭṭhakathāpadese appakaṁ ūnamadhikaṁ vā gaṇanūpagaṁ na hotīti asītikhandhakavattānīti āgataṁ. Atha vā purimehi cuddasavattehi asaṅgahitāni vinayāgatāni sabbāni vattāni yathā dvāsīti vattāni, asīti vattāni eva vā honti, tathā saṅgahetvā ñātabbāni.

Saṁvaravinayoti sīlasaṁvaro satisaṁvaro ñāṇasaṁvaro khantisaṁvaro vīriyasaṁvaroti pañcavidhopi saṁvaro yathāsakaṁ saṁvaritabbānaṁ vinetabbānañca kāyaduccaritādīnaṁ saṁvaraṇato saṁvaro, vinayanato vinayoti vuccati. **Pahānavinayo**ti tadaṅgappahānaṁ vikkhambhanappahānaṁ samucchedappahānaṁ paṭippassaddhippahānaṁ nissaraṇappahānanti pañcavidhampi pahānaṁ, yasmā cāgaṭṭhena pahānaṁ, vinayanaṭṭhena vinayo, tasmā "pahānavinayo"ti vuccati. **Samathavinayo**ti satta adhikaraṇasamathā. **Paññattivinayo**ti sikkhāpadameva. Tampi hi bhagavato sikkhāpadapaññattiyāva anuggahitaṁ hoti tabbhāve eva bhāvato. Saṅkhalikanayaṁ katvā dasakkhattuṁ yojanañca katvā yaṁ vuttanti sambandho. tattha purimapurimapadassa anantarapadeneva yojitattā ayosaṅkhalikasadisanti "saṅkhalikanayan"ti vuttaṁ. Dasasu padesu ekamekaṁ padaṁ tadavasesehi navanavapadehi yojitattā "ekekapadamūlikan"ti vuttaṁ.

1. Vi 4. 83 piṭṭhe.
2. Vi 4. 86 piṭṭhe.
3. Pakatatte (Sī, Ka)
4. Vi 4. 88 piṭṭhe.
5. Vi 4. 52 piṭṭhe.

Atthasataṁ dhammasatanti ettha yo hi so **parivāre**[1] yaṁ saṁghasuṭṭhu, taṁ saṁghaphāsūti-ādiṁ katvā yaṁ saddhammaṭṭhitiyā, taṁ vinayānuggahāyāti pariyosānaṁ khaṇḍacakkavaseneva saṅkhalikanayo vutto, tasmiṁ ekamūlakanaye āgatabaddhacakkanayena yaṁ vinayānuggahāya, taṁ saṁghasuṭṭhūti idampi yojetvā baddhacakke kate purimapurimāni dasa dhammapadāni, pacchimapacchimāni dasa atthapadāni cāti vīsati padāni honti. Ekamūlakanaye pana ekasmiṁ vāre neveva atthapadāni labbhanti. Evaṁ dasahi vārehi navuti atthapadāni navuti dhammapadāni ca honti, tāni saṅkhalikanaye vuttehi dasahi atthapadehi dasahi dhammapadehi ca saddhiṁ yojitāni yathāvuttaṁ atthasataṁ dhammasatañca hontīti veditabbaṁ. Yaṁ panettha **sāratthadīpaniyaṁ**[2] saṅkhalikanayepi ekamūlakanayepi paccekaṁ atthasatassa dhammasatassa yojanāmukhaṁ vuttaṁ, taṁ tathā siddhepi atthasataṁ dhammasatanti[3] gāthāya na sameti dve atthasatāni dve dhammasatāni cattāri niruttisatāni aṭṭha ñāṇasatānīti vattabbato. Tasmā idha vuttanayeneva atthasataṁ dhammasatanti vuttanti gahetabbaṁ. **Dve ca niruttisatānī**ti atthajotikānaṁ niruttīnaṁ vasena niruttisataṁ, dhammabhūtānaṁ niruttīnañca vasena niruttisatanti dve niruttisatāni. **Cattāri ca ñāṇasatānī**ti atthasate ñāṇasataṁ, dhammasate ñāṇasataṁ, dvīsu niruttisatesu dve ñāṇasatānīti cattāri ñāṇasatāni. **Atirekānayanattho**ti avuttasamuccayattho.

Paṭhamapaññattikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Sudinnabhāṇavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Makkaṭīvatthukathāvaṇṇanā

40. **Pacuratthe hi vattamānavacanan**ti ekadā paṭisevitvā pacchā anoramitvā divase divase sevanicchāya vattamānattā sevanāya abhāvakkhaṇepi iha mallā yujjhantīti-ādīsu viya abbhocchinnataṁ bāhullavuttitañca upādāya paṭisevatīti vattamānavacanaṁ katanti attho. **Āhiṇḍantā**ti vicarantā.

---

1. Vi 5. 253 piṭṭhe. 2. Sārattha-Ṭī 2. 38 piṭṭhe. 3. Vi 5. 254 piṭṭhe.

41. **Sahoḍḍhaggahito**ti sabhaṇḍaggahito, ayameva vā pāṭho. **Taṁ sikkhāpadaṁ tatheva hotī**ti manussāmanussādipuggalavisesaṁ kiñci anupādiyitvā sāmaññato "yo pana bhikkhu methunaṁ dhammaṁ paṭiseveyyā"ti vuttattā[1] manussāmanussatiracchānagatānaṁ itthipurisapaṇḍaka-ubhatobyañjanānaṁ tiṁsavidhepi magge methunaṁ sevantassa taṁ sikkhāpadaṁ mūlacchejjakaraṁ hoti evāti adhippāyo. Etena yaṁ anupaññattimūlapaññattiyā eva adhippāyappakāsanavasena subodhatthāya vatthuvasena pavattānaṁ visesatthajotakavasenāti dassitaṁ hoti. **Āmasanaṁ** āmaṭṭhamattaṁ. Tato daḷhataraṁ **phusanaṁ. Ghaṭṭanaṁ** pana tato daḷhataraṁ katvā sarīrena sarīrassa saṅghaṭṭanaṁ. **Taṁ sabbampī**ti[2] anurāgena pavattitaṁ dassanādisabbampi.

42. **Pāṇātipātā**disacittakasikkhāpadānaṁ[3] **surāpānā**di-acittakasikkhāpadānañca[4] ekeneva lakkhaṇavacanena lokavajjataṁ dassetuṁ "yassa sacittakapakkhe cittaṁ akusalameva hoti, taṁ lokavajjaṁ nāmā"ti vuttaṁ. Tattha **sacittakapakkhe**ti idaṁ kiñcāpi acittakasikkhāpadaṁ sandhāyeva vatthuṁ yuttaṁ tasseva sacittakapakkhasambhavato, tathāpi sacittakasikkhāpadānampi asañcicca caṅkamanādīsu loke pāṇaghātavohārasambhavena acittakapakkhaṁ parikappetvā ubhinnampi sacittakācittakasikkhāpadānaṁ sādhāraṇavasena "sacittakapakkhe"ti vuttaṁ. Itarathā sacittakasikkhāpadānaṁ imasmiṁ vākye lokavajjatālakkhaṇaṁ na vuttaṁ siyā. "Sacittakapakkhe cittaṁ akusalamevā"ti vutte pana sacittakasikkhāpadānaṁ cittaṁ akusalameva, itaresaṁ sacittakapakkheyeva akusalaniyamo, na acittakapakkhe. Tattha pana yathāsambhavaṁ kusalaṁ vā siyā, akusalaṁ vā, abyākataṁ vāti ayamattho sāmatthiyato sijjhatīti veditabbaṁ. **Sacittakapakkhe**ti vatthuvītikkamavijānanacittena sacittakapakkheti gahetabbaṁ, na paṇṇattivijānanacittena tathā sati sabbasikkhāpadānampi lokavajjatāpasaṅgato. "Paṭikkhittamidaṁ kātuṁ na vaṭṭatī"ti jānantassa hi paṇṇattivajjepi anādariyavasena paṭighacittameva uppajjati, tasmā idaṁ vākyaṁ niratthakameva siyā sabbasikkhāpadānipi lokavajjānīti ettakamattasseva vattabbatāpasaṅgato.

---

1. Vi 1. 25 piṭṭhe. 2. Taṁ sabbaṁ (Ṭṭha) 3. Vi 2. 165 piṭṭhe. 4. Vi 2. 144 piṭṭhe.

Ettha ca sacittakapakkheyeva cittaṁ akusalanti niyamassa akatattā surāpānādīsu acittakapakkhe cittaṁ akusalaṁ na hotevāti na sakkā niyametuṁ, kevalaṁ pana sacittakapakkhe cittaṁ akusalameva, na kusalādīti evamettha niyamo sijjhati, evañca[1] surāti ajānitvā pivantānampi akusalacitteneva pānaṁ gandhavaṇṇakādibhāvaṁ ajānitvā limpantīnaṁ bhikkhunīnaṁ vināpi akusalacittena limpanañca, ubhayatthāpi āpattisambhavo ca samatthito hoti. Yaṁ pana **sāratthadīpaniyaṁ**[2] "sacittakapakkhe cittaṁ akusalamevāti vacanato acittakassa vatthu-ajānanavasena acittakapakkhe cittaṁ akusalamevāti ayaṁ niyamo natthīti viññāyatī"ti vuttaṁ, taṁ na yuttaṁ. Acittakesu hi terasasu lokavajjesu surāpānasseva acittakapakkhepi akusalacittaniyamo, na itaresaṁ dvādasannaṁ akusalādicittenāpi āpajjitabbato. Yaṁ pana evaṁ kenaci anicchamānaṁ saddatopi[3] apatīyamānamimaṁ niyamaṁ parādhippāyaṁ katvā dassetuṁ "yadi hi acittakassa acittakapakkhepi cittaṁ akusalameva siyā, sacittakapakkheti idaṁ visesanaṁ niratthakaṁ siyā"ti-ādi vuttaṁ, taṁ niratthakameva evaṁ niyamassa kenaci anadhippetattā. Na hi koci saddasatthavidū[4] niyamaṁ icchati, yena sacittakapakkheti idaṁ visesanaṁ niratthakaṁ siyāti-ādi vuttaṁ bhaveyya, kintu sacittakapakkhe cittaṁ akusalameva, acittakapakkhe pana cittaṁ aniyataṁ akusalameva vā siyā, kusalādīsu vā aññataranti evameva icchati. Tena **sacittakapakkhe**ti visesanampi sātthakaṁ siyā. Acittakasikkhāpadānaṁ sacittakapakkhesu akusalaniyamena lokavajjatā ca sijjhati. Tesu ca surāpānasseva acittakapakkhepi lokavajjatā akusalacittatā ca, itaresaṁ pana sacittakapakkhe evāti vādopi na virujjhatīti na kiñcettha anupapannaṁ nāma.

Yaṁ panettha "surāti ajānitvā pivantassa -pa- vināpi akusalacittena āpattisambhavato -pa- surāpānādi-acittakasikkhāpadānaṁ lokavajjatā na siyā"ti-ādi vuttaṁ. Yañca tamatthaṁ sādhetuṁ **gaṇṭhipadesu** āgatavacanaṁ dassetvā bahuṁ papañcitaṁ, taṁ na sārato paccetabbaṁ aṭṭhakathāhi viruddhattā. Tathā hi "vatthu-ajānanatāya cettha acittakatā veditabbā akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā"ti vuttaṁ. Yañcetassa

1. Evañhi (?) 2. Sārattha-Ṭī 2. 40 piṭṭhe. 3. Saddatoti (Sī) 4. Saddavidū (Ka)

“sacittakapakkhe akusaleneva pātabbato lokavajjatā”ti vuttaṁ aṭṭhakathāvacanaṁ, taṁ na sundaraṁ. “Sacittakapakkhe cittaṁ akusalamevā”ti sabbesaṁ lokavajjānaṁ idheva pārājikaṭṭhakathāya sāmaññato vatvā surāpānasikkhāpadaṭṭhakathāyaṁ[1] “akusaleneva pātabbatāyā”ti evaṁ acittakapakkhepi akusalacittatāya visesetvā vuttattā. Na hi “sāmaññato idha vuttova attho puna **surāpānaṭṭhakathāyampi** vutto”ti sakkā vattuṁ vuttasseva puna vacane payojanābhāvo, tadaññesupi acittakalokavajjesu vattabbatāpasaṅgato ca, nāpi ekattha vutto nayo tadaññesupi ekalakkhaṇatāya vutto eva hotīti “surāpānasikkhāpadeyeva[2] vutto”ti sakkā vatthuṁ acittakalokavajjānaṁ sabbapaṭhame uyyuttasikkhāpadeyeva[3] vattabbato, surāpānasikkhāpadeyeva vā vatvā eseva nayo sesesu acittakalokavajjesupīti atidisitabbato ca.

Apica vuttamevatthaṁ vadantena “sacittakapakkhe akusaleneva pātabbatāyā”ti pubbe vuttakkameneva vattabbaṁ sandehādivigamatthattā puna vacanassa. Sikkhāpadavisaye ca visesitabbaṁ visesetvāva vuccati, itarathā āpattānāpattādibhedassa duviññeyuttā. Tathā hi **bhikkhunīvibhaṅgaṭṭhakathāyaṁ**[4] “vināpi cittena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneva āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cā”ti giraggasamajjādīnaṁ sacittakapakkhe eva lokavajjatā akusalacittatā ca visesetvā vuttā, na evaṁ surāpānassa. Tassa pana pakkhadvayassāpi sādhāraṇavasena “akusaleneva pātabbatāyā”ti vuttaṁ, na pana “sacittakapakkhe”ti visesetvā. Tasmā idaṁ surāpānaṁ sacittakācittakapakkhadvayepi lokavajjaṁ akusalacittañcāti dassetumeva “akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā”ti visuṁ vuttanti suṭṭhu sijjhati. Eteneva yaṁ **sāratthadīpaniyaṁ**[5] “sacittakapakkhe akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā”ti vuttassa imasseva adhippāyassa paṭipādakametanti saññāya iminā eva hi adhippāyena aññesupi lokavajjesu acittakasikkhāpadesu akusalacittatā eva vuttā, na pana ticittatā. Teneva

---

1. Vi-Ṭṭha 2. 127 piṭṭhe. 2. Vi 2. 144 piṭṭhe. 3. Vi 2. 139 piṭṭhe.
4. Vi-Ṭṭha 2. 229 piṭṭhe. 5. Sārattha-Ṭī 2. 41 piṭṭhe.

bhikkhunīvibhaṅgaṭṭhakathāyaṁ[1] vuttaṁ "giraggasamajjaṁ cittāgārasikkhāpadaṁ saṅghāṇi itthālaṅkāro gandhavaṇṇako vāsitakapiññāko bhikkhunī-ādīhi ummaddanaparimaddanānīti imāni dasa sikkhāpadāni acittakāni akusalacittāni, ayaṁ panettha adhippāyo vināpi cittena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneva āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cā"ti vuttaṁ, tampi paṭisiddhaṁ hoti tabbiparītasseva atthassa yathāvuttanayena sādhanato. Tasmā surāpānassa acittakapakkhepi cittaṁ akusalamevāti imaṁ visesaṁ dassetumeva idaṁ vacanaṁ vuttanti gahetabbaṁ. Ayañhettha attho vatthu-ajānanatāya cetthāti ettha ca-kāro visesatthajotako apicāti iminā samānattho. Tasmā yadidaṁ aññesu acittakalokavajjesu vināpi cittena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneva āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cāti lokavajjatāya akusalacittatāya ca lakkhaṇaṁ vuccati, taṁ ettha surāpānasikkhāpade nāgacchati, idha pana viseso atthīti vuttaṁ hoti. So kataroti ce? Vatthu-ajānanatāya eva vatthujānanacittena vināpi āpajjitabbatāya eva acittakatā veditabbā, natthettha acittakatāya viseso. Kintu vatthu-ajānanasaṅkhāta-acittakapakkhepi akusalacitteneva surāmerayassa ajjhoharitabbatāyāti imassa sikkhāpadassa sacittakapakkhepi acittakapakkhepi lokavajjatā akusalacittatā ca veditabbāti ayamettha viseso. Idha hi "citte pana satī"ti avisesetvā "akusalenevā"ti sāmaññato vuttattā ubhayapakkhepi lokavajjatā akusalacittatā ca siddhāti veditabbā. Teneva **paramatthajotikāya** khuddakaṭṭhakathāya[2] sikkhāpadavaṇṇanāya "surāmerayamajjapamādaṭṭhānaṁ kāyato ca kāyacittato cāti dvisamuṭṭhānan"ti vuttaṁ. Surāti jānanacittābhāveneva hettha cittaṅgavirahito kevalopi kāyo ekasamuṭṭhānaṁ vutto, tasmiñca ekasamuṭṭhānakkhaṇepi yāya cetanāya pivati, sā ekanta-akusalā eva hoti. Teneva tattheva aṭṭhakathāyaṁ "paṭhamā cettha pañca ekanta-akusalacittasamuṭṭhānattā pāṇātipātādīnaṁ pakativajjato veramaṇiyo, sesā paṇṇattivajjato"ti evaṁ pañcannampi sāmaññato akusalacittatā lokavajjatāsaṅkhātā pakativajjatā ca vuttā. Aṅgesu ca jānanaṅgaṁ na vuttaṁ. Tathā hi

---

1. Vi-Ṭṭha 2. 229 piṭṭhe.
2. Khuddakapāṭha-Ṭṭha 25 piṭṭhe.

"surāmerayamajjapamādaṭṭhānassa pana surādīnaṁ aññataraṁ hoti madanīyaṁ, pātukāmatācittañca paccupaṭṭhitaṁ hoti, tajjañca vāyāmaṁ āpajjati, pīte ca pavisatīti imāni cattāri aṅgānī"ti vuttaṁ, na pana surāti jānanaṅgena saddhiṁ pañcāti. Yadi hi surāti jānanampi aṅgaṁ siyā, avassameva taṁ vattabbaṁ siyā, na ca vuttaṁ. Yathā cettha, evaṁ aññāsupi **suttapiṭakādi-aṭṭhakathāsu** katthaci jānanaṅgaṁ na vuttaṁ. Tasmā "akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā"ti imassa aṭṭhakathāpāṭhassa acittakapakkhepi "akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā"ti evameva atthoti niṭṭhamettha gantabbaṁ.

Apica yaṁ **gaṇṭhipadesu** "etaṁ[1] sattaṁ māressāmīti tasmiṁyeva padese nipannaṁ aññaṁ mārentassa pāṇasāmaññassa atthitāya yathā pāṇātipāto hoti, evaṁ etaṁ[1] majjaṁ pivissāmīti aññaṁ majjaṁ pivantassa majjasāmaññassa atthitāya akusalameva hoti, yathā pana kaṭṭhasaññāya sappaṁ ghātentassa pāṇātipāto na hoti, evaṁ nāḷikerapānasaññāya majjaṁ pivantassa akusalaṁ na hotī"ti pāṇātipātena saddhiṁ sabbathā samānattena upametvā vuttaṁ, taṁ ativiya ayuttaṁ sabbesaṁ sikkhāpadānaṁ pāṇātipātādi-akusalānañca aññamaññaṁ samānatāya niyamābhāvā. Pāṇātipāto hi pariyāyenāpi sijjhati, na tathā adinnādānaṁ. Taṁ pana āṇattiyāpi sijjhati, na ca methunādīsu. Tasmā payogaṅgādīhipi bhinnānameva saṁsaṭṭhaṁ sabbathā samīkaraṇaṁ ayuttameva. "Pāṇātipāto viya adinnādānamethunādīnipi pariyāyakathādīhi sijjhantī"ti kenaci vutte taṁ kinti na gayhati tathā vacanābhāvāti ce? Idhāpi "tathā pāṇātipātasadisaṁ surāpānan"ti vacanābhāvā idampi na gahetabbameva. Kiñci aṭṭhakathāvacaneneva siddhamevatthaṁ paṭibāhantena vinayaññunā suttasuttānulomādīhi tassa virodhaṁ dassetvā paṭibāhetabbaṁ, na pana payogaṅgādīhi accantavibhinnena sikkhāpadantarena saha samīkaraṇamattena. Na hi "surāti ajānitvā pivantassāpi akusalamevā"ti ettha suttādivirodho atthi, vinayapiṭake tāva etassa atthassa viruddhaṁ suttādikaṁ na dissati, nāpi suttapiṭakādīsu.

Yaṁ panettha keci vadanti "manopubbaṅgamā dhammāti[2] vuttattā sabbāni akusalāni pubbe vītikkamavatthuṁ jānantasseva hontī"ti. Taṁ tesaṁ

1. Ekaṁ (Sī) 2. Khu 1. 13 piṭṭhe Dhammapade.

suttādhippāyānabhiññātameva pakāseti. Na hi "manopubbaṅgamā dhammā"ti idaṁ vacanaṁ pubbe vītikkamavatthuṁ jānantasseva akusalā dhammā uppajjantīti imamatthaṁ dīpeti, atha kho kusalākusalā dhammā uppajjamānā uppādapaccayaṭṭhena pubbaṅgamabhūtaṁ sahajātacittaṁ nissāyeva uppajjanti, na vinā cittenāti imamatthaṁ dīpeti. Na hettha "surāti ajānitvā pivantassa akusalamevā"ti vutte sahajātacittaṁ vināpi lobhādi-akusalacetasikā dhammā uppajjantīti ayamattho āpajjati. Yena taṁ nisedhāya idaṁ suttaṁ āharaṇīyaṁ siyā, abhidhammavirodhopettha natthi pubbe nāmajāti-ādivasena ajānantasseva pañcaviññāṇavīthiyaṁ kusalākusalajavanuppattivacanato.

Apica bālaputhujjanānaṁ chasu dvāresu uppajjamānāni javanāni yebhuyyena akusalāneva uppajjanti. Kusalāni pana tesaṁ kalyāṇamittādi-upanissayabalena appakān eva uppajjanti, tuṇhībhūtānampi niddāyitvā supinaṁ passantānampi uddhaccādi-akusalajavanasseva yebhuyyappavattito kusalākusalavirahitassa javanassa tesaṁ abhāvā. Akusalā hi[1] visayānuguṇaṁ vāsanānuguṇañca yathāpaccayaṁ samuppajjanti, tattha kiṁ pubbe jānanājānananibaddhena[2]. Ye pana jānanādi-aṅgasampannā pāṇātipātādayo, ye ca jānanādiṁ vināpi sijjhamānā surāpānamicchādiṭṭhi-ādayo, te te tathā tathā yāthāvato ñatvā sammāsambuddhena niddiṭṭhā, tesañca yathāniddiṭṭhavasena gahaṇe ko nāma abhidhammavirodho. Evaṁ suttādivirodhābhāvato, aṭṭhakathāya ca vuttattā yathāvuttavasenevettha attho gahetabbo. Yadi evaṁ kasmā "sāmaṇero jānitvā pivanto sīlabhedaṁ āpajjati, na ajānitvā"ti aṭṭhakathāyaṁ vuttanti? Nāyaṁ doso sīlabhedassa bhagavato āṇāyattattā ukkhittānuvattikādīnaṁ sīlabhedo viya. Na hi tāsaṁ akusaluppattiyā eva sīlabhedo hoti saṁghāyattasamanubhāsanānantareyeva vihitattā. Evamidhāpi jānitvā pivane eva vihito, na ajānitvā pivane. Añño hi sikkhāpadavisayo, añño akusalavisayo. Teneva sāmaṇerānaṁ purimesu pañcasu sikkhāpadesu ekasmiṁ bhinne sabbānipi sikkhāpadāni bhijjanti. Akusalaṁ pana yaṁ bhinnaṁ, tena ekeneva hoti, nāññehi. Tasmā

1. Na akusalā hi (Sī) 2. ...nibandhena (Sī)

sāmaṇerassa ajānitvā pivantassa sīlabhedābhāvepi kammapathappattaṁ akusalamevāti gahetabbaṁ.

Yaṁ pana **sāratthadīpaniyaṁ**[1] "sāmaṇerassa surāti ajānitvā pivantassa pārājikaṁ natthi, akusalaṁ pana hotī"ti kehici vuttavacanaṁ "taṁ tesaṁ matimattan"ti paṭikkhipitvā "bhikkhuno ajānitvāpi bījato paṭṭhāya majjaṁ pivantassa pācittiyaṁ. Sāmaṇero jānitvā pivanto sīlabhedaṁ āpajjati, na ajānitvāti ettakameva hi aṭṭhakathāyaṁ vuttaṁ, akusalaṁ pana hotīti na vuttan"ti tattha kāraṇaṁ vuttaṁ[2], taṁ akāraṇaṁ. Na hi aṭṭhakathāyaṁ sāmaṇerānaṁ jānitvā pivane eva sīlabhedo, na ajānitvāti sīlabhedakathanaṭṭhāne akusalaṁ pana hotīti avacanaṁ ajānanapakkhe akusalābhāvassa kāraṇaṁ hoti, tattha pasaṅgābhāvā, vattabbaṭṭhāne eva "akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā"ti vuttattā ca. Na ca te "akusalaṁ pana hotī"ti vadantā ācariyā imaṁ sāmaṇerānaṁ sīlabhedappakāsakaṁ khandhakaṭṭhakathāpāṭhameva gahetvā avocuṁ, yena[3] "ettakameva aṭṭhakathāyaṁ vuttan"ti vattabbaṁ siyā, atha kho surāpānaṭṭhakathāgataṁ suttapiṭakaṭṭhakathāgatañca anekavidhaṁ vacanaṁ, mahāvihāravāsīnaṁ paramparopadesañca gahetvā avocuṁ. Bhinnaladdhikānaṁ abhayagirikādīnaṁ matañhetaṁ, yadidaṁ jānitvā pivantasseva akusalanti gahaṇaṁ. Tasmā yaṁ vuttaṁ kehici "sāmaṇerassa surāti ajānitvā pivantassa pārājikaṁ natthi, akusalaṁ pana hotī"ti, taṁ suvuttanti gahetabbaṁ.

Yañca **sāratthadīpaniyaṁ**[4] "ajānitvā pivantassāpi sotāpannassa mukhaṁ surā na pavisati kammapathappatta-akusalacitteneva pātabbato"ti kehici vuttavacanaṁ "na sundaran"ti paṭikkhipitvā"bodhisatte kucchigate bodhisattamātu sīlaṁ viya hi idampi ariyasāvakānaṁ dhammatāsiddhanti veditabban"ti vatvā dhammatāsiddhattaṁyeva samatthetuṁ "bhavantarepi hi ariyasāvako jīvitahetupi neva pāṇaṁ hanati, na suraṁ pivati. Sace pissa surañca khīrañca missetvā mukhe pakkhipanti, khīrameva pavisati, na surā. Yathā kiṁ? Yathā koñcasakuṇānaṁ khīramissake udake khīrameva pavisati, na udakaṁ. Idaṁ yonisiddhanti ce, idampi dhammatāsiddhanti veditabban"ti idaṁ aṭṭhakathāvacanaṁ dassitaṁ, tampi na yuttameva. Yathā hi bodhisattamātu sīlaṁ viya ariyasāvakānaṁ dhammatāsiddhanti

1. Sārattha-Ṭī 2. 40 piṭṭhe.
2. Dassitaṁ (Sī)
3. Tena (Sī, Ka)
4. Sārattha-Ṭī 2. 41 piṭṭhe.

ettha bodhisattamātu dhammatā nāma bodhisattassa ca attano ca pāramitānubhāvena akusalānuppattiniyamo eva. Tathā ariyasāvakānampi bhavantare pāṇātipātādīnaṁ dasannaṁ kammapathānaṁ aññesañca apāyahetukānaṁ akusalānaṁ accantappahāyakassa maggassa ānubhāvena taṁtaṁsīlavītikkamahetukassa akusalassa anuppattiniyamo eva dhammatā. Na hi sabhāvavādīnaṁ dhammatā viya ahetukatā idha dhammatā nāma. Yathā vā evaṁdhammatānaye kāraṇassa bhāve abhāve ca kāriyassa bhāvo abhāvo ca dhammatā, na ahetu-appaccayābhāvābhāvo, evamidhāpi pāṇātipātādikammapathānaṁ hetubhūtassa kilesassa accantābhāvena tesaṁ abhāvo, tadavasesānaṁ akusalānaṁ hetuno bhāvena bhāvo ca dhammatā, na ahetukatā. Tasmā apāyahetuno rāgassa abhāveneva ariyānaṁ ajānitvāpi surāya anajjhoharaṇanti suvuttamevidaṁ kehici "ajānitvā pivantassāpi sotāpannassa mukhaṁ surā na pavisati kammapathappatta-akusalacitteneva pātabbato"ti, taṁ kena hetunā na sundaraṁ jātanti na ñāyati, dhammatāsiddhanti vā kathanena kathaṁ taṁ paṭikkhittanti.

Yampi **dīghanikāyaṭṭhakathāyaṁ**[1] "surañca khīrañca missetvā -pa- idaṁ dhammatāsiddhan"ti vacanaṁ, tampi surāpānassa acittakapakkhepi akusalacittaññeva sādheti. Tathā hi "bhavantarepi hi ariyasāvako jīvitahetupi pāṇaṁ na hanati, nādinnaṁ ādiyati -pa- na suraṁ pivatī"ti vutte "purimānaṁ tāva catunnaṁ kammapathānaṁ sacittakattā viramaṇaṁ sukaraṁ, pacchimassa pana surāpānassa acittakattā kathaṁ viramaṇaṁ bhaveyyā"ti codanāsambhavaṁ manasikatvā vatthu-ajānanavasena acittakattepi yasmā kammapathappatta-akusaleneva surā ajjhoharitabbā, tādisī ca akusalappavatti ariyasāvakassa maggeneva hatā, tasmāssa paragalaṁ surāya pavisanaṁ natthīti atthato gamyamānatthaṁ parihāravacanaṁ vadatā "sace pissa surañca khīrañcā"ti-ādi vuttaṁ. Tattha khīrameva pavisati, na surāti idaṁ surāya sabbathāpi paragalappavesābhāvadassanaparaṁ, na pana surāmissakhīrassa surāya viyojanasāmatthiyadassanaparaṁ. Ayañhettha adhippāyo—yadi hi surāmisse khīre kiñci paviseyya, khīrameva paviseyya, na surā. Khīre pana surāya aviyutte na kiñci

1. Dī-Ṭṭha 1. 273 piṭṭhe.

pavisatīti. **Idaṁ yonisiddhan**ti udakassa mukhe appavisanaṁ yonisiddhaṁ. Yonīti cettha jāti adhippetā. Tasmā koñcajātikānaṁ mukhatuṇḍasaṅkhātānaṁ rūpadhammānaṁ khīramissa-udakajjhoharaṇahetuttābhāvena taṁ appavisanaṁ siddhanti attho. Idampi hi khīramissāya surāya khīre pavisantepi paragalāpavisananti[1]. **Dhammatāsiddhan**ti ariyasāvakassa arūpadhammānaṁ surāpivanahetubhūtakilesasahitattābhāvasaṅkhātāya dhammatāya siddhaṁ. Evamettha acittakapakkhepi surāya akusalacitteneva pātabbato ariyasāvakānaṁ apivanaṁ samatthitanti veditabbaṁ. Athāpi siyā ajānanapakkhe akusalacittena vināva pātabbattepi surāya apivanaṁ ariyānaṁ dhammatāti samatthanaparametanti, taṁ na, aṭṭhakathāvacanantarehi virujjhanato. Yathā hi vacanantarehi na virujjhati, tathāyeva attho gahetabbo.

Apica pāṇātipātādīnaṁ pañcannaṁ kammapathānaṁ bhavantarepi akaraṇaṁ ariyānaṁ dhammatāsīlameva, tesañca yadi sacittakataṁ samānaṁ. Surāpānaṁ viya itarānipi cattāri ajānantenāpi ariyasāvakena na kattabbāni siyuṁ, tathā ca ajānantānaṁ ariyānaṁ kusalābyākatacittehipi viramaṇa paramāraṇa parasantakagahaṇādīsu kāyavacīpavatti na sampajjeyya, no ce sampajjati, cakkhupālattherassa caṅkamanena pāṇaviyogassa, uppalavaṇṇattheriyā balakkārena maggenamaggaphusanassa ca pavattattā. Tasmā surāpānassa acittakapakkhepi akusaleneva pātabbatāya surā ariyānaṁ paragalaṁ na pavisatīti visesetvā vuttanti veditabbaṁ.

Nanu vatthuṁ jānantasseva sabbe kammapathā vuttāti? Na, micchādiṭṭhiyā viparītaggahaṇeneva pavattattā. Kathañhi nāma asabbaññuṁ sabbaññuto, aniccādiṁ niccādito ca gahaṇantī diṭṭhi vatthuṁ vijānāti. Yadi hi jāneyya, micchādiṭṭhiyeva na siyā. Sā ca kammapathesu gaṇitāti kuto jānantasseva kammapathappavattiniyamo. Atha sabbaññuṁ sabbaññūti gaṇhantīpi "ayaṁ satto"ti tassa sarūpaggahaṇato diṭṭhipi vatthuṁ vijānātīti ce? Na, surāpānassapi "ayaṁ na surā"ti sarūpaggahaṇassa samānattā. "Ayan"ti ca vatthuparāmasanepi "surā"ti visesavijānanābhāvā na jānātīti ce? "Ayan"ti puggalattaṁ jānantīpi "asabbaññū"tipi visesajānanābhāvā diṭṭhipi vatthuṁ na jānātīti samānameva. Evañhi

1. ...pavisanampi (Sī, Ka)

tesaṁ buddhāti ahitoti ahitaṁ vā pūraṇakassapādiṁ hito paṭighassa vā anunayassa vā uppādanepi eseva nayo. Vipallāsapubbakañhi sabbaṁ akusalaṁ.

Apica surāya pīyamānāya niyamena akusaluppādanaṁ sabhāvo pītāya viya. Khīrādisaññāya pītasurassa puggalassa mātubhagini-ādīsupi rāgadosādi-akusalappabandho vatthusabhāveneva uppajjati, evaṁ pīyamānakkhaṇepi tikhiṇo rāgo uppajjateva, teneva sāgatattherassa ajānitvā pivanakāle pañcābhiññādijhānaparihāni, pacchā ca buddhādīsu agāravādi-akusalappabandho yāva surāvigamā pavattittha. Teneva bhagavāpi tassa agāravādi-akusalappavattidassanamukhena surādosaṁ pakāsetvā sikkhāpadaṁ paññapesi. Na hi pañcanīvaraṇuppattiṁ vinā jhānaparihāni hoti. Tasmā ajānantassāpi surā pīyamānā pītā ca attano sabhāveneva akusaluppādikāti ayamattho sāgatattherassa jhānaparihāniyā anvayatopi, ariyānaṁ kilesābhāvena mukhena surāya appavesasaṅkhātabyatirekatopi sijjhatīti niṭṭhamettha gantabbaṁ, evaṁ gahaṇameva hi vibhajjavādīmatānusāraṁ.

Yaṁ pana "jānitvā pivantasseva akusalan"ti gahaṇaṁ, taṁ bhinnaladdhikānaṁ abhayagirikādīnameva mataṁ, taṁ pana gaṇṭhipadakārakādīhi "paravādo"ti ajānantehi attano matiyā saṁsanditvā likhitaṁ vibhajjavādīmaṇḍalampi pavisitvā yāvajjatanā sāsanaṁ dūseti, purāpi[1] kira **imasmimpi damiḷaraṭṭhe** koci bhinnaladdhiko nāgaseno nāma thero kuṇḍalakesīvatthuṁ paravādamathananayadassanatthaṁ damiḷakabbarūpena kārento "imaṁ surāpānassa jānitvāva pivane akusalanayaṁ, aññañca desakālādibhedena anantampi ñeyyaṁ sabbaññutaññāṇaṁ salakkhaṇavaseneva ñātuṁ na sakkoti ñāṇena paricchinnattena ñeyyassa anantattahānippasaṅgato. Aniccādisāmaññalakkhaṇavaseneva pana ñātuṁ sakkotī"ti ca, "paramatthadhammesu nāmarūpanti-ādibhedo viya puggalādisammutipi visuṁ vatthubhedo evā"ti ca evamādikaṁ bahuṁ viparītatthanayaṁ kabbākārassa kavino upadisitvā tasmiṁ pabandhe kāraṇābhāsehi satiṁ sammohetvā pabandhāpesi, tañca kabbaṁ nissāya imaṁ bhinnaladdhikamataṁ idha

1. Pubbe (Sī)

vibhajjavādīmate sammissaṁ ciraṁ pavattittha. Taṁ pana pacchā ācariyabuddhappiyamahātherena bāhirabbharikaṁ diṭṭhijālaṁ vighāṭetvā idha parisuddhaṁ sāsanaṁ patiṭṭhāpentena sodhitampi **sāratthadīpaniyā**[1] vinayaṭīkāya surāpānassa sacittakapakkheyeva cittaṁ akusalanti samatthanavacanaṁ nissāya kehici vipallattacittehi puna ukkhittasiraṁ jātaṁ, tañca mahātherehi vinicchinitvā gārayhavādaṁ katvā madditvā laddhigāhake ca bhikkhū viyojetvā dhammena vinayena satthusāsanena cireneva vūpasamitaṁ. Tenevettha mayaṁ evaṁ vitthārato idaṁ paṭikkhipimha "mā aññepi vibhajjavādino ayaṁ laddhi dūsesī"ti. Tasmā idha vuttāni avuttāni ca kāraṇāni suṭṭhu sallakkhetvā yathā āgamavirodho na hoti, tathā attho gahetabbo.

Sesanti yassa vatthuvijānanacittena sacittakapakkhepi cittaṁ akusalamevāti niyamo natthi, taṁ sabbanti attho. **Rundhantī**ti "tiracchānagatitthiyā doso natthī"ti-ādinā anāpattiyā lesaggahaṇaṁ nivārentī. **Dvāraṁ pidahantī**ti "tañca kho manussitthiyā"ti-ādinā[2] lesaggahaṇassa kāraṇasaṅkhātaṁ dvāraṁ pidahantī. **Sotaṁ pacchindamānā**ti tadubhayalesaggahaṇadvārānaṁ vasena avicchinnaṁ vītikkamasotaṁ pacchindamānā. **Gāḷhataraṁ karontī**ti yathāvuttehi kāraṇehi paṭhamapaññattisiddhaṁ āpattiññeva daḷhaṁ karontī, anāpattiyā okāsaṁ adadamānāti attho. Sā ca yasmā vītikkamābhāve, avisayatāya abbohārike vītikkame ca lokavajjepi sithilaṁ karontī uppajjati, tasmā tathā uppattiṁ uppattikāraṇañca dassento āha **aññatra adhimānā**ti-ādi. Aññatra adhimānāti imissā anupaññattiyā "vītikkamābhāvā"ti kāraṇaṁ vuttaṁ. Aññatra supinantāti imissā "abbohārikattā"ti kāraṇaṁ vuttaṁ. Tattha **vītikkamābhāvā**ti pāpicchāya avijjamānassa uttarimanussadhammassa vijjamānato pakāsanavasappavattavisaṁvādanādhippāyasaṅkhātassa vītikkamassa abhāvato. Adhimānikassa hi anadhigate adhigatasaññitāya yathāvuttavītikkamo natthi. **Abbohārikattā**ti "atthesā bhikkhave cetanā, sā ca kho abbohārikā"ti[3] vacanato mocanassādacetanāya upakkamanassa ca vijjamānattepi thinamiddhena

1. Sārattha-Ṭī 2. 40 piṭṭhe. 2. Vi 1. 25 piṭṭhe. 3. Vi 1. 153 piṭṭhe.

abhibhūtatāya avasattena abbohārikattā, āpattikāraṇavohārābhāvāti attho. **Vā**-saddo cettha samuccayattho daṭṭhabbo, "abbohārikattā cā"ti vā pāṭho. **Vuttā**ti duvidhāpi cesā anupaññatti anāpattikarā vuttāti adhippāyo.

Akate vītikkameti āpadāsupi bhikkhūhi sikkhāpadavītikkame akate, kukkuccā na bhuñjiṁsūti-ādīsu viya vītikkamaṁ akatvā bhikkhūhi attano dukkhuppattiyā ārocitāyāti attho. **Sithilaṁ karontī**ti paṭhamaṁ sāmaññato baddhasikkhāpadaṁ mocetvā attano visaye anāpattikaraṇavasena sithilaṁ karontī. **Dvāraṁ dadamānā**ti anāpattiyā dvāraṁ dadamānā. **Aparāparampi anāpattiṁ kurumānā**ti dinnena tena dvārena uparūpari anāpattibhāvaṁ dīpentī. Paññattepi sikkhāpade udāyinā "muhuttikāya vesiyā na doso"ti lesena vītikkamitvā **sañcarittāpajjanavatthusmiṁ**[1] paññattattā "kate vītikkame"ti vuttaṁ. **Paññattigatikā**ti atthato mūlapaññattiyevāti adhippāyo.

Makkaṭīvatthukathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Santhatabhāṇavāra

Vajjiputtakavatthukathāvaṇṇanā

43-44. Vajjiputtakavatthukathāya **pāḷiyaṁ** "viselike -pa- methunaṁ dhammaṁ paṭiseviṁsū"ti ettha te ñātikulaṁ gantvā gihiliṅgaṁ gahetvā "gihibhūtā mayan"ti saññāya methunaṁ paṭiseviṁsūti gahetabbaṁ, tenāha **ñātibyasanenapi phuṭṭhā**ti-ādi. Ñātīnaṁ vināso rājadaṇḍādikāraṇena hotīti āha **rājadaṇḍa**-iccādi. Dhaññahiraññadāsidāsagomahiṁsādidhanāni **bhogā** nāma, tesampi rājadaṇḍādināva vināsoti āha "esa nayo dutiyapadepī"ti. Na sabbaññubuddhoti-ādinā tīsu vatthūsu appasannāva sāsane abhabbāti saññāya attano bhabbataṁ[2] pakāsentā **na mayan**ti-ādimāhaṁsūti veditabbaṁ. "Aṭṭhatiṁsārammaṇesū"ti **pāḷiyaṁ** anāgate ālokākāsakasiṇe vajjetvā vuttaṁ, tehi

---

1. Vi 1. 197 piṭṭhe.　　2. Abhabbataṁ (Sī, Ka)

pana saddhiṁ cattālīsa honti. **Vibhattā kusalā dhammā**ti "imasmiṁ ārammaṇe idaṁ hotī"ti vibhāgaso dassitā sa-upacārajjhānā mahaggatakusalā dhammā. **Gihipalibodhan**ti sahasokitādivasena gihīsu byāvaṭataṁ. **Āvāsapalibodhan**ti[1] senāsanesu navakammādivasena niccabyāvaṭataṁ. Duppariccāgānaṁ imesaṁ dvinnaṁ palibodhānaṁ vasena sabbepi palibodhā saṅgahitā evāti veditabbaṁ.

Yenāti kāraṇena. **Asaṁvāso**ti idaṁ tasmiṁ attabhāve kenacipi pariyāyena bhikkhu hutvā bhikkhūhi saddhiṁ saṁvāsaṁ nārahatīti imamatthaṁ sandhāya vuttanti āha "asaṁvāso"ti. **Paññattaṁ samūhaneyyā**ti "so āgato na pabbājetabbo"ti avatvā "na upasampādetabbo"ti ettakasseva vuttattā pārājikassa sāmaṇerabhūmi anuññātāti viññāyati[2], tenāha **sāmaṇerabhūmiyaṁ pana ṭhito**ti-ādi. "Yo pana bhikkhū"ti vuttattā[3] paccakkhātasikkho yasmā bhikkhu na hoti, methunasevane ca pārājikaṁ nāpajjati, tasmāssa "āgato upasampādetabbo"ti upasampadaṁ anujānanto pārājikaṁ na samūhanati nāma, tenāha "bhikkhubhāve ṭhatvā avipannasīlatāyā"ti. **Uttamatthaṁ** arahattaṁ, nibbānameva vā.

Catubbidhavinayādikathāvaṇṇanā

45. **Nīharitvā**ti pāḷito uddharitvā, tathā hi "pañcahupāli aṅgehi samannāgatena bhikkhunā nānuyuñjitabbaṁ. Katamehi pañcahi? Suttaṁ na jānāti, suttānulomaṁ na jānātī"ti-ādi pāḷito[4] suttaṁ suttānulomañca nīhariṁsu. "Anāpatti evaṁ amhākaṁ ācariyānaṁ uggaho paripucchāti bhaṇatī"ti evamādito ācariyavādaṁ. "Āyasmā upāli evamāha 'anāpatti āvuso supinantenā'ti" evamādito attano matiṁ nīhariṁsu, sā ca therassa attanomati suttena saṅgahitattā suttaṁ jātaṁ, evamaññāpi suttādīhi saṅgahitāva gahetabbā, netarāti veditabbaṁ. Atha vā **nīharitvā**ti vibhajitvā sāṭṭhakathaṁ sakalaṁ vinayapiṭakaṁ suttādīsu catūsu padesesu[5] pakkhipitvā catudhā vibhajitvā vinayaṁ

1. Senāsanapalibodhanti (Sī) 2. Paññāyati (Sī) 3. Vi 1. 25 piṭṭhe.
4. Vi 5. 303 piṭṭhe. 5. Pakāresu (Ka)

pakāsesuṁ tabbinimuttassa abhāvāti adhippāyo. **Vuttan**ti nāgasenattherena **milindapañhe**[1] vuttaṁ. Kaṇṭhādivaṇṇuppattiṭṭhānakaraṇādīhi āharitvā attano vacīviññattiyāva bhāsitavacanaṁ **āhaccapadaṁ. Raso**ti sāro "pattaraso"ti-ādīsu[2] viya, paṭikkhitta-anuññātasuttasāroti attho, **raso**ti vā lakkhaṇaṁ paṭivatthukaṁ anuddharitvā lakkhaṇānulomena vuttattā. Dhammasaṅgāhakādi-ācariyavaṁsena ābhatā aṭṭhakathā ācariyavaṁsoti āha "ācariyavaṁsoti ācariyavādo"ti.

Vinayapiṭake pāḷīti idha adhikāravasena vuttaṁ. Sesapiṭakesupi suttādicatunayā yathānurūpaṁ labbhanteva. **Mahāpadesā**ti mahā-okāsā mahāvisayā, te atthato "yaṁ bhikkhave"ti[3]ādipāḷivasena akappiyānulomato kappiyānulomato ca puggalehi nayato tathā tathā gayhamānā atthanayā eva. Te hi bhagavatā sarūpato avuttesupi paṭikkhittānulomesu, anuññātānulomesu ca sesesu kiccesu nivattipavattihetutāya mahāgocarāti "mahāpadesā"ti vuttā, na pana "yaṁ bhikkhave mayā idaṁ na kappatī"ti-ādinā[3] vuttā sādhippāyā pāḷiyeva tassā sutte paviṭṭhattā. "Suttānulomampi sutte otāretabbaṁ -pa- suttameva balavataran"ti[4] hi vuttaṁ, na hesā sādhippāyā pāḷi sutte otāretabbā, na gahetabbā vā hoti, yenāyaṁ suttānulomaṁ siyā. Tasmā imaṁ pāḷi-adhippāyaṁ nissāya puggalehi gahitā yathāvutta-atthāva suttānulomaṁ. Tappakāsakattā pana ayaṁ pāḷipi suttānulomanti gahetabbaṁ, tenāha **ye bhagavatā evaṁ vuttā**ti-ādi. Yaṁ bhikkhaveti-ādipāḷinayena hi puggalehi gahetabbā ye akappiyānulomādayo atthā vuttā, te mahāpadesāti attho.

Bhagavato pakiṇṇakadesanābhūtā ca suttānulomabhūtā ca aṭṭhakathā. Yasmā dhammasaṅgāhakattherehi pāḷivaṇṇanākkamena saṅgahetvā vuttā, tasmā "ācariyavādo"ti vuttā, etena ca aṭṭhakathā suttasuttānulomesu atthato saṅgayhatīti veditabbo. Yathā ca esā, evaṁ attanomatipi pamāṇabhūtā. Na hi bhagavato vacanaṁ vacanānulomañca anissāya aggasāvakādayopi attano ñāṇabalena

---

1. Khu 11. 150 piṭṭhe.
2. Abhi 1. 167 piṭṭhe.
3. Vi 3. 384 piṭṭhe.
4. Vi-Ṭṭha 1. 196 piṭṭhe.

suttābhidhammavinayesu kañci sammutiparamatthabhedaṁ atthaṁ vattuṁ sakkonti, tasmā sabbampi vacanaṁ sutte suttānulome ca saṅgayhati. Visuṁ pana aṭṭhakathādīnaṁ saṅgahitattā tadavasesaṁ suttasuttānulomato gahetvā catudhā vinayo niddiṭṭho. Suttādayo nissāyeva pavattāpi attanomati tesu sarūpena anāgatattā vuttaṁ "suttasuttānuloma-ācariyavāde muñcitvā"ti, tenāha "anubuddhiyā nayaggāhenā"ti. Tattha suttādīni anugatāya eva buddhiyā tehi laddhanayaggāhena cāti attho.

Theravādoti mahāsumattherādīnaṁ gāho. Suttādiṁ nissāyeva viparītatopi attanomati uppajjatīti āha **taṁ panā**ti-ādi. **Atthenā**ti attanā nayaggahitena atthena. **Pāḷin**ti attano gāhassa nissayabhūtaṁ sāṭṭhakathaṁ pāḷiṁ. **Pāḷiyā**ti tappaṭikkhepatthaṁ parenāhaṭāya sāṭṭhakathāya pāḷiyā, attanā gahitaṁ atthaṁ nissāya pāḷiñca saṁsanditvāti attho. **Ācariyavāde**ti attanā parena ca samuddhaṭa-aṭṭhakathāya. **Otarati ceva sameti cā**ti attanā uddhaṭehi saṁsandanavasena otarati, parena uddhaṭena sameti. **Sabbadubbalā**ti asabbaññupuggalassa dosavāsanāya yāthāvato atthasampaṭipatti-abhāvato vuttaṁ. Pamādapāṭhavasena ācariyavādassa suttānulomena asaṁsandanāpi siyāti āha "itaro na gahetabbo"ti.

Samentameva gahetabbanti ye suttena saṁsandanti, evarūpāva atthā mahāpadesato uddharitabbāti dasseti tathā tathā uddhaṭa-atthānameva suttānulomattā, tenāha "suttānulomato hi suttameva balavataran"ti. **Appaṭivattiyan**ti appaṭibāhiyaṁ. **Kārakasaṁghasadisan**ti pamāṇattā saṅgītikārakasaṁghasadisaṁ. **Buddhānaṁ ṭhitakālasadisan**ti dharamānakabuddhasadisanti attho. **Sakavādī suttaṁ gahetvā kathetī**ti-ādīsu yo yathābhūtamatthaṁ gahetvā kathanasīlo, so **sakavādī. Suttan**ti saṅgītittayāruḷhaṁ pāḷivacanaṁ. **Paravādī**ti mahāvihāravāsī vā hotu aññanikāyavāsī vā, yo viparītato atthaṁ gahetvā kathanasīlo, sova idha "paravādī"ti vutto. **Suttānulomān**ti saṅgītittayāruḷhaṁ vā anāruḷhaṁ vā yaṁkiñci vipallāsato vā vañcanāya vā "saṅgītittayāgatamidan"ti dassiyamānaṁ suttānulomaṁ. Keci "aññanikāye

suttānuloman”ti vadanti, taṁ na yuttaṁ sakavādīparavādīnaṁ ubhinnampi saṅgītittayāruḷhasuttādīnaṁ eva gahetabbato. Tathā hi vakkhati “tisso saṅgītiyo āruḷhaṁ pāḷi-āgataṁ paññāyati, gahetabban”ti-ādi[1]. Na hi sakavādī aññanikāyasuttādiṁ pamāṇato gaṇhāti, yena tesu suttādīsu dassitesu tattha ṭhātabbaṁ bhaveyya, vakkhati ca “paro tassa akappiyabhāvasādhakaṁ suttato bahuṁ kāraṇañca vinicchayañca dasseti -pa- ‘Sādhū’ti sampaṭicchitvā akappiyeyeva ṭhātabban”ti[2]. Tasmā paravādināpi saṅgītittaye anāruḷhampi anāruḷhamicceva dassīyati, kevalaṁ tassa tassa suttādino saṅgītittaye anāgatassa kūṭatā, āgatassa ca byañjanacchāyāya aññathā adhippāyayojanā ca viseso. Tattha ca yaṁ kūṭaṁ, taṁ apanīyati. Yaṁ aññathā yojitaṁ, tassa viparītatāsandassanatthaṁ tadaññena suttādinā saṁsandanā karīyati. Yo pana paravādinā gahito adhippāyo suttantādinā saṁsandati, so sakavādināpi attano gāhaṁ vissajjetvā gahetabboti ubhinnampi saṅgītittayāgatameva suttādipamāṇanti veditabbaṁ. Teneva **kathāvatthu**ppakaraṇe sakavāde pañca suttasatāni paravāde pañcāti[3] suttasahassampi adhippāyaggahaṇanānattena saṅgītittayāgatameva gahitaṁ, na nikāyantare kiñcīti.

Khepanti “kiṁ iminā”ti paṭikkhepaṁ chaḍḍanaṁ. **Garahan**ti “kimesa bālo jānātī”ti nindanaṁ. **Sutte otāretabban**ti yassa suttassa anulomanato idaṁ suttānulomaṁ akāsi, tasmiṁ, tadanurūpe vā aññatarasmiṁ sutte attanā gahitaṁ suttānulomaṁ atthato saṁsandanavasena otāretabbaṁ, “iminā ca iminā ca kāraṇena imasmiṁ sutte saṁsandatī”ti saṁsanditvā dassetabbanti attho. **Ayan**ti sakavādī. **Paro**ti paravādī. **Ācariyavādo sutte otāretabbo**ti yassa suttassa vaṇṇanāvasena ayaṁ ācariyavādo pavatto, tasmiṁ, tādise ca aññatarasmiṁ sutte pubbāpara-atthasaṁsandanavasena otāretabbaṁ. **Gārayhācariyavādo**ti pamādalikhito, bhinnaladdhikehi vā ṭhapito, esa nayo sabbattha.

Yaṁ kiñci kūṭasuttaṁ bāhirakasuttādivacanaṁ na gahetabbanti dassetuṁ **suttaṁ suttānulome otāretabban**ti-ādi vuttaṁ. Guḷhavessantarādīni mahāsaṁghikādibhinnaladdhikānaṁ pakaraṇāni. **Ādi**-saddena guḷha-ummaggādīnaṁ

1. Vi-Ṭṭha 1. 196 piṭṭhe.
2. Vi-Ṭṭha 1. 198 piṭṭhe.
3. Abhi-Ṭṭha 1. 6; Abhi-Ṭṭha 3. 105 piṭṭhe.

gahaṇaṁ. Sakavādī suttaṁ gahetvā katheti, paravādīpi suttanti-ādinā aññepi vādālambanā vuttanayena sakkā ñātunti idha na vuttā.

Evaṁ suttasuttānulomādimukhena sāmaññato vivādaṁ dassetvā idāni visesato vivādavatthuṁ tabbinicchayamukhena suttādīnañca dassetuṁ **atha panāyaṁ Kappiyan**ti-ādi vuttaṁ. **Sutte ca suttānulome cā**ti ettha **ca**-kāro vikappattho, tena ācariyavādādīnampi saṅgaho, tenāha "kāraṇañca vinicchayañca dassetī"ti. Tattha **kāraṇan**ti suttādinayaṁ nissāya attanomatiyā uddhaṭaṁ hetuṁ. **Vinicchayan**ti aṭṭhakathāvinicchayaṁ. **Kāraṇacchāyā**ti suttādīsu "kappiyan"ti gāhassa, "akappiyan"ti gāhassa ca nimittabhūtaṁ kicchena paṭipādanīyaṁ avibhūtakāraṇaṁ kāraṇacchāyā, kāraṇapatirūpakanti attho. **Vinayañhi patvā**ti imassa vivaraṇaṁ **kappiyākappiyavicāraṇamāgammā**ti. **Rundhitabban**ti kappiyasaññāya vītikkamakaraṇaṁ rundhitabbaṁ, taṁnivāraṇacittaṁ daḷhataraṁ kātabbaṁ. **Sotaṁ pacchinditabban**ti tattha vītikkamappavatti pacchinditabbā. **Garukabhāve**ti akappiyabhāve. **Suttavinicchayakāraṇehī**ti suttena aṭṭhakathāvinicchayena ca laddhakāraṇehi. **Evan**ti-ādi yathāvuttassa atthassa nigamanavacanaṁ. **Atirekakāraṇan**ti suttādīsu purimaṁ purimaṁ atirekakāraṇaṁ nāma, bahukāraṇaṁ vā.

Vācuggatanti vācāya uggataṁ, tattha nirantaraṁ ṭhitanti attho. "Suttaṁ nāma sakalaṁ vinayapiṭakan"ti vuttattā puna **suttatoti**[1] tadatthapaṭipādakaṁ suttābhidhammapāḷivacanaṁ adhippetaṁ. **Anubyañjanatoti**[2] imassa vivaraṇaṁ **paripucchato ca aṭṭhakathāto cā**ti. Tattha **paripucchā**ti ācariyassa santikā pāḷiyā atthasavanaṁ. **Aṭṭhakathā**ti pāḷimuttakavinicchayo. Tadubhayampi hi pāḷiṁ anugantvā atthassa byañjanato "anubyañjanan"ti vuttaṁ. **Vinaye**ti vinayācāre, teneva vakkhati **vinayaṁ avijahanto avokkamanto**ti-ādi. Tattha patiṭṭhānaṁ nāma sañcicca āpattiyā anāpajjanādi hotīti āha "lajjībhāvena patiṭṭhito"ti, tena lajjī hotīti vuttaṁ hoti. Vinayadharassa lakkhaṇe vattabbe kiṁ iminā lajjībhāvenāti āha **alajjī hī**ti-ādi. Tattha **bahussutopī**ti iminā paṭhamalakkhaṇasamannāgamaṁ dasseti. **Lābhagarutāyā**ti-ādinā vinaye ṭhitatāya abhāve paṭhamalakkhaṇayogo kiccakaro na hoti,

---

1. Suttasoti (Sī) 2. Anubyañjanasoti (Sī)

atha kho akiccakaro anatthakaro evāti dasseti. Saṁghabhedassa pubbabhāgo kalaho **saṁgharāji.**

Vitthunatīti vitthambhati, nitthunati vā santiṭṭhituṁ na sakkoti, tenāha **yaṁ yan**ti-ādi. **Ācariyaparamparā**ti ācariyānaṁ vinicchayaparamparā, teneva vakkhati "attano matiṁ pahāya -pa- yathā ācariyo ca ācariyācariyo ca pāḷiñca paripucchañca vadanti, tathā ñātuṁ vaṭṭatī"ti[1]. Na hi ācariyānaṁ nāmamattato paramparājānane payojanamatthi. **Pubbāparānusandhito**ti pubbavacanassa aparavacanena saha atthasambandhajānanato. **Atthato**ti padatthapiṇḍattha-adhippetatthādito. **Kāraṇato**ti tadatthupapattito. **Theravādaṅgan**ti theravādapaṭipāṭiṁ, tesaṁ vinicchayapaṭipāṭinti attho.

Imehi ca pana tīhi lakkhaṇehīti ettha paṭhamena lakkhaṇena vinayassa suṭṭhu uggahitabhāvo vutto. Dutiyenassa lajjībhāvena ceva acalatāya ca patiṭṭhitatā. Tatiyena pāḷi-aṭṭhakathāsu anurūpena anāgatampi tadanulomato ācariyehi dinnanayato vinicchinituṁ samatthatā. **Otiṇṇe vatthusmin**ti codanāvasena vītikkamavatthusmiṁ saṁghamajjhe otiṇṇe. **Codakena cuditakena ca vutte vattabbe**ti evaṁ otiṇṇe vatthuṁ nissāya codakena "diṭṭhaṁ sutan"ti-ādinā cuditakena "atthi natthī"ti-ādinā ca yaṁ vattabbaṁ, tasmiṁ vattabbe vutteti attho. Thullaccayadubbhāsitānaṁ mātikāya anāgatattā "pañcannaṁ āpattīnan"ti vuttaṁ. **Tikadukkaṭan**ti "anupasampanne upasampannasaññī ujjhāyati vā khīyati vā āpatti dukkaṭassā"ti-ādinā[2] āgataṁ tikadukkaṭaṁ. **Aññataraṁ vā āpattin**ti "kāle vikālasaññī āpatti dukkaṭassa, kāle vematiko āpatti dukkaṭassā"ti-ādikaṁ[3] dukadukkaṭaṁ sandhāya vuttaṁ. **Antarāpattin**ti tasmiṁ tasmiṁ sikkhāpade āgatavatthuvītikkamaṁ vinā aññasmiṁ vatthuvītikkame nidānato pabhuti vinītavatthupariyosānā antarantarā vuttaṁ āpattiṁ. Idha pana "vatthuṁ oloketī"ti visuṁ gahitattā tadavasesā antarāpattīti gahitā. **Paṭilātaṁ ukkhipatī**ti idaṁ visibbanasikkhāpade[4] āgataṁ. Tattha ḍayhamānaṁ alātaṁ aggikapālādito bahi patitaṁ avijjhātameva

1. Vi-Ṭṭha 1. 200, 201 piṭṭhesu.
2. Vi 2. 57 piṭṭhe thokaṁ visadisaṁ.
3. Vi 2. 116 piṭṭhe.
4. Vi 2. 152 piṭṭhe.

paṭi-ukkhipati, puna yathāṭhāne ṭhapetīti attho. Vijjhātaṁ pana pakkhipantassa pācittiyameva. **Anāpattin**ti ettha antarantarā vuttā anāpattipi atthi, "anāpatti bhikkhave iddhimassa iddhivisaye"ti-ādi[1] viya sāpi saṅgayhati.

Pārājikāpattīti na tāva vattabbanti idaṁ āpannapuggalena lajjīdhamme ṭhatvā yathābhūtaṁ āvikaraṇepi[2] dubbinicchayaṁ adinnādānādiṁ sandhāya vuttaṁ. Yaṁ pana methunādīsu vijānanaṁ, taṁ vattabbameva, tenāha **methunadhammavītikkamo hī**ti-ādi. Yo pana alajjitāya paṭiññaṁ adatvā vikkhepaṁ karoti, tassa āpatti na sakkā oḷārikāpi vinicchinituṁ, yāva so yathābhūtaṁ nāvi karoti, saṁghassa ca āpattisandeho na vigacchati, tāva nāsitakova bhavissati. **Sukhumā**ti cittaparivattiyā sukhumatāya sukhumā. Tenāha "cittalahukā"ti, cittaṁ tassa lahukanti attho. **Te**ti vītikkame. **Taṁvatthukan**ti adinnādānādimūlakaṁ. **Yaṁ ācariyo bhaṇati, taṁ karohī**ti-ādi sabbaṁ lajjīpesalaṁ kukkuccakameva sandhāya vuttaṁ. Yo yāthāvato pakāsetvā suddhimeva gavesati, **tenāpi, pārājikosīti na vattabbo**ti anāpattikoṭiyāpi saṅkiyamānattā vuttaṁ, teneva "pārājikacchāyā"ti vuttaṁ. **Sīlāni sodhetvā**ti yasmiṁ vītikkame pārājikāsaṅkā vattati, tattha pārājikābhāvapakkhaṁ[3] gahetvā desanāvuṭṭhānagāminīnaṁ āpattīnaṁ sodhanavasena sīlāni sodhetvā. **Dvattiṁsākāran**ti pākaṭabhāvato upalakkhaṇavasena vuttaṁ, yaṁ kiñci abhirucitaṁ manasikātuṁ vaṭṭateva. **Kammaṭṭhānaṁ ghaṭiyatī**ti vippaṭisāramūlakena vikkhepena antarantarā khaṇḍaṁ adassetvā pabandhavasena cittena saṅghaṭiyati. **Saṅkhārā**ti vipassanākammaṭṭhānavasena vuttaṁ. Sāpattikassa hi paguṇampi kammaṭṭhānaṁ na suṭṭhu upaṭṭhāti, pageva pārājikassa. Tassa hi vippaṭisāraninnatāya cittaṁ ekaggaṁ na hoti. Ekassa pana vitakkavikkhepādibahulassa suddhasīlassapi cittaṁ na samādhiyati, taṁ idha pārājikamūlakanti na gahetabbaṁ. Katapāpamūlakena vippaṭisārenevettha cittassa asamādhiyanaṁ sandhāya[4] "kammaṭṭhānaṁ na ghaṭiyatī"ti vuttaṁ, tenāha **vippaṭisāraggini**ti-ādi. **Attanā**ti cittena karaṇabhūtena puggalo kattā jānāti, paccatte vā karaṇavacanaṁ, attā sayaṁ pajānātīti attho.

Catubbidhavinayādikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

---

1. Vi 1. 85 piṭṭhe.
2. Āvikaraṇampi (Sī)
3. Pārājikābhāve sikkhaṁ (Ka)
4. Santāpaṁ (Ka)

Padabhājanīyavaṇṇanā

Yo viya dissatīti **yādiso,** yaṁ-saddatthe yathā-saddo vattatīti āha "yena vā tena vā yutto"ti. Yena tenāti hi padadvayena aniyamato yaṁ-saddatthova dassito. **Vāsadhurayutto**ti vipassanādhurayutto. Yā jāti assāti yaṁjāti, puggalo, sova **yaṁjacco** sakatthe yapaccayaṁ katvā. Gottavasena yena vā tena vā gottena yathāgotto vā tathāgotto vā hotūti sambandho. **Sīlesū**ti pakatīsu. **Atha kho**ti idaṁ kintūti imasmiṁ atthe. Kiṁ vuttaṁ hotīti attho. **Imasmiṁ atthe**ti imasmiṁ pārājikavisaye. **Eso**ti yathāvuttehi pakārehi yutto. **Ariyāyā**ti "uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyānaṁ yācanā"ti evaṁ vuttāya, na, "dehi me"ti kapaṇāya. **Liṅgasampaṭicchanenā**ti "bhikkhaṁ carissāmī"ti cittābhāvepi bhikkhāhāranissitapabbajjāliṅgassa sampaṭicchanena. **Kājabhattan**ti kājehi ānītabhattaṁ. **Adhammikāyā**ti adhisīlasikkhādibhikkhuguṇābhāvato vuttaṁ, tenāha "abhūtāyā"ti. "Mayaṁ bhikkhū"ti vadantā paṭiññāmatteneva bhikkhū, na atthatoti attho. Idañca "mayaṁ bhikkhū"ti paṭijānanassāpi[1] sambhavato vuttaṁ. "Mayaṁ bhikkhū"ti appaṭijānantāpi hi bhikkhuvohāranimittassa liṅgassa gahaṇena ceva bhikkhūnaṁ dinnapaccayabhāgaggahaṇādinā ca bhikkhupaṭiññā eva nāma honti. Tathā hi vuttaṁ **puggalapaññatti-aṭṭhakathāyaṁ—**

> "Abrahmacārī brahmacāripaṭiñño"ti aññe brahmacārino sunivatthe supārute sumbhakapattadhare gāmanigamajanapadarājadhānīsu piṇḍāya caritvā jīvikaṁ[2] kappente disvā sayampi tādisena ākārena tathā paṭipajjanato 'ahaṁ brahmacārī'ti paṭiññaṁ dento viya hoti. 'Ahaṁ bhikkhū'ti vatvā uposathaggādīni pavisanto pana brahmacāripaṭiñño hoti yeva, tathā saṁghikaṁ lābhaṁ gaṇhanto"ti[3].

Tasmā evarūpehi paṭiññāya bhikkhūhi gotrabhupariyosānehi saddhiṁ sambhogaparibhogo na vaṭṭati, alajjīparibhogova hoti. Sañcicca āpatti-āpajjanādi-alajjīlakkhaṇaṁ pana ukkaṭṭhānaṁ bhikkhūnaṁ vasena vuttaṁ

---

1. Paṭijānantassāpi (Sī) 2. Jīvitaṁ (Ka) 3. Abhi-Ṭṭha 3. 57 piṭṭhe.

sāmaṇerādīnampi alajjīvohāradassanato. "Alajjīsāmaṇerehi hatthakammampi na kāretabban"ti hi vuttaṁ. Yathāvihitapaṭipattiyaṁ atiṭṭhanañhi sabbasādhāraṇaṁ alajjīlakkhaṇaṁ. Dussīlā liṅgaggahaṇato paṭṭhāya yathāvihitapaṭipattiyā abhāvato ekantā lajjinova mahāsaṁghikādinikāyantarikā viya, liṅgatthenakādayo viya, ca. Yāva ca tesaṁ bhikkhupaṭiññā anuvattati, tāva bhikkhu eva, tehi ca paribhogo alajjiparibhogova, tesañca bhikkhusaṁghasaññāya dinnaṁ saṁghe dinnaṁ nāma hoti. Vuttañhi bhagavatā—

> "Bhavissanti kho panānanda anāgatamaddhānaṁ gotrabhuno kāsāvakaṇṭhā dussīlā pāpadhammā, tesu dussīlesu saṁghaṁ uddissa dānaṁ dassanti, tadāpāhaṁ ānanda saṁghagataṁ dakkhiṇaṁ asaṅkhyeyyaṁ appameyyaṁ vadāmī"ti[1].

Bhagavato saṁghaṁ uddissa dinnattā dakkhiṇā asaṅkhyeyyā appameyyā jātā. Dussīlānaṁ dinnattā nāti ce? Na, tesu saṁghaṁ uddissāti gotrabhūnaṁ paṭiggahakattena parāmaṭṭhattā, itarathā "yesu kesuci gahaṭṭhesu vā pabbajitesu vā saṁghaṁ uddissā"ti vattabbatāpasaṅgato, tathā ca "tadāpāhaṁ ānandā"ti heṭṭhimakoṭidassanassa payojanaṁ na siyā. Tasmā gotrabhūnampi abhāve saṁghaṁ uddissa dānaṁ natthi, heṭṭhimakoṭiyā tesupi dinnā saṁghagatā dakkhiṇā asaṅkhyeyyā, na tato paraṁ sijjhatīti tepi paṭiññāya bhikkhu evāti gahetabbaṁ.

Brahmaghosanti uttamaghosaṁ, brahmuno ghosasadisaṁ vā ghosaṁ. **Ehi bhikkhū**ti "bhikkhū"tisambodhanaṁ. Saṁsāre bhaya-ikkhaka tassa bhayassa sabbaso vināsanatthaṁ tisaraṇaṁ, sāsanaṁ vā **ehi** manasā "tāṇaṁ leṇan"ti pavisa upagaccha. Upagantvāpi **cara brahmacariyan**ti[2] sāsanabrahmacariyaṁ maggabrahmacariyañca carassu. **Bhaṇḍū**ti muṇḍitakeso. **Vāsī**ti dantakaṭṭhādicchedanavāsi. **Bandhanan**ti kāyabandhanaṁ. Yutto yogo samādhipaññāvasena so **yuttayogo,** tassa aṭṭhete parikkhārāti seso. Sarīre paṭimukkehiyeva upalakkhitoti seso. "Tīṇi satānī"ti vattabbe gāthābandhasukhatthaṁ "tīṇi satan"ti vuttaṁ.

---

1. Ma 3. 299 piṭṭhe.
2. Cara brahmacariyaṁ (?)

Tasmāti bhagavā heṭṭhā vuttaṁ parāmasati. Heṭṭhā hi "ahaṁ kho pana kassapa jānaññeva vadāmi 'jānāmī'ti, passaññeva vadāmi 'passāmī'ti"[1] vuttaṁ, taṁ parāmasati, yasmā ahaṁ jānaṁ vadāmi, tasmāti attho. **Ihā**ti imasmiṁ sāsane. **Tibban**ti mahantaṁ. **Paccupaṭṭhitaṁ bhavissatī**ti therādi-upasaṅkamanato puretarameva tesu yannūna me hirottappaṁ upaṭṭhitaṁ bhavissatīti attho. **Kusalūpasaṁhitan**ti anavajjadhammanissitaṁ. **Aṭṭhiṁ katvā**ti attānaṁ tena dhammena aṭṭhikaṁ katvā, taṁ vā dhammaṁ "esa me attho"ti atthaṁ katvā. **Ohitasoto**ti dhamme nihitasoto. **Evañhi te kassapa sikkhitabban**ti ñāṇasotañca pasādasotañca odahitvā "dhammaṁ sakkaccameva suṇissāmī"ti evameva tayā sikkhitabbaṁ. **Sātasahagatā ca me kāyagatāsatī**ti asubhesu ceva ānāpāne ca paṭhamajjhānavasena sukhasampayuttakāyagatāsati. Yaṁ panetassa ovādassa sakkaccapaṭiggahaṇaṁ, ayameva therassa pabbajjā ca upasampadā ca ahosi[2].

Uddhumātakapaṭibhāgārammaṇaṁ jhānaṁ **uddhumātakasaññā.** Kasiṇārammaṇaṁ rūpāvacarajjhānaṁ **rūpasaññā. Ime**ti saññāsīsena niddiṭṭhā ime dve jhānadhammā. Sopāko ca bhagavatā puṭṭho "rūpāvacarabhāvena ekatthā, byañjanameva nānan"ti āha. **Āraddhacitto**ti ārādhitacitto. Garudhammapaṭiggahaṇādi-upasampadā upari sayameva āvi bhavissati.

Sabbantimena pariyāyenāti sabbantimena paricchedena. Ñatticatutthā kammavācā upasampadākammassa kāraṇattā ṭhānaṁ, tassa ṭhānassa arahaṁ anucchavikanti vatthudosādivinimuttakammaṁ "ṭhānārahan"ti vuttaṁ vatthādidosayuttassa kammassa sabhāvato kammavācārahattābhāvā. Atha vā ṭhānanti nibbānappattihetuto sikkhattayasaṅgahaṁ sāsanaṁ vuccati, tassa anucchavikaṁ kammaṁ ṭhānārahaṁ. Yathāvihitalakkhaṇena hi kammena upasampannova sakalaṁ sāsanaṁ samādāya paripūretumarahati. Tasmā parisuddhakammavācāpariyosānaṁ sabbaṁ saṁghakiccaṁ ṭhānārahaṁ nāma, tenāha "satthusāsanārahenā"ti, sīlādisakalasāsanaparipuṇṇassa anucchavikenāti attho. **Ayaṁ imasmiṁ atthe**ti ñatticatutthakammena upasampannesseva sabbasikkhāpadesu vuttattā kiñcāpi ehibhikkhūpasampadādīhi upasampannānaṁ suddhasattānaṁ paṇṇattivajjasikkhāpadavītikkamepi abhabbatā vā dosābhāvo

1. Saṁ 1. 420 piṭṭhe. 2. Saṁ-Ṭṭha 2. 183 piṭṭhepi passitabbaṁ.

vā saddato paññāyati, tathāpi atthato tesampi paṇṇattivajjesu, lokavajjesupi vā surāpānādilahukesu magguppattito pubbe asañciccādinā āpatti-āpajjanaṁ sijjhatiyeva. Tathā hi "dve puggalā abhabbā āpattiṁ āpajjituṁ buddhā ca paccekabuddhā ca. Dve puggalā bhabbā āpattiṁ āpajjituṁ bhikkhū ca bhikkhuniyo cā"ti[1] vuttaṁ. **Ñatticatutthena kammena upasampanno**ti idaṁ pana sabbasikkhāpadavītikkamārahe sabbakālike ca bhikkhū gahetvā yebhuyyavasena vuttaṁ. **Niruttivasenā**ti nibbacanavasena. **Abhilāpavasenā**ti vohāravasena. **Guṇavasenā**ti bhikkhuvohāranimittānaṁ guṇānaṁ vasena.

Sājīvapadabhājanīyavaṇṇanā

Vivaṭṭūpanissayā sīlādayo lokiyehi abhivisiṭṭhattā adhisīlādivohārena vuttāti dassetuṁ **katamaṁ panā**ti-ādi āraddhaṁ. Tattha **pañcaṅgadasaṅgasīlan**ti abuddhuppādakāle sīlaṁ sandhāya vuttaṁ tassa vivaṭṭūpanissayattābhāvā. Yaṁ pana buddhuppāde ratanattayaguṇaṁ tathato ñatvā sāsane suniviṭṭhasaddhāhi upāsakopāsikāhi ceva sāmaṇerasikkhamānāhi ca rakkhiyamānaṁ pañcaṅga-aṭṭhaṅgadasaṅgasīlaṁ, tampi adhisīlameva magguppattihetuto. Vipassanāmagguppattinimittatāya hi pātimokkhasaṁvarasīlaṁ lokiyānaṁ sīlehi adhisīlaṁ jātaṁ adhicittaṁ viya. Na hi vipassanāmagganimittataṁ muñcitvā lokiyacittato adhicittassa añño koci viseso upalabbhati, tadubhayañca anādimato saṁsāravaṭṭassa attādisāravirahitatāya tilakkhaṇabbhāhatattaṁ, "ahaṁ mamā"ti ākārena pavatta-avijjātaṇhādidosamūlakattañca, taṁdosamūlaviddhaṁsanasamatthāya sīlacittabalopatthaddhāya vipassanāya ukkaṁseneva tassa saṁsāravaṭṭassa vigamañca, tadupadesakassa sammāsambuddhassa sabbaññutādi-aparimitaguṇagaṇayogena aviparītasaddhammadesakattañca yāthāvato ñatvā paṭipannena samādāya sikkhitabbatāya vivaṭṭūpanissayaṁ jātaṁ, na aññena kāraṇena, tañca vivaṭṭūpanissayattaṁ yadi sāsane pañcasīlādissāpi samānaṁ, kimidaṁ adhisīlaṁ na siyā. Pañcasīlādimatte ṭhitānañhi anāthapiṇḍikādīnaṁ gahaṭṭhānampi maggo uppajjati. Na hi adhisīlā'dhicittaṁ vinā magguppatti hoti, tañca kiñcāpi

---

1. Vi 5. 214 piṭṭhe.

kesañci anupanissayatāya tasmiṁ attabhāve magguppattiyā hetu na hoti, tathāpi bhavantare avassaṁ hotevāti adhisīlameva kālaṁ karontānaṁ kalyāṇaputhujjanānaṁ pātimokkhasaṁvarasīlaṁ viya, tenāha **buddhuppādeyeva ca pavattatī**ti-ādi. Vivaṭṭaṁ patthetvā rakkhiyamānampi pañcasīlādi buddhuppādeyeva pavattati. **Na hi taṁ paññattin**ti-ādi pana ukkaṭṭhavasena sabbaṁ pātimokkhaṁ sandhāya vuttaṁ. Tadekadesabhūtampi hi pāṇātipātādinnādānādigahaṭṭhasīlampi. Buddhāyeva vinaye pārājikasuttavibhaṅgādīsu āgatavasena sabbaso kāyavacīdvāresu magguppattiyā vibandhaka-ajjhācārasotaṁ vicchinditvā magguppattiyā padaṭṭhānabhāvena paññapetuṁ sakkonti, na aññe. Magguppattiṁ sandhāya hissa adhisīlatā vuttā. Tenāha "pātimokkhasaṁvaratopi ca maggaphalasampayuttameva sīlaṁ adhisīlan"ti. Tasseva hi adhisīlanti abyavadhānena maggādhiṭṭhānāti. **Idha anadhippetan**ti imasmiṁ paṭhamapārājikavisaye "sikkhā"ti anadhippetaṁ.

Lokiya-aṭṭhasamāpatticittānīti sāsanasabhāvaṁ ajānantehi lokiyajanehi samāpajjitabbāni aṭṭha rūpārūpajjhānasampayuttacittāni sandhāya vuttaṁ. Na hi mahaggatesu lokiyalokuttarabhedo atthi, yena lokiyavisesanaṁ lokuttaranivattanaṁ siyā. Tasmā sāsanikehi samāpajjitabbamahaggatajjhānanivattanameva[1] lokiyavisesanaṁ kataṁ. Yathā cettha, evaṁ **kāmāvacarāni pana aṭṭha kusalacittānī**ti etthāpi lokiyavisesanaṁ kātabbameva. Ayameva hi adhicittato cittassa bhedo, yaṁ sāsanaṁ ajānantassa puggalassa samuppajjanaṁ. Evañca abuddhuppādepi sāsanasabhāvaṁ jānantānaṁ paccekabuddhādīnampi sīlacittānaṁ adhisīlā'dhicittatā samatthitā hoti. **Na vinā buddhuppādā**ti idaṁ pana aññesaṁ abhisamayahetubhāvena paccekabuddha bodhisattādīnaṁ desanāsāmatthiyābhāvato vuttaṁ. Āyatiṁ vāsanāhetuṁ pana sīlacittaṁ tepi desentiyeva, tañca maggahetutāya adhisīlā'dhicittampi hontaṁ[2] appakatāya vipphārikatābāhujaññattābhāvena abbohārikanti "buddhuppādeyevā"ti avadhāraṇaṁ katanti veditabbaṁ. **Na hi taṁsamāpanno**ti-ādi-aṭṭhakathāvacanehi idha adhicittaniddese, upari adhipaññāniddese ca maggaphalasampayutta-adhicitta-adhipaññānameva paṭikkhepato lokiyā'-

1. ...nivattanatthameva (?) 2. Hoti (Sī)

dhicittā'dhipaññānaṁ idha adhippetatā, taṁ dvayaṁ samāpannassāpi methunadhammasamāpajjanasabhāvo ca viññāyati, **pāḷiyaṁ** pana "yāyaṁ adhisīlasikkhā, ayaṁ imasmiṁ atthe adhippetā sikkhā"ti vuttattā lokiyāpi adhicittā'dhipaññā anadhippetāti viññāyati. Tasmā **pāḷiyaṁ** aṭṭhakathāyañca evamadhippāyo veditabbo—"methunaṁ dhammaṁ paṭisevissāmī"ti citte uppannamatte lokiyaṁ adhicittaṁ adhipaññā ca parihāyati, adhisīlaṁ pana cittuppādamattena na parihāyatīti **pāḷiyaṁ** adhisīlasikkhāva vuttā. Aṭṭhakathāyaṁ pana paṭiladdhalokuttaramaggassa bhikkhuno "methunaṁ paṭisevissāmī"ti cittampi na uppajjati sabbaso akuppadhammattā, puthujjanānaṁ samāpattilābhīnampi kenaci kāraṇena uppajjati kuppadhammattāti imaṁ visesaṁ dassetuṁ "na hi taṁsamāpanno"ti lokuttarāva paṭikkhittāti veditabbaṁ.

Atthi dinnanti ettha **dinnan**ti dānacetanā adhippetā, tassa dinnassa phalaṁ atthīti attho. Esa nayo **atthi yiṭṭhan**ti etthāpi. **Ādi-**saddena hutādīnaṁ saṅgaho. Tattha **yiṭṭhan**ti mahāyāgo sabbasādhāraṇaṁ mahādānameva. **Hutan**ti pahonakasakkāro, attano vā hotu, paresaṁ vā dasa akusalakammapathā, sabbepi vā akusalā dhammā anatthuppādanato na sakaṁ kammaṁ nāma, tabbiparītā kusalā dhammā sakaṁ nāma, tadubhayampi vā kusalākusalaṁ kammassakomhīti-ādivacanato sati saṁsārappavattiyaṁ adhimuccanaṭṭhena sattānaṁ sakanti evaṁ kammassakatāya sakabhāve attano santakatāya uppajjanakañāṇaṁ **kammassakataññāṇaṁ,** upalakkhaṇamattañcetaṁ. Sāsananissitā pana sabbāpi vaṭṭagāminikusalapaññā kammassakataññāṇe paviṭṭhā. Sāsananissitā hi vivaṭṭagāminī sabbāpi paññā "saccānulomikañāṇan"ti vuccati. Sā eva ca adhipaññā tadavasesaṁ sabbaṁ kammassakataññāṇanti veditabbaṁ, teneva bhagavā "kammassakataññāṇaṁ saccānulomikañāṇaṁ maggasamaṅgissa ñāṇaṁ phalasamaṅgissa ñāṇan"ti sabbampi ñāṇacatukkeyeva saṅgahesi. **Tilakkhaṇākāraparicchedakaṁ pana vipassanāñāṇan**ti idaṁ pana maggassa āsannapaccayatāya ukkaṭṭhavasena vuttaṁ. Taditarāsaṁ hi[1] ratanattayānussaraṇādipaññānampi maggahetutāya adhipaññatā samānāvāti gahetabbaṁ.

Sājīvapadabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

---

1. Taditarāsampi (Sī, Ka)

Paccakkhānavibhaṅgavaṇṇanā

Dubbalye āvikateti yannūnāhaṁ buddhaṁ paccakkheyyanti-ādinā dubbalabhāve pakāsite. **Mukhāruḷhatā**ti lokajanānaṁ sattaṭṭhāti-ādīsu mukhāruḷhañāyenāti adhippāyo. **Dirattatirattan**ti[1] ettha yathā antarantarā sahaseyyāvasena tirattaṁ aggahetvā nirantarameva tisso rattiyo anupasampannena saddhiṁ sahaseyyāya aruṇuṭṭhāpanavasena tirattaggahaṇatthaṁ "dirattatirattan"ti abyavadhānena vuttanti dirattaggahaṇassa payojanampi sakkā gahetuṁ, evamidhāpi **dubbalyaṁ anāvikatvā**ti imassāpi gahaṇassa payojanamatthevāti dassetuṁ **yasmā vā sikkhāpaccakkhānassā**ti-ādi vuttaṁ.

Idāni dubbalyaṁ anāvikatvāti imassa purimapadasseva vivaraṇabhāvaṁ vināpi visuṁ atthasabbhāvaṁ dassetuṁ **apicā**ti-ādi vuttaṁ. **Visesāvisesan**ti ettha yena vākyena dubbalyāvikammameva hoti, na sikkhāpaccakkhānaṁ, tattha sikkhāpaccakkhānadubbalyāvikammānaṁ aññamaññaṁ viseso hoti. Yena pana vacanena tadubhayampi hoti, tattha nevatthi viseso avisesopi, taṁ visesāvisesaṁ. "Kaṭha kicchajīvane"ti dhātūsu paṭhitattā vuttaṁ "kicchajīvikappatto"ti. Ukkaṇṭhanañhi ukkaṇṭhā, taṁ ito gatoti ukkaṇṭhito, kicchajīvikaṁ pattoti attho. Uddhaṁ gato kaṇṭho etissāti ukkaṇṭhā, anabhiratiyā vaje niruddhagogaṇo viya gamanamaggaṁ gavesanto puggalo ukkaṇṭho hoti, taṁ ukkaṇṭhaṁ. Anabhiratiṁ itotipi ukkaṇṭhitoti atthaṁ dassento āha "uddhaṁ kaṇṭhaṁ katvā viharamāno"ti. Sā ca ukkaṇṭhatā vikkhepenevāti **vikkhitto**ti-ādi vuttaṁ.

Samaṇabhāvatoti upasampadato. **Bhāvavikappākārenā**ti bhikkhubhāvato cavitvā yaṁ yaṁ gihi-ādibhāvaṁ pattukāmo "ahaṁ assan"ti attano bhavanaṁ vikappeti, tena tena gihi-ādi-ākārena, attano bhavanassa vikappanākārenāti adhippāyo.

46. **Pāḷiyaṁ yadi panāhan**ti ahaṁ yadi buddhaṁ paccakkheyyaṁ, sādhu vatassāti attho. **Apāhaṁ, handāhan**ti etthāpi vuttanayeneva[2] attho gahetabbo. "Hoti me buddhaṁ paccakkheyyan"ti mama cittaṁ uppajjatīti vadati.

---

1. Vi 2. 27. 28 piṭṭhesu. 2. Yannūnāhantivuttanayeneva (Sī)

50. **Na ramāmī**ti pabbajjāya dukkhabahulatāya sukhābhāvaṁ dasseti. **Nābhiramāmī**ti pabbajjāya vijjamānepi anavajjasukhe attano abhirati-abhāvaṁ dasseti.

51. **Teneva vacībhedenā**ti vacībhedaṁ katvāpi aññena kāyappayogena viññāpanaṁ nivatteti. **Ayaṁ sāsanaṁ jahitukāmo**ti-ādinā bhāsākosallābhāvena sabbaso padatthāvabodhābhāvepi "ayaṁ attano pabbajitabhāvaṁ jahitukāmo imaṁ vākyabhedaṁ karotī"ti ettakaṁ adhippetatthamattaṁ cepi so tāva jānāti, paccakkhānameva hotīti dasseti. Tenāha "ettakamattampi jānātī"ti. **Padapacchābhaṭṭhan**ti padaparāvatti, māgadhabhāsato avasiṭṭhā sabbāpi bhāsā "milakkhabhāsā"ti veditabbā. **Khettameva otiṇṇan**ti sikkhāpaccakkhānassa ruhanaṭṭhānabhūtaṁ khettameva otiṇṇaṁ.

Dūtanti mukhasāsanaṁ. **Sāsanan**ti paṇṇasāsanaṁ, bhittithambhādīsu akkharaṁ vā chinditvā dasseti. Paccakkhātukāmatācitte dharanteyeva vacībhedasamuppattiṁ sandhāya "cittasampayuttan"ti vuttaṁ, cittasamuṭṭhānanti attho. Niyamitāniyamitavasena vijānanabhedaṁ dassetumāha **yadi ayameva jānātū**ti-ādi. Ayañca vibhāgo vadati **viññāpetī**ti ettha yassa vadati, tasseva vijānanaṁ adhippetanti iminā vuttanayena laddhoti daṭṭhabbaṁ, na hettha ekassa vadati aññassa viññāpetīti ayamattho sambhavati. "Tesu ekasmiṁ jānantepī"ti vuttattā "dveyeva jānantu eko mā jānātū"ti evaṁ dvinnampi janānaṁ niyametvā ārocitepi tesu ekasmimpi jānante paccakkhānaṁ hotiyevāti gahetabbaṁ. **Parisaṅkamāno**ti "vāressantī"ti[1] āsaṅkamāno. **Samayaññū**ti sāsanasaṅketaññū, idha pana adhippāyamattajānanenāpi samayaññū nāma hoti, tenāha **ukkaṇṭhito**ti-ādi. Tasmā buddhaṁ paccakkhāmīti-ādikhettapadānaṁ sabbaso atthaṁ ñatvāpi sace "bhikkhubhāvato cavitukāmatāya esa vadatī"ti adhippāyaṁ na jānāti, appaccakkhātāva hoti sikkhā. Atthaṁ pana ajānitvāpi "ukkaṇṭhito vadatī"ti taṁ jānāti, paccakkhātāva hoti sikkhā. Sotaviññāṇavīthiyā saddamattaggahaṇameva, atthaggahaṇaṁ pana manoviññāṇavīthiparamparāyāti āha **taṅkhaṇaññevā**ti-ādi.

1. Vārentīti (Sī)

53. **Vaṇṇapaṭṭhānan**ti satthuguṇavaṇṇappakāsakaṁ pakaraṇaṁ. **Upāligāthāsū**ti upālisutte upāligahapatinā dhīrassa vigatamohassāti-ādinā[1] vuttagāthāsu. **Yathārutan**ti pāḷiyaṁ vuttamevāti attho. **Anantabuddhī**ti-ādīni vaṇṇapaṭṭhāne āgatanāmāni. **Dhīran**ti-ādīni[1] pana upāligāthāsu. Tattha bodhi vuccati sabbaññutaññāṇaṁ, sā jānanahetuttā paññāṇaṁ etassāti **bodhipaññāṇo. Svākkhātaṁ dhamman**ti-ādīsu **dhamma**-saddo svākkhātādipadānaṁ dhammavevacanabhāvaṁ dassetuṁ vutto. Tasmā svākkhātaṁ paccakkhāmīti-ādinā vutteyeva vevacanena paccakkhānaṁ nāma hoti. Dhamma-saddena saha yojetvā vutte pana yathārutavasena paccakkhānanti veditabbaṁ. **Suppaṭipannaṁ saṁghan**ti-ādīsupi eseva nayo. **Kusalaṁ dhamman**ti-ādīnipi kusalā dhammā akusalā dhammāti-ādidhammameva[2] sandhāya vuttanāmāni, itarathā akusaladhammapaccakkhāne dosābhāvappasaṅgatoti, tenāha **caturāsītidhammakkhandhasahassesū**ti-ādi. **Paṭhamapārājikan**ti-ādinā sikkhāpadānaṁyeva gahaṇaṁ veditabbaṁ, na āpattīnaṁ.

Yassa mūlenāti yassa santike. Ācariyavevacanesu yo upajjhaṁ adatvā ācariyova hutvā pabbājesi, taṁ sandhāya "yo maṁ pabbājesī"ti vuttaṁ. **Tassa mūlenā**ti[3] tassa santike. **Okallako**ti[4] khuppipāsādidukkhāturānaṁ kisalūkhasarīravesānaṁ gahaṭṭhamanussānaṁ adhivacanaṁ. **Moḷibaddho**ti baddhakesakalāpo gahaṭṭho. **Kumārako**ti kumārāvattho ativiya daharo sāmaṇero. **Cellako**ti tato kiñci mahanto. **Ceṭako**ti majjhimo. **Moḷigallo**ti mahāsāmaṇero. **Samaṇuddeso**ti avisesato sāmaṇerādhivacanaṁ. **Asucisaṅkassarasamācāro**ti asuci hutvā "mayā kataṁ pare jānanti nu kho, na nu kho"ti attanā, "asukena nu kho idaṁ katan"ti parehi ca saṅkāya saritabbena anussaritabbena samācārena yutto. Sañjātarāgādikacavarattā **kasambujāto. Koṇṭho**ti dussīlādhivacanametaṁ.

54. **Tihetukapaṭisandhikā**ti atikhippaṁ jānanasamatthe sandhāya vuttaṁ, na duhetukānaṁ tattha asambhavato. **Sabhāgassā**ti purisassa. **Visabhāgassā**ti mātugāmassa. **Potthakarūpasadisassā**ti mattikādīhi

1. Ma 2. 48 piṭṭhe. 2. Abhi 1. 1 piṭṭhe. 3. Tassa mūleti (Sī, Ka) 4. Otallakoti (Sī)

katarūpasadisassa. **Garumedhassā**ti ārammaṇesu lahuppavattiyā abhāvato dandhagatikatāya garupaññassa, mandapaññassāti vuttaṁ hoti.

Idānettha sikkhāpaccakkhānavārassa **pāḷiyaṁ** aṭṭhakathāyañca vuttanayānaṁ sampiṇḍanatthavasena evaṁ vinicchayo veditabbo—tattha hi sāmaññā cavitukāmoti-ādīhi padehi cittaniyamaṁ dasseti. Buddhanti-ādīhi padehi khettaniyamaṁ, paccakkhāmi dhārehīti etena kālaniyamaṁ, vadatīti iminā payoganiyamaṁ, alaṁ me buddhena, kiṁ nu me, na mamattho, sumuttāhanti-ādīhi anāmaṭṭhakālavasenapi paccakkhānaṁ hotīti dasseti, viññāpetīti iminā vijānananiyamaṁ, ummattako sikkhaṁ paccakkhāti ummattakassa santiketi-ādīhi puggalaniyamaṁ, so ca nappaṭivijānātīti-ādīhi vijānananiyamābhāvena paccakkhānābhāvaṁ dasseti, davāyāti-ādīhi cittaniyamābhāvena, sāvetukāmo na sāvetīti iminā payoganiyamābhāvena, aviññussa sāveti viññussa na sāvetīti etehi yaṁ puggalaṁ uddissa sāveti, tasseva savane sīsaṁ eti, nāññassāti. Sabbaso vā pana na sāveti appaccakkhātā hoti sikkhāti idaṁ pana cittādiniyameneva sikkhāpaccakkhānaṁ hoti, na aññathāti dassanatthaṁ vuttaṁ. Tasmā cittakhettakālapayogapuggalavijānanavasena sikkhāya paccakkhānaṁ ñatvā tadabhāvena appaccakkhānaṁ veditabbaṁ.

Kathaṁ? Upasampannabhāvato cavitukāmatācitteneva hi sikkhāpaccakkhānaṁ hoti, na davā vā ravā vā bhaṇantassa. Evaṁ cittavasena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti, na tadabhāvena. Tathā buddhaṁ paccakkhāmīti-ādinā vuttānaṁ buddhādīnaṁ sabrahmacāripariyosānānaṁ catuddasannañceva gihīti maṁ dhārehīti-ādinā vuttānaṁ gihi-ādīnaṁ asakyaputtiyapariyosānānaṁ aṭṭhannañcāti imesaṁ dvāvīsatiyā khettapadānaṁ yassa kassaci savevacanassa vasena tesu yaṁ kiñci vattukāmassa yaṁ kiñci vadatopi sikkhāpaccakkhānaṁ hoti. Evaṁ khettavasena sikkhāpaccakkhānaṁ hoti, na tadabhāvena. Tattha yadetaṁ “paccakkhāmīti ca maṁ dhārehīti cā”ti vuttaṁ vattamānakālavacanaṁ, yāni ca “alaṁ me buddhena, kiṁnu me buddhena, na mamattho buddhena, sumuttāhaṁ buddhenā”ti-ādinā nayena ākhyātavasena kālaṁ anāmasitvā purimehi cuddasahi padehi saddhiṁ yojetvā vuttāni alaṁ meti-ādīni cattāri padāni, tesaṁyeva ca savevacanānaṁ

vasena paccakkhānaṁ hoti, na pana "paccakkhāsin"ti vā, "paccakkhissan"ti vā, "maṁ dhāresī"ti vā, "maṁ dhāressasī"ti vā, "yannūna paccakkheyyan"ti vāti-ādīni atītānāgataparikappavacanāni bhaṇantassa. Evaṁ vattamānakālavasena ceva anāmaṭṭhakālavasena ca paccakkhānaṁ hoti, na tadabhāvena. Payogo pana duvidho kāyiko vācasiko, tattha buddhaṁ paccakkhāmīti-ādinā nayena yāya kāyaci bhāsāya vacībhedaṁ katvā vācasikapayogeneva paccakkhānaṁ hoti, na akkharalikhanaṁ vā hatthamuddādidassanaṁ vā kāyapayogaṁ karontassa. Evaṁ vācasikapayogeneva paccakkhānaṁ hoti, na tadabhāvena.

Puggalo pana duvidho yo ca paccakkhāti, yassa ca paccakkhāti, tattha yo paccakkhāti, so sace ummattakakhittacittavedanaṭṭānaṁ aññataro na hoti, yassa pana paccakkhāti, so sace manussajātiko hoti, na ca ummattakādīnaṁ aññataro sammukhībhūto ca, sikkhāpaccakkhānaṁ hoti. Na hi asammukhībhūtassa dūtena vā paṇṇena vā ārocanaṁ ruhati. Evaṁ yathāvuttapuggalavasena paccakkhānaṁ hoti, na tadabhāvena. Vijānanampi niyamitāniyamitavasena duvidhaṁ. Tattha yassa yesaṁ vā niyametvā imassa imesaṁ vā ārocemīti vadati, sace te yathā pakatiyā loke manussā vacanaṁ sutvā āvajjanasamaye jānanti, evaṁ tassa vacanānantarameva "ayaṁ ukkaṇṭhito"ti vā, "gihibhāvaṁ patthayatī"ti vā yena kenaci ākārena manussajātiko vacanatthaṁ jānāti, paccakkhātāva hoti, sikkhā. Atha aparabhāge "kiṁ iminā vuttan"ti cintetvā jānanti, aññe vā jānanti, appaccakkhātāva hoti. Aniyametvā ārocentassa pana sace vuttanayena yo koci manussajātiko vacanatthaṁ jānāti, paccakkhātā hoti sikkhā, evaṁ jānanavasena paccakkhānaṁ hoti, na tadabhāvena. Iti imesaṁ vuttappakārānaṁ cittādīnaṁ vaseneva sikkhāpaccakkhānaṁ hoti, na aññathāti daṭṭhabbaṁ.

Sikkhāpaccakkhānavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Mūlapaññattivaṇṇanā

55. **Ito paṭṭhāyā**ti duṭṭhullapadato paṭṭhāya. Methunadhammo yathā sarūpeneva duṭṭhullaṁ, evaṁ dassanādiduṭṭhulladhammaparivārattāpi duṭṭhullanti dassetuṁ **yasmā**ti-ādi vuttaṁ. **Avassutānan**ti methunarāgena tintānaṁ. **Pariyuṭṭhitānan**ti methunarāgena abhibhūtacittānaṁ. Methunasaddassa sadisasaddapariyāyattā vuttaṁ "sadisānan"ti, rattatādīhi sadisānanti attho. Idañca yebhuyyato vuttaṁ ubhosu aññatarassa rāgābhāvepi itarassa methunasevanasaṁsiddhito. Methunasaddo vā ubhayasaddapariyāyo, methunaṁ yugaḷaṁ yamakaṁ ubhayanti hi atthato ekaṁ, tenāha "ubhinnaṁ rattānan"ti. "Dvayaṁdvayasamāpattī"ti hi **pāḷiyampi** vuttaṁ. **Nimittenā**ti bhummatthe karaṇavacanaṁ, itthinimitte attano nimittaṁ pavesetīti attho. Nimittaṁ aṅgajātanti atthato ekaṁ. Tilaphalanti sāsapamattaṁ tilabījaṁ adhippetaṁ, na kosasahitaṁ phalanti āha "tilabījamattampī"ti. **Allokāse**ti sabhāvena pihitassa nimittassa pakativātena asamphuṭṭhe tintappadese. Tādiso padeso sacepi kenaci vātādivikārena sukkhati, tathāpi anallokāsoti upakkamato pārājikameva.

Vemajjhanti yathā cattāri passāni aphusanto paveseti, evaṁ katavivarassa itthinimittassa abbhantaratalaṁ vuccati. Purisanimitte pana **majjhan**ti aggakoṭiṁ sandhāya vadati. **Uparī**ti majjhimapabbena samiñjitvā pavesiyamānassa aṅgajātassa samiñjitaṅguliyā majjhimapabbapiṭṭhisadisa-aggakoṭiyeva. **Heṭṭhā pavesento**ti itthinimittassa heṭṭhābhāgena chupiyamānaṁ pavesento, yathā itthinimittassa allokāsaṁ heṭṭhimatalaṁ tilabījamattampi attano nimittena chupati, evaṁ pavesentoti attho. Chupanameva hettha pavesanaṁ, evaṁ sesesupi. **Majjhena pavesento**ti abbhantaratalena chupiyamānaṁ pavesento, yathā abbhantaratalaṁ chupati, evaṁ pavesentoti attho. Katthaci acchupantaṁ pavesetvā ākāsagatameva nīharantassa natthi pārājikaṁ, dukkaṭaṁ pana hoti **chinnasīsavatthusmiṁ**[1] viya. **Majjheneva chupantaṁ pavesento**ti aggakoṭiyā chupantaṁ pavesento. **Majjhimapabbapiṭṭhiyā saṅkocetvā**ti nimittaṁ attano

1. Vi 1. 46 piṭṭhe.

majjhimapabbapiṭṭhiyā samiñjitvā uparibhāgena chupantaṁ pavesentopi. Kiṁ viya? Samiñjitaṅguli viyāti yojanā. Atha vā majjhimapabbapiṭṭhiyā samiñjitaṅguli viyāti sambandho, samiñjitaṅguliṁ vā majjhimapabbapiṭṭhiyā pavesento viyātipi yojetabbaṁ. **Uparibhāgenā**ti saṅkocitassa nimittassa uparikoṭiyā.

Idāni purisanimittassa heṭṭhā vuttesu chasu "uparī"ti vuttassa chaṭṭhassa ṭhānassa vasena visuṁ cattāri passāni gahetvā purisanimitte dasaṭṭhānabhedaṁ dassento **tatthā**ti-ādimāha. Heṭṭhā pana agahitaggahaṇavasena cha ṭhānāni vuttāni. **Tulādaṇḍasadisaṁ pavesentassāpī**ti asamiñjitvā ujukaṁ pavesentassa. **Cammakhīlan**ti eḷakādīnaṁ gīvāya viya nimitte jātaṁ cammaṅkuraṁ, "uṇṇigaṇḍo"tipi vadanti. "Upahatakāyappasādan"ti avatvā **naṭṭhakāyappasādan**ti vacanena upādinnabhāve sati kenaci paccayena upahatepi kāyappasāde **upahatindriyavatthusmiṁ**[1] viya pārājikamevāti dasseti. Itthinimittassa pana naṭṭhepi upādinnabhāve sati matasarīre viya pārājikakkhettatā na vijahatīti veditabbā. **Methunassādenā**ti idaṁ kāyasaṁsaggarāge sati saṁghādiseso hotīti vuttaṁ. **Bījānī**ti aṇḍāni.

Mukhaṁ apidhāyāti pamādena samuppannampi hāsaṁ bījaniyā paṭicchādanampi akatvā nisīdanaṁ agāravanti vuttaṁ. Atha vā **apidhāyā**ti pidahitvā, bījaniyā mukhaṁ paṭicchādetvā hasamānena na nisīditabbanti attho. **Dantavidaṁsakan**ti dante dassetvā. **Gabbhitenā**ti "ayuttakathā"ti saṅkocaṁ anāpajjantena, niravasesādhippāyakathane sañjātussāhenāti attho.

Anupaññattivaṇṇanā

Pārājikavatthubhūtāti yesaṁ tīsu maggesu tilabījamattampi nimittassa pavesokāso hoti, te itthipurisādibhedā sabbe saṅgayhanti, na itare. Idha pana tiracchānagatāyātipāḷipadānurūpato na sabbāti-ādinā itthiliṅgavasena vuttaṁ. **Gonasā**ti sappavisesā, yesaṁ piṭṭhīsu mahantamahantāni maṇḍalāni honti. Kacchapamaṇḍūkānaṁ catuppadattepi

---

1. Vi 1. 46 piṭṭhe.

odakatāsāmaññena apadehi saha gahaṇaṁ. **Mukhasaṇṭhānan**ti oṭṭhacammasaṇṭhānaṁ. **Vaṇasaṅkhepan**ti vaṇasaṅgahaṁ. Vaṇe thullaccayañca "amaggena amaggaṁ paveseti, āpatti thullaccayassā"ti imassa suttassa[1] vasena veditabbaṁ. **Maṅgusā**ti nakulā. **Etameva hi atthan**ti yo naṁ ajjhāpajjati, taṁ parājetīti imamatthaṁ vuttānaṁyeva pārājikādisaddānaṁ nibbacanappasaṅge imissā parivāragāthāya pavattattā. **Bhaṭṭho**ti sāsanato parihīno. **Niraṅkato**ti nirākato. **Etan**ti āpattirūpaṁ pārājikaṁ. **Chinno**ti antarākhaṇḍito.

Pakatattehi bhikkhūhīti ettha **pakatattā** nāma pārājikaṁ anāpannā anukkhittā ca. Keci pana "pakatattehi bhikkhūhi ekato kattabbattāti aṭṭhakathāyaṁ vuttattā pakatattabhūtehi alajjīhipi saddhiṁ uposathādisaṁghakammakaraṇe doso natthī"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ, iminā vacanena tassa atthassa asijjhanato. Yadi hi saṁghakammaṁ karīyati, pakatatteheva karīyati, na apakatattehīti evaṁ apakatattehi sahasaṁvāsapaṭikkhepaparaṁ idaṁ vacanaṁ, na pana pakatattehi sabbehi alajjī-ādīhi ekato saṁghakammaṁ kattabbamevāti. Evaṁ saṁvāsavidhānaparaṁ pakatattesupi sabhāgāpattiṁ āpannehi aññamaññañca alajjīhi ca saddhiṁ ekato kammakaraṇassa paṭikkhittattā. Vuttañhi "sace sabbo saṁgho sabhāgāpattiyā sati vuttavidhiṁ akatvā uposathaṁ karoti, vuttanayeneva sabbo saṁgho āpattiṁ āpajjatī"ti-ādi[2]. "Yattha āmisaparibhogo vaṭṭati, dhammaparibhogopi tattha vaṭṭatī"ti alajjīhi saha paribhogo ca aṭṭhakathāyaṁ paṭikkhitto ekato kammakaraṇassāpi dhammaparibhogattā. Tasmā yathā hi **pāḷiyaṁ** pārājikāpatti-āpajjanakapuggalaniyamatthaṁ yvāyaṁ ñatticatutthena kammena -pa- upasampanno, ayaṁ imasmiṁ atthe adhippeto bhikkhūti imasmiṁ vacane sabbepi ñatticatutthakammena upasampannā pārājikāpajjanakapuggalāyevāti niyamo na sijjhati pārājikānāpajjanakānampi sekkhādīnaṁ sambhavā, atha kho ñatticatutthakammena upasampannesuyeva pārājikāpatti-āpajjanakā alajjī bālaputhujjanā labbhanti, na pana ehibhikkhu-ādīsūti evaṁ niyamo sijjhati, evamidhāpi pakatattesuyeva ekato kammakaraṇārahā anāpattikā lajjī kukkuccakā sikkhākāmā

1. Vi 1. 41 piṭṭhe. 2. Kaṅkhā-Ṭṭha 92 piṭṭhe.

upalabbhanti, na apakatattesūti evameva niyamo sijjhati apakatattānaṁ gaṇapūraṇattābhāvena asaṁvāsikattaniyamato. Alajjino pana gaṇapūrakā hutvā kammassa sādhanato asaṁvāsikesu na gahitā kattabbavidhiṁ akatvā tehi saha madditvā kammaṁ karontānaṁ āpatti alajjitā ca na vigacchatīti veditabbaṁ. "Eko alajjī alajjīsatampi karotī"ti[1] hi vuttaṁ, teneva vakkhati "sabbepi lajjino etesu kammādīsu saha vasantī"ti-ādi[2]. Ayañcattho upari vitthārato āvi bhavissati.

Tathāti[3] sīmāparicchinnehīti-ādiṁ parāmasati. Ekato vandanabhuñjana gāmappavesana vattapaṭivattakaraṇa uggaha paripucchā sajjhāyakaraṇādisāmaggikiriyāvasena bhagavatā paññattasikkhāpadasikkhanaṁ samasikkhatā nāma, tañca lajjīheva samaṁ sikkhitabbaṁ, na alajjīhīti dassetuṁ "paññattaṁ pana -pa- samasikkhatā nāmā"ti vuttaṁ. Tattha anatikkamanavasena uggahaparipucchādivasena ca lajjīpuggalehi samaṁ ekato sikkhitabbā samasikkhāti sikkhāpadāni vuttāni, tāsaṁ samasikkhanaṁ yathāvuttanayena lajjīhi sikkhitabbabhāvo samasikkhatā nāmāti adhippāyo. Yathāvuttesu ekakammādīsu alajjīnaṁ lajjidhamme anokkante lajjīhi saha saṁvāso natthi, tato bahiyeva te sandissantīti āha **sabbepi lajjino**ti-ādi.

56. Yaṁ taṁ vuttanti sambandho. **Vatthumeva na hotī**ti suvaṇṇādīhi kata-itthirūpānaṁ aṅgajātesupi nimittavohāradassanato tattha pārājikāsaṅkānivattanatthaṁ vuttaṁ. Teneva vinītavatthūsu lepacittādivatthūsu sañjātakukkuccassa pārājikena anāpatti vuttā.

Paṭhamacatukkavaṇṇanā

57. **Assā**ti ākhyātapadanti tassa atthaṁ dassento "hotī"ti āha, bhāveyyāti attho, hotīti vuttaṁ hoti. Dutiye atthavikappe "hotī"ti idaṁ vacanaseso.

58. **Sādiyantassevā**ti ettha sādiyanaṁ nāma sevetukāmatācittassa uppādanamevāti āha "paṭisevanacittasamaṅgissā"ti. **Paṭipakkhan**ti

1. Vi-Ṭṭha 2. 273 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 1. 224 piṭṭhe. 3. Tattha (Sī)

aniṭṭhaṁ ahitaṁ. "Bhikkhūnaṁ paccatthikā bhikkhupaccatthikā"ti vutte upari vuccamānā rājapaccatthikādayopi idheva pavisantīti taṁ nivattanatthaṁ **bhikkhū eva paccatthikā**ti rājapaccatthikānurūpena attho dassito. **Tasmiṁ khaṇe**ti pavesanakkhaṇe. Aggato hi yāva mūlā pavesanakiriyāya vattamānakālo pavesanakkhaṇo nāma. **Paviṭṭhakāle**ti aṅgajātassa yattakaṁ ṭhānaṁ pavesanārahaṁ, tattakaṁ anavasesato paviṭṭhakāle, pavesanakiriyāya niṭṭhitakkhaṇeti attho. Evaṁ paviṭṭhassa uddharaṇārambhato antarā ṭhitakāle ṭhitaṁ aṅgajātaṁ, tassa ṭhiti vā **ṭhitaṁ** nāma, **aṭṭhakathāyaṁ**[1] pana mātugāmassa sukkavissaṭṭhiṁ patvāsabbathā vāyāmato oramitvā ṭhitakālaṁ sandhāya "sukkavissaṭṭhisamaye"ti vuttaṁ, tadubhayampi ṭhitamevāti gahetabbaṁ. **Uddharaṇaṁ** nāma yāva aggā nīharaṇakiriyāya vattamānakāloti āha "nīharaṇakāle paṭisevanacittaṁ upaṭṭhāpetī"ti.

Ettha ca yasmā parehi upakkamiyamānassa aṅgajātādikāyacalanassa vijjamānattā sevanacitte upaṭṭhitamatte tasmiṁ khaṇe cittajarūpena sañjāyamānaṁ aṅgajātādicalanaṁ iminā sevanacittena uppāditameva hoti. Apica sevanacitte uppanne parehi anupakkamiyamānassāpi aṅgajāte calanaṁ hoteva, tañca tena kataṁ nāma hoti, tasmā kāyacittato samuṭṭhitaṁ pārājikāpattiṁ so āpajjatiyeva **ubbhajāṇumaṇḍalikā**[2] viya. Tatthāpi hi "adhakkhakaṁ ubbhajāṇumaṇḍalaṁ āmasanaṁ vā -pa- paṭipīḷanaṁ vā sādiyeyyā"ti[3] sādiyanamatteyeva āpatti vuttā, bhikkhuno kāyasaṁsagge pana "kāyasaṁsaggaṁ samāpajjeyyā"ti[4] attano upakkamassa āpattinimittabhāvena vuttattā itthiyā phusiyamānassa kāyasaṁsaggarāge ca itthiyā sañjanitakāyacalane ca vijjamānepi attano payogābhāvena anāpattiyeva vuttāti gahetabbaṁ. Keci pana "paṭhamasaṁghādisesavisayepi parehi balakkārena hatthādīhi upakkamiyamānassa mocanassādo ca uppajjati, tena ca asucimhi mutte saṁghādiseso, amutte thullaccayaṁ evā"ti vadanti. **Aṅgārakāsun**ti aṅgārarāsiṁ, aṅgārapuṇṇāvāṭaṁ vā. Itthiyā upakkamiyamāne asādiyanaṁ nāma na sabbesaṁ

1. Vi-Ṭṭha 1. 226 piṭṭhe. 2. Vi 2. 276 piṭṭhe. 3. Vi 2. 276 piṭṭhe. 4. Vi 3. 173 piṭṭhe.

visayoti āha **imañhī**ti-ādi. **Ekādasahi aggīhī**ti rāgadosamohajāti jarā maraṇa soka parideva dukkha domanassupāyāsasaṅkhātehi ekādasaggīhi. **Assā**ti asādiyantassa. **Catukkaṁ nīharitvā ṭhapesī**ti ettha ekapuggalavisayatāya ekopi anāpattivāro pavesana paviṭṭha ṭhita-uddharaṇasaṅkhātānaṁ catunnaṁ padānaṁ vasena "catukkan"ti vutto. **Paṭhamacatukkakathā**ti ettha pana anāpattivārena saddhiṁ pañcannaṁ vārānaṁ vuttanayena "pañca catukkā"ti vattabbepi ekamaggavisayatāya tesaṁ ekattaṁ āropetvā paṭhamacatukkatā vuttā. Teneva vakkhati **tiṇṇaṁ maggānaṁ vasena tīṇi suddhikacatukkānī**ti-ādi.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā

59-60. **Mattan**ti surādīhi mattaṁ. Akkhāyitanimittā idha uttarapadalopena akkhāyitasaddena vuttāti āha "akkhāyitanimittan"ti. **Jāgarantin**ti-ādi visesanarahitattā "suddhikacatukkānī"ti vuttaṁ. **Samānācariyakātherā**ti ekācariyassa uddesantevāsikā. Gaṅgāya aparabhāgo **aparagaṅgaṁ. Vatare**ti garahatthe nipāto. **Evaṁ vinaya-garukānan**ti iminā upari upatissattherena vuccamānavinicchayassa garukaraṇīyatāya kāraṇaṁ vuttaṁ. **Sabbaṁ pariyādiyitvā**ti sabbaṁ pārājikakhettaṁ anavasesato gahetvā. Yadi hi sāvasesaṁ katvā paññapeyya, alajjīnaṁ tattha lesena ajjhācārasoto pavattatīti āha "sotaṁ chinditvā"ti. Sahaseyyādipaṇṇattivajjasikkhāpadesuyeva[1] sāvasesaṁ katvāpi paññāpanaṁ sambhavati, na lokavajjesūti āha **idañhī**ti-ādi. **Sahaseyyasikkhāpade**[2] hi kiñcāpi yebhuyyacchanne yebhuyyaparicchanne heṭṭhimaparicchedato pācittiyaṁ dassitaṁ, upaḍḍhacchanne upaḍḍhaparicchanne dukkaṭaṁ, tathāpi sāvasesattā paññattiyā yebhuyyacchanna-upaḍḍhaparicchannādīsupi **aṭṭhakathāyaṁ**[3] pācittiyameva dassitaṁ. Idha pana niravasesattā paññattiyā bhagavatā dassitaṁ yebhuyyena akkhāyitanimittato heṭṭhā pārājikakkhettaṁ natthi, thullaccayādimeva tattha labbhati.

Upatissattherena vuttasseva vinicchayassa aññampi upatthambhakāraṇaṁ dassento **apicā**ti-ādimāha. Nimitte appamattikāpi maṁsarāji sace

---

1. Vi 2. 26 piṭṭhe. 2. Vi 2. 27 piṭṭhe. 3. Vi-Ṭṭha 2. 15 piṭṭhe.

avasiṭṭhā hoti, taṁ yebhuyyakkhāyitameva hoti, tato paraṁ pana sabbaso khāyite nimitte dukkaṭamevāti dassento āha "tato paraṁ thullaccayaṁ natthī"ti. Keci panettha vaccamaggādiṁ cattāro koṭṭhāse katvā "tesu dve koṭṭhāse atikkamma yāva tatiyakoṭṭhāsassa pariyosānā khāyitaṁ yebhuyyakkhāyitaṁ nāma, tato paraṁ thullaccayaṁ natthi, yāva catutthakoṭṭhāsassa pariyosānā khāyitaṁ, tampi dukkaṭavatthuyevā"ti ca vadanti, taṁ na yuttaṁ. **Matasarīrasmiṁyeva veditabban**ti mataṁ yebhuyyena akkhāyitanti-ādivacanato vuttaṁ. **Yadipi nimittan**ti-ādi jīvamānakasarīrameva sandhāya vuttaṁ tasseva adhikatattā. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṁ**[1] "jīvamānakasarīrassa vuttappakāre magge sacepi tacādīni anavasesetvā sabbaso chinne"ti-ādi vuttaṁ. **Sabbaso khāyitan**ti nimittamaṁsaṁ sabbaṁ chinnanti attho. **Nimittasaṇṭhānan**ti chinnamaṁsassa anto yāva muttavatthikosā chiddākāro abbhantarachavicammamatto itthinimittākāro, tenāha "pavesanaṁ jāyatī"ti. **Nimittasaṇṭhānaṁ pana anavasesetvā**ti pavesanārahachiddākārena ṭhita-abbhantaramaṁsādiṁ anavasesetvā. Etena yāva paveso labbhati, tāva maggoyevāti dasseti. **Nimittato patitāya maṁsapesiyā**ti idaṁ nimittasaṇṭhānavirahitaṁ abbhantaramaṁsakhaṇḍaṁ sandhāya vuttaṁ. Nimittasaṇṭhānaṁ akopetvā samantato chinditvā uddhaṭamaṁsapesiyā pana matasarīre yebhuyyena akkhāyitanimitte viya upakkamantassa pārājikameva.

Evaṁ jīvamānakamanussasarīre labbhamānavisesaṁ dassetvā idāni matasarīre dassetuṁ **matasarīre panā**ti-ādimāha. **Vatthikosesū**ti purisānaṁ aṅgajātakosacammesu. "Navadvāro mahāvaṇo"ti-ādi[2] vacanato manussānaṁ akkhināsādīni vaṇasaṅkhepena thullaccayakkhettānīti tesupi thullaccayaṁ vuttaṁ, evaṁ manussānaṁ matasarīrepi, tenāha **mate allasarīre**ti-ādi. Tattha **allasarīre**ti akuthitaṁ sandhāya vuttaṁ. **Pārājikakkhette**ti yebhuyyena akkhāyitampi sandhāya vuttaṁ. **Thullaccayakkhette**ti upaḍḍhakkhāyitādimpi sandhāya vuttaṁ. Ettha ca akkhināsādithullaccayakkhettesu yebhuyyena akkhāyitesupi thullaccayaṁ, upaḍḍhakkhāyitādīsu dukkaṭanti veditabbaṁ. **Sabbesampī**ti yathāvuttahatthi-ādīhi aññesaṁ

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 113 piṭṭhe. 2. Khu 11. 78 piṭṭhe.

tiracchānānaṁ saṅgaṇhanatthaṁ vuttaṁ. Tiracchānagatānaṁ akkhikaṇṇavaṇesu dukkaṭaṁ pana aṭṭhakathāppamāṇena gahetabbaṁ, "amaggena amaggaṁ paveseti, āpatti thullaccayassā"ti[1] hi sāmaññato vuttaṁ, na pana manussānanti visesetvā. Yadi hi manussānaññeva vaṇesu thullaccayaṁ siyā, hatthi-assādīnaṁ nāsavatthikosesupi paṭaṅgamukhamaṇḍūkassa mukhasaṇṭhānepi ca vaṇasaṅkhepato thullaccayaṁ na vattabbaṁ siyā, vuttañca. Tasmā aṭṭhakathācariyā evettha pamāṇaṁ. Matānaṁ tiracchānagatānanti matakena sambandho.

Methunarāgena vatthikosaṁ pavesentassa thullaccayaṁ vuttanti āha "vatthikosaṁ appavesento"ti. **Methunarāgo** ca nāma kāyasaṁsaggarāgaṁ mocanassādañca muñcitvā visuṁ dvayaṁdvayasamāpattiyā rāgo, so ca purisādīsupi uppajjati, tena ca apārājikakkhette itthisarīrepi upakkamantassa asucimhi muttepi saṁghādiseso na hoti, khettānurūpaṁ thullaccayadukkaṭameva hotīti veditabbaṁ. **Appavesento**ti iminā tīsu maggesu pavesanādhippāye asatipi methunarāgena bahi ghaṭṭanaṁ sambhavatīti dasseti, teneva thullaccayaṁ vuttaṁ, itarathā pavesanādhippāyena bahi chupantassa methunassa pubbapayogattā dukkaṭameva vattabbaṁ siyā. **Nimittena nimittaṁ chupati thullaccayan**ti idañca "na ca bhikkhave rattacittena aṅgajātaṁ chupitabbaṁ, yo chupeyya, āpatti thullaccayassā"ti[2] imassa cammakkhandhake āgatassa suttassa vasena vuttaṁ. Tattha ca kesañci aññathāpi atthavikappassa bījaṁ dassento **mahā-aṭṭhakathāyaṁ panā**ti-ādimāha. **Mukheneva chupanaṁ sandhāyā**ti oṭṭhajivhādimukhāvayavena chupanaṁ sandhāya. **Oḷārikattā**ti ajjhācārassa thullattā. **Taṁ sandhāyabhāsitan**ti taṁ yathāvuttasuttaṁ. Suttañhi ajjhācāraṁ sandhāya paṭicca vuttattā "sandhāyabhāsitan"ti vuccati. **Suṭṭhu sallakkhetvā**ti piṭṭhiṁ abhiruhantānaṁ aṅgajātamukheneva nimittachupanassa sambhavaṁ methunarāgīnañca aṅgajātena chupanasseva anurūpatañca sutte ca "mukhenā"ti avuttatañca aññañca nayaṁ yathābalaṁ suṭṭhu sallakkhetvāti attho. **Saṁghādiseso**ti manussitthiṁ sandhāya vuttaṁ. **Passāvamaggan**ti idaṁ **cammakkhandhake** nidānavasena vuttaṁ. Itaramaggadvayaṁ pana nimittamukhena chupantassa vaṇasaṅkhepena thullaccayameva. **Vuttanayenevā**ti methunarāgeneva. Nimittamukhena pana vinā methunarāgena manussitthiyā vā tiracchānagatitthiyā vā

1. Vi 1. 41 piṭṭhe. 2. Vi 3. 280 piṭṭhe.

passāvamaggaṁ pakatimukhena chupantassa dukkaṭameva pakatimukhena pakatimukhachupane viya, itarathā tatthāpi thullaccayena bhavitabbaṁ, tañca na yuttaṁ khandhakasuttepi tathā avuttattā. **Kāyasaṁsaggarāgena dukkaṭan**ti nimittamukhena vā pakatimukhādiṁ itarakāyena vā kāyasaṁsaggarāgena chupantassa dukkaṭameva.

Ettha ca kāyasaṁsaggarāgena bahinimitte upakkamato ajānantasseva aṅgajātaṁ yadi pārājikakkhettaṁ chupati, tattha kiṁ hotīti? Keci tāva "methunarāgassa abhāvā manussitthiyā saṁghādiseso, sesesu vatthuvasena thullaccayadukkaṭānī"ti vadanti. Aññe pana "pavesanakkhaṇe phassassa sādiyanasambhavato balakkārena upakkamanakkhaṇe viya pārājikamevā"ti vadanti, idameva yuttataraṁ. Maggattayato hi aññasmiṁ padeseyeva kāyasaṁsaggādirāgabhedato āpattibhedo labbhati, na maggattaye. Tattha pana yena kenaci ākārena phassassa sādiyanakkhaṇe pārājikameva, teneva paropakkamena pavesanādīsu rāgabhedaṁ anuddharitvā sādiyanamattena pārājikaṁ vuttaṁ.

Santhatacatukkabhedakathāvaṇṇanā

61-2. **Paṭipannakassā**ti āraddhavipassakassa. **Upādinnakan**ti kāyindriyaṁ sandhāya vuttaṁ. **Upādinnakena phusatī**ti upādinnakasarīrena phusīyatīti kammasādhanena attho daṭṭhabbo. Atha vā evaṁ karonto bhikkhu kiñci upādinnakaṁ upādinnakena na phusatīti attho. **Lesaṁ oḍḍessantī**ti lesaṁ ṭhapessanti, parikappessantīti attho. **Santhatādibhedehi bhinditvā**ti santhatādivisesanehi visesetvā. **Santhatāyā**ti samudāye ekadesavohāro daḍḍhassa paṭassa chiddanti-ādīsu viya. Yathā hi paṭassa ekadesova vatthato[1] daḍḍhoti vuccati, taṁ ekadesavohāraṁ samudāye paṭe upacārato āropetvā puna taṁ samudāyaṁ daḍḍhappadesasaṅkhātachidda-sambandhībhāvena "daḍḍhassa paṭassa chiddan"ti voharanti, evamidhāpi itthiyā maggappadesavohāraṁ samudāyabhūtāya itthiyā āropetvā puna taṁ itthiṁ santhatamaggasambandhiniṁ katvā **santhatāya itthiyā vaccamaggenā**ti-ādi vuttaṁ. Sāratthadīpaniyaṁ[2] panettha "ekadese samudāyavohāro"ti vuttaṁ, taṁ

---

1. Ekadese daḍḍhe paṭo (?)
2. Sārattha-Ṭī 2. 92 piṭṭhe.

na yuttaṁ avayavavohārena samudāyasseva patīyamānattā. Itarathā hi santhatāya vaccamaggenāti itthiliṅgatā maggasambandhitā ca na siyā, ekadese samudāyopacārassa pana ekadesova attho sākhāya chijjamānāya rukkho chijjatīti-ādīsu viya.

Vatthādīni maggassa anto appavesetvā bahiyeva veṭhanaṁ sandhāya "paliveṭhetvā"ti vuttaṁ. Samudāye avayavūpacāreneva bhikkhupi **santhato nāmā**ti-ādi vuttaṁ. **Yattake paviṭṭhe**ti tilabījamatte paviṭṭhe. Akkhināsādīnaṁ santhatattepi[1] yathāvatthukamevāti āha **thullaccayakkhette thullaccaya**nti-ādi. **Khāṇuṁ ghaṭṭentassa dukkaṭa**nti itthinimittassa anto khāṇuṁ pavesetvā samatalaṁ, atirittaṁ vā ṭhitaṁ khāṇuṁ sace ghaṭṭeti, ghaṭṭentassa dukkaṭaṁ pavesābhāvato. Sace pana īsakaṁ anto allokāse pavesetvā ṭhitaṁ anupādinnameva khāṇusīsaṁ aṅgajātena chupati, pārājikameva. **Tassa tala**nti veḷunaḷādikassa antotalaṁ. **Bahiddhā khāṇuke**ti anto pavesitaveḷupabbādikassa bahi nikkhantasīsaṁ sandhāya vuttaṁ. **Yathā ca itthinimitte**ti-ādīsu yathā itthiyā passāvamagge khāṇuṁ katvā ghaṭṭanādikaṁ vuttaṁ, evaṁ sabbattha vaccamaggādīsupi lakkhaṇaṁ veditabbanti attho.

Rājapaccatthikādicatukkabhedakathāvaṇṇanā

65. **Kerāṭikā**ti vañcakā. Paṭhamaṁ itthidhuttameva dassetvā idāni itaradhuttepi saṅgahetvā dassetuṁ "itthidhuttasurādhuttādayo vā"ti vuttaṁ.

Āpattānāpattivāravaṇṇanā

66. Paṭiññātakaraṇaṁ natthi sevetukāmatā maggena maggappaṭipattīti[2] dvinnaṁ aṅgānaṁ siddhattā. Dūsitassa pana maggena maggappaṭipatti evamekaṁ aṅgaṁ siddhaṁ, sevetukāmatāsaṅkhātaṁ[3] sādiyanaṁ asiddhaṁ. Tasmā so pucchitvā "sādiyin"ti vuttapaṭiññāya nāsetabbo. **Tatthevā**ti vesāliyaṁ mahāvane eva. **Sabbaṅgagata**nti sabbakāyagataṁ. "Lohitaṁ viyā"ti vuttattā kesādīnaṁ vinimuttaṭṭhāne sabbatthāti gahetabbaṁ. **Niccameva ummattako**

---

1. Santhatatthepi (Sī) 2. Maggappaṭipattīnaṁ (Sī, Ka) 3. Pavesetukāmatā... (Ka)

hotīti yassa pittakosato pittaṁ calitvā sabbadā bahi nikkhantaṁ hoti, taṁ sandhāya vuttaṁ. Yassa pana pittaṁ calitvā pittakoseyeva ṭhitaṁ hoti, kadāci vā nikkhantaṁ puna nikkhamati, sopi antarantarā saññaṁ paṭilabhati bhesajjena ca pakati-ārogyaṁ paṭilabhatīti veditabbaṁ.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Pakiṇṇakanti vomissakanayaṁ. **Samuṭṭhānan**ti uppattikāraṇaṁ. **Kiriyā**ti-ādi nidassanamattaṁ akiriyādīnampi saṅgahato. Vedanāya saha kusalañca veditabbanti yojetabbaṁ. **Sabbasaṅgāhakavasenā**ti sabbesaṁ sikkhāpadānaṁ saṅgāhakavasena "kāyo vācā kāyavācā kāyacittaṁ vācācittaṁ kāyavācācittan"ti evaṁ vuttāni cha āpattisamuṭṭhānāni. Samuṭṭhānādayo hi āpattiyā eva honti, na sikkhāpadassa. Taṁtaṁsikkhāpadassa niyata-āpattiyā eva gahaṇatthaṁ pana sikkhāpadasīsena samuṭṭhānādīnaṁ kathanaṁ. Evañhi āpattiviseso paññāyati āpattisaddassa sabbāpattisādhāraṇattā, imesu pana chasu samuṭṭhānesu purimāni tīṇi acittakāni, pacchimāni sacittakāni. Samāsato taṁ[1] imaṁ pakiṇṇakaṁ viditvā veditabbanti sambandho. Cha samuṭṭhānāni etassāti **chasamuṭṭhānaṁ.** Evaṁ sesesupi.

Atthi kathinasamuṭṭhānanti-ādi samuṭṭhānasīsavasena dvisamuṭṭhāna-ekasamuṭṭhānānaṁ dassanaṁ. Terasa hi samuṭṭhānasīsāni paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṁ adinnādānasamuṭṭhānaṁ sañcarittasamuṭṭhānaṁ samanubhāsanasamuṭṭhānaṁ kathinasamuṭṭhānaṁ eḷakalomasamuṭṭhānaṁ padasodhammasamuṭṭhānaṁ addhānasamuṭṭhānaṁ theyyasatthasamuṭṭhānaṁ dhammadesanāsamuṭṭhānaṁ bhūtārocanasamuṭṭhānaṁ corīvuṭṭhāpanasamuṭṭhānaṁ ananuññātasamuṭṭhānanti. Tattha **atthi chasamuṭṭhānan**ti iminā sañcarittasamuṭṭhānaṁ vuttaṁ, pañcasamuṭṭhānassa abhāvato "atthi pañcasamuṭṭhānan"ti avatvā "atthi catusamuṭṭhānan"ti vuttaṁ, iminā ca addhānasamuṭṭhānaṁ ananuññātasamuṭṭhānañca saṅgahitaṁ. Yañhi paṭhamatatiyacatutthachaṭṭhehi samuṭṭhānehi

---

1. Idaṁ sikkhāpadaṁ (?)

samuṭṭhāti, idaṁ addhānasamuṭṭhānaṁ. Yaṁ pana dutiyatatiyapañcamachaṭṭhehi samuṭṭhāti, idaṁ ananuññātasamuṭṭhānaṁ. **Atthi tisamuṭṭhānan**ti iminā adinnādānasamuṭṭhānaṁ bhūtārocanasamuṭṭhānañca saṅgahitaṁ. Yañhi sacittakehi tīhi samuṭṭhāti, idaṁ adinnādānasamuṭṭhānaṁ. Yaṁ pana acittakehi tīhi samuṭṭhāti, idaṁ bhūtārocanasamuṭṭhānaṁ. **Atthi kathinasamuṭṭhānan**ti-ādinā pana avasesasamuṭṭhānasīsavasena dvisamuṭṭhānaṁ ekasamuṭṭhānañca saṅgaṇhāti. Tattha hi yaṁ tatiyachaṭṭhehi samuṭṭhāti, idaṁ kathinasamuṭṭhānaṁ nāma. Yaṁ pana paṭhamacatutthehi samuṭṭhāti, idaṁ eḷakalomasamuṭṭhānaṁ. Yaṁ chaṭṭheneva samuṭṭhāti, idaṁ dhuranikkhepasamuṭṭhānaṁ, "samanubhāsanasamuṭṭhānan"tipi tasseva nāmaṁ. Iti sarūpena aṭṭha āpattisīsāni dassitāni. Ādisaddena panettha avasesāni paṭhamapārājikasamuṭṭhāna padasodhamma theyyasattha dhammadesanā corīvuṭṭhāpanasamuṭṭhānāni pañcapi samuṭṭhānasīsāni saṅgahitāni. Tattha yaṁ kāyacittato samuṭṭhāti, idaṁ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṁ. Yaṁ dutiyapañcamehi samuṭṭhāti, idaṁ padasodhammasamuṭṭhānaṁ. Yaṁ catutthachaṭṭhehi samuṭṭhāti, idaṁ theyyasatthasamuṭṭhānaṁ. Yaṁ pañcameneva samuṭṭhāti, idaṁ dhammadesanāsamuṭṭhānaṁ. Yaṁ pañcamachaṭṭhehi samuṭṭhāti, idaṁ corīvuṭṭhāpanasamuṭṭhānaṁ. Ettha ca pacchimesu tīsu sacittakasamuṭṭhānesu ekekasamuṭṭhānavasena ekasamuṭṭhānāni tividhāni. Dvisamuṭṭhānāni pana paṭhamacatutthehi vā dutiyapañcamehi vā tatiyachaṭṭhehi vā catutthachaṭṭhehi vā pañcamachaṭṭhehi vā samuṭṭhānavasena pañcavidhānīti veditabbāni.

Evaṁ samuṭṭhānavasena sabbasikkhāpadāni terasadhā dassetvā idāni kiriyāvasena pañcadhā dassetuṁ **tatrāpī**ti-ādi vuttaṁ. **Kiñcī**ti sikkhāpadaṁ. **Kiriyato**ti pathavīkhaṇanādi[1] viya kāyavacīviññattijanitakammato. **Akiriyato**ti paṭhamakathinādi[2] viya kattabbassa akaraṇeneva. **Kiriyākiriyato**ti aññātikāya bhikkhuniyā hatthato cīvarapaṭiggahaṇādi[3] viya. **Siyā kiriyato, siyā akiriyato** rūpiyapaṭiggahaṇādi[4] viya, **siyā kiriyato, siyā kiriyākiriyato** kuṭikārādi[5] viya. Vītikkamasaññāya abhāvena vimokkho assāti **saññāvimokkhan**ti majjhepadalopīsamāso daṭṭhabbo. **Cittaṅgaṁ labhati**

---

1. Vi 2. 49 piṭṭhe. 2. Vi 1. 294 piṭṭhe. 3. Vi 1. 308 piṭṭhe.
4. Vi 1. 344 piṭṭhe. 5. Vi 1. 218 piṭṭhe.

sacittakasamuṭṭhāneheva samuṭṭhahanato. **Itaran**ti yassa cittaṅganiyamo natthi, taṁ anāpattimukhena cetaṁ saññādukaṁ vuttaṁ, āpattimukhena sacittakadukanti ettakameva viseso, atthato samānāva.

Kāyavacīdvārehi āpajjitabbampi kāyakamme vā vacīkamme vā saṅgayhati. Tattha bāhullavuttito adinnādāna[1] musāvādādayo[2] viyāti **atthi sikkhāpadaṁ kāyakamman**ti-ādinā kāyakammaṁ vacīkammañcāti dukameva vuttaṁ, vibhāgato pana kāyavacīkammena saddhiṁ tikameva hoti. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṁ**[3] vuttaṁ "sabbā ca kāyakammavacīkammatadubhayavasena tividhā hontī"ti. Tatoyeva idhāpi adinnādānādīsu[4] kāyakammavacīkammanti tadubhayavasena dassitaṁ. **Atthi pana sikkhāpadaṁ kusalan**ti-ādi āpattisamuṭṭhāpakacittavasena kāriye kāraṇopacārena vuttaṁ, na pana āpattiyā kusalādiparamatthadhammatāvasena āpattiyā sammutisabhāvattā. Kusalākusalādiparamatthadhamme upādāya hi bhagavatā āpattisammuti paññattā. Vakkhati hi "yaṁ kusalacittena āpajjati, taṁ kusalan"ti-ādi[5]. Na hi bhagavato āṇāyattā āpatti kusalādiparamatthasabhāvā hoti anupasampannānaṁ ādikammikānañca āpattippasaṅgato, tassā desanādīhi visuddhi-abhāvappasaṅgaho ca. Na hi kāraṇabalena uppajjamānā kusalādisabhāvā āpatti anupasampannādīsu nivattati, uppannāya ca tassā kenaci vināso na sambhavati. Sarasavināsato desanādinā ca āpatti vigacchatīti vacanamatthi, na pana tena akusalādi vigacchati. Pitughātādikammena hi pārājikaṁ āpannassa bhikkhuno gihiliṅgaṁ gahetvā bhikkhubhāvapariccāgena pārājikāpatti vigacchati, na pāṇātipātādi-akusalaṁ ānantariyādibhāvato. Tasmā dummaṅkūnaṁ niggahādidasa-atthavase[6] paṭicca bhagavatā yathāpaccayaṁ samuppajjamāne kusalākusalādināmarūpadhamme upādāya paññattā sammutiyeva āpatti, sā ca yathāvidhipaṭikammakaraṇena vigatā nāma hotīti veditabbaṁ, tenāha **dvattiṁseva hi āpattisamuṭṭhāpakacittānī**ti-ādi. Āpattisamuṭṭhāpakatteneva hettha kusalādīnaṁ āpattito bhedo siddho.

---

1. Vi 1. 50 piṭṭhe. 2. Vi 2. 1 piṭṭhe. 3. Kaṅkhā-Ṭṭha 112 piṭṭhe.
4. Vi 1. 55 piṭṭhe. 5. Vi-Ṭṭha 1. 235 piṭṭhe. 6. Vi 1. 24; Vi 5. 2 piṭṭhesu.

na hi taṁsamuṭṭhitassa tato abhedo yutto samuṭṭhānasamuṭṭhitabhedabyavahārupacchedappasaṅgato. **Sāratthadīpaniyaṁ**[1] pana āpattiyā paramatthato kusalattameva na sambhavati "āpattādhikaraṇaṁ siyā akusalaṁ, siyā abyākataṁ, natthi āpattāhikaraṇaṁ kusalan"ti vacanato, "akusalattaṁ pana abyākatattañca āpattiyā sambhavatī"ti saññāya kusalacittasamuṭṭhānakkhaṇepi rūpābyākatattaṁ āpattiyā samatthetuṁ yaṁ kusalacittena āpajjati, taṁ kusalaṁ, itarehi itaranti[2] imaṁ aṭṭhakathāvacanaṁ nissāya vuttaṁ "yaṁ kusalacittena āpajjatīti yaṁ sikkhāpadasīse gahitaṁ āpattiṁ kusalacitta-amaṅgī āpajjati, iminā pana vacanena taṁ kusalanti āpattiyā vuccamāno kusalabhāvo pariyāyato, na paramatthatoti dasseti. Kusalacittena hi āpattiṁ āpajjanto saviññattikaṁ aviññattikaṁ vā sikkhāpadavītikkamākārappavattaṁ rūpakkhandhasaṅkhātaṁ abyākatāpattiṁ āpajjatī"ti. Tattha yaṁ kusalacittena āpajjatīti imaṁ vacanaṁ uddissa "iminā pana vacanena taṁ kusalanti āpattiyā vuccamāno kusalabhāvo pariyāyato, na paramatthatoti dassetī"ti vuttaṁ, evaṁ itarehi itaranti vacanena "yaṁ akusalacittena āpajjahi, taṁ akusalaṁ, yaṁ abyākatacittena āpajjati, taṁ abyākatan"ti imassa atthassa vuttattā itarehīti vacanaṁ uddissa "imināpi vacanena itaranti āpattiyā vuccamāno akusalabhāvo abyākatabhāvo ca pariyāyato dassetī"ti vattabbaṁ. Evaṁ avatvā kusalapakkhe eva kathanassa kāraṇaṁ na passāma. Yaṁ pana āpattādhikaraṇaṁ siyā akusalanti-ādivacanaṁ kāraṇattena vuttaṁ, tampi akāraṇaṁ ( )[3] yaṁ akusalacittena āpajjati, taṁ akusalanti-ādinā heṭṭhā vuttanayena akusalādibhāvassa pariyāyadesitattā, āpattiyā kusalavohārassa ayuttatāya natthi āpattādhikaraṇaṁ kusalanti vuttattā ca. Āpattiyā hi kusalacittasamuṭṭhitattepi bhagavatā paṭikkhittabhāvena sāvajjadhammattā[4] kāraṇūpacārenāpi anavajjakusalavohāro na yutto sāvajjānavajjānaṁ aññamaññaviruddhattā. Yathā ākāsādisammutisaccānaṁ uppannatādivohāro viya jātijarābhaṅgānaṁ uppannatādivohāro anavaṭṭhānādidesato ayutto, evamidhāpi kusalavohāro ayutto viruddhattā. Akusalādivohāro pana

1. Sārattha-Ṭī 2. 98 piṭṭhe.
2. Vi-Ṭṭha 1. 235 piṭṭhe.
3. (Tathā hi) (Ka)
4. Sāvajjadhammatā (Sī, Ka)

yutto, kāraṇūpacārena pana akusalādisabhāvatā yathāvuttadosānativattanato. Suttassāpi hi yathā suttasuttānulomādīhi virodho na hoti, tatheva attho gahetabbo.

Yaṁ pana vuttaṁ "kusalacittena hi āpattiṁ āpajjanto -pa- rūpakkhandhasaṅkhātaṁ abyākatāpattiṁ āpajjatī"ti, taṁ ayuttameva rūpakkhandhassa khaṇikatāya āpattiyāpi desanādipaṭikammaṁ vināva paṭipassaddhippasaṅgato. Rūpaparamparā āpattīti ce? Tanna, paṭikammenāpi avigamappasaṅgato. Na hi rūpasantatidesanādīhi vigacchati sakāraṇāyattattā, iti sabbathā āpattiyā paramatthatā ayuttā, eteneva yaṁ vuttaṁ "nipajjitvā nirodhasamāpannassa sahaseyyavasena tathākārappavattarūpadhammasseva āpattibhāvato"ti-ādi, tampi paṭisiddhanti veditabbaṁ. Idha pana nirodhasamāpannānaṁ rūpadhammameva paṭicca uppannattā āpatti acittā avedanā, aññattha pana sacittā savedanāva, sabbatthāpi paññattisabhāvāti veditabbā. Teneva **duṭṭhadosasikkhāpadaṭṭhakathāyaṁ** āpattiyā akusalādisabhāvaṁ paraparikappitaṁ nisedhetuṁ "ādikammikassa anāpattivacanato -pa- paṇṇattimattameva āpattādhikaraṇanti veditabban"ti[1] sayameva vakkhati, tasmā "taṁtaṁkusalādidhammasamuppattiyā bhagavatā paññattā āpattisammuti samuṭṭhitā"ti ca, "yāva paṭippassaddhikāraṇā tiṭṭhatī"ti ca, "paṭippassaddhikāraṇehi vinassatī"ti ca voharīyati. Āpattiyā[2] ca sammutisabhāvattepi hi sañcicca taṁ āpajjantassa, paṭikiriyaṁ akarontassa ca anādare akusalarāsi ceva saggamaggantarāyo ca hotīti lajjino yathāvidhiṁ nātikkamanti, anatikkamanappaccayā ca tesaṁ anantappabhedā sīlādayo dhammā parivaḍḍhantīti gahetabbaṁ. Dvattiṁsevāti niyamo āpattinimittānaṁ kāyavacīviññattīnaṁ eteheva samuppajjanato kato, na pana sabbāpattīnampi eteheva samuppajjanato. Nipajjitvā niddāyantānañhi jhānanirodhasamāpannānañca aviññattijanakehi vipāka-appanācittehi ceva rūpadhammehi ca sahaseyyādi-āpatti sambhavati.

Dasāti kiriyāhetukamanoviññāṇadhātudvayena saha aṭṭha mahākiriyacittāni. Paññattiṁ ajānitvā iddhivikubbanādīsu abhiññānaṁ āpattisamuṭṭhāpakattaṁ veditabbaṁ. Ettha ca kiñci sikkhāpadaṁ akusalacittameva,

1. Duṭṭhadosasikkhāpadaṭṭhakathāyaṁ na dissati. 2. Yassā āpattiyā (Sī)

kiñci kusalābyākatavasena dvicittaṁ, kiñci ticittanti ayameva bhedo labbhati, nāññoti veditabbaṁ. **Kiriyāsamuṭṭhānan**ti parūpakkamena jāyamānaṁ aṅgajātādicalanaṁ sādiyanacittasaṅkhāte sevanacitte uppanne tena cittena samuppāditameva hotīti vuttaṁ itarathā "siyā kiriyasamuṭṭhānaṁ, siyā akiriyasamuṭṭhānan"ti vattabbato.

Yaṁ pana **sāratthadīpaniyaṁ**[1] vuttaṁ "kiriyasamuṭṭhānanti idaṁ yebhuyyavasena vuttaṁ parūpakkame sati sādiyantassa akiriyasamuṭṭhānabhāvato"ti-ādi, taṁ na gahetabbaṁ paṭhamapārājikassa akiriyasamuṭṭhānatāya pāḷi-aṭṭhakathāsu avuttattā. "Manodvāre āpatti nāma natthī"ti hi[2] vuttaṁ. Kathañhi nāma parūpakkamena methunaṁ sādiyanto attano aṅgajātādikāyacalanaṁ na sādiyeyya[3], sādiyanacittānuguṇameva pana sakalasarīre cittajarūpasamuppattiyā viññattipi sukhumā samuppannā eva hotīti daṭṭhabbaṁ, tenāha **kāyadvāreneva samuṭṭhānato kāyakamman**ti-ādi. **Cittaṁ panettha aṅgamattaṁ hotī**ti kāyaviññatti eva kāyakammabhāve kāraṇaṁ, na cittaṁ. Taṁ panettha kāyasaṅkhātāya viññattiyāyeva aṅgamattaṁ, na kāyakammabhāvassa, itarathā methunassa "manokamman"ti vattabbato, tenāha "na tassa vasena kammabhāvo labbhatī"ti. **Kammabhāvo**ti kāyakammabhāvo. **Sabbañcetan**ti etaṁ samuṭṭhānādikaṁ. **Sikkhāpadasīsenā**ti taṁtaṁsikkhāpadaniyata-āpattiyā eva gahaṇatthaṁ sikkhāpadamukhena.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

Idaṁ kinti kathetukāmatāpucchā. **Imā**ti-ādi vissajjanaṁ. Vinītāni āpattiṁ tvaṁ bhikkhu āpannoti-ādinā[4] bhagavatā vinicchinitāni vatthūni **vinītavatthūni.** Taṁ taṁ vatthuṁ uddharitvā dānato dassanato uddānabhūtā gāthā **uddānagāthā,** saṅgahagāthā, uddesagāthāti vuttaṁ hoti. **Vatthu gāthā**ti tena kho pana samayena aññataro bhikkhūti[4] ādikā vinītavatthupāḷiyeva tesaṁ tesaṁ vinītavatthūnaṁ ganthanato "vatthugāthā"ti

---

1. Sārattha-Ṭī 2. 98 piṭṭhe.
2. Kaṅkhā-Ṭṭha 112; Vi-Ṭṭha 2. 270 piṭṭhesu.
3. Sādiyeyya (Sī, Ka)
4. Vi 1. 42 piṭṭhādīsu.

vuttā, na chandovicibhilakkhaṇena. Uddānagāthānaṁ vatthu vatthugāthāti evaṁ vā ettha attho daṭṭhabbo. **Etthā**ti vinītavatthūsu. **Dutiyādīnan**ti dutiyapārājikādīnaṁ. Yaṁ passitvā cittakārādayo sippikā cittakammādīni sikkhanti, taṁ **paṭicchannakarūpaṁ,** paṭimārūpanti attho.

67. **Purimāni dve**ti makkaṭīvajjiputtakavatthūni dve. Tānipi bhagavatā vinītabhāvena puna vinītavatthūsu pakkhittāni. Tattha tassa kukkuccaṁ ahosīti-ādi pana kiñcāpi tesaṁ paṭhamaṁ kukkuccaṁ na uppannaṁ, bhikkhūhi pana bhagavatā ca garahitvā vuttavacanaṁ sandhāya pacchā uppannattaṁ sandhāya vuttaṁ. Bhagavato etamatthaṁ ārocesunti-ādi ca bhikkhūhi ānandattherena ca paṭhamaṁ bhagavato ārocite, bhagavatā ca tesaṁ pārājikatte pakāsite bhītā te sayampi gantvā attano kukkuccaṁ pacchā ārocenti eva. Saccaṁ kira tvanti-ādinā bhagavatā puṭṭhā pana "saccaṁ bhagavā"ti paṭijānanavasenāpi ārocenti. Bhagavāpi āpattiṁ tvanti-ādinā tesaṁ pārājikattaṁ vinicchinoti eva. Anupaññattikathāyaṁ pana taṁ sabbaṁ avatvā anupaññattiyā anuguṇameva kiñcimattaṁ vuttaṁ, idhāpi tesaṁ vatthūnaṁ bhagavatā vinītabhāvadassanatthaṁ evaṁ vuttanti veditabbaṁ. Keci imaṁ adhippāyaṁ amanasikatvā "aññānevetāni vatthūnī"ti vadanti. **Kuse**ti kusatiṇāni. **Kesehī**ti manussakesehi.

68. **Vaṇṇapokkharatāyā**ti ettha pokkhalaṁ nāma samiddhaṁ sundarañca, tassa bhāvo "pokkharatā"ti ra-kāraṁ katvā vutto, samiddhatā sundaratāti attho. **Padhaṁsesī**ti abhibhavi. **Na limpatī**ti na allīyati.

69. Evarūpā parivattaliṅgā bhikkhuniyo atthato ekato upasampannāpi ubhatosaṁghe upasampannāsuyeva saṅgayhanti bhikkhūpasampadāya bhikkhunī-upasampadatopi ukkaṭṭhattā. **Pāḷiyaṁ** "tāhi āpattīhi anāpattin"ti upayogavacanaṁ katvā anujānāmīti padena sambandhitabbaṁ. Itthiliṅganti thanādikaṁ itthisaṇṭhānaṁ vuttanti āha "purisa -pa- itthisaṇṭhānaṁ uppannan"ti. Taṁ nānantarikato pana "purisindriyampi antarahitaṁ, itthindriyañca uppannan"ti vuttameva hoti, evaṁ uparipi liṅgaggahaṇeneva itthindriyādiggahaṇaṁ veditabbaṁ. **Tā**ti āpattiyo, tassa vuṭṭhātunti iminā sambandho, tāhi āpattīhi

vuṭṭhāpetunti attho. Kathanti āha **tā sabbāpi bhikkhunīhi kātabban**ti-ādi. Tena paṭicchannāyapi appaṭicchannāyapi garukāpattiyā pakkhamānattacaraṇādikaṁ vidhiṁ dasseti.

Okkantikavinicchayoti pasaṅgānuguṇaṁ otaraṇakavinicchayo. **Balava-akusalenā**ti paradārikakammādinā. **Dubbalakusalenā**ti yathāvuttabalavākusalopahatasattinā tato eva dubbalabhūtena kusalena. **Dubbala-akusalenā**ti purisabhāvuppādakabrahmacariyādibalavakusalopahatasattinā tato eva dubbalabhūtena paradārikādi-akusalena. Sugatiyaṁ bhāvadvayassa kusalakammajattā akusaleneva vināso kusaleneva uppattīti āha **ubhayampī**ti-ādi. Duggatiyaṁ pana akusaleneva ubhinnampi uppatti ca vināso ca, tattha dubbalabalavabhāvova viseso.

"Ehi mayaṁ gamissāmā"ti bhikkhuniyā saddhiṁ saṁvidhāya ekaddhānagamane pācittiyāpattiparihāratthaṁ vuttaṁ "saṁvidahanaṁ parimocetvā"ti. Tena ekagāmakkhettepi bahigāmato antaragharaṁ saṁvidhāya gamanampi āpattikaramevāti dasseti. Parimocanavidhiṁ dassento āha **mayan**ti-ādi. **Bahigāme**ti gāmantare. Dutiyikā bhikkhunī pakkantā vā hotīti-ādinā[1] vutta-anāpattilakkhaṇaṁ anulometīti vuttaṁ "gāmantara -pa- anāpattī"ti. **Kopetvā**ti pariccajitvā. **Lajjiniyo -pa- labbhatī**ti liṅgaparivattanadukkhapīḷitassa saṅgahepi asati hīnāyāvattanampi bhaveyyāti "āpadāsū"ti vutta-anāpatti-anulomena vuttaṁ. Tāya dutiyikaṁ gahetvāva gantabbaṁ. **Alajjiniyo -pa- labbhatī**ti alajjinīhi saddhiṁ ekakammādisaṁvāse āpattisambhavato tā asantapakkhaṁ bhajantīti vuttaṁ, imināpetaṁ veditabbaṁ "alajjinīhi saddhiṁ paribhogo na vaṭṭatī"ti. Yadi hi vaṭṭeyya, tatopi dutiyikaṁ vinā gāmantaragamanādīsu āpatti eva siyā saṅgāhikattā tāsaṁ saṅgāhikalajjinigaṇato viya. **Ñātikā na honti -pa- vaṭṭatīti vadantī**ti iminā aṭṭhakathāsu anāgatabhāvaṁ dīpeti. Tatthāpi vissāsikañātikabhikkhuniyo vinā bhikkhunibhāve aramantassa[2] mānapakatikassa āpadāṭṭhānasambhavena[3] taṁ vacanaṁ appaṭikkhittampi tadaññesaṁ na vaṭṭatiyevāti gahetabbaṁ. **Bhikkhubhāvepī**ti

1. Vi 2. 296 piṭṭhe. 2. Āmantayassa (Ka) 3. Apadaṭṭhānasambhavena (Sī, Ka)

bhikkhukālepi. **Taṁ nissāyā**ti taṁ nissayācariyaṁ katvā. **Upajjhā gahetabbā**ti upasampadāgahaṇatthaṁ upajjhā gahetabbā.

Vinayakammanti vikappanaṁ sandhāya vuttaṁ. **Puna kātabban**ti puna vikappetabbaṁ. **Puna paṭiggahetvā sattāhaṁ vaṭṭatī**ti "anujānāmi bhikkhave bhikkhunīnaṁ sannidhiṁ bhikkhūhi, bhikkhūnaṁ sannidhiṁ bhikkhunīhi ca paṭiggāhāpetvā paribhuñjitun"ti[1] vacanato puna paṭiggahetvā paribhuñjituṁ vaṭṭatīti dassanatthaṁ vuttaṁ. **Sattame divase**ti idañca nissaggiyaṁ anāpajjitvāva punapi sattāhaṁ paribhuñjituṁ vaṭṭatīti dassanatthaṁ vuttaṁ. **Pakatatto**ti aparivattaliṅgo. **Rakkhatī**ti taṁ paṭiggahaṇavijahanato rakkhati, avibhattatāya paṭiggahaṇaṁ na vijahatīti adhippāyo.

Sāmaṁ gahetvāna nikkhipeyyāti sahatthena paṭiggahetvāna nikkhipeyya. **Paribhuñjantassa āpattī**ti liṅgaparivatte jāte puna appaṭiggahetvā paribhuñjantassa āpatti.

Hīnāyāvattanenāti ettha keci "pakatattassa bhikkhuno sikkhaṁ appaccakkhāya 'gihī bhavissāmī'ti gihiliṅgaggahaṇaṁ hīnāyāvattanan"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ tattakena[2] bhikkhubhāvassa avijahanato. Aññe pana "pārājikaṁ āpannassa bhikkhupaṭiññaṁ pahāya gihiliṅgabhāvūpagamanampi hīnāyāvattanan"ti vadanti, taṁ yuttameva. Pārājikaṁ āpanno hi taṁ paṭicchādetvā yāva bhikkhupaṭiñño hoti, tāva bhikkhu eva hoti bhikkhūnameva pārājikassa paññattattā. "Yo pana bhikkhū"ti hi vuttaṁ. Tathā hi so saṁvāsaṁ sādiyantopi theyyasaṁvāsako na hoti, sahaseyyādi-āpattiñca na janeti, attānaṁ omasantassa pācittiyañca janeti. Vuttañhi—

> "Asuddho hoti puggalo aññataraṁ pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsaṁ kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādassā"ti[3].

Eke pana "pārājikaṁ āpannānaṁ dosaṁ paṭijānitvā gihiliṅgaggahaṇaṁ nāma sikkhāpaccakkhāne samodhānaṁ gacchati tenāpi paṭiññāya bhikkhubhāvassa vijahanato. Teneva vinayavinicchayādīsu hīnāyāvattanaṁ sikkhāpaccakkhāne

---

1. Vi 4. 462 piṭṭhe. 2. Ettakena (Sī) 3. Vi 1. 254 piṭṭhe.

samodhānetvā visuṁ taṁ na vuttaṁ. Tasmā bhikkhunīnaṁ vibbhamitukāmatāya gililiṅgaggahaṇaṁ idha hīnāyāvattanaṁ tāsaṁ sikkhāpaccakkhānassa abhāvato. Tāsaṁ paṭiggahaṇavijahanassāpi sabbaso vattabbattā"ti vadanti, tampi appaṭibāhiyameva. Tasmā pārājikānaṁ[1] bhikkhunīnañca "uppabbajissāmī"ti gihiliṅgaggahaṇaṁ hīnāyāvattananti gahetabbaṁ. Vibbhamotipi etasseva nāmaṁ, teneva taṁ **khuddasikkhāyaṁ**[2] "acchedavissajjanagāhavibbhamā"ti adhiṭṭhānavijahane vibbhamanāmena vuttaṁ.

Anapekkhavissajjanenāti aññassa adatvāva anatthikasseva paṭiggahitavatthūnaṁ bahi chaḍḍanena. Keci "paṭiggahitavatthūsu sāpekkhassa pure paṭiggahitabhāvato parimocanatthaṁ tattha paṭiggahamattassa vissajjanampi anapekkhavissajjanameva cīvarādi-adhiṭṭhānapaccuddhāro viyā"ti vadanti, taṁ na sundaraṁ tathāvacanābhāvā. Yatheva hi cīvarādīsu anapekkhavissajjanena adhiṭṭhānavijahanaṁ vatvāpi visuṁ paccuddhāro ca vutto, evamidhāpi vattabbaṁ, yathā ca cīvarādīsu kāyapaṭibaddhesupi paccuddhārena adhiṭṭhānaṁ vigacchati, na evamidha. Idha pana paṭiggahitavatthusmiṁ anapekkhassāpi kāyato mutteyeva tasmiṁ paṭiggahaṇaṁ vijahati. Tathā hi vuttaṁ "satakkhattumpi pariccajatu, yāva attano hatthagataṁ paṭiggahitamevā"ti[3]. Anapekkhavissajjanenāti ettha ca "anapekkhāyā"ti ettakameva vattabbaṁ anapekkhataṁ muñcitvā idha visuṁ vissajjanassa abhāvā. Na hettha paccuddhāre viya vissajjanavidhānamatthi. Apica paṭiggahaṇamattavissajjane sati pure paṭiggahitopi āhāro bhuñjitukamyatāya uppannāya paṭiggahaṇamattaṁ vissajjetvā puna paṭiggahetvā yathāsukhaṁ bhuñjitabbo siyāti[4], tathā ca **sannidhikārakasikkhāpade** vuttā sabbāpi vinicchayabhedā niratthakā eva siyuṁ. Vuttañhi tattha—

> "Gaṇṭhikapattassa vā gaṇṭhikantare sneho paviṭṭho hoti -pa- tādise pattepi punadivase bhuñjantassa pācittiyan"ti-ādi[5].

Tattha pana "paṭiggahaṇaṁ anapekkhacittena vissajjetvā bhuñjitabban"ti ettakameva vattabbaṁ, na ca vuttaṁ. Katthaci īdisesu ca gaṇṭhikapattādīsu paṭiggahaṇe apekkhā kassacipi nattheva tappahānāya vāyāmato, tathāpi tattha gata-āmise paṭiggahaṇaṁ na vigacchati. Kasmā? Bhikkhussa patte puna

1. Pārājikaṁ āpannānaṁ (?) 2. Cīvare (25 gāthā) 3. Vi-Ṭṭha 3. 114 piṭṭhe.
4. Siyā, (?) 5. Vi-Ṭṭha 3. 104 piṭṭhe.

bhuñjitukāmatāpekkhāya vijjamānattā pattagatike āhārepi tassā vattanato. Na hi pattaṁ avissajjetvā taggatikaṁ āhāraṁ vissajjetuṁ sakkā, nāpi āhāraṁ avissajjetvā taggatikaṁ paṭiggahaṇaṁ vissajjetuṁ. Tasmā vatthuno vissajjanameva anapekkhavissajjanaṁ, na paṭiggahaṇassāti niṭṭhamettha gantabbaṁ. Teneva sannidhisikkhāpadassa **anāpattivāre**—

> "Antosattāhaṁ adhiṭṭheti, vissajjeti, nassati, vinassati, ḍayhati, acchinditvā gaṇhanti, vissāsaṁ gaṇhanti, anupasampannassa cattena vantena muttena anapekkho datvā paṭilabhitvā paribhuñjatī"ti[1]—

evaṁ sabbattha vatthuvissajjanameva vuttaṁ. Ettha ca "antosattāhaṁ adhiṭṭhetī"ti bāhiraparibhogāya adhiṭṭhānavacanato vatthuṁ avissajjetvāpi kevalaṁ anajjhoharitukāmatāya suddhacittena bāhiraparibhogatthāya niyamanampi visuṁ ekaṁ paṭiggahaṇavijahanakāraṇameva, idañca sandhāya paṭiggahaṇamattavissajjanaṁ vuttaṁ siyā, suvuttameva siyā, tathā ca "puna paṭiggahetvā paribhuñjissāmī"ti paṭiggahaṇavissajjanaṁ na vattabbaṁ siyā bāhiraparibhogādhiṭṭhānassa idhādhippetattā.

Sāratthadīpaniyañhi[2] "anapekkhavissajjanenāti ettha aññassa adatvāva anatthikatāya 'natthi iminā kammaṁ na dāni naṁ paribhuñjissāmī'ti vatthūsu vā 'puna paṭiggahetvā paṭibhuñjissāmī'ti paṭiggahaṇe vā anapekkhavissajjanenā"ti evaṁ paribhuñjitukāmasseva paṭiggahaṇamattavissajjanampi paṭiggahaṇavijahanakāraṇaṁ vuttaṁ, taṁ na gahetabbaṁ. Purimameva pana bāhiraparibhogādhiṭṭhānaṁ gahetabbaṁ. Idaṁ pana **aṭṭhakathāsu** "anapekkhavissajjanasaṅkhāte vissajjetī"ti vuttapāḷipadatthe saṅgahetvā visuṁ na vuttaṁ. Nassati, vinassati, ḍayhati, vissāsaṁ vā gaṇhantīti imāni pana padāni acchinditvā gaṇhantīti imasmiṁ pade saṅgahitānīti veditabbaṁ.

Acchinditvā gahaṇenāti anupasampannānaṁ balakkārādinā acchinditvā gahaṇena. Upasampannānañhi acchindanavissāsaggāhesu paṭiggahaṇaṁ na vijahati. **Etthā**ti bhikkhuvihāre. **Uparopakā**ti tena ropitā rukkhagacchā.

---

1. Vi 1. 364 piṭṭhe. 2. Sārattha-Ṭī 2. 105 piṭṭhe.

Terasasu sammutīsūti bhattuddesaka senāsana paññāpaka bhaṇḍāgārikacīvarapaṭiggāhaka cīvarabhājaka yāgubhājaka phalabhājaka khajjabhājaka appamattaka vissajjakasādiyagāhāpaka pattagāhāpaka ārāmikapesaka sāmaṇerapesakasammutisaṅkhātāsu terasasu sammutīsu.

Pacchimikāya senāsanaggāhe paṭippassaddhepi appaṭippassaddhepi kathinatthārassa, tammūlakānaṁ pañcānisaṁsānañca abhāvassa samānattā tattha vijjamānampi senāsanaggāhapaṭippassaddhiṁ adassetvā tattha bhikkhūhi kattabbaṁ saṅgahameva dassetuṁ **sace pacchimikāyā**ti-ādi vuttaṁ. **Sace akusalavipāke -pa- chārattaṁ mānattameva dātabban**ti idaṁ paṭicchannāya sādhāraṇāpattiyā parivasantassa asamādinnaparivāsassa vā liṅge parivatte pakkhamānattaṁ carantassa vasena vuttaṁ. Sace panassa pakkhamānatte asamādinne eva puna liṅgaṁ parivattati, parivāsaṁ datvā parivutthaparivāsasseva chārattaṁ mānattaṁ dātabbaṁ. **Parivāsadānaṁ natthi** bhikkhukāle appaṭicchannabhāvato. Sace pana bhikkhukālepi sañcicca nāroceti, āpatti paṭicchannāva hoti, āpattipaṭicchannabhāvato parivāso ca dātabboti vadanti. Pārājikaṁ āpannānaṁ itthipurisānaṁ liṅge parivattepi pārājikattassa ekasmiṁ attabhāve avijahanato puna upasampadā na dātabbāti gahetabbaṁ. Teneva tesaṁ sīsacchinnapurisādayo nidassitā.

71. **Tathevā**ti muccatu vā mā vāti imamatthaṁ atidisati. **Aññesan**ti puthujjane sandhāya vuttaṁ. Tesañhi īdise ṭhāne asādiyanaṁ dukkaraṁ sotāpannādi-ariyānaṁ tattha dukkarattābhāvā. Na hi ariyā pārājikādilokavajjāpattiṁ āpajjanti.

73. **Suphusitā**ti uparimāya dantapantiyā heṭṭhimā dantapanti āhacca ṭhitā, avivaṭāti attho. Tenāha "antomukhe okāso natthī"ti. **Uppāṭite pana oṭṭhamaṁse dante suyeva upakkamantassa thullaccayan**ti nimittena bahinimitte chupanattā vuttaṁ. Bahinikkhantadantajivhāsupi eseva nayo. **Nijjhāmataṇhikā** nāma lomakūpehi samuṭṭhita-aggijālāhi daḍḍhasarīratāya ativiya tasitarūpā. **Ādi**-saddena khuppipāsāsurā aṭṭhicammāvasiṭṭhā bhayānakasarīrā petiyo saṅgahitā. **Visaññaṁ katvā**ti yathā so

katampi upakkamaṁ na jānāti, evaṁ katvā. Tena ca visaññī ahutvā sādiyantassa pārājikamevāti dasseti. **Upahatakāyappasādo**ti vātapittādidosehi kāyaviññāṇānuppādakabhāvena dūsitakāyappasādo, na pana vinaṭṭhakāyappasādo. **Sīse patte**ti maggena maggappaṭipādane jāte. Appavesetukāmatāya eva nimittena nimittachupane thullaccayaṁ vuttaṁ, sevetukāmassa pana tatthāpi dukkaṭamevāti āha "dukkhaṭameva sāmantan"ti.

74. Jāti-saddena sumanapupphapariyāyena tannissayo gumbo adhippetoti āha "jātipupphagumbānan"ti. Tena ca jātiyā upalakkhitaṁ vanaṁ jātiyāvananti aluttasamāsoti dasseti. **Ekarasan**ti vīthicittehi asammissaṁ.

77. **Uppanne vatthumhī**ti itthīhi kata-ajjhācāravatthusmiṁ. **Rukkhasūcikaṇṭakadvāran**ti rukkhasūcidvāraṁ kaṇṭakadvāraṁ, evameva vā pāṭho. Tattha yaṁ ubhosu passesu rukkhathambhe nikhanitvā tattha majjhe vijjhitvā dve tisso rukkhasūciyo pavesetvā karonti, taṁ **rukkhasūcidvāraṁ** nāma. Pavesananikkhamanakāle pana apanetvā thakanakayoggena kaṇṭakasākhāpaṭalena yuttaṁ dvāraṁ **kaṇṭakadvāraṁ** nāma. Gāmadvārassa pidhānatthaṁ padarena kaṇṭakasākhādīhi vā katassa kavāṭassa udukkhalapāsarahitatāya ekena saṁvarituṁ vivarituñca asakkuṇeyyassa heṭṭhā ekaṁ cakkaṁ yojenti, yena parivattamānena taṁ kavāṭaṁ sukhathakanaṁ hoti, taṁ sandhāya vuttaṁ "cakkalakayuttadvāran"ti. Cakkameva hi lātabbaṭṭhena saṁvaraṇavivaraṇatthāya gahetabbaṭṭhena cakkalakaṁ, tena yuttampi kavāṭaṁ cakkalakaṁ nāma, tena yuttaṁ dvāraṁ cakkalakayuttadvāraṁ. Mahādvāresu pana dve tīṇipi cakkalakāni yojentīti āha **phalakesū**ti-ādi. **Kiṭikāsū**ti veḷupesikāhi kaṇṭakasākhādīhi ca katathakanakesu. **Saṁsaraṇakiṭikadvāran**ti cakkalakayantena saṁsaraṇakiṭikāyuttamahādvāraṁ. **Gopphetvā**ti āvuṇitvā, rajjūhi ganthetvā vā. **Ekaṁ dussasāṇidvāramevā**ti ettha kilañjasāṇidvārampi saṅgahaṁ gacchati taggatikattā. **Atha bhikkhū -pa- nisinnā hontī**ti idaṁ bhikkhūnaṁ sannihitabhāvadassanatthaṁ vuttaṁ. Nipannepi ābhogaṁ kātuṁ vaṭṭati, nipajjitvā niddāyante pana ābhogaṁ kātuṁ na vaṭṭati asantapakkhe ṭhitattā.

Raho nisajjāya viya dvārasaṁvaraṇaṁ nāma mātugāmānaṁ pavesananivāraṇatthaṁ anuññātanti āha **bhikkhuniṁ vā**ti-ādi. **Nisseṇiṁ āropetvā**ti idaṁ heṭṭhimatalassa sadvārabandhatāya vuttaṁ. Catūsu disāsu parikkhittassa kuṭṭassa ekābaddhatāya "ekakuṭṭake"ti vuttaṁ. **Pacchimānaṁ bhāro**ti pāḷiyā āgacchante sandhāya vuttaṁ. **Yena kenaci parikkhitte**ti ettha parikkhepassa ubbedhato pamāṇaṁ sahaseyyappahonake vuttasadisameva.

Mahāpariveṇanti mahantaṁ aṅgaṇaṁ, tena ca bahujanasañcāraṁ dasseti, tenāha **mahābodhī**ti-ādi. **Aruṇe uggate vuṭṭhahati, anāpatti** anāpattikhettabhūtāya rattiyā suddhacittena nipannattā. **Pabujjhitvā puna supati āpattī**ti aruṇe uggate pabujjhitvā aruṇuggamanaṁ ñatvā vā añatvā vā anuṭṭhahitvā sayitasantānena supati uṭṭhahitvā kattabbassa dvārasaṁvaraṇādino akatattā akiriyasamuṭṭhānā āpatti hoti anāpattikhette katanipajjanakiriyāya anaṅgattā. Ayañhi āpatti īdise ṭhāne akiriyā, divā asaṁvaritvā nipajjanakkhaṇe kiriyā ca acittakā cāti veditabbā. Purāruṇā pabujjhitvāpi yāva aruṇuggamanā sayantassāpi purimanayena āpattiyeva. **Aruṇe uggate vuṭṭhahissāmīti -pa- āpattiyevā**ti ettha kadā tassa āpattīti? Vuccate—na tāva rattiyaṁ "divā āpajjati no rattin"ti[1] vuttattā. "Anādariyadukkaṭā na muccatī"ti vuttadukkaṭaṁ pana divāsayanadukkaṭameva na hoti anādariyadukkaṭattā. Evaṁ aruṇuggamane pana acittakaṁ akiriyasamuṭṭhānaṁ āpattiṁ āpajjatīti veditabbaṁ. So sace dvāraṁ saṁvaritvā "aruṇe uggate vuṭṭhahissāmī"ti nipajjati, dvāre ca aññehi aruṇuggamanakāle vivaṭepi tassa anāpattiyeva dvārapidahanassa rattidivābhāgesu visesābhāvā. Āpatti-āpajjanasseva kālaviseso icchitabbo, na tapparihārassāti gahetabbaṁ, "dvāraṁ asaṁvaritvā rattiṁ nipajjatī"ti[2] hi vuttaṁ. Divā saṁvaritvā nipannassa kenaci vivaṭepi dvāre anāpattiyeva. Attanāpi anuṭṭhahitvāva sati paccaye vivaṭepi anāpattīti vadanti. **Yathāparicchedameva ca navuṭṭhātī**ti[3] aruṇe uggateyeva uṭṭhāti. **Āpattiyevā**ti mūlāpattiṁ yeva sandhāya vuttaṁ, anādariya-āpatti pana purāruṇā uṭṭhitassāpi tassa hoteva

---

1. Vi 5. 217 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 1. 245 piṭṭhe. 3. Vuṭṭhātīti (Sī)

"dukkaṭā na muccatī"ti vuttattā, dukkaṭā na muccatīti ca purāruṇā uṭṭhahitvā mūlāpattiyā muttopi anādariyadukkaṭā na muccatīti adhippāyo.

Niddāvasena nipajjatīti vohāravasena vuttaṁ, pādānaṁ pana bhūmito amocitattā ayaṁ nipanno nāma na hoti, teneva anāpatti vuttā. **Apassāya supantassā**ti kaṭiṭṭhito uddhaṁ piṭṭhikaṇṭake appamattakampi padesaṁ bhūmiṁ aphusāpetvā thambhādiṁ apassāya supantassa. Kaṭiṭṭhiṁ pana bhūmiṁ phusāpentassa sayanaṁ nāma hoti. Piṭṭhipasāraṇalakkhaṇā hi seyyā. Dīghavandanādīsupi tiriyaṁ piṭṭhikaṇṭakānaṁ pasāritattā nipajjanamevāti āpatti pariharitabbāva "vandāmīti[1] pādamūle nipajjī"ti-ādīsu nipajjanasseva[2] vuttattā. **Tassāpi anāpatti** patanakkhaṇe avisayattā, visaye jāte sahasā vuṭṭhitattā ca. Yassa pana visaññitāya pacchāpi avisayo, etassa anāpattiyeva patitakkhaṇe viya. **Tattheva sayati na vuṭṭhātī**ti iminā visayepi akaraṇaṁ dasseti, teneva "tassa āpattī"ti vuttaṁ.

Ekabhaṅgenāti ubho pāde bhūmito amocetvāva ekapassena sarīraṁ bhañjitvā nipanno. Mahā-aṭṭhakathāyaṁ pana mahāpadumattherena vuttanti sambandho, tena "mahā-aṭṭhakathāya likhitamahāpadumattheravādo ayan"ti dasseti. Tattha supantassāpi avisayattamatthīti[3] mahāpadumattherena "avisayattā pana āpatti na dissatī"ti vuttaṁ. Ācariyā pana supantassa visaññattābhāvena visayattā anāpattiṁ na kathayanti. Visaññatte sati anāpattiyeva. **Dve pana janā**ti-ādipi mahā-aṭṭhakathāyameva vacanaṁ, tadeva pacchā vuttattā pamāṇaṁ. Yakkhagahitaggahaṇeneva cettha visaññībhūtopi saṅgahito. Ekabhaṅgena nipanno pana anipannattā āpattito muccatiyevāti gahetabbaṁ.

78. **Apade**ti ākāse. **Padan**ti padavaḷañjaṁ, tenāha "ākāse padan"ti. **Etadaggan**ti eso aggo. **Yadidan**ti yo ayaṁ. Sesaṁ uttānameva.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṁ

Paṭhamapārājikavaṇṇanānayo niṭṭhito.

---

1. Vandantāpi hi (Sī, Ka) 2. Nipajjanameva (Sī) 3. Avasattamatthīti (Sī)

2. Dutiyapārājikavaṇṇanā

Adutiyenāti asadisena jinena yaṁ dutiyaṁ pārājikaṁ pakāsitaṁ, tassa idāni yasmā saṁvaṇṇanākkamo patto, tasmā assa dutiyassa ayaṁ saṁvaṇṇanā hotīti yojanā.

Dhaniyavatthuvaṇṇanā

84. Rājūhi gahitanti rājagahanti āha "mandhātū"ti. Rājapurohitena pariggahitampi rājapariggahitamevāti **mahāgovinda**ggahaṇaṁ, nagarasaddāpekkhāya cettha "rājagahan"ti napuṁsakaniddeso. **Aññepettha pakāre**ti susaṁvihitārakkhattā rājūnaṁ gahaṁ gehabhūtanti rājagahanti-ādike pakāre. **Vasantavanan**ti kīḷāvanaṁ, vasantakāle kīḷāya yebhuyyattā pana vasantavananti vuttaṁ.

Sadvārabandhāti vassūpagamanayoggatādassanaṁ. **Nālakapaṭipadan**ti **suttanipāte**[1] nālakattherassa desitaṁ moneyyapaṭipadaṁ. **Pañcannaṁ chadanānan**ti tiṇapaṇṇa-iṭṭhakasilāsudhāsaṅkhātānaṁ pañcannaṁ. **No ce labhati -pa- sāmampi kātabban**ti iminā nāvāsatthavaje ṭhapetvā aññattha "asenāsaniko ahan"ti ālayakaraṇamattena upagamanaṁ na vaṭṭati. Senāsanaṁ pariyesitvā vacībhedaṁ katvā vassaṁ upagantabbamevāti dasseti. Na bhikkhave asenāsanikenāti-ādinā[2] hi **pāḷiyaṁ** "nālakapaṭipadaṁ paṭipannenāpī"ti aṭṭhakathāyañca avisesena daḷhaṁ katvā vuttaṁ, nāvāsatthavajesuyeva ca anujānāmi bhikkhave nāvāya vassaṁ upagantunti-ādinā[3] asatipi senāsane ālayakaraṇavasena vassūpagamanaṁ anuññātaṁ, nāññatthāti gahetabbaṁ. **Ayamanudhammatā**ti sāmīcivattaṁ. **Katikavattānī**ti bhassārāmatādiṁ vihāya sabbadā appamattehi bhavitabbanti-ādikatikavattāni. **Khandhakavattānī**ti "āgantukādikhandhakavattaṁ pūretabban"ti evaṁ khandhakavattāni ca adhiṭṭhahitvā.

Vassaṁvutthāti padassa aṭṭhakathāyaṁ "purimikāya upagatā mahāpavāraṇāya pavāritā pāṭipadadivasato paṭṭhāya 'vutthavassā'ti vuccantī"ti[4] vuttattā mahāpavāraṇādivase pavāretvā vā appavāretvā vā aññattha

---

1. Khu 1. 385 piṭṭhe.
2. Vi 3. 212 piṭṭhe.
3. Vi 3. 211 piṭṭhe.
4. Vi-Ṭṭha 1. 248 piṭṭhe.

gacchantehi sattāhakaraṇīyanimitte sati eva gantabbaṁ, nāsati, itarathā vassacchedo dukkaṭañca hotīti veditabbaṁ. "Imaṁ temāsaṁ vassaṁ upemī"ti hi "na bhikkhave vassaṁ upagantvā purimaṁ vā temāsaṁ pacchimaṁ vā temāsaṁ avasitvā cārikā pakkamitabbā"ti[1] ca vuttaṁ. Idheva ca vassaṁvutthā temāsaccayena -pa- pakkamiṁsūti vuttaṁ. Pavāraṇādivasopi temāsapariyāpannova. Keci pana "anujānāmi bhikkhave vassaṁvutthānaṁ bhikkhūnaṁ tīhi ṭhānehi pavāretunti[2] pavāraṇākammassa pubbeyeva vassaṁvutthānanti vutthavassatāya vuttattā mahāpavāraṇādivase sattāhakaraṇīyanimittaṁ vināpi yathāsukhaṁ gantuṁ vaṭṭatī"ti vadanti, taṁ tesaṁ matimattaṁ, vutthavassānañhi pavāraṇānujānanaṁ anupagatachinnavassādīnaṁ nivattanatthaṁ kataṁ, na pana pavāraṇādivase avasitvā pakkamitabbanti dassanatthaṁ tadatthassa idha pasaṅgābhāvā, pavāraṇaṁ kātuṁ anucchavikānaṁ pavāraṇā idha vidhīyati, ye ca vassaṁ upagantvā vassacchedañca akatvā yāva pavāraṇādivasā vasiṁsu, te tattakena pavāraṇākammaṁ pati pariyāyato vutthavassāti vuccanti, appakaṁ ūnamadhikaṁ vā gaṇanūpagaṁ na hotīti ñāyato, na kathinakammaṁ pati temāsassa aparipuṇṇattā, itarathā tasmiṁ mahāpavāraṇādivasepi kathinatthārappasaṅgato. "Anujānāmi bhikkhave vassaṁvutthānaṁ bhikkhūnaṁ kathinaṁ attharitun"ti[3] idaṁ pana "na bhikkhave vassaṁ upagantvā purimaṁ vā temāsaṁ pacchimaṁ vā temāsaṁ avasitvā cārikā pakkamitabbā"ti-ādi[4] ca nippariyāyato mahāpavāraṇāya anantarapāṭipadadivasato paṭṭhāya kathinatthāraṁ pakkamanañca sandhāya vuttaṁ, **parivāre** ca "kathinassa atthāramāso jānitabbo"ti[5] vatvā "vassānassapacchimo māso jānitabbo"ti[5] vuttaṁ. Yo hi kathinatthārassa kālo, tato paṭṭhāyeva cārikāpakkamanassāpi kālo, na tato pure vassaṁvutthānaṁyeva kathinatthārārahattā. Yadaggena hi pavāraṇādivase kathinatthāro na vaṭṭati tadaggena bhikkhūpi vutthavassā na honti pavāraṇādivasassa avutthattā.

Yaṁ pana **sārattadīpaniyaṁ**[6] "ekadesena avutthampi taṁ divasaṁ vutthabhāgāpekkhāya vutthameva hotī"ti-ādi vuttaṁ, taṁ na yuttaṁ, taṁdivasapariyosāne aruṇuggamanakāle vasantova hi taṁ divasaṁ vuttho nāma

---

1. Vi 3. 193 piṭṭhe. 2. Vi 3. 223 piṭṭhe. 3. Vi 3. 351 piṭṭhe.
4. Vi 3. 193 piṭṭhe. 5. Vi 5. 308 piṭṭhe. 6. Sārattha-Ṭī 2. 116 piṭṭhe.

hoti parivāsa-araññavāsādīsu viya, ayañca vicāraṇā upari vassūpanāyikakkhandhake āvi bhavissatīti tattheva taṁ pākaṭaṁ karissāma.

Mahāpavāraṇāya pavāritāti purimikāya vassaṁ upagantvā acchinnavassatādassanaparaṁ etaṁ kenaci antarāyena appavāritānampi vuttavassattā. Na ovassiyatīti **anovassakan**ti kammasādhanaṁ daṭṭhabbaṁ, yathā na temiyati, tathā katvāti attho. **Anavayo**ti ettha anusaddo vicchāyaṁ vattatīti āha **anu anu avayo**ti-ādi. Ācariyassa kammaṁ ācariyakanti āha "ācariyakamme"ti. Kaṭṭhakammaṁ **thambhādi. Telatambamattikāyā**ti telamissāya tambamattikāya.

85. **Kuṭikāya karaṇabhāvan**ti kuṭiyā katabhāvaṁ. Kiṁ saddappayoge anāgatappaccayavidhānaṁ sandhāya **tassa lakkhaṇan**ti-ādi vuttaṁ. Kiñcāpi therassa pāṇaghātādhippāyo natthi, anupaparikkhitvā karaṇena pana bahūnaṁ pāṇānaṁ maraṇattā **pāṇe byābādhentassā**ti-ādi vuttaṁ. **Pātabyabhāvan**ti vināsetabbataṁ. **Pāṇātipātaṁ karontānan**ti therena akatepi pāṇātipāte pāṇakānaṁ maraṇamattena pacchimānaṁ lesena gahaṇākāraṁ dasseti, tena ca "mama tādisaṁ akusalaṁ natthī"ti pacchimānaṁ vipallāsalesaggahaṇanimittakiccaṁ na kattabbanti dīpitaṁ hoti. **Diṭṭhānugatin**ti diṭṭhassa kammassa anupagamanaṁ anukiriyaṁ, diṭṭhiyā vā laddhiyā anugamanaṁ gāhaṁ. **Ghaṁsitabbe**ti madditabbe, vināsitabbeti attho. **Kataṁ labhitvā tattha vasantānampi dukkaṭamevā**ti idaṁ bhagavatā kuṭiyā bhedāpanavacanena siddhaṁ, sāpi tiṇadabbasambhārehi tulāthambhādīhi amissā suddhamattikāmayāpi iṭṭhakāhi katā vaṭṭati. Keci hi iṭṭhakāhiyeva thambhe cinitvā tadupari iṭṭhakāhiyeva vitānādisaṇṭhānena tulādidārusambhāravirahitaṁ chadanampi bandhitvā iṭṭhakāmayameva āvasathaṁ karonti, tādisaṁ vaṭṭati. **Giñjakāvasathasaṅkhepena katā**ti ettha giñjakāvuccanti iṭṭhakā, tāhiyeva kato āvasatho giñjakāvasatho. **Vayakammampī**ti mattikuddhāraṇa-iṭṭhakadārucchedanādikārakānaṁ dinnabhattavettanādivatthubbayena nipphannakammampi atthi, etena kuṭibhedakānaṁ gīvādibhāvaṁ parisaṅkati. **Titthiyadhajo**ti titthiyānameva saññāṇabhūtattā vuttaṁ. Te hi īdisesu cāṭi-ādīsu vasanti. **Aññānipī**ti **pi**-saddena attanā vuttakāraṇadvayampi **mahā-aṭṭhakathāyameva** vuttanti dasseti. Yasmā

sabbamattikāmayā kuṭi sītakāle atisītā uṇhakāle ca uṇhā sukarā ca hoti corehi bhindituṁ, tasmā tattha ṭhapitapattacīvarādikaṁ sītuṇhacorādīhi vinassatīti vuttaṁ "pattacīvaraguttatthāyā"ti. Chindāpeyya vā bhindāpeyya vā anupavajjoti idaṁ ayaṁ kuṭi viya sabbathā anupayogārahaṁ sandhāya vuttaṁ. Yaṁ pana pañcavaṇṇasuttehi vinaddhachattādikaṁ, tattha akappiyabhāgova chinditabbo, na tadavaseso tassa kappiyattā, taṁ chindanto upavajjova hoti. Teneva vakkhati "ghaṭakampi vāḷarūpampi bhinditvā dhāretabban"ti-ādi[1].

Pāḷimuttakavinicchayavaṇṇanā

Chattadaṇḍaggāhakaṁ salākapañjaranti ettha yo pañjarasalākānaṁ majjhaṭṭho bunde puthulo ahicchattakasadiso agge sachiddo yattha daṇḍantaraṁ pavesetvā chattaṁ gaṇhanti, yo vā sayameva dīghatāya gahaṇadaṇḍo hoti, ayaṁ chattadaṇḍo nāma, tassa aparigaḷanatthāya chattasalākānaṁ mūlappadesadaṇḍassa samantato daḷhapañjaraṁ katvā suttehi vinandhanti, so padeso chattadaṇḍagāhakasalākapañjaraṁ nāma, taṁ vinandhituṁ vaṭṭati. **Na vaṇṇamaṭṭhatthāyā**ti iminā thirakaraṇatthameva ekavaṇṇasuttena vinandhiyamānaṁ yadi vaṇṇamaṭṭhaṁ hoti, na tattha dosoti dasseti. **Āraggenā**ti nikhādanamukhena. **Daṇḍabunde**ti daṇḍamūle koṭiyaṁ. **Chattamaṇḍalikan**ti chattapañjare maṇḍalākārena baddhadaṇḍavalayaṁ. **Ukkiritvā**ti ninnaṁ, unnataṁ vā katvā.

Nānāsuttakehīti nānāvaṇṇehi suttehi. Idañca tathā karontānaṁ vasena vuttaṁ, ekavaṇṇasuttakenāpi na vaṭṭatiyeva, "pakatisūcikammameva vaṭṭatī"ti hi vuttaṁ. **Paṭṭamukhe**ti dvinnaṁ paṭṭānaṁ saṅghaṭitaṭṭhānaṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Pariyante**ti cīvarapariyante, anuvātaṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Veṇin**ti varakasīsākārena sibbanaṁ. **Saṅkhalikan**ti diguṇasaṅkhalikākārena sibbanaṁ, veṇiṁ vā saṅkhalikaṁ vā karontīti pakatena sambandho. **Agghiyaṁ** nāma cetiyasaṇṭhānaṁ, yaṁ agghiyatthambhoti vadanti. **Ukkirantī**ti uṭṭhapenti. **Catukoṇameva vaṭṭatī**ti gaṇṭhikapāsakapaṭṭāni sandhāya vuttaṁ. **Koṇasuttapiḷakā**ti gaṇṭhikapāsakapaṭṭānaṁ koṇehi bahi

---

1. Vi-Ṭṭha 1. 251 piṭṭhe.

niggatasuttānaṁ piḷakākārena ṭhapitakoṭiyoti keci vadanti, te piḷake chinditvā duviññeyyā kātabbāti tesaṁ adhippāyo. Keci pana "koṇasuttā ca piḷakāti dveyevā"ti vadanti, tesaṁ matena gaṇṭhikapāsakapaṭṭānaṁ koṇato koṇehi nīhatasuttā koṇasuttā nāma. Samantato pana pariyantena katā caturassasuttā piḷakā nāma. Taṁ duvidhampi keci cīvarato visuṁ paññāyanatthāya vikārayuttaṁ karonti, taṁ nisedhāya "duviññeyyarūpā vaṭṭantī"ti vuttaṁ, na pana sabbathā acakkhugocarabhāvena sibbanatthāya tathāsibbanassa asakkuṇeyyattā. Yathā pakaticīvarato vikāro na paññāyati, evaṁ sibbitabbanti adhippāyo. Rajanakammato pubbe paññāyamānopi viseso cīvare ratte ekavaṇṇatāya na paññāyatīti āha "cīvare ratte"ti. **Maṇinā**ti nīlamaṇi-ādimaṭṭhapāsāṇena, aṁsavaddhakakāyabandhanādikaṁ pana acīvarattā saṅkhādīhi ghaṁsituṁ vaṭṭatīti vadanti. **Kaṇṇasuttakan**ti cīvarassa dīghato tiriyañca sibbitānaṁ catūsu kaṇṇesu koṇesu ca nikkhantānaṁ suttasīsānametaṁ nāmaṁ, taṁ chinditvāva pārupitabbaṁ, tenāha "rajitakāle chinditabban"ti. Bhagavatā anuññātaṁ ekaṁ kaṇṇasuttampi atthi, taṁ pana nāmena sadisampi ito aññamevāti dassetuṁ **yaṁ panā**ti-ādi vuttaṁ. **Lagganatthāyā**ti cīvararajjuyaṁ cīvarabandhanatthāya. **Gaṇṭhike**ti dantādimaye. **Pīḷakā**ti binduṁ binduṁ katvā uṭṭhāpetabbapīḷakā.

Thālake vāti tambādimaye puggalike tividhepi kappiyathālake. **Na vaṭṭatī**ti maṇivaṇṇakaraṇappayogo na vaṭṭati, telavaṇṇakaraṇatthaṁ pana vaṭṭati. **Pattamaṇḍale**ti tipusīsādimaye. "Na bhikkhave cittāni pattamaṇḍalāni dhāretabbāni rūpakākiṇṇāni bhittikammakatānī"ti[1] vuttattā "bhittikammaṁ na vaṭṭatī"ti vuttaṁ. "Anujānāmi bhikkhave makaradantakaṁ chinditun"ti[1] vuttattā "makaradantakaṁ pana vaṭṭatī"ti vuttaṁ, idaṁ pana pāḷiyā laddhampi idha pāḷiyā muttattā pāḷimuttakanaye vuttaṁ. Evamaññampi īdisaṁ.

Lekhā na vaṭṭatīti āraggena dinnalekhāva na vaṭṭati, jātihiṅgulikādivaṇṇehi katalekhā vaṭṭati. **Chattamukhavaṭṭiyan**ti dhamakaraṇassa hatthena

1. Vi 4. 248 piṭṭhe.

gahaṇachattākārassa mukhavaṭṭiyaṁ, "parissāvanacoḷabandhanaṭṭhāne"ti keci.

Deḍḍubhasīsanti udakasappasīsaṁ. **Acchīnī**ti kuñjaracchisaṇṭhānāni. **Ekameva vaṭṭatī**ti ettha ekarajjukaṁ diguṇaṁ tiguṇaṁ katvāpi bandhituṁ na vaṭṭati, ekameva pana satavārampi sarīraṁ parikkhipitvā bandhituṁ vaṭṭati, bahurajjuke ekato katvā ekena nirantaraṁ veṭhetvā kataṁ "bahurajjukan"ti na vattabbaṁ "vaṭṭatī"ti vuttattā, taṁ murajasaṅkhaṁ na gacchatīti veditabbaṁ. Murajañhi nānāvaṇṇehi suttehi murajavaṭṭisaṇṭhānaṁ veṭhetvā kataṁ, idaṁ pana murajaṁ maddavīṇasaṅkhātaṁ pāmaṅgasaṇṭhānañca dasāsu vaṭṭati "kāyabandhanassa dasā jīranti, anujānāmi bhikkhave murajaṁ maddavīṇan"ti[1] vuttattā.

Vidheti dasāpariyosāne thirabhāvāya dantavisāṇasuttādīhi kattabbe vidhe. **Aṭṭha maṅgalāni** nāma saṅkho cakkaṁ puṇṇakumbho gayā sirīvaccho aṅkuso dhajaṁ sovattikanti[2] vadanti. Macchayugaḷachattanandiyāvaṭṭādivasenapi vadanti. **Paricchedalekhāmattan**ti dantādīhi katavidhassa ubhosu koṭīsu kataparicchedarājimattaṁ.

"Ujukamevā"ti vuttattā caturassādisaṇṭhānāpi añjanī vaṅkagatikā na vaṭṭati. **Sipāṭikāyā**ti vāsi-ādibhaṇḍanikkhipanapasibbake. **Ārakaṇṭakaṁ** nāma potthakādi-abhisaṅkhāraṇatthaṁ katadīghamukhasatthakanti vadanti. "Bhamakārānaṁ dāru-ādilikhanasatthakan"ti keci. **Vaṭṭamaṇikan**ti vaṭṭaṁ katvā uṭṭhapetabbaṁ pupphuḷakaṁ. **Aññan**ti iminā piḷakādiṁ saṅgaṇhāti. **Vipphalike**ti yaṁ kiñci chedanake khuddakasatthe. **Valitakan**ti nakhacchedanakāle daḷhaggahaṇatthaṁ valīhi yuttameva karonti. **Tasmā taṁ vaṭṭatī**ti iminā yaṁ aññampi vikāraṁ daḷhīkammādi-atthāya karonti, na vaṇṇamaṭṭhatthāya, taṁ vaṭṭatīti dīpitaṁ, tena ca kattaradaṇḍakoṭiyaṁ aññamaññampi ghaṭṭanena saddaniccharaṇatthāya kataṁ ayovalayādikaṁ saṁyuttampi kappiyato upapannaṁ hoti. **Maṇḍalan**ti uttarāraṇiyā pavesanatthaṁ āvāṭamaṇḍalaṁ hoti. Ujukameva bandhitunti sambandho, ubhosu vā passesu ekapasse vāti vacanaseso, vāsidaṇḍassa ubhosu passesu daṇḍakoṭīnaṁ acalanatthaṁ bandhitunti attho.

---

1. Vi 4. 277 piṭṭhe.
2. Sovatthikanti (Sī)

Āmaṇḍasāraketi āmalakaphalāni pisitvā tena kakkena katatelabhājane. Tattha kira pakkhittaṁ telaṁ sītalaṁ hoti. **Bhūmattharaṇe**ti kaṭasārādimaye parikammakatāya bhūmiyā attharitabba-attharaṇe. **Pānīyaghaṭe**ti sabbaṁ bhājanavikatiṁ saṅgaṇhāti. **Sabbaṁ -pa- vaṭṭatī**ti yathāvuttesu mañcādīsu itthipurisarūpampi vaṭṭati telabhājanesuyeva itthipurisarūpānaṁ paṭikkhittattā, telabhājanena saha agaṇetvā visuṁ mañcādīnaṁ gahitattā cāti vadanti, kiñcāpi vadanti, etesaṁ pana mañcādīnaṁ hatthena āmasitabbabhaṇḍattā itthirūpamevettha na vaṭṭatīti gahetabbaṁ. **Aññesan**ti sīmasāmikānaṁ. **Rājavallabhehī**ti lajjīpesalādīnaṁ uposathādi-antarāyakarā alajjino bhinnaladdhikā ca bhikkhū adhippetā tehi saha uposathādikaraṇāyogā, teneva "sīmāyā"ti vuttaṁ. **Tesaṁ lajjīparisā**ti tesaṁ sīmāsāmikānaṁ anubalaṁ dātuṁ samatthā lajjīparisā. **Bhikkhūhi katan**ti yaṁ alajjīnaṁ senāsanabhedanādikaṁ lajjībhikkhūhi kataṁ, sabbañcetaṁ sukatameva alajjīniggahatthāya pavattitabbato.

88. **Avajjhāyantī**ti nīcato cintenti. **Ujjhāyanattho**ti bhikkhuno theyyakammanindanattho "kathañhi nāma adinnaṁ ādiyissatī"ti, na pana dārusaddavisesanattho tassa bahuvacanattā. **Vacanabhede**ti ekavacanabahuvacanānaṁ bhede. **Sabbāvantan**ti bhikkhubhikkhunī-ādisabbāvayavavantaṁ. **Bimbisāroti tassa nāman**ti ettha **bimbī**ti suvaṇṇaṁ. Tasmā sārasuvaṇṇasadisavaṇṇatāya "bimbisāro"ti vuccatīti veditabbaṁ. Porāṇasatthānurūpaṁ uppādito vīsatimāsappamāṇa-uttamasuvaṇṇagghanako lakkhaṇasampanno **nīlakahāpaṇo**ti veditabbo. Rudradāmena nāma kenaci uppādito **rudradāmako.** So kira nīlakahāpaṇassa tibhāgaṁ agghati. Yasmiṁ pana dese nīlakahāpaṇā na santi, tatthāpi kāḷakavirahitassa niddhantasuvaṇṇassa pañcamāsagghanakena bhaṇḍena pādaparicchedo kātabbo. **Tenā**ti nīlakahāpaṇassa catutthabhāgabhūtena. **Pārājikavatthumhi vā**ti-ādi pārājikānaṁ sabbabuddhehi paññattabhāvena vuttaṁ, saṁghādisesādīsu pana itarāpattīsupi tabbatthūsu ca nānattaṁ nattheva, kevalaṁ keci sabbākārena paññapenti, keci ekadesenāti ettakameva viseso. Na hi kadācipi sammāsambuddhā yathāparādhaṁ atikkamma ūnamadhikaṁ vā sikkhāpadaṁ paññapenti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

92. **Punapi** "āgantukāmā"ti vuttattā ca sabbathā manussehi anivutthapubbe abhinavamāpite, "puna na pavisissāmā"ti nirālayehi pariccatte ca gāme gāmavohārābhāvā gāmappavesanāpucchanādikiccaṁ natthīti veditabbaṁ. **Araññaparicchedadassan atthan**ti gāmagāmūpacāresu dassitesu tadaññaṁ araññanti araññaparicchedo sakkā ñātunti vuttaṁ. **Mātikāyaṁ**[1] pana gāmaggahaṇeneva gāmūpacāropi gahitoti daṭṭhabbo. **Indakhīle**ti ummāre. **Araññasaṅkhepaṁ gacchati** tathā **abhidhamme**[2] vuttattā. Asatipi indakhīle indakhīlaṭṭhāniyattā "vemajjhameva indakhīloti vuccatī"ti vuttaṁ. Yattha pana dvārabāhāpi natthi, tattha pākāravemajjhameva indakhīloti gahetabbaṁ. **Luṭhitvā**ti pavaṭṭitvā.

Majjhimassa purisassa suppapāto vāti-ādi mātugāmassa kākuṭṭhāpanavasena gahetabbaṁ, na baladassanavasena "mātugāmo bhājanadhovana-udakaṁ chaḍḍetī"ti[3] upari vuccamānattā, teneva "leḍḍupāto"ti avatvā **suppapāto**ti-ādi vuttaṁ. **Kurundaṭṭhakathāyaṁ mahāpaccariyañca** gharūpacārova gāmoti adhippāyena "gharūpacāre ṭhitassa leḍḍupāto gāmūpacāro"ti vuttaṁ. **Kataparikkhepo**ti iminā parikkhepato bahi upacāro na gahetabboti dasseti. Suppamusalapātopi aparikkhittagehasseva, so ca yato pahoti, tattheva gahetabbo, appahonaṭṭhāne pana vijjamānaṭṭhānameva gahetabbaṁ. Yassa pana gharassa samantato pākārādīhi parikkhepo kato hoti, tattha sova parikkhepo gharūpacāroti gahetabbaṁ.

Pubbe vuttanayenāti parikkhittagāme vuttanayena. **Saṅkarīyatī**ti missīyati. Vikāle gāmappavesane "parikkhittassa gāmassa parikkhepaṁ atikkamantassa āpatti pācittiyassa. Aparikkhittassa gāmassa upacāraṁ okkamantassa āpatti pācittiyassā"ti[4] vuttattā gāmagāmūpacārānaṁ asaṅkaratā icchitabbāti āha **asaṅkarato cā**ti-ādi. Keci panettha **pāḷiyaṁ** "aparikkhittassa gāmassa upacāraṁ okkamantassāti idaṁ parikkhepārahaṭṭhānaṁ sandhāya vuttaṁ, na tato paraṁ ekaleḍḍupātaparicchinnaṁ

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 2 piṭṭhe pātimokkhe.
2. Abhi 2. 260 piṭṭhe.
3. Vi-Ṭṭha 1. 259 piṭṭhe.
4. Vi 2. 216 piṭṭhe.

upacāraṁ. Tasmā parikkhepārahaṭṭhānasaṅkhātaṁ gāmaṁ okkamantasseva āpatti, na upacāran"ti vadanti, taṁ na gahetabbaṁ "gharūpacāre ṭhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupātabbhantaraṁ gāmo nāma. Tato aññassa leḍḍupātassa abbhantaraṁ gāmūpacāro nāmā"ti[1] idheva **aṭṭhakathāyaṁ** vuttattā. Vikāle gāmappavesanasikkhāpadaṭṭhakathāyañhi aparikkhittassa gāmassa upacāro adinnādāne vuttanayeneva veditabboti[2] ayameva nayo atidisito. Teneva **mātikāṭṭhakathāya**mpi "yvāyaṁ aparikkhittassa gāmassa upacāro dassito, tassa vasena vikāle gāmappavesanādīsu āpatti paricchinditabbā"ti[3] vuttaṁ, tasmā parikkhittassa gāmassa parikkhepaṁ atikkamantassa, aparikkhittassa gāmassa gharūpacārato paṭṭhāya dutiyaleḍḍupātasaṅkhātaṁ gāmūpacāraṁ okkamantassa vikāle gāmappavesanāpatti hoti, **mātikāya**ñca vikāle gāmaṁ paviseyyāti[4] gāmaggahaṇeneva gāmūpacāropi gahitoti veditabbaṁ. **Vikāle gāmappavesanādīsū**ti **ādi**-saddena gharagharūpacārādīsu ṭhitānaṁ uppannalābhabhājanādiṁ saṅgaṇhāti.

Nikkhamitvā bahi indakhīlābhi indakhīlato bahi nikkhamitvā ṭhitaṁ yaṁ ṭhānaṁ sabbametaṁ araññanti yojanā. **Ācariyadhanu** nāma pakatihatthena navavidatthipamāṇaṁ, jiyāya pana āropitāya sattaṭṭhavidatthimattanti vadanti.

Kappiyanti anurūpavasena vuttaṁ akappiyassāpi appaṭiggahitassa paribhoge pācittiyattā. Pariccāgādimhi akate "idaṁ mayhaṁ santakan"ti vatthusāminā aviditampi pariggahitameva bālummattādīnaṁ santakaṁ viya, tādisaṁ avaharantopi ñātakādīhi pacchā ñatvā vatthusāminā ca anubandhitabbato pārājikova hoti. Yassa vasena puriso theno hoti, taṁ theyyanti āha "avaharaṇacittassetaṁ adhivacanan"ti. **Papañcasaṅkhā**ti taṇhāmānadiṭṭhisaṅkhātā papañcakoṭṭhāsā. **Eko cittakoṭṭhāso**ti ṭhānācāvanapayogasamuṭṭhāpako eko cittakoṭṭhāsoti attho.

Abhiyogavasenāti aṭṭakaraṇavasena. **Saviññāṇakenevā**ti idaṁ saviññāṇakānaññeva āveṇikavinicchayaṁ sandhāya vuttaṁ. Pāṇo apadanti-ādīsu[5] hi "padasā nessāmī"ti paṭhamaṁ pādaṁ saṅkāmeti, āpatti thullaccayassāti-ādinā **pāḷiyaṁ**[6], bhikkhu dāsaṁ disvā sukhadukkhaṁ

1. Vi-Ṭṭha 1. 259 piṭṭhe.
2. Vi-Ṭṭha 3. 154 piṭṭhe.
3. Kaṅkhā-Ṭṭha 115 piṭṭhe.
4. Kaṅkhā-Ṭṭha 26 piṭṭhe pātimokkhe.
5. Vi 1. 58 piṭṭhe.
6. Vi 1. 63 piṭṭhe.

pucchitvā vā apucchitvā vā “gaccha, palāyitvā sukhaṁ jīvā”ti vadati, so ce palāyati, dutiyapadavāre pārājikanti-ādinā[1] **aṭṭhakathāyañca** yo saviññāṇakānaññeva āveṇiko vinicchayo vutto, so ārāmādi-aviññāṇakesu na labbhatīti tādisaṁ sandhāya “saviññāṇakenevā”ti vuttaṁ. Yo pana vinicchayo ārāmādi-aviññāṇakesu labbhati, so yasmā saviññāṇakesu alabbhanako nāma natthi, tasmā vuttaṁ “nānābhaṇḍavasena saviññāṇakāviññāṇakamissakenā”ti. Saviññāṇakena ca aviññāṇakena cāti attho. Yasmā cettha aviññāṇakeneva ādiyanādīni chapi padāni na sakkā yojetuṁ iriyāpathavikopanassa saviññāṇakavaseneva yojetabbato, tasmā “aviññāṇakenevā”ti tatiyaṁ pakāraṁ na vuttanti daṭṭhabbaṁ.

Ārāmanti idaṁ upalakkhaṇamattaṁ dāsādisaviññāṇakassāpi idha saṅgahetabbato, nānābhaṇḍavasena hettha yojanā dassiyati. **Parikappitaṭṭhānan**ti parikappitokāsaṁ. **Suṅkaghātan**ti ettha maggaṁ gacchantehi satthikehi[2] attanā nīyamānabhaṇḍato rañño dātabbabhāgo suṅko nāma, so ettha haññati adatvā gacchantehi avaharīyati, taṁ vā hanti ettha rājapurisā adadantānaṁ santakaṁ balakkārenāti suṅkaghāto, “ettha paviṭṭhehi suṅko dātabbo”ti rukkhapabbatādisaññāṇena niyamitabbadesassetaṁ adhivacanaṁ.

Pañcavīsati-avahārakathāvaṇṇanā

Katthacīti ekissā aṭṭhakathāyaṁ. **Ekaṁ pañcakaṁ dassitan**ti “parapariggahitañca hoti, parapariggahitasaññī ca, garuko ca hoti parikkhāro pañcamāsako vā atirekapañcamāsako vā, theyyacittañca paccupaṭṭhitaṁ hoti, ṭhānā cāvetī”ti[3] vuttapañca-avahāraṅgāni ekaṁ pañcakanti dassitaṁ. **Dve pañcakāni dassitānī**ti “chahi ākārehi adinnaṁ ādiyantassa āpatti pārājikassa. Na ca sakasaññī, na ca vissāsaggāhī, na ca tāvakālikaṁ, garuko ca hoti parikkhāro pañcamāsako vā atirekapañcamāsako vā, theyyacittañca paccupaṭṭhitaṁ hoti, ṭhānā cāveti, āpatti pārājikassā”ti[4] evaṁ vuttesu chasu padesu ekaṁ apanetvā

1. Vi-Ṭṭha 1. 316 piṭṭhe.
2. Satthakehi (Ka)
3. Vi 1. 67 piṭṭhe.
4. Vi 1. 67, 68 piṭṭhesu.

sesāni pañca padāni ekaṁ pañcakaṁ katvā heṭṭhā vuttapañcakañca gahetvā dve pañcakāni dassitāni. **Ettha panā**ti pañcahākārehīti-ādīsu. **Sabbehipi padehī**ti parapariggahitañca hotīti-ādīhi sabbehi pañcahi padehi.

Pañcannaṁ avahārānaṁ samūho **pañcakaṁ.** Sako hattho sahattho, tena nibbatto, tassa vā sambandhīti sāhatthiko, avahāro. Sāhatthikādi pañcakaṁ **sāhatthikapañcakan**ti-ādipadavasena nāmalābho daṭṭhabbo. Evaṁ sesesupi. **Tatiyapañcamesu pañcakesū**ti sāhatthikapañcakatheyyāvahārapañcakesu. **Labbhamānapadavasenā**ti sāhatthikapañcake labbhamānassa nissaggiyāvahārapadassa vasena, theyyāvahārapañcake labbhamānassa parikappāvahārapadassa ca vasena yojetabbanti attho.

Nissaggiyo nāma -pa- pārājikassāti iminā bahisuṅkaghātapātanaṁ nissaggiyapayogoti dasseti. "Hatthe bhāraṁ theyyacitto bhūmiyaṁ nikkhipati, āpatti pārājikassā"ti[1] vuttattā pana suddhacittena gahitaparabhaṇḍassa theyyacittena gumbādipaṭicchannaṭṭhāne khipanampi imasmiṁ nissaggiyapayoge saṅgayhatīti daṭṭhabbaṁ. Kiriyāsiddhito puretarameva pārājikāpattisaṅkhātaṁ atthaṁ sādhetīti **atthasādhako.** Atha vā attano vattamānakkhaṇe avijjamānampi kiriyāsiddhisaṅkhātaṁ atthaṁ avassaṁ āpattiṁ sādhetītipi **atthasādhako. Asukaṁ nāma bhaṇḍaṁ yadā sakkosī**ti idaṁ nidassanamattaṁ parassa telakumbhiyā upāhanādīnaṁ nikkhepapayogassāpi atthasādhakattā. Tathā hi vuttaṁ **mātikāṭṭhakathāyaṁ—**

> "**Atthasādhako** nāma 'asukassa bhaṇḍaṁ yadā sakkoti, tadā taṁ avaharā'ti aññaṁ āṇāpeti. Tattha sace paro anantarāyiko hutvā taṁ avaharati, āṇāpakassa āṇattikkhaṇeyeva pārājikaṁ. Parassa vā pana telakumbhiyā pādagghanakatelaṁ avassaṁ pivanakāni upāhanādīni pakkhipati, hatthato muttamatteyeva pārājikan"ti[2].

1. Vi 1. 60 piṭṭhe.
2. Kaṅkhā-Ṭṭha 117 piṭṭhe.

Imassa atthasādhakassa āṇattiyā ca ko visesoti? Taṅkhaṇaññeva gahaṇe niyuñjanaṁ **āṇattikapayogo,** kālantarena gahaṇatthaṁ niyogo **atthasādhako**ti ayaṁ nesaṁ viseso. Tenevāha "asukaṁ nāma bhaṇḍaṁ yadā sakkosī"ti-ādi. **Dhuranikkhepo pana upanikkhittabhaṇḍavasena veditabbo**ti idaṁ nidassanamattaṁ, ārāmābhiyuñjanādīsupi tāvakālikabhaṇḍadeyyānaṁ adānepi eseva nayo. Bhaṇḍaggahaṇappayogato āṇattiyā pubbattā āha "āṇattivasena pubbapayogo veditabbo"ti. Payogena saha vattamāno avahāro sahapayogoti āha "ṭhānācāvanavasenā"ti, idañca nidassanamattaṁ khīlasaṅkamanādīsupi asati ṭhānācāvane sahapayogattā. Vuttañhi **mātikāṭṭhakathāyaṁ** "ṭhānācāvanavasena khīlādīni saṅkāmetvā khettādiggahaṇavasena ca **sahapayogo** veditabbo"ti[1].

Tulayitvāti upaparikkhitvā. **Sāmīcī**ti vattaṁ. Sakasaññāya adentassa āpatti natthīti vadanti. **Sammaddo**ti nividdhatāsaṅkhobho. **Bhaṭṭhe janakāye**ti apagate janasamūhe. **Attano santakaṁ katvā etasseva bhikkhuno dehī**ti idaṁ ubhinnampi kukkuccavinodanatthaṁ vuttaṁ. Avahārakassa hi "mayā sahatthena na dinnaṁ, bhaṇḍadeyyaṁ etan"ti kukkuccaṁ uppajjeyya, itarassa ca "mayā paṭhamaṁ dhuranikkhepaṁ katvā pacchā adinnaṁ gahitan"ti kukkuccaṁ uppajjeyyāti.

Samagghanti appagghaṁ. **Dāru-atthaṁ pharatī**ti dārūhi kattabbakiccaṁ sādheti. Ekadivasaṁ dantakaṭṭhacchedanādinā yā ayaṁ agghahāni vuttā, sā sabbā bhaṇḍasāminā kiṇitvā gahitameva sandhāya vuttā. Sabbaṁ panetaṁ aṭṭhakathācariyappamāṇena veditabbaṁ. Pāsāṇañca sakkharañca **pāsāṇasakkharaṁ.**

Akkhadassāti ettha akkha-saddena kira vinicchayasālā vuccati, tattha nisīditvā vajjāvajjaṁ nirūpayantīti "akkhadassā"ti vuccanti dhammavinicchanakā. Hananaṁ nāma hatthapādādīhi pothanañceva hatthanāsādicchedanañca hotīti āha "haneyyunti potheyyuñceva chindeyyuñcā"ti.

Padabhājanīyañca "hatthena vā pādena vā kasāya vā vettena vā aḍḍhadaṇḍakena vā chajjāya vā haneyyun"ti[2] vuttaṁ. Tattha **aḍḍhadaṇḍakenā**ti

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 117 piṭṭhe. 2. Vi 1. 57 piṭṭhe.

dvihatthappamāṇena rassamuggarena, veḷupesikāya vā. **Chejjāya vā**ti hatthādīnaṁ chedanena. Chindanti etāya hatthapādādīnīti chejjā, satthaṁ, tena satthenātipi attho. **Nīhareyyun**ti raṭṭhato nīhareyyuṁ. Corosi -pa- thenosīti ettha paribhāseyyunti padaṁ ajjhāharitvā attho veditabboti āha "Corosi -pa- paribhāseyyun"ti. Yaṁ taṁ bhaṇḍaṁ dassitanti sambandho.

93. **Yattha yattha ṭhitan**ti bhūmiyādīsu yattha yattha ṭhitaṁ. **Yathā yathā ādānaṁ gacchatī**ti yena yena ākārena gahaṇaṁ upagacchati.

Bhūmaṭṭhakathāvaṇṇanā

94. **Vācāya vācāyā**ti ekekatthadīpikāya vācāya vācāya. **Upaladdho**ti ñāto. **Pāḷiyaṁ** sesa-aṭṭhakathāsu ca kudālaṁ vā piṭakaṁ vāti idameva dvayaṁ vatvā vāsipharasūnaṁ avuttattā tesampi saṅkhepaṭṭhakathādīsu āgatabhāvaṁ dassetuṁ **saṅkhepaṭṭhakathāyan**ti-ādi vuttaṁ. Theyyacittena katattā "dukkaṭehi saddhiṁ pācittiyānī"ti vuttaṁ.

Aṭṭhavidhaṁ hetanti-ādīsu etaṁ dukkaṭaṁ nāma therehi dhammasaṅgāhakehi imasmiṁ ṭhāne samodhānetvā aṭṭhavidhanti dassitanti yojanā. Sabbesampi dukkaṭānaṁ imesuyeva aṭṭhasu saṅgahetabbabhāvato pana itarehi sattahi dukkaṭehi vinimuttaṁ vinayadukkaṭeyeva saṅgahetabbaṁ. **Dasavidhaṁ ratanan**ti muttā maṇi veḷuriyo saṅkho silā pavāḷaṁ rajataṁ jātarūpaṁ lohitako masāragallan"ti evamāgataṁ dasavidhaṁ ratanaṁ.

"Muttā maṇi veḷuriyo ca saṅkho,
Silā pavāḷaṁ rajatañca hemaṁ[1].
Lohitakañca masāragallaṁ[2],
Dasete[3] dhīro ratanāni jaññā"ti—

hi vuttaṁ. **Sattavidhaṁ dhaññan**ti sāli vīhi yavo kaṅgu kudrūsaṁ varako godhumoti imaṁ sattavidhaṁ dhaññaṁ. **Āvudhabhaṇḍādin**ti **ādi**-saddena turiyabhaṇḍa-itthirūpādiṁ saṅgaṇhāti. Anāmasitabbe vatthumhi dukkaṭaṁ **anāmāsadukkaṭaṁ. Durūpaciṇṇadukkaṭan**ti "akattabban"ti vāritassa katattā

---

1. Rajataṁ suvaṇṇaṁ (Sī) 2. Masāragallampi ca lohitaṅkaṁ (Sī) 3. Dase'ti (Sī)

duṭṭhu upaciṇṇaṁ caritanti durūpaciṇṇaṁ, tasmiṁ dukkaṭaṁ durūpaciṇṇadukkaṭaṁ. Vinaye paññattaṁ avasesaṁ dukkaṭaṁ **vinayadukkaṭaṁ. Ekādasa samanubhāsanā** nāma bhikkhupābhimokkhe cattāro yāvatatiyakā saṁghādisesā ariṭṭhasikkhāpadanti pañca, bhikkhunīpātimokkhe ekaṁ yāvatatiyakapārājikaṁ cattāro saṁghādisesā caṇḍakāḷīsikkhāpadanti cha.

Sahapayogato paṭṭhāya cettha purimapurimā āpattiyo paṭippassambhantīti āha **atha dhuranikkhepaṁ akatvā**ti-ādi. "Dhuranikkhepaṁ akatvā"ti vuttattā dhuranikkhepaṁ katvā puna khaṇantassa purimāpattiyo na paṭippassambhantīti vadanti. "Chedanapaccayā dukkaṭaṁ desetvā muccatī"ti vatvā pubbapayoge āpattīnaṁ desetabbatāya avuttattā sahapayoge patte pubbapayoge āpattiyo paṭippassambhantīti veditabbaṁ.

Aparaddhaṁ viraddhaṁ khalitanti sabbametaṁ **yañca dukkaṭan**ti ettha vuttassa dukkaṭassa pariyāyavacanaṁ, **yaṁ manusso kare**ti-ādi panettha opammanidassanaṁ. **Saṁyogabhāvo**ti dvittaṁ sandhāya vuttaṁ, tena rassattassāpi nimittaṁ dassitanti veditabbaṁ. **Ekassa mūle**ti ekassa santike. Sabbatthāpi āmasane dukkaṭaṁ, phandāpane thullaccayañca visuṁ visuṁ āmasanaphandāpanapayogaṁ karontasseva hoti, ekapayogena gaṇhantassa pana uddhāre pārājikameva, na dukkaṭathullaccayānīti vadanti, ekapayogena gaṇhantassāpi āmasanaphandāpanānampi labbhamānattā taṁ na gahetabbaṁ. Na hi sakkā anāmasitvā aphandāpetvā ca kiñci gahetuṁ. "Ekameva desetvā muccatī"ti paṁsukhaṇanādisamānapayogepi purimā āpatti uttaramuttaraṁ āpattiṁ patvā paṭippassambhantīti saññāya **kurundaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. **Itaraṭṭhakathāsu** pana khaṇanapayogabhedehi payoge payoge āpannā āpattiyo uttaramuttaraṁ patvā na paṭippassambhanti aññamaññaṁ sadisattā viyūhanaṁ patvā tā sabbāpi paṭippassambhanti visadisapayogattāti iminā adhippāyena paṭippassaddhividhānaṁ vuttanti veditabbaṁ. Iminā hi avahārakassa āsannaṁ orimantaṁ parāmasati.

Tatthevāti mukhavaṭṭiyameva. **Bundenā**ti kumbhiyā heṭṭhimatalena. Ekaṭṭhāne ṭhitāya kumbhiyā ṭhānā cāvanaṁ chahi ākārehi veditabbanti sambandho. **Ekaṭṭhāne**ti ca saṅkhalikabaddhabhāvena[1] ekasmiṁ

1. ...bandhanabhāvena (Sī)

patiṭṭhitokāsaṭṭhāneti attho. **Khāṇukaṁ kesaggamattampi ṭhānā cāvetī**ti khāṇukaṁ attano patiṭṭhitaṭṭhānato pañcahi ākārehi ṭhānā cāveti. **Chinnamatte pārājikan**ti avassaṁ ce patati, chinnamatte pārājikaṁ. **Paricchedo**ti pañcamāsakādigarubhāvaparicchedo. **Apabyūhanto**ti ṭhitaṭṭhānato apanayanavasena viyūhanto rāsiṁ karonto. **Evaṁ katvā**ti bhājanamukhavaṭṭiyā kumbhigatena bhājanagatassa ekābaddhabhāvaṁ viyojetvāti attho. **Upaḍḍhakumbhīyan**ti upaḍḍhapuṇṇāya kumbhiyā. **Vinayadhammatā**ti adhikakāraṇālābhe vinayaginicchayadhammatāti adhippāyo. Na kevalañcettha garukatāva, suttānugamanampi atthīti dassento **apicā**ti-ādimāha. **Kaṇṭhena pana paricchinnakāle**ti mukhagataṁ ajjhohaṭakāleti attho. Ajjhoharaṇameva hettha paricchindanaṁ, na kaṇṭhapidahanaṁ. **Cikkanan**ti thaddhaṁ, bahalaṁ ghananti attho.

Yopi theyyacittena parassa kumbhiyā pādagghanakaṁ sappiṁ vā telaṁ vā avassaṁ pivanakaṁ yaṁ kiñci dukūlasāṭakaṁ vā cammakhaṇḍādīnaṁ vā aññataraṁ pakkhipati, hatthato muttamatte pārājikanti ettha avahāro vīmaṁsitabbo. Yadi ca dukūlādīsu sappitelānaṁ pavisanaṁ sandhāya pārājikaṁ bhaveyya, tattha paviṭṭhatelādino kumbhigatena ekābaddhatāya na tāva avahāro bhājanantaraṁ pavesetvā gahaṇakāye viya. Tathā hi vuttaṁ "bhājanaṁ pana nimujjāpetvā gaṇhantassa yāva ekābaddhaṁ hoti, tāva rakkhatī"ti-ādi[1]. Atha telādivināsena pārājikaṁ bhaveyya, tadāpi tiṇajjhāpanādīsu viya avahāro natthi, dukkaṭena saddhiṁ bhaṇḍadeyyameva hoti, tathā ca pādagghanakaṁ telādiṁ pītaṁ dukūlādiṁ uddharantassāpi pārājikaṁ na siyā tattha paviṭṭhassa telādino vinaṭṭhaṭṭhena gahaṇakkhaṇe avijjamānattā, vijjamānattena ca uddhāreyeva pārājikaṁ vattabbaṁ, na hatthato muttamatteti. **Sabba-aṭṭhakathāsu** ca dukūlādīnaṁ pakkhipane hatthato muttamatte pārājikassa vuttattā na taṁ paṭikkhipituṁ sakkā. Aṭṭhakathāppamāṇena panetaṁ gahetabbaṁ, yutti panettha paṇḍitehi pubbāparaṁ saṁsanditvā uddhāretabbā.

Palibujjhissatīti nivāressati. **Vuttanayena pārājikan**ti hatthato muttamatteyeva pārājikaṁ. **Neva avahāro, na gīvā**ti attano

---

1. Vi-Ṭṭha 1. 276 piṭṭhe.

bhājanattā vuttaṁ, anāpattimattameva vuttaṁ, na pana evaṁ vicāritanti adhippāyo. **Bahigataṁ nāma hotī**ti tato paṭṭhāya telassa aṭṭhānato adhomukhabhāvato ca bahigataṁ nāma hoti. Anto paṭṭhāya chidde kariyamāne telassa nikkhamitvā gatagataṭṭhānaṁ bhājanasaṅkhyameva gacchatīti āha "bāhirantato pādagghanake gaḷite pārājikan"ti. **Yathā tathā vā katassā**ti bāhirantato vā abbhantarantato vā paṭṭhāya katassa. **Majjhe ṭhapetvā katachidde**ti majjhe thokaṁ kapālaṁ ṭhapetvā pacchā taṁ chindantena katachidde.

Patthīnassa[1] khādanaṁ itarassa pānañca sappi-ādīnaṁ paribhogoti āha "akhāditabbaṁ vā apātabbaṁ vā karotī"ti. Kasmā panettha dukkaṭaṁ vuttanti āha "ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭan"ti. **Purimadvayan**ti bhedanaṁ chaḍḍanañca. **Kumbhijajjarakaraṇenā**ti puṇṇakumbhiyā jajjarakaraṇena. **Mātikā-ujukaraṇenā**ti udakapuṇṇāya mātikāya ujukaraṇena. **Ekalakkhaṇan**ti bhedanaṁ kumbhiyā jajjarakaraṇena, chaḍḍanaṁ mātikāya ujukaraṇena ca saddhiṁ ekasabhāvaṁ. **Pacchimaṁ pana dvayan**ti jhāpanaṁ aparibhogakaraṇañca. **Ettha evaṁ vinicchayaṁ vadantī**ti etasmiṁ **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vutte atthe eke ācariyā evaṁ vinicchayaṁ vadanti. **Pacchimadvayaṁ sandhāya vuttan**ti ettha purimapadadvaye vinicchayo heṭṭhā vuttānusārena sakkā viññātunti tattha kiñci avatvā pacchimapadadvayaṁ sandhāya "ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭan"ti idaṁ vuttanti adhippāyo. **Theyyacittenā**ti attano vā parassa vā kātukāmatāvasena uppannatheyyacittena. **Vināsetukāmatāyā**ti hatthapādādīni chindanto viya kevalaṁ vināsetukāmatāya. **Vuttanayena bhindantassa vā chaḍḍentassa vā**ti muggarena pothetvā bhindantassa vā udakaṁ vā vālikaṁ vā ākiritvā uttarāpentassa vāti attho. **Ayuttanti ce**ti pāḷiyaṁ purimadvayepi dukkaṭasseva vuttattā "purimadvaye pārājikan"ti idaṁ ayuttanti yadi tumhākaṁ siyāti attho. **Nā**ti ayuttabhāvaṁ nisedhetvā tattha kāraṇamāha "aññathā gahetabbatthato"ti.

Evameke vadantīti heṭṭhā vuttassa atthanayassa attanā anabhimatabhāvaṁ dassetvā sayaṁ[2] aññathāpi pāḷiṁ aṭṭhakathañca saṁsanditvā atthaṁ

---

1. Patthiṇṇassa (Sī) 2. Ayaṁ (Ka)

dassetukāmo **ayaṁ panettha sāro**ti-ādimāha. **Acāvetukāmovā**ti theyyacittena ṭhānā acāvetukāmova. **Achaḍḍetukāmoyevā**ti etthāpi theyyacittenāti sambandhitabbaṁ. Idañhi theyyacittapakkhaṁ sandhāya vuttaṁ nāsetukāmatāpakkhassa vakkhamānattā. Tenevāha **nāsetukāmatāpakkhe panā**ti-ādi. **Itarathāpi yujjatī**ti theyyacittābhāvā ṭhānā cāvetukāmassāpi dukkaṭaṁ yujjatīti vuttaṁ hoti.

Bhūmaṭṭhakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Ākāsaṭṭhakathāvaṇṇanā

96. Ākāsaṭṭhakathāyaṁ **antovatthumhī**ti parikkhittassa vatthussa anto. **Antogāme**ti parikkhittassa gāmassa anto. Aparikkhitte pana vatthumhi gāme vā ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṁ. **Aṭavimukhaṁ karoti -pa- rakkhatī**ti tena payogena tassa icchitaṭṭhānaṁ āgatattā rakkhati. **Gāmato nikkhantassā**ti parikkhittagāmato nikkhantassa. **Kapiñjaro** nāma aññamaññaṁ yujjhāpanatthāya bālajanehi posāvaniyapakkhijāti.

Vehāsaṭṭhakathāvaṇṇanā

97. Vehāsaṭṭhakathāyaṁ **chinnamatte muttamatte**ti yathā chinnaṁ muttañca pakatiṭṭhāne na tiṭṭhati, tathā chedanaṁ mocanañca sandhāya vuttaṁ.

Udakaṭṭhakathāvaṇṇanā

98. Udakaṭṭhakathāyaṁ sandamāna-udake nikkhittaṁ na tiṭṭhatīti āha "asandanake udake"ti. **Anāpattī**ti hatthavārapadavāresu dukkaṭāpattiyā abhāvaṁ sandhāya vuttaṁ. **Kaḍḍhatī**ti heṭṭhato osāreti. **Sakalamudakan**ti daṇḍena phuṭṭhokāsagataṁ sakalamudakaṁ. **Na udakaṁ ṭhānan**ti[1] attanā kataṭṭhānassa aṭṭhānattā. **Paduminiyan**ti padumagacche. **Kalāpabaddhan**ti hatthakavasena khuddakaṁ katvā baddhaṁ kalāpabaddhaṁ. **Bhārabaddhaṁ** nāma sīsabhārādivasena baddhaṁ. **Muḷālan**ti kandaṁ. **Pattaṁ vā pupphaṁ vā**ti idaṁ kaddamassa

---

1. Na udakaṁ ṭhānaṁ (?)

anto pavisitvā ṭhitaṁ sandhāya vuttaṁ. **Niddhamanatumban**ti vāpiyā udakassa nikkhamananāḷaṁ. **Udakavāhakan**ti mahāmātikaṁ. **Avahārena so na kāretabbo**ti iminā pāṇaṁ jīvitā voropane āpattiyā sabbattha na muccatīti dīpeti. **Mātikaṁ āropetvā**ti khuddakamātikaṁ āropetvā. **Maritvā -pa-tiṭṭhantī**ti ettha matamacchānaṁyeva tesaṁ santakattā amate gaṇhantassa natthi avahāro.

Nāvaṭṭhakathāvaṇṇanā

99. Nāvaṭṭhakathāyaṁ **thullaccayampi pārājikampi hotī**ti ettha paṭhamaṁ ṭhānā acāvetvā mutte thullaccayaṁ, paṭhamaṁ pana ṭhānā cāvetvā mutte pārājikanti veditabbaṁ. Pāse baddhasūkaro viyāti-ādinā[1] vuttaṁ sandhāyāha "tattha yutti pubbe vuttā evā"ti. **Vipannaṭṭhanāvā**ti visamavātehi desantaraṁ palātā, bhijjitvā vā vināsaṁ patvā udake nimujjitvā heṭṭhā bhūmitalaṁ appatvā sāmikehi ca apariccattālayā vuccati. **Balavā ca vāto āgammā**ti iminā asati vāte ayaṁ payogo katoti dasseti. **Puggalassa natthi avahāro**ti sukkhamātikāyaṁ ujukaraṇanayena vuttaṁ. Taṁ attano pādena anakkamitvā hatthena ca anukkhipitvā aññasmiṁ daṇḍādīsu bandhitvā ṭhapite yujjati, attano pādena akkamitvā hatthena ca ukkhipitvā ṭhitassa pana balavavātena chattacīvarādīsu pahaṭesu pakatiṁ vijahitvā daḷhataraṁ akkamanagahaṇādipayogo abhinavo kātabbo siyā. Itarathā chattacīvarādīni vā vigacchanti, avahārako vā sayaṁ patissati, nāvā ca tadā na gamissati. Tasmā īdise abhinavappayoge sati avahārena bhavitabbaṁ. Sukkhamātikāyaṁ ujukatāya udakāgamanakāle kātabbakiccaṁ natthīti taṁ idha nidassanaṁ na hoti. Dāsaṁ pana pakatiyā palāyantaṁ "sīghaṁ yāhī"ti vatvā pakatigamanato turitagamanuppādanādinā idha nidassanena bhavitabbanti amhākaṁ khanti, vīmaṁsitvā gahetabbaṁ. Vāte āgatepi yattha atilahukattā nāvāya kañci payogaṁ akatvā pakatiyā avahārako tiṭṭhati, tatthidaṁ aṭṭhakathāyaṁ vuttanti gahetabbaṁ.

---

1. Vi-Ṭṭha 1. 274 piṭṭhe.

Yānaṭṭhakathāvaṇṇanā

100. Yānaṭṭhakathāyaṁ **ubhosu passesū**ti catunnaṁ thambhānaṁ upari caturassaṁ dārusaṅghāṭaṁ āropetvā tassa vāmadakkhiṇapassesu ubhosu vātātapādiparissayavinodanatthaṁ garuḷapakkhino ubho pakkhā viya katā **sandamānikā. Dukayuttassā**ti dvīhi goṇehi yuttassa. **Ayuttakan**ti goṇehi ayuttaṁ. **Kappakatā**ti dvinnaṁ sikhānaṁ sandhiṭṭhāne gosiṅgāni viya dve koṭiyo ṭhapetvā upatthambhanī kappakatā nāma, sā dvīhipi koṭīhi bhūmiyaṁ patiṭṭhāti, tenāha "cha ṭhānānī"ti. **Tīṇi vā cattāri vā ṭhānānī**ti akappakatāya upatthambhaniyā ca dvinnaṁ cakkānañca vasena tīṇi ṭhānāni, kappakatāya vasena cattāri ṭhānāni, tathā pathaviyaṁ ṭhapitassa tīṇi ṭhānānīti sambandho. **Akkhasīsehī**ti akkhadāruno dvīhi koṭīhi. **Akkhuddhīhī**ti akkhadārunā sampaṭicchakā heṭṭhimabhāge kappakatā dve dārukhaṇḍā akkhuddhiyo nāma, tāsaṁ kappakatānaṁ dvinnaṁ kappasīsāni cattāri idha "akkhuddhiyo"ti vuccanti, tenāha "catūhi ca akkhuddhīhī"ti. Tāhi patiṭṭhitāhi patiṭṭhitaṭṭhānāni cattāri dhurena patiṭṭhitaṭṭhānaṁ ekanti **pañca ṭhānāni** honti. Uddhiyova "uddhikhāṇukā"ti vuttā, uddhikhāṇukānaṁ abhāve akkhasīsānaṁ patiṭṭhānokāsaṁ dassento āha **samameva bāhaṁ katvā**ti-ādi. Tattha **samamevā**ti uddhiyo heṭṭhā anolambetvā bāhuno heṭṭhimabhāgaṁ samaṁ katvā dvinnaṁ bāhudārūnaṁ majjhe akkhasīsappamāṇena chiddaṁ katvā tattha akkhasīsāni pavesitāni honti, tena bāhānaṁ heṭṭhābhāgaṁ sabbaṁ bhūmiṁ phusitvā tiṭṭhati, tenāha "sabbaṁ pathaviṁ phusitvā tiṭṭhatī"ti. Sesaṁ nāvāyaṁ **vuttasadisan**ti iminā yadi pana taṁ evaṁ gacchantaṁ pakatigamanaṁ pacchinditvā aññaṁ disābhāgaṁ neti, pārājikaṁ. Sayameva yaṁ kiñci ṭhānaṁ sampattaṁ ṭhānā acālentova vikkiṇitvā gacchati, nevatthi avahāro, bhaṇḍadeyyaṁ pana hotīti imaṁ nayaṁ atidisati.

Bhāraṭṭhakathāvaṇṇanā

101. Bhāraṭṭhakathāyaṁ bhāraṭṭhanti mātikāpadassa bhāro nāmāti idaṁ atthadassananti āha "bhāroyeva bhāraṭṭhan"ti. **Purimagale**ti galassa purimabhāge. **Galavāṭako**ti gīvāya uparimagalavāṭako.

Uraparicchedamajjheti urapariyantassa majjhe. **Sāmikehi anāṇatto**ti idaṁ yadi sāmikehi "imaṁ bhāraṁ netvā asukaṭṭhāne dehī"ti āṇatto bhaveyya, tadā tena gahitabhaṇḍaṁ upanikkhittaṁ siyā, tañca theyyacittena sīsādito oropentassāpi avahāro na siyā, sāmikānaṁ pana dhuranikkhepe eva siyāti tato upanikkhittabhaṇḍabhāvato viyojetuṁ vuttaṁ, teneva vakkhati "tehi pana anāṇattattā pārājikan"ti[1]. **Ghaṁsanto**ti sīsato anukkhipanto, yadi ukkhipeyya, ukkhittamatte pārājikaṁ, tenāha **sīsato kesaggamattampī**ti-ādi. **Yo cāyan**ti yo ayaṁ vinicchayo.

Ārāmaṭṭhakathāvaṇṇanā

102. Ārāmaṭṭhakathāyaṁ **ārāmaṁ abhiyuñjatī**ti idaṁ abhiyogakaraṇaṁ paresaṁ bhūmaṭṭhabhaṇḍādīsupi kātuṁ vaṭṭatiyeva. Ārāmādithāvaresu pana yebhuyyena abhiyogavaseneva gahaṇasambhavato ettheva **pāḷiyaṁ** abhiyogo vutto, iti iminā nayena sabbatthāpi sakkā ñātunti gahetabbaṁ. **Adinnādānassa payogattā**ti sahapayogamāha. Vatthumhiyeva katapayogattā sahapayogavasena hetaṁ dukkaṭaṁ. **Sayampī**ti abhiyuñjakopi. "Kiṁ karomi kiṁ karomī"ti evaṁ kiṅkārameva paṭissuṇanto viya caratīti kiṅkārapaṭissāvī, tassa bhāvo **kiṅkārapaṭissāvibhāvo,** tasmiṁ, attano vasavattibhāveti vuttaṁ hoti. **Ukkocan**ti lañjaṁ. **Sabbesaṁ pārājikan**ti kūṭavinicchayikādīnaṁ ayaṁ vatthusāmīti-ādikassa ubhinnaṁ dhuranikkhepakaraṇahetuno payogassa karaṇakkhaṇeva pārājikaṁ hotīti veditabbaṁ. Sace pana sāmikassa vimati ca dhuranikkhepo ca kamena uppajjanti, payogasamuṭṭhāpakacittakkhaṇe pārājikameva hoti, na thullaccayaṁ. Yadi vimatiyeva uppajjati, tadā thullaccayamevāti veditabbaṁ, ayaṁ nayo sabbattha yathānurūpaṁ gahetabbo. **Dhuranikkhepavaseneva parājayo**ti sāmiko "ahaṁ na muccāmī"ti dhuraṁ anikkhipanto aṭṭo parājito nāma na hotīti dasseti.

---

1. Vi-Ṭṭha 1. 293 piṭṭhe.

Vihāraṭṭhakathāvaṇṇanā

103. Vihāraṭṭhakathāyaṁ **vihāran**ti upacārasīmāsaṅkhātaṁ sakalaṁ vihāraṁ. **Pariveṇan**ti tassa vihārassa abbhantare visuṁ visuṁ pākārādiparicchinnaṭṭhānaṁ. **Āvāsan**ti ekaṁ āvasathamattaṁ. Gaṇasantake paricchinnasāmikattā sakkā dhuraṁ nikkhipāpetunti āha "dīghabhāṇakādibhedassa pana gaṇassā"ti. Idhāpi sace ekopi dhuraṁ na nikkhipati, rakkhatiyeva. Esa nayo bahūnaṁ santake sabbattha.

Khettaṭṭhakathāvaṇṇanā

104. Khettaṭṭhakathāyaṁ **nirumbhitvā vā**ti-ādīsu gaṇhantassāti paccekaṁ yojetabbaṁ, tattha nirumbhitvā gahaṇaṁ nāma vīhisīsaṁ acchinditvā yathāṭhitameva hatthena gahetvā ākaḍḍhitvā bījamattasseva gahaṇaṁ. **Ekamekan**ti ekaṁ vīhisīsaṁ. **Yasmiṁ bīje vā**ti-ādi nirumbhitvā gahaṇādīsu yathākkamaṁ yojetabbaṁ. "Tasmiṁ bandhanā mocitamatte"ti vacanato tasmiṁ bījādimhi bandhanā mutte sati tato anapanītepi ṭhānantarassa abhāvā pārājikameva. Yassa pana sīsādikassa santarādinā saha saṁsibbanaṁ vā ekābaddhatā vā hoti, tassa bandhanā mocite thullaccayaṁ, itaraṭṭhānato mocite pārājikanti gahetabbaṁ, tenāha **vīhināḷan**ti-ādi. **Sabhusan**ti palālasahitaṁ. **Khīlenā**ti khāṇukena. Ettha ca khīlasaṅkamanādīsu sahapayogo dhuranikkhepo cāti ubhayaṁ sambhavati. **Khīlasaṅkamanādi** ettha sahapayogo. Tasmiñca kate yadi sāmikā dhuraṁ na nikkhipanti puna gaṇhitukāmāva honti, na tāva avahāro, "khīlaṁ saṅkāmetvā khettādiṁ asuko rājavallabho bhikkhu gaṇhitukāmo"ti ñatvā tassa balaṁ kakkhaḷādibhāvañca nissāya khīlasaṅkamanādikiriyāniṭṭhānato paṭhamameva sāmikā dhuraṁ nikkhipanti, na avahāro etassa payoganiṭṭhānato puretarameva dhurassa nikkhittattā. Yadā pana khīlasaṅkamanādipayogeneva dhuranikkhepo hoti, tadāyeva avahāro, tenevettha "tañca kho sāmikānaṁ dhuranikkhepenā"ti vuttaṁ. Khīlādīnaṁ saṅkamitabhāvaṁ ajānitvā sāmikānaṁ sampaṭicchanampettha dhuranikkhepoti veditabbo. **Evaṁ sabbatthā**ti yathāvuttamatthaṁ rajjusaṅkamanādīsupi atidisati. **Yaṭṭhin**ti mānadaṇḍaṁ. **Ekasmiṁ anāgate thullaccayaṁ, tasmiṁ āgate**

pārājikanti sace dārūni nikhaṇitvā tattakeneva gaṇhitukāmo hoti, avasāne dārumhi pārājikaṁ. Sace tattha kaṇṭakasākhādīhi pādānaṁ antaraṁ paṭicchādetvā kassaci appavesārahaṁ katvā gahetukāmo hoti, avasānasākhāya pārājikaṁ, tenāha "sākhāparivāreneva attano kātuṁ sakkotī"ti, dārūni ca nikhaṇitvā sākhāparivārañca katvā eva attano santakaṁ kātuṁ sakkotīti attho. Khettamariyādanti vuttamevatthaṁ vibhāvetuṁ "kedārapāḷin"ti vuttaṁ. Idañca khīlasaṅkamanādinā gahaṇaṁ ārāmādīsupi labbhateva.

Vatthuṭṭhakathāvaṇṇanā

105. Vatthuṭṭhakathāyaṁ **tiṇṇaṁ pākārānan**ti iṭṭhakasilādārūnaṁ vasena tiṇṇaṁ pākārānaṁ.

106. Gāmaṭṭhakathāyaṁ "gāmo nāmā"ti **pāḷiyaṁ** na vuttaṁ sabbaso gāmalakkhaṇassa pubbe vuttattā.

Araññaṭṭhakathāvaṇṇanā

107. Araññaṭṭhakathāyaṁ **vinivijjhitvā**ti ujukameva vinivijjhitvā. **Lakkhaṇacchinnassā**ti araññasāmikānaṁ hatthato kiṇitvā gaṇhantehi kata-akkharādisaññāṇassa. **Challiyā pariyonaddhan**ti iminā sāmikānaṁ nirāpekkhatāya cirachaḍḍitabhāvaṁ dīpeti, tenāha "gahetuṁ vaṭṭatī"ti. Yadi sāmikānaṁ sāpekkhatā atthi, na vaṭṭati. **Tāni katāni ajjhāvuttāni ca hontī**ti tāni gehādīni katāni pariniṭṭhitāni manussehi ca ajjhāvutthāni ca honti. **Dārūnī**ti gehādīnaṁ katattā avasiṭṭhadārūni. **Gahetuṁ vaṭṭatī**ti sāmikānaṁ anālayattā vuttaṁ, te ca yadi gahaṇakāle disvā sālayā hutvā vārenti, gahetuṁ na vaṭṭatiyeva. **"Dehī"ti vutte dātabbamevāti** "dehī"ti vutte "dassāmī"ti ābhogaṁ katvā gacchantassa "dehī"ti avutte adatvā gamane āpatti natthi. Pacchāpi tehi codite dātabbameva.

Adisvā gacchati, bhaṇḍadeyyanti suddhacittena gatassa bhaṇḍadeyyaṁ. Ārakkhaṭṭhānampi suddhacittena atikkamitvā theyyacitte uppannepi avahāro

natthi ārakkhaṭṭhānassa atikkantattā. Keci pana "yattha katthaci nītānampi dārūnaṁ araññasāmikānaññeva santakattā puna theyyacittaṁ uppādetvā gacchati, pārājikamevā"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ "ārakkhaṭṭhānaṁ patvā -pa- assatiyā atikkamatī"ti, sahasā taṁ ṭhānaṁ atikkamatīti-ādinā[1] ca ārakkhaṭṭhānātikkameyeva āpattiyā vuccamānattā, ārakkhaṭṭhānātikkamameva sandhāya "idaṁ pana theyyacittena pariharantassa ākāsena gacchatopi pārājikamevā"ti vuttaṁ. Yañca "yattha katthaci nītānampi dārūnaṁ araññasāmikānaññeva santakattā"ti kāraṇaṁ vuttaṁ, tampi ārakkhaṭṭhānato bahi pārājikāpajjanassa kāraṇaṁ na hoti bhaṇḍadeyyabhāvasseva kāraṇattā. Tesaṁ santakatteneva hi bahi katassāpi bhaṇḍadeyyaṁ jātaṁ, itarathā ca bhaṇḍadeyyampi na siyā suṅkaghātātikkame viya. Addhikehi dinnameva suṅkikānaṁ santakaṁ hoti, nādinnaṁ, tena taṁ ṭhānaṁ yato kutoci paccayato suddhacittena atikkantassa bhaṇḍadeyyampi na hoti. Idha pana araññasāmikānaṁ santakattā sabbatthāpi bhaṇḍadeyyameva hoti, tenevetaṁ araññe ārakkhaṭṭhānaṁ suṅkaghātatopi garutaraṁ jātaṁ. Yadi hi ārakkhaṭṭhānato bahipi theyyacitte sati avahāro bhaveyya, ārakkhaṭṭhānaṁ patvāti-ādinā ṭhānaniyamo niratthako siyā yattha katthaci theyyacitte uppanne pārājikanti vattabbato. Tasmā ārakkhaṭṭhānato bahi theyyacittena gacchantassa avahāro na bhavati evāti niṭṭhamettha gantabbaṁ. **Idaṁ pana theyyacittena pariharantassā**ti yasmiṁ padese atikkante tesaṁ araññaṁ ārakkhaṭṭhānañca atikkanto nāma hoti, taṁ padesaṁ ākāsenāpi atikkamanavasena gacchantassāpīti attho.

Udakakathāvaṇṇanā

108. Udakakathāyaṁ mahākucchikā udakacāṭi **udakamaṇiko,** "samekhalā cāṭi udakamaṇiko"tipi vadanti. **Tatthā**ti tesu bhājanesu. **Bhūtagāmena saddhimpī**ti **pi**-saddena akappiyapathavimpi saṅgaṇhāti. **Taḷākarakkhaṇatthāyā**ti "mahodakaṁ āgantvā taḷākamariyādaṁ mā chindī"ti taḷākarakkhaṇatthaṁ. **Nibbahana-udakan**ti ettha taḷākassa ekena unnatena passena adhikajalaṁ nibbahati nigacchati etenāti "nibbahanan"ti

1. Vi-Ṭṭha 1. 299 piṭṭhe.

adhikajalanikkhamanamātikā vuccati. Tattha gacchamānaṁ udakaṁ nibbahana-udakaṁ nāma. **Niddhamanatumban**ti sassādīnaṁ atthāya iṭṭhakādīhi kataṁ udakanikkhamanapanāḷi. **Mariyādaṁ dubbalaṁ katvā**ti ettha dubbalaṁ akatvāpi yathāvuttappayoge kate mariyādaṁ chinditvā nikkhanta-udakagghānurūpena avahārena kattabbameva. **Yattakaṁ tappaccayā sassaṁ uppajjatī**ti bījakasikammādibbayaṁ ṭhapetvā yaṁ adhikalābhaṁ uppajjati, taṁ sandhāya vuttaṁ. Na hi tehi kātabbaṁ vayakaraṇampi etassa dātabbaṁ. Idañca taruṇasasse jāte udakaṁ vināsentassa yujjati, sasse pana sabbathā akateyeva udakaṁ vināsentena ca udakagghameva dātabbaṁ, na tappaccayā sakalaṁ sassaṁ tena vināsitabhaṇḍasseva bhaṇḍadeyyattā, itarathā vāṇijjādi-atthāya parehi ṭhapitabhaṇḍaṁ avaharantassa tadubhayampi gahetvā bhaṇḍagghaṁ kātabbaṁ siyā, tañca na yuttanti amhākaṁ khanti. **Sāmikānaṁ dhuranikkhepenā**ti ettha ekassa santake taḷāke khette ca jāte tasseva dhuranikkhepena pārājikaṁ, yadi pana taṁ taḷākaṁ sabbasādhāraṇaṁ, khettāni pāṭipuggalikāni, tassa tassa puggalasseva dhuranikkhepe avahāro, atha khettānipi sabbasādhāraṇāni, sabbesaṁ dhuranikkhepeyeva pārājikaṁ, nāsatīti daṭṭhabbaṁ.

Aniggateti anikkhante, taḷākeyeva ṭhiteti attho. **Paresaṁ mātikāmukhan**ti khuddakamātikāmukhaṁ. **Asampattevā**ti taḷākato nikkhamitvā mahāmātikāyaṁ eva ṭhite. **Anikkhante baddhā subaddhā**ti taḷākato anikkhante bhaṇḍadeyyampi na hoti sabbasādhāraṇattā udakassāti adhippāyo. Nikkhante pana pāṭipuggalikaṁ hotīti āha "nikkhante baddhā bhaṇḍadeyyan"ti. Idha pana khuddakamātikāyaṁ appaviṭṭhattā avahāro na jāto, "taḷākato aniggate paresaṁ mātikāmukhaṁ asampattevā"ti heṭṭhā vuttassa vikappadvayassa "anikkhante baddhā subaddhā, nikkhante baddhā bhaṇḍadeyyan"ti idaṁ dvayaṁ yathākkamena yojanatthaṁ vuttaṁ. **Natthi avahāro**ti ettha "avahāro natthi, bhaṇḍadeyyaṁ pana hotī"ti keci vadanti, taṁ na yuttaṁ. **Vatthuṁ -pa- na sametī**ti ettha taḷākagata-udakassa sabbasādhāraṇattā parasantakavattu na hotīti adhippāyo.

Dantaponakathāvaṇṇanā

109. Dantakaṭṭhakathāyaṁ **tato paṭṭhāya avahāro natthī**ti "yathāsukhaṁ bhikkhusaṁgho paribhuñjatū"ti abhājetvāva yāvadicchakaṁ[1] gahaṇatthameva ṭhapitattā arakkhitattā sabbasādhāraṇattā ca aññaṁ saṁghikaṁ viya na hotīti theyyacittena gaṇhantassāpi natthi avahāro. **Khādantu, puna sāmaṇerā āharissantīti keci** therā vadeyyunti yojetabbaṁ.

Vanappatikathāvaṇṇanā

110. Vanappatikathāyaṁ **sandhāritattā**ti chinnassa rukkhassa patituṁ āraddhassa sandhāraṇamattena vuttaṁ, na pana maricavalli-ādīhi pubbe veṭhetvā ṭhitabhāvena. Tādise hi chinnepi[2] avahāro natthi araññaṭṭhakathāyaṁ veṭhitavalliyaṁ viya[3]. **Ujukameva tiṭṭhatī**ti iminā sabbaso chindanameva valli-ādīhi asambaddhassa rukkhassa ṭhānācāvanaṁ pubbe viya ākāsādīsu phuṭṭhasakalapadesato mocananti āveṇikamidha ṭhānācāvanaṁ dasseti. Keci pana "rukkhabhārena kiñcideva bhassitvā[4] ṭhitattā hotiyeva ṭhānācāvanan"ti vadanti, tanna, rukkhena phuṭṭhassa sakalassa ākāsapadesassa pañcahi chahi vā ākārehi anatikkamitattā. **Vātamukhaṁ sodhetī**ti yathā vāto āgantvā rukkhaṁ pāteti, evaṁ vātassa āgamanamaggaṁ rundhitvā ṭhitāni sākhāgumbādīni chinditvā apanento sodheti. **Maṇḍūkakaṇṭakaṁ vā**ti maṇḍūkānaṁ naṅguṭṭhe aggakoṭiyaṁ ṭhitakaṇṭakanti vadanti, eke "visamacchakaṇṭakan"tipi vadanti.

Haraṇakakathāvaṇṇanā

111. Haraṇakakathāyaṁ **haraṇakan**ti vatthusāminā hariyamānaṁ. **So ca pādaṁ agghati, pārājikamevāti** "antaṁ na gaṇhissāmī"ti[5] asallakkhitattā sāmaññato "gaṇhissāmi etan"ti sallakkhitasseva paṭassa ekadesatāya tampi gaṇhitukāmovāti pārājikaṁ vuttaṁ. **Sabhaṇḍahārakan**ti sahabhaṇḍahārakaṁ, sakārādesassa vikappattā saha saddova ṭhito, bhaṇḍahārakena saha taṁ bhaṇḍanti attho. **Sāsaṅko**ti "yadi

1. Yadicchakaṁ (Sī) 2. Tādisehi chinnehi (Sī, Ka) 3. Vi 1. 62 piṭṭhe.
4. Phusitvā (Ka) 5. Addhaṁ gaṇhissāmīti (Sī)

upasaṅkamitvā bhaṇḍaṁ gaṇhissāmi, āvudhena maṁ pahareyyā”ti bhayena sañjātāsaṅko. **Ekamantaṁ paṭikkammā**ti bhayeneva anupagantvā maggato sayaṁ paṭikkamma. **Santajjetvā**ti pharusavācāya ceva āvudhaparivattanādikāyavikārena ca santajjetvā. **Anajjhāvutthakan**ti apariggahitakaṁ. Ālayena anadhimuttampi bhaṇḍaṁ anajjhāvutthakaṁ nāma hotīti āha “āharāpente dātabban”ti, iminā paṭhamaṁ pariccattālayānampi yadi pacchāpi sakasaññā uppajjati, tesaññeva taṁ bhaṇḍaṁ hoti, balakkārenāpi sakasaññāya tassa gahaṇe doso natthi, adadantasseva avahāroti dasseti. Yadi pana sāmino “pariccattaṁ mayā paṭhamaṁ, idāni mama santakaṁ vā etaṁ, no”ti āsaṅkā hoti, balakkārena gahetuṁ na vaṭṭati sakasaññābaleneva puna gahetabbabhāvassa āpannattā. “Adentassa pārājikan”ti vacanato corassa sakasaññāya vijjamānāyapi sāmikesu sālayesu adātuṁ na vaṭṭatīti dīpitaṁ hoti. **Aññesū**ti mahāpaccariyādīsu. **Vicāraṇāyeva natthī**ti iminā tatthāpi paṭikkhepābhāvato ayameva atthoti dasseti.

Upanidhikathāvaṇṇanā

112. Upanidhikathāyaṁ saṅgopanatthāya attano hatthe nikkhittassa bhaṇḍassa guttaṭṭhāne paṭisāmanappayogaṁ vinā nāhaṁ gaṇhāmīti-ādinā aññasmiṁ payoge akate rajjasaṅkhobhādikāle “na dāni tassa dassāmi, na mayhaṁ dāni dassatī”ti ubhohipi sakasakaṭṭhāne nisīditvā dhuranikkhepe katepi avahāro natthi. Keci panettha “pārājikameva paṭisāmanappayogassa katattā”ti vadanti, taṁ tesaṁ matimattaṁ, na sārato paccetabbaṁ. Paṭisāmanakāle hissa theyyacittaṁ natthi, “na dāni tassa dassāmī”ti theyyacittuppattikkhaṇe pana sāmino dhuranikkhepacittuppattiyā hetubhūto kāyavacīpayogo natthi, yena so āpattiṁ āpajjeyya. Na hi akiriyasamuṭṭhānā’yaṁ āpattīti. **Dāne sa-ussāho, rakkhati tāvā**ti avahāraṁ sandhāya avuttattā nāhaṁ gaṇhāmīti-ādinā musāvādakaraṇe pācittiyameva hoti, na dukkaṭaṁ theyyacittābhāvena sahapayogassāpi abhāvatoti gahetabbaṁ. **Yadipi mukhena dassāmīti vadati -pa- pārājikan**ti ettha katarapayogena āpatti, na tāva paṭhamena bhaṇḍapaṭisāmanappayogena tadā theyyacittābhāvā, nāpi

"dassāmī"ti kathanappayogena tadā theyyacitte vijjamānepi payogassa kappiyattāti? Vuccate—sāminā "dehī"ti bahuso yāciyamānopi adatvā yena payogena attano adātukāmataṁ sāmikassa ñāpeti, yena ca so "adātukāmo ayaṁ vikkhipatī"ti ñatvā dhuraṁ nikkhipati, teneva payogenassa āpatti. Na hettha upanikkhittabhaṇḍe pariyāyena mutti atthi. Adātukāmatāya hi kadā te dinnaṁ, kattha te dinnanti-ādi pariyāyavacanenāpi sāmikassa dhure nikkhipāpite āpattiyeva. Teneva **aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ "kiṁ tumhe bhaṇatha -pa- evaṁ ubhinnaṁ dhuranikkhepena bhikkhuno pārājikan"ti[1]. Parasantakassa parehi gaṇhāpane eva pariyāyato mutti, na sabbatthāti gahetabbaṁ. **Attano hatthe nikkhittattā**ti ettha attano hatthe sāminā dinnatāya bhaṇḍagārikaṭṭhāne ṭhitattā ca ṭhānācāvanepi natthi avahāro, theyyacittena pana gahaṇe dukkaṭato na muccatīti veditabbaṁ.

Eseva nayoti uddhāreyeva corassa pārājikaṁ, kasmā? Aññehi sādhāraṇassa abhiññāṇassa vuttattā. **Aññaṁ tādisameva gaṇhante yujjatī**ti saññāṇato okāsato ca tena sadisameva aññaṁ gaṇhante yujjati, corena sallakkhitappadesato taṁ apanetvā kehici tattha tādise aññasmiṁ patte ṭhapite taṁ gaṇhanteyeva yujjatīti adhippāyo, tena corena divā sallakkhitapattaṁ aññattha apanetvā tadaññe tādise patte tattha ṭhapitepi corassa pacchā rattibhāge uppajjamānaṁ theyyacittaṁ divā sallakkhitappadese ṭhapitaṁ aññaṁ tādisaṁ pattameva ālambitvā uppajjatīti dassitaṁ hoti. **Padavārenā**ti therena nīharitvā dinnaṁ pattaṁ gahetvā gacchato corassa padavārena. **Atādisameva gaṇhante yujjatī**ti atādisassa therena gahaṇakkhaṇe avahārābhāvato pacchā hatthapattaṁ "tan"ti vā "aññan"ti vā saññāya "idaṁ gahetvā gacchāmī"ti gamane padavāreneva avahāro yujjatīti adhippāyo.

Pārājikaṁ natthīti padavārepi pārājikaṁ natthi upanidhibhaṇḍe viyāti gahetabbaṁ. **Gāmadvāran**ti bahigāme vihārassa patiṭṭhitattā gāmappavesassa ārambhappadesadassanavasena vuttaṁ, antogāmanti attho. **Dvinnampi uddhāre-**

---

1. Vi-Ṭṭha 1. 305 piṭṭhādīsu.

yeva pārājikanti therassa abhaṇḍāgārikattā vuttaṁ. Yadi hi so bhaṇḍāgāriko bhaveyya, sabbampi upanikkhittameva siyā, upanikkhittabhaṇḍe ca theyyacittena gaṇhatopi na tāva therassa avahāro hoti, corasseva avahāro. **Ubhinnampi dukkaṭan**ti therassa attano santakatāya corassa sāmikena dinnattā avahāro na jāto, ubhinnampi asuddhacittena gahitattā dukkaṭanti attho.

Āṇattiyā gahitattāti "pattacīvaraṁ gaṇhā"ti evaṁ therena kata-āṇattiyā gahitattā. **Aṭaviṁ pavisati, padavārena kāretabbo**ti "pattacīvaraṁ gaṇha, asukaṁ nāma gāmaṁ gantvā piṇḍāya carissāmā"ti therena vihārato paṭṭhāya gāmamaggepi sakalepi gāme vicaraṇassa niyamitattā maggato okkamma gacchantasseva padavārena āpatti vuttā. Vihārassa hi parabhāge upacārato paṭṭhāya yāva tassa gāmassa parato upacāro, tāva sabbaṁ daharassa therāṇattiyā sañcaraṇūpacārova hoti, na pana tato paraṁ. Teneva "upacārātikkame pārājikaṁ. Gāmūpacārātikkame pārājikan"ti ca vuttaṁ. Paṭinivattane cīvaradhovanādi-atthāya pesanepi eseva nayo. **Aṭṭhatvā anisīditvā**ti ettha vihāraṁ pavisitvā sīsādīsu bhāraṁ bhūmiyaṁ anikkhipitvā tiṭṭhanto vā nisīdanto vā vissamitvā theyyacitte vūpasante puna theyyacittaṁ uppādetvā gacchati ce, pāduddhārena kāretabbo. Sace bhūmiyaṁ nikkhipitvā puna taṁ gahetvā gacchati, uddhārena kāretabbo. Kasmā? Āṇāpakassa āṇattiyā yaṁ kattabbaṁ, tassa tāvatā pariniṭṭhitattā. "Asukaṁ nāma gāman"ti aniyametvā "antogāmaṁ gamissāmā"ti avisesena vutte vihārasāmantā pubbe piṇḍāya paviṭṭhapubbā sabbe gocaragāmāpi khettamevāti vadanti. **Sesan**ti maggukkamanavihārābhimukhagamanādi sabbaṁ. **Purimasadisamevā**ti anāṇattiyā gahitepi sāmikassa kathetvā gahitattā heṭṭhā vuttavihārūpacārādi sabbaṁ khettamevāti katvā vuttaṁ. **Eseva nayo**ti antarāmagge theyyacittaṁ uppādetvāti-ādinā[1] vuttaṁ nayaṁ atidisati.

Nimitte vā kateti cīvaraṁ me kiliṭṭhaṁ, ko nu kho rajitvā dassatīti-ādinā nimitte kate. **Vuttanayenevā**ti anāṇattassa

1. Vi-Ṭṭha 1. 308 piṭṭhe.

therena saddhiṁ pattacīvaraṁ gahetvā gamanavāre vuttanayeneva. **Ekapasse**ti vihārassa mahantatāya attānaṁ adassetvā ekasmiṁ passe. **Theyyacittena paribhuñjanto jīrāpetī**ti theyyacitte uppanne ṭhānācāvanaṁ akatvā nivatthapārutanīhāreneva paribhuñjanto jīrāpeti, ṭhānā cāventassa pana theyyacitte sati pārājikameva sīse bhāraṁ khandhe karaṇādīsu viya[1]. **Yathā vā tathā vā nassatī**ti aggi-ādinā nassati, **añño vā kocī**ti iminā yena ṭhapitaṁ, sopi saṅgahitoti veditabbaṁ.

Itarassāti corassa. **Itaraṁ gaṇhato uddhāre pārājikan**ti ettha "pavisitvā tava sāṭakaṁ gaṇhāhī"ti imināva upanidhibhāvato mocitattā, sāmikassa itaraṁ gaṇhato attano sāṭake ālayassa sabbhāvato ca "uddhāre pārājikan"ti vuttaṁ. Sāmiko ce "mama santakaṁ idaṁ vā hotu, aññaṁ vā, kiṁ tena, alaṁ mayhaṁ iminā"ti evaṁ suṭṭhu nirālayo hoti, corassa pārājikaṁ natthīti gahetabbaṁ. **Na jānantī**ti tena vuttavacanaṁ asuṇantā na jānanti. **Eseva nayo**ti ettha sace jānitvāpi cittena na sampaṭicchanti, eseva nayoti daṭṭhabbaṁ. **Paṭikkhipantī**ti ettha cittena paṭikkhepopi saṅgahitovāti veditabbaṁ. **Upacāre vijjamāne**ti bhaṇḍāgārassa samīpe uccārapassāvaṭṭhāne vijjamāne. **Mayi ca mate saṁghassa ca senāsane vinaṭṭhe**ti ettha "taṁ māressāmā"ti ettake vuttepi vivarituṁ vaṭṭati gilānapakkhe ṭhitattā avisayoti vuttattā. Maraṇato hi paraṁ gelaññaṁ avisayattañca natthi. "Dvāraṁ chinditvā parikkhāraṁ harissāmā"ti ettake vuttepi vivarituṁ vaṭṭatiyeva. **Sahāyehi bhavitabban**ti tehipi bhikkhācārādīhi pariyesitvā attano santakepi[3] kiñci kiñci dātabbanti vuttaṁ hoti. **Ayaṁ sāmīcī**ti bhaṇḍāgāre vasantānaṁ idaṁ vattaṁ.

Lolamahātheroti mando momūho ākiṇṇavihārī. **Itarehī**ti tasmiṁyeva gabbhe vasantehi itarabhikkhūhi. Vihārarakkhaṇavāre niyutto **vihāravāriko,** vuḍḍhapaṭipāṭiyā attano vāre vihārarakkhaṇako. **Nivāpan**ti bhattavetanaṁ. **Corānaṁ paṭipathaṁ gatesū**ti corānaṁ āgamanaṁ ñatvā "paṭhamataraññeva gantvā saddaṁ karissāmā"ti corānaṁ

1. Vi 1. 60 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 1. 311 piṭṭhe. 3. Santakāpi (?)

abhimukhaṁ gatesu, “corehi haṭabhaṇḍaṁ āharissāmā”ti tadanupathaṁ gatesupi eseva nayo. **Nibaddhaṁ katvā**ti “asukakule yāgubhattaṁ vihāravārikānaññevā”ti evaṁ niyamanaṁ katvā. **Dve tisso yāgusalākā cattāri pañca salākabhattāni ca labhamānovā**ti idaṁ nidassanamattaṁ, tato ūnaṁ vā hotu adhikaṁ vā attano veyyāvaccakarassa ca yāpanamattaṁ labhanameva pamāṇanti gahetabbaṁ. **Nissitake jaggentī**ti tehi vihāraṁ jaggāpentīti attho. **Asahāyakassā**ti sahāyarahitassa. **Attadutiyassā**ti appicchassa attā sarīrameva dutiyo assa nāññoti attadutiyo. Tadubhayassāpi atthassa vibhāvanaṁ **yassā**ti-ādi, etena sabbena ekekassa vāro na pāpetabboti dassitanti veditabbaṁ. **Pākavattatthāyā**ti niccaṁ pacitabbayāgubhattasaṅkhātavattatthāya. **Ṭhapentī**ti dāyakā ṭhapenti. **Taṁ gahetvā**ti taṁ ārāmikādīhi diyyamānaṁ bhāgaṁ gahetvā. **Na gāhāpetabbo**ti ettha abbhokāsikassāpi attano adhikaparikkhāro vā ṭhapito atthi, cīvarādisaṁghikabhāgepi ālayo vā atthi, sopi gāhāpetabbova. **Diguṇan**ti aññehi labbhamānato diguṇaṁ. **Pakkhavārenā**ti aḍḍhamāsavārena.

Suṅkaghātakathāvaṇṇanā

113. Suṅkaghātakathāyaṁ suṅkaṁ yattha rājapurisā hananti adadantānaṁ santakaṁ acchinditvāpi gaṇhanti, taṁ ṭhānaṁ **suṅkaghātan**ti evampi attho daṭṭhabbo. Vuttamevatthaṁ pākaṭaṁ kātuṁ **tañhī**ti-ādi vuttaṁ. **Dutiyaṁ pādaṁ atikkāmetī**ti ettha paṭhamapādaṁ paricchedato bahi ṭhapetvā dutiyapāde uddhaṭamatte **pārājikaṁ.** Uddharitvā bahi aṭṭhapitepi bahi ṭhito eva nāma hotīti katvā evaṁ sabbattha padavāresupīti daṭṭhabbaṁ. **Parivattitvā abbhantarimaṁ bahi ṭhapeti, pārājikan**ti idaṁ sayaṁ bahi ṭhatvā paṭhamaṁ abbhantarimaṁ ukkhipitvā vā samakaṁ ukkhipitvā vā parivattanaṁ sandhāya vuttaṁ. Bahi ṭhatvā ukkhittamatte hi sabbaṁ bahigatameva hotīti. Sace pana so bahi ṭhatvāpi bāhirapuṭakaṁ paṭhamaṁ anto ṭhapetvā pacchā abbhantarimaṁ ukkhipitvā bahi ṭhapeti, tadāpi ekābaddhatāya avijahitattā avahāro na dissati. Keci pana “bhūmiyaṁ patitvā vattantaṁ puna anto pavisati, pārājikamevāti[1] vuttattā

1. Vi-Ṭṭha 1. 314 piṭṭhe.

bāhiraputạke antopaviṭṭhepi bahigatabhāvato na muccati, antogataṁ pana puṭakaṁ paṭhamaṁ, pacchā eva vā bahi ṭhapitamatte vā pārājikamevā"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ. Bahi bhūmiyaṁ pātitassa kenaci saddhiṁ ekābaddhatāya abhāvena antopaviṭṭhepi pārājikamevāti vattuṁ yuttaṁ, idaṁ pana ekābaddhattā tena saddhiṁ na sameti. Tasmā yathā antobhūmigatena ekābaddhatā na hoti, evaṁ ubhayassāpi bahigatabhāve sādhiteyeva avahāroti viññāyati, vīmaṁsitvā gahetabbaṁ. Ye pana parivattitvāti imassa nivattitvāti atthaṁ vadanti, tehi pana abbhantarimaṁ bahi ṭhapetīti ayamattho gahito hotīti tattha saṅkāyeva natthi. **Ekābaddhan**ti kājakoṭiyaṁ rajjuyā bandhanaṁ sandhāya vuttaṁ. **Abandhitvā kājakoṭiyaṁ ṭhapitamattameva hoti, pārājikan**ti bahi gahitakājakoṭiyaṁ ṭhapitaṁ yadi pādaṁ agghati, pārājikameva, antoṭhapitena ekābaddhatāya abhāvāti adhippāyo. **Gacchante yāne vā -pa- thapetī**ti suṅkaghātaṁ pavisitvā appavisitvā vā ṭhapeti. **Suṅkaṭṭhānassa bahi ṭhitan**ti yānādīhi nīhaṭattā bahi ṭhitaṁ. Keci pana "bahi ṭhapitan"ti pāṭhaṁ vikappetvā suṅkaṭṭhānato pubbeva bahi ṭhapitanti atthaṁ vadanti, taṁ na sundaraṁ suṅkaṭṭhāne pavisitvā yāne ṭhapitepi pavattitvā gate viya dosābhāvato. Yo pana suṅkaṭṭhānassa antova pavisitvā "suṅkaṭṭhānan"ti ñatvā theyyacittena āgatamaggena paṭinivattitvā gacchati, tassāpi yadi tena disābhāgena gacchantānampi hatthato suṅkaṁ gaṇhanti, pārājikameva. **Imasmiṁ ṭhāne**ti yānādīhi nīharaṇe. **Tatrā**ti tasmiṁ eḷakalomasikkhāpade[1].

Pāṇakathāvaṇṇanā

114. Pāṇakathāyaṁ **āṭhapito**ti mātāpitūhi iṇaṁ gaṇhantehi "yāva iṇadānā ayaṁ tumhākaṁ santike hotū"ti iṇadāyakānaṁ niyyātito. **Avahāro natthī**ti mātāpitūhi puttassa apariccattattā mātāpitūnañca asantakattā avahāro natthi. **Dhanaṁ pana gataṭṭhāne vaḍḍhatī**ti iminā āṭhapetvā gahitadhanaṁ vaḍḍhiyā saha āṭhapitaputtahārakassa gīvāti dassitanti vadanti. **Dāsassa jāto**ti ukkaṭṭhalakkhaṇaṁ dassetuṁ vuttaṁ. Dāsikucchiyaṁ pana adāsassa jātopi ettheva

1. Vi 1. 340 piṭṭhe.

saṅgahito. **Paradesato paharitvā**ti paradesavilumpakehi rājacorādīhi paharitvā. **Sukhaṁ jīvāti vadatī**ti theyyacittena sāmikānaṁ santikato palāpetukāmatāya vadati, tathā pana acintetvā kāruññena "sukhaṁ gantvā jīvā"ti vadantassa natthi avahāro, gīvā pana hoti. **Dutiyapadavāre**ti yadi dutiyapadaṁ avassaṁ uddharissati, bhikkhussa "palāyitvā sukhaṁ jīvā"ti vacanakkhaṇeyeva pārājikaṁ. **Anāpatti pārājikassā**ti tassa vacanena vegavaḍḍhane akatepi dukkaṭā na muccatīti dasseti. "Adinnaṁ theyyasaṅkhātaṁ ādiyeyyā"ti[1] ādānasseva vuttattā vuttapariyāyena muccatīti.

Catuppadakathāvaṇṇanā

117. Catuppadakathāyaṁ **pāḷiyaṁ āgatāvasesā**ti pāḷiyaṁ āgatehi hatthi-ādīhi aññe pasu-saddassa sabbasādhāraṇattā. **Bhiṅkacchāpan**ti "bhiṅkā bhiṅkā"ti saddāyanato evaṁ laddhanāmaṁ hatthipotakaṁ. **Antovatthumhī**ti parikkhitte. **Bahinagare ṭhitassā**ti parikkhittanagaraṁ sandhāya vuttaṁ, aparikkhittanagare pana antonagare ṭhitassāpi ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṁ. **Khaṇḍadvāran**ti attanā khaṇḍitadvāraṁ. **Eko nipanno**ti etthāpi bandhoti ānetvā sambandhitabbaṁ, tenāha "nipannassa dve"ti. **Ghātetī**ti ettha theyyacittena vināsentassa sahapayogattā dukkaṭamevāti vadanti.

Ocarakakathāvaṇṇanā

118. Ocarakakathāyaṁ **pariyāyena hi adinnādānato muccatī**ti idaṁ āüattikapayogaṁ sandhāya vuttaṁ, sayameva pana abhiyuñjanādīsu pariyāyenapi mokkho natthi.

Oṇirakkhakathāvaṇṇanā

Oṇirakkhakathāyaṁ **oṇin**ti oṇītaṁ, ānītanti attho. Oṇirakkhassa santike ṭhapitabhaṇḍaṁ **upanidhi** viya[2] guttaṭṭhāne ṭhapetvā saṅgopanatthāya anikkhipitvā yathāṭhapitaṭṭhāne eva muhuttamattaṁ olokanatthāya ṭhapitattā tassa bhaṇḍassa ṭhānācāvanamattena oṇirakkhakassa pārājikaṁ hoti.

---

1. Vi 1. 55, 56 piṭṭhesu. 2. Vi 1. 63 piṭṭhe.

Saṁvidāvahārakathāvaṇṇanā

Saṁvidāvahārakathāyaṁ **saṁvidhāyā**ti saṁvidahitvā. **Tena nesaṁ dukkaṭāpattiyo**ti āṇattivasena pārājikāpattiyā asambhave satīti vuttaṁ. Yadi hi tena āṇattā yathāṇattivasena haranti, āṇattikkhaṇe eva pārājikāpattiṁ āpajjanti. **Pāḷiyaṁ** "sambahulā saṁvidahitvā eko bhaṇḍaṁ avaharati, āpatti sabbesaṁ pārājikassā"ti[1] etthāpi āṇāpakānaṁ āṇattikkhaṇeyeva āpatti, avahārakassa uddhāreti gahetabbo. **Sambahulā bhikkhū ekaṁ āṇāpenti 'gacchetaṁ āharā'ti, tassuddhāre sabbesaṁ pārājikan**ti-ādīsupi evameva attho gahetabbo. **Sāhatthikaṁ vā āṇattikassa āṇattikaṁ vā sāhatthikassa aṅgaṁ na hotī**ti bhinnakālikattā aññamaññassa aṅgaṁ na hoti. Tathā hi sahatthā avaharantassa ṭhānācāvanakkhaṇe āpatti, āṇattiyā pana āṇattikkhaṇeyevāti bhinnakālikattā āpatthiyoti.

Saṅketakammakathāvaṇṇanā

119. Saṅketakammakathāyaṁ **ocarake vuttanayenevā**ti ettha avassaṁ hāriye bhaṇḍeti-ādinā[2] vuttanayeneva. **Pāḷiyaṁ** "taṁ saṅketaṁ pure vā pacchā vā"ti tassa saṅketassa pure vā pacchā vāti attho. "Taṁ nimittaṁ pure vā pacchā vā"ti etthāpi eseva nayo.

Nimittakammakathāvaṇṇanā

120. Nimittakammakathāyaṁ akkhinikhaṇanādinimittakammaṁ pana lahukaṁ ittarakālaṁ, tasmā taṅkhaṇeyeva taṁ bhaṇḍaṁ avaharituṁ na sakkā. Nimittakammānantarameva gaṇhituṁ āraddhattā teneva nimittena avaharatīti vuccati. Yadi evaṁ purebhattappayogova esoti vādo pamāṇabhāvaṁ āpajjatīti? Nāpajjati. Na hi **saṅketakammaṁ** viya[1] nimittakammaṁ kālaparicchedayuttaṁ. Kālavasena hi saṅketakammaṁ vuttaṁ, kiriyāvasena nimittakammanti ayameva tesaṁ viseso. "Taṁ nimittaṁ pure vā pacchā vā taṁ bhaṇḍaṁ avaharati, mūlaṭṭhassa anāpattī"ti[1] idaṁ pana nimittakaraṇato

1. Vi 1. 65 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 1. 320 piṭṭhe.

pure gaṇhantassa ceva nimittakamme ca katepi gaṇhituṁ anārabhitvā pacchā sayameva gaṇhantassa ca vasena vuttaṁ.

Āṇattikathāvaṇṇanā

121. Āṇattikathāyaṁ **asammohatthan**ti yasmā saṅketakammanimittakammāni karonto na kevalaṁ purebhattādikālasaṅketakammaṁ akkhinikhaṇanādinimittakammameva vā karoti, atha kho evaṁvaṇṇasaṇṭhānabhaṇḍaṁ gaṇhā'ti, bhaṇḍaniyamampi karoti, tvaṁ itthannāmassa pāvada, so aññassa pāvadatūti-ādinā puggalapaṭipāṭiyā ca āṇāpeti, tasmā pubbaṇhādikālavasena akkhinikhaṇanādikiriyāvasena bhaṇḍapuggalapaṭipāṭivasena ca āṇatte etesu saṅketakammanimittakammesu visaṅketā visaṅketabhāve[1] sammoho jāyati, tadapagamena asammohatthaṁ. **Yaṁ āṇāpakena nimittasaññaṁ katvā vuttan**ti pubbaṇhādīsu akkhinikhaṇanādīsu vā gahaṇatthaṁ āṇāpentena īdisavaṇṇasaṇṭhānādiyuttaṁ gaṇhā'ti evaṁ gahaṇassa nimittabhūtasaññāṇaṁ katvā yaṁ bhaṇḍaṁ vuttaṁ. **Ayaṁ yutti sabbatthā**ti heṭṭhā vuttesu upari vakkhamānesu ca sabbattha āṇattippasaṅgesu āṇattikkhaṇeyeva pārājikādīnaṁ bhāvasaṅkhātā vinayayutti, sā ca āṇattassa kiriyāniṭṭhāpanakkhaṇe āṇāpakassa payoge[2] theyyacittānaṁ abhāvā āṇattikkhaṇe ekā eva āpatti hotīti evaṁ upapattiyā pavattattā yuttīti vuttā. "Mūlaṭṭhassa thullaccayan"ti vuttattā saṁgharakkhitena paṭiggahitepi buddharakkhitadhammarakkhitānaṁ dukkaṭameva, kasmā panettha ācariyassa thullaccayanti āha **"mahājano hī"**ti-ādi. Mahājanoti ca buddharakkhitadhammarakkhitasaṁgharakkhite sandhāya vuttaṁ. **Mūlaṭṭhasseva dukkaṭan**ti buddharakkhitassa dukkaṭaṁ. Idañca mūlaṭṭhassa thullaccayābhāvadassanatthaṁ paṭhamaṁ āṇattikkhaṇe dukkaṭaṁ sandhāya vuttaṁ, na pana saṁgharakkhitassa paṭiggahaṇapaccayā puna dukkaṭasambhavaṁ sandhāya. Na hi so ekapayogena dukkaṭadvayaṁ āpajjati. Keci pana "visaṅketattā **pāḷiyaṁ** 'mūlaṭṭhassā'ti avatvā 'paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā'ti sāmaññena vuttattā idaṁ saṁgharakkhitassa dukkaṭaṁ sandhāya vuttan"ti vadanti, taṁ kiñcāpi aṭṭhakathāya na sameti, pāḷito pana yuttaṁ viya dissati. Na hi tassa paṭiggahaṇappayoge anāpatti hotīti. Imināva heṭṭhā āgatavāresupi

1. Vibhāge (Sī) 2. Payogassa (Sī)

paṭiggaṇhantānaṁ dukkaṭaṁ veditabbaṁ. "Paṇṇe vā silādīsu vā 'coriyaṁ kātabban'ti likhitvā ṭhapite pārājikamevā"ti keci vadanti, taṁ pana "asukassa gehe bhaṇḍan"ti evaṁ niyametvā likhite yujjati, na aniyametvā likhiteti vīmaṁsitabbaṁ. **Maggānantaraphalasadisā**ti iminā yathā ariyapuggalānaṁ maggānantare phale uppanne kilesapaṭippassaddhipariyosānaṁ bhāvanākiccaṁ nipphannaṁ nāma hoti, evametissā atthasādhakacetanāya uppannāya āṇattikiccaṁ nipphannamevāti dasseti, tenāha "tasmā ayaṁ āṇattikkhaṇeyeva pārājiko"ti, āṇattivacīpayogasamuṭṭhāpakacetanākkhaṇeyeva pārājiko hotīti attho.

Āṇattikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Āpattibhedavaṇṇanā

122. **Tattha tatthā**ti bhūmaṭṭhathalaṭṭhādīsu. **Pāḷiyaṁ** manussapariggahitaṁ sandhāya "parapariggahitan"ti vuttaṁ. Āmasati phandāpeti ṭhānā cāvetīti imehi tīhi padehi pubbapayogasahitaṁ pañcamaṁ avahāraṅgaṁ vuttaṁ, ṭhānā cāvetīti ca idaṁ upalakkhaṇamattaṁ. Āṇattikādayo sabbepi payogā dhuranikkhepo ca idha saṅgahetabbā vāti daṭṭhabbaṁ.

125. **Ṭhānācāvanan**ti idaṁ pāḷi-anusārato vuttaṁ dhuranikkhepassāpi saṅgahetabbato. Esa nayo uparipi sabbattha. Tattha hi na ca sakasaññīti iminā parapariggahitatā vuttā, na ca vissāsaggāhī na ca tāvakālikanti imehi parapariggahitasaññitā, tīhi vā etehi parapariggahitatā parapariggahitasaññitā ca vuttāti veditabbā. **Anajjhāvutthakan**ti "mamedan"ti pariggahavasena anajjhāvutthakaṁ araññe dārutiṇapaṇṇādi. **Chaḍḍitan**ti paṭhamaṁ pariggahetvā pacchā anatthikatāya chaḍḍitaṁ yaṁ kiñci. **Chinnamūlakan**ti naṭṭhaṁ pariyesitvā ālayasaṅkhātassa mūlassa chinnattā chinnamūlakaṁ. **Assāmikan**ti anajjhāvutthakādīhi tīhi ākārehi dassitaṁ assāmikavatthu. **Ubhayampī**ti assāmikaṁ attano santakañca.

Anāpattibhedavaṇṇanā

131. **Tasmiṁyeva attabhāve nibbattā**ti tasmiṁyeva matasarīre petattabhāvena nibbattā. **Rukkhādīsu laggitasāṭake vattabbameva natthī**ti manussehi agopitaṁ sandhāya vuttaṁ, sace panetaṁ devālayacetiyarukkhādīsu niyuttehi purisehi rakkhitagopitaṁ hoti, gahetuṁ na vaṭṭati. **Thoke khāyite -pa- gahetuṁ vaṭṭatī**ti idaṁ adinnādānābhāvaṁ sandhāya vuttaṁ. Jighacchitapāṇinā khādiyamānamaṁsassa acchinditvā khādanaṁ nāma kāruññahānito lolabhāvato ca asāruppameva. Teneva hi ariyavaṁsikā attano patte bhattaṁ khādantampi sunakhādiṁ tajjetvā na vārenti, tiracchānānaṁ āmisadāne kusalaṁ viya tesaṁ āmisassa acchindanepi akusalamevāti gahetabbaṁ, teneva vakkhati "parānuddayatāya ca na gahetabban"ti[1].

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Bahu ekato dāru-ādibhāriyassa ekassa bhaṇḍassa ukkhipanakāle "gaṇhatha ukkhipathā"ti vacīpayogena saddhiṁ kāyapayogasabbhāvaṭṭhānaṁ sandhāya "sāhatthikāṇattikan"ti vuttaṁ. "Tvaṁ etaṁ vatthuṁ gaṇha, ahaṁ aññan"ti evaṁ pavatte pana avahāre attanā gahitaṁ sāhatthikameva, parena gāhāpitaṁ āṇattikameva, teneva tadubhayagghena pañcamāsepi pārājikaṁ na hoti, ekekabhaṇḍagghavasena thullaccayādimeva hoti. Vuttañhi "sāhatthikaṁ vā āṇattikassa aṅgaṁ na hotī"ti-ādi[2]. Upanikkhittabhaṇḍaṁ bhaṇḍadeyyañca adātukāmatāya "demi dammī"ti vikkhipanto tuṇhībhāvena viheṭṭhentopi tena tena kāyavikārādikiriyāya parassa dhuraṁ nikkhipāpesīti "kiriyāsamuṭṭhānañcā"ti vuttaṁ.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

---

1. Vi-Ṭṭha 1. 334 piṭṭhe.
2. Vi-Ṭṭha 1. 321 piṭṭhe.

Vinītavatthuvaṇṇanā

135. Vinītavatthūsu niruttiyeva taṁtaṁatthaggahaṇassa upāyatāya pathoti niruttipatho, tenevāha "vohāravacanamatte"ti. **Yathākammaṁ gato**ti tato petattabhāvato matabhāvaṁ dasseti. **Abbhuṇhe**ti āsannamaraṇatāya sarīrassa uṇhasamaṅgitaṁ dasseti, tenevāha "allasarīre"ti. Kuṇapabhāvaṁ upagatampi bhinnameva allabhāvato bhinnattā. **Visabhāgasarīre**ti itthisarīre. **Sīse vā**ti-ādi adhakkhake ubbhajāṇumaṇḍale padese cittavikārappattiṁ sandhāya vuttaṁ, yattha katthaci anāmasantena kataṁ sukatameva. Matasarīrampi hi yena kenaci ākārena sañcicca phusantassa anāmāsadukkaṭamevāti vadanti, taṁ yuttameva. Na hi apārājikavatthukepi cittādi-itthirūpe bhavantaṁ dukkaṭaṁ pārājikavatthubhūte matitthisarīre nivattati.

Kusasaṅkāmanavatthukathāvaṇṇanā

138. **Balasā**ti balena. **Sāṭako bhavissati, gaṇhissāmī**ti anāgatavacanaṁ pasibbakaggahaṇato puretaraṁ samuppannaparikappadassanavasena vuttaṁ. Gahaṇakkhaṇe pana "sāṭako ce, gaṇhāmī"ti pasibbakaṁ gaṇhātīti evamettha adhippāyo gahetabbo, na pana bahi nīharitvā sāṭakabhāvaṁ ñatvā gahessāmīti, tenāha "uddhāreyeva pārājikan"ti. Itarathā "idāni na gaṇhāmi[1], pacchā andhakāre jāte vijānanakāle vā gaṇhissāmi, idāni olokento viya hatthagataṁ karomī"ti gaṇhantassāpi gahaṇakkhaṇe avahāro bhaveyya, na ca taṁ yuttaṁ tadā gahaṇe sanniṭṭhānābhāvā. Sanniṭṭhāpakacetanāya eva hi pāṇātipātādi-akusalaṁ viya. Na hi "pacchā vadhissāmī"ti pāṇaṁ gaṇhantassa tadeva tasmiṁ matepi pāṇātipāto hoti vadhakacetanāya payogassa akatattā, evamidhāpi atthaṅgate sūriye avaharissāmīti-ādinā kālaparikappanavasena ṭhānā cāvitepi tadāpi avahāro na hoti **okāsaparikappe** viya[2], tasmiṁ pana yathāparikappitaṭṭhāne kāle āgate bhaṇḍaṁ bhūmiyaṁ anikkhipitvāpi theyyacittena gacchato padavārena avahāroti khāyati. Tasmā bhaṇḍaparikappo okāsaparikappo kālaparikappoti tividhopi

---

1. Na gaṇhāmīti (Sī, Ka)

2. Vi-Ṭṭha 1. 331 piṭṭhe.

parikappo gahetabbo. **Aṭṭhakathāyaṁ** pana okāsaparikappe samodhānetvā kālaparikappo visuṁ na vuttoti amhākaṁ khanti, vīmaṁsitvā gahetabbaṁ. **Padavārena kāretabbo**ti bhūmiyaṁ anikkhipitvā vīmaṁsitattā vuttaṁ. **Pariyuṭṭhito**ti anubaddho.

Parikappo dissatīti gahaṇakkhaṇe parikappo dissati, na tadā tesaṁ matena avahāroti dasseti. **Disvā haṭattā parikappāvahāro na dissatī**ti pacchā pana bahi vīmaṁsitvā sāṭakabhāvaṁ ñatvā tato pacchā theyyacittena haṭattā pubbe katassa parikappassa avahārānaṅgattā "suttan"ti ñatvā haraṇe viya theyyāvahāro eva siyā. Tasmā parikappāvahāro na dissati. Sāṭako ce bhavissatīti-ādikassa parikappassa tadā avijjamānattā kevalaṁ avahāro eva, na parikappāvahāroti adhippāyo, tena bhaṇḍaparikappāvahārassa "sāṭako ce bhavissati, gahessāmī"ti evaṁ bhaṇḍasanniṭṭhānābhāvakkhaṇeyeva pavattiṁ dasseti, tenāha "yaṁ parikappitaṁ, taṁ adiṭṭhaṁ parikappitabhāve ṭhitaṁyeva uddharantassa avahāro"ti. Yadi evaṁ kasmā okāsaparippāvahāro bhaṇḍaṁ disvā avaharantassa parikappāvahāro siyāti? Nāyaṁ doso abhaṇḍavisayattā tassa parikappassa, pubbeva disvā ñātabhaṇḍasseva hi okāsaparikappo vutto. **Taṁ maññamāno taṁ avaharī**ti idaṁ suttaṁ kiñcāpi "taññevetan"ti niyametvā gaṇhantassa vasena vuttaṁ, tathāpi "tañce gaṇhissāmī"ti evaṁ pavatte imasmiṁ parikappepi "gaṇhissāmī"ti gahaṇe niyamasabbhāvā avahāratthasādhakaṁ hotīti uddhaṭaṁ, teneva "sametī"ti vuttaṁ.

Kecīti mahā-aṭṭhakathāyameva ekacce ācariyā. **Mahāpaccariyaṁ panā**ti-ādināpi kecivādo gārayho, mahā-aṭṭhakathāvādova yuttataroti dasseti.

Alaṅkārabhaṇḍanti aṅgulimuddikādi. **Kusaṁ pātetvā**ti vilīvamayaṁ vā tālapaṇṇādimayaṁ vā katasaññāṇaṁ pātetvā. Parakoṭṭhāsato kuse uddhaṭepi na tāva kusassa parivattanaṁ jātanti vuttaṁ "uddhāre rakkhatī"ti. **Hatthato muttamatte pārājikan**ti iminā ṭhānācāvanaṁ dhuranikkhepañca vinā kusasaṅkāmanaṁ nāma visuṁ ekoyaṁ avahāroti dasseti. Sabbepi hi

avahārā sāhatthikāṇattikādhippāyayogehi nipphādiyamānā atthato ṭhānācāvanadhuranikkhepakusasaṅkāmanesu tīsu samosarantīti daṭṭhabbaṁ. **Itaro tassa bhāgaṁ uddharati, uddhāre pārājikan**ti purimassa attano koṭṭhāse ālayassa avigatattā vuttaṁ, ālaye pana sabbathā asati avahāro na hoti, tenāha "vicinitāvasesaṁ gaṇhantassāpi avahāro natthevā"ti.

Nāyaṁ mamāti jānantopīti ettha **pi**-saddena tattha vematikopi hutvā theyyacittena gaṇhantopi saṅgayhati. **Siveyyakan**ti siviraṭṭhe jātaṁ.

140-1. **Kappiyaṁ kārāpetvā**ti pacāpetvā. **Tasmiṁ pācittiyan**ti adinnādānabhāvena sahapayogassāpi abhāvā dukkaṭaṁ na vuttanti veditabbaṁ. **Āṇattehī**ti sammatena āṇattehi. **Āṇattenā**ti sāmikehi āṇattena. **Bhaṇḍadeyyan**ti sammatādīhi dinnattā na parājikaṁ jātaṁ, asantaṁ puggalaṁ vatvā gahitattā pana bhaṇḍadeyyaṁ vuttaṁ. **Aññena diyyamānan**ti sammatādīhi catūhi aññena diyyamānaṁ. **Gaṇhanto**ti "aparassa bhāgaṁ dehī"ti vatvā gaṇhanto. **(Aparassāti)**[1] asantaṁ puggalaṁ adassetvā pana "aparaṁ bhāgaṁ dehī"ti vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato gihisantake sāminā ca "imassa dehī"ti evaṁ āṇattena ca dinne bhaṇḍadeyyampi na hoti, saṁghasantake pana hotīti imaṁ visesaṁ dassetuṁ **asammatena vā anāṇattena vā**ti-ādi puna vuttaṁ. **Itarehi diyyamānan**ti sammatena āṇattena vā diyyamānaṁ. **Evaṁ gaṇhato**ti "aparampi bhāgaṁ dehī"ti vatvā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato. **Sāmikena panā**ti ettha **pana**-saddo visesatthajotako, tena "aparampi bhāgaṁ dehī"ti vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhante sāmikena sayaṁ dente vā dāpente vā viseso atthīti vuttaṁ hoti. **Sudinnan**ti bhaṇḍadeyyaṁ na hotīti adhippāyo. Heṭṭhā pana sāmikena tena āṇattena vā diyyamānaṁ gihisantakaṁ "aparassa bhāgaṁ dehī"ti vatvā gaṇhato aparassa abhāvato sāmisantakameva hotīti bhaṇḍadeyyaṁ jātaṁ, idha[2] pana tehiyeva diyyamānaṁ "aparampi bhāgaṁ dehī"ti vatvā vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato "dehī"ti

---

1. ( ) Sabbattha, so adhikapāṭho.
2. Taṁ idha (Sī, Ka)

vuttattā aññātakaviññattimattaṁ ṭhapetvā bhaṇḍadeyyaṁ na hotīti sudinnamevāti vuttaṁ. Assāmikena pana āṇattena dinnaṁ bhaṇḍaṁ gaṇhato bhaṇḍadeyyamevāti vadanti, pattacatukke viya avahāratāvettha yuttā, saṁghasantake pana "dehī"ti vuttepi sāmikassa kassaci abhāvā sammatena dinnepi bhaṇḍadeyyaṁ vuttanti gahetabbaṁ.

146-9. **Āharāpentesu bhaṇḍadeyyan**ti "gahite attamano hotī"ti[1] vacanato anattamanassa santakaṁ gahitampi puna dātabbamevāti vuttaṁ. "Sammukhībhūtehi bhājetabban"ti vacanato bhājanīyabhaṇḍaṁ upacārasīmaṭṭhānameva pāpuṇātīti āha "anto-upacārasīmāyaṁ ṭhitasseva gahetuṁ vaṭṭatī"ti. **Bhaṇḍadeyyan**ti ubhinnaṁ sālayabhāvepi corassa adatvā sāmikasseva dātabbaṁ corenāpi sāmikasseva dātabbato. **Eseva nayo**ti paṁsukūlasaññāya gahite bhaṇḍadeyyaṁ, theyyacittena pārājikanti attho.

Vuṭṭhahantesūti gāmaṁ chaḍḍetvā palāyantesu. **Avisesenā**ti sa-ussāhatādivisesaṁ aparāmasitvā sāmaññato. Sa-ussāhamattameva āpattibhāvassa pamāṇaṁ sāmikānaṁ paricchinnabhāvato. **Tato**ti gaṇasantakādito. **Kulasaṅgahaṇatthāya detī**ti paṁsukūlavissāsikādisaññāya gahetvā deti, tadā kulasaṅgahapaccayā ca dukkaṭaṁ bhaṇḍadeyyañca, theyyacitte pana sati kulasaṅgahaṇatthāya gaṇhatopi pārājikameva. Ūnapañcamāsakādīsu kuladūsakadukkaṭena saddhiṁ thullaccayadukkaṭāni. **Senāsanatthāya niyamitan**ti idaṁ issaravatāya dadato thullaccayadassanatthaṁ vuttaṁ. Itarapaccayatthāya dinnampi atheyyacittena issaravatāya kulasaṅgahaṇatthāya vā ñātakādīnaṁ vā dadato dukkaṭaṁ bhaṇḍadeyyañca hoteva. **Issaravatāyā**ti "mayi dente ko nivāressati, ahamevettha pamāṇan"ti evaṁ attano issariyabhāvena. **Thullaccayan**ti kulasaṅgahaṇatthāya vā aññathā vā kāraṇena dadato senāsanatthāya niyamitassa garubhaṇḍatāya thullaccayaṁ bhaṇḍadeyyañca. **Gīvā**ti ettha senāsanatthāya niyamite thullaccayena saddhiṁ gīvā, itarasmiṁ dukkaṭena saddhinti veditabbaṁ. **Sukhāditamevā**ti anto-upacārasīmāyaṁ ṭhatvā bhājetvā attano santakaṁ katvā khāditattā vuttaṁ. Saṁghikañhi

1. Vi-Ṭṭha 1. 326 piṭṭhe.

vihārapaṭibaddhaṁ vebhaṅgiyaṁ bahi-upacārasīmaṭṭhaṁ bhaṇḍaṁ anto-upacāraṭṭhehi bhikkhūhi eva bhājetabbaṁ, na bahi ṭhitehi upacārasīmāya bhājetabbanti.

150. "Vutto vajjemī"ti vuttabhikkhusmiṁ "vutto vajjehī"ti vuttassa pacchā uppajjanakapārājikādidosāropanato, gahaṭṭhānaṁ vā "bhadantā aparicchedaṁ katvā vadantī"ti evaṁ dosāropanato.

153-5. **Chātajjhattan**ti tena chātena jighacchāya udaragginā jhattaṁ, daḍḍhaṁ pīḷitanti attho. **Dhanukan**ti khuddakadhanusaṇṭhānaṁ lagganakadaṇḍaṁ. **Maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyan**ti ettha ekasūkaragghanakabhaṇḍaṁ dātabbaṁ ekasmiṁ bandhe aññesaṁ tattha abajjhanato. **Adūhalan**ti yantapāsāṇo, yena ajjhottaṭattā migā palāyituṁ na sakkonti. **Pacchā gacchatī**ti tena katapayogena agantvā pacchā sayameva gacchati, heṭṭhā vuttesupi īdisesu ṭhānesu eseva nayo. **Rakkhaṁ yācitvā**ti rājapurisānaṁ santikaṁ gantvā anuddissa rakkhaṁ yācitvā. **Kumīnamukhan**ti kumīnassa anto macchānaṁ pavisanamukhaṁ.

156. **Therānan**ti āgantukattherānaṁ. **Tesampī**ti āvāsikabhikkhūnampi. **Paribhogatthāyā**ti saṁghike kattabbavidhiṁ katvā paribhuñjanatthāya. Gahaṇeti pāṭhaseso daṭṭhabbo. **Yatthā**ti yasmiṁ āvāse. **Aññesan**ti aññesaṁ āgantukānaṁ. **Tesupi āgantukā anissarā**ti senāsane nirantaraṁ vasantānaṁ cīvaratthāya dāyakehi bhikkhūhi vā niyametvā dinnattā bhājetvā khādituṁ anissarā, āgantukehipi icchantehi tasmiṁ vihāre vassānādīsu pavisitvā cīvaratthāya gahetabbaṁ. **Tesaṁ katikāya ṭhātabban**ti sabbāni phalāphalāni abhājetvā "ettakesu rukkhesu phalāni bhājetvā paribhuñjissāma, aññesu phalāphalehi senāsanāni paṭijaggissāmā"ti vā, "piṇḍapātādipaccayaṁ sampādessāmā"ti vā, "kiñcipi abhājetvā catupaccayatthāyeva upanemā"ti vā evaṁ sammā upanentānaṁ āvāsikānaṁ katikāya āgantukehi ṭhātabbaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** "anissarā"ti vacanena dīpito eva attho, **mahāpaccariyaṁ** catunnaṁ paccayānanti-ādinā vitthāretvā dassito. **Paribhogavasenevā**ti ettha **eva**-saddo aṭṭhānappayutto, paribhogavasena tameva bhājetvāti yojetabbaṁ. **Etthā**ti etasmiṁ vihāre, raṭṭhe vā.

Senāsanapaccayanti senāsanañca tadatthāya niyametvā ṭhapitañca. **Ekaṁ vā dve vā varasenāsanāni ṭhapetvā**ti vuttamevatthaṁ puna byatirekamukhena dassetuṁ "mūlavatthucchedaṁ pana katvā na upanetabban"ti vuttaṁ, senāsanasaṅkhātavatthuno mūlacchedaṁ katvā sabbāni senāsanāni na vissajjetabbānīti attho. Keci panettha "ekaṁ vā dve vā varasenāsanāni ṭhapetvā lāmakato paṭṭhāya vissajjentehipi senāsanabhūmiyo na vissajjetabbāti ayamattho vutto"ti vadanti, tampi yuttameva imassāpi atthassa avassaṁ vattabbato, itarathā keci saha vatthunāpi vissajjetabbaṁ maññeyyuṁ.

Paṇṇaṁ āropetvāti "ettake rukkhe rakkhitvā tato ettakaṁ gahetabban"ti paṇṇaṁ āropetvā. **Nimittasaññaṁ katvā**ti saṅketaṁ katvā. **Dārakā**ti tesaṁ puttanattādayo ye keci gopenti, te sabbepi idha "dārakā"ti vuttā. **Tato**ti yathāvuttadārusambhārato. **Āpucchitvā**ti kārakasaṁghaṁ āpucchitvā. **Taṁ sabbampi āharitvā**ti anāpucchitvāpi tāvakālikaṁ āharitvā. **Ayameva bhikkhu issaro**ti-ādito paṭṭhāya attano santakehi dārusambhārādīhi ca kārāpitattā paṭijaggitattā ca saṁghikasenāsane bhāgitāya ca ayameva issaro, na ca so tato vuṭṭhāpetabboti vuttaṁ hoti. **Udakapūjan**ti cetiyaṅgaṇe siñcanādipūjaṁ. **Vattasīsenā**ti kevalaṁ saddhāya, na vetanādi-atthāya[1]. **Savatthukan**ti saha bhūmiyā. **Kuṭṭan**ti gehabhittiṁ. **Pākāran**ti parikkhepapākāraṁ. **Tato**ti chaḍḍitavihārato. **Tato āharitvā senāsanaṁ kataṁ hotī**ti sāmantagāmavāsīhi bhikkhūhi chaḍḍitavihārato dārusambhārādiṁ āharitvā senāsanaṁ kataṁ hoti.

157. "Puggalikaparibhogena paribhuñjatī"ti vuttamatthaṁyeva pākaṭaṁ kātuṁ "āgatāgatānaṁ vuḍḍhatarānaṁ na detī"ti vuttaṁ. **Catubhāga-udakasambhinne**ti catutthabhāgena sambhinne. **Pāḷiyaṁ** "anāpatti bhikkhave pārājikassā"ti[2] sāmikehi thullanandaṁ uddissa etissā hatthe dinnattā, atheyyacittena paribhuñjitattā ca vuttaṁ. Theyyacittena paribhuttepi cassā bhaṇḍadeyyameva upanikkhittabhaṇḍaṭṭhāniyattā. **Odanabhājanīyavatthusmin**ti "aparassa bhāgaṁ dehī"ti āgatavatthusmiṁ[3].

---

1. Vettanādi... (Ka) 2. Vi 1. 84 piṭṭhe. 3. Vi 1. 74 piṭṭhe.

159. **Tassa kulassa anukampāya pasādānurakkhaṇatthāyā**ti-ādinā kulasaṅgahatthaṁ nākāsīti dasseti. "Yāva dārakā pāsādaṁ ārohanti, tāva pāsādo tesaṁ santike hotū"ti pubbe kālaparicchedaṁ katvā adhiṭṭhitattā eva yathākālaparicchedameva tattha tiṭṭhati, tato paraṁ pāsādo sayameva yathāṭhānaṁ gacchati, tathāgamanañca iddhivissajjanena sañjātaṁ viya hotīti vuttaṁ "thero iddhiṁ paṭisaṁharī"ti. Yasmā evaṁ iddhividhañāṇena karontassa kāyavacīpayogā na santi theyyacittañca natthi pāsādasseva vicāritattā, tasmā "ettha avahāro natthī"ti thero evamakāsīti daṭṭhabbaṁ. Atha vā dārakesu anukampāya ānayanatthameva pāsāde upanīte pāse baddhasūkarādīnaṁ āmisaṁ dassetvā ṭhānācāvanaṁ viya karamarānītesu dārakesu pāsādaṁ āruḷhesupi puna paṭisaṁharaṇe ca idha avahāro natthi kāruññādhippāyattā, bhaṇḍadeyyampi na hoti kāyavacīpayogābhāvā. Kāyavacīpayoge satiyeva hi āpatti bhaṇḍadeyyaṁ vā hoti, teneva bhagavā "anāpatti bhikkhave atheyyacittassā"ti-ādiṁ avatvā "anāpatti bhikkhave iddhimassa iddhivisaye"ti[1] ettakameva avoca. **Iddhivisaye**ti cettha parabhaṇḍādāyakakāyavacīpayogāsamuṭṭhāpakassa kevalaṁ manodvārikassa atheyyacittabhūtassa iddhicittassa visaye āpatti nāma natthīti adhippāyo gahetabbo. Kiṁ pana paṭikkhittaṁ iddhipāṭihāriyaṁ kātuṁ vaṭṭatīti codanaṁ sandhāyāha "īdisāya adhiṭṭhāniddhiyā anāpattī"ti. "Anāpatti bhikkhave iddhimassa iddhivisaye"ti hi imināyeva suttena adhiṭṭhāniddhiyā appaṭikkhittabhāvo sijjhati. Attano pakativaṇṇaṁ avijahitvā bahiddhā hatthi-ādidassanaṁ, "ekopi hutvā bahudhā hotī"ti[2] āgatañca adhiṭṭhānavasena nipphannattā **adhiṭṭhāniddhi** nāma, "so pakativaṇṇaṁ vijahitvā kumārakavaṇṇaṁ vā dasseti, nāgavaṇṇaṁ -pa- vividhampi senābyūhaṁ dassetī"ti[3] evaṁ āgatā iddhi pakativaṇṇavijahanavikāravasena pavattattā **vikubbaniddhi** nāma. Attano pana pakatirūpaṁ yathāsabhāvena ṭhapetvāva bahi hatthi-ādidassanaṁ vikubbaniddhi nāma na hoti, attano rūpameva hatthi-ādirūpena nimmānaṁ vikubbaniddhīti veditabbaṁ.

---

1. Vi 1. 85 piṭṭhe. 2. Dī 1. 73, 74; Ma 1. 98; Khu 9. 107 piṭṭhādīsu.
3. Khu 9. 388 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

Parājitakilesenāti vijitakilesena, nikkilesenāti attho. **Idhā**ti imasmiṁ sāsane, tena dutiyapārājikasikkhāpadena samaṁ aññaṁ anekanayavokiṇṇaṁ gambhīratthavinicchayaṁ kiñci sikkhāpadaṁ na vijjatīti yojanā. Tattha attho nāma pāḷi-attho, vinicchayo pāḷimuttakavinicchayo, te gambhīrā yasmiṁ, taṁ **gambhīratthavinicchayaṁ. Vatthumhi otiṇṇe**ti codanāvasena vā attanāva attano vītikkamārocanavasena vā saṁghamajjhe adinnādānavatthusmiṁ otiṇṇe. **Etthā**ti otiṇṇavatthumhi. **Vinicchayo**ti āpattānāpattiniyamanaṁ. **Kappiyepi ca vatthusmin**ti attanā[1] gahetuṁ yutte mātāpitādīnaṁ santakepi.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṁ

Dutiyapārājikavaṇṇanānayo niṭṭhito.

---

3. Tatiyapārājika

Tīhīti kāyavacīmanodvārehi.

Paṭhamapaññattinidānavaṇṇanā

162. Yā ayaṁ heṭṭhā taṁ panetaṁ buddhakāle ca cakkavattikāle ca nagaraṁ hotīti-ādinā[2] rājagahassa buddhuppādeyeva vepullappatti vuttā, sā etthāpi samānāti dassetuṁ "idampi ca nagaran"ti vuttaṁ, tena ca na kevalaṁ rājagahādayo evāti dasseti. **Mahāvanaṁ nāmā**ti-ādi majjhimabhāṇakasaṁyuttabhāṇakānaṁ matena vuttaṁ, dīghabhāṇakā pana "himavantena saddhiṁ ekābaddhaṁ hutvā ṭhitaṁ mahāvanan"ti vadanti. **Haṁsavaṭṭakacchadanenā**ti[3] haṁsavaṭṭakapaṭicchannena[4], haṁsamaṇḍalākārenāti attho. **Kāyavicchandaniyakathan**ti karajakāye virāguppādanakathaṁ. **Chando**ti dubbalarāgo. **Rāgo**ti balavarāgo. "Kesalomādin"ti saṅkhepato vuttamatthaṁ vibhāgena dassetuṁ **yepi hī**ti-ādi vutthaṁ. **Pañcapañcappabhedenā**ti ettha pañca pañca pabhedā etassa pariyāyassāti

---

1. Attano (Sī)
2. Vi-Ṭṭha 1. 247 piṭṭhe.
3. Haṁsavaṭṭakacchannenāti (Sī, Ka)
4. ...paricchannena (Ka)

pañcapañcappabhedo, tena pañcapañcappabhedenāti evaṁ bāhiratthasamāsavasena pariyāyavisesanatā daṭṭhabbā.

Asubhāyāti asubhamātikāya. Vaṇṇetabbamātikañhi apekkhitvā itthiliṅge sāmivacanaṁ, tenāha **mātikaṁ nikkhipitvā**ti-ādi. **Taṁ vibhajanto**ti mātikaṁ vibhajanto. **Phātikamman**ti nipphattikaraṇaṁ. **Pañcaṅgavippahīna**nti kāmacchandādipañcanīvaraṇaṅgavigamena pañcaṅgavippahīnatā, appanāppattavitakkādijjhānaṅgānaṁ uppattivasena pañcaṅgasamannāgatatā ca veditabbā. **Tividhakalyāṇaṁ dasalakkhaṇasampannan**ti ettha pana jhānassa ādimajjhapariyosānānaṁ vasena tividhakalyāṇatā, tesaṁyeva ādimajjhapariyosānānaṁ lakkhaṇavasena dasalakkhaṇasampannatā ca veditabbā. **Aṭṭhakathāyaṁ** pana "dasalakkhaṇavibhāvaneneva tannissayabhūtā tividhakalyāṇatāpi jhānassa pākaṭā hotīti **tatrimānī**ti-ādi vuttaṁ.

Tatrāyaṁ pāḷīti tasmiṁ dasalakkhaṇavibhāvanavisaye ayaṁ pāḷi. **Paṭipadāvisuddhī**ti gotrabhupariyosānāya pubbabhāgapaṭipadāya jhānassa nīvaraṇādiparibandhato visuddhi, sāyaṁ yasmā upekkhānubrūhanādīnampi paccayattena padhānā purimakāraṇasiddhā ca, tasmā vuttaṁ "paṭipadāvisuddhi ādī"ti. **Upekkhānubrūhanā**ti visodhetabbatādīnaṁ abhāvato tatramajjhattupekkhāya kiccanipphattiyā anubrūhanā, sā pana paribandhavisuddhisamakālavibhāvinīpi tabbisuddhiyāva nipphannāti dīpanatthamāha "upekkhānubrūhanā majjhe"ti. **Sampahaṁsanā**ti vatthudhammādīnaṁ[1] anativattanādisādhakassa ñāṇassa kiccanipphattivasena pariyodapanā, sā pana yasmā kattabbassa sabbakiccassa nipphattiyāva siddhā nāma hoti, tasmā vuttaṁ "sampahaṁsanā pariyosānan"ti. Tīṇipi cetāni kalyāṇāni ekakkhaṇe labbhamānānipi paccayapaccayuppannatādivasena pavattantīti dassanatthaṁ ādimajjhapariyosānabhāvena vuttāni, na pana jhānassa uppādādikkhaṇattaye yathākkamaṁ labbhamānattāti daṭṭhabbaṁ. **Majjhimaṁ samādhinimittaṁ**[2] **paṭipajjatī**ti-ādīsu majjhimaṁ samādhinimittaṁ nāma samappavatto appanāsamādhiyeva. So hi līnuddhaccasaṅkhātānaṁ ubhinnaṁ antānaṁ anupagamanena majjhimo, savisesaṁ cittassa ekattārammaṇe ṭhapanato samādhiyeva uparivisesānaṁ kāraṇabhāvato "samādhinimittan"ti vuccati, taṁ paṭipajjati paṭilabbhatīti attho.

---

1. Tattha dhammādīnaṁ (Sī)
2. Samathanimittaṁ (Vi-Ṭṭha 2)

Evaṁ paṭipannattā majjhimena samādhinimittena tattha ekattārammaṇe appanāgocare pakkhandati upatiṭṭhati, evaṁ visuddhassa pana tassa cittassa puna visodhetabbābhāvato visodhane byāpāraṁ akaronto puggalo visuddhaṁ cittaṁ ajjhupekkhati nāma. Samathabhāvūpagamanena samathapaṭipannassa puna samādhāne byāpāraṁ akaronto samathapaṭipannaṁ ajjhupekkhati, samathapaṭipannabhāvato evamassa kilesasaṁsaggaṁ pahāya ekattena upaṭṭhitassa puna ekattupaṭṭhāne byāpāraṁ akaronto ekattupaṭṭhānaṁ ajjhupekkhati nāma.

Tattha jātānanti-ādīsu ye pana te evaṁ upekkhānubrūhite tasmiṁ jhānacitte jātā samādhipaññāsaṅkhātā yuganaddhadhammā[1], tesaṁ aññamaññaṁ anativattanasabhāvena sampahaṁsanā visodhanā pariyodapanā ca, saddhādīnaṁ indriyānaṁ kilesehi vimuttattā vimuttirasena ekarasatāya sampahaṁsanā ca, yañcetaṁ tadupagaṁ tesaṁ anativattana-ekarasabhāvānaṁ anucchavikaṁ vīriyaṁ, tassa tadupagavīriyassa vāhanaṭṭhena pavattanaṭṭhena sampahaṁsanā ca, tasmiṁ khaṇe yathāvuttadhammānaṁ āsevanaṭṭhena sampahaṁsanā ca, pariyodapanā ca pariyodapanakassa ñāṇassa kiccanipphattivaseneva ijjhatīti veditabbaṁ. **Evaṁ tividhattagataṁ cittan**ti-ādīni tasseva cittassa thomanavacanāni. **Vitakkasampannan**ti vitakkaṅgena sundarabhāvamupagataṁ. **Cittassa adhiṭṭhānasampannan**ti tasmiññeva ārammaṇe cittassa nirantarappavattisaṅkhātena samādhinā sampannaṁ, idaṁ jhānaṅgavasena vuttaṁ. **Samādhisampannan**ti idaṁ pana indriyavasenāti veditabbaṁ.

Paṭikuṭatīti saṅkucati. **Paṭivaṭṭatī**ti paṭinivaṭṭati. **Nhārudaddulan**ti nhārukhaṇḍaṁ. **Payuttavācan**ti paccayapariyesane niyuttavācaṁ. **Daṇḍavāgurāhī**ti daṇḍapaṭibaddhāhi dīghajālasaṅkhātāhi vāgurāhi.

Samaṇakuttakoti kāsāyanivāsanādisamaṇakiccako. **Vaggumudā**ti ettha "vaggumatā"ti vattabbe lokikā "mudā"ti vohariṁsūti dassento āha "vaggumatā"ti. "Vaggū"ti matā, suddhasammatāti attho, tenāha "puññasammatā"ti. Sattānaṁ pāpunanena[2] sodhanena sā puññasammatā.

163. Mārassa dheyyaṁ ṭhānaṁ, vatthu vā nivāso māradheyyaṁ, so atthato tebhūmakadhammā eva, idha pana pañca kāmaguṇā adhippetā, taṁ

1. Yuganandhadhammā (Sī) 2. Pāpapuṇanena (Sī)

māradheyyaṁ. "Ayaṁ samaṇakuttako yathāsamuppannasaṁvegamūlakena samaṇabhāvūpagamanena atikkamituṁ sakkhissatī"ti[1] cintetvā avoca, na pana "arahattappattiyā tīsu bhavesu appaṭisandhikatāya taṁ atikkamituṁ sakkhissatī"ti[1] maraṇeneva sattānaṁ saṁsāramocanaladdhikattā devatāya. Na hi matānaṁ[2] katthaci paṭisandhi gacchati. **Iminā atthena evameva bhavitabban**ti iminā paresaṁ jīvitā voropanatthena evameva saṁsāramocanasabhāveneva bhavitabbaṁ. "Attanāpi attānaṁ jīvitā voropenti, aññamaññampi jīvitā voropentī"ti[3] vuttattā **sabbānipi tāni pañcabhikkhusatāni jīvitā voropesī**ti idaṁ yebhuyyavasena vuttanti gahetabbaṁ. Tasmā ye attanāpi attānaṁ aññamaññañca jīvitā voropesuṁ, te puthujjanabhikkhū ṭhapetvā tadavasese ca puthujjanabhikkhū, sabbe ca ariye ayaṁ jīvitā voropesīti veditabbaṁ.

164. **Ekībhāvato**ti pavivekato. **Uddesaṁ paripucchaṁ gaṇhantī**ti attano attano ācariyānaṁ santike gaṇhanti, gahetvā ca ācariyehi saddhiṁ bhagavantaṁ upaṭṭhahanti. Tadā pana uddesādidāyakā tanubhūtehi bhikkhūhi bhagavantaṁ upagatā, taṁ sandhāya bhagavā pucchati.

Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇanā

165. Dasānussatīsu antogadhāpi ānāpānassati tadā bhikkhūnaṁ bahūnaṁ sappāyataṁ dassetuṁ puna gahitā. Tathā hi taṁ bhagavā tesaṁ desesi. Āhāre paṭikkūlasaññā asubhakammaṭṭhānasadisā, cattāro pana āruppā ādikammikānaṁ ananurūpāti tesaṁ idha aggahaṇaṁ daṭṭhabbaṁ. **Aññaṁ pariyāyan**ti arahattādhigamatthāya aññaṁ kāraṇaṁ. **Atthayojanākkaman**ti atthañca yojanākkamañca. **Assāsavasenā**ti assāsaṁ ārammaṇaṁ katvāti vuttaṁ hoti. **Upaṭṭhānaṁ satī**ti appamussanatāya tameva assāsaṁ passāsañca upagantvā ṭhānaṁ, tathā tiṭṭhanakadhammo sati nāmāti attho. Idāni sativaseneva puggalaṁ niddisitukāmena **yo assasatī**ti-ādi vuttaṁ. Tattha yo assasati, tassa sati assāsaṁ upagantvā tiṭṭhatīti-ādinā attho gahetabbo. **Akosallasambhūte**ti

---

1. Na sakkhissatīti (Sī) 2. Na hi sā matānaṁ (Sī) 3. Vi 1. 86 piṭṭhe.

avijjāsambhūte. **Khaṇenevā**ti attano pavattikkhaṇeneva. Ariyamaggassa pādakabhūto ayaṁ samādhi anukkamena vaḍḍhitvā ariyamaggabhāvaṁ upagato viya hotīti āha "ariyamaggavuḍḍhippatto"ti. **Opammanidassanan**ti ettha upamāva opammaṁ, tassa nidassanaṁ.

Bāhirakā ānāpānassatiṁ jānantā ādito catuppakārameva jānanti, na sabbaṁ soḷasappakāranti āha **sabbappakāra**-iccādi. **Evamassetaṁ senāsanan**ti ettha **evan**ti bhāvanāsatiyā yathāvuttanayena ārammaṇe cittassa nibandhane satiyeva, nāsatīti attho, tena muṭṭhassatissa araññavāso niratthako ananurūpoti dasseti. **Avasesasattavidhasenāsanan**ti "pabbataṁ kandaraṁ giriguhaṁ susānaṁ vanapatthaṁ abbhokāsaṁ palālapuñjan"ti[1] evaṁ vuttaṁ. **Ututtayānukūlaṁ dhātucariyānukūlan**ti gimhānādi-ututtayassa semhādidhātuttayassa mohādicariyattayassa ca anukūlaṁ. Nisajjāya daḷhabhāvaṁ pallaṅkābhujanena, assāsapassāsānaṁ pavattanasukhataṁ uparimakāyassa ujukaṁ ṭhapanena, ārammaṇapariggahūpāyaṁ parimukhaṁ satiyā ṭhapanena **upadisanto**[2]. **Na paṇamantī**ti na oṇamanti. **Pariggahitaniyyānaṁ satin**ti sabbathā gahitaṁ sammosapaṭipakkhato[3] niggamanasaṅkhātaṁ satiṁ katvā, paramaṁ satinepakkaṁ upaṭṭhapetvāti attho.

Satovāti satiyā samannāgato eva. **Bāttiṁsāya ākārehī**ti catūsu catukkesu āgatāni dīgharassādīni soḷasa padāni assāsapassāsavasena dvidhā vibhajitvā vuttehi dvittiṁsākārehi. **Dīghaṁassāsavasenā**ti dīgha-assāsavasena, vibhatti-alopaṁ katvā niddeso, dīghanti vā bhagavatā vutta-assāsavasena. **Cittassa ekaggataṁ avikkhepan**ti vikkhepapaṭipakkhabhāvato "avikkhepo"ti laddhanāmaṁ cittassa ekaggabhāvaṁ **pajānato. Paṭinissaggānupassī assāsavasenā**ti paṭinissaggānupassī hutvā assāsavasena, "paṭinissaggānupassi-assāsanavasenā"ti vā pāṭho, tassa paṭinissaggānupassino assāsavasenāti attho. Ā paṭhamaṁ bahimukhaṁ sasanaṁ assāso, tato antomukhaṁ paṭisasanaṁ passāsoti āha **assāsoti bahinikkhamanavāto**ti-ādi, **suttantaṭṭhakathāsu** pana ākaḍḍhanavasena anto sasanaṁ assāso, bahi paṭisasanaṁ passāsoti katvā uppaṭipāṭiyā vuttaṁ.

---

1. Abhi 2. 253 piṭṭhe. 2. Dassento (Sī, Ka) 3. Sammoha... (Sī)

Tatthāti bahinikkhamana-antopavisanavātesu, tassa ca paṭhamaṁ abbhantaravāto nikkhamatīti iminā sambandho. **"Sabbesampi gabbhaseyyakānan**ti-ādinā dārakānaṁ pavattikkamena assāso bahinikkhamanavātoti gahetabbanti dīpetī"ti keci vadanti. Suttanayo eva cettha "assāsādimajjhapariyosānaṁ satiyā anugacchato ajjhattaṁ vikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā ca passāsādimajjhapariyosānaṁ satiyā anugacchato bahiddhā vikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā cā"ti imāya pāḷiyā sametīti gahetabbaṁ. **Addhānavasenā**ti kāladdhānavasena. Ayañhi addhāna-saddo kālassa desassa ca vācako. Tattha **yathā hī**ti-ādinā desaddhānaṁ upamāvasena dassitaṁ. Idāni tabbisiṭṭhakāladdhānavasena assāsapassāsānaṁ dīgharassataṁ upameyyavasena vibhāvetuṁ **evan**ti-ādi vuttaṁ. **Cuṇṇavicuṇṇā** anekakalāpabhāvena. Ettha ca hatthi-ādisarīre sunakhādisarīre ca assāsapassāsānaṁ desaddhānavisiṭṭhakāladdhānavaseneva dīgharassatā vuttāti veditabbā attabhāvasaṅkhātaṁ dīghaṁ addhānaṁ saṇikaṁ pūretvāti-ādivacanato. **Tesan**ti sattānaṁ. **Te**ti assāsapassāsā. **Ittaramaddhānan**ti appakaṁ kālaṁ. **Navahākārehī**ti bhāvanamanuyuñjantassa pubbenāparaṁ aladdhavisesassa kevalaṁ addhānavasena ādito vuttā tayo ākārā, te ca kassaci assāsova, kassaci passāsova, kassaci tadubhayampi upaṭṭhātīti tiṇṇaṁ puggalānaṁ vasena vuttā, tathā chandavasena tayo, tathā pāmojjavasenāti imehi navahi ākārehi. **Ekenākārenā**ti dīghaṁ assāsādīsu ekenākārena.

Addhānasaṅkhāteti dīghe okāsaddhānasaṅkhāte attabhāve kāladdhānepi vā, evaṁ upari **ittarasaṅkhāte**ti etthāpi. **Chando uppajjatī**ti bhāvanāya pubbenāparaṁ visesaṁ āvahantiyā laddhassādattā tattha sātisayo kattukāmatālakkhaṇo kusalacchando uppajjati. **Chandavasenā**ti tathāpavattachandassa vasena. **Pāmojjaṁ uppajjatī**ti assāsapassāsānaṁ sukhumatarabhāve ārammaṇassa santataratāya, kammaṭṭhānassa ca vīthipaṭipannatāya bhāvanācittasahagato pamodo khuddakādibhedā taruṇā pīti uppajjati. **Cittaṁ vivattatī**ti[1] paṭibhāganimitte

1. Vivaṭṭatīti (Sī)

uppanne pakati-assāsapassāsato cittaṁ nivattati. **Upekkhā saṇṭhātī**ti tasmiṁ paṭibhāganimitte upacārappanābhede samādhimhi uppanne puna jhānanibbattanatthaṁ byāpārābhāvato ajjhupekkhanaṁ hoti, sā panāyaṁ upekkhā tatramajjhattupekkhāti veditabbā. **Anupassanāñāṇan**ti samathavasena nimittassa anupassanā, vipassanāvasena assāsapassāsamukhena tannissayanāmarūpassa anupassanā ca ñāṇaṁ. **Kāyo upaṭṭhānan**ti assāsapassāsasaṅkhāto kāyo upagantvā tiṭṭhati ettha satīti upaṭṭhānaṁ, no sati, sati pana sarasato upatiṭṭhanaṭṭhena saraṇaṭṭhena ca upaṭṭhānañceva sati ca. **Tena vuccatī**ti-ādīsu yā ayaṁ yathāvutta-assāsapassāsakāye, tannissayabhūte karajakāye ca kāyasseva anupassanā niccādibhāvaṁ vā itthipurisasattajīvādibhāvaṁ vā ananupassitvā assāsapassāsakāyamattasseva aniccādibhāvassa ca anupassanā, tāya kāyānupassanāya satisaṅkhātassa paṭṭhānassa bhāvanā vaḍḍhanā **kāye kāyānupassanā satipaṭṭhānabhāvanā**ti ayaṁ saṅkhepattho.

Ittaravasenāti parittakālavasena. **Tādiso**ti dīgho rasso ca. **Vaṇṇā**ti dīghādi-ākārā. **Nāsikagge va bhikkhuno**ti nāsikagge vā, **vā**-saddena uttaroṭṭhe vāti attho. **Tasmā**ti yasmā "ādimajjhapariyosānavasena sabbaṁ assāsapassāsakāyaṁ viditaṁ pākaṭaṁ karissāmī"ti pubbe pavatta-ābhogavasena pacchā tathā samuppannena ñāṇasampayuttacittena taṁ assāsapassāsakāyaṁ evaṁ viditaṁ pākaṭaṁ karonto assasati ceva passasati ca, tasmā evaṁbhūto sabbakāyapaṭisaṁvedī assasissāmi passasissāmīti sikkhati nāma, na pana "anāgate evaṁ karissāmī"ti cintanamattena so evaṁ vuccatīti adhippāyo. **Tathābhūtassā**ti ādimajjhapariyosānaṁ viditaṁ karontassa. **Saṁvaro**ti sati vīriyampi vā. **Na aññaṁ kiñcī**ti sabbakāyaṁ viditaṁ karissāmīti-ādikaṁ pubbābhogaṁ sandhāya vadati. **Ñāṇuppādanādīsū**ti **ādi**-saddena kāyasaṅkhārapassambhanapītipaṭisaṁvedanādiṁ saṅgaṇhāti. **Kāyasaṅkhāran**ti assāsapassāsaṁ. So hi cittasamuṭṭhānopi samāno karajakāyapaṭibaddhavuttitāya tena saṅkharīyatīti kāyasaṅkhāroti vuccati. **Apariggahitakāle**ti kammaṭṭhānassa anāraddhakāle, tadārambhatthāya kāyacittānampi apariggahitakāleti attho. Nisīdati

pallaṅkaṁ ābhujitvā ujuṁ kāyaṁ paṇidhāyāti hi iminā kāyapariggaho, parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvāti iminā cittapariggaho vutto. **Adhimattan**ti balavaṁ oḷārikaṁ, liṅgavipallāsena vuttaṁ. Kāyasaṅkhāro hi adhippeto. Adhimattaṁ hutvā pavattatīti kiriyāvisesanaṁ vā etaṁ. **Sabbesaṁyevā**ti ubhayesampi.

Mahābhūtapariggahe sukhumoti catudhātumukhena vipassanābhinivesaṁ sandhāya vuttaṁ. **Lakkhaṇārammaṇikavipassanāyā**ti kalāpasammasanamāha. Nibbidānupassanato paṭṭhāya balavavipassanā, tato oraṁ dubbalavipassanā. **Pubbe vuttanayenā**ti apariggahitakāleti-ādinā samathanaye vuttanayena.

Codanāsodhanāhīti anuyogaparihārehi. **Kathan**ti-ādi paṭisambhidāpāḷi, tattha kathaṁ sikkhatīti sambandho. **Iti kirā**ti-ādi codakavacanaṁ. **Iti kirā**ti evañceti attho. Assāsapassāso sabbathā abhāvaṁ upaneti ceti codakassa adhippāyo. **Vātūpaladdhiyā**ti assāsapassāsavātassa abhāvena tabbisayāya upaladdhiyā bhāvanācittassa uppādo vaḍḍhi ca na hotīti attho. **Na ca nan**ti ettha **nan**ti nipātamattaṁ. **Puna iti kirā**ti-ādi yathāvuttāya codanāya vissajjanā, tattha **iti kira sikkhatī**ti mayā vuttākārena yadi sikkhatīti attho. **Pabhāvanā hotī**ti yadipi oḷārikā kāyasaṅkhārā paṭippassambhanti, sukhumā pana atthevāti bhāvanāyapi vaḍḍhi hotevāti adhippāyo. **Kaṁse**ti kaṁsabhājane. **Nimittan**ti nimittassa, tesaṁ saddānaṁ pavatti-ākārassāti attho. **Sukhumakā saddā**ti anurave āha. **Sukhumasaddanimittārammaṇatāpī**ti sukhumo saddova nimittaṁ tadārammaṇatāyapi.

Ābhisamācārikasīlanti ettha abhisamācāroti uttamasamācāro, tadeva ābhisamācārikaṁ sīlaṁ, khandhakavattapariyāpannassa sīlassetaṁ adhivacanaṁ. **Ahaṁ sīlaṁ rakkhāmī**ti ubhatovibhaṅgapariyāpannaṁ sīlaṁ sandhāya vuttaṁ. **Āvāso**ti āvāsapalibodho. **Kulan**ti-ādīsupi eseva nayo. **Kamman**ti navakammaṁ. **Iddhī**ti pothujjanikā iddhi, sā vipassanāya palibodho. **So upacchinditabbo**ti **visuddhimagge**[1] vuttena

1. Visuddhi 1. 86 piṭṭhe.

tassa tassa palibodhassa upacchedappakārena upacchinditabbo. **Yogānuyogo**ti yogassa bhāvanāya anuyuñjanaṁ. **Aṭṭhatiṁsārammaṇesū**ti ālokākāsakasiṇadvayaṁ vajjetvā **pāḷiyaṁ** āgatānaṁ aṭṭhannaṁ kasiṇānaṁ vasena vuttaṁ, cattārīsaññeva pana kammaṭṭhānāni. **Yathāvutteneva nayenā**ti yogānuyogakammassa padaṭṭhānattāti imamatthaṁ atidisati. **Imināva kammaṭṭhānenā**ti iminā ānāpānassatikammaṭṭhānena. **Mahāhatthipathaṁ nīharanto viyā**ti kammaṭṭhānavīthiṁ mahāhatthimaggaṁ katvā dassento viya.

Vuttappakāramācariyanti "imināva kammaṭṭhānena catutthajjhānaṁ nibbattetvā vipassanaṁ vaḍḍhetvā arahattaṁ pattassā"ti-ādinā heṭṭhā vuttappakāraṁ ācariyaṁ. "Piyo garu bhāvanīyo"ti-ādinā[1] **visuddhimagge**[2] vuttappakāramācariyantipi vadanti. **Pañcasandhikan**ti pañcapabbaṁ, pañcabhāganti attho. **Kammaṭṭhānassa uggaṇhanan**ti kammaṭṭhānaganthassa uggaṇhanaṁ. Tadatthaparipucchā **kammaṭṭhānassa paripucchā,** tattha saṁsayaparipucchā vā. **Kammaṭṭhānassa upaṭṭhānan**ti evaṁ bhāvanamanuyuñjantassa evamidha nimittaṁ upatiṭṭhatīti upadhāraṇaṁ. Tathā **kammaṭṭhānappanā** evaṁ jhānamappetīti. **Kammaṭṭhānassa lakkhaṇan**ti gaṇanānubandhanāphusanānaṁ vasena bhāvanaṁ ussukkāpetvā ṭhapanāvasena matthakappatti idha bhāvanāti kammaṭṭhānasabhāvassa sallakkhaṇaṁ, tenāha "kammaṭṭhānasabhāvūpadhāraṇanti vuttaṁ hotī"ti.

Aṭṭhārasasenāsanadosavivajjitanti mahattaṁ navattaṁ jiṇṇattaṁ panthanissitattaṁ soṇḍipaṇṇapupphaphalayuttatā patthanīyatā nagaradārukhettasannissitatā visabhāgānaṁ puggalānaṁ atthitā paṭṭanasannissitatā paccantasannissitatā rajjasīmasannissitatā asappāyatā kalyāṇamittānaṁ alābhoti imehi aṭṭhārasahi senāsanadosehi vivajjitaṁ. **Pañcasenāsanaṅgasamannāgatan**ti—

> "Idha bhikkhave senāsanaṁ nātidūraṁ hoti nāccāsannaṁ gamanāgamanasampannaṁ divā appākiṇṇaṁ rattiṁ appasaddaṁ appanigghosaṁ appaḍaṁsamakasavātātapasarīsapasamphassaṁ, tasmiṁ kho pana senāsane viharantassa appakasirena uppajjanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārā, tasmiṁ kho pana

---

1. Aṁ 2. 422; Khu 10. 142; Khu 11. 356 piṭṭhesu. 2. Visuddhi 1. 95 piṭṭhe.

senāsane therā bhikkhū viharanti -pa-. Evaṁ kho bhikkhave senāsanaṁ pañcaṅgasamannāgataṁ hotī”ti[1]—

evaṁ bhagavatā vuttehi pañcahi senāsanaṅgehi samannāgataṁ, ettha ca nātidūratādi ekaṁ, divā appākiṇṇatādi ekaṁ, appaḍaṁsāditā ekaṁ, cīvarādilābho ekaṁ, therānaṁ bhikkhūnaṁ nivāso ekanti evaṁ pañcaṅgāni veditabbāni.

Upacchinnakhuddakapalibodhenāti dīghānaṁ kesādīnaṁ haraṇena pattacīvarādīnaṁ pacanatunnakaraṇarajanādikaraṇehi ca upacchinnā khuddakā palibodhā yena, tena. **Bhattasammadan**ti bhojananimittaṁ parissamaṁ. Ācariyato uggaho **ācariyuggaho,** [2]sabbopi kammaṭṭhānavidhi, na pubbe vutta-uggahamattaṁ, tato[2]. **Ekapadampī**ti ekakoṭṭhāsampi.

Anuvahanāti assāsapassāsānaṁ anugamanavasena satiyā nirantaraṁ anuppavattanā. Yasmā pana gaṇanādivasena viya phusanāvasena visuṁ manasikāro natthi, phuṭṭhaphuṭṭhaṭṭhāne eva gaṇanādi kātabbanti dassetuṁ idha phusanāgahaṇanti dīpento “phusanāti phuṭṭhaṭṭhānan”ti āha. Ṭhapanāti samādhānaṁ, samādhippadhānā pana appanāti āha “ṭhapanāti appanā”ti. Aniccatādīnaṁ lakkhaṇato **sallakkhaṇā vipassanā.** Pavattato nimittato ca vinivaṭṭanato **vinivaṭṭanā maggo.** Kilesapaṭippassaddhibhāvato **pārisuddhi phalaṁ. Tesan**ti vinivaṭṭanāpārisuddhīnaṁ. **Khaṇḍan**ti “ekaṁ tīṇi pañcā”ti ekantarikādibhāvena gaṇanāya khaṇḍanaṁ. Atha vā khaṇḍanti antarantarā katipayakālaṁ agaṇetvā puna gaṇanavasena antarā odhiparicchedo na dassetabbo. Tathā khaṇḍaṁ dassentassa hi “kammaṭṭhānaninnaṁ pavattati nu kho me cittaṁ, no”ti vīmaṁsuppattiyā vikkhepo hoti, tenāha **sikhāppattaṁ nu kho me**ti-ādi, idañca evaṁ khaṇḍaṁ dassetvā cirataraṁ gaṇanāya manasikarontassa vasena vuttaṁ. So hi tathā laddhaṁ avikkhepamattaṁ nissāya evaṁ maññeyya. **Yo upaṭṭhāti, taṁ gahetvā**ti idaṁ assāsapassāsesu yassa ekova paṭhamaṁ upaṭṭhāti, taṁ sandhāya vuttaṁ, yassa pana ubhopi upaṭṭhahanti, tena ubhayampi gahetvā gaṇitabbaṁ. Yo upaṭṭhātīti imināva dvīsu nāsāpuṭavātesu yo pākaṭo hoti, so

1. Aṁ 3. 268 piṭṭhe. 2-2. Sabbopi kammaṭṭhānavidhinā pubbe vutta-uggahamattato (Sī)

gahetabboti ayampi attho dīpitoti gahetabbaṁ. Paṭhamaṁ ekekasmiṁ upaṭṭhitepi upalakkhetvā gaṇantasseva kamena ubhopi pākaṭā hontīti āha "assāsapassāsā pākaṭā hontī"ti. Evaṁ sīghaṁ sīghaṁ gaṇetabbamevāti sambandho. Evaṁ sīghagaṇanārambhassa okāsaṁ dassetuṁ **imassāpi purimanayena gaṇayato**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **purimanayenā**ti dandhagaṇanāya, **pākaṭā hutvā**ti iminā dandhagaṇanāya āraddhakāle cittassa avisadatāya sukhumassāsādīnaṁ apākaṭataṁ,[1] pacchā visadakāle pākaṭatañca tesu ca pākaṭesu dandhagaṇanaṁ pahāya sīghagaṇanā kātabbāti dasseti. Sīghagaṇanāya nippariyāyato nirantarappavatti appanāvīthiyameva, na kāmāvacare bhavaṅgantarikattāti āha "nirantarappavattaṁ viyā"ti. **Purimanayenevā**ti sīghagaṇanāya. Anto pavisantaṁ vātaṁ manasikaronto anto cittaṁ paveseti nāma.

Etanti etaṁ assāsapassāsajātaṁ. **Anugamanan**ti phuṭṭhaṭṭhāne manasikaraṇameva, na assāsapassāsānaṁ anuvattanaṁ, tenāha "tañca kho na ādimajjhapariyosānānugamanavasenā"ti. **Phusanāṭhapanāvasena visuṁ manasikāro natthī**ti iminā yathā gaṇanāya phusanāya ca manasikaroti, evaṁ anubandhanaṁ vinā kevalaṁ ṭhapanāya ca phusanāya ca manasikāropi natthīti dassentena gaṇanaṁ paṭisaṁharitvā yāva appanā uppajjati[2], tāva anubandhanāya ca phusanāya ca manasikaroti, appanāya pana uppannāya anubandhanāya ṭhapanāya ca manasikaroti nāmāti dīpitaṁ hoti, **aṭṭhakathāyaṁ** pana anubandhanāya vinā ṭhapanāya manasikāro natthīti dassanatthaṁ "anubandhanāya ca phusanāya ca ṭhapanāya ca manasikarotīti vuccatī"ti ettakameva vuttanti gahetabbaṁ. Yā accantāya na minoti na vinicchanati, sā mānassa samīpeti upamānaṁ siddhasādisena[3] sādhyasādhanaṁ yathā go viya gavayoti. **Paṅguḷo**ti pīṭhasappī. **Dolā**ti peṅkholo. **Kīḷatan**ti kīḷantānaṁ. **Upanibandhanatthambhamūle**ti nāsikaggaṁ mukhanimittañca sandhāya vuttaṁ. **Ādito pabhutī**ti upameyyatthadassanato paṭṭhāya. **Nimittan**ti upanibandhananimittaṁ nāsikaggaṁ, mukhanimittaṁ vā. **Anārammaṇamekacittassā**ti assāsapassāsānaṁ ekakkhaṇe appavattanato ekassa cittassa tayopi ārammaṇaṁ na honti, nimittena saha assāso passāso vāti dveyeva ekakkhaṇe

1. Pākaṭataṁ (Ka) 2. Na uppajjati (Sī) 3. Upamānasiddhasādisena (Sī)

ārammaṇaṁ hontīti attho. **Ajānato ca tayo dhamme**ti nimittaṁ assāso passāsoti ime tayo dhamme ārammaṇakaraṇavasena avindantassa, **ca**-saddo byatireko tena evañca sati ayaṁ aniṭṭhappasaṅgoti byatirekaṁ dasseti. **Bhāvanā**ti ānāpānassatibhāvanā.

Kathaṁ ime -pa- visesamadhigacchatīti idaṁ parihāragāthāya vuttamevatthaṁ **kakacopamāya**[1] vivarituṁ pucchāṭhapanaṁ. Tattha kathaṁ-saddo paccekaṁ yojetabbo "kathamime aviditā -pa- kathaṁ visesamadhigacchatī"ti. **Padhānan**ti bhāvanānipphādakaṁ vīriyaṁ. **Payogan**ti nīvaraṇavikkhambhakaṁ bhāvanānuyogaṁ. **Visesan**ti arahattapariyosānavisesaṁ. **Padhānan**ti rukkhassa chedanavīriyaṁ. **Payogan**ti tasseva chedanakakiriyaṁ. Kiñcāpettha "visesamadhigacchatī"ti upamāyaṁ na vuttaṁ, tathāpi atthato yojetabbameva. **Yathā rukkho**ti-ādi upamāsaṁsandanaṁ. **Nāsikagge vā mukhanimitte vā**ti dīghanāsiko nāsikagge, itaro mukhaṁ nimiyati chādiyati etenāti mukhanimittanti laddhanāme uttaroṭṭhe.

Idaṁ padhānanti yena vīriyārambhena kāyopi cittampi bhāvanākammassa arahaṁ idha padhānanti phalena hetuṁ dasseti. **Upakkilesā**ti nīvaraṇā. **Vitakkā**ti kāmavitakkādimicchāvitakkā, nīvaraṇappahānena vā paṭhamajjhānādhigamaṁ dassetvā vitakkūpasamāpadesena dutiyajjhānādīnamadhigamamāha. **Ayaṁ payogo**ti ayaṁ jhānādhigamassa hetubhūto kammaṭṭhānānuyogasaṅkhāto payogo. **Saṁyojanā pahīyantī**ti dasapi saṁyojanāni maggapaṭipāṭiyā samucchedavasena pahīyanti. **Byantī hontī**ti tathā sattapi anusayā bhaṅgamattassapi anavasesato vigatantā honti. **Ayaṁ viseso**ti imaṁ samādhiṁ nissāya anukkamena labbhamāno ayaṁ saṁyojanappahānādiko imassa samādhissa visesoti attho. **Evaṁ ime tayo dhammā**ti-ādi nigamanavacanaṁ. **Paripuṇṇā**ti soḷasannaṁ vatthūnaṁ pāripūriyā sabbaso puṇṇā. **Anupubban**ti anukkamena. **Paricitā**ti pariciṇṇā. **Imaṁ lokan**ti khandhādilokaṁ paññāpabhāsena pabhāseti.

Idhāti imasmiṁ ṭhāne. **Assā**ti upamābhūtassa kakacassa. Ānayane payojananti yojetabbaṁ. **Nimittan**ti paṭibhāganimittaṁ. **Avasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitā**ti vitakkādi-avasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitāti vadanti.

---

1. Ma 1. 173 piṭṭhe.

Vicārādīhīti pana vattabbaṁ nippariyāyena vitakkassa appanābhāvato. So hi "appanā byappanā"ti[1] niddiṭṭho. Evañhi sati avasesa-saddo upapanno hoti, vitakkasampayogato vā jhānaṅgesu padhānabhūto samādhi appanāti katvā "avasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitā appanāsaṅkhātā ṭhapanā ca sampajjatī"ti vuttaṁ. **Kassaci pana gaṇanāvaseneva manasikārakālato pabhutī**ti ettha "anukkamato -pa- pattaṁ viya hotī"ti[2] upari vakkhamāno gantho purāṇapotthakesu dissati, tasmā ayaṁ pāṭho etthāpi likhitabbo, lekhakānaṁ pana dosena gaḷitoti veditabbo.

Oḷārike assāsapassāse niruddheti-ādi heṭṭhā vuttanayampi vicetabbākārappattassa kāyasaṅkhārassa vicayanavidhiṁ dassetuṁ ānītaṁ. **Desato**ti pubbe phusanavasena gahitaṭṭhānato. **Nimittaṁ paṭṭhapetabban**ti pubbe gahitākāranimittaggāhikā saññā phusanaṭṭhāne paṭṭhapetabbā. **Imameva hi atthavasan**ti imaṁ anupaṭṭhahantassa ārammaṇassa upaṭṭhānavidhisaṅkhātaṁ kāraṇaṁ paṭicca. **Ito**ti ānāpānakammaṭṭhānato. Garukatā ca bhāvanādukkaratāyāti āha "garukabhāvanan"ti. **Caritvā**ti gocaraṁ gahetvā. **Nimittan**ti uggahanimittaṁ, paṭibhāganimittaṁ vā. Ubhayampi hi idha ekajjhaṁ vuttaṁ. Tathā hi tūlapicu-ādi-upamattayaṁ uggahe yujjati, sesaṁ ubhayattha.

Tārakarūpaṁ viyāti tārakāya sarūpaṁ viya. **Saññānānatāyā**ti nimittupaṭṭhānato pubbe pavattasaññānaṁ nānatāya. **Saññajan**ti bhāvanāsaññāya parikappitaṁ, na uppāditaṁ avijjamānattā, tenāha "nānato upaṭṭhātī"ti. **Evaṁ hotī**ti bhāvanamanuyuttassa evaṁ upaṭṭhāti. **Evan**ti evaṁ sati, yathāvuttanayena nimitte eva cittassa ṭhapane satīti attho. **Ito pabhutī**ti ito paṭibhāganimittuppattito paṭṭhāya. **Nimitte**ti paṭibhāganimitte. **Ṭhapayan**ti ṭhapanāvasena cittaṁ ṭhapanto. **Nānākāran**ti "cattāro vaṇṇā"ti evaṁ vuttaṁ nānākāraṁ. **Vibhāvayan**ti vibhāvento antaradhāpento. Nimittuppattito paṭṭhāya hi te ākārā amanasikaroto antarahitā viya honti. **Assāsapassāse**ti assāse passāse ca yo nānākāro, taṁ vibhāvayaṁ assāsapassāsasambhūte vā nimitte cittaṁ ṭhapayaṁ sakaṁ cittaṁ nibandhati

1. Abhi 1. 18 piṭṭhe.
2. Vi-Ṭṭha 2. 27 piṭṭhe.

nāmāti yojanā. Keci pana vibhāvayanti etassa vibhāvento viditaṁ pākaṭaṁ karontoti atthaṁ vadanti, taṁ pubbabhāgavasena yujjeyya. Ayañhettha attho—assāsapassāse nānākāraṁ vibhāvento pajānanto tattha yaṁ laddhaṁ nimittaṁ, tasmiṁ cittaṁ ṭhapento anukkamena sakaṁ cittaṁ nibandhati appetīti.

Kilesāti avasesakilesā. **Sannisinnāyevā**ti aladdhanīvaraṇasahāyā olīnāyeva. **Upacārabhūmiyan**ti upacārāvatthāyaṁ. **Lakkhaṇato**ti vikkhambhanādisabhāvato vā aniccādisabhāvato vā. **Gocaro**ti bhikkhācāragāmo. Yattha dullabhā sappāyabhikkhā, so asappāyo, itaro sappāyo. **Bhassan**ti dasakathāvatthunissitaṁ bhassaṁ, taṁ sappāyaṁ, itaramasappāyaṁ. Sesesu āvāsādīsu yattha yattha asamāhitaṁ cittaṁ samādhiyati, taṁ taṁ sappāyaṁ, itaramasappāyanti gahetabbaṁ. Yassa pana evaṁ sattavidhaṁ asappāyaṁ vajjetvā sappāyameva sevantassapi appanā na hoti, tena sampādetabbaṁ dasavidhaṁ appanākosallaṁ dassento **vatthuvisadakiriyā**ti-ādimāha. Tattha **vatthuvisadakiriyā** nāma kesanakhacchedanādīhi ajjhattikassa sarīravatthussa, cīvarasenāsanādidhovanaparikammādīhi bāhiravatthussa ca visadabhāvakaraṇaṁ. Evañhi ñāṇampi visadakiccanipphattikaraṁ hoti. **Indriyasamattapaṭipādanatā** nāma saddhādīnaṁ indriyānaṁ samabhāvakaraṇaṁ. **Nimittakusalatā** nāma bhāvanāya laddhanimittassa rakkhaṇakosallaṁ. **Yasmiṁ samaye cittaṁ niggahetabban**ti-ādīsu yasmiṁ samaye cittaṁ accāraddhatādīhi kāraṇehi uddhatatāya niggahetabbaṁ, tadā dhammavicayasambojjhaṅgādayo tayo abhāvetvā passaddhādīnaṁ tiṇṇaṁ bhāvanena cittassa niggaṇhanā hoti. Yadāssa cittaṁ atisithilavīriyatādīhi līnatāya paggahetabbaṁ, tadā passaddhisammojjhaṅgādayo tayo abhāvetvā dhammavicayādīnaṁ tiṇṇaṁ bhāvanena cittassa paggaṇhanaṁ hoti. Yadāssa paññāpayogamandatādīhi nirassādaṁ cittaṁ hoti, tadā tassa cittassa aṭṭhasaṁvegavatthu[1] paccavekkhaṇādinā sampahaṁsanasaṅkhātā saṁvejanā hoti. Yadā panassa evaṁ paṭipajjanato alīnaṁ anuddhataṁ anirassādaṁ ārammaṇe samappavattaṁ samathavīthipaṭipannañca cittaṁ hoti, tadā tassa paggahaniggahasampahaṁsanesu abyāpāratāsamāpajjanena ajjhupekkhanā hoti.

---

1. Aṁ-Ṭṭha 1. 401 piṭṭhe.

Tadadhimuttatā nāma samādhi-adhimuttatā, samādhininnapoṇapabbhāratāti attho. **Etthā**ti etissaṁ kāyānupassanāyaṁ.

Pārisuddhiṁ pattukāmoti phalaṁ adhigantukāmo samāpajjitukāmo ca. Tattha sallakkhaṇāvivaṭṭanāvasena paṭhamaṁ maggānantaraphalaṁ adhigantukāmo. Tato paraṁ sallakkhaṇavasena phalasamāpattiṁ samāpajjitukāmopīti evamattho gahetabbo. **Āvajjanasamāpajjana -pavasippattan**ti ettha paṭiladdhajhānato vuṭṭhāya vitakkādīsu jhānaṅgesu ekekaṁ āvajjayato bhavaṅgaṁ upacchinditvā uppannāvajjanānantaraṁ vitakkādīsu yathāvajjitajhānaṅgārammaṇāni kāmāvacarajavanāni bhavaṅgantaritāni yadā nirantaraṁ pavattanti, athassa **āvajjanavasī** siddhā hoti. Taṁ pana jhānaṁ samāpajjitukāmatānantaraṁ sīghaṁ samāpajjanasamatthatā **samāpajjanavasī** nāma. "Accharāmattaṁ vā dasaccharāmattaṁ vā khaṇaṁ jhānaṁ ṭhapetuṁ samatthatā **adhiṭṭhānavasī** nāma. Tatheva lahuṁ khaṇaṁ jhānasamaṅgī hutvā jhānato bhavaṅguppattivasena vuṭṭhātuṁ samatthatā **vuṭṭhānavasī** nāma. "Ettakameva khaṇaṁ samāpajjissāmī"ti "ettakameva khaṇaṁ jhānasamaṅgī hutvā jhānato vuṭṭhahissāmī"ti ca pavattapubbaparikammabhedenettha adhiṭṭhānavuṭṭhānavasiyo bhinnā, na sarūpabhedena, yā "samāpattikusalatā, vuṭṭhānakusalatā"ti vuccanti. **Paccavekkhaṇavasī** pana āvajjanavasiyā eva vuttā. Paccavekkhaṇavīthiyañhi sīghaṁ āvajjanuppattiyā āvajjanavasī tadanantarānaṁ javanānaṁ samuppattiyā paccavekkhaṇavasīti āvajjanavasīsiddhiyāva paccavekkhaṇavasī siddhā eva hotīti veditabbā. **Jhānaṅgāni pariggahetvā**ti jhānacittasampayuttāni jhānaṅgāni lakkhaṇādivasena pariggahetvā. **Tesañca nissayan**ti tesaṁ vatthunissayānaṁ bhūtānaṁ nissayaṁ. Idañca karajakāyassa vatthudasakassa bhūtanissayattā suttantanayena vuttaṁ, na paṭṭhānanayena. Na hi kalāpantaragatāni bhūtāni kalāpantaragatānaṁ bhūtānaṁ nissayapaccayā honti, suttantanayena pana upanissayapaccayoti veditabbāni. Paṭṭhāne hi asaṅgahitā sabbe paccayā suttantikanayena upanissayapaccaye saṅgayhantīti veditabbaṁ. **Taṁnissitarūpānī**ti upādārūpāni. **Yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṁ vā**ti ettha yathāpariggahitakesādirūpārammaṇaṁ tato pubbe vuttanayavatthārammaṇañca[1]

1. Vuttahadayavatthārammaṇañca (Sī)

tannissayakarajakāyapariggahamukhena upaṭṭhitacakkhādidvārañca sasampayuttadhammaviññāṇaṁ vāti yojetabbaṁ. **Kammāragaggarī**ti kammārānaṁ aggidhamanabhastā. **Tajjan**ti tadanurūpaṁ. **Tassā**ti nāmarūpassa. **Taṁ disvā**ti avijjātaṇhādipaccayaṁ disvā. **Kaṅkhaṁ vitaratī**ti ahosiṁ nu kho ahaṁ atītamaddhānanti[1] ādinayappavattaṁ soḷasavatthukaṁ vicikicchaṁ atikkamati. **Kalāpasammasanavasenā**ti yaṁ kiñci rūpaṁ atītānāgatapaccuppannanti-ādinā[2] pañcasu khandhesu atītādikoṭṭhāsaṁ ekekakalāpato gahetvā aniccādivasena sammasanaṁ kalāpasammasanaṁ, tassa vasena. **Pubbabhāge**ti paṭipadāñāṇadassanavisuddhipariyāpannāya udayabbayānupassanāya pubbabhāge. **Obhāsādayo**ti obhāso ñāṇaṁ pīti passaddhi sukhaṁ adhimokkho paggaho upekkhā upaṭṭhānaṁ nikanti ca. Tattha **adhimokkho**ti saddhā. **Upaṭṭhānan**ti sati. **Upekkhā**ti tatramajjhattatā. Ettha ca obhāsādayo nava nikantisaṅkhātataṇhupakkilesavatthutāya upakkilesā vuttā, nikanti pana upakkilesatāya tabbatthutāya ca. **Nibbindanto** ādīnavānupassanāpubbaṅgamāya nibbidānupassanāya nibbindanto. Muñcitukamyatāpaṭisaṅkhānupassanāsaṅkhārupekkhānulomañāṇānaṁ ciṇṇapariyante uppannagotrabhuñāṇānantaraṁ uppannena maggañāṇena sabbasaṅkhāresu **virajjanto vimuccanto.** Phalakkhaṇe hi vimutto nāma vuccati, maggakkhaṇe vimuccantoti. **Ekūnavīsatibhedassā**ti catunnaṁ maggavīthīnaṁ anantaraṁ paccekaṁ uppajjantassa maggaphalanibbānapahīnāvasiṭṭhakilesānaṁ pañcannaṁ paccavekkhitabbānaṁ vasena ekūnavīsatibhedassa. Arahato hi avasiṭṭhakilesābhāvena ekūnavīsatitā. **Assā**ti ānāpānakammaṭṭhānikassa.

Sappītike dve jhāneti pītisahagatāni catukkanaye dve paṭhamadutiyajjhānāni. **Tassā**ti tena yoginā. **Samāpattikkhaṇe**ti samāpannakkhaṇe. **Ārammaṇato**ti paṭibhāgārammaṇaggahaṇamukhena **pīti paṭisaṁviditā hoti, ārammaṇassa paṭisaṁviditattā.** Ārammaṇe hi vidite tabbisayā cittacetasikā dhammā sayaṁ attano paṭisaṁviditā nāma hoti salakkhaṇato sāmaññalakkhaṇato ca pacchā gahaṇe sandehābhāvato. **Vipassanākkhaṇe**ti vipassanāpaññāya visayato dassanakkhaṇe. Evaṁ pītiṁ aniccādivasena gahaṇameva **asammohato** pītipaṭisaṁvedanaṁ nāma.

---

1. Ma 1. 10; Saṁ 1. 265 piṭṭhesu. 2. Ma 1. 297; Ma 3. 67, 69; Aṁ 1. 490 piṭṭhesu.

Dīghaṁ assāsavasenāti dīghassa assāsassa ārammaṇabhūtassa vasena, pajānato sā pīti paṭisaṁviditā hotīti sambandho. **Cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānato**ti jhānapariyāpannaṁ avikkhepāpannaṁ nāma cittassekaggataṁ taṁsampayuttāya paññāya pajānato. Yatheva hi ārammaṇamukhena pīti paṭisaṁviditā hoti, evaṁ taṁsampayuttadhammāpi paṭisaṁviditā eva hontīti. **Sati upaṭṭhitā hotī**ti dīghaṁ assāsavasena jhānasampayuttā sati tassa ārammaṇe upaṭṭhitā tadārammaṇajjhānepi upaṭṭhitā nāma hotīti. **Dīghaṁ passāsavasenā**ti-ādīsupi imināva nayena attho veditabbo. Evaṁ dassitaṁ pītipaṭisaṁvedanaṁ ārammaṇato asammohato ca vibhāgato dassetuṁ **āvajjato**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **āvajjato**ti jhānaṁ āvajjantassa. **Sā pītī**ti sā jhānapariyāpannā pīti. **Jānato**ti samāpannakkhaṇe ārammaṇamukhena jānato, tassa sā pīti paṭisaṁviditā hotīti sambandho. **Passato**ti dassanabhūtena ñāṇena jhānato vuṭṭhāya passantassa. **Paccavekkhato**ti jhānaṁ paccavekkhantassa. **Cittaṁ adhiṭṭhahato**ti "ettakaṁ velaṁ jhānasamaṅgī bhavissāmī"ti jhānacittaṁ adhiṭṭhahantassa. Evaṁ pañcannaṁ vasibhāvānaṁ vasena jhānassa pajānanamukhena ārammaṇato pītiyā paṭisaṁvedanā dassitā. **Adhimuccato**ti saddahantassa, samathavipassanāvasenāti adhippāyo. **Vīriyaṁ paggaṇhato**ti-ādīsupi eseva nayo. **Abhiññeyyan**ti visiṭṭhāya paññāya jānitabbaṁ catusaccaṁ vipassanāpaññāpubbaṅgamāya maggapaññāya abhijānatoti-ādi yojanā. Evaṁ **pariññeyyan**ti-ādīsupi parijānatoti-ādinā yojanā veditabbā. Tattha **pariññeyyan**ti dukkhasaccaṁ. **Avasesapadānī**ti sukhapaṭisaṁvedī cittasaṅkhārapaṭisaṁvedīti padāni.

Vedanādayoti **ādi**-saddena saññā gahitā, tenāha "dve khandhā"ti. **Vipassanābhūmidassanatthan**ti kāyikasukhādisīsena pakiṇṇakasaṅkhāradassanato vuttaṁ samathe kāyikasukhābhāvato. **So**ti passambhanapariyāyena vutto nirodho. **Vuttanayenā**ti imassa hi bhikkhuno pubbe apariggahitakāleti-ādinā[1] kāyasaṅkhāre vuttanayena. **Pītisīsena vedanā vuttā**ti pīti-apadesena vedanā vuttā,

1. Vi-Ṭṭha 2. 17 piṭṭhe.

sukhaggahaṇato vedanānupassanāpasaṅgatoti adhippāyo. **Dvīsu cittasaṅkhārapadesū**ti "cittasaṅkhārapaṭisaṁvedī passambhayaṁ cittasaṅkhāran"ti imesu dvīsu koṭṭhāsesu. **Saññāsampayuttā vedanā**ti vedanānupassanābhāvato vuttaṁ. **Cittapaṭisaṁveditā veditabbā**ti ārammaṇato asammohatoti-ādinā vuttanayaṁ sandhāya vuttaṁ. **Citta**nti jhānasampayuttaṁ vipassanāsampayuttañca cittaṁ. **Āmodetī**ti sampayuttāya pītiyā jhānavisayāya[1] modeti. **Vipassanākkhaṇe**ti-ādinā vuttabhaṅgānupassanakkhaṇe.

Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

167. Yadipi ariyā neva attanāva attānaṁ aññamaññaṁ vā jīvitā voropenti, nāpi parehi samādapenti, tathāpi yathāvuttehi tīhi pakārehi matānaṁ puthujjanānaṁ antare migalaṇḍikena māritānaṁ ariyapuggalānampi atthitāya "ariyapuggalamissakattā"ti vuttaṁ. Atha vā puthujjanakāle attanāva attānaṁ ghātetvā maraṇasamaye vipassanaṁ vaḍḍhetvā ariyamaggaṁ paṭilabhitvā matānampi sabbhāvato[2] evaṁ vuttanti gahetabbaṁ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

172. **Byañjane ādaraṁ akatvā**ti jānitvā sañjānitvāti-ādinā byañjanānurūpaṁ avuttattā vuttaṁ. **Pāṇoti jānanto**ti idaṁ manussoti ajānitvāpi kevalaṁ sattasaññāya eva pārājikabhāvadassanatthaṁ vuttaṁ. **Vadhakacetanāvasena cetetvā**ti "imaṁ māremī"ti vadhakacetanāya cintetvā. **Pakappetvā**ti "vadhāmi nan"ti evaṁ cittena paricchinditvā. **Abhivitaritvā**ti sanniṭṭhānaṁ katvā, tenāha "nirāsaṅkacittaṁ pesetvā"ti. **Sikhāppatto attho**ti sañciccāti pubbakālakiriyāvasena vuttassapi vītikkamabhūtassa aparakālakiriyāyuttadassanena koṭippatto attho. **Jāti-uṇṇā** nāma tadahujāta-eḷakassa lomaṁ. **Evaṁ vaṇṇappaṭibhāgan**ti evaṁ vaṇṇasaṇṭhānaṁ. **Tato vā uddhan**ti dutiyasattāhādīsu abbudādibhāvappattaṁ sandhāya vuttaṁ. **Parihīnavegassa santānassa paccayo**

---

1. Jhānavisayā (Sī) 2. Sambhavato (Ka)

hotīti sahakārīpaccayo hoti, na janako. Kammameva hi khaṇe khaṇe uppajjamānānaṁ kammajarūpānaṁ janakapaccayo, tañca pavattiyaṁ pubbe uppajjitvā ṭhitaṁ anupahataṁ catusantatirūpaṁ sahakārīpaccayaṁ labhitvāva kātuṁ sakkoti, na aññathā, yena kenaci virodhipaccayena niruddhacakkhādippasādānaṁ puggalānaṁ vijjamānampi kammaṁ cakkhādikaṁ janetuṁ na sakkotīti siddhameva hoti.

Atipātentoti atipātento vināsento. **Vuttapakāramevā**ti jīvitindriyātipātanavidhānaṁ vuttappakārameva. Saraseneva patanasabhāvassa saṇikaṁ patituṁ adatvā atīva pātanaṁ sīghapātanaṁ atipāto, pāṇassa atipāto pāṇātipāto. **Āthabbaṇikā**ti athabbaṇavedino. **Athabbaṇan**ti athabbaṇavedavihitaṁ. **Mantaṁ payojentī**ti aloṇabhojanadabbasayanasusānagamanādīhi payogehi mantaṁ parivattenti, tena yathicchitapāṇavadhādiphalaṁ upapajjati, tasmā taṁ kāyavacīkammesu paviṭṭhaṁ. **Ītin**ti pīḷaṁ. **Upaddavan**ti tato adhikataraṁ pīḷaṁ. **Pajjarakan**ti visamajjaraṁ. **Sūcikan**ti sūcīhi viya vijjhamānaṁ sūlaṁ. **Visūcikan**ti sasūlaṁ āmātisāraṁ. **Pakkhandiyan**ti rattātisāraṁ. **Vijjaṁ parivattetvā**ti gandhāravijjādikaṁ attano vijjaṁ katūpacāraṁ mantapaṭhanakkamena parijappitvā. **Tehī**ti tehi vatthūhi. **Payojanan**ti pavattanaṁ. **Aho vatāyan**ti ayaṁ taṁ kucchigataṁ. **Gabbhan**ti idaṁ kucchigataṁ gabbhaṁ. **Kulumbassā**ti gabbhassa, kulasseva vā, kuṭumbassāti vuttaṁ hoti. **Bhavanāmayiddhiyā**ti adhiṭṭhāniddhiṁ sandhāya vuttaṁ. **Taṁ tesaṁ icchāmattan**ti suttatthato na sametīti adhippāyo. Athabbaṇiddhivaseneva hi sutte "iddhimā cetovasippatto"ti vuttaṁ, na bhāvanāmayiddhivasenāti daṭṭhabbaṁ.

Itarathāti pariyeseyyāti padassa gavesanamattameva yathārutavasena attho siyā, tadā pariyiṭṭhamattena pariyesitvā satthādīnaṁ laddhamattenāti attho. Sasanti hiṁsanti etenāti satthanti vadhopakaraṇassa pāsāṇarajju-ādino sabbassāpi nāmanti āha **laguḷā**ti-ādi. **Laguḷan**ti muggarassetaṁ adhivacanaṁ. **Satthasaṅgaho**ti mātikāyaṁ **satthahārakan**ti[1] ettha vuttasatthasaṅgaho. **Parato vuttanayattā**ti

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 2 piṭṭhe pātimokkhe.

parato nigamanavasena vuttassa dutiyapadassa padabhājane vuttanayattā. **Cittasaddassa atthadīpanatthaṁ vutto**ti citta-saddassa vicittādi-anekatthavisayattā itarehi nivattetvā viññāṇatthaṁ niyametuṁ vutto.

174. **Kammunā bajjhatī**ti pāṇātipātakammunā bajjhati, taṁ kammamassa siddhanti attho. **Ubhayathāpī**ti uddisakānuddisakavasena. **Pacchā vā tena rogenā**ti etena anāgatampi jīvitindriyaṁ ārabbha pāṇātipātassa pavattiṁ dasseti. Evañca "yadā sakkoti, tadā taṁ jīvitā voropehī"ti āṇattiyā cirena samiddhiyampi āṇattikkhaṇeyeva pāṇātipāto. Opātakhaṇanādithāvarapayogesu payogakaraṇato pacchā gahitapaṭisandhikassāpi sattassa maraṇe pāṇātipāto ca anāgatārammaṇo upapanno hoti. Yaṁ pana **sikkhāpadavibhaṅge** "pañca sikkhāpadāni paccuppannārammaṇāyevā"ti[1] vuttaṁ, taṁ pāṇātipātādito viratiṁ sandhāya vuttaṁ, na pāṇātipātādinti gahetabbaṁ. **Aññacittenā**ti amāretukāmatācittena. **Dutiyappahārena maratī**ti paṭhamappahāraṁ vinā dutiyeneva maratīti attho. **Paṭhamappahārenevā**ti paṭhamappahārasamuṭṭhāpakacetanākkhaṇeyevāti attho. Kiñcāpi paṭhamappahāro sayameva na sakkoti māretuṁ, dutiyaṁ pana labhitvā sakkonto jīvitavināsahetu hoti, tasmā paṭhamappahāraṁ vinā maraṇassa asiddhattā "payogo tena ca maraṇan"ti iminā saṁsandanato paṭhamappahāreneva kammabaddho yutto, na dutiyena tassa aññacittena dinnattā. Yathā cettha, evaṁ aññena puggalena dutiyappahāradānādīsu viya. Yadi pana dutiyappahāradāyakassāpi puggalassa vadhakacetanā atthi, tassāpi attano payogenāpi matattā payogakkhaṇe pāṇātipātoti veditabbaṁ.

Kammāpattibyattibhāvatthanti ānantariyādikammavibhāgassa[2] pārājikādi-āpattivibhāgassa ca pākaṭabhāvatthaṁ. "Eḷakaṁ māremī"ti viparītaggahaṇepi "iman"ti yathānipannasseva paramatthato gahitattā yathāvatthukaṁ kammabaddho hotiyevāti āha **imaṁ vatthun**ti-ādi. **Ghātako ca hotī**ti pāṇātipātakammena baddhoti attho. Mātādiguṇamahante ārabbha

1. Abhi 2. 305 piṭṭhe. 2. ...vipākassa (Ka)

pavattavadhakacetanāya mahāsāvajjatāya vuttaṁ "idha pana cetanā dāruṇā hotī"ti.

Lohitakanti lohitamakkhitaṁ. **Kammaṁ karonte**ti yuddhakammaṁ karonte. **Yathādhippāyaṁ gate**ti yodhaṁ vijjhitvā pitari viddhe, yodhaṁ pana avijjhitvā kevalaṁ pitari viddhepi visaṅketo natthiyeva pitaripi vadhakacittassa atthitāya, kevalaṁ yodhe viddhepi eseva nayo. **Ānantariyaṁ pana natthī**ti pituvisayaṁ pāṇātipātakammaṁ natthīti attho.

Evaṁ vijjhāti evaṁ pādehi bhūmiyaṁ ṭhatvā evaṁ dhanuṁ gahetvā ākaḍḍhitvāti-ādinā vijjhanappakārasikkhāpanamukhena āṇāpetīti attho. **Evaṁ paharā**ti daḷhaṁ asiṁ gahetvā evaṁ pahara. **Evaṁ ghātehī**ti evaṁ kammakāraṇaṁ katvā mārehi. **Tattakā ubhinnaṁ pāṇātipātā**ti anuddisitvā yesaṁ kesañci māraṇatthāya ubhopi payogassa katattā vuttaṁ. Sace hi āṇāpako "evaṁ viddhe asuko evaṁ maratī"ti saññāya "evaṁ vijjhā"ti āṇāpeti, niyamitasseva maraṇe āṇāpakassa kammabaddhoti vadanti. Sace āṇatto "asukan"ti niyametvā uddissa saraṁ khipati āṇāpako aniyametvā āṇāpeti, āṇāpakassa yesaṁ kesañci maraṇepi kammabaddho, āṇattassa pana niyamitamaraṇeyevāti veditabbaṁ. **Majjhe**ti hatthino piṭṭhino majjhe. **Etenā**ti adhiṭṭhahitvā āṇāpetīti-ādipāḷivacanena. **Tatthā**ti āṇattikapayoge.

Kiñcāpi kiriyāviseso aṭṭhakathāsu anāgato, **pāḷiyaṁ** pana "evaṁ vijjha, evaṁ pahara, evaṁ ghātehī"ti[1] kiriyāvisesassaparāmaṭṭhattā ācariyaparamparā āgataṁ kiriyāvisesampi pāḷisaṁsandanato gahetvā dassento **aparo nayo**ti-ādimāha. **Vijjhanan**ti ususatti-ādīhi vijjhanaṁ. **Chedanan**ti asi-ādīhi hatthapādādicchedanaṁ. **Bhedanan**ti muggarādīhi sīsādibhedanaṁ dvidhākaraṇaṁ. **Saṅkhamuṇḍakan**ti sīsakaṭāhe cammaṁ saha kesehi uppāṭetvā thūlasakkharāhi sīsakaṭāhaṁ ghaṁsitvā saṅkhavaṇṇakaraṇavasena saṅkhamuṇḍakammakaraṇaṁ. **Evamādī**ti **ādi**-saddena biḷaṅgathālikādiṁ saṅgaṇhāti. Ure paharitvā piṭṭhiyaṁ paharitvā gīvāyaṁ paharitvāti-ādinā sarīrāvayavappadesesu paharaṇavijjhanādiniyamopi kiriyāviseseyeva saṅgayhati aṭṭhakathāsu saṅkhamuṇḍakādisarīrappadesavisayāyapi ghātanāya

1. Vi 1. 94 piṭṭhe.

tattha pavesitattā, yaṁ pana **sāratthadīpaniyaṁ**[1] purato paharitvā mārehīti-ādikassa aṭṭhakathāpāṭhassa "purimapassādīnampi vatthusabhāgato vatthuggahaṇeneva gahaṇanti āha purato paharitvāti-ādī"ti[2] evamadhippāyakathanaṁ, taṁ saṅkhamuṇḍakādikassa sarīrappadese kammakāraṇākaraṇassa aṭṭhakathāya kiriyāvisesavisaye vuttattā na yujjati. Yathāṇattaṁ muñcitvā puggalantaramāraṇameva hi vatthuvisaṁvādo, na paharituṁ āṇattaṁ sarīrappadesavisaṁvādanaṁ, tenāha "vatthuṁ visaṁ vādetvā -pa- tato aññaṁ māreti. Purato paharitvā mārehīti vā -pa- natthi kammabaddho"ti, idaṁ pana yathāṇattavatthusmimpi kiriyāvisesavisaṅketena kammabaddhābhāvaṁ dassetuṁ vuttanti paññāyati. Tena "vatthuṁ avisaṁvādetvā mārentī"ti ettakameva avatvā "yathāṇattiyā"ti kiriyāvisesaniyamopi dassito, itarathā yathāṇattiyāti vacanassa niratthakatāpattito. **Vatthuniddese** ca "vatthūti māretabbo satto"ti[3] ettakameva vuttaṁ, na pana "yathāṇattassa paharitabbasarīrappadesopī"ti vuttaṁ. Tasmā purato paharaṇādipi kiriyāvisese eva saṅgayhatīti amhākaṁ khanti, vīmaṁsitvā gahetabbaṁ. **Vatthuvisesenā**ti mātu-ādimatasattavisesena. **Kammaviseso**ti ānantariyādikammaviseso. **Āpattiviseso**ti pārājikādi-āpattiviseso.

Yadā kadāci pubbaṇheti āṇattadivasato aññassapi yassa kassaci divasassa pubbaṇhe. **Etaṁ gāme ṭhitan**ti gāmo puggalaniyamanatthaṁ vutto, na okāsaniyamanatthaṁ, tasmā "yattha katthaci māreti, natthi visaṅketo"ti, vuttaṁ, etena kālokāsa-āvudha-iriyāpathakiriyāvisesānaṁ niyamicchāya asati yena kenaci pakārena maraṇameva icchantassa āṇāpakassa mukhāruḷhavasena vuttassa desakālādiniyamassa visaṅketepi kammabaddhoyevāti ñāpitaṁ hoti. Yo pana cittena yattha katthaci yadā kadāci yena kenaci pakārena maraṇameva icchantopi kālādivisaṅketena akusalato codanato vā muccitukāmo lesena kālādiniyamaṁ karoti, tassa manussaviggahapārājikato pariyāyena amuccanato kālādivisaṅketepi kammabaddhovāti gahetvā vicāraṇato gahetabbaṁ, keci panetaṁ na icchanti, vīmaṁsitabbaṁ.

---

1. Sārattha-Ṭī 2. 263 piṭṭhe. 2. ...ādīhi (Sī) 3. Vi-Ṭṭha 2. 45 piṭṭhe.

Tuṇḍenāti aggakoṭiyā. **Tharunā**ti khaggamuṭṭhinā. **Etaṁ gacchantan**ti gamanena puggalova niyamito, na iriyāpatho, tenāha "natthi visaṅketan"ti.

"Dīghaṁ mārehī"ti vuttepi dīghasaṇṭhānānaṁ bahubhāvato "itthannāmaṁ evarūpañca dīghan"ti aññesaṁ asādhāraṇalakkhaṇena aniddiṭṭhattā "aniyametvā āṇāpetī"ti vuttaṁ, tenevāha "yaṁ kiñci tādisaṁ māremī"ti. Ettha ca cittena bahūsu dīghasaṇṭhānesu ekaṁ niyametvā vuttepi vācāya aniyamitattā aññasmiṁ tādise mārite natthi visaṅketoti vadanti. Attānaṁ muñcitvā parapāṇimhi pāṇasaññitālakkhaṇassa aṅgassa abhāvato nevatthi pāṇātipātoti āha "āṇāpako muccatī"ti. Attānaṁ uddissa "asukaṭṭhāne nisinnan"ti okāsaniyame tasmiṁ padese nisinnassa yassa kassaci jīvitindriyaṁ ārabbha vadhakacittaṁ uppajjatīti vuttaṁ "neva vadhako muccati na āṇāpako"ti. Okāsañhi niyametvā niddisanto tasmiṁ okāse nisinnaṁ māretukāmo hoti, sayaṁ pana tadā tattha natthi, tasmā okāsena saha tattha nisinnasseva jīvitindriyaṁ ārammaṇaṁ hoti, na attanoti gahetabbaṁ. Sace pana sayaṁ tattheva nisīditvā attano nisinnaṭṭhānameva niyametvā "mārehī"ti vuttepi añño tattha nisinno māriyati, tassāpi attanopi jīvitaṁ ārabbha vadhakacetanā pavattati, parasmiṁ tattha mārite āṇāpakassa kammabaddhoti gahetabbaṁ. Evarūpe ṭhāne cittappavattiniyamo buddhavisayo, na aññesaṁ visayoti āha "tasmā ettha na anādariyaṁ kātabban"ti.

Evaṁ āṇāpentassa ācariyassa tāva dukkaṭanti sace āṇattiko yathādhippāyaṁ na gacchati, ācariyassa āṇattikkhaṇe dukkaṭaṁ. Sace pana so yathādhippāyaṁ gacchati, yaṁ parato thullaccayaṁ vuttaṁ, āṇattikkhaṇe tadeva hoti. Atha so avassaṁ ghāteti, yaṁ parato "āpatti sabbesaṁ pārājikassā"ti[1] vuttaṁ, tato imassa āṇattikkhaṇeyeva pārājikaṁ hoti, na dukkaṭathullaccayānīti gahetabbaṁ. **Tesampi dukkaṭan**ti buddharakkhitādīnampi ārocanapaccayā dukkaṭaṁ, idañca yathāṇattivasena saṁgharakkhitassa jīvitā voropane asati[2] yujjati, voropane sati tesampi ārocanakkhaṇeyeva pārājikaṁ. **Paṭiggahitamatte**ti idaṁ avassaṁ paṭiggahaṇasabhāvadīpanatthaṁ vuttaṁ, na paṭiggahitakkhaṇeyeva

1. Vi 1. 95 piṭṭhe. 2. Sati (Sī, Ka)

thullaccayanti dassanatthaṁ. Sace hi so avassaṁ paṭiggahessati, kammaṁ pana na nipphādessati, tadā ācariyassa āṇattikkhaṇeyeva thullaccayaṁ hotīti daṭṭhabbaṁ.

Mūlaṭṭhasseva dukkaṭanti idaṁ mahā-aṭṭhakathāyaṁ āgatanayadassanamattaṁ, na panetaṁ attanā adhippetaṁ, tenāha **evaṁ sante**ti-ādi, evaṁ mahā-aṭṭhakathāyaṁ vuttanayena atthe satīti attho. **Paṭiggahaṇe āpattiyeva na siyā**ti vadhakassa "sādhu suṭṭhū"ti maraṇapaṭiggahaṇe dukkaṭāpatti neva siyā, evaṁ anoḷārikavisayepi tāva dukkaṭaṁ, kimaṅgaṁ pana maraṇapaṭiggahaṇeti dassanatthaṁ sañcarittapaṭiggahaṇādi nidassitaṁ. "Aho vata itthannāmo hato assā"ti[1] evaṁ maraṇābhinandanadassanatthaṁ sañcaritta paṭiggahaṇādibhinandane dukkaṭe sati[1] pageva "ahaṁ taṁ māressāmī"ti maraṇapaṭiggahaṇeti adhippāyo. **Paṭiggaṇhantassevetaṁ dukkaṭan**ti avadhāraṇena saṁgharakkhitassa paṭiggahaṇapaccayā mūlaṭṭhassa nattheva āpattīti dasseti, visaṅketattā paṭhamaṁ āṇattadukkaṭamevassa hoti. Keci pana "mūlaṭṭhassāpi dukkaṭamevā"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ ekena payogena dvinnaṁ dukkaṭānnaṁ asambhavā. **Purimanaye**ti samanantarātīte avisakkiyadūtaniddese. **Etan**ti dukkaṭaṁ. **Okāsābhāvenā**ti mūlaṭṭhassa thullaccayassa vuccamānattā paṭiggaṇhantassa dukkaṭaṁ na vuttaṁ okāsābhāvena, na pana āpatti-abhāvatoti adhippāyo.

175. Sayaṁ saṁghattherattā "upaṭṭhānakāle"ti vuttaṁ. **Vācāya vācāya dukkaṭan**ti "yo koci mama vacanaṁ sutvā imaṁ māretū"ti iminā adhippāyena avatvā kevalaṁ maraṇābhinandanavaseneva vuttattā **corāpi nāma taṁ na hanantī**ti-ādivācāyapi dukkaṭameva vuttaṁ. **Dvinnaṁ uddissā**ti dve uddissa, dvinnaṁ vā maraṇaṁ uddissa. Ubho uddissa maraṇaṁ saṁvaṇṇentassa payogasamuṭṭhāpikāya cetanāya ekattepi "dve pāṇātipātā"ti vattabbatāsaṅkhātaṁ balavabhāvaṁ āpajjitvā paṭisandhipavattīsu mahāvipākattā "akusalarāsī"ti vuttaṁ, bahū uddissa maraṇasaṁvaṇṇanepi eseva nayo. **Tattakā pāṇātipātā**ti yattakā saṁvaṇṇanaṁ sutvā marissanti, tatthakānampi vattamānaṁ anāgatañca jīvitindriyaṁ sabbaṁ ālambitvāva cetanāya

---

1-1. Evaṁ maraṇābhinandane dukkaṭe sati (?)

pavattanato tattakā pāṇātipātā honti, tattakāhi cetanāhi dātabbaṁ pavattivipākaṁ ekāva sā cetanā dātuṁ sakkotīti attho, paṭisandhivipākaṁ pana sayañca pubbāparacetanā ca ekekameva dātuṁ sakkotīti gahetabbaṁ.

176. **Yesaṁ hatthato**ti yesaṁ ñātakapavāritādīnaṁ hatthato, idañca bhikkhuno rūpiyamūlassa abhāvaṁ sandhāya vuttaṁ, [1]attanova dhanañce, sayameva[1] mūlaṁ gahetvā muñcati, mūlaṁ pana aggahetvāpi potthakassa potthakasāmino santakattā'pādanamevettha[2] pamāṇanti gahetabbaṁ. **Lekhādassanakotūhalakā**ti sundarakkharaṁ disvā vā "kīdisaṁ nu kho potthakan"ti vā oloketukāmā.

Pāṇātipātassa payogattāti sarīrato pāṇaviyojanassa niṭṭhāpakapayogattā. Opātakhaṇanatthaṁ pana kudālādi-atthāya ayobījasamuṭṭhāpanatthaṁ akappiyapathaviṁ vā kudāladaṇḍādīnaṁ atthāya bhūtagāmaṁ vikopentassa pācittiyameva. Pāṇātipātapayogattābhāvā adinnādānapubbapayoge viya dutiyapariyesanādīsupi ettha dukkaṭaṭṭhāne dukkaṭaṁ, musāvādādipācittiyaṭṭhāne pācittiyamevāti gahetabbaṁ. **Pamāṇe**ti attanā sallakkhite pamāṇe. **Tacchetvā**ti unnatappadesaṁ tacchetvā. **Paṁsupacchin**ti sabbantimaṁ paṁsupacchiṁ. **Ettakaṁ alan**ti niṭṭhāpetukāmatāya sabbantimapayogasādhikā cetanā sanniṭṭhāpakacetanā, **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** "ekasmiṁ divase avūpasanteneva payogena khaṇitvā niṭṭhāpentaṁ sandhāya sabbantimā sanniṭṭhāpakacetanā vuttā, itarāsu pana **aṭṭhakathāsu** "imasmiṁ patitvā marantū"ti adhippāyena ekasmiṁ divase kiñci khaṇitvā aparasmimpi divase tato kiñci kiñci khaṇitvā niṭṭhāpentaṁ sandhāya vuttanti evaṁ aṭṭhakathānaṁ aññamaññavirodho ñātabbo. **Attano dhammatāyā**ti ajānitvā, pakkhalitvā vā. **Arahantāpi saṅgahaṁ gacchantī**ti aññehi pātiyamānānaṁ amaritukāmānampi arahantānaṁ maraṇaṁ sambhavatīti vuttaṁ. **Purimanaye**ti "maritukāmā idha marissantī"ti vuttanaye. **Visaṅketo**ti maritukāmānaṁ māretukāmānañca uddissa khatattā amaritukāmānaṁ maraṇe kammabaddho natthīti attho.

1-1. Attano vacanajjhāsayameva (Sī) 2. ...pādakamevettha (Sī), ...pādamevettha (Ka)

Tattha patitaṁ bahi nīharitvāti idaṁ tattha patanapaccayā maraṇassa pavattattā vuttaṁ. Āvāṭe patitvā thokaṁ cirāyitvā gacchantaṁ gahetvā mārite tattha patitarogena pīḷitassa gacchato[1] pakkhalitvā pāsāṇādīsu patanenāpi maraṇepi opātakhaṇako na muccatīti veditabbaṁ. Amaritukāmā vāti adhippāyassa sambhavato opapātike uttarituṁ asakkuṇitvā matepi pārājikaṁ vuttaṁ. "Nibbattitvā"ti vuttattā patanaṁ na dissatīti ce? Tatthassa nibbattiyeva patananti natthi virodho. Yasmā mātuyā patitvā parivattitaliṅgāya matāya so mātughātako hoti, na kevalaṁ manussapurisaghātako, tasmā patitasseva vasena āpattīti adhippāyena "patanarūpaṁ pamāṇan"ti vuttaṁ, idaṁ pana akāraṇaṁ "liṅge parivattepi ekasantānattassa avigatattā. Manussabhūtaṁ mātaraṁ vā pitaraṁ vā api parivattaliṅgaṁ jīvitā voropentassa kammaṁ ānantariyan"ti hi **aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. Yena pana sabhāvena sattā jāyanti, teneva maranti, sova tesaṁ rūpantaraggahaṇepi sabhāvoti "maraṇarūpameva pamāṇaṁ, tasmā pācittiyan"ti vutto. Pacchimo vādo pamāṇaṁ, evaṁ sante **pāḷiyaṁ** "yakkho vā peto vā tiracchānagatamanussaviggaho vā tasmiṁ patati, āpatti dukkaṭassa. Patite dukkhā vedanā uppajjati, āpatti dukkaṭassa. Marati, āpatti thullaccayassā"ti kasmā vuttanti ce? Nāyaṁ doso. "Yakkho vā peto vā"ti hi paṭhamaṁ sakarūpaṁ dassetvā rūpantaraṁ gahetvāpi ṭhiteyeva yakkhapete dassetuṁ "tiracchānagatamanussaviggaho vā"ti vuttaṁ. Tasmā tiracchānagataviggaho manussaviggaho vā yakkho vā peto vāti evamettha yojanā kātabbā. Keci pana "manussaviggahena ṭhitatiracchānagatānaṁ āveṇikaṁ katvā thullaccayaṁ vuttaṁ viya dissatī"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ tiracchāno vā manussaviggahoti vattabbato, aṭṭhakathāsu ca imassa visesassa avuttattā. **Yakkhapetarūpena matepi eseva nayo**ti iminā maraṇarūpasseva pamāṇattā thullaccayaṁ atidisati.

Mudhāti amūlena. **So niddoso**ti tena tattha katapayogassa abhāvato, yadi pana sopi tattha kiñci karoti, na muccati evāti dassento **evaṁ patitā**tiādimāha. Tattha **evan**ti evaṁ mayā kateti

1. Pacchato (Ka)

attho. **Na nassissantī**ti adassanaṁ na gamissanti, na palāyissantīti adhippāyo. **Su-uddharā**[1] **vā bhavissantī**ti idaṁ gambhīrassa opātassa pūraṇe payojanadassanaṁ. Uttāne kate opāte sīghaṁ amhehi gahetvā māretuṁ su-uddharā[1] bhavissantīti adhippāyo. **Vippaṭisāre uppanne**ti mūlaṭṭhaṁ sandhāya vuttaṁ. [2]Yadi pana pacchimopi[2] labhitvā tattha vuttappakāraṁ kiñci katvā puna vippaṭisāre uppanne evaṁ karoti, tassāpi eseva nayo. **Jātapathavī jātā**ti īdise puna aññena opāte khate tadā muccatīti dassanatthaṁ vuttaṁ, jātapathavīsadisaṁ katvā puna suṭṭhu koṭṭetvā daḷhataraṁ pūritepi muccatiyevāti gahetabbaṁ.

Thaddhataranti thirakaraṇatthaṁ aparāparāya pāsayaṭṭhiyā saddhiṁ bandhitvā vā tameva vā sithilabhūtapāsaṁ thaddhataraṁ bandhitvā ṭhapeti. **Khāṇukan**ti pāsayaṭṭhibandhanakhāṇukaṁ. **Tatthajātakayaṭṭhiṁ chinditvā muccatī**ti idaṁ araññe yathāṭhitameva daṇḍaṁ mūle acchinditvā pāsabandhanayoggaṁ katvā ṭhapitattā tattha aññopi koci pāsaṁ bandheyya, mūlaṭṭho na muccati, taṁ pana mūlepi chinditvā khaṇḍākhaṇḍaṁ katvā muccatīti dassanatthaṁ vuttaṁ. **Rajjuke**ti vākehi ekavāraṁ vaṭṭitarajjuke. **Sayaṁ vaṭṭitan**ti tanukavaṭṭitaṁ diguṇatiguṇatāpādanena attanā vaṭṭitaṁ. **Ubbaṭṭetvā**ti pākatikaṁ katvā. **Gopentopī**ti hīraṁ hīraṁ katvā gopentopi.

177. **Ālambanarukkho vā**ti tatthajātakaṁ sandhāya vuttaṁ. **Tadatthameva katvā**ti māraṇatthameva ayobījasamuṭṭhāpanādinā vāsi-ādiṁ satthaṁ kāretvā. **Pākatikan**ti aññehi kataṁ pakatisatthameva labhitvā mūlaṭṭhena ṭhapitaṁ hotīti[3] attho. **Muccatī**ti mūlaṭṭho muccati. **Visamaṇḍalan**ti mañcapīṭhādīsu ālittaṁ visamaṇḍalaṁ.

Vatvā asiṁ upanikkhipatīti ettha mukhena avatvā manasāva cintetvā upanikkhipanepi eseva nayo. **Purimanayenā**ti yesaṁ hatthato mūlaṁ gahitanti-ādinā. **Visabhāgarogo** nāma kuṭṭhādivirūpabhāvato, gaṇḍapīḷakādi vā jīvitappavattiyā paccanīkattā.

178. **Manāpiyepi eseva nayo**ti etena manāpiyaṁ rūpaṁ upasaṁharatīti ettha yaṁ vā manāparūpaṁ, tassa samīpe ṭhapeti, attanā vā manāpiyena

---

1. Su-uddhārā (Sī) 2-2. Yadipi puna (Ka) 3. Cetanti (Ka), hotimevāti (Sī)

rūpena samannāgato tiṭṭhatīti-ādi yojetabbanti dasseti. **Alaṅkaritvā upasaṁharatī**ti "alābhakena sussitvā maratū"ti iminā adhippāyena upasaṁharati, teneva "sace uttasitvā marati, visaṅketo"ti vuttaṁ. **Alābhakena sussitvā maratī**ti ettha pārājikoti pāṭhaseso daṭṭhabbo. **Mahākacchu** nāma valliphalaviseso, yassa majjārapādasseva saṇṭhānaṁ dukkhasamphassāni sukhumalomāni ca honti. **Haṁsapupphan**ti haṁsādīnaṁ pakkhalomaṁ sandhāya vadanti. **Attano dhammatāya marati, anāpattī**ti pārājikaṁ sandhāya vuttaṁ dukkaṭā na muccanato.

179. Asañciccāti idaṁ maraṇasaṁvattanika-upakkamassa asallakkhaṇaṁ sandhāya vuttanti āha **iminā upakkamenā**ti-ādi. Ajānantassāti idaṁ pana maraṇasaṁvattanikavisādi-upakkamakaraṇassa ajānanaṁ sandhāya vuttanti āha **iminā ayaṁ marissatī**ti-ādi. Na maraṇādhippāyassāti idaṁ dukkhuppādakaṁ upakkamanti jānantassāpi maraṇādhippāyassa abhāvaṁ sandhāya vuttanti āha **maraṇaṁ anicchantassā**ti-ādi. **Anuppabandhābhāvā**ti domanassavīthīnaṁ nirantarappavatti-abhāvā.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

180. **Vohāravasenā**ti pubbabhāgavohāravasena, maraṇādhippāyassa sanni ṭṭhāpakacetanākkhaṇe karuṇāya abhāvato kāruññena pāse baddhasūkaramocanaṁ viya[1] na hotīti adhippāyo. "Yathāyunā"ti vuttamevatthaṁ "yathānusandhinā"ti pariyāyantarena vuttaṁ. Heṭṭhā kismiñci vijjamāne sāṭakaṁ valiṁ gaṇhātīti āha "yasmiṁ vali na paññāyatī"ti. Paṭivekkhaṇañcetaṁ gihīnaṁ santake evāti daṭṭhabbaṁ. Pāḷiyaṁ **musale ussite**ti aññamaññaṁ upatthambhetvā dvīsu musalesu bhittiṁ apassāya ṭhapitesūti attho. **Udukkhalabhaṇḍikan**ti udukkhalatthāya ānītaṁ dārubhaṇḍaṁ. **Paribandhan**ti[2] bhojanaparibandhaṁ, bhojanantarāyanti vuttaṁ hoti.

1. Vi 1. 79 piṭṭhe. 2. Paṭibandhanti (Sī)

181. Aggakārikanti ettha kārika-saddassa bhāvavacanattā "aggakiriyan"ti atthaṁ vatvāpi yasmā kiriyaṁ dātuṁ na sakkā, tasmā dānasaṅkhātāya aggakiriyāya yuttapiṇḍapātameva idha upacārayuttiyā aggakiriyāti gahetabbanti āha **paṭhamaṁ laddhapiṇḍapātan**ti-ādi.

182-3. **Daṇḍamuggaranikhādanavemādīnaṁ vasenā**ti ettha **daṇḍo** nāma dīghadaṇḍo. **Muggaro** nāma rasso[1]. **Vemaṁ** nāma tantavāyānaṁ vatthavāyana-upakaraṇaṁ, yena vītaṁ tantaṁ ghaṭṭenti. **Vibhattibyattayenā**ti vibhattivipariṇāmena. **Visesādhigamo**ti samādhi vipassanā ca. **Visesādhigaman**ti lokuttaradhammapaṭilābhaṁ. **Byākaritvā**ti ārocetvā, idañca visesassa adhigatabhāvadassanatthaṁ vuttaṁ. Adhigatavisesā hi diṭṭhānugati-āpajjanatthaṁ lajjībhikkhūnaṁ avassaṁ adhigamaṁ byākaronti, adhigatavisesena pana abyākaritvāpi āhāraṁ upacchindituṁ na vaṭṭati, adhigamantarāyavinodanatthameva āhārūpacchedassa anuññātattā tadadhigame so na kātabbova. Kiṁ panādhigamaṁ ārocetuṁ[2] vaṭṭatīti āha **sabhāgānan**ti-ādi. **Bhaṇḍakaṁ vā dhovantā**ti cīvaraṁ vā dhovantā. **Dhovanadaṇḍakan**ti cīvaradhovanadaṇḍaṁ.

185. **Maddāpetvā pāteti, visaṅketo**ti yathāṇattiyā akatattā vuttaṁ, yadi pana āṇāpako maddanampi maddāpanampi sandhāya vohāravasena "madditvā pātehī"ti vadati, visaṅketo natthīti veditabbaṁ. "Maraṇavaṇṇaṁ vā saṁvaṇṇeyyā"ti[3] vuttattā āha "pariyāyo nāma natthī"ti, pariyāyena āpattimokkho na hotīti adhippāyo. Avijāyanatthāya gabbhaggahaṇato puretarameva bhesajjaṁ dentassa kucchiyaṁ uppajjitvā gabbho vinassatīti iminā adhippāyena dinne tathāmarantānaṁ vasena kammabaddho, kucchiyaṁ na uppajjissatīti iminā adhippāyena dinne uppajjitvā maratu vā mā vā, nevatthi kammabaddho.

Sahadhammikānanti ekassa satthu sāsane sahasikkhamānadhammānaṁ, sahadhamme vā sikkhāpade sikkhanabhāvena niyuttānaṁ. **Samasīlasaddhānan**ti-ādinā dussīlānaṁ bhinnaladdhikānañca akātumpi labbhatīti dasseti.

---

1. Rasso thūlamuggaro (Sī) 2. Nārocetuṁ (Ka) 3. Vi 1. 92 piṭṭhe.

Ñātakapavāritaṭṭhānatoti attano tesaṁ vā ñātakapavāritaṭṭhānato. Ariyehi akatā ayuttavasena akatapubbā viññatti **akataviññatti.**

Paṭiyādiyatīti sampādiyati. **Akātuṁ na vaṭṭatī**ti ettha dukkaṭaṁ vadanti, ayuttatāvaseneva panettha akaraṇapaṭikkhepo yutto, na āpattivasenāti gahetabbaṁ. **Yāva ñātakā passantī**ti yāva tassa ñātakā passanti.

Pitubhaginī **pitucchā.** Mātubhātā **mātulo. Nappahontī**ti kātuṁ na sakkonti. **Na yācantī**ti lajjāya na yācanti. "Ābhogaṁ katvā"ti vuttattā aññathā dentassa āpattiyeva. Keci pana "ābhogaṁ akatvāpi dātuṁ vaṭṭatī"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ bhesajjakaraṇassa **pāḷiyaṁ** "anāpatti bhikkhu pārājikassa, āpatti dukkaṭassā"ti[1] evaṁ antarāpattidassanavasena sāmaññato paṭikkhittattā, aṭṭhakathāyaṁ avuttappakārena karontassa sutteneva āpatti siddhāti daṭṭhabbā, teneva aṭṭhakathāyampi "tesaññeva santakan"ti-ādi vuttaṁ. **Aññesan**ti asālohitānaṁ, tenāha **etesaṁ puttaparamparāyā**ti-ādi. **Kulaparivaṭṭo**ti kulasmiṁ ñātiparamparā. **Bhesajjaṁ karontassā**ti yathāvuttavidhinā karontassa, "tāvakālikaṁ dassāmī"ti ābhogaṁ akatvā dentassāpi pana antarāpatti dukkaṭaṁ vinā micchājīvaṁ vā kuladūsanaṁ vā na hotiyeva, tenāha "vejjakammaṁ vā kuladūsakāpatti vā na hotī"ti. Ñātakānañhi santakaṁ yācitvāpi gahetuṁ vaṭṭati, tasmā tattha kuladūsanādi na siyā. **Sabbapadesū**ti "cūḷamātuyā"ti-ādīsu sabbapadesu.

Upajjhāyassa āharāmāti idaṁ upajjhāyena "mama ñātakānaṁ bhesajjaṁ āharathā"ti āṇattehi kattabbavidhidassanatthaṁ vuttaṁ, iminā ca sāmaṇerādīnaṁ apaccāsāyapi parajanassa bhesajjakaraṇaṁ na vaṭṭatīti dasseti. **Vuttanayena pariyesitvā**ti iminā "bhikkhācāravattena vā"ti iminā, "ñātisāmaṇerehī"ti iminā ca vuttamatthaṁ atidisati. **Apaccāsīsantenā**ti āgantukacorādīnaṁ karontenāpi "manussā nāma upakārakā hontī"ti attano tehi lābhaṁ apatthayantena. Paccāsāya karontassa pana vejjakammakuladūsanādidoso hotīti adhippāyo. "Evaṁ upakāre kate

---

1. Vi 1. 108 piṭṭhe.

sāsanaguṇaṁ ñatvā pasīdanti, saṁghassa vā upakārakā hontī”ti karaṇe pana doso natthi. Keci pana “apaccāsīsantena āgantukādīnaṁ paṭikkhittapuggalādīnampi dātuṁ vaṭṭatī”ti vadanti, taṁ na yuttaṁ kattabbākattabbaṭṭhānavibhāgassa niratthakattappasaṅgato “apaccāsīsantena sabbesaṁ dātuṁ kātuñca vaṭṭatī”ti ettakamattasseva vattabbato. Apaccāsīsanañca micchājīvakuladūsanādidosanisedhanatthameva vuttaṁ bhesajjakaraṇasaṅkhātāya imissā antarāpattiyā muccanatthaṁ āgantukacorādīnaṁ anuññātānaṁ dāneneva tāya āpattiyā muccanatoti gahetabbaṁ. Teneva apaccāsīsantenāpi akātabbaṭṭhānaṁ dassetuṁ **saddhaṁ kulan**ti-ādi vuttaṁ. **Pucchantī**ti iminā diṭṭhadiṭṭharogīnaṁ pariyāyenāpi vatvā vicaraṇaṁ ayuttanti dasseti. Pucchitassāpi pana paccāsīsantassa pariyāyakathāpi na vaṭṭatīti vadanti.

Samullapesīti apaccāsīsanto evaṁ aññamaññaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesi. **Ācariyabhāgo**ti vinayācāraṁ akopetvā bhesajjācikkhaṇena vejjācariyabhāgoti[1] attho. Pupphapūjanatthāya sampaṭicchiyamānaṁ rūpiyaṁ attano santakattabhajanena nissaggiyamevāti āha “kappiyavasena gāhāpetvā”ti, “amhākaṁ rūpiyaṁ na vaṭṭati, pupphapūjanatthaṁ pupphaṁ vaṭṭatī”ti-ādinā paṭikkhipitvā kappiyena kammena gāhāpetvāti attho.

Yadi “parittaṁ karothā”ti vutte karonti, bhesajjakaraṇaṁ viya gihikammaṁ viya hotīti “na kātabban”ti vuttaṁ. “Parittaṁ bhaṇathā”ti vutte pana dhammajjhesanattā anajjhiṭṭhenapi bhaṇitabbo dhammo, pageva ajjhiṭṭhenāpīti “kātabban”ti vuttaṁ. **Cāletvā suttaṁ parimajjitvā**ti idaṁ “parittāṇaṁ ettha pavesemī”ti cittena evaṁ kate parittāṇā tattha pavesitā nāma hotīti vuttaṁ. **Vihārato -pa- dukkaṭan**ti idaṁ aññātakagahaṭṭhe sandhāya vuttanti vadanti. **Pādesu udakaṁ ākiritvā**ti idaṁ tasmiṁ dese cārittavasena vuttaṁ. Vuttañhi “tattha pāḷiyā nisinnānaṁ bhikkhūnaṁ pādesu rogavūpasamanādi-atthāya udakaṁ siñcitvā parittaṁ kātuṁ suttañca ṭhapetvā ‘parittaṁ bhaṇathā’ti vatvā gacchanti. Evañhi kariyamāne yadi pāde apanenti, manussā taṁ avamaṅgalanti maññanti, rogo vā na vūpasamissatī”ti. Tenāha “na pādā apanetabbā”ti. Matasarīradassane viya kevalaṁ susānadassanepi “idaṁ jātānaṁ sattānaṁ khayagamanaṭṭhānan”ti maraṇasaññā

1. Vejjācariyabhāgo ayanti (Sī)

uppajjatīti āha "sīvathikadassane -pa- maraṇassatiṁ paṭilabhissāmā'ti kammaṭṭhānasīsena gantuṁ vaṭṭatī"ti. Lesakappaṁ akatvā samuppannasuddhacittena "parivāratthāya āgacchantū"ti vuttepi gantuṁ vaṭṭati.

Anāmaṭṭhapiṇḍapātoti aggahita-aggo, aparibhuttoti attho. **Kahāpaṇagghanako hotī**ti iminā dāyakehi bahubyañjanena sampādetvā sakkaccaṁ dinnabhāvaṁ dīpeti. **Thālake**ti saṁghike kaṁsādimaye thālake, pattopi ettha saṅgayhati. **Na vaṭṭatī**ti iminā dukkaṭanti dasseti. **Dāmarikacorassā**ti rajjaṁ patthentassa pākaṭacorassa. Adīyamānepi "na dentī"ti kujjhantīti sambandho. Āmisassa dhammassa ca alābhena attano parassa ca antare sambhavantassa chiddassa ca vivarassa paṭisanthāraṇaṁ pidahanaṁ **paṭisanthāro,** so pana dhammāmisavasena duvidho. Tattha āmisapaṭisanthāraṁ sandhāya "kassa kātabbo, kassa na kātabbo"ti vuttaṁ. "Āgantukassa vā -pa- kattabbo yevā"ti saṅkhepato vuttamatthaṁ pākaṭaṁ kātuṁ **āgantukaṁ tāvā**ti-ādimāha. **Khīṇaparibbayan**ti iminā agatibhāvaṁ kāruññabhājanatañca dasseti, tena ca tabbidhurānaṁ samiddhānaṁ dāyakādīnaṁ āgantukattepi dātuṁ na vaṭṭatīti siddhaṁ hoti. Taṇḍulādimhi dātabbe sati "avelāyaṁ -pa- na vattabbo"ti vuttaṁ. "Apaccāsīsantenā"ti vatvā paccāsīsanappakāraṁ dassetuṁ **manussā nāmā**ti-ādi vuttaṁ. Ananuññātānaṁ pana apaccāsīsantenāpi dātuṁ na vaṭṭati saddhādeyyavinipātattā, paccāsīsāya pana sati kuladūsanampi hoti.

Ubbāsetvāti[1] samantato tiyojanaṁ vilumpante manusse palāpetvā. **Varapotthakacittattharaṇan**ti anekappakāra-itthipurisādi-uttamarūpavicittaṁ attharaṇaṁ.

187. Sattarasavaggiyesu pubbe ekassa aṅgulipatodakena māritattā sesesu soḷasajanesu udaraṁ āruhitvā nisinnamekaṁ ṭhapetvā "sesāpi pannarasa janā"ti vuttaṁ. **Adūhalapāsāṇā viyā**ti adūhale āropitapāsāṇā viya. **Kammādhippāyā**ti tajjanīyādikammakaraṇādhippāyā.

---

1. Uppātetvāti (Sī, Syā)

Āvāhetvāti āvisāpetvā. **Rūpaṁ katvā hatthapādādīni chindantī**ti tasmiṁ piṭṭhādimaye rūpe amanussaṁ āpāhetvā tassa hatthapādādīni chindanti. **Sakkaṁ devarājānaṁ māreyyā**ti idaṁ sambhāvanavasena vuttaṁ. Na hi tādisā mahānubhāvā yakkhā satthaghātārahā honti devāsurayuddhepi tesaṁ satthappahārena maraṇābhāvā.

188. Pahāro na dātabboti sambandho. Amanussaṁ kodhacittena paharantassa dukkaṭameva. Cikicchādhippāyena paharantassa anācāroti gahetabbo. **Tālapaṇṇaṁ -pa- bandhitabban**ti amanussā tālapaṇṇabandhanena palāyantīti katvā vuttaṁ, idañca gihīnaṁ vejjakammavasena kātuṁ na vaṭṭati.

189. **Yo rukkhena otthatopi**[1] **na maratī**ti-ādīsu yaṁ vattabbaṁ, taṁ bhūtagāmasikkhāpadaṭṭhakathāyaṁ[2] sayameva vakkhati, taṁ tattheva gahetabbaṁ.

190. **Dabbūpakaraṇānī**ti kehici chinditvā ṭhapitāni sapariggahitāni sandhāya vuttaṁ. Tattha hi ṭhānācāvanābhāvena vināsādhippāyassa dukkaṭaṁ vuttaṁ. **Khiḍḍādhippāyenāpi dukkaṭan**ti sukkhatiṇādīsu aggikaraṇaṁ sandhāya vuttaṁ, allesu pana kīḷādhippāyenapi karontassa pācittiyameva. Paṭipakkhabhūto, paṭimukhaṁ gacchanto vā aggi **paṭaggi,** tassa allatiṇādīsupi dānaṁ anuññātaṁ, taṁ dentena dūrato āgacchantaṁ dāvaggiṁ disvā vihārassa samantato ekakkhaṇe adatvā ekadesato paṭṭhāya vihārassa samantato saṇikaṁ jhāpetvā yathā mahantopi aggi vihāraṁ pāpuṇituṁ na sakkoti, evaṁ vihārassa samantā abbhokāsaṁ katvā paṭaggi dātabbo, so dāvaggino paṭipathaṁ gantvā ekato hutvā tena saha nibbāti. **Parittakaraṇan**ti samantā rukkhatiṇādicchedanaparikhākhaṇanādi-ārakkhakaraṇaṁ, tenāha **tiṇakuṭikānaṁ samantā bhūmitacchanan**ti-ādi.

191. **Khettameva otiṇṇattā pārājikan**ti dvīsu ekassāpi antogadhattā "dvīhī"ti vuttakhette ekassāpi otiṇṇattā pārājikaṁ, "dvīhi eva mārehi na ekenā"ti niyamite pana ekeneva mārite natthi pārājikanti vadanti, evaṁ dve eva purisāti-ādīsupi. Pubbe katasīsacchedapayogato añño payogo jīvitindriyupacchedako[3] na upalabbhati, paṭhamena

1. Otthaṭopi (?) 2. Vi-Ṭṭha 3. 33 piṭṭhe. 3. Jīvitindriyupacchedato (Sī)

payogenassa jīvitindriyaṁ upacchijjatīti “sīsacchedakassā”ti vuttaṁ, yaṁ pana **sāratthadīpaniyaṁ**[1] “jīvitindriyassa avijjamānattā”ti kāraṇaṁ vuttaṁ, taṁ akāraṇaṁ jīvitindriyasannissitacittasantatiṁ vinā ukkhipanasannirujjhanādivasappavattassa gamanassa asambhavato. Na hi vāyuvegena paṇṇapaṭādayo viya kāyo gacchati, na ca ukkhipane pavattāva cittajaviññatti-ādayova nikkhipanādinopi hetubhūtāti sakkā vattuṁ vicchinditvā pavattanato. Pubbe anāhitavegāpi hi kāci sarīsapajāti dvidhā chinnā chedanamattā dvīhi vibhāgehi katipayakkhaṇaṁ dvīsu disāsu gacchati, tattha ca yasmiṁ bhāge hadayavatthu tiṭṭhati, tatraṭṭhaṁ pañcadvārāvajjanacittaṁ dvīsupi bhāgesu kāyappasāde ghaṭṭitaṁ phoṭṭhabbaṁ ālambitvā uppajjati, tato tadārammaṇameva yathārahamekasmiṁ bhāge ekadā aññasmiṁ aññadāti evaṁ pariyāyena kāyaviññāṇaṁ uppajjati, tato hadayavatthusmiṁyeva sampaṭicchanādivīthicittāni bhavaṅgantaritāni manodvāravīthiviññāṇāni ca viññattijanakāni uppajjanti, ye hi ubhayabhāgā gacchanti vā calanti vā phandanti vā. Cittassa pana lahuparivattiyā ekakkhaṇe ubhayabhāgāpi calantā viya upaṭṭhahanti, seyyathāpi nāma kukkuḷādinarakesu nimuggasakalasarīrassa sattassa ekasmiṁ khaṇe sakalasarīrepi kāyaviññāṇadukkhaṁ uppajjamānaṁ viya upaṭṭhāti, evaṁsampadamidaṁ daṭṭhabbaṁ, tato pana yasmiṁ bhāge jīvitindriyaṁ sasesakammajarūpaṁ nirujjhati, tattha kāyaviññāṇaṁ nappavattati, hadayavatthusahitabhāgeyeva yāva jīvitindriyanirodhā pavattati.

Nanu narakādīsu ekābaddhe sarīre sabbattha pariyāyena kāyaviññāṇasamuppatti yuttā hotu, dvidhā hutvā vicchinne pana bhāgadvaye kathanti? Nāyaṁ doso. Sarīre hi ekābaddhatā nāma paramatthadhammabyatirittā kāci natthi paravādīnaṁ avayavī-ādi viya, kammādi-ekakāraṇapuñjāyattatāya bahūnaṁ sahuppattiyeva ekābaddhatā. Tattha ca satthappahārādiviruddhapaccayopanipātena vibhinnānampi kammādi-ekakāraṇānaṁ puñjāyattatā na vigacchati, yāva sā na vigacchati, tāva avicchinnāva[2] tattha viññāṇappavatti. Vibhinnānaṁ pana kammajarūpānaṁ aññesañca sesatisantatirūpānañca upatthambhanabhāvena ciraṁ pavattituṁ na sakkonti, yāva ca dharanti, tāva viññāṇapaccayā honti, viññāṇena ca

1. Sārattha-Ṭī 2. 278 piṭṭhe. 2. Avachinnā (Ka)

tesaṁ calanagamanādidesantaruppatti. Tasmā kabandhassapi dhāvakkhaṇe saviññāṇajīvitindriyaṁ attheva, tañca sīsacchedakappayyogeneva sīghaṁ patati, tato aññappayogassa sarīre visesuppādanato puretarameva paṭhameneva kiccanipphattito sīsacchedakasseva kammabaddhoti gahetabbo. **Evarūpānī**ti kabandhavatthusadisāni. **Imassa vatthussā**ti āghātanavatthussa. **Atthadīpane**ti ekena purisena payogena vā māritatāsaṅkhātassa atthassa dīpane.

192. Pānaparibhogena vaṭṭatīti sambandho. Evaṁ pana vuttattā "loṇasovīrakaṁ yāmakālikan"ti keci vadanti, keci pana "gilānānaṁ pākatikameva, agilānānaṁ pana udakasambhinnan"ti vuttattā "guḷaṁ viya sattāhakālikan"ti.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṁ

Tatiyapārājikavaṇṇanānayo niṭṭhito.

---

4. Catutthapārājika

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthuvaṇṇanā

193. **Adhiṭṭhemā**ti saṁvidahāma. **Iriyāpathaṁ saṇṭhapetvā**ti padhānānurūpaṁ katvā. **Anāgatasambandhe pana asatī**ti bhāsito bhavissatīti pāṭhasesaṁ katvā anāgatasambandhe asati. Bhāsitoti atītavacanaṁ kathaṁ anāgatavacanena sambandhamupagacchatīti āha **lakkhaṇaṁ panā**ti-ādi. Īdise hi ṭhāne dhātusambandhe paccayāti iminā lakkhaṇena dhātvatthasambandhe sati ayathākālavihitāpi paccayā sādhavo bhavantīti saddasatthavidū vadanti.

194. **Vaṇṇavā**ti iminā abhinavuppannavaṇṇatā vuttā. **Pasannamukhavaṇṇā**ti iminā mukhavaṇṇassa atipaṇītatā vuttā. **Vippasannacchavivaṇṇā**ti iminā pakatisarīravaṇṇasseva yathāvuttanayena vippasannatā vuttā. Yasmā indriyānaṁ upādārūpattā nissayavaseneva pīṇananti āha "abhiniviṭṭho kāsassa paripuṇṇattā"ti. Pañcappasādānaṁ viya hadayarūpassāpi paripuṇṇatā

vuttāyevāti āha "manacchaṭṭhānaṁ indriyānan"ti. Uddesaṁ paripucchaṁ anuyuñjantā imaṁ sarīrasobhaṁ neva pāpuṇiṁsūti sambandho. **Yathā tan**ti ettha **tan**ti nipātamattaṁ. **Catucakkan**ti ettha pavattanaṭṭhena iriyāpathova cakkanti vutto.

195. **Upalabbhantī**ti dissanti, ñāyantīti attho. **Pacanto**ti pīḷento, gehādīni vā sayaṁ ḍahanto, aññehi vā pācento. **Uddhate**ti uddhaccapakatike. **Unnaḷe**ti uggatanaḷasadisena uggatatucchamānena sahite. **Capale**ti pattacīvaramaṇḍanādinā cāpallena yutte. **Mukhare**ti kharavacane. **Pākatindriye**ti asaṁvutattā gihikāle viya pakatiyaṁ ṭhitindriye. **Iriyāpathasaṇṭhapanādīnī**ti **ādi**-saddena paccayapaṭisevana[1] sāmantajappānaṁ gahaṇaṁ veditabbaṁ. Paramasallekhavuttīhi mahā-ariyavaṁsehi bhikkhūhi nivutthasenāsanāni **lokasammatasenāsanāni** nāma. **Paripācetun**ti vimhāpanavasena pariṇāmetuṁ. **Bhikkhācāre asampajjamāne**ti idaṁ **janapadacārikaṁ carantī**ti iminā sambandhitabbaṁ, na pana **pāḷiṁ vācento**ti-ādīhi, tāni pana padāni attano nirantaravāsaṭṭhānepi janapadesupi kattabbakiccadassanavasena vuttāni, tāni ca te vattasīsena karonti, na lābhanimittaṁ, tenāha **tantī**ti-ādi. **Kicchenā**ti imasseva vevacanaṁ **kasirenā**ti. Tadubhayampi pāramīpūraṇavāyāmaṁ sandhāya vuttaṁ. **Sādhāraṇaparikkhārabhāvenā**ti saṁghikaparikkhārabhāvena. **Tathābhāvato thenetvā**ti avissajjiya-avebhaṅgiyabhāvato thenetvā, na ṭhānācāvanavasenāti[2] adhippāyo, tenāha "kuladūsakadukkaṭaṁ āpajjatī"ti. **Asantan**ti imassa **abhūtan**ti idaṁ kāraṇavacanaṁ, anuppannattā avijjamānanti attho. **Kitavassevā**ti kitavassa sakuṇagahaṇamiva. **Kerāṭikassā**ti saṭhassa. Samaṇoti gottamattaṁ anubhonti dhārentīti **gotrabhuno,** nāmamattasamaṇāti attho. **Dujjānaparicchedan**ti anantadukkhattā "ettakaṁ dukkhan"ti saṅkhyāvasena paricchinditvā ñātuṁ sabbaññutaññāṇenāpi dukkaraṁ, na pana sarūpavasena ñātuṁ buddhañāṇassa avisayabhāvā.

Adhimānavatthuvaṇṇanā

196. **Arahatte**ti aggaphale. **Ñāṇacakkhunā**ti paccavekkhaṇañāṇasaṅkhātena cakkhunā, atha vā phalacittasampayutteneva ñāṇacakkhunā. Attanā

---

1. Paccayapaṭisedhana... (Sī) 2. Ṭhānācāvanavasenāti (Sī, Ka)

sampayuttenāpi hi ñāṇena asammohato sayaṁ diṭṭhaṁ nāma hoti, tathā tasmiṁ adiṭṭheti attho. Sabbesaṁ kilesānaṁ pahāyakavasena ājānāti, samantato sabbena vā pakārena jānātīti "aññā"ti aggamaggo vuccati, tadupacārena pana tapphalampīti āha "aññaṁ byākariṁsūti arahattaṁ byākariṁsū"ti. **Antarā ṭhapetī**ti sekhabhūmiyaṁ adhimāno ṭhapeti. **Kilesasamudācāraṁ apassanto**ti purimamaggattayavajjhānaṁyeva kilesānaṁ vasena vuttaṁ, na bhavarāgādīnaṁ.

Savibhaṅgasikkhāpadavaṇṇanā

197. Pakatimanussehi uttaritarānaṁ buddhādi-uttamapurisānaṁ adhigamadhammo uttarimanussadhammoti āha **uttarimanussāna**nti-ādi. **Pāḷiyaṁ**[1] "atthi ca me ete dhammā mayī"ti ettha **me**ti idaṁ padapūraṇamattaṁ. Adhigantabbato adhigamasaṅkhātassa jhānādino pucchā **adhigamapucchā,** sā ca jhānādīsu sāmaññato pavattāti idāni tattha paṭhamajjhānaṁ vā dutiyādīsu aññataraṁ vā tatthāpi kasiṇādi-ārammaṇesu kataramārammaṇaṁ jhānaṁ vā lokuttaresu ca sotāpattimaggaṁ vā sakadāgāmimaggādīsu aññataraṁ vā tatthāpi suññatavimokkhaṁ vā appaṇihitavimokkhādīsu aññataraṁ vāti evaṁ paccekaṁ bhedaniddhāraṇavasena pucchanākāraṁ dassetuṁ **pāḷiyaṁ**[2] "puna katamesaṁ tvaṁ dhammānaṁ lābhī"ti ayaṁ pucchā dassitāti daṭṭhabbā, tenāha **paṭhamamaggādīsū**ti-ādi. Yāya anukkamapaṭipattiyā lokuttaro adhigamo āgacchati, sā pubbabhāgapaṭipatti **āgamanapaṭipadā. Na sujjhatī**ti pucchiyamāno paṭipattikkamaṁ ullaṅghitvā katheti. **Apanetabbo**ti tayā vuttakkamenāyaṁ na sakkā adhigantunti adhigatamānato apanetabbo. Sannihitesu kappiyesupi catūsu paccayesu alaggattā "ākāse pāṇisamena cetasā"ti vuttaṁ. Vuttasadisaṁ byākaraṇaṁ hotīti yojanā. **Khīṇāsavapaṭipattisadisā paṭipadā hoti** suvikkhambhi takilesattā. Idañca arahattaṁ paṭijānantassa vasena vuttaṁ, tenāha **khīṇāsavassa nāmā**ti-ādi. Evaṁ suvikkhambhitakilesassa vattanasekkhadhammapaṭijānanaṁ iminā bhayuppādanena, ambilādidassane kheḷuppādādinā ca na sakkā vīmaṁsituṁ, tasmā tassa vacaneneva taṁ saddhātabbaṁ. **Ayaṁ bhikkhu**

1. Vi 1. 117 piṭṭhe. 2. Vi 1. 117 piṭṭhe.

sampannabyākaraṇoti idaṁ na kevalaṁ abhāyanakameva sandhāya vuttaṁ ekaccassa sūrajātikassa puthujjanassāpi abhāyanato, rajjanīyārammaṇānaṁ badarasāḷavādi-ambilamaddanādīnaṁ upanayanepi kheḷuppādāditaṇhāpavattarahitaṁ sabbathā susodhitameva sandhāya vuttanti gahetabbaṁ.

Asantaguṇasambhāvanalakkhaṇā pāpicchāti āha **yā sā idhekacco**ti-ādi. **Ādi**-saddena assaddhoti-ādipāṭhaṁ saṅgaṇhāti. **Sāmaññaṁ dupparāmaṭṭhan**ti samaṇadhammasaṅkhātaṁ sāmaññaṁ khaṇḍasīlāditāya dupparāmaṭṭhaṁ duṭṭhu gahitaṁ nirayāya nirayadukkhāya taṁ puggalaṁ tattha niraye upakaḍḍhati nibbattāpetīti attho. **Sithilo**ti olīyitvā karaṇena sithilagāhena kato, sathena vā sāṭheyyena ādiṇṇo sithilo. **Paribbajo**ti samaṇabhāvo. **Bhiyyo**ti pubbe vijjamānānaṁ rāgarajādīnaṁ upari aparampi rajaṁ ākiratīti attho. **Bhikkhubhāvo**ti adhammikapaṭiññāmattasiddho bhikkhubhāvo. **Ajānamevā**ti ettha evasaddo avadhāraṇe ajānanto evāti, "ajānamevan"tipi pāṭho, tattha pana evaṁ jānāmi evaṁ passāmīti yojetabbaṁ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

199. **Evan**ti ca paṭhamajjhānādiparāmasanaṁ paṭhamajjhānaṁ jānāmi dutiyādijhānanti. **Asubhajjhānādīnī**ti **ādi**-saddena kāyagatāsatijjhānaṁ kasiṇajjhānaṁ kasiṇamūlakāni āruppajjhānāni ca saṅgaṇhāti. **Vimokkho**ti catubbidho maggo, tassa saguṇato suññatādināmaṁ dassento āha **so panāyan**ti-ādi. Maggo hi nāma pañcahi kāraṇehi nāmaṁ labhati sarasena vā paccanīkena vā saguṇena vā ārammaṇena vā āgamanena vā. Sace hi saṅkhārupekkhā aniccato saṅkhāre sammasitvā vuṭṭhāti, maggo animittavimokkhena vimuccati. Sace dukkhato sammasitvā vuṭṭhāti, appaṇihitavimokkhena vimuccati. Sace anattato sammasitvā vuṭṭhāti, suññatavimokkhena vimuccati, idaṁ **sarasato** nāmaṁ nāma. Yasmā panesa saṅkhāresu aniccānupassanāya niccanimittaṁ pajahanto āgato, tasmā animitto. Dukkhānupassanāya sukhasaññaṁ paṇidhiṁ patthanaṁ pahāya āgatattā appaṇihito. Anattānupassanāya attasaññaṁ pahāya attasuññatādassanavasena suññatā hoti, idaṁ **paccanīkato** nāmaṁ nāma.

Rāgādīhi panesa suññatattā suññato, rūpanimittādīnaṁ, rāganimittādīnaṁ eva vā abhāvena animitto, rāgapaṇidhi-ādīnaṁ abhāvato appaṇihitoti vuccati, idaṁ assa **saguṇato** nāmaṁ[1]. Rāgādisuññaṁ animittaṁ appaṇihitañca nibbānaṁ ārammaṇaṁ karotīti suññato animitto appaṇihitoti vuccati, idamassa **ārammaṇato** nāmaṁ[1]. Āgamanaṁ pana duvidaṁ vipassanāgamanaṁ maggāgamanañca. Tattha magge vipassanāgamanameva, phale pana maggānantare maggāgamanaṁ, phalasamāpattiyaṁ vipassanāgamanampi. Anattānupassanāvasena maggo suññato aniccadukkhānupassanāhi animitto appaṇihitoti evaṁ vipassanā attano nāmaṁ maggassa deti, maggo phalassāti idaṁ **āgamanato** nāmaṁ.

Suññattāti vivittattā. Rāgādayova patiṭṭhānaṭṭhena paṇidhīti āha "rāgadosamohapaṇidhīnan"ti. **Imissā vijjāyāti dibbacakkhuvijjāyā**ti-ādinā ekekavijjaṁ sandhāya vadanti. Evaṁ ekissāpi nāmaṁ aggahetvāpi tā eva sandhāya "vijjānaṁ lābhimhī"ti bhaṇantopi pārājiko hotīti saṅkhepaṭṭhakathāyaṁ adhippāyo. Vatthuvijjādīni pana sandhāya vadanto na hoti. **Ekekakoṭṭhāsavasenā**ti mahā-aṭṭhakathāyaṁ vuttanayena lokuttaravisesaṁ akatvā kevalaṁ "satipaṭṭhānānaṁ lābhī"ti ekekakoṭṭhāsavasenāti adhippāyo. **Tatthā**ti tesu koṭṭhāsesu. Kilesānaṁ pahānaṁ nāma abhāvamattampi lokuttarakiccattā lokuttaranti samatthetuṁ **taṁ panā**ti-ādi vuttaṁ. **Rāgā cittaṁ vinīvaraṇatā**ti rāgato cittassa vinīvaraṇatā, tato rāgato vimuttattā eva vītarāganīvaraṇatāti attho, yā ca pañca vijjāti yojetabbaṁ. **Na āgatā**ti idha padabhājane "ñāṇanti tisso vijjā"ti[2] vuttattā sesā pañca vijjā na āgatāti attho. **Nibbattitalokuttarattā**ti lokiyadhammasādhāraṇasaṅkhatassāpi abhāvā lokiyehi sabbathā asammissalokuttarattā. **Aññan**ti saṅkhepaṭṭhakathādiṁ vadanti, tampi tatheva paṭikkhittanti sambandho.

200. **Puna ānetvā paṭhamajjhānādīhi na yojitan**ti ettha "paṭhamajjhānenāti pāṭho"ti keci vadanti, taṁ yuttameva ādisaddena

---

1. Nāmaṁ nāma (Sī)

2. Vi 1. 119 piṭṭhe.

gahetabbassa jhānassa abhāvā. Paṭhamajjhānamūlakañhi ekameva khaṇḍacakkaṁ. Kattusādhanopi bhaṇita-saddo hotīti āha **atha vā**ti-ādi. Yena cittena musā bhaṇati, teneva cittena na sakkā "musā bhaṇāmī"ti jānituṁ, antarantarā pana aññāhi manodvāravīthīhi "musā bhaṇāmī"ti jānātīti vuttaṁ "bhaṇantassa hoti musā bhaṇāmī"ti. **Ayamettha attho dassito**ti tīhi aṅgehi samannāgato musāvādoti ayamattho dassito. **Davā**ti sahasā. **Ravā**ti aññaṁ vatthukāmassa khalitvā aññabhaṇanaṁ. Taṁ jānātīti taṁñāṇaṁ, tassa bhāvo **taṁñāṇatā,** ñāṇassa visayavisayībhāvena attasaṁvedananti[1] attho. **Ñāṇasamodhānan**ti bahūnaṁ ñāṇānaṁ ekasmiṁ khaṇe samodhānaṁ, sahuppattīti attho. **Yena cittena "musā bhaṇissan"ti jānātī**ti idaṁ pubbabhāgacetanañca sanniṭṭhānacetanañca ekato katvā vuttaṁ. Yena cittena pubbabhāgacetanābhūtena sanniṭṭhānacetanābhūtena ca visaṁvāditabbasattasaṅkhāre jānāti, yena cittena musā bhaṇissanti[2] attho. **Teneva -pa- pariccajitabbā**ti teneva cittena "evaṁ ahaṁ musā bhaṇāmī"ti vā "bhaṇitan"ti vā tadeva musāvādacittamārammaṇaṁ katvā bhikkhu jānātīti evaṁ pubbāparasanniṭṭhānacetanākkhaṇesu tīsu ekeneva[3] cittena ñāṇavisayañca ñāṇañcāti ubhayampi ekakkhaṇe puggalo jānātīti ayaṁ taṁñāṇatā pariccajitabbā visayasseva tadā pakāsanatoti adhippāyo, tenāha **na hī**ti-ādi. Yadi ñāṇassa attano sarūpaṁ na ñāyati, kathaṁ pacchimaṁ cittaṁ jānātīti āha **purimaṁ puriman**ti-ādi. Tattha **bhaṇissāmī**ti-ādinā tīsu kālesu uppannaṁ purimapurimacittaṁ attānaṁ visayaṁ katvā uppajjamānassa pacchimassa pacchimassa cittassa tathā uppattiyā paccayo hotīti attho. **Tenā**ti yena kāraṇena tīsu khaṇesu cittāni tadaññeheva cittehi jānitabbāni, tāni ca purimapurimacitteneva avassaṁ uppajjanti, tena kāraṇenāti attho. **Tasmiṁ satī**ti bhaṇissāmīti pubbabhāge sati. **Sesadvayan**ti bhaṇāmi, bhaṇitanti idaṁ dvayaṁ na hessatīti etaṁ natthīti yojanā hotiyevāti attho. **Ekaṁ viya pakāsatī**ti bhinnakkhaṇānampi nirantaruppattiyā "tadevedan"ti gahetabbataṁ sandhāya vadati.

---

1. Attha... (Sī) 2. Bhaṇinti (Ka) 3. Ekekeneva (Ka)

Balavadhammavinidhānavasenāti balavagāhassa vinidhānavasena. **Dubbaladubbalānan**ti dubbaladubbalānaṁ gāhānaṁ. **Sakabhāvapariccajanavasenā**ti attano santakabhāvassa pariccajanavasena.

207. **Uttāsitattā**ti bhayaṁ janetvā viya palāpitattā. Evaṁ palāpito na puna taṁ ṭhānaṁ āgacchatīti āha "puna anallīyanabhāvadassanavasenā"ti. Kheṭa-saddaṁ[1] saddatthavidū uttāsatthe paṭhantīti āha **svāyamattho**ti-ādi. Aṇu eva aṇusahagataṁ, aṇuttena vā yuttanti attho.

Vatthukāmavārakathāvaṇṇanā

215. **Kevalañhiyan**ti kevalañhi ayaṁ vāroti ajjhāharitabbaṁ. **Taṅkhaṇaññeva jānātī**ti pakatiyā vacanānantaraṁ vijānanaṁ sandhāya vuttaṁ. Evaṁ pana vacībhedaṁ akatvā "yo imamhā āvāsā paṭhamaṁ pakkamissati, naṁ mayaṁ 'arahā'ti jānissāmā"ti evaṁ katasaṅketā vihārā paṭhamaṁ pakkamanena tasmiṁ khaṇe avītivattepi nikkhantamattepi pārājikaṁ aññataro bhikkhu "maṁ 'arahā'ti jānantū"ti tamhā āvāsā paṭhamaṁ pakkāmīti āgatavatthumhi viya[2]. **Viññattipathe**ti kāyavacīviññattīnaṁ gahaṇayogge padese, tena viññattipathaṁ atikkamitvā ṭhito koci dibbena cakkhunā kāyavikāraṁ disvā dibbāya sotadhātuyā vacībhedañca sutvā jānāti, na pārājikanti dīpeti. **Pāḷiyaṁ** "paṭivijānantassa āpatti pārājikassā"ti[3] imasmiṁ paṭivijānanavāre yasmiṁ akkhare vā uccārite kāyappayoge vā kateyeva ayaṁ paṭhamajjhānaṁ samāpannoti-ādi-atthaṁ paro vijānāti, tato purimesu akkharuccāraṇādippayogesu thullaccayaṁ āpajjitvā pacchimeva paṭivijānanapayogakkhaṇe pārājikaṁ āpajjatīti veditabbaṁ thullaccayassevettha sāmantattā, teneva **buddhadattācariyena**—

> "Dukkaṭaṁ paṭhamasseva, sāmantamiti vaṇṇitaṁ.
> Sesānaṁ pana tiṇṇampi, thullaccayamudīritan"ti[4]—

---

1. Khiṭasaddaṁ (Ka)
2. Vi 1. 144 piṭṭhe.
3. Vi 1. 132 piṭṭhe.
4. Vinayavinicchaye paṭhamapārājikakathāyaṁ (35 gāthā)

vuttaṁ, ayañcattho “na paṭivijānantassa āpatti thullaccayassā”ti iminā suttena saṅgahitoti daṭṭhabbo. **Uggahaparipucchādivasenā**ti-ādinā jhānasamādhi-ādisaddānamatthesu pubbe akataparicayattā sutvā “atthaṁ īdisan”ti ajānitvā kevalaṁ “visiṭṭho koci samaṇaguṇo anena laddho”ti parena ñātepi pārājikamevāti dasseti.

Anāpattibhedakathāvaṇṇanā

220. **Anullapanādhippāyassā**ti “evaṁ vutte uttarimanussadhammo mayā pakāsito hotī”ti amanasikatvā “nāhaṁ āvuso maccuno bhāyāmī”ti-ādikaṁ kathentassa. Evaṁ kathento ca vohārato aññaṁ byākaronto nāma hotīti vuttaṁ “aññaṁ byākarontassā”ti. **Bhāyanto**ti “ñatvā garahanti nu kho”ti bhāyanto.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

223. **Sekkhabhūmiyan**ti iminā jhānabhūmimpi saṅgaṇhāti. **Tiṇṇaṁ vivekānan**ti kāyacitta-upadhivivekānaṁ. Piṇḍāya caraṇassa bhojanapariyosānatāya vuttaṁ “yāva bhojanapariyosānan”ti. Antaraghare bhutvā āgacchantassāpi vuttanayeneva sambhāvanicchāya cīvarasaṇṭhāpanādīni karontassa dukkaṭameva, **pāḷiyaṁ** pana dukkarādivatthūsu “anāpatti anullapanādhippāyassā”ti idaṁ thullaccayenāpi anāpattidassanatthaṁ vuttaṁ. Ullapanādhippāyassāpi hi “nāvuso dukkaraṁ aññaṁ byākātun”ti vutte thullaccayameva attupanāyikattābhāvatoti daṭṭhabbaṁ.

227. **Na dānāhaṁ tattha gamissāmī**ti puna tattha vasitaṭṭhāne na gamissāmi, evaṁ sati paṭhamaṁ gato ayaṁ puna ca nāgato, tasmā arahāti maññissantīti adhippāyo. **Taṁ ṭhānan**ti āvāsaṁ vāti-ādinā pubbe paricchinnaṭṭhānaṁ. Padasā gamanaṁ sandhāya katikāya katattā **yānenā**ti-ādi vuttaṁ. Vijjāmayiddhiṁ sandhāya “iddhiyā”ti vuttaṁ ullapanādhippāyassa abhiññiddhiyā asambhavato. **Aññamaññaṁ rakkhantī**ti

ullapanādhippāye satipi ekassāpi paṭhamagamanābhāvā rakkhanti. Sace pana katikaṁ katvā nisinnesu ekaṁ dve ṭhapetvā avasesā ullapanādhippāyena ekato gacchanti, gatānaṁ sabbesaṁ pārājikameva. Tesu yassa ullapanādhippāyo natthi, tassa anāpatti. **Etan**ti heṭṭhā vuttaṁ sabbaṁ katikavattaṁ. **Nānāverajjakā**ti nānājanapadavāsino. **Saṁghalābho**ti yathāvuḍḍhaṁ pāpuṇanakakoṭṭhāso. Ayañca paṭikkhepo avisesetvā karaṇaṁ sandhāya kato, visesetvā pana "ettako asukassā"ti paricchinditvā apaloketvā dātuṁ vaṭṭati.

228. **Dhammadhātū**ti sabbaññutaññāṇaṁ, dhammānaṁ sabhāvo vā. **Upapattī**ti attabhāvaṁ sandhāya vadati. **Dussaddhāpayā hontī**ti puthujjane sandhāya vuttaṁ, na lakkhaṇattherādike ariyapuggale. **Vituḍentī**ti vinivijjhitvā ḍenti gacchanti, phāsuḷantarikāyo chiddāvachiddaṁ katvā tāhi gacchantīti nissakkavasena attho. Vitudentīti[1] pāṭhe phāsuḷantarikāhīti ādhāratthe nissakkavacanaṁ. **Lohatuṇḍehī**ti kāḷalohamayehi tuṇḍehi. **Acchariyaṁ vatā**ti garahitabbatāya accharaṁ paharituṁ yuttarūpaṁ. **Cakkhubhūtā**ti lokassa cakkhu viya bhūtā sañjātā, cakkhusadisātipi attho. **Tasseva kammassā**ti yena goghātakakammeneva niraye nibbatto, tassevāti atthe gayhamāne ekāya cetanāya bahupaṭisandhiyo hontīti āpajjati, na cetaṁ yuttaṁ ekassa ambādibījassa anekaṅkuruppatti viyāti taṁ pariharanto āha **tassa nānācetanāhi āyūhitassā**ti-ādi, tena goghātakakammakkhaṇe pubbacetanā-aparacetanā sanniṭṭhāpakacetanāti ekasmimpi pāṇātipāte bahū cetanā honti, nānāpāṇātipātesu vattabbameva natthi. Tattha ekāya cetanāya narake pacitvā tadaññacetanāsu ekāya aparāpariyacetanāya imasmiṁ petattabhāve nibbattoti dasseti, tenāha "avasesakammaṁ vā kammanimittaṁ vā"ti. Ettha ca kammasarikkhavipākuppattiṁ sandhāya kammakammanimittānameva gahaṇaṁ kataṁ, na gahinimittassa, tenāha "aṭṭhirāsiyeva nimittaṁ ahosī"ti. **Pāḷiyaṁ**[2] vitacchentīti tuṇḍehi tacchento viya luñcanti. **Virājentī**ti vilikhanti.

---

1. Vitudanti (Sī) 2. Vi 1. 144 piṭṭhe.

229. **Vallūravikkayenā**ti sukkhāpitamaṁsavikkayena. **Nippakkhacamme**ti vigatapakkhalomacamme. **Ekaṁ migan**ti dīpakamigaṁ. **Kāraṇāhī**ti ghātanāhi[1]. **Ñatvā**ti kammaṭṭhānaṁ[2] ñatvā.

230. Maṅganavasena ulatīti **maṅguli,** virūpabībhacchabhāvena pavattatīti attho. **Cittakeḷin**ti cittaruciyaṁ anācārakīḷaṁ.

231. **Nissevālapaṇakakaddamo**ti tilabījakādisevālena nīlamaṇḍūkapiṭṭhivaṇṇena udakapiṭṭhe udakaṁ nīlavaṇṇaṁ kurumānena paṇakena kaddamena ca virahito. Uṇhabhāvena tapanato tapaṁ udakaṁ assāti tapodakāti vattabbe kakāralopaṁ katvā "tapodā"ti vuccati. **Petaloko**ti pakaṭṭhena akusalakammena sugatito duggatiṁ itānaṁ gatānaṁ loko samūho, nivāsaṭṭhānaṁ vā. **Katahatthā**ti dhanusippe suṭṭhu sikkhitahatthā, avirajjhanalakkhavedhāti attho. Sippadassanavasena rājakulādīsu rājasamūhaṁ upecca kataṁ asanaṁ sarakkhepo etesanti **katupāsanā,** sabbattha dassitasippāti attho. **Pabhaggo**ti pabhañjito, parājitoti attho.

232. **Āneñjasamādhin**ti arūpasamāpattiyaṁ niruddhe satipi saddakaṇṭakena uṭṭhānāraho rūpāvacarasamādhiyeva idha vattabboti āha **anejaṁ acalan**ti-ādi. **Samādhiparipanthake**ti[3] vitakkādike sandhāya vadati, idaṁ pana paṭhamabodhiyaṁ uppannampi vatthuṁ anācāramattavasena bhikkhūhi coditepi bhagavatā "anāpatti bhikkhave moggallānassā"ti[4] evaṁ āyatiṁ attanā paññapiyamānapārājikānuguṇaṁ tadā eva vinītanti[5] dhammasaṅgāhakattherehi pacchā paññattassa imassa sikkhāpadassa vinītavatthubhāvena saṅgahamāropitanti daṭṭhabbaṁ. Sāvakānaṁ uppaṭipāṭiyā anussaraṇābhāvaṁ dassetuṁ "na uppaṭipāṭiyā"ti vuttaṁ. **Dukkaraṁ katan**ti anantare pañcakappasatike kāle viññāṇasantatiṁ adisvāpi asammuyhitvā parato tatiyattabhāve diṭṭhacuticittena saddhiṁ vattamānabhavapaṭisandhiyā anumānenāpi kāriyakāraṇābhāvagahaṇaṁ nāma sāvakānaṁ dukkarattā vuttaṁ.

---

1. Yātanāhi (Sī) 2. Mammaṭṭhānaṁ (Sī) 3. Samādhiparibandhaketi (Ka)
4. Vi 1. 145 piṭṭhe. 5. Vinicchitanti (Sī)

Paṭividdhāti paṭividdhasadisā. Yathā nāma sattadhā phālitassa cāmaravālalomassa ekāya aggakoṭiyā aparassa vālalomaṁsuno koṭiṁ dūre ṭhatvā vijjheyya āvunanto viya paṭipādeyya, evameva imināpi dukkaraṁ katanti vuttaṁ hoti. **Etadaggan**ti eso aggo. **Yadidan**ti yo ayaṁ.

Nigamanavaṇṇanā

233. **Idhā**ti bhikkhuvibhaṅge. **Uddiṭṭhapārājikaparidīpanan**ti sikkhāpadesu pātimokkhuddesavasena uddiṭṭhapārājikaparidīpanaṁ, na pana sabbasmiṁ pārājikavibhaṅge āgata-āpattiparidīpanaṁ tattha thullaccayādīnampi āgatattā teneva uddiṭṭhasaddena vuttavibhaṅgassa niddesattā. **Bhikkhunīnaṁ asādhāraṇāni cattārī**ti ubbhajāṇumaṇḍalikā [1]vajjappaṭicchādikā[2] ukkhittānuvattikā[3] aṭṭhavatthukā[4]ti imāni bhikkhūhi asādhāraṇāni bhikkhūnīyaṁ eva paññattāni pārājikānīti attho. **Vatthuvipannā**ti pabbajjupasampadānaṁ vatthubhāvo vatthu nāma, tena vatthumattena vipannā, vipannavatthukāti attho. **Ahetukapaṭisandhikā**ti maggānuppattikāraṇamāha. Kiñcāpi duhetukānampi maggo nuppajjati, te pana pabbajjupasampadāsu ṭhatvā āyatiṁ maggahetuṁ sampādetuṁ sakkonti, ahetukā pana parisuddhe catupārisuddhisīle ṭhatvā sampādetuṁ na sakkonti, tasmā te tampi paṭicca vatthuvipannāvāti veditabbā. **Pārājikā**ti kammavipattiyā paṭisandhikkhaṇeyeva parājayaṁ āpannā. Theyyasaṁvāsakādīnaṁ gihibhāve ṭhatvā vipassanāya vāyamantānampi tasmiṁ attabhāve magguppatti-abhāvato "maggo pana vārito"ti vuttaṁ. Dīghatāya lambamānaṁ aṅgajātaṁ lambaṁ nāma, taṁ yassa atthi so **lambī.** So ettāvatā na pārājiko, taṁ pana dīghaṁ aṅgajātaṁ attano mukhe vā vaccamagge vā sevanādhippāyena pavesentova pārājiko, idha pana vaccamagge pavesentova adhippeto mudupiṭṭhikeneva mukhe pavesanassa vuttattā. Sopi hi kataparikammatāya mudubhūtāya piṭṭhiyā onamitvā attano aṅgajātaṁ mukhena gaṇhantova pārājiko hoti, na kevalo. Yo pana mukhena attano vaccamaggaṁ vā paresaṁ vaccamaggamukhaṁ vā itthīnaṁ passāvamaggaṁ vā gaṇhāti, tassa ca purisanimittena purisanimittaṁ chupantassa ca maggena maggapaṭipādanepi pārājikaṁ na hoti purisanimittena taditaramaggasampaṭipādaneneva

1. Vi 2. 276 piṭṭhe. 2. Vi 2. 280 piṭṭhe. 3. Vi 2. 282 piṭṭhe. 4. Vi 2. 285 piṭṭhe.

methunadhammavohārato. **Parassa aṅgajāte abhinisīdatī**ti parassa uttānaṁ sayantassa kammaniye aṅgajāte attano vaccamaggaṁ pavesento tassūpari nisīdati, idañca upalakkhaṇamattaṁ paresaṁ aṅgajātaṁ vaccamagge pavesento sādiyantopi pārājikova, balakkārena pana vaccamagge vā mukhe vā parena pavesiyamāno yadi na sādiyati, anāpattikova. Ettha asādiyanaṁ nāma dukkaraṁ virajjitabbato. Ettha ca anupasampannabhāve ṭhatvā mātupitu-arahantesu aññataraṁ ghātento bhikkhuniṁ dūsento ca sāmaṇerapabbajjampi na labhatīti dassanatthaṁ visuṁ gahitattā mātughātakādīnaṁ catunnaṁ tatiyapaṭhamapārājikesu antogadhatā veditabbā. Yathā ettha, evaṁ gihibhāve[1] ṭhatvā lohituppādaṁ karonto lohituppādakovāti gahetabbaṁ. **Etena pariyāyenā**ti ubhinnaṁ rāgapariyuṭṭhānasaṅkhātena pariyāyena. Dutiyavikappe kacci atthāti padacchedo veditabbo.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṁ

Catutthapārājikavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Niṭṭhito ca pārājikakaṇḍavaṇṇanānayo.

---

1. Gihibhāvepi bhikkhubhāvepi (Sī)

2. Saṁghādisesakaṇḍa

1. Sukkavissaṭṭhisikkhāpadavaṇṇanā

234. **Terasakassā**ti terasa sikkhāpadāni parimāṇāni assāti terasako, kaṇḍo, tassa. Samathe vipassanāya vā abhiratirahito idha **anabhirato,** na pabbajjāyāti āha "vikkhittacitto"ti. Vikkhittatāya kāraṇamāha **kāmarāgā-**iccādi.

235. **Abbohārikā**ti sīlavipattivohāraṁ nārahatīti katvā vuttaṁ. Akusalabhāve panassā abbohāratā natthi.

236-7. Cetanā-saddato visuṁ saṁ-saddassa atthābhāvaṁ ikapaccayassa ca atthavantataṁ dassetuṁ **sañcetanā vā**ti-ādi dutiyavikappo vutto. **Sikhāppatto attho**ti adhippetatthaṁ sandhāya vuttaṁ. **Āsayabhedato**ti pittasemhapubbalohitānaṁ catunnaṁ āsayānaṁ bhedena. **Dhātunānattato**ti rasaruhirādīnaṁ sattannaṁ, pathavādīnaṁ vā catunnaṁ dhātūnaṁ nānattena. **Vatthisīsan**ti muttavatthito[1] matthakapassaṁ. Hatthimadacalanaṁ nāmañca sambhavoti āha "sambhavo nikkhamatī"ti. **Sambhavavegan**ti sambhavassa ṭhānato cavitvā dakasotābhimukhaṁ otaraṇena sañjātasarīrakkhobhavegaṁ. **Bāhusīsan**ti khandhappadesaṁ. **Dassesī**ti ettha **iti-**saddo hetuttho, tena yasmā kaṇṇacūḷikāhi sambhavo nikkhamati -pa- sambhavañca dassesi. Tasmā tatiyassa bhāsitaṁ subhāsitanti evaṁ yojanā veditabbā. **Dakasotan**ti muttassa vatthito nikkhamanamaggaṁ, aṅgajātappadesanti vuttaṁ hoti. Sukkañca nāmetaṁ rasaruhirādisattadehadhātūsu majjhimadhātucatujaṁ aṭṭhimiñjādi viya pathavīdhātusaṅgahitaṁ āhārūpajīvīnaṁ sakalakāyagataṁ atidaharadārakānampi attheva, taṁ pana pannarasasoḷasavassuddesato paṭṭhāya sattānaṁ samuppajjanakakāmarāgeheva ṭhānato calati, calitañca āpodhātubhāvena cittajameva hutvā dakasotaṁ otarati, dakasotato pana paṭṭhāya cittapaccaya-utujaṁ hoti matthaluṅgato calitasiṅghāṇikā viya. Yesaṁ pana samucchedanavikkhambhanādīhi rāgapariyuṭṭhānaṁ

---

1. Muttavatthino (?)

natthi, tesaṁ sukkavissaṭṭhi na siyā. Iti yathāṭhānato sukkassa vissaṭṭhiyeva rāgacittasamuṭṭhānā, na pakatirūpaṁ, teneva **kathāvatthu-aṭṭhakathāyaṁ**[1] "sukkavissaṭṭhi nāma rāgasamuṭṭhānā hotī"ti sukkassa vissaṭṭhi eva rāgasamuṭṭhānā vuttā, na pakatirūpaṁ. Channaṁ pana kāmāvacaradevānaṁ vijjamānāpi sukkadhātu dvayaṁdvayasamāpattivasena pariyuṭṭhitarāgenāpi ṭhānato na gaḷati, yathāṭhāne eva ṭhatvā kiñci vikāraṁ āpajjamānā taṅkhaṇikapariḷāhavūpasamāvahā methunakiccaniṭṭhāpitā hotīti veditabbaṁ. Keci pana "kāyasamphassasukhameva tesaṁ kāmakiccan"ti vadanti. Khīṇāsavānaṁ pana anāgāmīnañca sabbaso kāmarāgābhāvena sukkadhātuvikārampi nāpajjatīti veditabbaṁ. Rūpībrahmānaṁ pana vikkhambhitakāmarāgena janitattā anāhārūpajīvitattā ca sabbathā sukkadhātupi nattheva. **Tathevā**ti mocanassādena nimitte upakkamatoti-ādiṁ atidisati. "Vissaṭṭhīti ṭhānācāvanā vuccatī"ti padabhājane[2] vuttattā "dakasotaṁ otiṇṇamatte"ti kasmā vuttanti āha **dakasotorohaṇañcetthā**ti-ādi. **Etthā**ti tīsupi vādesu. **Adhivāsetvā**ti nimitte upakkamitvā puna vippaṭisāre uppanne mocanassādaṁ vinodetvā. **Antarā nivāretun**ti attano[3] nimitte katūpakkamena ṭhānā cutaṁ dakasotaṁ otarituṁ adatvā antarā nivāretuṁ. Mocanassādena hatthaparikammādiṁ karontassa muttepi dukkaṭameva, nimitte upakkamābhāvato pana saṁghādiseso na hotīti āha "hattha -pa-anāpattī"ti. Dakasotorohaṇañcetthāti-ādinā vuttavinicchayaṁ sandhāya "ayaṁ sabbācariyasādhāraṇavinicchayo"ti vuttaṁ.

Khobhakaraṇapaccayo nāma visabhāgabhesajjasenāsanāhārādipaccayo. **Nānāvidhaṁ supinan**ti khubhitavātādidhātūnaṁ anuguṇaṁ. **Anubhūtapubban**ti pubbe bhūtapubbaṁ manasā parikappitapubbañca. Sagganarakadesantarādīnampi hi saṅgahetvā vuttaṁ. **Atthakāmatāya vā anatthakāmatāya vā**ti idaṁ devatānaṁ hitāhitādhippāyataṁ dassetuṁ vuttaṁ. **Atthāya vā anatthāya vā**ti sabhāvato bhavitabbaṁ hitāhitaṁ sandhāya vuttaṁ. Nanu devatāhi upasaṁhariyamānāni ārammaṇāni paramatthato natthi, kathaṁ tāni puriso passati, devatā vā tāni avijjamānāni upasaṁharantīti codanaṁ manasi

1. Abhi-Ṭṭha 3. 160 piṭṭhe. 2. Vi 1. 153 piṭṭhe. 3. Attanā (Ka)

katvā āha **so tāsan**ti-ādi. Tena "evameso parikappatū"ti devatāhi cintitamattena supantassa cittaṁ bhavaṅgasantatito nipatitvā devatāhi cintitaniyāmeneva parikappamānaṁ pavattati, evaṁ tena parikappamānāni ārammaṇāni devatāhi upasaṁhaṭāni nāma honti, tāni ca so devatānubhāvena passati nāmāti dasseti. **Bodhisattamātā viya puttapaṭilābhanimittan**ti-ādīsu bodhisattassa gabbhokkantidivase mahāmāyādeviyā attano dakkhiṇapassena ekassa setavaravāraṇassa antokucchipaviṭṭhabhāvadassanaṁ puttapaṭilābhanimittaṁ supinaṁ nāma. Amhākaṁ pana bodhisattassa "sve buddho bhavissatī"ti[1] cātuddasiyaṁ pakkhassa rattivibhāyanakāle himavantaṁ bibbohanaṁ katvā puratthimapacchimasamuddesu vāmadakkhiṇahatthe dakkhiṇasamudde pāde ca odahitvā mahāpathaviyā sayanaṁeko, dabbatiṇasaṅkhātāya tiriyā nāma tiṇajātiyā naṅgalamattarattadaṇḍāya nābhito uggatāya khaṇena anekayojanasahassaṁ nabhaṁ āhacca ṭhānaṁ eko, setānaṁ kaṇhasīsānaṁ kimīnaṁ pādehi ussakkitvā yāva jāṇumaṇḍalaṁ āhacca ṭhānaṁ eko, nānāvaṇṇānaṁ catunnaṁ sakuṇānaṁ catūhi disāhi āgantvā pādamūle setavaṇṇatāpajjanaṁ eko, bodhisattassa mahato mīḷhapabbatassa upari alimpamānassa caṅkamanaṁ ekoti ime pañca mahāsupinā nāma, ime ca yathākkamaṁ sambodhiyā,[2] devamanussesu ariyamaggappakāsanassa, gihīnañca saraṇūpagamanassa, khattiyādicatuvaṇṇānaṁ pabbajitvā arahattapaṭilābhassa, catunnaṁ paccayānaṁ lābhe alittabhāvassa ca pubbanimittānīti veditabbaṁ. Soḷasa supinā pākaṭā eva. **Ekantasaccamevā**ti phalaniyamuppattito vuttaṁ. Dassanaṁ pana sabbattha vipallatthameva. Dhātukkhobhādīsu catūsu mūlakāraṇesu dvīhi tīhipi kāraṇehi kadāci supinaṁ passantīti āha "saṁsaggabhedato"ti. **Supinabhedo**ti saccāsaccatthatābhedo.

Rūpanimittādi-ārammaṇanti ettha kammanimittagatinimittato aññarūpameva viññāṇassa nimittanti rūpanimittaṁ, taṁ ādi yesaṁ sattanimittādīnaṁ tāni rūpanimittādīni ārammaṇāni yassa bhavaṅgacittassa taṁ rūpanimittādi-ārammaṇaṁ. **Īdisānī**ti rūpanimittādi-ārammaṇāni rāgādisampayuttāni ca. **Sabbohārikacittenā**ti paṭibuddhassa pakativīthicittena. **Ko nāma passatī**ti

1. Bhavissāmīti (Sī, Ka) 2. Sammāsambodhiyā (Sī)

suttapaṭibuddhabhāvaviyuttāya cittappavattiyā abhāvato supinaṁ passanto nāma na siyāti adhippāyo, tenāha "supinassa abhāvova āpajjatī"ti. **Kapimiddhapareto**ti iminā niddāvasena pavattamānabhavaṅgasantatibyavahitāya kusalākusalāya manodvāravīthiyā ca passatīti dasseti, tenāha **yā niddā**ti-ādi. **Dvīhi antehi mutto**ti kusalākusalasaṅkhātehi dvīhi antehi mutto. **Āvajjanatadārammaṇakkhaṇe**ti supine pañcadvāravīthiyā abhāvato manodvāre uppajjanārahaṁ gahetvā vuttaṁ.

Ettha ca supinantepi tadārammaṇavacanato anubhūtesu sutapubbesu vā rūpādīsu purāpattibhāvena parikappetvā vipallāsato pavattamānāpi kāmāvacaravipākadhammā parittadhamme nissāya parikappetvā pavattattā parittārammaṇā vuttā, na pana sarūpato parittadhamme gahetvā pavattattā evāti gahetabbaṁ. Evañca itthipurisādi-ākāraṁ āropetvā pavattamānānaṁ rāgādisavipākadhammānampi tesaṁ ārammaṇaṁ gahetvā uppannānaṁ paṭisandhādivipākānampi parittārammaṇatā kammanimittārammaṇatā ca upapannā eva hoti. Vatthudhammavinimuttaṁ pana sammutibhūtaṁ kasiṇādipaṭibhāgārammaṇaṁ gahetvā uppannā upacārappanādivasappavattā cittacetasikadhammā eva parittattike[1] na vattabbārammaṇāti[2] gahetabbā.

Svāyanti supino. Vipallāsena parikappitaparittārammaṇattā "dubbalavatthukattā"ti vuttaṁ, avijjamānārammaṇe avasavattitoti adhippāyo, tenāha **avisaye uppannattā**ti-ādi.

Āpattinikāyassāti idaṁ saṁghādisesoti pulliṅga-saddassa anurūpavasena vuttaṁ. **Assā**ti assa āpattinikāyassa, vuṭṭhāpetuṁ icchitassāti attho, tenāha **kiṁ vuttan**ti-ādi. **Ruḷīsaddenā**ti ettha samudāye nipphannassāpi saddassa tadekadesepi pasiddhi idha ruḷhī nāma, tāya ruḷhiyā yutto saddo ruḷhīsaddo, tena. Ruḷhiyā kāraṇamāha **avayave**-iccādinā.

Kālañcāti "rāgūpatthambhe"ti-ādinā dassitakālañca, "rāgūpatthambhe"ti vutte rāgūpatthambhe jāte tasmiṁ kāle mocetīti

---

1. Abhi 1. 2 piṭṭhe. 2. Parittattikena vattabbārammaṇāti.

atthato kālo gammati. **Navamassa adhippāyassā**ti vīmaṁsādhippāyassa. **Vatthū**ti visayaṁ.

238. Lomā etesaṁ santīti **lomasā,** bahulomapāṇakā.

239. **Mocanenā**ti mocanappayogena. **Mocanassādasampayuttāyā**ti ettha mocanicchāva mocanassādo, tena sampayuttā cetanā mocanassādacetanāti attho, na pana mocane assādaṁ sukhaṁ patthentiyā cetanāyāti evaṁ attho gahetabbo, itarathā sukhatthāya mocentasseva āpatti, na ārogyādi-atthāyāti āpajjati. Tasmā ārogyādīsu yena kenaci adhippāyena mocanicchāya cetanāyāti atthova gahetabbo.

240. **Vāyamato**ti aṅgajāte kāyena upakkamato. **Dve āpattisahassānī**ti khaṇḍacakkādīni anāmasitvāva vuttaṁ, icchantena pana khaṇḍacakkādibhedenāpi gaṇanā kātabbā. **Ekena padenā**ti gehasitapemapadena. **Tathevā**ti mocanassādacetanāya eva gāḷhaṁ pīḷanādippayogaṁ avijahitvā supanena saṁghādisesoti vuttaṁ. **Suddhacitto**ti mocanassādassa nimitte ūru-ādīhi kata-upakkamassa vijahanaṁ sandhāya vuttaṁ. Tena asubhamanasikārābhāvepi payogābhāveneva[1] mocanepi anāpatti dīpitāti veditabbā.

Tena upakkamena mutteti muccamānaṁ vinā aññasmimpi sukke ṭhānato mutte. Yadi pana upakkame katepi muccamānameva dakasotaṁ otarati, thullaccayameva payogena muttassa abhāvā. **Jagganatthāyā**ti cīvarādīsu limpanaparihārāya hatthena aṅgajātaggahaṇaṁ vaṭṭati, tappayogo na hotīti adhippāyo. **Anokāsan**ti aṅgajātappadesaṁ.

262. **Supinantena kāraṇenā**ti supinante pavatta-upakkamahetunā. Āpattiṭṭhāneyeva hi ayaṁ anāpatti avisayattā vuttā. Tenāha **"sacassa visayo hoti niccalena bhavitabban"**ti-ādi.

---

1. Cittapayogābhāveneva (Sī)

263. Vinītavatthupāḷiyaṁ **aṇḍakaṇḍuvanavatthusmiṁ** mocanādhippāyena aṇḍacalanena aṅgajātassāpi calanato nimitte upakkamo hotīti saṁghādiseso vutto. Yathā pana aṅgajātaṁ na calati, evaṁ aṇḍameva kaṇḍuvanena phusantassa muttepi anāpatti aṇḍassa anaṅgajātattā.

264. **Vatthin**ti aṅgajātasīsacchādakacammaṁ. **Udaraṁ tāpentassa -pa- anāpattiyevā**ti udaratāpanena aṅgajātepi tatte tāvattakena nimitte upakkamo kato nāma na hotīti vuttaṁ.

265. **Ehi me tvaṁ āvuso sāmaṇerāti vatthusmiṁ** aññaṁ āṇāpetu, tena[1] kariyamānassa aṅgajātacalanassa mocanassādena sādiyanato taṁ calanaṁ bhikkhussa sādiyanacittasamuṭṭhitampi hotīti sukkavissaṭṭhipaccayassa aṅgajātacalanassa hetubhūtā assādacetanāva āpattiyā aṅgaṁ hoti, na āṇāpanavācā tassā pavattikkhaṇe saṁghādisesassa asijjhanato. Evaṁ āṇāpetvāpi yonisomanasikārena mocanassādaṁ paṭivinodentassa āpatti-asambhavato idaṁ sikkhāpadaṁ anāṇattikaṁ, kāyakammaṁ, kiriyasamuṭṭhānañca jātanti gahetabbaṁ, āṇāpanavācāya pana dukkaṭaṁ āpajjati. Yo pana parena anāṇattena balakkārenāpi kariyamānappayogaṁ mocanassādena sādiyati, tassāpi mutte **paṭhamapārājike**[2] viya saṁghādisesova, amutte thullaccayaṁ. Mocanassāde cetanāya pana asati kāyasaṁsaggarāgena sādiyantassāpi muttepi saṁghādisesena anāpattīti ācariyā vadanti, tañca yuttameva.

266. **Kāyatthambhanavatthusmiṁ** calanavasena yathā aṅgajāte upakkamo sambhavati, tathā vijambhitattā āpatti vuttā.

Upanijjhāyanavatthusmiṁ aṅgajātanti jīvamāna-itthīnaṁ passāvamaggova adhippeto, netaro.

267. **Pupphāvalī**ti kīḷāviseso. Taṁ kira kīḷantā nadī-ādīsu chinnataṭaṁ udakena cikkhallaṁ katvā tattha ubho pāde pasāretvā nisinnā

1. Aññaṁ āṇāpentena (Ka) 2. Vi 1. 35, 36 piṭṭhesu.

patanti, “pupphāvaliyan”tipi pāṭho. **Pavesentassā**ti payojakattena dvikammikattā “vālikaṁ aṅgajātan”ti ubhayatthāpi upayogavacanaṁ kataṁ. Cetanā, upakkamo, muccananti imānettha tīṇi aṅgāni veditabbāni.

Sukkavissaṭṭhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Kāyasaṁsaggasikkhāpadavaṇṇanā

269. Dutiye kesuci vātapānesu vivaṭesu bahipi andhakārattā āloko na pavisati, vivaṭakavāṭena aññato āgacchantassa ālokassa nivāraṇato kavāṭassa piṭṭhipasse ghanandhakārova hoti, tādisāni sandhāya **“yesu vivaṭesu andhakāro hotī”**ti-ādi vuttaṁ.

Brāhmaṇī attano aṅgamaṅgānaṁ parāmasanakkhaṇe anācārānukūlā hutvā na kiñci vatvā bhikkhuno vaṇṇabhaṇanakkhaṇe vuttattā āha **“pabbajitukāmo maññeti sallakkhetvā”**ti, pabbajitukāmo viyāti sallakkhetvāti attho. Kulitthīnaṁ evaṁ parehi abhibhavanaṁ nāma accantāvamānoti āha **“attano vippakāran”ti**.

270. Otiṇṇasaddassa kammasādhanapakkhaṁ sandhāya **“yakkhādīhī”**ti-ādi vuttaṁ, kattusādhanapakkhaṁ sandhāya **“kūpādīnī”**ti-ādi vuttaṁ. **Tasmiṁ vatthusmin**ti itthisarīrasaṅkhāte vatthusmiṁ.

271. **Assā**ti hatthaggāhādikassa sabbassa.

273. **Etesaṁ padānan**ti āmasanādipadānaṁ. **Itthisaññī**ti manussitthisaññī. **Naṁ**-saddassa kāyavisesanabhāvena etaṁ kāyanti atthaṁ dassetuṁ **“atha vā”**ti-ādi vuttaṁ. **Omasanto -pa- ekāva āpattī**ti anivatthaṁ sandhāya vuttaṁ, na nivatthaṁ. Sanivatthāya pana matthakato paṭṭhāya hatthaṁ otārentassa nivatthasāṭakopari hatthe āruḷhe thullaccayaṁ. Sāṭakato hatthaṁ otārāpetvā jaṅghato paṭṭhāya omasantassa puna saṁghādiseso.

Yathāniddiṭṭhaniddeseti yathāvuttakāyasaṁsagganiddese. **Tenā**ti yena kāraṇena vatthusaññādayo honti, tena kāraṇena. Yathāvuttasikkhāpadaniddese vuttaṁ garukaṁ bhikkhuno kareyya pakāseyyāti yojanā.

Saññāya virāgitamhīti saññāya viraddhāya. **Idaṁ nāma vatthun**ti imasmiṁ sikkhāpade āgataṁ, anāgatañca yaṁ kiñci saviññāṇakāviññāṇakaṁ phusantassa anāpatti-abhāvaṁ sandhāya vuttaṁ.

Sārattanti kāyasaṁsaggarāgeneva sārattaṁ. **Virattan**ti kāyasaṁsaggarāgarahita mātu-ādiṁ sandhāya vadati. **Dukkaṭan**ti mātupemādivasena gaṇhantassa vasena vuttaṁ, virattampi itthiṁ kāyasasaggarāgena gaṇhantassa pana saṁghādiseso eva. Imāya pāḷiyā sametīti sambandho. Kathaṁ sametīti ce? Yadi hi "itthiyā kāyappaṭibaddhaṁ gaṇhissāmī"ti citte uppanne itthisaññā virāgitā bhaveyya. Kāyappaṭibaddhaggahaṇepi thullaccayenāpi na bhavitabbaṁ itthisaññāya eva **pāḷiyaṁ**[1] thullaccayassa vuttattā, tasmā "itthiyā kāyappaṭibaddhaṁ gaṇhissāmīti kāyaṁ gaṇhantassa itthisaññā virāgitā nāma na hotīti kāyappaṭibaddhaṁ gaṇhissāmīti kāyaṁ gaṇhato itthisaññāya ceva kāyasaṁsaggarāgassa ca kāyaggahaṇassa ca sambhavā yathāvatthukaṁ saṁghādisesameva āpajjatī"ti **mahāsumattherena** vuttavādova imāya pāḷiyā sameti. Aṭṭhakathāyañhi "sambahulā itthiyo bāhāhi parikkhipitvā gaṇhāmī"ti saññāya parikkhipato majjhagatānaṁ vasena thullaccayaṁ vuttaṁ. Na hi tassa "majjhagatā itthiyo kāyappaṭibaddhena gaṇhāmī"ti saññā atthi, tasmā aṭṭhakathāyapi sametīti gahetabbaṁ. Nīlena duviññeyyabhāvato **kāḷitthī** vuttā.

279. **Sevanādhippāyo**bhi phassasukhasevanādhippāyo. Kāyappaṭibaddhāmasanavāre kāyappaṭibaddhavasena phassapaṭivijānanaṁ veditabbaṁ. **Cuttuppādamatte āpattiyābhāvato anāpattī**ti idaṁ kāyasaṁsaggarāgamattena kāyacalanassa anuppattito itthiyā kariyamānakāyacalanaṁ sādiyatopi payogābhāvaṁ sandhāya vuttaṁ. Paṭhamapārājike pana parehi upakkamiyamānassa abhāvato sevanādhippāye uppanne tena adhippāyena

1. Vi 1. 179 piṭṭhe.

aṅgajātakkhobho sayameva avassaṁ sañjāyati, so ca tena kato nāma hotīti pārājikaṁ vuttaṁ, teneva nayena paṭhamasaṁghādisesepi parena kariyamānapayogasādiyamānepi aṅgajātakkhobhasambhavena āpatti hotīti veditabbaṁ. **Catutthe**ti "na ca kāyena vāyamati, na ca phassaṁ paṭivijānātī"ti imasmiṁ vāre. **Phassapaṭivijānanampī**ti **api**-saddena tatiyavāre viya vāyāmopi natthīti dasseti. **Nissaggiyena nissaggiyāmasane viyā**ti idaṁ pana phassapaṭivijānanābhāvamattasseva nidassanaṁ, na payogābhāvassāti daṭṭhabbaṁ. **Mokkhādhippāyo**ti ettha cittassa lahuparivattitāya antarantarā kāyasaṁsaggarāge samuppannepi mokkhādhippāyassa avicchinnatāya anāpattiyeva, vicchinne pana tasmiṁ āpatti eva.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo.

281. **Ettha gaṇhāhīti na vattabbā**ti gehasitapemena kāyappaṭibaddhena phusane dukkaṭaṁ sandhāya vuttaṁ, kāruññena pana vatthādiṁ gahetuṁ asakkontiṁ "gaṇhā"ti vadantassāpi avasasabhāvappattaṁ udake nimujjantiṁ kāruññena sahasā anāmāsanti acintetvā kesādīsu gahetvā mokkhādhippāyena ākaḍḍhatopi anāpattiyeva. Na hi mīyamānaṁ mātaraṁ ukkhipituṁ na vaṭṭati. Aññātikāya itthiyāpi eseva nayo. Ukkaṭṭhāya mātuyāpi āmāso na vaṭṭatīti dassanatthaṁ **"mātaran"**ti vuttaṁ. Tassā kātabbaṁ pana aññāsampi itthīnaṁ karontassāpi anāpattiyeva anāmāsatte visesābhāvā.

Tiṇaṇḍupakanti hiriverādimūlehi kesālaṅkāratthāya katacumbaṭakaṁ. **Parivattetvā**ti attano nivāsanādibhāvato apanetvā. Pūjādi-atthaṁ pana tāvakālikampi āmasituṁ vaṭṭati. **Sīsapasādhanakadantasūci-ādī**ti idaṁ sīsālaṅkāratthāya paṭapilotikādīhi kataṁ sīsapasādhanakañceva dantasūci-ādi cāti dvidhā yojetvā sīsapasādhanaṁ sipāṭikopakaraṇatthāya ceva dantasūci-upakaraṇatthāya ca gahetabbanti yathākkamaṁ atthaṁ dasseti. Kesakalāpaṁ bandhitvā tattha tiriyaṁ pavesanatthāya katā dantasūci eva sīsapasādhanakadantasūcīti ekameva katvā sipāṭikāya pakkhipitvā pariharitabbasūciyeva tassa tassa kiccassa upakaraṇanti sipāṭikāsūci-upakaraṇanti evaṁ vā yojanā

kātabbā. **Potthakarūpan**ti sudhādīhi kataṁ, pārājikavatthubhūtānaṁ tiracchānagatitthīnaṁ saṇṭhānena katampi anāmāsameva. Itthirūpādīni dassetvā kataṁ, vatthabhitti-ādiñca itthirūpaṁ anāmasitvā vaḷañjetuṁ vaṭṭati. Evarūpehi anāmāse kāyasaṁsaggarāge asati kāyappaṭibaddhena āmasato doso natthi. **Bhinditvā**ti ettha anāmāsampi daṇḍapāsāṇādīhi bhedanassa aṭṭhakathāyaṁ vuttattā, pāḷiyampi āpadāsu mokkhādhippāyassa āmasanepi anāpattiyā vuttattā ca. Sappinī-ādīhi vāḷamigīhi ca gahitapāṇakānaṁ mocanatthāya taṁ sappinī-ādiṁ vatthadaṇḍādīhi parikkhipitvā gahetuṁ, mātu-ādiṁ udake mīyamānaṁ vatthādīhi gahetuṁ, asakkontiṁ kesādīsu gahetvā kāruññena ukkhipituṁ vaṭṭatīti ayamattho gahetabbova. Aṭṭhakathāyaṁ "na tveva āmasitabbā"ti idaṁ pana vacanaṁ amīyamānavatthuṁ sandhāya vuttanti ayaṁ amhākaṁ khanti.

Maggaṁ adhiṭṭhāyāti "maggo ayan"ti maggasaññaṁ uppādetvāti attho. **Paññapetvā dentī**ti idaṁ sāmīcivasena vuttaṁ, tehi pana āsanaṁ apaññapetvāva nisīdathāti vutte sayameva paññapetvā nisīditumpi vaṭṭati. **Tatthajātakānī**ti acchinditvā bhūtagāmabhāveneva ṭhitāni. **Kīḷantenā**ti vuttattā sati paccaye āmasantassa anāpatti. Bhikkhusantakaṁ pana paribhogārahaṁ sabbathā āmasituṁ na vaṭṭati durupaciṇṇattā. **Anupasampannānaṁ dassāmī**ti idaṁ appaṭiggahetvā gahaṇaṁ sandhāya vuttaṁ. Attanopi atthāya paṭiggahetvā gahaṇe doso natthi anāmāsattābhāvā.

Maṇīti veḷuriyādito añño jotirasādibhedo sabbopi maṇi. **Veḷuriyo**ti allaveḷuvaṇṇo maṇi, "majjārakkhi[1] maṇḍalavaṇṇo"tipi vadanti. **Silā**bhi muggamāsavaṇṇā atisiniddhā kāḷasilā, maṇivohāraṁ āgatā rattasetādivaṇṇā sumaṭṭhāpi silā anāmāsā evāti vadanti. **Rajatan**ti kahāpaṇamāsādibhedaṁ jatumāsādiṁ upādāya sabbaṁ vuttāvasesaṁ rūpiyaṁ gahitaṁ. **Lohitaṅko**ti[2] rattamaṇi. **Masāragallan**ti kabaravaṇṇo maṇi, "marakatan"tipi vadanti. Bhesajjatthāya pisitvā yojitānaṁ muttānaṁ ratanabhāvavirahato gahaṇakkhaṇepi ratanākārena apekkhitābhāvā **"bhesajjatthāya pana vaṭṭatī"**ti vuttaṁ. Yāva

---

1. Mañjārakkhi (Ka) 2. Lohitaṅgoti (Ka)

pana tā muttā ratanarūpena tiṭṭhanti, tāva āmasituṁ na vaṭṭati eva. Evaṁ aññampi ratanapāsāṇaṁ pisitvā bhesajje yojanatthāya gahetuṁ vaṭṭati eva, jātarūparajataṁ pana pisitvā yojanabhesajjatthāyapi sampaṭicchituṁ na vaṭṭati, gahaṭṭhehi yojetvā dinnampi yadi bhesajje suvaṇṇādirūpena tiṭṭhati, viyojetuñca sakkā, tādisaṁ bhesajjampi na vaṭṭati. Taṁ abbohārikattaṁ gataṁ ce, vaṭṭati. "**Jātiphalikaṁ upādāyā**"ti vuttattā, sūriyakantacandakantādikaṁ jātipāsāṇaṁ maṇimhi eva saṅgahitanti daṭṭhabbaṁ. Dhamanasaṅkho ca dhotaviddho ca ratanamisso cāti yojetabbaṁ. **Viddho**ti maṇi-ādibhāvena katachiddo.

Ratanamissoti kañcanalatādivicitto, muttādiratanakhacito ca, etena dhamanasaṅkhato añño ratanamissova anāmāsoti dasseti. Silāyampi eseva nayo. **Pānīyasaṅkho**ti imināva thālakādi-ākārena katasaṅkhamayabhājanāni bhikkhūnaṁ sampaṭicchituṁ vaṭṭatīti siddhaṁ. **Sesā**ti ratanasaṁyuttaṁ ṭhapetvā avasesā.

Bījato paṭṭhāyāti dhātupāsāṇato paṭṭhāya. **Paṭikkhipī**ti suvaṇṇamayadhātukaraṇḍakassa, buddharūpādissa[1] ca attano santakakaraṇe nissaggiyattā vuttaṁ. "**Rūpiyachaḍḍakaṭṭhāne**"ti vuttattā rūpiyachaḍḍakassa jātarūparajataṁ āmasitvā chaḍḍetuṁ vaṭṭatīti siddhaṁ. **Keḷāpayitun**ti āmasitvā ito cito ca sañcāretuṁ. **Vuttan**ti mahā-aṭṭhakathāyaṁ vuttaṁ. **Kacavarameva harituṁ vaṭṭatī**ti gopakā vā hontu aññe vā, hatthena puñchitvā kacavaraṁ apanetuṁ vaṭṭati, malampi pamajjituṁ vaṭṭati evāti vadanti, taṁ aṭṭhakathāya na sameti keḷāyanasadisattā. **Ārakūṭalohan**ti[2] suvaṇṇavaṇṇo kittimalohaviseso. Tividhañhi kittimalohaṁ kaṁsalohaṁ vaṭṭalohaṁ hārakūṭalohanti. Tattha tiputambe missetvā kataṁ **kaṁsalohaṁ** nāma. Sīsatambe missetvā kataṁ **vaṭṭalohaṁ.** Rasatambe missetvā kataṁ[3] **hārakūṭalohaṁ** nāma. Taṁ pana "**jātarūpagatikan**"ti vuttattā uggaṇhato nissaggiyampi hotīti keci vadanti. Rūpiyesu pana agaṇitattā nissaggiyaṁ na hoti, āmasane, sampaṭicchane ca dukkaṭamevāti veditabbaṁ. **Sabbakappiyo**ti

---

1. Buddhādirūpassa (Ka)
2. Hārakūṭalohanti (Sī)
3. Rasatambehi rañcitaṁ tambaṁ (Ka) Sārattha-Ṭī 2. 321 piṭṭhe passitabbaṁ.

yathāvuttasuvaṇṇādimayānaṁ senāsanaparikkhārānaṁ āmasanagopanādivasena paribhogo sabbathā kappiyoti adhippāyo. Tenāha **"tasmā"**ti-ādi. **"Bhikkhūnaṁ dhammavinayavaṇṇanaṭṭhāne"**ti vuttattā saṁghikameva suvaṇṇādimayaṁ senāsanaṁ, senāsanaparikkhārā ca vaṭṭanti, na puggalikānīti gahetabbaṁ.

Bhinditvāti paṭhamameva anāmasitvā pāsāṇādinā kiñcimattaṁ bhedaṁ katvā pacchā kappiyabhaṇḍatthāya adhiṭṭhahitvā hatthena gahetuṁ vaṭṭati. Tenāha **"kappiyabhaṇḍaṁ karissāmīti sabbampi sampaṭicchituṁ vaṭṭatī"**ti. Etthāpi kiñci bhinditvā, viyojetvā vā āmasitabbaṁ.

Phalakajālikādīnīti ettha saraparittāṇāya hatthena gahetabbaṁ kiṭikāphalakaṁ akkhirakkhaṇatthāya ayalohādīhi jālākārena katvā sīsādīsu paṭimuñcitabbaṁ jālikaṁ nāma. **Ādi**-saddena kavacādiṁ saṅgaṇhāti. **Anāmāsānī**ti macchajālādiparūparodhakaṁ sandhāya vuttaṁ, na saraparittāṇaṁ tassa āvudhabhaṇḍattābhāvā. Teneva vakkhati "parūparodhanivāraṇaṁ hī"ti-ādi. **Āsanassā**ti cetiyassa samantā kataparibhaṇḍassa. **Bandhissāmī**ti kākādīhi adūsanatthāya bandhissāmi.

"Bherisaṅghāṭoti saṅghaṭitacammabherī. **Vīṇāsaṅghāṭo**ti saṅghaṭitacammavīṇā"ti **sāratthadīpaniyaṁ**[1] vuttaṁ. "Cammavinaddhāni vīṇābheri-ādīnī"ti mahā-aṭṭhakathāyaṁ vuttavacanato visesābhāvā, **"kurundiyaṁ panā"**ti-ādinā tato visesassa vattumāraddhattā ca bheri-ādīnaṁ vinaddhanopakaraṇasamūho bherivīṇāsaṅghāṭoti veditabbaṁ saṅghaṭitabboti saṅghāṭoti katvā. **Tucchapokkharan**ti avinaddhacammabherivīṇānaṁ pokkharaṁ. **Āropitacamman**ti pubbe āropitaṁ hutvā pacchā tato apanetvā visuṁ ṭhapitamukhacammamattaṁ, na sesopakaraṇasahitaṁ. Sahitaṁ pana saṅghāṭoti ayaṁ viseso. **Onahitun**ti bheripokkharādīni cammaṁ āropetvā cammavaṭṭi-ādīhi sabbehi upakaraṇehi vinandhituṁ.

Pāḷiyaṁ **paṇḍakassā**ti paṇḍakena. **Pārājikappahonakakāle**ti akuthitakāle. Kāyasaṁsaggarāgādibhāve sabbāvatthāyapi itthiyā

---

1. Sārattha-Ṭī 2. 321 piṭṭhe.

saṇṭhāne paññāyamāne anāmāsadukkaṭaṁ na vigacchatīti daṭṭhabbaṁ. Saṅkamādīnaṁ ṭhānācāvanavasena acāletabbatāya na kāyappaṭibaddhavohāroti dukkaṭaṁ vuttaṁ.

282. **Ekapadikasaṅkamo**ti tanukasetu. **"Āviñchanto"**ti vuttattā cāletuṁ yuttāya eva rajjuyā thullaccayaṁ, na itarāya bhittithambhādigatikattāti āha **"yā mahārajju hotī"**ti-ādi. Tena cāletuṁ yutte tanukarajjudaṇḍake acāletvā phusantassāpi thullaccayamevāti dīpitanti veditabbaṁ. **Paṭicchādetabbā**ti chādanādivasena gūhitabbā. Manussitthī, manussitthisaññitā, kāyasaṁsaggarāgo, vāyāmo, tena hatthādīsu phusananti imānettha pañca aṅgāni.

Kāyasaṁsaggasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā

285. Tatiye **asaddhammapaṭisaññuttan**ti methunadhammapaṭisaṁyuttaṁ. **Bālā**ti subhāsitadubbhāsitaṁ ajānantī, surāmadamattatāya ummattakādibhāvena ca ajānantīpi ettheva saṅgayhati. **Na tāva sīsaṁ etī**ti saṁghādisesapaccayattasaṅkhātaṁ matthakaṁ pāripūri na hoti, maggamethunehi aghaṭitattā dukkaṭaṁ pana hoti, eva.

Apasādetīti apasādakaravacanaṁ karoti. **Dosaṁ detī**ti dosaṁ patiṭṭhāpeti. **Tīhī**ti animittāsīti-ādīnaṁ padānaṁ aduṭṭhullabhāvenāpi atthayojanārahattā passāvamaggādipaṭisaññuttatāniyamo natthīti vuttaṁ, tehi pana aṭṭhahi padehi **paribbājikāvatthusmiṁ**[1] viya thullaccayanti veditabbaṁ.

Kuñcikapanāḷimattanti[2] kuñcikāchiddamattaṁ. **Sukkhasotā**ti[3] dakasotassa sukkhatāya lohitavaṇṇavigamo hotīti vuttaṁ.

Suddhānīti methunādipadehi ayojitānipi. **Methunadhammena ghaṭitānevā**ti idaṁ upalakkhaṇamattaṁ, vaccamaggapassāvamaggehipi animitte

---

1. Vi 1. 191 piṭṭhe. 2. Kuñciyapanālimattanti (Ka) 3. Sukkhasoṇitāti (Ka)

"tava vaccamaggo, passāvamaggo vā īdiso"ti-ādinā ghaṭitepi āpattikarāneva.

286. **Garukāpattin**ti bhikkhuniyā ubbhajāṇumaṇḍalikāya pārājikāpattiṁ sandhāya vadati.

287. **Hasanto hasanto**ti upalakkhaṇamattaṁ, ahasantopi yena kenaci ākārena attano vipariṇatacittataṁ itthiyā pakāsento vadati, āpattiyeva.

Kāyacittatoti hatthamuddāya obhāsentassa kāyacittato samuṭṭhāti.

288. **Tasmā dukkaṭan**ti appaṭivijānanato dukkaṭaṁ, paṭivijānane pana sati thullaccayameva **paribbājikāvatthusmiṁ**[1] viya akhettapadattā. Khettapade hi paṭivijānantiyā saṁghādisesova siyā **methunadhammayācanavatthudvaye**[2] viya, taṁ pana vatthudvayaṁ methunayācanato catutthasaṁghādisese vattabbampi duṭṭhullavācassādamattena pavattattā idha vuttanti veditabbaṁ. Evaṁ khettapadena vadantassa itthiyā appaṭivijānantiyā kiṁ hotīti? Kiñcāpi ayaṁ nāma āpattīti pāḷi-aṭṭhakathāsu na vuttaṁ, atha kho thullaccayenevettha bhavitabbaṁ. Tathā hi akhettapade appaṭivijānantiyā dukkaṭaṁ, paṭivijānantiyā thullaccayaṁ vuttaṁ. Khettapade pana paṭivijānane saṁghādisesova vutto, appaṭivijānane thullaccayameva bhavituṁ yuttaṁ, na dukkaṭaṁ, akhettapadato visesābhāvappasaṅgoti gahetabbaṁ. Yathā cettha, evaṁ catutthasikkhāpadepi akhettapade paṭivijānantiyā thullaccayaṁ, appaṭivijānantiyā dukkaṭaṁ, khettapade pana appaṭivijānantiyā thullaccayanti veditabbaṁ. Pāḷiyaṁ **navāvutan**ti navavītaṁ.

289. **Asaddhammaṁ sandhāyā**ti methunaṁ sandhāya vuttaṁ. Tañhi puttasamuppattiyā bījanikkhepato vappapariyāyaṁ labhatīti.

Saṁsīdatīti vahati, saṁsarīyatīti vā attho. Manussitthī, tathāsaññitā, duṭṭhullavācassādarāgo, tena obhāsanaṁ, taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca aṅgāni.

Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 1. 191 piṭṭhe. 2. Vi 1. 191-2 piṭṭhesu.

4. Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā

290. Catutthe parehi patte pātiyamānānaṁ bhikkhāpiṇḍānaṁ pāto sannipātoti piṇḍapātoti bhikkhāhāro vuccati, taṁsadisatāya aññopi yo koci bhikkhācariyaṁ vinā bhikkhūhi laddho piṇḍapātotveva vuccati. Pati eti etasmāti paccayoti āha **"patikaraṇaṭṭhena**[1] **paccayo"**ti. Rogadukkhānaṁ vā paṭipakkhabhāvena ayati pavattatīti paccayo. **Sappāyassā**ti hitassa. **Nagaraparikkhārehī**ti nagaraṁ parivāretvā rakkhaṇakehi. Rājūnaṁ gehaparikkhepo parikhā uddāpo pākāro esikā paligho aṭṭoti ime satta nagaraparikkhārāti vadanti. **Setaparikkhāro**ti visuddhisīlālaṅkāro. Ariyamaggo hi idha "ratho"ti adhippeto, tassa ca sammāvācādayo alaṅkāraṭṭhena "parikkhārā"ti vuttā. **Cakkavīriyo**ti vīriyacakko. **Jīvitaparikkhārā**ti jīvitassa pavattikāraṇāni. **Samudānetabbā**ti sammā uddhaṁ ānetabbā pariyesitabbā.

291. **Upacāre**ti yattha ṭhito viññāpetuṁ sakkoti, tādise ṭhāne. **Kāmo ceva hetu ca pāricariyā ca attho**ti pāḷiyaṁ "attano kāmaṁ, attano hetuṁ, attano adhippāyaṁ, attano pāricariyan"ti[2] vuttesu imesu catūsu padesu kāmo, hetu, pāricariyā ca **aṭṭhakathāyaṁ** vutte paṭhame atthavikappe viggahavākyādhippāyasūcanato attho. **Sesa**nti adhippāyapadamekaṁ. **Byañjanan**ti byañjanamattaṁ, paṭhamavikappānupayogitāya vacanamattanti attho. Dutiye atthavikappepi eseva nayo.

Yathāvuttameva atthaṁ padabhājanena saṁsanditvā dassetuṁ **"attano kāmaṁ attano hetuṁ attano pāricariyanti hi vutte jānissanti paṇḍitā"**ti-ādi āraddhaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—"attano hetun"ti vutte attano atthāyāti ayamattho viññāyati, "attano kāmaṁ attano pāricariyan"ti vutte kāmena pāricariyāti ayamattho viññāyati. Tasmā imehi tīhi padehi attano atthāya kāmena pāricariyā attakāmapāricariyāti imaṁ atthavikappaṁ viññū jānissanti.

---

1. Pītikaraṇatthena (Ka), paṭi-ayanaṭṭhena (Visuddhi 1. 33 piṭṭhe sīlaniddese.)
2. Vi 1. 194 piṭṭhe.

"Attano adhippāyan"ti vutte pana adhippāyasaddassa kāmitasaddena samānatthabhāvato attanā adhippetakāmitaṭṭhena attakāmapāricariyāti imamatthaṁ vikappaṁ viññū jānissanti.

Etadagganti esā aggā. **Duṭṭhullavācāsikkhāpadepi**[1] kāmaṁ "yācatipi āyācatipī"ti evaṁ methunayācanaṁ āgataṁ, taṁ pana duṭṭhullavācassādarāgavasena vuttaṁ, idha pana attano methunassādarāgavasenāti ayaṁ viseso.

Vinītavatthūsu **"aggadānaṁ dehī"**ti idaṁ attano atthāya vuttaṁ, duṭṭhullavācāsikkhāpade pana paratthāyapi vutte sīsaṁ etīti veditabbaṁ. **Subhagāti** issariyādīhi sundarehi bhagehi samannāgatā. Manussitthī, tathāsaññitā, attakāmapāricariyāya rāgo, tena kāmapāricariyayācanaṁ, taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca aṅgāni.

Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā

296. Pañcame **paṇḍiccenāti** sabhāvañāṇena. **Gatimantāti** sabhāvañāṇagatiyuttā. **Veyyattiyenāti** itthikattabbesu sikkhitañāṇena. **Medhāyāti** asikkhitesupi taṁ-itthikattabbesu ṭhānuppattiyā paññāya. **Chekāti** kāyena pacanādikusalā.

Āvahanaṁ **āvāho,** dārikāya gahaṇaṁ. Vidhinā parakule vahanaṁ pesanaṁ **vivāho,** dārikāya dānaṁ.

297. **Randhāpanaṁ** bhattapacāpanaṁ. Byañjanādisampādanaṁ **pacāpanaṁ. Na upāhaṭanti** na dinnaṁ. **Kayo** nāma gahaṇaṁ. **Vikkayo** nāma dānaṁ. Tadubhayaṁ saṅgahetvā **"vohāro"**ti vuttaṁ.

300. **"Abbhutaṁ kātuṁ na vaṭṭatī"**ti iminā dukkaṭaṁ hotīti dīpeti. **"Parājitena dātabban"**ti vuttattā adento dhuranikkhepena kāretabbo.

---

1. Vi 1. 188 piṭṭhe.

Acirakāle adhikāro etassa atthīti **acirakālādhikārikaṁ,** sañcarittaṁ. “Acirakālācārikan”ti vā pāṭho. Acirakāle ācāro ajjhācāro etassāti yojanā.

301. Kiñcāpi ehibhikkhu-ādikāpi sañcarittādipaṇṇattivajjaṁ āpattiṁ āpajjanti, tesaṁ pana asabbakālikattā, appakattā ca idhāpi ñatticatuttheneva kammena upasampannaṁ sandhāya **“yvāyan”**ti-ādipadabhājanamāha. Sañcaraṇaṁ sañcaro, so etassa atthīti sañcarī, tassa bhāvo sañcarittaṁ. Tenāha **“sañcaraṇabhāvan”**ti. Sañcaratīti sañcaraṇo, puggalo, tassa bhāvo **sañcaraṇabhāvo,** taṁ itthipurisānaṁ antare sañcaraṇabhāvanti attho.

Jāyābhāveti bhariyabhāvāya. **Jārabhāve**ti sāmibhāvāya, taṁnimittanti attho. Nimittatthe hi etaṁ bhummavacanaṁ. Kiñcāpi “jārattane”ti padassa padabhājane “jārī bhavissasī”ti[1] itthiliṅgavasena padabhājanaṁ vuttaṁ, “sañcarittaṁ samāpajjeyyā”ti padassa pana niddese “itthiyā vā pahito purisassa santike gacchati, purisena vā pahito itthiyā santike gacchatī”ti[1] vuttattā purisassāpi santike vattabbākāraṁ dassetuṁ “jārattane”ti niddesassa itthipurisasādhāraṇattā **“itthiyā matiṁ purisassa ārocento jārattane ārocetī”**ti vuttaṁ. **Pāḷiyaṁ**[1] pana purisassa matiṁ itthiyā ārocanavaseneva padadvayepi yojanā katā, tadanusārena itthiyā matiṁ purisassa ārocanākāropi sakkā viññātunti.

Idāni **pāḷiyaṁ**[1] vuttanayenāpi atthaṁ dassento **“apicā”**ti-ādimāha. **“Pati bhavissasī”**ti idaṁ jāyāsaddassa itthiliṅganiyamato purisapariyāyena vuttaṁ, nibaddhasāmiko bhavissasīti attho. **Jāro bhavissasī**ti micchācārabhāvena upagacchanako bhavissasīti adhippāyo.

303. **Serivihāran**ti sacchandacāraṁ. **Attano vasan**ti attano āṇaṁ. Gottavantesu gottasaddo, dhammacārīsu ca dhammasaddo vattatīti āha **“sagottehī”**ti-ādi. Tattha **sagottehī**ti samānagottehi. **Sahadhammikehī**ti ekassa satthu sāsane sahacaritabbadhammehi,

1. Vi 1. 202 piṭṭhe.

samānakuladhammehi vā. Tenevāha **"ekaṁ satthāran"**ti-ādi. **Ekagaṇapariyāpannehī**ti mālākārādi-ekagaṇapariyāpannehi.

Sassāmikā **sārakkhā.** Yassā gamane raññā daṇḍo ṭhapito, sā **saparidaṇḍā. Pacchimānaṁ dvinnan**ti sārakkhasaparidaṇḍānaṁ. **Micchācāro hotī**ti tāsu gatapurisānaṁ viya tāsampi micchācāro hoti sassāmikabhāvato. **Na itarāsan**ti māturakkhitādīnaṁ aṭṭhannaṁ micchācāro natthi assāmikattā, tāsu gatānaṁ purisānameva micchācāro hoti mātādīhi rakkhitattā. Purisā hi parehi yehi kehici gopitaṁ itthiṁ gantuṁ na labhanti, itthiyo pana kenaci purisena bhariyābhāvena gahitāva purisantaraṁ gantuṁ na labhanti, na itarā attano phassassa sayaṁ sāmikattā. Na hi mātādayo sayaṁ tāsaṁ phassānubhavanatthaṁ tā rakkhanti, kevalaṁ purisagamanameva tāsaṁ vārenti. Tasmā kenaci apariggahitaphassattā, attano phassattā ca itthīnaṁ na micchācāro, purisānaṁ pana parehi vārite attano asantakaṭṭhāne paviṭṭhattā micchācāroti veditabbo.

Bhogenāti bhogahetu. Udapattaṁ[1] āmasitvā gahitā **odapattakinī.** Dhajasaddena senā eva upalakkhitāti āha **"ussitaddhajāyā"**ti-ādi.

305. **Bahiddhā vimaṭṭhan**ti aññattha ārocitaṁ. **Taṁ kiriyaṁ sampādessatī**ti tassā ārocetvā taṁ kiccaṁ sampādetu vā mā vā, taṁ kiriyaṁ sampādane sāmatthiyaṁ sandhāya vuttaṁ. Dārakaṁ, dārikañca ajānāpetvā mātāpitu-ādīhi mātāpitu-ādīnaññeva santikaṁ sāsane pesitepi paṭiggaṇhanavīmaṁsanapaccāharaṇasaṅkhātāya tivaṅgasampattiyā saṁghādiseso hoti evāti daṭṭhabbaṁ.

Yaṁ uddissa sāsanaṁ pesitaṁ, taṁ eva sandhāya tassā mātu-ādīnaṁ ārocitepi khettameva otiṇṇabhāvaṁ dassetuṁ **"buddhaṁ paccakkhāmī"**ti-ādi udāhaṭaṁ, idañca vacanabyattayahetubyattayānaṁ bhedepi byattayasāmaññato udāhaṭanti daṭṭhabbaṁ. Tampi udāharaṇadosaṁ pariharitvā suttānulomataṁ dassetuṁ **"taṁ panā"**ti-ādi vuttaṁ. **Iminā sametī**ti

1. Udakapattaṁ (Ka), Sārattha-Ṭī 2. 328 piṭṭhepi.

etthāyamadhippāyo—yathā sayaṁ anārocetvā aññesaṁ antevāsikādīnaṁ vatvā vīmaṁsāpetvā paccāharantassa natthi visaṅketo, evaṁ tassā sayaṁ anārocetvā ārocanatthaṁ mātu-ādīnaṁ vadantassāpi mātu-ādayo taṁ kiriyaṁ sampādentu vā mā vā. Yadi hi tesaṁ mātu-ādīnaṁ tuṇhībhūtabhāvampi paccāharati, visaṅketo natthīti.

Gharakiccaṁ netīti **gharaṇī.** Aññataraṁ vadantassa visaṅketaṁ adinnādānādīsu āṇattiyaṁ vatthusaṅketo viyāti adhippāyo. **Mūlaṭṭhānañca vasenā**ti ettha purisassa mātu-ādayo sāsanapesane mūlabhūtattā "mūlaṭṭhā"ti vuttā.

322. Pāḷiyaṁ **māturakkhitāya mātā bhikkhuṁ pahiṇatī**ti ettha attano vā dhītu santikaṁ "itthannāmassa bhariyā hotū"ti bhikkhuṁ pahiṇati, purisassa vā tassa ñātakānaṁ vā santikaṁ "mama dhītā itthannāmassa bhariyā hotū"ti pahiṇatīti gahetabbaṁ. Eseva nayo sesesupi. **Pubbe vuttanayattā**ti **paṭhamasaṁghādisese**[1] vuttanayattā.

338. **Ante ekenā**ti ekena padena. **Ettova pakkamatī**ti apaccāharitvā tatova pakkamati. **"Anabhinanditvā"**ti idaṁ tathā paṭipajjamānaṁ sandhāya vuttaṁ. Satipi abhinandane sāsanaṁ anārocento pana **na vīmaṁsati** nāma. **Tatiyapade vuttanayenā**ti "so tassā vacanaṁ anabhinanditvā"ti-ādinā vuttanayena. Pāḷiyaṁ **antevāsiṁ vīmaṁsāpetvā**ti "ayaṁ tesaṁ vattuṁ samattho"ti antevāsinā vīmaṁsāpetvā. Sace pana so antevāsiko taṁ vacanaṁ ādiyitvā tuṇhī hoti, tassāpi taṁ pavattiṁ paccāharantassa ācariyassa saṁghādisesova mātu-ādīsu tuṇhībhūtesu tesaṁ tuṇhibhāvaṁ paccāharantassa viyāti daṭṭhabbaṁ.

Pāḷiyaṁ catutthavāre asatipi gacchanto sampādeti, āgacchanto visaṁvādeti anāpattīti atthato āpannamevātikatvā vuttaṁ **"catutthe anāpattī"**ti.

---

1. Vi 1. 156 piṭṭhe.

340. **Kārukāna**nti vaḍḍhakī-ādīnaṁ tacchaka-ayokāratantavāyarajakanhāpitakā pañca kāravo "kārukā"ti vuccanti. **Evarūpena -pa- anāpattī**ti tādisaṁ gihiveyyāvacca mpi na hotīti katvā vuttaṁ.

Kāyato samuṭṭhātīti paṇṇattiṁ vā alaṁvacanīyabhāvaṁ vā tadubhayaṁ vā ajānantassa kāyato samuṭṭhāti. Esa nayo itaradvayepi. **Alaṁvacanīyā hontī**ti itthī vā puriso vā ubhopi vā jāyābhāve, sāmikabhāve ca nikkhittachandatāya[1] accantaviyuttattā puna aññamaññaṁ samāgamatthaṁ "mā evaṁ akaritthā"ti-ādinā vacanīyatāya vattabbatāya alaṁ arahāti alaṁvacanīyā, alaṁ vā kattuṁ arahaṁ sandhānavacanametesu itthipurisesūti alaṁvacanīyā, sandhānakārassa vacanaṁ vinā asaṅgacchanakā pariccattāyevāti adhippāyo.

Paṇṇattiṁ pana jānitvāti ettha alaṁvacanīyabhāvaṁ vāti vattabbaṁ. Teneva **mātikāṭṭhakathāya**ñca "tadubhayaṁ pana jānitvā"ti-ādi[2] vuttaṁ. Bhikkhuṁ ajānāpetvā attano adhippāyaṁ paṇṇe likhitvā "imaṁ paṇṇaṁ asukassa dehī"ti dinnaṁ harantassa sañcarittaṁ na hoti. Paṇṇatti-alaṁvacanīyabhāva-ajānanavaseneva hi imaṁ sikkhāpadaṁ acittakaṁ, na sabbena sabbaṁ sañcaraṇabhāvampi ajānanavasena, pāḷiyañca aṭṭhakathāyañca ārocanameva dassitaṁ. Tasmā sandassanatthaṁ ñatvā paṇṇasandassanavasenāpi kāyena vā vācāya vā ārocentasseva āpatti hotīti gahetabbaṁ.

341. **Yathā yathā yesu yesu janapadesū**ti pariccattabhāvappakāsanatthaṁ kattabbaṁ paṇṇadānañātijanissarādijānāpanāditaṁtaṁdesaniyataṁ pakāraṁ dasseti, idañca nibaddhabhariyābhāvena gahitaṁ sandhāya vuttaṁ. Attano ruciyā saṅgatānaṁ pana itthīnaṁ, muhuttikāya ca purise cittassa virajjanameva alaṁvacanīyabhāve kāraṇanti daṭṭhabbaṁ. **Duṭṭhullādīsupī**ti **ādi**-saddena attakāmasañcarittāni saṅgaṇhāti, ettha pana pāḷiyaṁ kiñcāpi "itthī nāma manussitthī na yakkhī"ti-ādinā manussitthipurisā na dassitā, tathāpi "dasa itthiyo māturakkhitā"ti-ādinā[3] manussitthīnaññeva dassitattā purisānampi tadanuguṇānameva gahetabbato

1. Anikkhitta... (Ka) 2. Kaṅkhā-Ṭṭha 133 piṭṭhe. 3. Vi 1. 202 piṭṭhe.

manussajātikāva itthipurisā idhādhippetā. Tasmā yesu sañcarittaṁ samāpajjati, tesaṁ manussajātikatā, na nālaṁvacanīyatā, paṭiggaṇhana, vīmaṁsana, paccāharaṇānīti imānettha pañca aṅgāni.

Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā

342. Chaṭṭhe **ettakenā**ti ettakena dāru-ādinā. **Aparicchinnappamāṇāyo**ti aparicchinnadāru-ādipamāṇāyo. **Mūlacchejjāyā**ti parasantakabhāvato mocetvā attano eva santakakaraṇavasenāti attho. Evaṁ yācato aññātakaviññattidukkaṭañceva dāsapaṭiggahaṇadukkaṭañca hoti "dāsidāsapaṭiggahaṇā paṭivirato hotī"ti[1] vacanaṁ nissāya aṭṭhakathāsu paṭikkhittattā. **Sakakamman**ti pāṇavadhakammaṁ. Idañca pāṇātipātadosaparihārāya dukkaṭaṁ vuttaṁ, na viññattiparihārāya. **Aniyametvāpi na yācitabbā**ti sāmīcidassanatthaṁ vuttaṁ, suddhacittena pana hatthakammaṁ yācantassa āpatti nāma natthi. **Yadicchakaṁ kārāpetuṁ vaṭṭatī**ti hatthakammaṁ yācāmi, dethā"ti-ādinā ayācitvāpi[2] vaṭṭati. Sakiccapasutampi evaṁ kārāpentassa viññatti natthi eva, sāmīcidassanatthaṁ pana vibhajitvā vuttaṁ.

Sabbakappiyabhāvadīpanatthanti sabbaso kappiyabhāvadīpanatthaṁ. **Mūlaṁ dethāti vattuṁ vaṭṭatī**ti "mūlaṁ dassāmā"ti paṭhamaṁ vuttattā viññatti vā mūlanti vacanassa kappiyākappiyavatthusāmaññavacanattepi niṭṭhitabhatikiccānaṁ dāpanato akappiyavatthusādiyanaṁ vā na hotīti katvā vuttaṁ. **Anajjhāvutthakan**ti apariggahitaṁ.

Mañca -pa- cīvarādīni kārāpetukāmenāpīti-ādīsu cīvaraṁ kārāpetukāmassa aññātaka-appavāritatantavāyehi hatthakammayācanavasena vāyāpane viññattipaccayā dukkaṭābhāvepi **cīvaravāyāpanasikkhāpadena**[3] yathārahaṁ pācittiyadukkaṭāni hontīti veditabbaṁ. **Akappiyakahāpaṇādi na dātabban**ti kappiyamukhena laddhampi hatthakammakaraṇatthāya

---

1. Dī 1. 5, 60 piṭṭhesu. 2. Ayācetvāpi (Ka) 3. Vi 1. 370 piṭṭhe.

imassa kahāpaṇaṁ dehīti vatvā dānaṁ na vaṭṭatīti vuttaṁ. Pubbe katakammassa dāpane kiñcāpi doso na dissati, tathāpi asāruppamevāti vadanti. Katakammatthāyapi kātabbakammatthāyapi kappiyavohārena pariyāyato bhatiṁ dāpentassa natthi doso. **Vattan**ti cārittaṁ, āpatti na hotīti adhippāyo.

Kappiyaṁ kārāpetvā paṭiggahetabbānīti sākhāya makkhikabījanena paṇṇādicchede bījagāmakopanassa ceva tattha laggarajādi-appaṭiggahitassa ca parihāratthāya vuttaṁ. Tadubhayāsaṅkāya asati tathā akaraṇe doso natthi. Nadīyādīsu udakassa apariggahitatāya **"āharāti vattuṁ vaṭṭatī"**ti vuttaṁ. **"Na āhaṭaṁ paribhuñjitun"**ti vacanato viññattiyā āpannaṁ dukkaṭaṁ desetvāpi taṁ vatthuṁ paribhuñjantassa puna paribhoge dukkaṭameva, pañcannampi sahadhammikānaṁ na vaṭṭati. **"Alajjīhi pana bhikkhūhi vā sāmaṇerehi vā hatthakammaṁ na kāretabban"**ti sāmaññato vuttattā attano atthāya yaṁkiñci hatthakammaṁ kāretuṁ na vaṭṭati. Yaṁ pana alajjī nivāriyamānopi bījanādiṁ karoti, tattha doso natthi. Cetiyakammādīni pana tehi kārāpetuṁ vaṭṭati. Ettha ca "alajjīhi sāmaṇere hī"ti vuttattā "sañcicca āpattiṁ āpajjatī"ti-ādi[1] alajjīlakkhaṇaṁ ukkaṭṭhavasena upasampanne paṭicca upalakkhaṇato vuttanti taṁlakkhaṇavirahitānaṁ sāmaṇerādīnaṁ liṅgatthenakagotrabhupariyosānānaṁ bhikkhupaṭiññānaṁ dussīlānampi sādhāraṇavasena alajjitālakkhaṇaṁ yathāvihitapaṭipattiyaṁ sañcicca atiṭṭhanamevāti gahetabbaṁ.

Āharāpentassa dukkaṭanti viññattikkhaṇe viññattipaccayā, paṭilābhakkhaṇe goṇānaṁ sādiyanapaccayā ca dukkaṭaṁ. Goṇañhi attano atthāya aviññattiyā laddhampi sādituṁ na vaṭṭati "hatthigavassavaḷavapaṭiggahaṇā paṭivirato hotī"ti[2] vuttattā. Tenevāha **"ñātipavāritaṭṭhānatopi mūlacchejjāya yācituṁ na vaṭṭatī"**ti. Ettha ca viññattidukkaṭābhāvepi akappiyavatthuyācanepi paṭiggahaṇepi dukkaṭameva. **Rakkhitvā**ti corādi-upaddavato rakkhitvā. **Jaggitvā**ti tiṇadānādīhi posetvā.

Ñātipavāritaṭṭhāne pana vaṭṭatīti sakaṭassa sampaṭicchitabbattā mūlacchejjavasena yācituṁ vaṭṭati. **Tāvakālikaṁ vaṭṭatī**ti ubhayatthāpi vaṭṭatīti

1. Vi 5. 279 piṭṭhe.
2. Dī 1. 5, 61 piṭṭhesu.

attho. Vāsi-ādīni puggalikānipi vaṭṭantīti āha **"esa nayo vāsī"**ti-ādi. Valli-ādīsu ca parapariggahitesu ca eseva nayoti yojetabbaṁ. **"Garubhaṇḍappahonakesuyevā"**ti idaṁ viññattiṁ sandhāya vuttaṁ. Adinnādāne pana tiṇasalākaṁ upādāya parapariggahitaṁ theyyacittena gaṇhato avahāro eva, bhaṇḍagghena kāretabbo. **Villi-ādīsū**ti ettha **ādi**-saddena pāḷi[1] āgatānaṁ veḷu-ādīnaṁ saṅgaho. Tattha yasmiṁ padese haritālajātihiṅgulādi appakampi mahagghaṁ hoti, tattha taṁ tālapakkapamāṇato ūnampi garubhaṇḍameva, viññāpetuñca na vaṭṭati.

Sāti viññatti. Parikathādīsu "senāsanaṁ sambādhan"ti-ādinā[2] pariyāyena kathanaṁ **parikathā** nāma. Ujukameva akathetvā "bhikkhūnaṁ kiṁ pāsādo na vaṭṭatī"ti-ādinā[2] adhippāyo yathāvibhūto hoti, evaṁ bhāsanaṁ **obhāso** nāma. Senāsanādi-atthaṁ bhūmiparikammādikaraṇavasena paccayuppādāya nimittakaraṇaṁ **nimittakammaṁ** nāma. **Ukkamantī**ti apagacchanti.

344. Maṇi kaṇṭhe assāti **maṇikaṇṭho. Devavaṇṇan**ti devattabhāvaṁ.

345. Pāḷiyaṁ[3] **pattena me attho**ti anatthikampi pattena bhikkhuṁ evaṁ vadāpento bhagavā sotthiyā mantapadavasena vadāpesi. Sopi bhikkhu bhagavatā āṇattavacanaṁ vademīti avoca, tenassa musā na hoti. Atha vā **"pattena me attho"**ti idaṁ **"pattaṁ dadantū"**ti iminā samānatthanti daṭṭhabbaṁ. Esa nayo **maṇinā me attho**ti etthāpi. Tasmā aññesampi evarūpaṁ kathentassa, kathāpentassa ca vacanadoso natthīti gahetabbaṁ.

349. Uddhaṁmukhaṁ littā ullittā, chadanassa anto limpantā hi yebhuyyena uddhaṁmukhā limpanti. Tenāha **"antolittā"**ti. Adhomukhaṁ littā avalittā. Bahi limpantā hi yebhuyyena adhomukhā limpanti. Tenāha **"bahilittā"**ti.

Byañjanaṁ vilomitaṁ bhaveyyāti yasmā "kārayamānenā"ti imassa hetukattuvacanassa "karontenā"ti idaṁ suddhakattuvacanaṁ pariyāyavacanaṁ

---

1. Vi 1. 224 piṭṭhe. 2. Visuddhi 1. 39 piṭṭhe. 3. Vi 1. 222 piṭṭhe.

na hoti, tasmā "karontena vā karāpentena vā"ti kārayamānenāti bahu-uddesapadānuguṇaṁ karaṇavacaneneva padatthaṁ katvā niddese kate byañjanaṁ viruddhaṁ bhaveyya, tathā pana padatthavasena adassetvā sāmatthiyato siddhamevatthaṁ dassetuṁ paccattavasena "karonto vā kārāpento vā"ti padabhājanaṁ vuttanti adhippāyo. Tenāha **"atthamattamevā"**ti-ādi. Padatthato, sāmatthiyato ca labbhamānaṁ atthamattamevāti attho. Yañhi kārayamānena paṭipajjitabbaṁ, taṁ karontenāpi paṭipajjitabbamevāti idamettha sāmatthiyaṁ daṭṭhabbaṁ.

Uddesoti sāmibhāvena uddisitabbo. **Setakamman**ti setavaṇṇakaraṇatthaṁ setavaṇṇamattikāya vā sudhāya vā katatanukalepo, tena pana saha miniyamāne pamāṇātikkantaṁ hotīti saṅkānivāraṇatthaṁ āha **"abbohārikan"**ti. Tena pamāṇātikkantavohāraṁ na gacchati kuṭiyā anaṅgattāti adhippāyo.

Yathāvuttassa atthassa vuttanayaṁ dassentena **"vuttañhetan"**ti-ādi vuttaṁ. Tattha "Āyāmato ca vitthārato cā"ti avatvā "āyāmato vā vitthārato vā"ti vikappatthassa vā-saddassa vuttattā ekatobhāge vaḍḍhitepi āpattīti pakāsitanti adhippāyo. **Tihatthā**ti pakatihatthena tihatthā, "vaḍḍhakīhatthenā"tipi[1] vadanti, taṁ "yattha -pa- ayaṁ kuṭīti saṅkhyaṁ na gacchatī"ti iminā virujjhati vaḍḍhakīhatthena tihatthāyapi kuṭiyā pamāṇayuttassa mañcassa sukhena parivattanato. **"Ūnakacatuhatthā vā"**ti idañca pacchimappamāṇayuttassa mañcassa aparivattanārahaṁ sandhāya vuttaṁ. Yadi hi pakatihatthena catuhatthāyapi kuṭiyā pamāṇayutto mañco na parivattati, sā akuṭīyeva, tasmā mañcaparivattanamatteneva pamāṇanti gahetabbaṁ. **Pamāṇayutto mañco**ti sabbapacchimappamāṇayutto mañco. So hi pakatividatthiyā navavidatthiko, aṭṭhavidatthiko vā hoti, tato khuddako mañco sīsūpadhānaṁ ṭhapetvā pādaṁ pāsāretvā nipajjituṁ na pahoti. **Pamāṇato ūnatarampī**ti ukkaṭṭhappamāṇato ūnatarampi, idañca heṭṭhimappamāṇayuttāyapi vatthudesanā kātabbā, na vāti sandehanivattanatthaṁ vuttaṁ.

---

1. Sārattha-Ṭī 2. 334 piṭṭhe.

Kalalalepoti kenaci silesena katalepo, setarattādivaṇṇakaraṇatthaṁ katatambamattikādikalalalepo vā. Tenāha **"alepo evā"**ti. Tena taḷākādīsu ghanena kalalena katabahalalepo mattikālepane eva pavisati lepavohāragamanatoti dasseti. **Piṭṭhasaṅghāṭo** nāma dvārabāhasaṅkhāto caturassadārusaṅghāṭo, yattha sa-uttarapāsaṁ kavāṭaṁ apassāya dvāraṁ pidahanti.

Oloketvāpīti apaloketvāpi, apalokanakammavasenāpīti attho, apa-saddassāpi **o**-ādeso katoti daṭṭhabbo.

353. **Nibaddhagocaraṭṭhānampī**ti ettha gocarāya pakkamantānaṁ hatthīnaṁ nibaddhagamanamaggopi saṅgayhati. **Etesan**ti sīhādīnaṁ. **Gocarabhūmī**ti[1] āmisaggahaṇaṭṭhānaṁ. **Na gahitā**ti paṭikkhipitabbabhāvena na gahitā, na vāritāti attho. Sīhādīnañhi gocaraggahaṇaṭṭhānaṁ hatthīnaṁ viya nibaddhaṁ na hoti, yattha pana gomahiṁsādipāṇakā santi, dūrampi taṁ ṭhānaṁ sīghaṁ gantvā gocaraṁ gaṇhanti. Tasmā tesaṁ taṁ na vāritaṁ, nibaddhagamanamaggova vārito āsayato gamanamaggassa nibaddhattā. **Aññesampi vāḷānan**ti araññamahiṁsādīnaṁ. **Ārogyatthāyā**ti nirupaddavāya. **Sesānī**ti pubbaṇṇanissitādīni soḷasa. Tāni ca janasammaddamahāsammaddakuṭivilopasarīrapīḷādi-upaddavehi **sa-upaddavānī**ti veditabbāni. Abhihananti etthāti **abbhāghātaṁ.** "Verigharan"ti vuttamevatthaṁ vibhāvetuṁ **"corānaṁ māraṇatthāya katan"**ti vuttaṁ.

Dhammagandhikāti[2] dhammena daṇḍanītiyā hatthapādādicchindanagandhikā. Gandhikāti ca yassa upari hatthādiṁ ṭhapetvā chindanti, tādisaṁ dārukhaṇḍaphalakāti vuccati, tena ca upalakkhitaṁ ṭhānaṁ. Pāḷiyaṁ **racchānissitan**ti rathikānissitaṁ. **Caccaranissitan**ti catunnaṁ rathikānaṁ sandhinissitaṁ. **Sakaṭenā**ti iṭṭhakasudhādibhaṇḍāharaṇasakaṭena.

Pācinanti[3] senāsanassa bhūmito paṭṭhāya yāva talāvasānaṁ cinitabbavatthukaṁ adhiṭṭhānaṁ, yassa upari bhittithambhādīni ca patiṭṭhapenti. Tenāha **"tato paṭṭhāyā"**ti-ādi. Kiñcāpi idha pubbapayogasahapayogānaṁ adinnādāne[4] viya viseso natthi, tathāpi tesaṁ vibhāgena

1. Cāribhūmīti (Sī), cārabhūmīti (Syā)
2. Dhammagaṇḍikāti (Sī)
3. Pācīranti (Sī, Syā)
4. Vi 1. 50 piṭṭhe.

dassanaṁ bhinditvā vā puna kātabbāti ettha kuṭiyā bhedena paricchedadassanatthaṁ kataṁ. **Tadatthāyā**ti tacchanatthāya. **Evaṁ katan**ti adesitavatthukaṁ pamāṇātikkantaṁ vā kataṁ. **Paṇṇasālan**ti paṇṇakuṭiyā tiṇapaṇṇacuṇṇassa aparipatanatthāya anto ca bahi ca limpinti, taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. Teneva vakkhati "paṇṇasālaṁ limpatī"ti.

Antolepeneva niṭṭhāpetukāmaṁ sandhāya **"antolepe vā"**ti-ādi vuttaṁ. **Bahilepe vā**ti etthāpi eseva nayo. **Tasmin**ti dvārabandhe vā vātapāne vā ṭhapiteti yojetabbaṁ. **Tassokāsan**ti tassa dvārabandhādissa okāsabhūtaṁ chiddaṁ. **Puna vaḍḍhetvā**ti pubbe ṭhapitokāsaṁ khuddakaṁ ce, taṁ dvāravātapānacchiddabhedanena puna vaḍḍhetvā, **ṭhapite**ti dvārabandhe vā gavakkhasaṅghāṭe vā ānetvā tasmiṁ vaḍḍhite vā avaḍḍhite vā chidde patiṭṭhāpite. **Lepo na ghaṭīyatī**ti samantato dinno lepo tathā ṭhapitena dvārabandhanena vā vātapānena vā saddhiṁ na ghaṭīyati, ekābaddhaṁ na hotīti vuttaṁ hoti. **Ta**nti dvārabandhaṁ vā vātapānaṁ vā. **Paṭhamameva saṁghādiseso**ti tesaṁ samantato pubbeva lepassa ghaṭetvā niṭṭhāpitattā dvārabandhavātapānānaṁ ṭhapanato pubbe eva saṁghādiseso.

Lepaghaṭanenevāti iṭṭhakāhi katavātapānādīni vinā samantā lepaghaṭaneneva āpatti vātapānādīnaṁ alepokāsattā, iṭṭhakāhi katattā vā, vātapānādīsupi lepassa bhittilepena saddhiṁ ghaṭanenevātipi atthaṁ vadanti. **Tatthā**ti paṇṇasālāyaṁ. **Ālokatthāya aṭṭhaṅgulamattaṁ ṭhapetvā limpatī**ti dārukuṭṭassa dārūnamantarā aṭṭhaṅgulamattaṁ vivaraṁ yāva limpati, tāva ālokatthāya ṭhapetvā avasesaṁ sakuṭṭacchadanaṁ limpati, pacchā etaṁ vivaraṁ limpissāmīti evaṁ ṭhapane anāpattīti adhippāyo. Sace pana evaṁ akatvā sabbadāpi ālokatthāya vātapānavasena ṭhapeti, vātapānadvārasaṅghāṭe ghaṭite lepo ca ghaṭīyati, paṭhamameva saṁghādisesoti dassento āha **"sace"**ti-ādi. Mattikākuṭṭameva mattikālepasaṅkhyaṁ gacchatīti āha **"sace mattikāya kuṭṭaṁ karoti, chadanalepena saddhiṁ ghaṭane āpattī"**ti. **Ubhinnaṁ anāpattī**ti purimassa lepassa aghaṭitattā dutiyassa attuddesikatāya asambhavato.

354. **Āpattibhedadassanatthan**ti tattha “sārambhe ca aparikkamane ca dukkaṭaṁ adesitavatthukatāya, pamāṇātikkantatāya ca saṁghādiseso”ti evaṁ āpattiyeva vibhāgadassanatthaṁ.

361. **Aniṭṭhite kuṭikamme**ti lepapariyosāne kuṭikamme ekapiṇḍamattenapi aniṭṭhite. **“Aññassa puggalassa vā”**ti idaṁ mūlaṭṭhassa anāpattidassanatthaṁ vuttaṁ. Yena pana laddhaṁ, tassāpi taṁ niṭṭhāpentassa “parehi vippakataṁ attanā pariyosāpeti, āpatti saṁghādisesassā”ti-ādi[1]vacanato āpattiyeva. Pubbe katakammampi laddhakālato paṭṭhāya attano atthāyeva kataṁ nāma hoti, tasmā tenāpi saṁghassa vā sāmaṇerādīnaṁ[2] vā datvā niṭṭhāpetabbaṁ. **“Aññassa vā”**ti idaṁ anupasampannaṁyeva sandhāya vuttanti gahetabbaṁ, keci pana “parato laddhāya kuṭiyā niṭṭhāpane anāpatti-ādito paṭṭhāya attano atthāya akatattā”ti vadanti. **Apacinitabbā**ti yāva pācinā[3] viddhaṁsetabbā. **Bhūmisamaṁ**[4] **katvā**ti pācinatalāvasānaṁ katvā.

364. **Leṇa**nti pabbataleṇaṁ. **Na hettha lepo ghaṭīyatī**ti chadanalepassa abhāvato vuttaṁ, visuṁ eva vā anuññātattā. Sace leṇassa anto uparibhāge cittakammādikaraṇatthaṁ lepaṁ denti, ullittakuṭisaṅkhyaṁ na gacchati, vaṭṭati eva. Iṭṭhakādīhi kataṁ caturassakūṭāgārasaṇṭhānaṁ ekakaṇṇikābaddhaṁ nāti-uccaṁ paṭissayavisesaṁ **“guhā”**ti vadanti, tādisaṁ mahantampi ullittāvalittaṁ karontassa anāpatti. **Bhūmiguhan**ti umaṅgaguhaṁ[5].

Aṭṭhakathāsūti kukkuṭacchikagehanti-ādīsu aṭṭhakathāsu tiṇakuṭikā kukkuṭacchika gehanti vatvā puna taṁ vivarantehi aṭṭhakathācariyehi chadanaṁ daṇḍakehi -pa- vuttāti yojanā daṭṭhabbā. Tattha **daṇḍakehi jālabaddhaṁ katvā**ti dīghato, tiriyato ca ṭhapetvā valliyādīhi baddhadaṇḍakehi jālaṁ viya katvā. **So cā**ti ullittādibhāvo. **Chadanameva sandhāya vutto**ti chadanassa anto ca bahi ca limpanameva sandhāya vutto. Mattikākuṭṭe bhittilepaṁ vināpi bhittiyā

---

1. Vi 1. 236 piṭṭhe. 2. Sāmaṇerānaṁ (Ka) 3. Pācirā (Sī)
4. Bhūmiṁ samaṁ (Sī) 5. Ummaggaguhaṁ (Sī)

saddhiṁ chadanalepassa ghaṭanamattenāpi āpattisambhavato chadanalepova padhānanti veditabbaṁ. Kiñcāpi evaṁ, atha kho "upacikāmocanatthameva heṭṭhā pāsāṇakuṭṭaṁ katvā taṁ alimpitvā upari limpati, lepo na ghaṭīyati nāma, anāpattiyevā"ti-ādivacanato pana chadanalepaghaṭanatthaṁ[1] sakalāyapi bhittiyā lepo avassaṁ icchitabbova tassā ekadesassa alepepi chadanalepassa aghaṭanato. Tenāha **"lepo na ghaṭīyatī"**ti. **Etthā**ti tiṇakuṭikāyaṁ. Na kevalañca tiṇakuṭikāyaṁ eva, leṇaguhādīsupi sārambhāparikkamanapaccayāpi anāpatti eva, iminā pana nayena aññassatthāya kuṭiṁ karontassāpi sārambhādipaccayāpi anāpattibhāvo atthato dassito eva hotīti.

Tattha pāḷivirodhaṁ pariharituṁ **"yaṁ panā"**ti-ādi vuttaṁ. Ayañhettha adhippāyo—aññassa upajjhāyādino atthāya karontassa sārambhādipaccayāpi anāpatti eva, yaṁ pana pāḷiyaṁ "āpattikārukānaṁ tiṇṇaṁ dukkaṭānan"ti-ādivacanaṁ, taṁ aññassatthāya karontassa, na sārambhādipaccayā āpattidassanatthaṁ vuttaṁ, kiñcarahi yathāsamādiṭṭhāya[2] kuṭiyā akaraṇapaccayā āpattidassanatthanti. Tattha **yathāsamādiṭṭhāyā**ti "bhikkhu samādisitvā pakkamati, 'kuṭiṁ me karothā'ti samādisati ca, desitavatthukā ca hotu anārambhā ca saparikkamanā cā"ti evaṁ kārāpakena āṇattikkamaṁ muñcitvā karaṇapaccayāti adhippāyo. Katthaci pana potthake "kuṭilakkhaṇappattampi kuṭiṁ aññassa -pa- karontassa anāpattī"ti imassa pāṭhassa anantaraṁ "yaṁ pana āpatti kārukānan"ti-ādipāṭho dissati, sova yuttataro. Evañhi sati tattha adhippāyo pākaṭo hoti.

Anāpattīti vatvāti vāsāgāratthāya eva aniyamitattā anāpattīti vatvā. **Adesāpetvā karoto**ti pamāṇayuttampi karoto. **Acittakan**ti paṇṇatti-ajānanacittena acittakaṁ. Ullittādīnaṁ aññataratā, heṭṭhimappamāṇasambhavo, adesitavatthukatā, pamāṇātikkantatā, attuddesikatā, vāsāgāratā, lepaghaṭanāti satta vā pamāṇayuttaṅgādīsu cha vā aṅgāni.

Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vavatthā natthaṁ (Ka) 2. Samādhiṭṭhāya (Ka)

7. Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā

365. Sattame pūjāvacanappayoge kattari sāmivacanassapi icchitattā **"gāmassa vā pūjitan"**ti vuttaṁ. Rūpindriyesu vijjamānaṁ sandhāya ekindriyatā vuccatīti āha **"kāyindriyaṁ sandhāyā"**ti. Te hi manindriyampi bhūtagāmānaṁ icchanti.

366. **Kiriyato samuṭṭhānābhāvo**ti vatthuno adesanāsaṅkhātaṁ akiriyaṁ vinā na kevalaṁ[1] kiriyāya samuṭṭhānabhāvo. Kiriyākiriyato hi idaṁ samuṭṭhāti. Imasmiṁ sikkhāpade **bhikkhū vā anabhineyyā**ti ettha **vā**-saddo samuccayattho, tena "mahallakañca vihāraṁ kareyya, bhikkhū ca anabhineyyā"ti kiriyañca akiriyañca samuccinoti.

Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

380. Aṭṭhame pākārena ca parikkhittanti sambandho. **Gopuraṭṭālakayuttan**ti ettha pākāresu yuddhatthāya kato vaṅkasaṇṭhāno sarakkhepachiddasahito patissayaviseso **aṭṭālako** nāma.

Soḷasavidhassāti catūhi maggehi paccekaṁ catūsu saccesu kattabbassa pariññāpahānasacchikiriyābhāvanāsaṅkhātassa soḷasavidhassa. **Te gāravenā**ti te kilantarūpā bhikkhū bhattuddesakaṭṭhāne sannipatitānaṁ bhikkhūnaṁ purato attano kilantasarīraṁ dassetvā uddisāpane gāravena, lajjāyāti attho. **Terasapī**ti bhattuddesaka senāsanagāhāpaka bhaṇḍāgārika cīvarapaṭiggāhaka cīvarabhājaka yāgubhājaka phalabhājaka khajjabhājaka appamattakavissajjaka sāṭiyagāhāpaka pattagāhāpaka ārāmikapesaka sāmaṇerapesakasammutīnaṁ vasena terasapi.

Pāḷiyaṁ **"apisū"**ti idaṁ "apicā"ti iminā samānattho nipāto. **Evaṁ sabbapadesū**ti pīṭhādīsu senāsanasādhāraṇesu, katikasaṇṭhānapavesanikkhamanakālādīsu pana visuṁ visuṁ adhiṭṭhahitvā kathāpetīti

---

1. Vinā kevalaṁ (Sī)

veditabbaṁ. **Ayañhi nimmitānaṁ dhammatā**ti aniyametvā nimmittānaṁ vasena vuttaṁ, niyametvā pana "ettakā idañcidañca kathentu, ettakā tuṇhī bhavantu, nānāppakāraṁ iriyāpathaṁ, kiriyañca kappentu, nānāvaṇṇasaṇṭhānavayoniyamā ca hontū"ti parikammaṁ katvā samāpajjitvā vuṭṭhāya adhiṭṭhite icchiticchitappakārā aññamaññampi visadisāva honti. **Avatthukavacanan**ti niratthakavacanaṁ.

383. **Ekacārikabhattan**ti atimanāpattā sabbesampi paṭilābhatthāya visuṁ ṭhitikāya pāpetabbabhattaṁ. **Taddhitavohārenā**ti cattāri pamāṇamassa catukkanti evaṁ taddhitavohārena. **Bhavo**ti bhavitabbo. **Atītaṁ divasabhāgan**ti tasmiññeva divase salākadānakkhaṇaṁ sandhāya vuttaṁ. **Hiyyo**ti imassa ajja icceva attho. Tenevāhaṁsu "sve amhe"ti-ādi. **Padhūpāyantā**ti punappunaṁ uppajjanakodhavasena padhūpāyantā. Pāḷiyaṁ **kissa man**ti kena kāraṇena mayāti attho.

384. "Sarasi tvan"ti idaṁ ekaṁ vākyaṁ katvā, "kattā"ti idañca kattari ritupaccayantaṁ katvā, "asī"ti ajjhāhārapadena saha ekavākyaṁ katvā, "evarūpan"ti idaṁ, "yathāyaṁ bhikkhunī āhā"ti idañca dvīsu vākyesu paccekaṁ yojetabbanti dassetuṁ **"atha vā"**ti-ādimāha. **Ujukamevā**ti tvāpaccayantavasena paṭhamaṁ atthaggahaṇaṁ ujukanti adhippāyo.

Dutiyo dabbasaddo paṇḍitādivacanoti āha **"na kho dabba dabbā paṇḍitā"**ti. **Nibbeṭhentī**ti dosato mocenti. **Vinayalakkhaṇe tantin**ti vinayavinicchayalakkhaṇavisaye āgamaṁ ṭhapento. Pāḷiyaṁ **yato ahan**ti-ādīsu yasmiṁ kāle ahaṁ jāto, tato pabhuti supinantenapi methunaṁ dhammaṁ nābhijānāmi, na ca tassa methunadhammassa paṭisevitā ahosinti attho daṭṭhabbo. Tenāha **"supinantenapī"**ti-ādi. Idāni ekavākyavasena yojanaṁ dassetuṁ **"atha vā"**ti-ādi vuttaṁ. **Na ghaṭatī**ti yasmā khīṇāsavassa vacanena etissā vacanaṁ na sameti, tañca na ghaṭanaṁ yasmā pubbe bhikkhūsu pasiddhāya eva accantadussīlatāya eva ahosi, tasmā mettiyaṁ bhikkhuniṁ nāsethāti adhippāyo.

Cara pireti cara gaccha pire para amāmaka tvaṁ. **Vinassā**ti adassanaṁ gaccha. **Akārikā**ti amūlakena codanāya na kārikā. **Kārako**

hotīti “ayyenamhi dūsitā”ti imāya paṭiññāya yadi nāsitā. Tadā thero bhikkhunīdūsakattasiddhito tassa dosassa kārako hoti. **Akārako hotī**ti tāya katapaṭiññaṁ anapekkhitvā sāmaññato “mettiyaṁ bhikkhuniṁ nāsethā”ti bagavatā vuttattā akārako hoti. Yadi hi thero kārako bhaveyya, avassaṁ tameva dosaṁ apadisitvā iminā nāma kāraṇena “mettiyaṁ bhikkhuniṁ nāsethā”ti vattabbaṁ siyā, tathā avuttattā, “dabbañca anuyuñjathā”ti avatvā “ime ca bhikkhū anuyuñjathā”ti vuttattā ca sāmatthiyato mettiyāya bhikkhuniyā aññena dosena nāsanārahatā, vatthussa ca amūlakabhāvo, therassa akārakabhāvo ca siddho hotīti adhippāyo.

Attano suttanti “sakāya paṭiññāyā”ti iminā pakkhepavacanena sahitaṁ kūṭasuttaṁ. **Thero kārako hotī**ti ettha ayamadhippāyo—“sakāya paṭiññāyā”ti avatvā sāmaññato “metthiyaṁ bhikkhuniṁ nāsethā”ti otiṇṇavatthusmiṁyeva tassā nāsanā vihitāti tumhākaṁ vāde thero kārako hoti, “sakāya paṭiññāyā”ti pana vutte pubbeyeva siddhassa pārājikassa sucikāya assā sakāya paṭiññāya nāsethāti sijjhanato amhākaṁ vāde thero akārako hotīti. Mahāvihāravāsīnampi pana “sakāya paṭiññāyā”ti vutte otiṇṇavatthusmiṁyeva tassā nāsanā vihitā hoti, na sāmaññatoti adhippāyo. **Etthā**ti imesu dvīsu vādesu, suttesu vā. **Yaṁ pacchā vuttan**ti mahāvihāravāsīhi yaṁ vuttaṁ, taṁ yuttanti attho. **Vicāritaṁ hetan**ti etaṁ pacchimassa yuttattaṁ vicāritaṁ, “tatra saṁghādiseso vuṭṭhānagāminī -pa- asuddhatāyeva nāsesī”ti vakkhamānanayena vinicchitanti attho. **“Bhikkhuniṁ anuddhaṁseti dukkaṭan”**ti iminā mahā-aṭṭhakathāvādo dassito.

Tatrāti tesu dukkaṭapācittiyesu. **Dukkaṭan**ti vuttamahā-aṭṭhakathāvādassa adhippāyaṁ dassetvā “pācittiyan”ti pavattassa kurundivādassa adhippāyaṁ dassetuṁ **“pacchimanayepī”**ti-ādi vuttaṁ. **Vacanappamāṇato**ti visaṁvādanādhippāye samānepi anuddhaṁsanādivisese saṁghādisesādino vidhāyakavacanabalenāti attho. **Bhikkhussa pana bhikkhuniyā dukkaṭan**ti bhikkhuniṁ anuddhaṁsentassa bhikkhussa dukkaṭaṁ.

Evaṁ dvīsupi aṭṭhakathāvacanesu adhippāyaṁ vibhāvetvā idāni pacchime pācittiyavāde dosaṁ dassetvā purimadukkaṭavādameva patiṭṭhāpetuṁ **“tatra panā”**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **visu**nti **sampajānamusāvāde pācittiyato**[1] visuṁ pācittiyaṁ vuttaṁ, tattha anantogadhabhāvāti[2] adhippāyo. **Tasmā**ti yasmā amūlakānuddhaṁsane visuññeva pācittiyaṁ paññattaṁ, tasmā purimanayoti dukkaṭavādo. Evaṁ antarā paviṭṭhaṁ dukkaṭapācittiyavādaṁ dassetvā idāni pākaṭameva atthaṁ vibhāvetuṁ **“tathā bhikkhunī”**ti-ādi āraddhaṁ. Tattha **tathā**ti yathā bhikkhussa bhikkhuṁ, bhikkhuniñca anuddhaṁsentassa saṁghādisesadukkaṭāni vuttāni, tathāti attho. **Etehi nāsanā natthī**ti sāmaññato vuttaṁ, dukkaṭena imissā pana nāsanā natthīti adhippāyo. **Dussīlā**ti pārājikā.

386. **Ākāranānattenā**ti dūsitākārassa, dūsakākārassa ca nānattena. **Anabhiraddho**ti atuṭṭho. Tenāha **“na sukhito”**ti. **Na pasādito**ti anuppāditappasādo. Khīla-saddo thaddhabhāvavacano, kacavarapariyāyo ca hotīti āha **“citta -pa- khīlan”**ti. **Nappatīto**ti pītisukhādīhi na abhigato na upagato. Tenāha **“na abhisaṭo”**ti.

Yena duṭṭhoti ca kupitoti ca vuttoti ettha yena duṭṭhoti ca vutto yena kupitoti ca vutto, taṁ **mātikāya**ñca[3] **padabhājane**[3] ca vuttaṁ ubhayampetanti yojetabbaṁ. **Dvīhī**ti “tena ca kopena, tena ca dosenā”ti vuttakopadosapadehi dvīhi, atthato pana dvīhipi dosova dassitoti āha **“saṅkhārakkhandhameva dassetī”**ti. **Yāyā**ti anattamanatāya.

Na cuditakavasenāti yadi cuditakavasenāpi amūlakaṁ adhippetaṁ siyā, amūlakaṁ nāma anajjhāpannanti padabhājanaṁ vadeyyāti adhippāyo. **Yaṁ pārājika**nti bhikkhuno anurūpesu ekūnavīsatiyā pārājikesu aññataraṁ. **Padabhājane**[4] pana **bhikkhuvibhaṅge**[5] āgatāneva gahetvā “catunnaṁ aññatarenā”ti vuttaṁ. **Etaṁ idha appamāṇa**nti etaṁ āpannānāpannataṁ

---

1. Vi 2. 1 piṭṭhe. 2. Anantābhāvāti (Sī, Ka) 3. Vi 1. 249 piṭṭhe.
4. Vi 1. 250 piṭṭhe. 5. Vi 1. 25, 56, 92, 116 piṭṭhesu.

idhānuddhaṁsane āpattiyā anaṅgaṁ, āpattiṁ pana āpanne vā anāpanne vā puggale "anāpanno eso suddho"ti suddhasaññāya vā vimatiyā vā cāvanādhippāyova idha aṅganti adhippāyo.

Tathevāti pasādasotena, dibbasotena vāti imamatthaṁ atidisati. Diṭṭhānusāreneva samuppannā parisaṅkāva **diṭṭhaparisaṅkitaṁ** nāma. Evaṁ sesesupi. **"Adisvā vā"**ti idaṁ ukkaṭṭhavasena vuttaṁ, disvā pakkantesupi doso natthiyeva. **Imesa**nti imehi. **Karissantī**ti tasmiṁ khaṇe uppajjanākāradassanaṁ, pacchā pana ettakena kālena kataṁ vāti saṅkāya codeti. Na hi karissantīti codanā atthi. **"Ariṭṭhaṁ pītan"**ti idaṁ mukhe surāgandhavāyananimittadassanaṁ. Ariṭṭhañhi surāsadisavaṇṇagandhaṁ kappiyabhesajjaṁ.

Diṭṭhaṁ atthi samūlakanti-ādīsu ajjhācārassa sambhavāsambhavānaṁ mūlāmūlabhāvadassanaṁ. **Atthi saññāsamūlakan**ti-ādi pana diṭṭhasaññāya sambhavāsambhavānaṁ mūlāmūlabhāvadassanaṁ. **Disvāva diṭṭhasaññī hutvā codetī**ti ettha yaṁ codeti, tato aññaṁ puggalaṁ vītikkamantaṁ, paṭicchannokāsato nikkhamantaṁ vā disvā "ayaṁ so"ti saññāya codentopi saṅgayhati. Esa nayo sutādīsupi. **Samūlakena vā saññāsamūlakena vā**ti ettha pārājikamāpannaṁ diṭṭhādimūlakena ca "ayaṁ āpanno"ti asuddhasaññāya codento samūlakena codeti nāma. Saññāsamūlakatte eva anāpattisambhavato āpanne vā anāpanne vā puggale āpannasaññī diṭṭhādīsu, adiṭṭhādīsu vā mūlesu diṭṭhasutādisaññī tena diṭṭhādimūlakena taṁ puggalaṁ codento saññāsamūlakena codeti nāma. Imesaṁ anāpatti, vuttavipariyāyena āpattivāre attho veditabbo.

Samīpe ṭhatvāti hatthavikāravacīghosānaṁ codanāvasena pavattiyamānānaṁ dassanasavanūpacāre ṭhatvāti attho. Keci pana "dvādasahatthabbhantare ṭhatvā"ti[1] vadanti, taṁ na yuttaṁ. Parato byatirekato anāpattiṁ dassentena "dūtaṁ vā paṇṇaṁ vā sāsanaṁ vā pesetvā"ti ettakameva vuttaṁ, na pana "dvādasahatthaṁ muñcitvā codentassa sīsaṁ na etī"ti vuttaṁ. **Vācāya vācāyā**ti sakiṁ āṇattassa sakalampi divasaṁ vadato

1. Sārattha-Ṭī 2. 348 piṭṭhe.

vācāya vācāya codāpakasseva āpatti. **Sopī**ti āṇattopi. Tassa ca "mayāpi diṭṭhan"ti-ādiṁ avatvāpi "amūlakan"ti saññāya cāvanādhippāyena "tvaṁ pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpannosī"ti idameva vācaṁ parassa vacanaṁ viya akatvā sāmaññato vadantassāpi saṁghādiseso eva. Satipi pana anuddhaṁsanādhippāye "asukena evaṁ vuttan"ti parena vuttameva vadantassa natthi saṁghādiseso. Sace pana parena avuttampi vuttanti vadati, āpatti eva.

Sambahulā sambahule sambahulehi vatthūhīti ettha **sambahule**ti cuditakabahuttaniddesena purimesu tīsu vāresu cuditakabahuttenāpi vārabhedasabbhāvaṁ ñāpeti. Ekasmiñhi cuditakavatthucodakabhedena idaṁ catukkaṁ vuttaṁ, cuditakabahuttenāpi catukkantaraṁ labbhatīti aṭṭhakaṁ hoti eva.

Amūlakacodanāpasaṅgena samūlakacodanālakkhaṇādiṁ dassetuṁ **"codetuṁ pana ko labhatī"**ti-ādi āraddhaṁ. **Bhikkhussa sutvā codetī**ti-ādi suttaṁ yasmā ye codakassa aññesaṁ vipattiṁ pakāsenti, tepi tasmiṁ khaṇe codakabhāve ṭhatvāva pakāsenti, tesañca vacanaṁ gahetvā itaropi yasmā codetuñca asampaṭicchantaṁ tehi titthiyasāvakapariyosānehi paṭhamacodakehi sampaṭicchāpetuñca labhati, tasmā idha sāvakabhāvena uddhaṭanti veditabbaṁ.

Dūtaṁ vāti-ādīsu "tvaṁ evaṁ gantvā codehī"ti dūtaṁ vā pesetvā yo codetuṁ sakkoti, tassa paṇṇaṁ, mūlasāsanaṁ vā pesetvā. **Samayenā**ti pakatiyā jānanakkhaṇe.

Garukānaṁ dvinnanti pārājikasaṁghādisesānaṁ. **Micchādiṭṭhi** nāma "natthi dinnan"ti[1] ādinayappavattā dasavatthukā diṭṭhi, sassatucchedasaṅkhātaṁ antaṁ gaṇhāpakadiṭṭhi **antaggāhikā** nāma. **Ājīvahetu paññattānaṁ channan**ti ājīvahetupi āpajjitabbānaṁ uttarimanussadhammapārājikaṁ[2], sañcaritte[3] saṁghādiseso, "yo te vihāre vasati, so arahā"ti[4] pariyāyena thullaccayaṁ, bhikkhussa paṇītabhojanaviññattiyā pācittiyaṁ,[5]

1. Ma 1. 362; Ma 2. 62, 64, 182; Ma 3. 72, 99, 116; Saṁ 2. 169 piṭṭhādīsu.
2. Vi 1. 116 piṭṭhe. 3. Vi 1. 202 piṭṭhe. 4. Vi 1. 136 piṭṭhe. 5. Vi 2. 118 piṭṭhe.

bhikkhuniyāpaṇītabhojanaviññattiyā pāṭidesanīyaṁ[1], sūpodanaviññattiyā[2] dukkaṭanti imesaṁ **parivāre**[3] vuttānaṁ channaṁ. Na hetā āpattiyo ājīvahetu eva paññattā sañcarittādīnaṁ aññathāpi āpajjitabbato. Ājīvahetupi etāsaṁ āpajjanaṁ sandhāya evaṁ vuttaṁ, ājīvahetupi paññattānanti attho. Na kevalañca etā eva, aññāpi adinnādānakuladūsanapāṇavadhavejjakammādivasena ājīvahetu āpajjitabbāpi santi, tā pana āpattisabhāgatāya pārājikādīsu chasu eva saṅgayhantīti visuṁ na vuttāti veditabbā.

Ettāvatā pana sīsaṁ na etīti saṁghādisesaṁ sandhāya vuttaṁ, codanā pana katā eva hoti. **Tiṁsānī**ti tiṁsaṁ etesamatthīti tiṁsāni, tiṁsādhikānīti vuttaṁ hoti. **Navutānī**ti etthāpi eseva nayo.

Attādānaṁ ādātukāmenāti ettha attanā ādātabbato diṭṭhādimūlakehi gahetabbato parassa vipphandituṁ adatvā paggayhanato attādānanti codanā vuccati, taṁ ādātukāmena, codanaṁ kattukāmenāti attho.

Ubbāhikāyāti ubbahanti viyojenti etāya alajjīnaṁ tajjaniṁ vā kalahaṁ vāti ubbāhikā, saṁghasammuti, tāya. Vinicchinanaṁ nāma tāya sammatabhikkhūhi vinicchananameva. Alajjussannāya hi parisāya **samathakkhandhake**[4] āgatehi dasaṅgehi samannāgatā dve tayo bhikkhū tattheva vuttāya ñattidutiyakammavācāya sammannitabbā, tehi ca sammatehi visuṁ vā nisīditvā, tassā eva vā parisāya "aññehi na kiñci kathetabban"ti sāvetvā taṁ adhikaraṇaṁ vinicchitabbaṁ.

Kimhīti kismiṁ vatthusmiṁ, kataravipattiyanti attho. **"Kimhi naṁ nāmā"**ti idaṁ "katarāya vipattiyā etaṁ codesī"ti yāya kāyaci viññāyamānāya bhāsāya vuttepi codakassa vinaye apakataññutāya "sīlācāradiṭṭhi-ājīvavipattīsu katarāyāti maṁ pucchatī"ti ñātuṁ asakkontassa pucchā, na pana kimhīti-ādipadatthamattaṁ ajānantassa. Na hi anuvijjako codakaṁ bālaṁ aparicitabhāsāya "kimhi nan"ti pucchati. **"kimhi nampi na jānāsī"**ti idampi vacanamattaṁ sandhāya vuttaṁ na hoti,

---

1. Vi 2. 466 piṭṭhe. 2. Vi 2. 253 piṭṭhe. 3. Vi 5. 178 piṭṭhe. 4. Vi 4. 220 piṭṭhe.

"kataravipattiyā"ti vutte "asukāya vipattiyā"ti vattumpi na jānāsīti vacanassa adhippāyameva sandhāya vuttanti gahetabbaṁ. Teneva vakkhati "bālassa lajjissa nayo dātabbo"ti vatvā ca "kimhi naṁ codesīti sīlavipattiyā"ti-ādi adhippāyappakāsanameva nayadānaṁ vuttaṁ, na pana kimhi-naṁ-padānaṁ pariyāyamattadassanaṁ. Na hi bālo "kataravipattiyaṁ naṁ codesī"ti imassa vacanassa atthe ñātepi vipattippabhedanaṁ, attanā codiyamānaṁ vipattisarūpañca jānituṁ sakkoti, tasmā teneva ajānanena alajjī apasādetabbo. "Kimhi nan"ti idampi upalakkhaṇamattaṁ, aññena vā yena kenaci ākārena aviññutaṁ pakāsetvā vissajjetabbova.

"Dummaṅkūnaṁ puggalānaṁ niggahāyā"ti-ādi[1] vacanato **"alajjīniggahatthāya -pa- paññattan"**ti vuttaṁ. **Ehitī**ti **hi-**kāro ettha āgamo daṭṭhabbo, āgamissatīti attho. **Diṭṭhasantānenā**ti diṭṭhaniyāmena. **Alajjissa paṭiññāya eva kātabban**ti vacanapaṭivacanakkameneva dose āvibhūtepi alajjissa "asuddhohan"ti dosasampaṭicchanapaṭiññāya eva āpattiyā kātabbanti attho. Keci pana "alajjissa etaṁ natthīti suddhapaṭiññāya eva anāpattiyā kātabbanti ayamettha attho saṅgahito"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ anuvijjakasseva niratthakattāpattito codakeneva alajjipaṭiññāya ṭhātabbato. Dosāpagamapaṭiññā eva hi idha paṭiññāti adhippetā. Teneva vakkhati "etampi natthīti paṭiññaṁ na detī"ti-ādi[2].

Tadatthadīpanatthanti alajjissa dose āvibhūtepi tassa dosāpagamapaṭiññāya eva kātabbatādīpanatthaṁ. Vivādavatthusaṅkhāte atthe paccatthikā **atthapaccatthikā. Saññaṁ datvā**ti nesaṁ kathāpacchedatthaṁ, abhimukhakaraṇatthañca saddaṁ katvā. **Vinicchinituṁ ananucchaviko**ti "asuddho"ti saññāya codakapakkhe paviṭṭhattā anuvijjakabhāvato bahibhūtattā anuvijjituṁ asakkuṇeyyataṁ sandhāya vuttaṁ. Sandehe eva hi sati anuvijjituṁ sakkā, asuddhadiṭṭhiyā pana sati cuditakena vuttaṁ sabbaṁ asaccatopi paṭibhāti, kathaṁ tattha anuvijjanā siyāti.

---

1. Vi 1. 24; Vi 5. 2 piṭṭhādīsu.
2. Vi-Ṭṭha 2. 176 piṭṭhe.

"Tathā nāsitakova bhavissatī"ti iminā vinicchayaṁ adatvā saṁghato viyojanaṁ nāma liṅganāsanā viya ayampi eko nāsanappakāroti dasseti. **Viraddhaṁ hotī**ti sañcicca āpattiṁ sahasā āpanno hoti. **"Ādito paṭṭhāya alajjī nāma natthī"**ti idaṁ "pakkhānurakkhaṇatthāya paṭiññaṁ na detī"ti imassa alajjilakkhaṇasambhavassa kāraṇavacanaṁ. Paṭicchāditakālato paṭṭhāya alajjī nāma eva, purimo lajjibhāvo na rakkhatīti attho. **Paṭiññaṁ na detī**ti sace mayā katadosaṁ vakkhāmi, mayhaṁ anuvattakā bhijjissantīti paṭiññaṁ na deti. **Ṭhāne na tiṭṭhatī**ti lajjiṭṭhāne na tiṭṭhati, kāyavācāsu vītikkamo hoti evāti adhippāyo. Tenāha **"vinicchayo na dātabbo"**ti, pubbe pakkhikānaṁ paṭiññāya vūpasamitassāpi adhikaraṇassa duvūpasantatāya ayampi tathā nāsitakova bhavissatīti adhippāyo.

Cuditakacodakesu paṭipattiṁ ñatvāti "tumhe amhākaṁ vinicchayena tuṭṭhā bhavissathā"ti-ādinā vuttaṁ cuditakacodakesu anuvijjakena paṭipajjitabbakammaṁ ñatvā. **Vinicchayo majjhe**ti āpattīti vā anāpattīti vā vinicchayapariyosāna-anuvijjanānaṁ majjhaṁ nāmāti attho.

Amūlakampi samūlakaṁ katvā vadantīti āha **"dve mūlānī"**ti. **Kālena vakkhāmī**ti-ādīsu okāsaṁ kārāpetvā vadanto **kālena vadati** nāma. Salākaggayāgu-aggabhikkhācāraṭṭhānādīsu codento **akālena vadati** nāma. Dosato vuṭṭhāpetukāmatāya vadanto **atthasaṁhitena vadati** nāma. **Dosantaro**ti dosacitto. **Pannarasasu dhammesū**ti "parisuddhakāyasamācāratā, tathā vacīsamācāratā, sabrahmācārīsu mettacittatā, bahussutatā, ubhinnaṁ pātimokkhānaṁ svāgatāditā, kālena vakkhāmī"ti-ādinā[1] vuttapañcadhammā ca kāruññatā, hitesitā, anukampatā, āpattivuṭṭhānatā, vinayapurekkhāratāti[2] imesu pannarasasu. Tattha **"kāruññatā"**ti iminā karuṇā dassitā. **Hitesitā**ti hitagavesanatā. **Anukampatā**ti tena hitena saṁyojanatā, imehi dvīhipi mettā dassitā. **Āpattivuṭṭhānatā**ti suddhante patiṭṭhāpanatā. Vatthuṁ codetvā sāretvā paṭiññaṁ āropetvā yathāpaṭiññāya kammakaraṇaṁ **vinayapurekkhāratā** nāma.

1. Vi 5. 283 piṭṭhe. 2. Vi 4. 439 piṭṭhe.

Adhikaraṇaṭṭhenāti adhikātabbaṭṭhena, samathehi vūpasametabbaṭṭhenāti attho. **Taṁ nānattaṁ dassetun**ti idha anadhippetampi atthuddhāravasena taṁ nānattaṁ dassetunti adhippāyo. Teneva vakkhati "sesāni atthuddhāravasena vuttānī"ti[1]. **Yaṁ adhikiccā**ti-ādinā adhikaraṇasaddassa kammasādhanatā vuttā.

Gāhanti "asukaṁ codessāmī"ti manasā codanākārassa gahaṇaṁ. **Cetanan**ti "codessāmī"ti uppannacittabyāpārasaṅkhātaṁ cittakammaṁ. **Akkhantin**ti cuditakassa vipattiṁ disvā uppannaṁ kodhaṁ asahanaṁ, tathā pavattaṁ vā yaṁ kiñci cittacetasikarāsiṁ. **Vohāran**ti codanāvasappavattavacanaṁ. **Paṇṇattin**ti codanāvasappavattaṁ manasā parikappitaṁ nāmapaṇṇattiṁ. **Attādānaṁ gahetvā**ti codanaṁ manasā gahetvā. **Taṁ adhikaraṇan**ti taṁ gāhalakkhaṇaṁ adhikaraṇaṁ. **Nirujjhati** cetanāya khaṇikattā, sā ca samathappattā hotīti evamettha aniṭṭhappasaṅgo veditabbo. Evaṁ uparipi **"tuṇhī hotī"**ti iminā vohāravacanassa nirodhaṁ dasseti. Tenāha **"taṁ adhikaraṇaṁ samathappattaṁ bhavissatī"**ti. "Tasmā paṇṇatti adhikaraṇan"ti aṭṭhakathāsu katasanniṭṭhānaṁ dassetvā idāni tassāpi ekaccehi paṭikkhittabhāvaṁ dassetvā puna tampi paṭisedhetvā aṭṭhakathāsu vuttapaṇṇattiyā eva adhikaraṇataṁ samatthetuṁ **"taṁ panetan"**ti-ādimāha. Tattha **taṁ panetan**ti paṇṇatti adhikaraṇanti etaṁ gahaṇaṁ virujjhatīti sambandho. Pārājikādi-āpatti ekanta-akusalasabhāvā vā abyākatasabhāvā vā hotīti saññāya **"methunadhammapārājikāpattī"**ti-ādikaṁ suttaṁ paṇṇatti-adhikaraṇavādena virujjhatīti dassetuṁ uddhaṭaṁ. Tenāha **"na hi te -pa- accanta-akusalattā"**ti-ādi. **Te**ti aṭṭhakathācariyā.

Amūlakañceva taṁ adhikaraṇanti ettha amūlakapārājikameva adhikaraṇa-saddena adhippetanti dassetuṁ **"yañcetan"**ti-ādi vuttaṁ. **Yasmā panā**ti-ādi pana idhādhippetāya amūlakapārājikāpattiyā eva paṇṇattibhāvo yujjatīti dassetuṁ āraddhaṁ. Tattha **yāya paṇṇattiyā**ti sabhāvato parisuddhepi puggale "pārājiko"ti-ādinā codakena pavattitaṁ nāmapaṇṇattiṁ sandhāya vadati. **Paññatto**ti kathito. **Adhikaraṇe pavattattā**ti

1. Vi-Ṭṭha 2. 180 piṭṭhe.

avijjamānepi manasā āropitamatte āpattādhikaraṇe vācakabhāvena pavattattā.

Evaṁ nāmapaṇṇattivasena imasmiṁ sikkhāpade āpattādhikaraṇassa paññattibhāvaṁ dassetvā idāni atthapaṇṇattivasenāpi dassetuṁ **"yasmā vāyan"**ti-ādi vuttaṁ. **Paññattimattamevā**ti avijjamānassa vijjamānākārena manasā āropita-atthapaṇṇattimattamevāti attho. **Tañca kho idhevā**ti tañca yathāvuttapariyāyena paṇṇattiyā adhikaraṇattaṁ idheva imasmiṁ eva sikkhāpade. **Eke**ti keci. **Taṁ na yuttan**ti yaṁ ekaccehi aṭṭhakathāsu vuttaṁ, adhikaraṇassa paṇṇattibhāvaṁ nisedhetvā kusalādiparamatthabhāvaṁ sādhetuṁ "taṁ panetaṁ methunadhammapārājikāpattī"ti-ādinā papañcato dassito, taṁ na yuttanti attho. Tattha kāraṇamāha **"ādikammikassā"**ti-ādinā, tena ca tasmiṁ vāde yadi āpatti nāma akusalā vā abyākatā vā bhaveyya, kathaṁ ādikammikassa anāpatti bhaveyya? Tassāpi[1] akusalādīnaṁ uppannattā bhagavato sikkhāpadapaññattito paṭṭhāya yāva āpattītipi na sakkā vattuṁ, methunādīsu akusalādīnaṁ sikkhāpadapaññattito pubbepi samuppattito. Tato eva anupasampannānampi āpattippasaṅgo, gilānādīnaṁ uppannattā anupaññattiyāpi anāpatti-abhāvappasaṅgo ca siyā. Atha mataṁ "na kevalaṁ[2] akusalādi eva, atha kho bhagavatā paṭikkhittabhāvaṁ jānantassa samuppajjamānā eva akusalādayo āpattī"ti, tampi asāraṁ, sikkhāpadapaññattiṁ ajānitvā vītikkamantassa methunādīsu anāpattippasaṅgato, akusalādisabhāvāya ca āpattiyā ekapayogādīsu ekattādipi na siyā. Na hi sakalampi divasaṁ itthiṁ kāyato amocetvā phusantassa ekamevākusalaṁ uppajjati, bahū vā itthiyo phusitvā apagacchantassa bahūni, yenāpattiyā ekattaṁ, bahuttaṁ vā siyāti evamādikaṁ ayuttiṁ saṅgahetvā dassitanti veditabbaṁ.

Tattha vatthuñcāti vītikkamo. Tañhi āpattisammutipaññāpanassa okāsaṭṭhena "vatthū"ti vuccati. Gottanti adinnādānādito buddhisaddhanivattanatthena parikappitasāmaññākāro gottaṁ. **Nāman**ti avijjamānanāmapaññatti. **Tassa pana pārājikan**ti nāmassa atthabhūtā āpatti atthapaññatti evāti

---

1. Tathā hi (Ka)   2. Atha na kevalaṁ (Sī)

daṭṭhabbaṁ. Yaṁ pana "vivādādhikaraṇaṁ siyā kusalan"ti-ādi[1], "āpattādhikaraṇaṁ siyā akusalan"ti-ādi[2] ca suttaṁ tehi samuddhaṭaṁ. Tampi na vivādādīnaṁ kusalādibhāvassa pariyāyadesitattāti yaṁ ettha vattabbaṁ, taṁ heṭṭhā paṭhamapārājikasamuṭṭhānādivaṇṇanāya **sāratthadīpanīyaṁ**[3] viraddhaṭṭhānasodhanatthaṁ vitthārato vuttanti tattheva taṁ gahetabbaṁ, sāratthadīpanīkārakassa akusalādirūpāva āpattīti laddhi, teneva so idhāpi "tasmā paṇṇatti-adhikaraṇanti aṭṭhakathāsu katasanniṭṭhānaṁ dassetvā idāni tampi na yuttanti dassetuṁ 'taṁ panetan'ti-ādimāhā"ti[4] evaṁ attano laddhiṁ aṭṭhakathācariyassapi laddhiṁ katvā ganthavirodhampi anoloketvā dassesi. Na hettha buddhaghosācariyo aṭṭhakathāvādaṁ ayuttanti dassetuṁ "taṁ panetan"ti-ādimārabhi "paṇṇattimattameva āpattādhikaraṇanti veditabban"ti sayameva upari kathanato, atha kho dulladdhikānaṁ ekaccānaṁ tattha vippaṭipattiṁ dassetvā puna taṁ paṭisedhetukāmo ārabhi, teneva ante "eke"ti vuttanti veditabbaṁ. Vivādādīnaṁ kusalādikatte taṁsamathānampi tabbhāvo āpajjati paramatthesu paṇṇattiyā samathāyogāti āha **"kusalādisamathehī"**ti. Paññattisabhāvānameva catunnaṁ adhikaraṇānaṁ samathehi adhikaraṇīyatā, na pana kusalādiparamattharūpānaṁ tesaṁ tesaṁ khaṇikatāya sayameva samathappattitoti heṭṭhā samatthitamatthaṁ nigamanavasena dassentena **"iti iminā adhikaraṇaṭṭhenā"**ti vuttaṁ, tassa yathāvuttanayena samathehi adhikaraṇīyatāyāti attho. **"Idhekacco"**ti iminā idhādhippetaṁ vivādaṁ nivatteti.

Anuvādoti vipattīhi upavadanā ceva codanā ca. Tattha upavadanā nāma garahā, akkoso ca. **Pañcapī**ti mātikāpariyāpannāpattiyo sandhāya vuttaṁ. **Kiccayatā**ti kattabbatā. **Sapadānukkamaniddesassā**ti ettha **padānukkamaniddeso**ti padabhājanaṁ vuccati, tena sahitassa sikkhāpadassāti attho.

387. **Assā**ti kattu-atthe sāmivacananti āha **"etena codakenā"**ti-ādi. **Diṭṭhamūlake panā**ti "diṭṭhassa hoti pārājikaṁ dhammaṁ

1. Vi 4. 216; Vi 5. 191 piṭṭhesu.
2. Vi 4. 217 piṭṭhe.
3. Sāratthа-Ṭī 2. 96 piṭṭhe.
4. Sāratthа-Ṭī 2. 353 piṭṭhe.

ajjhāpajjanto”ti-ādi[1] pāḷivāraṁ sandhāya vuttaṁ. Tattha itthiyā saddhiṁ rahonisajjādidassanamattavasena pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpajjanto puggalo tena diṭṭho, na pana maggena maggappaṭipādanādidassanavasena. Yadi hi tena so tathā diṭṭho bhaveyya, asuddhasaññī evāyaṁ tasmiṁ puggale siyā, asuddhasaññāya ca suddhaṁ vā asuddhaṁ vā codentassa saṁghādiseso na siyā “anāpatti suddhe asuddhadiṭṭhissa, asuddhe asuddhadiṭṭhissā”ti-ādi[2]vacanato. Tasmā itthiyā saddhiṁ rahonisajjādimattameva disvāpi “saddho kulaputto, nāyaṁ pārājikaṁ āpajjatī”ti tasmiṁ suddhasaññissa vā vematikassa vā “suto mayā pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpajjanto”ti-ādinā niyametvā codentasseva saṁghādiseso, na asuddhasaññissa, tassa pana diṭṭhaṁ sutanti musāvādādipaccayā lahukāpatti evāti veditabbaṁ. Yadi pana so tasmiṁ suddhadiṭṭhicāvanādhippāyopi diṭṭhaṁ rahonisajjādimattameva vadati, adiṭṭhaṁ pana maggenamaggappaṭipādanādipārājikavatthuṁ vā “assamaṇosī”ti-ādikaṁ vā na vadati, tassa anāpatti. Adhikaṁ vadantassa pana āpattiyeva “adiṭṭhaṁ diṭṭhan”ti[3] vuttattā. Yo pana diṭṭhena rahonisajjādinā paṭhamapārājikena asuddhasaññī hutvā cāvanādhippāyo adinnādānaṁ ajjhāpajjanto “diṭṭho”ti vā “suto”ti vā ādiṁ vadati, tassāpi na saṁghādiseso asuddhe asuddhadiṭṭhitāyāti keci vadanti. Aññe pana “yena pārājikena codeti, tena suddhasaññābhāvā āpattiyevā”ti vadanti, idaṁ yuttaṁ. Tathā hi vuttaṁ **mātikāṭṭhakathāyaṁ** “yena pārājikena codeti, taṁ ‘ayaṁ anajjhāpanno’ti ñatvā cāvanādhippāyena -pa- saṁghādiseso”ti[4]. Iminā nayena sutādimūlakesupi vinicchayo veditabbo. **Aññatra āgatesū**ti omasavādādīsu āgatesu. **Avassuto**ti tīhipi dvārehi pārājikavatthubhūtaduccaritānuvassanena tinto. **Kasambujāto**ti kacavarabhūto, nissāroti attho.

Koṇṭhoti coro, dussīloti attho. **Jeṭṭhabbatiko**ti kāḷakaṇṇidevīvate niyutto titthiyoti vadati, sā kira kāḷakaṇṇisirideviyā jeṭṭhāti vuttā. **Yadaggenā**ti yena kāraṇena, yattakenāti

1. Vi 1. 251 piṭṭhe.
2. Vi 1. 255 piṭṭhe.
3. Vi 1. 250 piṭṭhe.
4. Kaṅkhā-Ṭṭha 138 piṭṭhe.

attho. **Tadaggenā**ti etthāpi eseva nayo. **No kappetī**ti-ādi vematikabhāvadīpanatthameva vuttanti mahāpadumattherassa adhippāyo.

389. **Etthā**ti codanāyaṁ. Tajjanīyādikammaṁ karissāmīti-āpattiyā codentassa adhippāyo **kammādhippāyo** nāma. Parivāsadānādikkamena āpattito vuṭṭhāpetuṁ āpattiyā codentassa adhippāyo **vuṭṭhānādhippāyo.** Uposathaṁ, pavāraṇaṁ vā saṁghe kātuṁ adānatthāya āpattiyā codayato adhippāyo **uposathapavāraṇaṭṭhapanādhippāyo. Asammukhā -pa- dukkaṭan**ti anuddhaṁsentassapi akkosantassapi dukkaṭaṁ.

Sabbatthevāti sabbāsu aṭṭhakathāsu. Uposathapavāraṇānaṁ ñattikammabhāvato ñattiyā vattamānāya eva uposathapavāraṇaṭṭhapanaṁ hoti, na niṭṭhitāya, sā ca yya-kāre patte niṭṭhitā nāma hotīti āha **"yya-kāre patte na labbhatī"**ti.

Anupāsakoti upāsakopi so bhikkhu na hoti saraṇagamanassāpi paṭippassaddhattāti vadanti. **"Anodissa dhammaṁ kathentassā"**ti iminā odissa kathentena okāsaṁ kāretabbanti dasseti. **Āpattiṁ desetvā**ti okāsākārāpanāpattiṁ desetvā. Yaṁ codeti, tassa upasampannoti saṅkhyupagamanaṁ, tasmiṁ suddhasaññitā vematikatā vā, yena pārājikena codeti, tassa diṭṭhādivasena amūlakatā, cāvanādhippāyena "tvaṁ pārājiko"ti-ādinā niyametvā sammukhā codanā codāpanā, tassa taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca aṅgāni.

Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

391. Navame **mettiyaṁ bhikkhunin**ti liṅganāsanāya nāsitāyapi tassā bhūtapubbavohāraṁ gahetvā vuttaṁ. **Aññabhāgassā**ti therassa manussajātibhikkhubhāvato aññassa tiracchānajātichagalakabhāvasaṅkhātassa koṭṭhāsassa. **Idan**ti sāmaññato napuṁsakaliṅgena vuttaṁ,

ayaṁ chagalakoti attho. **Aññabhāgo**ti yathāvuttatiracchānajātichagalakabhāvasaṅkhāto añño koṭṭhāso, aññabhāgassa idanti aññabhāgiyanti paṭhamaviggahassa attho, aññabhāgamatthīti dutiyaviggahassa, dvīhipi chagalakova vutto. Idāni dvīhipi viggahehi vuttamevatthaṁ vitthārato dassento **"yo hi so"**ti-ādimāha. Tattha yo hi so chagalako vutto, so aññassa bhāgassa hotīti ca aññabhāgiyasaṅkhyaṁ labhatīti ca yojanā. Dutiyaviggahassa atthaṁ dassetuṁ **"so vā"**ti-ādi vuttaṁ. **Adhikaraṇanti veditabbo**ti etthāpi yo hi so "dabbo mallaputto nāmā"ti chagalako vutto, soti ānetvā sambandhitabbaṁ. **Tañhi sandhāyā**ti "dabbo"ti nāmakaraṇassa adhiṭṭhānabhūtaṁ chagalakaṁ sandhāya. **Te bhikkhū**ti te anuyuñjantā bhikkhū. Āpattiyāpi puggalādhiṭṭhānattā **"puggalānaṁyeva lesā"**ti vuttaṁ.

393. **Yā ca sā avasāne -pa- codanā vuttā**ti "bhikkhu saṁghādisesaṁ ajjhāpajjanto diṭṭho hoti saṁghādisese saṁghādisesadiṭṭhi hoti, tañce pārājikena codetī"ti-ādiṁ[1] codanābhedaṁ sandhāya vadati. Sattannampi āpattīnaṁ paccekaṁ pārājikattādisāmaññepi methunādinnādānādivatthuto, rāgadosattādisabhāvato ca visabhāgatāpi atthīti āha **"yasmā pana -pa- na hotī"**ti.

Vuttanayenevāti "sabhāgavisabhāgavatthuto"ti-ādinā[2] vuttanayena. Kammalakkhaṇaṁ, taṁmanasikāro ca avipannakammassa nimittato phalūpacārena kammanti vuccatīti āha **"taṁ nissāya uppajjanato"**ti. Parivāsādiṁ nissāya mānattādīnaṁ uppajjanato **"purimaṁ puriman"**ti-ādi vuttaṁ.

395. **Savatthukaṁ katvā**ti puggalādhiṭṭhānaṁ katvā. **Dīghādino**ti dīgharassādiliṅgassa. **Diṭṭhādino**ti diṭṭhapubbādino.

408. **Evaṁ tathāsaññī**ti aññassa methunādikiriyaṁ disvā "ayaṁ so"ti evaṁ tathāsaññī. Aṅgāni paṭhamaduṭṭhadose vuttasadisāni, idha pana kiñcidesaṁ lesamattaṁ upādiyanā adhikā.

Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 1. 262 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 2. 185 piṭṭhe.

10. Paṭhamasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

410. Dasame **bahūnan**ti dubbalatāya araññādisevāya cittaṁ samāhitaṁ kātuṁ asakkontānaṁ. Dukkhassantakiriyāya tasmiṁ attabhāve buddhavacanaggahaṇadhāraṇādisaṅkhātaṁ byañjanapadameva paramaṁ assa, na maggalābhoti **padaparamo. Abhisambhuṇitvā**ti nipphādetvā. Dhammato apetaṁ **uddhammaṁ. Paṭikkhittamevā**ti "na bhikkhave asenāsanikena vassaṁ upagantabban"ti[1] vacanato vuttaṁ, idameva vacanaṁ sandhāya pāḷiyampi **"aṭṭha māse"**ti-ādi[2] vuttaṁ.

Tīhi koṭīhīti asuddhamūlehi. Ettha ca bhikkhūnaṁ catūsu kulesu pakkapiṇḍiyālopabhojananissitatāya, macchamaṁsabhojanavirahitassa ca kulassa dullabhatāya tattha laddhesu bhattabyañjanesu macchamaṁsasaṁsaggasaṅkāya, dunnivāraṇatāya ca bhikkhūnaṁ sarīrayāpanampi na siyāti bhagavatā macchamaṁsaṁ sabbathā appaṭikkhipitvā tīhi koṭīhi aparisuddhameva paṭikkhittaṁ. Yadi hi taṁ bhagavā sabbathā paṭikkhipeyya, bhikkhū maramānāpi macchādisaṁsaggasaṅkitaṁ bhattaṁ na bhuñjeyyuṁ, tato taṇḍuladhaññādiṁ paṭiggahetvā nidahitvā sayaṁ pacitvā bhuñjituṁ tadupakaraṇabhūtaṁ dāsidāsaṁ, udukkhalamusalādikañca bhikkhūnaṁ pattādi viya avassaṁ gahetuṁ anujānitabbaṁ siyāti titthiyānaṁ viya gahaṭṭhāvāso eva siyā, na bhikkhu-āvāsoti veditabbaṁ. **Jālaṁ** macchabandhanaṁ. **Vāgurā**[3] migabandhanī. **Kappatī**ti yadi tesaṁ vacanena saṅkā na vattati, vaṭṭati, na taṁ vacanaṁ lesakappaṁ kātuṁ vaṭṭati. Teneva vakkhati "yattha ca nibbematiko hoti, taṁ sabbaṁ kappatī"ti.

Pavattamaṁsanti āpaṇādīsu pavattaṁ vikkāyikaṁ matamaṁsaṁ. **Bhikkhūnaṁyeva atthāya akatan**ti ettha aṭṭhānappayutto eva-saddo, bhikkhūnaṁ atthāya akatamevāti sambandhitabbaṁ, tasmā bhikkhūnañca maṅgalādīnañcāti missetvā katampi na vaṭṭatīti veditabbaṁ. Keci pana yathāṭhitavasena avadhāraṇaṁ gahetvā "vaṭṭatī"ti vadanti, taṁ na sundaraṁ. **"Vattan"**ti iminā āpatti natthīti dasseti.

Kappanti asaṅkheyyakappaṁ, "āyukappan"tipi[4] keci. Mahākappassa hi catutthabhāgo asaṅkheyyakappo, tato vīsatimo bhāgo

---

1. Vi 3. 212 piṭṭhe. 2. Vi 1. 264 piṭṭhe. 3. Vākarā (Sī) 4. Sārattha-Ṭī 2. 360 piṭṭhe.

saṁghabhedakassa āyukappanti vadanti, taṁ aṭṭhakathāsu kappaṭṭhakathāya na sameti kappavināse eva muccatī"ti-ādi[1] vacanato. **Brahmaṁ puññan**ti seṭṭhaṁ puññaṁ. **Kappaṁ saggamhī**ti ettha paṭisandhiparamparāya kappaṭṭhatā veditabbā.

411. **Laddhinānāsaṁvāsakenā**ti ukkhittānuvattakabhāvena bhāvappadhānattā niddesassa. **Kammanānāsaṁvāsakenā**ti ukkhittabhāvena. "Bhedāya parakkameyyā"ti visuṁ vuttattā bhedanasaṁvattanikassa adhikaraṇassa samādāya paggaṇhanato pubbepi pakkhapariyesanādivasena saṁghabhedāya parakkamantassa samanubhāsanakammaṁ kātuṁ vaṭṭatīti veditabbaṁ. Yopi cāyaṁ saṁghabhedo hotīti sambandho.

Kammenāti apalokanādinā. **Uddesenā**ti pātimokkhuddesena. **Vohārenā**ti tāhi tāhi upapattīhi "adhammaṁ dhammo"ti-ādinā[2] vohārena, paresaṁ paññāpanenāti attho. **Anusāvanāyā**ti attano laddhiyā gahaṇatthameva anu punappunaṁ kaṇṇamūle mantasāvanāya, kathanenāti attho. **Salākaggāhenā**ti evaṁ anusāvanāya tesaṁ cittaṁ upatthambhetvā attano pakkhe paviṭṭhabhāvassa saññāṇatthaṁ "gaṇhatha imaṁ salākan"ti salākaggāhena. Ettha ca kammameva, uddeso vā saṁghabhede padhānaṁ kāraṇaṁ, vohārādayo pana saṁghabhedassa pubbabhāgāti veditabbā. **Abbhussitan**ti abbhuggataṁ. **Accheyyā**ti vihareyya.

"Lajjī rakkhissatī"ti[3] vacanato āpattibhayena ārocanaṁ lajjīnaṁ eva bhāroti āha **"lajjīhi bhikkhūhī"**ti, alajjissapi anārocentassa āpattiyeva. **Appaṭinissajjato dukkaṭan**ti visuṁ visuṁ vadantānaṁ gaṇanāya dukkaṭaṁ. **Pahontenā**ti gantuṁ samatthena, icchantenāti attho. Āpatti pana aḍḍhayojanabbhantareneva agilānassa vasena veditabbā.

416. Ñattiyādīhi dukkaṭādisabbhāvaṁ sandhāya **"saṁghādisesena anāpattī"**ti vuttaṁ. **Assā**ti devadattassa. Apaññatte sikkhāpade samanubhāsanakammasseva abhāvato **"na hi paññattaṁ sikkhāpadaṁ vītikkamantassā"**ti vuttaṁ. Sikkhāpadaṁ paññapenteneva hi samanubhāsanakammaṁ anuññātaṁ. **Uddissa anuññātato**ti "anujānāmi bhikkhave romanthakassa

1. Abhi-Ṭṭha 2. 409 piṭṭhe. 2. Aṁ 3. 315, 317; Vi 4. 368 piṭṭhādīsu.
3. Visuddhi 1. 95; Vi-Ṭṭha 1. 199; Vinayasaṅgaha-Ṭṭha 323 piṭṭhesu.

romanthanan"ti-ādiṁ[1] uddissānuññātaṁ sandhāya vadati. **Anāpattiyan**ti anāpattivāre. **Āpattiṁ ropetabbo**ti samanubhāsanāya pācittiya-āpattiṁ ropetabbo. **Āpattiyeva na jātā**ti saṁghādisesāpatti na jātā eva.

"Na paṭinissajjāmī"ti saññāya abhāvena muccanato **saññāvimokkhaṁ. Sacittakan**ti "na paṭinissajjāmī"ti jānanacittena sacittakaṁ. Yo visaññī vā bhīto vā vikkhitto vā "paṭinissajjitabban"tipi, "kammaṁ karissatī"ti vā na jānāti, tassa anāpatti. Bhedāya parakkamanaṁ, dhammakammena samanubhāsanaṁ, kammavācāpariyosānaṁ, na paṭinissajjāmīti cittena appaṭinissajjananti imānettha cattāri aṅgāni.

Paṭhamasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

11. Dutiyasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

418. ekādasame yasmā ubbāhikādisammutikammaṁ bahūnampi kātuṁ vaṭṭati, tasmā **"na hi saṁgho saṁghassa kammaṁ karotī"**ti idaṁ niggahavasena kattabbakammaṁ sandhāya vuttanti veditabbaṁ. Aṅgāni panettha bhedāya parakkamanaṁ pahāya anuvattanaṁ pakkhipitvā heṭṭhā vuttasadisāneva gahetabbāni.

Dutiyasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

12. Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā

424. Dvādasame **vambhanavacanan**ti garahavacanaṁ. Saṭa-saddo[2] patita-saddena samānattho, tassa ca visesanassa paranipātoti āha **"tattha tattha patitaṁ tiṇakaṭṭhapaṇṇan"**ti. **Kenāpī**ti[3] vātādisadisena upajjhāyādinā.

426. Cittapariyonāho daḷhakodhova **upanāho.** Tatopi balavataro dummocanīyo **kodhābhisaṅgo. Codakaṁ paṭippharaṇatā**ti

---

1. Vi 4. 272 piṭṭhe. 2. Kasaṭasaddo (Sī, Ka) 3. Tenāpīti (Sī, Ka)

codakassa paṭiviruddho hutvā avaṭṭhānaṁ. **Codakaṁ apasādanā**ti vācāya ghaṭṭanā. **Paccāropanā**ti "tvampi sāpattiko"ti codakassa āpatti-āropanā. **Paṭicaraṇatā**ti paṭicchādanatā. **Apadānenā**ti attano cariyāya. **Na sampāyanatā**ti "yaṁ tvaṁ codako vadesi[1] 'mayā esa āpattiṁ āpanno diṭṭho'ti, tvaṁ tasmiṁ samaye kiṁ karosi, ayaṁ kiṁ karoti, kattha ca tvaṁ ahosi, kattha ayan"ti-ādinā nayena cariyaṁ puṭṭhena sampādetvā akathanaṁ.

"Yassa siyā āpattī"ti[2] iminā nidānavacanena sabbāpi āpattiyo saṅgahitāti āha **"yassa siyā"**ti-ādi. Aṅgāni cettha paṭhamasaṁghabhedasadisāni, ayaṁ pana viseso yathā tattha bhedāya parakkamanaṁ, idha avacanīyakaraṇatā daṭṭhabbā.

Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

13. Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā

431. Terasame **kīṭāgirī**ti tassa nigamassa nāmaṁ. Tañhi sandhāya parato "na assajipunabbasukehi bhikkhūhi kīṭāgirismiṁ vatthabban"ti vuttaṁ, gāmanigamato ca pabbājanaṁ, na janapadato. Tena pana yogato janapadopi "kīṭāgiri"icceva saṅkhyaṁ gatoti āha **"evaṁnāmake janapade"**ti.

Tatrāti sāvatthiyaṁ. **Dhuraṭṭhāne**ti abhimukhaṭṭhāne, jetavanadvārasamīpeti attho. **Dvīhi meghehī**ti vassikena, hemantikena cāti dvīhi meghehi. Gaṇācariyehi chahi adhikatāya **"samadhikan"**ti vuttaṁ.

Udakassāti akappiya-udakassa "kappiya-udakasiñcanan"ti visuṁ vakkhamānattā, tañca "ārāmādi-atthāya rukkharopane akappiyavohāresupi kappiya-udakasiñcanādi vaṭṭatī"ti vakkhamānattā idhāpi vibhāgaṁ katvā

---

1. Yaṁ taṁ codako vadati (Sī, Ka), Sārattha-Ṭī 2. 364 piṭṭhe passitabbaṁ.
2. Vi 3. 140, 141 piṭṭhesu.

kappiya-udakasiñcanādi visuṁ dassitaṁ. Yathā koṭṭanakhaṇanādikāyikakiriyāpi akappiyavohāre saṅgahitā, evaṁ mātikā-ujukaraṇādikappiyavohārepīti āha **"sukkhamātikāya ujukaraṇan"**ti. Ettha purāṇapaṇṇādiharaṇampi saṅgayhati. Mahāpaccariyavādova pamāṇattā pacchā vutto. Akappiyavohārepi ekaccaṁ vaṭṭatīti dassetuṁ **"na kevalañca sesan"**ti-ādimāha. **Yaṁkiñci mātikan**ti sukkhaṁ vā asukkhaṁ vā. **Tatthā**ti ārāmādi-atthāya rukkharopane. **Tathā**ti kappiyavohārapariyāyādīhi ganthāpanaṁ sandhāya vuttaṁ. Iminā ca kulasaṅgahatthāya ganthāpanādipi na vaṭṭatīti dasseti.

Vatthupūjanatthāya sayaṁ ganthanaṁ kasmā na vaṭṭatīti codento **"nanu cā"**ti-ādimāha. Yathā ārāmādi-atthaṁ kappiyapathaviyaṁ sayaṁ ropetumpi vaṭṭati, tathā vatthupūjanatthāya sayaṁ ganthanampi kasmā na vaṭṭatīti codakassa adhippāyo. **Vuttan**ti-ādi parihāro. Atha **"na pana mahā-aṭṭhakathāyan"**ti kasmā vadati? Mahāpaccari-ādīsu vuttampi hi pamāṇamevāti nāyaṁ virodho, mahā-aṭṭhakathāyaṁ avuttassa sayaṁ ropanassa tattheva vuttena udakasiñcanena saha saṁsandananayadassanamukhena pamāṇamevāti patiṭṭhāpetuṁ vuttattā. "Maññeyyāsī"ti padaṁ "taṁ kathan"ti iminā sambandhitabbaṁ. Tatthāyaṁ adhippāyo—kiñcāpi mahā-aṭṭhakathāyaṁ sayaṁ ropanaṁ na vuttaṁ, kappiya-udakassa sayaṁ āsiñcanaṁ vuttameva, tasmā yathā ārāmādi-atthāya kappiya-udakaṁ sayaṁ siñcitumpi vaṭṭati, tathā vatthupūjanatthāya ganthanampi kasmā na vaṭṭatīti. **Tampi na virujjhatī**ti yadetaṁ vatthupūjanatthāyapi ganthanādiṁ paṭikkhipitvā ārāmādi-atthāya sayaṁ ropanasiñcanaṁ vuttaṁ, tampi pāḷiyā saṁsandanato pubbāparaṁ na virujjhati.

Taṁ kathaṁ na virujjhatīti āha **"tatra hī"**ti-ādi. **Tatrā**ti ropanasiñcanavisaye. Pupphādīhi kulasaṅgahappasaṅge "mālāvacchan"ti visesitattā kulasaṅgahatthameva ropanaṁ adhippetanti viññāyatīti āha **"mālāvacchanti vadanto"**ti-ādi. **Etaṁ vuttan**ti "mālāvacchaṁ ropentipi ropāpentipi, siñcantipi siñcāpentipī"ti etaṁ vuttaṁ. **Aññatra panā**ti ārāmādi-atthāya mālāvacchādīnaṁ ropane pana. **Pariyāyo**ti sayaṁkaraṇakārāpanasaṅkhāto pariyāyo vohāro atthavisesoti attho **atthi**

upalabbhati, kulasaṅgahatthattābhāvāti adhippāyo. Evamettha pariyāyasaddassa karaṇakārāpanavasena atthe gayhamāne "ganthentipi ganthāpentipī"ti pāḷiyaṁ paṭikkhittaganthanaganthāpanaṁ ṭhapetvā yaṁ parato "evaṁ jāna, evaṁ kate sobheyyā"ti-ādikappiyavacanehi ganthāpanaṁ vuttaṁ, tattha dosābhāvo samatthito hoti, "ganthehī"ti āṇattiyā kārāpanasseva ganthāpananti adhippetattā. **Tattha pariyāyaṁ idha ca pariyāyābhāvaṁ ñatvā**ti tattha "mālāvacchaṁ ropentī"ti-ādīsu "mālāvacchan"ti kulasaṅgahatthatāsūcanakassa visesanassa sabbhāvato karaṇakārāpanasaṅkhātapariyāyasabbhāvaṁ. Idha "ganthentī"ti-ādīsu tathāvidhavisesavacanābhāvato tassa pariyāyassa abhāvañca ñatvā. Taṁ suvuttamevāti veditabbanti yojanā.

Sabbaṁ vuttanayeneva veditabbanti aṭṭhakathāsu āgatanayeneva ropanādi, ganthāpanādi ca sabbaṁ veditabbaṁ. Na hettha sandeho kātabboti nigameti.

Haraṇādīsuti vatthupūjanatthāya haraṇādīsu. **Kulitthi-ādīnaṁ atthāya haraṇato**ti kulitthi-ādīnaṁ haraṇasseva visesetvā paṭikkhittattāti adhippāyo. Tenāha **"haraṇādhikāre hī"**ti-ādi. **Mañjarī**ti pupphagocchaṁ. **Vaṭaṁsako**ti kaṇṇassa upari piḷandhanatthaṁ katapupphavikati, so ca "vaṭaṁso"ti vuccati. **Kaṇṇikā**ti bahūnaṁ pupphānaṁ vā mālānaṁ vā ekato bandhitassa nāmaṁ, "kaṇṇābharaṇan"tipi vadanti. **Hārasadisan**ti muttāhārasadisaṁ.

Kappiyenāti kappiya-udakena. **Tesaṁyeva dvinnan**ti kuladūsanaparibhogānaṁ dvinnaṁ. **Dukkaṭan**ti kulasaṅgahatthāya sayaṁ siñcane, kappiyavohārena vā akappiyavohārena vā siñcāpane ca dukkaṭaṁ, paribhogatthāya pana sayaṁ siñcane, akappiyavohārena siñcāpane ca dukkaṭaṁ. **Payogabahulatāyā**ti sayaṁ karaṇe, kāyapayogassa kārāpane ca vacīpayogassa ca bahuttena.

Ganthena nibbattaṁ dāmaṁ **ganthimaṁ.** Eseva nayo sesesupi. **Na vaṭṭatī**ti vatthupūjanatthāyapi na vaṭṭati, dukkaṭanti attho. **Vaṭṭatī**ti vatthupūjanatthāya vaṭṭati, kulasaṅgahatthāya pana kappiyavohārena kārāpentassāpi dukkaṭameva.

Nīpapupphaṁ nāma kadambapupphaṁ. **Purimanayenevā**ti “bhikkhussa vā”ti-ādinā vuttanayena.

Kadalikkhandhamhīti-ādinā vuttaṁ sabbameva sandhāya **“taṁ ati-oḷārikamevā”**ti vuttaṁ, sabbattha karaṇe, akappiyavacanena kārāpane ca dukkaṭamevāti attho. **“Pupphavijjhanatthaṁ kaṇṭakaṁ bandhitumpi na vaṭṭatī”**ti imassa upalakkhaṇattā pupphadāmolambanādi-atthāya rajjubandhanādipi na vaṭṭatīti keci vadanti, aññe pana “pupphavijjhanatthaṁ kaṇṭakanti visesitattā tadatthaṁ kaṇṭakameva bandhituṁ na vaṭṭati, tañca aṭṭhakathāpamāṇenā”ti vadanti, vīmaṁsitvā gahetabbaṁ. **Pupphapaṭicchakaṁ** nāma daṇḍādīhi kataṁ pupphādhānaṁ, etampi nāgadantakampi sachiddakameva gahetabbaṁ. **Asokapiṇḍiyā**ti asokasākhānaṁ, pupphānaṁ vā samūhe. **Dhammarajju** nāma cetiyādīni parikkhipitvā tesañca rajjuyā ca antarā pupphappavesanatthāya bandharajju. “Sithilavaṭṭitā vā rajjuvaṭṭi-antare pupphappavesanatthāya evaṁ bandhā”tipi vadanti.

Matthakadāmanti dhammāsanādimattakalambakadāmaṁ. **Tesaṁyevā**ti uppālādīnaṁ eva. **Vākena vā daṇḍakena vā**ti pupphanāḷaṁ phāletvā pupphena ekābaddhaṁ ṭhitavākena, daṇḍakena ca ekabandhaneneva, etena pupphaṁ bījagāme saṅgahaṁ na gacchati pañcasu bījesu appaviṭṭhattā paṇṇaṁ viya, tasmā kappiyaṁ akārāpetvāpi kopane doso natthi. Yañca chinnassāpi makuḷassa vikasanaṁ, tampi atitaruṇassa abhāvā vuḍḍhilakkhaṇaṁ na hoti, pariṇatassa pana makuḷassa pattānaṁ sinehe pariyādānaṁ gate visuṁbhāvo eva vikāso, teneva chinnamakuḷavikāso acchinnamakuḷavikāsato parihīno, milātayutto vā dissati. Yañca milātassa udakasaññoge amilānatāpajjanaṁ, tampi tambulapaṇṇādīsu samānanti vuḍḍhilakkhaṇaṁ na hoti, pāḷi-aṭṭhakathādīsu ca na katthaci pupphānaṁ kappiyakaraṇaṁ āgataṁ, tasmā pupphaṁ sabbathā abījamevāti viññāyati, vīmaṁsitvā gahetabbaṁ. **“Pasibbake viyā”**ti vuttattā pupphapasibbake vā pasibbakasadisabandhe vā yattha katthaci cīvare vā pakkhipituṁ vaṭṭatīti siddhaṁ. **Bandhituṁ na vaṭṭatī**ti rajju-ādīhi bandhanaṁ sandhāya vuttaṁ, pupphasseva pana acchinnadaṇḍavākehi[1] bandhituṁ vaṭṭati eva.

1. ...daṇḍakehi (Ka), Sārattha-Ṭī 2. 372 piṭṭhe passitabbaṁ.

Pupphapaṭe ca daṭṭhabbanti pupphapaṭaṁ karontassa dīghato pupphadāmassa haraṇapaccāharaṇavasena pūraṇaṁ sandhāya vuttaṁ, tiriyato haraṇaṁ pana vāyimaṁ nāma hoti, na pūrimaṁ. **"Purimaṭṭhānaṁ atikkāmetī"**ti sāmaññato vuttattā, purimaṁ pupphakoṭiṁ phusāpetvā vā aphusāpetvā vā parikkhipanavasena pana atikkamantassa āpattiyeva. **Bandhituṁ vaṭṭatī**ti puppharahitāya suttavākakoṭiyā bandhituṁ vaṭṭati. **"Ekavāraṁ haritvā vā parikkhipitvā vā"**ti idaṁ pubbe vuttacetiyādiparikkhepaṁ, pupphapaṭakaraṇañca sandhāya vuttaṁ.

Parehi pūritanti dīghato pasāritaṁ. **Vāyitun**ti tiriyato harituṁ, taṁ pana ekavārampi na labbhati. **Pupphāni ṭhapentenā**ti aganthitapupphāni aññamaññaṁ phusāpetvāpi ṭhapentena. **Ghaṭikadāma-olambako**ti heṭṭhābhāge ghaṭikākārayutto, dārughaṭikākāro vā olambako. Suttamayaṁ **geṇḍukaṁ** nāma. **Sabbatthā**ti ganthimādīsu sabbattha.

Recakanti abhinayaṁ, "evaṁ naccāhī"ti naṭanākāradassananti attho, "cakkaṁ viya attānaṁ bhamāpanan"tipi keci. **Ākāseyeva kīḷantī**ti "ayaṁ sārī asukapadaṁ mayā nītā"ti evaṁ mukheneva ubhopi vadantā kīḷanti. **Jūtaphalake**ti jūtamaṇḍale. **Pāsakakīḷāyā**ti dvinnaṁ tivaṅgulappamāṇānaṁ dārudantādimayānaṁ pāsakānaṁ catūsu passetu ekakādivasena bindūni katvā phalake khipitvā uparibhāge diṭṭhabindūnaṁ vasena sāriyo apanetvā kīḷanakajūtakīḷāya.

Mañjaṭṭhi[1] nāma mañjaṭṭharukkhasārakasāvaṁ. **Salākahatthan**ti nāḷikerahīrādīnaṁ kalāpassetaṁ nāmaṁ. Pāḷiyaṁ **tharusmin**ti khagge. **Usseḷentī**ti mukhena usseḷanasaddaṁ pamuñcanti, mahantaṁ abyattasaddaṁ pavattentīti attho. **Apphoṭentī**ti dviguṇitavāmahatthe dakkhiṇahatthena tāḷetvā saddaṁ karonti. **Mukhaḍiṇḍiman**ti[2] mukhabherī.

432. **Tesan**ti samāse guṇībhūtāni pabbānipi parāmasati. **Bondo**ti lolo, mandadhātukoti attho. **Bhakuṭiṁ katvā**ti bhamukabhedaṁ katvā. **Nelā**ti niddosā.

---

1. Mañjiṭṭhi (Sī, Syā)
2. Mukhadeṇḍimanti (Sī)

433. Pāḷiyaṁ **“sāriputtā”**ti idaṁ ekasesanayena sāriputtamoggallānānaṁ ubhinnaṁ ālapanaṁ, teneva bahuvacananiddeso kato.

435. **Aṭṭhārasa vattānī**ti “na upasampādetabban”ti-ādīni “na bhikkhūhi sampayojetabban”ti pariyosānāni **kammakkhandhake**[1] āgatāni aṭṭhārasa vattāni. **Na pannalomā**ti na patitamānalomā, ananukūlavattinoti attho.

437. **Parasantakaṁ deti dukkaṭamevā**ti vissāsagāhena dānaṁ sandhāya vuttaṁ. **Thullaccayan**ti ettha bhaṇḍadeyyampi hoti eva.

Tañca kho vatthupūjanatthāyāti mātāpitūnampi pupphaṁ dentena vatthupūjanatthāyeva dātabbanti dasseti. **Maṇḍanatthāya pana sivaliṅgādipūjanatthāyā**ti ettakameva vuttattā “imaṁ vakkiṇitvā jīvissantī”ti mātāpitūnaṁ dātuṁ vaṭṭati, sesañātīnaṁ pana tāvakālikameva dātuṁ vaṭṭati. **Ñātisāmaṇerehevā**ti tesaṁ gihikammaparimocanatthaṁ vuttaṁ. **Itare**ti aññātakā, tehipi sāmaṇerehi ācariyupajjhāyānaṁ vattasīsena haritabbaṁ. **Cūḷakan**ti upaḍḍhabhāgatopi upaḍḍhaṁ.

Sāmaṇerā -pa- thapentīti arakkhitāgopitaṁ sandhāya vuttaṁ. **Tattha tatthā**ti magge vā cetiyaṅgaṇe vā. **“Sāmaṇerehi dāpetuṁ na labhantī”**ti idaṁ sāmaṇerehi gihīnaṁ kammaṁ kāritaṁ viya hotīti vuttaṁ, na pana pupphadānaṁ hotīti sāmaṇerānampi na vaṭṭanato. Vuttañca **“sayamevā”**ti-ādi. **“Avisesena vuttan”**ti iminā sabbesampi na vaṭṭatīti dasseti.

Khīṇaparibbayānanti āgantuke sandhāya vuttaṁ. Paricchinnesupi rukkhesu **“idha phalāni sundarānī”**ti-ādiṁ vadantena kulasaṅgaho kato nāma hotīti āha **“evaṁ pana na vattabban”**ti.

Rukkhacchallīti rukkhattaco. Abhājanīyattā **garubhaṇḍaṁ** vuttaṁ. **Vuttanayenā**ti paṇṇadānampi **pupphaphalādīsu**[2] vuttanayena kulasaṅgaho hotīti dasseti.

Pubbe vuttappakāranti mama vacanena bhagavato pāde vandathāti-ādinā **vuttappakārasikkhāpade**[3] paṭhamaṁ vuttaṁ. “Pakkamatāyasmā”ti idaṁ

1. Vi 4. 10 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 2. 209, 210 piṭṭhesu. 3. Vi 1. 275, 276 piṭṭhesu.

pabbājanīyakammavasena vuttaṁ. Puna “pakkamatāyasmā”ti idampi pabbājanīyakammakatassa vattavasena vuttaṁ. Ettha ca assajipunabbasukehi ācariyesu anekavidhesu anācāresu paññapetabbā āpattiyo sikkhāpadantaresu paññattā evāti tā idha apaññapetvā kuladūsakānaṁ pabbājanīyakammavasena niggahaṁ kātuṁ tattheva sammā avattitvā kārakasaṁghaṁ chandagāmitādīhi pāpentānaṁ samanubhāsanāya saṁghādisesaṁ āropitañca idaṁ sikkhāpadaṁ paññattanti veditabbaṁ. **Paṭhamasaṁghabhedasadisānevā**ti ettha aṅgesupi yathā tattha parakkamanaṁ, evamidha chandādīhi pāpanaṁ daṭṭhabbaṁ. Sesaṁ tādisamevāti.

Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanavaṇṇanā

442. Itare pana yāvatatiyakāti veditabbāti sambandho. Yo hi jaro ekasmiṁ divase āgantvāpi gato anantaresu dvīsu divasesu anuppajjitvā tatiye divase uppajjati, so **tatiyako.** Yo pana tatiyepi anuppajjitvā catutthe eva divase uppajjati, so **catutthako** cāti vuccati. Taṁ sandhāyāha **“yathā tatiye”**ti-ādi. **“Akāmena avasenā”**ti iminā appaṭikammakaraṇaṁ nāma yasmā alajjilakkhaṇaṁ, saggamokkhāvaraṇañca, tasmā āpanno puggalo “pacchā parivassissāmī”ti vikkhipituṁ na labhati, saṁghena ca anicchantasseva parivāso dātabboti dasseti. Pāḷiyaṁ **ciṇṇamānatto bhikkhu -pa- abbhetabbo**ti ettha yo bhikkhu ciṇṇamānatto, so bhikkhu abbhetabboti evaṁ bhikkhusaddadvayassa yojanā veditabbā. **Te ca bhikkhū gāra**yhāti ūnabhāvaṁ ñatvā abbhenti, dukkaṭāpajjanena garahitabbā. **Sāmīcī**ti vattaṁ.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṁ

Terasakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

3. Aniyatakaṇḍa

1. Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā

443. Puttasaddena sāmaññaniddesato, ekasesanayena vā puttīpi gahitāti āha **"bahū dhītaro cā"**ti. **Tadanantaran**ti bhikkhūnaṁ bhojanānantaraṁ.

444-5. **Taṁ kamman**ti taṁ methunādi-ajjhācārakammaṁ. Pāḷiyaṁ **"sotassa raho"**ti idaṁ atthuddhāravasena vuttaṁ, upari sikkhāpade "na heva kho pana paṭicchannan"ti-ādinā[1] etassa sikkhāpadassa visayaṁ paṭikkhipitvā "alañca kho hoti mātugāmaṁ duṭṭhullāhi vācāhi obhāsitun"ti[1] visayantarabhūtasotarahassa visuṁ vakkhamānattā, idha pana cakkhurahova adhippeto "paṭicchanne āsane"ti-ādivacanato, "sakkā hoti methunaṁ dhammaṁ paṭisevitun"ti vuttattā ca. Tenāha **"kiñcāpī"**ti-ādi. **Paricchedo**ti rahonisajjāpattiyā vavatthānaṁ.

Idāni cakkhuraheneva āpattiṁ paricchinditvā dassento **"sacepi hī"**ti-ādimāha. **"Pihitakavāṭassā"**ti iminā paṭicchannabhāvato cakkhussa rahova adhippeto, na sotassa rahoti dasseti. Tenāha **"apihitakavāṭassa -pa- anāpattin"**ti. Na hi kavāṭapidahanena[2] sotassa raho vigacchati, cakkhussa raho eva pana vigacchati. **"Antodvādasahatthepī"**ti idaṁ dutiyasikkhāpade āgatasotassa rahena āpajjitabbaduṭṭhullavācāpattiyā sabbathā anāpattibhāvaṁ dassetuṁ vuttaṁ. Dvādasahatthato bahi nisinno hi tattha sotassa rahasabbhāvato duṭṭhullavācāpattiyā anāpattiṁ na karoti, tathā ca "anāpattiṁ na karotī"ti sāmaññato na vattabbaṁ siyā, "methunakāyasaṁsaggāpattīhi anāpattiṁ karotī"ti visesetvā vattabbaṁ bhaveyya. Tasmā tathā taṁ avatvā sabbathā anāpattiṁ dassetumeva "dvādasahatthe"ti vuttanti gahetabbaṁ. Yadi hi cakkhusseva rahabhāvaṁ sandhāya vadeyya, "antodvādasahatthe"ti na vadeyya appaṭicchanne tato dūre nisinnepi cakkhussa

---

1. Vi 1. 290 piṭṭhe.

2. Kavāṭavivaraṇena (Ka)

rahāsambhavato. Yasmā nisīditvā niddāyanto kapimiddhapareto kiñci kālaṁ cakkhūni ummīleti, kiñci kālaṁ nimmīleti. Tasmā **"niddāyantopi anāpattiṁ karotī"**ti vuttaṁ.

Paṭiladdhasotāpattiphalāti antimaparicchedato vuttaṁ. **Nisajjaṁ paṭijānamāno**ti methunakāyasaṁsaggādivasena raho nisajjaṁ paṭijānamānoti attho. Tenāha **"pārājikena vā"**ti-ādi. **Na appaṭijānamāno**ti alajjīpi appaṭijānamāno āpattiyā na kāretabbova. So hi yāva dosaṁ na paṭijānāti, tāva "neva suddho, nāsuddho"ti vā vattabbo, vattānusandhinā[1] pana kāretabbo. Vuttañhetaṁ—

> "Paṭiññā lajjīsu katā, alajjīsu evaṁ na vijjati.
> Bahumpi alajjī bhāseyya, vattānusandhitena kāraye"ti[2].

Nisajjādīsu -pa- paṭijānamānova tena so bhikkhu kāretabboti ettha **paṭijānamāno**ti pāḷiyaṁ anāgatampi adhikārato āgatamevāti katvā vuttaṁ.

Vadāpethāti tassa iddhiyā vigatāsaṅkopi taṁ ovadanto āha, anupaparikkhitvā adese nisinnā "mātugāmena saddhiṁ ekāsane thero raho nisinno"ti evaṁ mādisehipi tumhe tumhākaṁ avaṇṇaṁ vadāpetha kathāpayittha, mā puna evaṁ[3] karitthāti adhippāyo. **Evamakāsin**ti nigūhitabbampi imaṁ visesādhigamaṁ pakāsento taṁ saddhāpetumeva evamakāsinti attho. **Rakkheyyāsiman**ti imaṁ uttarimanussadhammaṁ aññesaṁ mā pakāsayi.

451. **Nisajjāya pācittiyan**ti rahonisajjassāde vattamāne pācittiyaṁ. Sace pana so rahonisajjassādaṁ paṭivinodetvā kammaṭṭhānamanasikārādinā aññavihito, niddūpagato vā anāpatti eva. Tenāha **"assāde uppanne"**ti. **"Nisinnāya itthiyā"**ti iminā nisīdanakkhaṇe assādābhāvaṁ dasseti. Yadi hi nisīdanakkhaṇe assādo uppajjeyya, tena uṭṭhātabbaṁ. Itarathā āpatti eva itthiyā uṭṭhāyuṭṭhāya punappunaṁ nisīdane viya, tatthāpi

---

1. Vuttānusandhinā (Sī, Ka), Vi-Ṭṭha 4. 201 piṭṭhe passitabbaṁ. 2. Vi 5. 279 piṭṭhe.
3. Evarūpaṁ (Sī)

bhikkhussa uṭṭhahato anāpatti, tena rahonisajjāpatti akiriyasamuṭṭhānāpi hotīti vadanti. Idaṁ pana aniyatasikkhāpadaṁ, anantarañcāti dvepi visuṁ āpattipaññāpanavasena paññattāni na honti rahonisajjādīsu āpattiyā sikkhāpadantaresu paññattattā. Pārājikādi-āpattīhi pana kenaci coditassa anuvijjakehi vinicchayakāraṇanayadassanatthaṁ evaṁ vatthuvasena dvidhā vibhajitvā paññattāni imāneva ca yasmā bhikkhunīnampi vinicchayanayaggahaṇāya alaṁ, tasmā tāsaṁ visuṁ na vuttānīti veditabbaṁ. Yaṁ pana āpattiṁ paṭijānāti, tassa vasenettha aṅgabhedo veditabbo. Teneva "ayaṁ dhammo aniyato"ti vuttaṁ.

Idha aniyatavasena vuttānaṁ pārājikasaṁghādisesapācittiyānaṁ tiṇṇampi aññamaññaṁ sadisasamuṭṭhānāditāya vuttaṁ **"samuṭṭhānādīni paṭhamapārājikasadisānevā"**ti.

Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā

452. "Na labhati mātugāmena saddhiṁ eko ekāya -pa- nisajjaṁ kappetun"ti avatvā "paṭikkhittaṁ mātugāmenā"ti-ādinā vuttattā "eko"ti paccattapadaṁ paṭikkhittapadena na sameti, "ekassā"ti vattabboti sādhento āha **"itarathā hī"**ti-ādi.

453. **Pariveṇaṅgaṇādī**ti pariveṇassa māḷakaṁ. **Ādi**-saddena pākārādiparikkhittaṁ cetiyamāḷakādiṁ saṅgaṇhāti. **Antogadhan**ti appaṭicchannaṭṭhāne eva pariyāpannaṁ. Idha itthīpi anāpattiṁ karotīti sambandho. Kasmā pana itthī idheva anāpattiṁ karoti, na purimasikkhāpadeti? Imassa sikkhāpadassa methunaṁ vinā duṭṭhullavācāya vasena āgatattā. Methunameva hi itthiyo aññamaññaṁ paṭicchādenti mahāvane dvāraṁ vivaritvā **niddūpagatamhi bhikkhumhi**[1] viya. Duṭṭhullaṁ pana na paṭicchādenti, teneva duṭṭhullavācāsikkhāpade "yā tā itthiyo hirimanā, tā nikkhamitvā bhikkhū ujjhāpesun"ti[2] vuttaṁ,

---

1. Vi 1. 48 piṭṭhe. 2. Vi 1. 187 piṭṭhe.

tasmā **"itthīpi anāpattiṁ karotī"**ti vuttaṁ, "appaṭicchannaṭṭhānattā"tipi kāraṇaṁ vadanti.

Kāyenāpi duṭṭhullobhāsasambhavato imasmiṁ sikkhāpade cakkhussa raho, sotassa raho ca adhippetoti āha **"anandho abadhiro"**ti-ādi. Keci pana **vibhaṅge** "nālaṁ kammaniyanti na sakkā hoti methunaṁ dhammaṁ paṭisevitun"ti[1] ettakameva vatvā 'na sakkā hoti kāyasaṁsaggaṁ samāpajjitun'ti avuttattā appaṭicchannepi ṭhāne raho aññesaṁ abhāvaṁ disvā ekāya itthiyā kāyasaṁsaggopi sakkā āpajjitunti antodvādasahatthe savanūpacāre ṭhito abadhiropi andho kāyasaṁsaggassāpi sabbhāvābhāvaṁ na jānātīti kāyena duṭṭhullobhāsanasabbhāvaṁ amanasikatvāpi kāyasaṁsaggāpattiyāpi parihārāya anandho abadhiroti-ādi vuttan"ti vadanti. Yaṁ pana **sāratthadīpaniyaṁ** "kāyasaṁsaggavasena anandho vutto"ti[2] vuttaṁ, taṁ pana kāyena duṭṭhullobhāsanasambhavaṁ amanasikatvā vuttaṁ, kāyasaṁsaggavasenāpīti gahetabbaṁ. Teneva "imasmiṁ sikkhāpade sotassa raho eva adhippeto -pa-. Kenaci pana 'dvepi rahā idha adhippetā'ti vuttaṁ, taṁ na gahetabban"ti vuttaṁ. Yaṁ pana cakkhussa rahābhāvasādhanatthaṁ "na hi appaṭicchanne okāse cakkhussa raho sambhavatī"ti-ādi vuttaṁ, taṁ na yuttaṁ atidūratare ṭhitassa kāyena obhāsanampi hatthaggāhādīnipi sallakkhetuṁ asakkuṇeyyattā. Teneva pāḷiyaṁ "cakkhussa raho"ti vuttaṁ, aṭṭhakathāyaṁ appaṭikkhittaṁ. Na kevalañca appaṭikkhittaṁ, atha kho "anandho badhiroti ca andho vā abadhiropi na karotī"ti ca vuttaṁ, tasmā dvepi rahā idha gahetabbā. **"Antodvādasahatthe"**ti-iminā sotassa raho dvādasahatthena paricchinnoti idaṁ dasseti. Cakkhussa raho pana yattha ṭhitassa kāyavikārādayo na paññāyanti, tena paricchinditabboti daṭṭhabbaṁ. **Badhiro pana cakkhumāpī**ti duṭṭhullavācāsaṁghādisesaṁ sandhāya vuttaṁ. **Duṭṭhullāpatti vuttā**ti purimasikkhāpade vuttehi adhikavasena duṭṭhullāpatti ca vuttāti evamattho gahetabbo, na pana duṭṭhullāpatti evāti kāyasaṁsaggassāpi idha gahetabbato. Teneva **"pārājikāpattiñca**

1. Vi 1. 291 piṭṭhe.
2. Sārattha-Ṭī 2. 382 piṭṭhe.

parihāpetvā"ti ettakameva vuttaṁ, itarathā "kāyasaṁsaggañcā"ti vattabbaṁ bhaveyya.

Tisamuṭṭhānanti-ādi pana purimasikkhāpade āgatehi adhikassa duṭṭhullavācāsaṁghādisesassa vasena vuttaṁ kāyasaṁssaggādīnampi purimasikkhāpade eva vuttattā, idha pana na vuttantipi vadanti, vīmaṁsitvā gahetabbaṁ.

Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito aniyatavaṇṇanānayo.

4. Nissaggiyakaṇḍa

1. Cīvaravagga 1. Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā

459. **Samitāvinā**ti samitapāpena. **Gotamakacetiyaṁ** nāma gotamayakkhassa cetiyaṭṭhāne katavihāro vuccati.

461. **Navamaṁ vā dasamaṁ vā**ti bhummatthe upayogavacanaṁ. **Sace bhaveyyā**ti sace kassaci kaṅkhā bhaveyya. **Vuttasadisan**ti dasamaṁ vāti vuttasadisaṁ paricchedasadisaṁ, "vuttasadisamevā"tipi likhanti. **Dhāretun**ti ettha āhāti pāṭhaseso daṭṭhabbo.

463. **Sūciyā paṭisāmanan**ti sūcighare saṁgopanaṁ, idañca sūcikammassa sabbassa pariniṭṭhitabhāvadassanatthaṁ vuttaṁ. **Etan**ti naṭṭhacīvaraṁ. **Etesampī**ti naṭṭhacīvarādīni parāmasati, tena cīvarapalibodhābhāvaṁ dasseti. **Dutiyassa palibodhassā**ti āvāsapalibodhassa. Ettha ca niṭṭhitacīvarasmiṁ, ubbhatasmiṁ kathineti dvīhi padehi dvinnaṁ palibodhānaṁ abhāvadassanena atthatakathinassa pañcamāsabbhantare yāva cīvarapalibodha-āvāsapalibodhesu aññataraṁ na upacchijjati, tāva atirekacīvaraṁ dhāretuṁ vaṭṭatīti dīpeti. Pakkamanaṁ anto assāti **pakkamanantikā,** evaṁ sesāpi veditabbā. Vitthāro panettha āgataṭṭhāne āvi bhavissati.

Dasāhaparamaṁ kālanti accantasaṁyogavacanaṁ. **Idañhi vuttaṁ hoti -pa- dasahaparamabhāvo**ti idaṁ dasāhaparamatāpadassa atthamattadassanaṁ, dasāhaparamabhāvoti idañhi vuttaṁ hotīti evamettha yojanā veditabbā. Ayamatthoti-ādi dasāhaparamapadasseva adhippetatthadassanavasena vuttaṁ. Tattha **ettako kālo**ti "dasāhaparamatā"ti vutto yo kālo, so ettako kāloti attho.

Khomanti khomasuttehi vāyitaṁ khomapaṭacīvaraṁ, taṁ vākamayanti vadanti. Kappāsasuttehi vāyitaṁ **kappāsikaṁ,** evaṁ sesānipi. **Kambalan**ti eḷakādīnaṁ lomamayasuttena vāyitapaṭaṁ. **Bhaṅgan**ti khomasuttādīni sabbāni, ekaccāni vā missetvā vāyitaṁ cīvaraṁ. Bhaṅgampi vākamayamevāti keci. Dukūlaṁ pattuṇṇaṁ somārapaṭaṁ cīnapaṭaṁ iddhijaṁ devadinnanti imāni pana cha cīvarāni

etesaññeva anulomānīti visuṁ na vuttāni. **Dukūla**ñhi sāṇassa anulomaṁ vākamayattā. **“Pattuṇṇaṁ** koseyyaviseso”ti **abhidhānakose** vuttaṁ. Somāradese, cīnadese ca jātavatthāni **somāracīnapaṭāni.** Pattuṇṇādīni tīṇi koseyyassa anulomāni pāṇakehi katasuttamayattā. **Iddhijan**ti ehibhikkhūnaṁ puññiddhiyā nibbattacīvaraṁ. Kapparukkhe nibbattaṁ, **devadinna**ñca khomādīnaṁ aññataraṁ hotīti tesaṁ sabbesaṁ anulomāni. Manussānaṁ pakatividatthiṁ sandhāya **“dve vidatthiyo”**ti-ādi vuttaṁ. Iminā dīghato vaḍḍhakīhatthappamāṇaṁ vitthārato tato upaḍḍhappamāṇaṁ vikappanupaganti dasseti. Tathā hi “sugatavidatthi nāma idāni majjhimassa purisassa tisso vidatthiyo, vaḍḍhakīhatthena diyaḍḍho hattho hotīti”ti[1] **kuṭikārasikkhāpadaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ, tasmā sugataṅgulena dvādasaṅgulā sugatavidatthi vaḍḍhakīhatthena diyaḍḍho hatthoti siddhaṁ. Evañca katvā “sugataṅgulena aṭṭhaṅgulaṁ vaḍḍhakīhatthappamāṇan”ti āgataṭṭhānehi ca sameti.

Taṁ atikkāmayatoti ettha **tan**ti cīvaraṁ, kālaṁ vā parāmasati. **Tassa yo aruṇo**ti cīvaruppādadivasassa yo atikkanto aruṇo. **Cīvaruppādadivasena saddhin**ti cīvaruppādadivasassa ādibhūtena atikkanta-aruṇena saddhinti attho, idañca bhagavatā “dasāhaparaman”ti vatvā puna “ekādase aruṇuggamane”ti vuttattā pubbāparasaṁsandanatthaṁ saddato gammamānampi “cīvaruppādadivasena saddhin”ti evaṁ vuttaṁ. “Dasame aruṇe”ti vutte eva hi dasāhaparamena[2] saddhiṁ sameti. Divasapariyosānassa avadhibhūta-anāgatāruṇavasena hi divasaṁ atikkantaṁ nāma hoti, na pana divasassa ādibhūtāruṇavasena parivāsādīsu tathā aggahaṇato, idha pana bhagavatā divasassa ādi-antaparicchedadassanavasena **“ekādase aruṇuggamane”**ti vuttaṁ, tasmā **aṭṭhakathāyaṁ** divasassa ādibhūtaṁ taṁdivasanissitampi aruṇaṁ gahetvā “ekādase aruṇuggamane nissaggiyaṁ hotī”ti vuttaṁ. **Aruṇo**ti cettha sūriyuggamanassa purecaro vaḍḍhanaghanaratto pabhāvisesoti daṭṭhabbo.

Vacanīyoti saṁghāpekkho. **Vacanabhedo**ti “ñattiyaṁ dve āpattiyo saratī”ti-ādinā vattabbanti adhippāyo.

---

1. Vi-Ṭṭha 2. 153 piṭṭhe. 2. Dasāhaparamapadena (Sī)

468. **“Na idha saññā rakkhatī”**ti idaṁ vematikañca anatikkantasaññañca sandhāya vuttaṁ. **Yopi evaṁsaññī tassapī**ti yo anatikkantasaññī, vematiko vā, tassapīti attho. Anaṭṭhato aviluttassa visesamāha **“pasayhāvahāravasena”**ti. Theyyāvahāravasena gahitampi idha naṭṭhaṁ.

Anāpatti aññena kataṁ paṭilabhitvāti-ādi nisīdanasanthataṁ sandhāya vuttaṁ. Yena hi purāṇasanthatassa sāmantā sugatavidatthiṁ anādiyitvā navaṁ nisīdanasanthataṁ kataṁ, tassa taṁ nissaggiyampi tato aññassa paṭilabhitvā paribhuñjantassa anāpattikaranti sijjhanato ayamattho sabbanissaggiyesupi sijjhati.

469. **Ticīvaraṁ adhiṭṭhātun**ti saṅghāṭi-ādināmena adhiṭṭhātuṁ. **“Na vikappetun”**ti iminā nāmena na vikappetuṁ, etena vikappitaticīvaro tecīvariko na hoti. Tassa tasmiṁ adhiṭṭhitaticīvare viya avippavāsādinā kattabbavidhi na kātabboti dasseti, na pana vikappane dosoti. **Tato paran**ti catumāsato paraṁ vikappetvā paribhuñjituṁ anuññātanti keci vadanti, aññe pana “vikappetvā yāva āgāmivassānaṁ, tāva ṭhapetumeva vaṭṭatī”ti vadanti, apare pana “vikappane na doso, tathā vikappitaṁ parikkhārādināmena adhiṭṭhahitvā paribhuñjitabban”ti vadanti.

Muṭṭhipañcakanti muṭṭhiyā upalakkhitaṁ pañcakaṁ, catuhatthe minitvā pañcamaṁ hatthaṁ muṭṭhiṁ katvā minitabbanti adhippāyo. Keci pana “muṭṭhihatthānaṁ pañcakaṁ muṭṭhipañcakaṁ, tasmā pañcapi hatthe muṭṭhiṁ katvāva minitabbā”ti vadanti. **Muṭṭhittikan**ti etthāpi eseva nayo. Dvihatthena antaravāsakena timaṇḍalaṁ paṭicchādetuṁ sakkāti āha **“pārupanenā”**ti-ādi. **Atirekan**ti sugatacīvarappamāṇato adhikaṁ. **Ūnakan**ti muṭṭhipañcakādito ūnakaṁ, tena ca tesu ticīvarādhiṭṭhānaṁ na ruhatīti dasseti.

Imaṁ saṅghāṭiṁ paccuddharāmīti imaṁ saṅghāṭi-adhiṭṭhānaṁ ukkhipāmi pariccajāmīti attho. **Kāyavikāraṁ karontenā**ti hatthena cīvaraṁ parāmasantena, cālentena vā. **Vācāya adhiṭṭhātabbā**ti ettha kāyenapi cāletvā vācampi bhinditvā kāyavācāhi adhiṭṭhānampi saṅgahitanti veditabbaṁ “kāyena aphusitvā”ti vuttattā. **Duvidhan**ti ahatthapāsahatthapāsavasena duvidhaṁ. Tattha **hatthapāso** nāma aḍḍhateyyahattho vuccati. Dvādasahatthanti keci

vadanti, taṁ idha na sameti. **“Sāmantavihāre”**ti idaṁ ṭhapitaṭṭhānasallakkhaṇayogge ṭhitaṁ sandhāya vuttaṁ. Tato dūre ṭhitampi ṭhapitaṭṭhānaṁ sallakkhentena adhiṭṭhātabbameva. Tatthapi cīvarassa ṭhapitabhāvasallakkhaṇameva pamāṇaṁ. Na hi sakkā sabbathā ṭhānaṁ[1] sallakkhetuṁ. Ekasmiṁ vihāre ṭhapetvā tato aññasmiṁ ṭhapitanti adhiṭṭhātuṁ na vaṭṭati. Keci pana “tathāpi adhiṭṭhite na doso”ti vadanti, taṁ aṭṭhakathāya na sameti, vīmaṁsitabbaṁ. **Adhiṭṭhahitvā ṭhapitavatthehī**ti parikkhāracoḷanāmena adhiṭṭhahitvā ṭhapitavatthehi, teneva “imaṁ paccuddharāmī”ti parikkhāracoḷassa paccuddhāraṁ dasseti. Etena ca tecīvaradhutaṅgaṁ pariharantena paṁsukūlādivasena laddhaṁ vatthaṁ dasāhabbhantare katvā rajitvā pārupituṁ asakkontena parikkhāracoḷavasena adhiṭṭhahitvāva dasāhaṁ atikkametabbaṁ, itarathā nissaggiyaṁ hotīti dasseti. Teneva “rajitakālato pana paṭṭhāya nikkhipituṁ na vaṭṭati, dhutaṅgacoro nāma hotī”ti[2] **visuddhimagge** vuttaṁ. **“Puna adhiṭṭhātabbānī”**ti idañca saṅghāṭi-āditicīvaranāmena adhiṭṭhahitvā paribhuñjitukāmassa vasena vuttaṁ, itarassa pana purimādhiṭṭhānameva alanti veditabbaṁ. **“Puna adhiṭṭhātabban”**ti iminā kappabindupi dātabbanti dasseti.

Baddhasīmāyaṁ avippavāsasīmāsammutisambhavato na tattha dupparihāratāti āha **“abaddhasīmāyaṁ dupparihāran”**ti.

Atirittappamāṇāya chedanakaṁ pācittiyanti āha **“anatirittappamāṇā”**ti. **Tato paraṁ paccuddharitvā vikappetabbā**ti vassikamāsato paraṁ adhiṭṭhānaṁ paccuddharitvā vikappetabbā, iminā catunnaṁ vassikamāsānaṁ upari adhiṭṭhānaṁ tiṭṭhatīti viññāyati tato paccuddharāyogā. Yañca **mātikāṭṭhakathāyaṁ** “vassikasāṭikā vassānamāsātikkamenāpi, kaṇḍupaṭicchādi ābādhavūpasamenāpi adhiṭṭhānaṁ vijahatī”ti[3] vuttaṁ, taṁ **samantapāsādikāyaṁ** natthi. **Parivāraṭṭhakathāyañca** “atthāpatti hemante āpajjati, no gimhe”ti ettha idaṁ vuttaṁ “kattikapuṇṇamāsiyā pacchime pāṭipadadivase vikappetvā ṭhapitaṁ vassikasāṭikaṁ nivāsento hemante āpajjati, kurundiyaṁ pana ‘kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā hemante āpajjatī’ti vuttaṁ, tampi suvuttaṁ, ‘catumāsaṁ adhiṭṭhātuṁ tato paraṁ

1. Sabbaṭṭhānaṁ (Sī) 2. Visuddhi 1. 62 piṭṭhe. 3. Kaṅkhā-Ṭṭha 155 piṭṭhe.

vikappetun'ti hi vuttan"ti[1]. Tattha **mahā-aṭṭhakathāyaṁ** nivāsanapaccayā dukkaṭaṁ vuttaṁ, **kurundaṭṭhakathāyaṁ** pana apaccuddhārapaccayā, tasmā kurundiyaṁ vuttanayenāpi vassikasāṭikā vassānamāsātikkamepi adhiṭṭhānaṁ na vijahatīti paññāyati. Adhiṭṭhānavijahanesu ca vassānamāsa-ābādhānaṁ vigamena vijahanaṁ **Mātikāṭṭhakathāyampi** na uddhaṭaṁ, tasmā **samantapāsādikāyaṁ** āgatanayena yāva paccuddhārā adhiṭṭhānaṁ tiṭṭhatīti gahetabbaṁ. Nahānatthāya anuññātattā **"vaṇṇabhedamattarattāpi cesā vaṭṭatī"**ti vuttaṁ. **"Dve pana na vaṭṭantī"**ti iminā saṅghāṭi-ādīsu viya dutiye adhiṭṭhānaṁ na ruhati, atirekacīvaraṁ hotīti dasseti. **Mahāpaccariyaṁ** cīvaravasena paribhogakiccassa abhāvaṁ sandhāya anāpatti vuttā senāsanaparikkhāratthāya dinnapaccattharaṇe viya. Yaṁ pana "paccattharaṇampi adhiṭṭhātabban"ti vuttaṁ, taṁ senāsanatthāyevāti niyamitaṁ na hoti navasu cīvaresu gahitattā, tasmā attano nāmena adhiṭṭhahitvā nidahitvā parikkhāracoḷaṁ viya yathā tathā viniyujjitabbamevāti gahetabbaṁ. **Pāvāro kojavo**ti imesampi paccattharaṇādīnaṁ lokepi voharaṇato senāsanaparikkhāratthāya dinnapaccattharaṇato visuṁ gahaṇaṁ kataṁ.

"Hīnāyāvattanenā"ti-idaṁ antimavatthuṁ ajjhāpajjitvā bhikkhupaṭiññāya ṭhitassa ceva titthiyapakkantassa ca bhikkhuniyā ca bhikkhunibhāve nirapekkhatāya gihiliṅgatitthiyaliṅgaggahaṇaṁ sandhāya vuttaṁ. Sikkhaṁ apaccakkhāya gihibhāvūpagamanaṁ sandhāya vuttanti keci vadanti, taṁ na yuttaṁ tadāpissa upasampannattā, cīvarassa ca tassa santakattāvijahanato. **Pamāṇacīvarassā**ti pacchimappamāṇaṁ sandhāya vuttaṁ. **Dve cīvarāni pārupantassā**ti gāmappavese diguṇaṁ katvā saṅghāṭiyo pārupanaṁ sandhāya vuttaṁ. **"Esa nayo"**ti iminā pamāṇayuttesu yattha katthaci chiddaṁ[2] adhiṭṭhānaṁ vijahatīti-ādi-atthaṁ saṅgaṇhāti.

Aññaṁ pacchimappamāṇaṁ nāma natthīti sutte āgataṁ natthīti adhippāyo. Idāni tameva vibhāvetuṁ **"yañhī"**ti-ādi vuttaṁ, taṁ na sameti, saṅghāṭi-ādīnaṁ muṭṭhipañcakādiheṭṭhimappamāṇassa sutte anāgatattāti adhippāyo.

Mahantaṁ vā khuddakaṁkarotīti ettha atimahantaṁ cīvaraṁ muṭṭhipañcakādipacchimappamāṇayuttaṁ katvā samantato chindanenāpi vicchindanakāle chijjamānaṭṭhānaṁ

---

1. Vi-Ṭṭha 4. 164 piṭṭhe. 2. Chidde (Ka)

chiddasaṅkhyaṁ na gacchati adhiṭṭhānaṁ na vijahati evāti sijjhati, "ghaṭetvā chindati, na bhijjatī"ti vacanena ca sameti. Parikkhāracoḷaṁ pana vikappanupagapacchimappamāṇato ūnaṁ katvā chinnaṁ adhiṭṭhānaṁ vijahati adhiṭṭhānassa anissayattā. Tāni puna baddhāni ghaṭitāni adhiṭṭhātabbamevāti veditabbaṁ. Keci pana "vassikasāṭikacīvare dvidhā chinne yadipi ekekaṁ khaṇḍaṁ pacchimapacchimappamāṇaṁ pahoti, ekasmiṁyeva khaṇḍe adhiṭṭhānaṁ tiṭṭhati, na itare, "dve pana na vaṭṭantī"ti vuttattā. Nisīdanakaṇḍuppaṭicchādīsupi eseva nayoti vadanti.

Sammukhe pavattā **sammukhā**ti paccattavacanaṁ, tañca vikappanavisesanaṁ, tasmā "sammukhe"ti bhummatthe nissakkavacanaṁ katvāpi atthaṁ vadanti, abhimukheti attho. Atha vā sammukhena attano vācāya eva vikappanā **sammukhāvikappanā.** Parammukhena vikappanā **parammukhāvikappanā**ti karaṇatthenāpi attho daṭṭhabbo, ayameva pāḷiyā sameti. **Sannihitāsannihitabhāvan**ti āsannadūrabhāvaṁ. **Ettāvatā nidhetuṁ vaṭṭatī**ti ettakeneva vikappanākiccassa niṭṭhitattā, atirekacīvaraṁ na hotīti dasāhātikkame na nissaggiyaṁ janetīti adhippāyo. **Paribhuñjituṁ -pa- na vaṭṭatī**ti sayaṁ apaccuddharaṇaṁ paribhuñjane pācittiyaṁ, adhiṭṭhāne paresaṁ vissajjane dukkaṭañca sandhāya vuttaṁ.

Paribhogādayopi vaṭṭantīti paribhogavissajjana-adhiṭṭhānānipi. **Api**saddena nidhetumpi vaṭṭatīti attho, etena ca paccuddhārepi kate cīvarampi vikappitacīvarameva hoti, na atirekacīvaraṁ. Taṁ pana ticīvarādināmena adhiṭṭhātukāmena adhiṭṭhahitabbaṁ, itarena vikappitacīvarameva katvā paribhuñjitabbanti dasseti. Keci pana "yaṁ vikappitacīvaraṁ, taṁ yāva aparibhogakālā apaccuddharāpetvāva nidahitabbaṁ, paribhogakāle pana sampatte paccuddharāpetvā adhiṭṭhahitvā paribhuñjitabbaṁ. Yadi hi tato purepi[1] paccuddharāpeyya, paccuddhāreneva vikappanāya vigatattā atirekacīvaraṁ nāma hoti, dasāhātikkame ca nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Tasmā yaṁ aparibhuñjitvāva ṭhapetabbaṁ, tadeva vikappetabbaṁ, paccuddhāre ca kate antodasāheyeva adhiṭṭhātabbaṁ. Yañca aṭṭhakathāyaṁ 'tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭantī'ti-ādi vuttaṁ, taṁ pāḷiyā virujjhatī"ti vadanti, taṁ tesaṁ matimattameva.

---

1. Pare (Ka)

Pāḷiyañhi "antodasāhaṁ adhiṭṭheti, vikappetī"ti[1] ca "sāmaṁ cīvaraṁ vikappetvā apaccuddhāraṇaṁ paribhuñjeyya pācittiyan"ti[2] ca "anāpatti so vā deti, tassa vā vissāsanto paribhuñjatī"ti[3] ca sāmaññato vuttattā, aṭṭhakathāyañca "imaṁ cīvaraṁ vā vikappanaṁ vā paccuddharāmī"ti-ādinā paccuddhāraṁ adassetvā "mayhaṁ santakaṁ paribhuñja vā vissajjehi vā"ti evaṁ attano santakattaṁ amocetvāva paribhogādivaseneva paccuddhārassa vuttattā, "tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭantī"ti adhiṭṭhānaṁ vināpi visuṁ paribhogassa, nidahanassa ca vuttattā vikappanānantarameva paccuddharāpetvā anadhiṭṭhahitvā eva ticīvaravirahitaṁ vikappanārahaṁ cīvaraṁ paribhuñjituṁ, nidahituñca idaṁ pāṭekkaṁ vinayakammanti khāyati. Apica bahūnaṁ pattānaṁ vikappetuṁ, paccuddhāretuñca vuttattā paccuddhārena tesaṁ atirekapattatā dassitāti sijjhati tesu ekasseva adhiṭṭhātabbato. Tasmā aṭṭhakathāyaṁ āgatanayeneva gahetabbaṁ.

Paññattikovido na hotīti evaṁ vikappite "anantarameva evaṁ paccuddharitabban"ti vinayakammaṁ na jānāti. Tenāha **"na jānāti paccuddharitun"**ti, imināpi cetaṁ veditabbaṁ "vikappanānantarameva paccuddhāro kātabbo"ti.

Avisesena vuttavacananti ticīvarādīnaṁ sādhāraṇavacanena vuttavacanaṁ. Yaṁ panettha "viruddhaṁ viya dissatī"ti vatvā taṁ virodhāsaṅkaṁ nivattetuṁ **"ticīvarasaṅkhepena -pa- vikappanāya okāso dinno hotī**"ti vuttaṁ, taṁ "adhiṭṭheti vikappetī"ti sāmaññato vuttepi ticīvarampi vikappetīti ayamattho na sijjhati, "ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ na vikappetun"ti[4] visesetvā vuttattā. Yaṁ pana adhiṭṭhātabbaṁ, taṁ adhiṭṭhāti. Yaṁ ticīvaravirahitaṁ, taṁ vikappetabbaṁ, taṁ vikappetīti evamattho sijjhatīti. Tasmā ettha pubbāparavirodho na dissati sāmaññavacanassa vuttāvaseseyeva avatiṭṭhanato. Yaṁ panettha ticīvarassāpi vikappanavidhiṁ dassetuṁ **"ticīvaraṁ ticīvarasaṅkhepenā"**ti-ādi vuttaṁ. Tattha ticīvarasaṅkhepena parihariyamānesu ekampi paccuddharitvā vikappetuṁ na vaṭṭati, ticīvarato pana ekaṁ vā sakalameva vā apanetvā aparaṁ ticīvaraṁ ticīvarasaṅkhepena pariharitukāmassa vā ticīvarādhiṭṭhānaṁ muñcitvā parikkhāracoḷavaseneva sabbacīvaraṁ

---

1. Vi 1. 296 piṭṭhe. 2. Vi 2. 160 piṭṭhe. 3. Vi 2. 161 piṭṭhe. 4. Vi 3. 411 piṭṭhe.

paribhuñjitukāmassa vā purimaṁ adhiṭṭhitacīvaraṁ paccuddharitvā vikappetuṁ vaṭṭatīti evamadhippāyena **"ticīvare ekena cīvarena vippavasitukāmo hotī"**ti-ādi vuttaṁ siyā, iccetaṁ pāḷiyā saddhiṁ sameti. Atha punapi tadeva ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhātukāmo hutvā vippavāsasukhatthaṁ paccuddharitvā vikappetīti iminā adhippāyena vuttaṁ siyā, taṁ "ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ na vikappetun"ti[1] iminā vacanena na sameti. Yadi hi sesacīvarāni viya ticīvarampi paccuddharitvā vikappetabbaṁ siyā, "ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ na vikappetun"ti[1] idaṁ vacanameva niratthakaṁ siyā sesacīvarehi ticīvarassa visesābhāvā. Tasmā "vikappetī"ti idaṁ ticīvaravirahitameva sandhāya vuttaṁ. Ticīvaraṁ pana vikappetuṁ na vaṭṭatīti viññāyati, teneva dutiyakathinasikkhāpadassa anāpattivāre "vikappetī"ti idaṁ na vuttaṁ, vīmaṁsitvā yathā pāḷiyā saddhiṁ na virujjhati, tathā ettha adhippāyo gahetabbo.

Tuyhaṁ demīti-ādīsu pariccattattā manasā asampaṭicchantepi sampadānabhūtasseva santakaṁ hoti, so icchitakkhaṇe gahetuṁ labhati. **Itthannāmassā**ti parammukhe ṭhitaṁ sandhāya vadati. **Yassa pana ruccatī**ti-ādi ubhohipi pariccattatāya assāmikataṁ sandhāya vuttaṁ.

"Taṁ na yujjatī"ti idaṁ antodasāhe eva vissāsaggahaṇaṁ sandhāya anāpattivārassa āgatattā, idha nissaggiyacīvarassa kappiyabhāvakaraṇatthaṁ lesena gahitattā ca vuttaṁ, keci pana "parehi sabhāgena acchinne, vissāsaggahite ca puna laddhe doso na dissatī"ti vadanti. **Anadhiṭṭhānenā**ti kāyavācāhi kattabbassa akaraṇenāti adhippāyo. Cīvarassa attano santakatā, jātipamāṇayuttatā, chinnapalibodhabhāvo, atirekacīvaratā, dasāhātikkamoti imānettha pañca aṅgāni.

Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Udositasikkhāpadavaṇṇanā

473. Dutiye **avippavāse**ti avippavāse nipphādetabbe, vippavāsadosābhāve sādhetabbe kattabbā sammutīti attho.

---

1. Vi 3. 411 piṭṭhe.

475. **Paṭisiddhapariyāpannenā**ti vippavasituṁ paṭisiddhesu tīsu cīvaresu antogadhena, ekena ca avayave samudāyopacāraṁ dasseti.

478-9. **Ettāvatā**ti “parikkhitto”ti iminā. “Sabhāyeti liṅgabyattayena sabhā vuttā”ti vatvā puna sayampi **“sabhāye”**ti iminā voharanto sabhāsaddassa pariyāyo sabhāyasaddo napuṁsakaliṅgayutto atthīti dasseti. “Sabhāyanti liṅgabyattayena sabhā vuttā”ti vā pāṭho. Liṅgabyattayena sabhāti ca liṅgantarayutto sabhāsaddapariyāyo sabhāyasaddoti attho.

Sabhāyaṁ gacchatīti sabhaṁ gacchati. **Vasitabbaṁ natthī**ti cīvarahatthapāseyeva vasitabbaṁ natthīti attho. **Tassā**ti vīthiyā. **Sabhāyassa ca dvārassa ca hatthapāsā na vijahitabban**ti ettha sabhāyadvārānamantare vīthi gehāpi gahitā eva honti ādipariyosānānaṁ gahitattā. Ettha ca dvāravīthigharesu vasantena gāmappavesanasahaseyyādidosaṁ pariharitvā supaṭicchannatādiyutteneva bhavitabbaṁ, sabhā pana yadi sabbesaṁ vasanatthāya sālāsadisā katā, antarārāme viya yathāsukhaṁ vasituṁ vaṭṭatīti veditabbaṁ. Parikkhittatāya ca ekūpacārataṁ, aparikkhittatāya nānūpacāratañca nivesanādīsupi atidisanto āha **“etenevūpāyenā”**ti-ādi. Nivesanādīni bahigāmato sanniviṭṭhāni gahitāni antogāme ṭhitānaṁ gāmaggahaṇeneva gahitattā. **Sabbatthā**ti gāmanigamanivesanādīsu pannarasasu. **Parikkhepādī**ti **ādi**-saddena aparikkhepasseva gahaṇaṁ, na ekakulādīnampi tesaṁ ekūpacāratānānūpacāratānimittatābhāvā. Ettha ca satthassa katipāhaṁ katthaci niviṭṭhasseva parikkhepo hoti, na gacchantassa.

482-7. Gāmato bahi issarānaṁ samuddatīrādīsu katabhaṇḍasālā udositoti āha **“yānādīnan”**ti-ādi. **Muṇḍacchadanapāsādo**ti nāti-ucco candikaṅgaṇayutto sikharakūṭamālādivirahito pāsādo.

489. **Pariyādiyitvā**ti ajjhottharitvā. **Nadīparihāro**ti visuṁgāmādīnaṁ viya nadīparihārassa avuttattā cīvarahatthapāso evāti vadanti, aññe pana “iminā aṭṭhakathāvacanena nadīparihāropi visuṁ siddho,

nadiyā hatthapāso na vijahitabbo"ti vadanti. **Vihārasīman**ti avippavāsasīmaṁ sandhāyāha. Ettha ca vihārassa nānākulasantakabhāvepi avippavāsasīmāparicchedabbhantare sabbattha cīvara-avippavāsasambhavato tassā padhānattā tattha satthaparihāro na labbhatīti "**vihāraṁ gantvā vasitabban**"ti vuttaṁ. "**Satthasamīpe**"ti idaṁ yathāvuttaṁ abbhantaraparicchedavasena vuttaṁ. Pāḷiyaṁ **nānākulassa sattho hoti, satthe cīvaraṁ nikkhipitvā hatthapāsā na vijahitabban**ti ettha satthahatthapāso gahito.

490. **Ekakulassa khette**ti aparikkhittaṁ sandhāya vadati.

491-4. **Vihāro** nāma upacārasīmā. Tattha **yasmiṁ vihāre**ti tassa antopariveṇādiṁ sandhāya vuttaṁ, ekakulādisantakatā cettha kārāpakānaṁ vasena. **Chāyāya phuṭṭhokāsassā**ti ujukaṁ avakkhittaleḍḍupātabbhantaraṁ sandhāya vadati.

Agamanapatheti tadaheva gantvā nivattetuṁ na sakkuṇeyyake samuddamajjhe ye dīpakā, tesūti yojanā. **Itarasmin**ti puratthimadisāya cīvare. "**Uposathakāle -pa- vaḍḍhatī**"ti iminā cīvaravippavāsasattabbhantarato samānasaṁvāsāya sattabbhantarasīmāya accantavisadisataṁ dasseti. Tathā hi bahūsu bhikkhūsu ekato nisīditvā samantā sattabbhantaraparicchedesu yathāsakaṁ cīvaraṁ ṭhapetvā pariharantesu ekekassa bhikkhuno nisinnokāsato paṭṭhāya paccekaṁ sattabbhantarassa paricchedo aññamaññavisadiso anekavidho hoti, na eko parisapariyantato paṭṭhāya animitabbattā. Teneva tattha parisavasena vuḍḍhi, hāni vā na hoti, na evaṁ sattabbhantarasīmāya. Sā hi yojanikāyapi parisapariyantatova paṭṭhāya samantā sattabbhantaraparicchinnā ekāva hoti. Teneva sā parisavasena vaḍḍhati, hāyati ca, tasmā aññāva sattabbhantarasīmā añño sattabbhantarato paricchinno cīvaravippavāsaparihāro abbhokāsoti veditabbaṁ. Yañcettha vattabbaṁ, taṁ **khandhake sīmākathāya**meva[1] vakkhāma.

---

1. Vi 3. 147 piṭṭhe.

495. **Nadiṁ otaratī**ti hatthapāsaṁ muñcitvā otarati. **Bahigāme ṭhapetvā**ti apārupitabbatāya vuttaṁ. **Vinayakammaṁ kātabban**ti uttarāsaṅge ca bahigāme ṭhapitasaṅghāṭiyañca paṭhamaṁ vinayakammaṁ katvā pacchā uttarāsaṅgaṁ nivāsetvā antaravāsake kātabbaṁ. Ettha ca bahigāme ṭhapitassāpi vinayakammavacanato parammukhāpi ṭhitaṁ vissajjituṁ, nissaṭṭhaṁ dātuñca vaṭṭatīti veditabbaṁ. Daharānaṁ gamane sa-ussāhattā **"nissayo pana na paṭippassambhatī"**ti vuttaṁ. **Muhuttaṁ -pa- paṭippassambhatī**ti sa-ussāhatte gamanassa upacchinnattā vuttaṁ. Tesaṁ pana purāruṇāva uṭṭhahitvā sa-ussāhena gacchantānaṁ aruṇe antarā uṭṭhitepi na paṭippassambhati **"yāva aruṇuggamanāsayantī"**ti vuttattā. Teneva **"gāmaṁ pavisitvā -pa- na paṭippassambhatī"**ti vuttaṁ. **Aññamaññassa vacanaṁ aggahetvā**ti-ādimhi sa-ussāhattā gamanakkhaṇe paṭippassaddhi na vuttā. **Dhenubhayenā**ti taruṇavacchagāvīnaṁ abhidhāvitvā siṅgena paharaṇabhayena. **Nissayo ca paṭippassambhatī**ti ettha dhenubhayādīhi ṭhitānaṁ yāva bhayavūpasamā ṭhātabbato "anto-aruṇeyeva gamissāmī"ti niyametuṁ asakkuṇeyyattā vuttaṁ. Yattha pana evaṁ niyametuṁ sakkā, tattha antarāruṇe uggatepi nissayo na paṭippassambhati bhesajjatthāya gāmappaviṭṭhadaharānaṁ viya. **Antosīmāyaṁ gāman**ti avippavāsasīmāsammutito pacchā patiṭṭhāpitagāmaṁ sandhāya vadati gāmañca gāmūpacārañca ṭhapetvā sammannitabbato. **Paviṭṭhānan**ti ācariyantevāsikānaṁ visuṁ visuṁ gatānaṁ avippavāsasīmattā neva cīvarāni nissaggiyāni honti. Sa-ussāhatāya nissayo na paṭippassambhati. **Antarāmagge**ti dhammaṁ sutvā āgacchantānaṁ antarāmagge.

"Idha apaccuddharaṇan"ti iminā adhiṭṭhānavikappanāni viya paccuddharaṇampi kāyena vā vācāya vā kattabbanti dasseti. Kāyavācāhi kattabbassa akaraṇatoti idaṁ kāyavācāsamuṭṭhānaṁ vuttaṁ. Adhiṭṭhitacīvaratā, anatthatakathinatā, aladdhasammutitā, rattivippavāsoti imānettha cattāri aṅgāni.

Udositasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā

497. Tatiye pāḷiyaṁ **cīvarapaccāsā nikkhipitun**ti cīvarapaccāsāya satiyā nikkhipituntī attho. **Niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā**ti ettha dutiyakathine viya sāmivaseneva karaṇavacanassa attho veditabbo.

499-500. **Tuyhaṁ dammīti dinnan**ti "tuyhaṁ bhante akālacīvaraṁ dammī"ti evaṁ dinnaṁ, etampi kāle ādissa dinnaṁ nāma hotīti adhippāyo. Idaṁ pana aṭṭhakathāvacanaṁ, pāḷiyaṁ "kālepi ādissa dinnan"ti idañca "akālacīvaran"ti vacanasāmaññato labbhamānaṁ sabbampi dassetuṁ atthuddhāravasena vuttaṁ paṭhama-aniyate sotassa raho viya. Saṁghassa hi kālepi ādissa dinnaṁ akāle uppannacīvaraṁ viya sammukhībhūtehi vutthavassehi, avutthavassehi ca sabbehipi bhājetabbatāsāmaññena akālacīvaraṁ nāma hotīti dassanatthaṁ atthuddhāravasena pāḷiyaṁ "kālepi ādissa dinnan"ti vuttaṁ, na pana "tato bhājetvā laddhacīvarampi akāle laddhacīvarampi vutthavassānaṁ ekamāsaparihāraṁ, pañcamāsaparihāraṁ vā na labhati, paccāsācīvare asati dasāhaparihārameva labhatī"ti dassanatthaṁ vuttaṁ, aṭṭhakathāyampi "ādissa dinnan"ti vacanasāmaññato labbhamānaṁ sabbaṁ atthuddhāravasena dassetuṁ "ekapuggalassa vā idaṁ tuyhaṁ dammīti dinnan"ti vuttaṁ, na pana tathāladdhaṁ vā akāle laddhaṁ vā anatthatakathinānaṁ dasāhabbhantare adhiṭṭhātabbanti dassetunti veditabbaṁ itarathā pāḷi-aṭṭhakathāhi virujjhanato. Tathā hi **accekacīvarasikkhāpade** akāle uppannampi accekacīvaraṁ "yāvacīvarakālasamayaṁ nikkhipitabban"ti[1] vuttaṁ, tassa aṭṭhakathāyañca "pavāraṇamāsassa juṇhapakkhapañcamiyaṁ uppannassa accekacīvarassa anatthate kathine ekādasadivasādhiko māso, atthate kathine ekādasadivasādhikā pañca māsā ca parihāro vutto, tameva parihāraṁ sandhāya 'chaṭṭhito paṭṭhāya pana uppannaṁ anaccekacīvarampi paccuddharitvā ṭhapitacīvarampi etaṁ parihāraṁ labhatiyevā'ti[2] vuttaṁ. Tasmā kālepi akālepi ca yathātathā laddhaṁ atirekacīvaraṁ vutthavassānaṁ ekamāsaṁ, pañcamāsaṁ vā yathārahaṁ parihāraṁ labhati evāti gahetabbaṁ.

Evaṁ pana avatvā padabhājanaṁ vuttanti sambandho. Tattha **evan**ti yaṁ aṭṭhakathāyaṁ "tato ce uttarī"ti imassa māsaparamato

1. Vi 1. 375 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 2. 306 piṭṭhe.

uttarīti attho vutto, taṁ parāmasati. Padabhājaniyaṁ evamatthaṁ avatvā aññathā attho vuttoti adhippāyo. **Tāva uppannaṁ paccāsācīvaran**ti paccattavacanaṁ. **"Mūlacīvaran"**ti idaṁ upayogavacanaṁ. **Attano gatikaṁ karotī**ti anantarā dutiyadivasādīsu uppannaṁ paccāsācīvaraṁ māsaparamaṁ mūlacīvaraṁ ṭhapetuṁ adatvā attano dasāhaparamatāya eva patiṭṭhāpetīti attano gatikaṁ karotīti. **Tato uddhaṁ mūlacīvaran**ti ettha pana **mūlacīvaran**ti paccattavacanaṁ. Tañhi vīsatimadivasato uddhaṁ dvāvīsatimadivasādīsu uppannaṁ paccāsācīvaraṁ attanā saddhiṁ ekato sibbetvā ghaṭitaṁ dasāhaparamaṁ gantuṁ adatvā navāhaparamatādivasena attano gatikaṁ karoti, ekato asibbetvā visuṁ ṭhapitaṁ pana paccāsācīvaraṁ dasāhaparamameva.

Pāḷiyaṁ **dasāhā**ti dasāhena. **Ekādase uppanne**ti-ādīsu ekādasāhe uppanneti-ādinā attho, ayameva vā pāṭho gahetabbo. **Ekavīse uppanne -pa- navāhā kāretabban**ti-ādi paccāsācīvarassa uppannadivasaṁ ṭhapetvā vuttaṁ. Teneva **"tiṁse -pa- tadaheva adhiṭṭhātabban"**ti vuttaṁ. **"Aññaṁ paccāsācīvaraṁ -pa- kāretabban"**ti idaṁ satiyā eva paccāsāya vuttaṁ. Sace pana "ito paṭṭhāya cīvaraṁ na labhissāmī"ti icchitaṭṭhānato paccāsāya upacchinnāya aññatthāpi yena kenaci upāyena paccāsaṁ uppādeti, mūlacīvaraṁ na adhiṭṭhātabbaṁ, sabbathā paccāsāya upacchinnāya dasāhātikkantaṁ mūlacīvaraṁ tadaheva adhiṭṭhātabbaṁ. **Paccāsācīvarampi parikkhāracoḷaṁ adhiṭṭhātabban**ti paṭhamataraṁ uppannaṁ visabhāgaṁ sandhāya vadati. **Aññamaññan**ti aññaṁ aññaṁ, ayameva vā pāṭho. Aṅgaṁ panettha paṭhamakathine vuttasadisameva. Kevalañhi tattha dasāhātikkamo, idha māsātikkamoti ayaṁ viseso.

Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

503-5. Catutthe pāḷiyaṁ **bhattavissaggan**ti bhattassa udare vissajjanaṁ, pavesanaṁ ajjhoharaṇaṁ bhattakiccanti attho, bhojanapariyosānena bhattassa

vissajjanantipi vadanti. **Tattha nāma tvan**ti so nāma tvaṁ, tāya nāma tvanti vā attho. Pitā ca mātā ca pitaro, pitūnaṁ pitā ca mātā ca **pitāmahā,** te eva yugaḷaṭṭhena **yugo,** tasmā yāva sattamā pitāmahayugā pitāmahāvaṭṭāti evamettha attho daṭṭhabbo. Evañhi pitāmahaggahaṇena mātāmaho ca pitāmahī mātāmahī ca gahitāva honti. Sattamayugato paraṁ "aññātakā"ti veditabbaṁ. **Yā**ti bhikkhunī. Pitu mātā **pitāmahī,** mātu pitā **mātāmaho.**

Payoge payoge bhikkhussa dukkaṭanti "dhovā"ti āṇāpanavācāya ekāya eva tadanuguṇassa sabbassāpi payogassa āṇattattā vuttaṁ.

506. Tadavinābhāvato dhovanassa **"kāyavikāraṁ katvā"**ti ca **"antodvādasahatthe"**ti ca vuttattā kāyena dhovāpetukāmataṁ appakāsetvā dānakhipanapesanādiṁ karontassa ca dvādasahatthaṁ upacāraṁ muñcitvā bahi ṭhatvā kāyavācāhi āṇāpetvā khipanapesanādiṁ karontassa ca anāpatti eva.

Ekena vatthunāti paṭhamakatena. Pañcasatāni pamāṇaṁ etāsanti **pañcasatā.** Bhikkhubhāvato parivattaliṅgāpi bhikkhunī bhikkhūnaṁ santike ekato-upasampannā eva.

507. **Tāvakālikaṁ gahetvā**ti attanā katipāhaṁ pārupanādi-atthāya tāvakālikaṁ yācitvā. Purāṇacīvaratā, upacāre ṭhatvā aññātikāya bhikkhuniyā āṇāpanaṁ, tassā dhovāpanādīni cāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā

508. Pañcame **apaññatte sikkhāpade**ti **gaṇamhā ohīyanasikkhāpade**[1] apaññatte. **Koṭṭhāsasampattī**ti kesādipañcakoṭṭhāsānaṁ kalyāṇatā. **Hatthataleyeva dassetvā**ti hatthatalato sesakāyassa adassanaṁ dīpeti.

510. **Vihatthatāyā**ti vihatatāya, amissitatāya apaṭisaraṇatāyāti attho. Tenāha **"samabhitunnattā"**ti, byadhitattāti attho. Parivattetabbaṁ parivattaṁ, tadeva **pārivattakaṁ,** parivattetvā diyyamānanti attho.

Purimasikkhāpade[2] viya idha dvādasahattho upacāraniyamo natthīti āha **"upacāraṁ muñcitvā"**ti. **Aññatra pārivattakā**ti yaṁ antamaso harīṭakakhaṇḍampi datvā vā "dassāmī"ti ābhogaṁ katvā vā parivattakaṁ gaṇhāti, taṁ ṭhapetvā. **"Taṁ acittakabhāvena na sametī"**ti iminā ñātibhāvājānanādīsu viya bhikkhunībhāvājānanādivasenāpi acittakataṁ pakāseti.

513-4. Tikañca taṁ pācittiyañcāti **tikapācittiyaṁ,** pācittiyatikanti attho. **Pattatthavikādī**ti anadhiṭṭhānupagaṁ sandhāya vadati. **Ko pana vādo pattatthavikādīsū**ti mahatiyāpi tāva bhisicchaviyā anadhiṭṭhānupagattā anāpatti, vikappanupagapacchimappamāṇavirahitatāya anadhiṭṭhātabbesu kimeva vattabbanti dasseti. Pattatthavikādīni pana vikappanupagapacchimāni gaṇhituṁ na vaṭṭati eva. Paṭiggahaṇaṁ **kiriyā,** aparivattanaṁ **akiriyā.** Vikappanupagacīvaratā, pārivattakābhāvo, aññātikāya hatthato gahaṇanti imānettha tīṇi aṅgāni.

Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 2. 296 piṭṭhe. 2. Vi 1. 306 piṭṭhe.

6. Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

515. Chaṭṭhe paṭu eva **paṭṭo.** Pāḷiyaṁ **dhammanimantanā**ti samaṇesu vattabbācāradhammamattavasena nimantanā, dātukāmatāya katanimantanā na hotīti attho. Teneva **"viññāpessatī"**ti vuttaṁ. Aññātaka-appavāritato hi viññatti nāma hoti.

517. "Tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchādetvā āgantabban"ti iminā bhūtagāmavikopanaṁ anuññātanti āha **"neva bhūtagāmapātabyatāyā"**ti-ādi. Paṭhamaṁ suddhacittena liṅgaṁ gahetvā pacchā laddhiṁ gaṇhantopi titthiyapakkantako evāti āha **"nivāsetvāpi laddhi na gahetabbā"**ti.

Yaṁ āvāsaṁ paṭhamaṁ upagacchatīti etthāpi vihāracīvarādi-atthāya pavisantenapi tiṇādīhi paṭicchādetvāva gantabbaṁ, na tveva naggena āgantabbanti sāmaññato dukkaṭassa vuttattā. **Cimilikāhī**ti paṭapilotikāhi. **Paribhogenevā**ti aññaṁ cīvaraṁ alabhitvā paribhuñjanena. **Paribhogajiṇṇan**ti yathā taṁ cīvaraṁ paribhuñjiyamānaṁ obhaggavibhaggatāya asāruppaṁ hoti, evaṁ jiṇṇaṁ.

521. **Aññassatthāyā**ti etthāpi "ñātakānaṁ pavāritānan"ti idaṁ anuvattati evāti āha **"attano ñātakapavārite"**ti-ādi. Idha pana aññassa acchinnanaṭṭhacīvarassa atthāya aññātaka-appavārite viññāpentassa nissaggiyena anāpattīti attho gahetabbo, itarathā "ñātakānaṁ pavāritānan"ti iminā viseso na bhaveyya. Teneva anantarasikkhāpade vakkhati "aṭṭhakathāsu pana ñātakaparivātaṭṭhāne -pa- pamāṇameva vaṭṭatīti vuttaṁ, taṁ pāḷiyā na sametī"ti[1] ca "yasmā panidaṁ sikkhāpadaṁ aññassatthāya viññāpanavatthusmiṁyeva paññattaṁ, tasmā idha 'aññassatthāyā'ti na vuttan"ti[1] ca. Vikappanupagacīvaratā, samayābhāvo, aññātakaviññatti, tāya paṭilābhoti imānettha cattāri aṅgāni.

Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi-Ṭṭha 2. 249 piṭṭhe.

7. Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā

522-524. Sattame pāḷiyaṁ **paggāhikasālan**ti dussāpaṇaṁ. Tañhi vāṇijakehi dussāni paggahetvā dassanaṭṭhānatāya "paggāhikasālā"ti vuccati. **Assa cīvarassā**ti sāditabbacīvarassa. **"Ticīvarikenā"**ti iminā acchinnaticīvarato aññassa vihārādīsu nihitassa cīvarassa abhāvaṁ dasseti. Yadi bhaveyya, viññāpetuṁ na vaṭṭeyya. Tāvakālikaṁ nivāsetvā attano cīvaraṁ gāhetabbaṁ, tāvakālikampi alabhantassa bhūtagāmavikopanaṁ katvā tiṇapaṇṇehi chadanaṁ viya viññāpanampi vaṭṭati eva. **Aññenā**ti acchinna-asabbacīvarena. **Dve naṭṭhānī**ti adhikārato vuttaṁ **"dve sāditabbānī"**ti.

526. **Pāḷiyā na sametī**ti "anāpatti ñātakānaṁ pavāritānan"ti[1] imāya pāḷiyā na sameti tatuttariviññāpana-āpattippasaṅge eva vuttattā. **"Aññassatthāyāti na vuttan"**ti idaṁ aññassatthāya tatuttari viññāpane nissaggiyaṁ pācittiyaṁ hotīti imamatthaṁ dīpeti, tañca pācittiyaṁ yesaṁ atthāya viññāpeti, tesaṁ vā siyā, viññāpakasseva vā, na tāva tesaṁ tehi aviññāpitattā, nāpi viññāpakassa attānaṁ uddissa aviññāpitattā. Tasmā aññassatthāya viññāpentassāpi nissaggiyaṁ pācittiyaṁ na dissati. Pāḷiyaṁ pana imassa sikkhāpadassa attano sādiyanapaṭibaddhatāvasena pavattattā "aññassatthāyā"ti anāpattivāre na vuttanti, vadanti, tañca yuttaṁ viya dissati, vīmaṁsitvā gahetabbaṁ. Tatuttaricīvaratā, acchinnādikāraṇatā, aññātakaviññatti, tāya ca paṭilābhoti imānettha cattāri aṅgāni.

Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Paṭhama-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

528-531. Aṭṭhame **yo kattā**ti dāyakaṁ sandhāya vuttaṁ. Paṭo eva **paṭako. "Appagghaṁ cetāpetī"**ti idaṁ nissaggiyapācittiyā anāpattiṁ sandhāya vuttaṁ, viññattipaccayā pana dukkaṭameva. "Pubbe appavārito"ti hi

---

1. Vi 1. 317 piṭṭhe.

sutte viññattikāraṇaṁ vuttaṁ. **Mātikāṭṭhakathāyampi** "cīvare bhiyyokamyatā, aññātakaviññatti, tāya ca paṭilābhoti imānettha tīṇi aṅgānī"ti[1] aññātakaviññattitā pakāsitā, keci pana "dāyakena dātukāmomhīti attano santike avuttepi yadagghanakaṁ so dātukāmo, tadagghanakaṁ āharāpetuṁ vaṭṭati evā"ti vadanti, taṁ **rājasikkhāpadaṭṭhakathāyapi**[2] na sameti, dūtena vā dāyakena vā "āyasmantaṁ uddissa cīvaracetāpannaṁ ābhatan"ti ārocitepi mukhavevaṭiyakappiyakārakādīnaṁ santikā āharāpanassa tattha paṭikkhittattā. Vuttañhi tattha "ime dve aniddiṭṭhakappiyakārakā nāma, etesu aññātaka-appavāritesu viya paṭipajjitabbaṁ -pa- na kiñci vattabbā. Desanāmattameva cetaṁ 'dūtena cīvaracetāpannaṁ pahiṇeyyā'ti sayaṁ āharitvāpi piṇḍapātādīnaṁ atthāya dadantesupi[3] eseva nayo"ti[2]. Mukhavevaṭiyakappiyakārakādayo hi dāyakena pariccattepi vatthumhi "asukassa santike cīvarapiṇḍapātādiṁ gaṇhathā"ti aniddiṭṭhattā eva "na kiñci vattabbā"ti vuttaṁ, na pana tassa vatthuno mukhavevaṭiyādīnaṁ santakattā, tasmā idhāpi dāyakena vā dūtena vā "yaṁ icchatha, taṁ vadathā"ti appavāritassa vadato dukkaṭameva. **Agghavaḍḍhanakan**ti cīvare agghavaḍḍhanakaṁ nissāya pavattaṁ idaṁ sikkhāpadaṁ, na piṇḍapātādīsu tesu agghavaḍḍhanassa dukkaṭamattattā, paṇītapiṇḍapāte suddhikapācittiyattā cāti gahetabbaṁ. Teneva "cīvare bhiyyokamyatā"ti aṅgaṁ vuttaṁ.

Paṭhama-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Dutiya-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

533. Navame pāḷiyaṁ **paccekacīvaracetāpannā**ti paccekaṁ niyametvā cīvaracetāpannā, ekekena visuṁ visuṁ niyamitā cīvaracetāpannāti attho. **Ubhova santā ekenā**ti ubho ekatova santā, ubho ekato hutvāti attho.

Dutiya-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 168 piṭṭhe. 2. Vi-Ṭṭha 2. 256 piṭṭhe. 3. Vadantesupi (Ka)

10. Rājasikkhāpadavaṇṇanā

537. Dasame "ajjaṇho"ti "ajja no"ti vattabbe hakārāgamaṁ, nakārassa ca ṇa-kāraṁ katvā vuttoti āha **"ajja ekadivasaṁ amhākan"**ti.

538-9. Yaṁ vuttaṁ **mātikāṭṭhakathāyaṁ**[1] "iminā cīvaracetāpannena cīvaraṁ cetāpetvā itthannāmaṁ bhikkhuṁ cīvarena acchādehīti idaṁ āgamanasuddhiṁ dassetuṁ vuttaṁ, sace hi 'idaṁ itthannāmassa bhikkhuno dehī'ti peseyya, āgamanassa asuddhattā akappiyavatthuṁ ārabbha bhikkhunā kappiyakārakopi niddisitabbo na bhaveyyā"ti, taṁ nissaggiyavatthudukkaṭavatthubhūtaṁ akappiyacīvaracetāpannaṁ "asukassa bhikkhuno dehī"ti evaṁ āgamanasuddhiyā asati, sikkhāpade āgatanayena dūtavacane ca asuddhe sabbathā paṭikkhepo eva kātuṁ vaṭṭati, na pana "cīvarañca kho mayaṁ paṭiggaṇhāmā"ti vattuṁ, tadanusārena na veyyāvaccakarañca niddisituṁ āgamanadūtavacanānaṁ ubhinnaṁ asuddhattā. Pāḷiyaṁ āgatanayena pana āgamanasuddhiyā sati dūtavacane asuddhepi sikkhāpade āgatanayena sabbaṁ kātuṁ vaṭṭatīti dassanatthaṁ vuttaṁ. Tena ca yathā dūtavacanāsuddhiyampi āgamane suddhe veyyāvaccakarampi niddisituṁ vaṭṭati, evaṁ āgamanāsuddhiyampi dūtavacane suddhe vaṭṭati evāti ayamattho atthato siddhova hoti, ubhayasuddhiyaṁ vattabbameva natthīti ubhayāsuddhipakkhameva sandhāya **mātikāṭṭhakathāyaṁ** "kappiyakārakopi niddisitabbo na bhaveyyā"ti[1] vuttanti veditabbaṁ.

Yaṁ panettha **sāratthadīpaniyaṁ** "āgamanassa suddhiyā vā asuddhiyā vā visesappayojanaṁ na dissatī"ti-ādi[2] vuttaṁ, taṁ mātikāṭṭhakathāvacanassa adhippāyaṁ asallakkhetvā vuttaṁ yathāvuttanayena āgamanasuddhi-ādinā sappayojanattā. Yo panettha "mūlasāmikena kappiyavohāravasena, pesitassa dūtassa akappiyavohāravasena ca vadatopi kappiyakārako niddisitabbo bhaveyyā"ti aniṭṭhappasaṅgo vutto, so aniṭṭhappasaṅgo eva na hoti abhimatattā. Tathā hi **sikkhāpade** eva "paṭiggaṇhātu āyasmā cīvaracetāpannan"ti akappiyavohārena vadato dūtassa

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 169 piṭṭhe.
2. Sārattha-Ṭī 2. 407 piṭṭhe.

kappiyena kammena veyyāvaccakaro niddisitabbo vutto āgamanassa suddhattā, āgamanassāpi asuddhiyaṁ pana kappiyenāpi kammena veyyāvaccakaro na niddisitabboti attheva āgamanassa suddhi-asuddhīsu payojanaṁ. Kathaṁ pana dūtavacanena āgamanasuddhi viññāyatīti? Nāyaṁ bhāro. Dūtena hi akappiyavohāreneva vutte eva āgamanasuddhi gavesitabbā, na itarathā, tattha ca tassa vacanakkamena pucchitvā ca yutti-ādīhi ca sakkā viññātuṁ. Idhāpi hi **sikkhāpade** "cīvaracetāpannaṁ ābhatan"ti dūtavacaneneva cīvaraṁ kiṇitvā dātuṁ pesitabhāvo viññāyati. Yadi hi sabbathā āgamanasuddhi na viññāyati, paṭikkhepo eva kattabboti.

Pāḷiyañca "cīvarañca kho mayaṁ paṭiggaṇhāmā"ti-ādi dūtavacanassa akappiyattepi āgamanasuddhiyā sati paṭipajjanavidhidassanatthaṁ vuttaṁ. "Eso kho -pa- na vattabbo 'tassa dehī'ti"ādi akappiyavatthusādiyanaparimocanatthaṁ vuttaṁ. "Saññatto"ti-ādi "evaṁ dūtena puna vutte eva codetuṁ vaṭṭati, na itarathā"ti dassanatthaṁ vuttaṁ. "Na vattabbo 'dehi me cīvaraṁ -pa- cetāpehi me cīvaran'ti" idaṁ dūtenābhatarūpiyaṁ paṭiggahetuṁ attanā niddiṭṭhakappiyakārakattāva "dehi me cīvaraṁ -pa- cetāpehi me cīvaran"ti vadanto rūpiyassa pakatattā tena rūpiyena parivattetvā "dehi cetāpehī"ti rūpiyasaṁvohāraṁ samāpajjanto nāma hotīti taṁ dosaṁ dūrato parivajjetuṁ vuttaṁ rūpiyapaṭiggahaṇena saṁghamajjhe nissaṭṭharūpiye viya. Vuttañhi tattha "na vattabbo imaṁ vā imaṁ vā āharā"ti[1]. Tasmā na idaṁ viññattidosaṁ parivajjetuṁ vuttanti veditabbaṁ, "attho me āvuso cīvarenā"tipi avattabbatāpasaṅgato, teneva dūtaniddiṭṭhesu rūpiyasaṁvohārasaṅkābhāvato aññaṁ kappiyakārakaṁ ṭhapetvāpi āharāpetabbanti vuttaṁ. Tatthāpi "dūtena ṭhapitarūpiyena cetāpetvā cīvaraṁ āharāpehī"ti avatvā kevalaṁ "cīvaraṁ āharāpehī"ti evaṁ āharāpetabbanti adhippāyo gahetabbo. **Ṭhānaṁ bhañjatī**ti ettha **ṭhānan**ti ṭhitiyā ca kāraṇassa ca nāmaṁ, tasmā āsane nisīdanena ṭhānampi kuppati, āgatakāraṇampi tesaṁ na viññāyati. Ṭhitaṁ pana akopetvā āmisapaṭiggahaṇādīsu[2] āgatakāraṇameva bhañjati, na ṭhānaṁ. Tenāha **"āgatakāraṇaṁ bhañjatī"**ti. Keci pana "āmisapaṭiggahaṇādinā ṭhānampi bhañjatī"ti vadanti, taṁ aṭṭhakathāya na sameti.

1. Vi-Ṭṭha 2. 270 piṭṭhe.
2. Āmisapaṭiggahaṇādīsu pana (Sī, Ka)

Yatassa cīvaracetāpannanti-ādi yena attanā veyyāvaccakaro niddiṭṭho, cīvarañca anipphāditaṁ, tassa kattabbavidhidassanaṁ. Evaṁ bhikkhunā vatthusāmikānaṁ vutte te codetvā denti, vaṭṭati "sāmikā codetvā dentī"ti anāpattiyaṁ vuttattā. Tena ca yo sayaṁ acodetvā upāsakādīhi pariyāyena vatvā codāpeti, tesu sattakkhattumpi codetvā cīvaraṁ dāpentesu tassa anāpatti siddhā hoti sikkhāpadassa anāṇattikattā.

Kenaci aniddiṭṭho attano mukheneva byāvaṭabhāvaṁ veyyāvaccakarattaṁ patto **mukhavevaṭiko. "Avicāretukāmatāyā"**ti iminā vijjamānampi dātuṁ anicchantā ariyāpi vañcanādhippāyaṁ vinā vohārato natthīti vadantīti dasseti. **Bhesajjakkhandhake** meṇḍakaseṭṭhivatthumhi[1] vuttaṁ "santi bhikkhave"ti[2] ādivacanameva **meṇḍakasikkhāpadaṁ** nāma. **Kappiyakārakānaṁ hatthe**ti dūtena niddiṭṭhakappiyakārake sandhāya vuttaṁ, na pana bhikkhunā niddiṭṭhe, aniddiṭṭhe vāti. Tenāha **"ettha ca codanāya pamāṇaṁ natthī"**ti-ādi.

Sayaṁ āharitvā dadantesūti sambandho. **"Piṇḍapātādīnaṁ atthāyā"**ti iminā cīvaratthāyeva na hotīti dasseti. **"Eseva nayo"**ti iminā vatthusāminā niddiṭṭhakappiyakārakabhedesupi piṇḍapātādīnampi atthāya dinne ca ṭhānacodanādi sabbaṁ heṭṭhā vuttanayeneva kātabbanti dasseti.

"Saṁghaṁ vā -pa- anāmasitvā"ti vuttattā "saṁghassa vihāratthāya demā"ti-ādinā āmasitvā vadantesu paṭikkhipitabbameva. **"Saṁghosampaṭicchatī"**ti idaṁ ukkaṭṭhavasena vuttaṁ, gaṇādīsupi saṁghassatthāya sampaṭicchantesupi paṭiggahaṇepi paribhogepi dukkaṭameva. **Sāratthadīpaniyaṁ** "paṭiggahaṇe pācittiyan"ti[3] vuttaṁ, taṁ na yuttaṁ saṁghacetiyādīnaṁ atthāya dukkaṭassa vuttattā. **Codetī**ti tassa dosābhāvaṁ ñatvāpi kodhena vā lobhena vā bhaṇḍadeyyanti codeti. So eva hi musāvādādipaccayā pācittiyadukkaṭādi-āpattīhi sāpattiko hoti, gīvātisaññāya pana vatvā niddosabhāvaṁ ñatvā viramantassa natthi āpatti.

---

1. Vi 3. 341 piṭṭhe. 2. Vi 3. 342 piṭṭhe. 3. Sārattha-Ṭī 2. 410 piṭṭhe.

Taḷākaṁ khette paviṭṭhattā “na sampaṭicchitabban”ti vuttaṁ. **Cattāro paccaye saṁgho paribhuñjatūti deti, vaṭṭatī**ti ettha “bhikkhusaṁghassa catupaccayaparibhogatthāya taḷākaṁ dammī”ti vā “bhikkhusaṁgho cattāro paccaye paribhuñjituṁ taḷākaṁ dammī”ti vā “ito taḷākato uppanne cattāro paccaye dammī”ti vā vattumpi vaṭṭati, idañca saṁghassa paribhogatthāya diyyamānaññeva sandhāya vuttaṁ, puggalassa pana evampi dinnaṁ taḷākakhettādi na vaṭṭati. Suddhacittassa pana udakaparibhogatthaṁ kūpapokkharaṇī-ādayo vaṭṭanti. “Saṁghassa taḷākaṁ atthi, taṁ kathan”ti hi ādinā sabbattha saṁghavaseneva vuttaṁ. **Hatthe**ti vase.

“Ṭhapethāti vutte”ti idaṁ sāmīcivasena vuttaṁ, avuttepi ṭhapentassa doso natthi. Tenāha **“udakaṁ vāretuṁ labbhatī”**ti. Sassakālepi tāsetvā muñcituṁ vaṭṭati, amuñcato pana bhaṇḍadeyyaṁ. **Puna detī**ti acchinditvā puna deti, evampi vaṭṭatīti sambandho. Iminā “yena kenaci issarena ‘pariccattamidaṁ bhikkhūhi, assāmikan’ti saññāya attanā gahetvā dinnaṁ vaṭṭatī”ti dasseti. Kappiyavohārepi vinicchayaṁ vakkhāmāti pāṭhaseso.

Udakavasenāti udakaparibhogatthaṁ. **“Suddhacittānan”**ti idaṁ sahatthena ca akappiyavohārena ca karonte sandhāya vuttaṁ. Sassasampādanatthanti evaṁ asuddhacittānampi pana sayaṁ akatvā kappiyavohārena āṇāpetuṁ vaṭṭati eva. **“Kappiyakārakaṁ ṭhapetuṁ na vaṭṭatī”**ti idaṁ sahatthādinā katataḷākattā “asāruppan”ti vuttaṁ, ṭhapentassa, pana taṁ paccayaṁ paribhuñjantassapi vā saṁghassa āpatti na viññāyati, aṭṭhakathāpamāṇena vā ettha āpatti gahetabbā. **Lajjibhikkhunā**ti lajjināpi, pageva alajjinā mattikuddharaṇādīsu kārāpitesūti adhippāyo. **Navasasse**ti akatapubbe kedāre. **“Kahāpaṇe”**ti iminā dhaññuṭṭhāpane tasseva akappiyanti dasseti, dhaññuṭṭhāpane cassa payogepi dukkaṭameva, na kahāpaṇuṭṭhāpane viya.

“Kasatha vapathā”ti vacane sabbesampi akappiyaṁ siyāti āha **“avatvā”**ti. **Ettako nāma bhāgo**ti ettha ettako kahāpaṇoti idampi sandhāya vadati. Tathā vuttepi hi tadā kahāpaṇānaṁ

avijjāmānattā āyatiṁ uppannaṁ aññesaṁ vaṭṭati eva. Tenāha **"tasseva taṁ akappiyan"**ti. Tassa pana sabbapayogesu, paribhogesupi dukkaṭaṁ. Keci pana "dhaññaparibhoge eva āpatti, na pubbapayoge"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ, yena minanarakkhaṇādipayogena pacchā dhaññaparibhoge āpatti hoti, tassa payogassa karaṇe anāpattiyā ayuttattā. Pariyāyakathāya pana sabbattha anāpatti. Teneva **"ettakehi vīhīhi idañcidañca āharathā"**ti niyamavacane akappiyaṁ vuttaṁ, kahāpaṇavicāraṇepi eseva nayo. Vatthu ca evarūpaṁ nāma saṁvijjati, kappiyakārako natthīti vattabbanti-ādivacanañcettha sādhakaṁ.

Vanaṁ dammi -pa- vaṭṭatīti ettha nivāsaṭṭhānattā puggalassāpi suddhacittena gahetuṁ vaṭṭati. **Sīmaṁ demā**ti vihārasīmādisādhāraṇavacanena vuttattā **"vaṭṭatī"**ti vuttaṁ.

"Veyyāvaccakaran"ti-ādinā vuttepi puggalassapi dāsaṁ gahetuṁ vaṭṭati "anujānāmi bhikkhave ārāmikan"ti[1] visesetvā anuññātattā, tañca kho pilindavacchena gahitaparibhuttakkamena, na gahaṭṭhānaṁ dāsaparibhogakkamena. Khettādayo pana sabbe saṁghasseva vaṭṭanti **pāḷiyaṁ** puggalikavasena gahetuṁ ananuññātattāti daṭṭhabbaṁ. **Vihārassa demā**ti saṁghikavihāraṁ sandhāya vuttaṁ, "khettavatthupaṭiggahaṇā paṭivirato hotī"ti-ādinā[2] suttantesu āgatapaṭikkhepo bhagavatā āpattiyāpi hetubhāvena katoti bhagavato adhippāyaṁ jānantehi saṅgītimahātherehi khettapaṭiggahaṇādinissito ayaṁ sabbopi pāḷimuttavinicchayo vuttoti gahetabbo. Kappiyakārakassa niddiṭṭhabhāvo, dūtena appitatā, tatuttari vāyāmo, tena paṭilābhoti imānettha cattāri aṅgāni.

Rājasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito cīvaravaggo paṭhamo.

---

1. Vi 1. 360; Vi 3. 300 piṭṭhesu. 2. Dī 1. 5, 61 piṭṭhesu.

2. Kosiyavagga 1. Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā

542. Dutiyassa paṭhame pāḷiyaṁ **kosiyakārake**ti kosakārakapāṇānaṁ kosato nibbattattā kosiyena suttena vatthādiṁ karonte. **Saṅghātan**ti vināsaṁ.

544. **"Avāyiman"**ti vuttattā vāyitvā karaṇe anāpatti. **Missetvā**ti eḷakalomehi missetvā. **Paṭilābhenā**ti pariniṭṭhānena "pariyosāpeti, nissaggiyan"ti[1] vuttattā, kosiyamissakatā, attano atthāya santhatassa karaṇakārāpanaṁ, paṭilābho cāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

547-552. Dutiyañca tatiyañca uttānameva. Tattha pana odātādimissakasaññāya suddhakāḷakānaññeva santhatassa karaṇavasena cettha dvebhāgato adhikesu suddhakāḷakesu anadhikasaññāya santhatassa karaṇavasena ca acittakatā veditabbā.

---

4. Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā

557. Catutthe **hada** karīsussagge, **miha** secaneti dhātu-atthaṁ sandhāyāha **"vaccampi passāvampi karontī"**ti. Ūnakachabbassesu atirekachabbassasaṅkitādivasenettha[2] acittakatā veditabbā.

Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 1. 329 piṭṭhe.
2. Saññitādivasenettha (Sī)

5. Nisīdanasanthatasikkhāpadavaṇṇanā

565. Pañcame **tattha sandississatīti**[1] sakāya katikāya ayuttakāritāvasena viññūhi sandississatīti[2] attho. Araññakaṅgādīni tīṇi pāḷiyaṁ senāsanādipaccayattayassa ādi-aṅgavasena vuttāni, sesānipi te samādiyiṁsu evāti veditabbaṁ.

566. **Pihayantā**ti patthayantā. Santhatassa avāyimattā, senāsanaparikkhārattā ca[3] cīvaratā, adhiṭṭhātabbatā ca natthīti āha **"catutthacīvarasaññitāyā"**ti, vipallāsasaññāyāti attho. Keci pana "idaṁ nisīdanasanthakaṁ nāma navasu cīvaresu nisīdanacīvarameva, nāññaṁ. **Nisīdanasikkhāpadepi**[4] imasmiṁ sikkhāpade viya 'nisīdanaṁ nāma sadasaṁ vuccatī'ti ca aṭṭhakathāyañcassa 'santhatasadisaṁ santharitvā ekasmiṁ ante sugatavidatthiyā vidatthimatte padese dvīsu ṭhānesu phāletvā tisso dasā karīyanti, tāhi dasāhi sadasaṁ nāma vuccatī'ti[5] ca vuttattā"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ idha pamāṇaniyamassa avuttattā, santhatassa ca avāyimacīvarattā, adhiṭṭhānupagattābhāvā aṭṭhakathāyaṁ avuttattā ca. Nisīdanacīvaraṁ pana channaṁ cīvarānaṁ khaṇḍapilotikāni pamāṇayuttameva santharitvā santhataṁ viya karonti. Teneva "santhatasadisan"ti sadisaggahaṇaṁ kataṁ, tasmā tadeva cīvaraṁ adhiṭṭhānupagañca, na idanti gahetabbaṁ.

567. Sugatavidatthikaṁ anādāya ādiyantisaññāya, sugatavidatthi-ūne anūnantisaññāya ca vasenettha acittakatā veditabbā. Vitānādīnaññeva atthāya karaṇe anāpattivacanato nipajjanatthāya karotopi āpatti eva. **Paribhuñjituṁ na vaṭṭatī**ti kosiyesu suddhakāḷakānañca vatthūnaṁ akappiyattā vuttaṁ. Teneva **pāḷiyaṁ** "aññena kataṁ paṭilabhitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassā"ti[6] tattha tattha vuttaṁ, itaresu panadvīsu "anāpattī"ti vuttaṁ. Tattha catutthe aññassatthāya karaṇepi anāpatti, pañcame tattha dukkaṭanti daṭṭhabbaṁ. Nissaṭṭhadānavacanato pana gahaṇe doso natthi, paribhuñjane ca vijaṭetvā kappiyavasena kate na doso.

Nisīdanasantha tasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Sandissatīti (Sī, Syā, Ka)
2. Sandissati ñāyissatīti (Sī)
3. Sayanāsanaparikkhāratā ca (Sī)
4. Vi 2. 221 piṭṭhe.
5. Vi-Ṭṭha 3. 155 piṭṭhe.
6. Vi 1. 329, 331 piṭṭhādīsu.

6. Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā

572. Chaṭṭhe pāḷiyaṁ **"addhānamaggappaṭipannassā"**ti idaṁ vatthuvasena vuttaṁ. Nivāsaṭṭhāne laddhānipi tiyojanato paraṁ harituṁ na vaṭṭati eva. **Asante hārake**ti anurūpato vuttaṁ. Santepi hārake harato natthi doso. **Āpattiyevā**ti anāṇattena haṭattā. Pakkhadvayassapi kāraṇamāha **"sa-ussāhattā"**ti, anuparatagamanicchattāti attho. Suddhacittapakkhasseva kāraṇamāha **"acittakattā"**ti. **Na sametī**ti "anāpatti, aññaṁ harāpetī"ti ettakasseva pariharaṇe vuttattā. **Agacchante**ti ṭhite. **Heṭṭhā**ti bhūmiyā.

575. **Taṁ harantassā**ti paṭhamaṁ paṭilābhaṭṭhānato paṭṭhāya tiyojanato uddhaṁ harantassāti attho. Tathā harantassa hi corehi acchinditvā puna adinnaṭṭhānato tiyojanaṁ harituṁ vaṭṭati. Keci pana **"mātikāṭṭhakathāyaṁ** aṅgesu 'paṭhamappaṭilābho'ti[1] vuttattā dutiyapaṭilābhaṭṭhānato tiyojanātikkamepi anāpattī"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ, dutiyapaṭilābhassāpi paṭilābhaṭṭhāne pavisanato vāsatthāya gamanaṭṭhānato puna gamane viya. **Kāyabandhanādīnan**ti dvipaṭalakāyabandhanādīnaṁ antare pakkhittaṁ pasibbake pakkhittasadisaṁ, na katabhaṇḍanti vuttaṁ, tathā **nidhānamukhan**ti. Akatabhaṇḍatā, paṭhamappaṭilābho, tiyojanātikkamanaṁ, āharaṇapaccāharaṇaṁ, avāsādhippāyatāti imānettha pañca aṅgāni.

Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā

581. Sattame pāḷiyaṁ anāpattivāre **aparibhuttaṁ katabhaṇḍaṁ dhovāpetī**ti ettha paribhuttassa kambalādikatabhaṇḍassa dhovāpanaṁ purāṇacīvaradhovāpanasikkhāpadena āpattikaranti tannivattanatthaṁ **"aparibhuttaṁ katabhaṇḍan"**ti vuttaṁ. Sesamettha uttānatthameva.

Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 174 piṭṭhe.

8. Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā

583-4. Aṭṭhame suvaṇṇamayakahāpaṇena kahāpaṇopi rajate eva saṅgayhatīti āha **"sovaṇṇamayo vā"**ti. **Rūpiyamayo vā**ti rajatena rūpaṁ samuṭṭhapetvā katakahāpaṇo. **Pākatiko** nāma etarahi pakatikahāpaṇo.

Iccetaṁ sabbampīti sikkhāpadena, vibhaṅgena ca vuttaṁ sabbampi nidasseti. Tassa catubbidhaṁ nissaggiyavatthūti imināva sambandho, na pana anantarena "rajatan"ti padena. Idāni taṁ catubbidhaṁ nissaggiyavatthuṁ sarūpato dassento **"rajatan"**ti-ādimāha. Tattha kiñcāpi heṭṭhā rajatamāsakova vutto, na kevalaṁ rajataṁ, tathāpi sikkhāpade "jātarūparajatan"ti padeneva vuttanti tampi dassetuṁ "rajatan"ti idaṁ visuṁ vuttaṁ. Padabhājane pana mātikāpadeneva siddhattā taṁ avatvā tena saha saṅgayhamānameva dassetuṁ "rajataṁ nāma kahāpaṇo"ti-ādi vuttanti veditabbaṁ. **Jātarūpamāsako**ti suvaṇṇamayakahāpaṇo. **Vuttappabhedo**ti "rūpiyamayo vā pākatiko vā"ti-ādinā vuttappabhedo. Paṭova **paṭako,** vatthaṁ. **Dukkaṭamevā**ti paṭiggāhakasseva paṭiggahaṇapaccayā dukkaṭaṁ, paribhoge pana pañcasahadhammikehi paṭiggahitānaṁ dhaññavirahitamuttādīnaṁ kāraṇā uppannapaccayaṁ paribhuñjantānaṁ sabbesampi dukkaṭammeva. Keci pana "dhaññampi pañcasahadhammikehi paṭiggahitaṁ muttādikhettādi viya sabbesampi paribhuñjituṁ na vaṭṭati, kevalaṁ saṁghikabhūmiyaṁ kappiyavohārena ca uppannassa dhaññassa vicāraṇameva sandhāya 'tassevetaṁ akappiyan'ti vuttan"ti vadanti.

Eko sataṁ vā sahassaṁ vāti-ādi rūpiye heṭṭhimakoṭiyā pavattanākāraṁ dassetuṁ vuttaṁ, na pana "evaṁ paṭipajjitabbamevā"ti dassetuṁ. "Idha nikkhipāhī"ti vutte uggaṇhāpanaṁ hotīti āha **"idha nikkhipāhīti na vattabban"**ti. **Kappiyañca -pa- hotī**ti yasmā asāditattā tato uppannapaccayā vaṭṭanti, tasmā kappiyaṁ nissāya ṭhitaṁ. Yasmā pana dubbicāraṇāya sati tato uppannampi na kappati, tasmā akappiyaṁ nissāya ṭhitanti veditabbaṁ.

"Na tena kiñci kappiyabhaṇḍaṁ cetāpitan"ti iminā cetāpitaṁ ce, natthi paribhogūpāyo uggahetvā anissaṭṭharūpiyena cetāpitattā. Īdisañhi saṁghamajjhe nissajjanaṁ katvāva chaḍḍetvā pācittiyaṁ desetabbanti dasseti.

Keci pana "yasmā nissaggiyavatthuṁ paṭiggahetvāpi cetāpitaṁ kappiyabhaṇḍaṁ saṁghe nissaṭṭhaṁ kappiyakārakehi nissaṭṭharūpiyaṁ parivattetvā ānītakappiyabhaṇḍasadisaṁ hoti, tasmā vināva upāyaṁ bhājetvā paribhuñjituṁ vaṭṭatī"ti vadanti, taṁ **pattacatukkādikathāya**[1] na sameti. Tattha rūpiyena parivattitapattassa aparibhogova dassito, na nissajjanavidhānanti. **Upanikkhepaṁ ṭhapetvā**ti kappiyakārakehi vaḍḍhiyā payojanaṁ sandhāya vuttaṁ. **Akappiyan**ti tena vatthunā gahitattā vuttaṁ.

585. **"Patitokāsaṁ asamannāharantenā"**ti idaṁ nirapekkhabhāvadassanaparanti veditabbaṁ. **Asantasambhāvanāyā**ti pariyāyādinā abhūtārocanaṁ sandhāya vuttaṁ. **Theyyaparibhogo**ti paccayasāminā bhagavatā ananuññātattā vuttaṁ. **Iṇaparibhogo**ti bhagavatā anuññātampi kattabbaṁ akatvā paribhuñjanato vuttaṁ, tena ca paccayasannissitasīlaṁ vipajjatīti dasseti. **Paribhoge paribhoge**ti kāyato mocetvā mocetvā paribhoge. Pacchimayāmesu paccavekkhitabbanti yojanā. **Iṇaparibhogaṭṭhāne tiṭṭhatī**ti ettha "hiyyo yaṁ mayā cīvaraṁ paribhuttan"ti-ādināpi atītapaccavekkhaṇā vaṭṭatīti vadanti. **Paribhoge paribhoge**ti udakapatanaṭṭhānato antopavesanesu, nisīdanasayanesu ca. **Satipaccayatā vaṭṭatī**ti paccavekkhaṇasatiyā paccayattaṁ laddhuṁ vaṭṭati. Paṭiggahaṇe ca paribhoge ca paccavekkhaṇāsati avassaṁ laddhabbāti dasseti. Tenāha **"satiṁ katvā"**ti-ādi. Keci pana "satipaccayatā paccaye sati bhesajjaparibhogassa kāraṇe satī"ti evampi atthaṁ vadanti, tesampi paccaye satīti paccayasabbhāvasallakkhaṇe satīti evamattho gahetabbo paccayasabbhāvamattena sīlassa asujjhanato. **"Paribhoge akarontasseva āpattī"**ti iminā pātimokkhasaṁvarasīlassa bhedo dassito, na paccayasannissitasīlassa, tassa atītapaccavekkhaṇāya visujjhanato. Etasmiṁ, pana sesapaccayesu ca iṇaparibhogādivacanena paccayasannissitasīlasseva bhedoti evamimesaṁ nānākaraṇaṁ veditabbaṁ.

Evaṁ paccayasannissitasīlassa visuddhiṁ dassetvā teneva pasaṅgena sabbāpi visuddhiyo dassetuṁ **"catubbidhā hi suddhī"**ti-ādimāha. Tattha

---

1. Vi-Ṭṭha 2. 277 piṭṭhe.

sujjhati desanādīhi, sodhīyatīti vā suddhi, catubbidhasīlaṁ. Tenāha **"desanāya sujjhanato"**ti-ādi. Ettha desanāggahaṇena vuṭṭhānampi chinnamūlānaṁ abhikkhutāpaṭiññāpi saṅgahitā. Chinnamūlānampi hi pārājikāpattivuṭṭhānena heṭṭhā parirakkhitaṁ bhikkhusīlaṁ visuddhaṁ nāma hoti, tena tesaṁ maggapaṭilābhopi sampajjati.

Dātabbaṭṭhena dāyaṁ, taṁ ādiyantīti **dāyādā. Sattannaṁ sekkhānan**ti ettha kalyāṇaputhujjanāpi saṅgahitā tesaṁ āṇaṇyaparibhogassa dāyajjaparibhoge saṅgahitattāti veditabbaṁ. **Dhammadāyādasuttan**ti "dhammadāyādā me bhikkhave bhavatha, mā āmisadāyādā"ti-ādinā[1] pavattaṁ suttaṁ. Tattha mā me āmisadāyādāti evaṁ me-saddaṁ ānetvā attho gahetabbo. Evañhi tathā vuttatthasādhakaṁ hoti.

Lajjinā saddhiṁ paribhogoti dhammāmisavasena missabhāvo. **Alajjināsaddhin**ti etthāpi eseva nayo. **"Ādito paṭṭhāya hi alajjī nāma natthī"**ti iminā diṭṭhadiṭṭhesu āsaṅkā nāma na kātabbā, diṭṭhasutādikāraṇe sati eva kātabbāti dasseti. **Attano bhārabhūtā** saddhivihārikādayo. **Sace na oramatī**ti agatigamanena dhammāmisaparibhogato na oramati. **"Āpatti nāma natthī"**ti idaṁ alajjīnaṁ dhammena uppannapaccayaṁ, dhammakammañca sandhāya vuttaṁ. Tesampi hi kuladūsanādisamuppannapaccayaṁ paribhuñjantānaṁ, vaggakammādiṁ karontānañca āpatti eva.

"Dhammiyādhammiyaparibhogo paccayavasena veditabbo"ti vuttattā heṭṭhā lajjiparibhogo[2] paccayavasena ca ekakammādivasena ca vutto evāti veditabbaṁ. Teneva **duṭṭhadosasikkhāpadaṭṭhakathāyaṁ** codakacuditakabhāve ṭhitā dve alajjino dhammaparibhogampi sandhāya "ekasambhogaparibhogā hutvā jīvathā"ti vuttā tesaṁ aññamaññaṁ dhammāmisaparibhoge virodhābhāvā. Lajjīnameva hi alajjinā saha tadubhayaparibhogā na vaṭṭantīti.

Dhammaparibhogāti "ekakammaṁ ekuddeso"ti-ādinā[4] vuttasaṁvāso ceva nissayaggahaṇadānādiko sabbo nirāmisaparibhogo ca

1. Ma 1. 15 piṭṭhe.
2. Lajjiparibhogālajjiparibhogo (Ka)
3. Vi-Ṭṭha 2. 177 piṭṭhe.
4. Vi 1. 34, 58, 94 piṭṭhādīsu.

veditabbo. **“Na so āpattiyā kāretabbo”**ti vuttattā lajjino alajjipaggahe āpattīti veditabbaṁ. **Itaropī**ti lajjīpi. Tassāpi attānaṁ paggaṇhantassa alajjino, iminā ca lajjino vaṇṇabhaṇanādilābhaṁ paṭicca āmisagarukatāya vā gehasitapemena vā taṁ alajjiṁ paggaṇhanto lajjī sāsanaṁ antaradhāpeti nāmāti daseti. Evaṁ gahaṭṭhādīsu upatthambhito alajjī balaṁ labhitvā pesale abhibhavitvā na cirasseva sāsanaṁ uddhammaṁ ubbinayaṁ karotīti.

“Dhammaparibhogopi tattha vaṭṭatī”ti iminā āmisaparibhogato dhammaparibhogova garuko, tasmā ativiya alajjivivekena kātabboti dasseti. **“Dhammānuggahena uggaṇhituṁ vaṭṭatī”**ti vuttattā alajjussannatāya sāsane osakkante, lajjīsu ca appahontesu alajjimpi pakatattaṁ gaṇapūrakaṁ gahetvā upasampadādikaraṇena ceva keci alajjino dhammāmisaparibhogena saṅgahetvā sesālajjigaṇassa niggahena ca sāsanaṁ paggaṇhituṁ vaṭṭati eva.

Keci pana “koṭiyaṁ ṭhito ganthoti vuttattā ganthapariyāpuṇanameva dhammaparibhogo, na ekakammādi. Tasmā alajjīhipi saddhiṁ uposathādikaṁ kammaṁ kātuṁ vaṭṭati, āpatti natthī”ti vadanti, taṁ na yuttaṁ, ekakammādīsu bahūsu dhammaparibhogesu alajjināpi saddhiṁ kattabbāvatthāyuttaṁ dhammaparibhogaṁ dassetuṁ idha nidassanavasena ganthasseva samuddhaṭattā. Na hi ekakammādiko vidhi dhammaparibhogo na hotīti sakkā vattuṁ anāmisattā dhammāmisesu apariyāpannassa kassaci abhāvā. Teneva **aṭṭhasāliniyaṁ** dhammapaṭisandhārakathāyaṁ[1] “kammaṭṭhānaṁ kathetabbaṁ, dhammo vācetabbo -pa- abbhānavuṭṭhānamānattaparivāsā dātabbā, pabbajjāraho pabbājetabbo, upasampadāraho upasampādetabbo -pa- ayaṁ dhammapaṭisandhāro nāmā”ti evaṁ saṁghakammādipi dhammakoṭṭhāse dassitaṁ. Tesu pana dhammakoṭṭhāsesu yaṁ gaṇapūraṇādivasena alajjino apekkhitvā uposathādi vā tesaṁ santikā dhammuggahaṇanissayaggahaṇādi vā karīyati, taṁ dhammo ceva paribhogo cāti dhammaparibhogoti vuccati, etaṁ tathārūpapaccayaṁ vinā kātuṁ na vaṭṭati, karontassa alajjiparibhogo ca hoti dukkaṭañca. Yaṁ pana alajjisataṁ[2] anapekkhitvā

1. Abhi-Ṭṭha 1. 427 piṭṭhe. 2. Alajjīsu taṁ (Ka)

tajjanīyādiniggahakammaṁ vā parivāsādi-upakārakammaṁ vā uggahaparipucchādānādi vā karīyati, taṁ dhammo eva, no paribhogo. Etaṁ anurūpānaṁ kātuṁ vaṭṭati, āmisadānaṁ viya āpatti natthi. Nissayadānampi terasasammutidānādi ca vattapaṭivattasādiyanādiparibhogassāpi hetuttā na vaṭṭati.

Yo pana mahā-alajjī uddhammaṁ ubbinayaṁ satthu sāsanaṁ karoti, tassa saddhivihārikādīnaṁ upasampadādi-upakārakammampi uggahaparipucchādānādi ca kātuṁ na vaṭṭati, āpatti eva hoti, niggahakammameva kātabbaṁ. Teneva alajjipaggahopi paṭikkhitto. Dhammāmisaparibhogavivajjanenāpi hi dummaṅkūnaṁ puggalānaṁ niggaho adhippeto, so ca pesalānaṁ phāsuvihārasaddhammaṭṭhitivinayānuggahādi-atthāya etadatthattā sikkhāpadapaññattiyā. Tasmā yaṁ yaṁ dummaṅkūnaṁ upatthambhāya pesalānaṁ aphāsuvihārāya saddhammaparihānādi-atthāya hoti, taṁ sabbampi paribhogo vā hotu aparibhogo vā kātuṁ na vaṭṭati, evaṁ karontā sāsanaṁ antaradhāpenti, āpattiñca āpajjanti. Dhammāmisaparibhogesu cettha alajjīhi ekakammādidhammaparibhogo eva pesalānaṁ aphāsuvihārasaddhammaparihānādi-atthāya hoti, na tathā āmisaparibhogo. Na hi alajjīnaṁ paccayaparibhogamattena pesalānaṁ aphāsuvihārādi hoti, yathāvuttadhammaparibhogena pana hoti, tapparivajjanena ca phāsuvihārādayo. Tathā hi katasikkhāpadavītikkamā alajjipuggalā uposathādīsu paviṭṭhā "tumhe kāyadvāre, vacīdvāre ca vītikkamaṁ karothā"ti-ādinā bhikkhūhi vattabbā honti, yathā vinayañca atiṭṭhantā saṁghato bahikaraṇādivasena suṭṭhu niggahetabbā, tathā akatvā tehi saha saṁvasantāpi alajjinova honti "ekopi alajjī alajjisatampi karotī"ti[1] ādivacanato. Yadi hi te evaṁ na niggahitā siyuṁ, saṁghe kalahādiṁ vaḍḍhetvā uposathādisāmaggīkammapaṭibāhanādinā pesalānaṁ aphāsuṁ katvā kamena te devadattavajjiputtakādayo viya parisaṁ vaḍḍhetvā attano vippaṭipattiṁ dhammato vinayato dīpentā saṁghabhedādimpi katvā na cirasseva sāsanaṁ antaradhāpeyyuṁ, tesu pana saṁghato bahikaraṇādivasena niggahitesu sabbopāyaṁ upaddavo na hoti. Vuttañhi—

---

1. Vi-Ṭṭha 2. 273 piṭṭhe.

"Dussīlapuggale nissāya uposatho na tiṭṭhati, pavāraṇā na tiṭṭhati, saṁghakammāni nappavattanti, sāmaggī na hoti -pa-. Dussīlesu pana niggahitesu sabbopi ayaṁ upaddavo na hoti, tato pesalā bhikkhū phāsu viharantī"ti[1].

Tasmā ekakammādidhammaparibhogova āmisaparibhogatopi ativiya alajjivivekena kātabbo, āpattikaro ca saddhammaparihānihetuttāti veditabbaṁ.

Apica uposathā na tiṭṭhati, pavāraṇā na tiṭṭhati, saṁghakammāni nappavattantīti evaṁ alajjīhi saddhiṁ saṁghakammākaraṇassa aṭṭhakathāyaṁ pakāsitattāpi cetaṁ sijjhati, tathā parivattaliṅgassa bhikkhuno bhikkhunupassayaṁ gacchantassa **paṭipattikathāyaṁ** "ārādhikā ca honti saṅgāhikā lajjiniyo, tā kopetvā aññattha na gantabbaṁ. Gacchati ce, gāmantaranadīpārarattivippavāsagaṇa-ohīyanāpattīhi na muccati -pa- alajjiniyo honti, saṅgahaṁ pana karonti, tāpi pariccajitvā aññattha gantuṁ labbhatī"ti[2] evaṁ alajjinīsu dutiyikāgahaṇādīsu saṁvāsāpattiparihārāya nadīpāragamanādigarukāpattiṭṭhānānaṁ anuññātattā tatopi alajjisaṁvāsāpatti eva saddhammaparihānihetuto garukatarāti viññāyati. Na hi lahukāpattiṭṭhānaṁ, anāpattiṭṭhānaṁ vā pariharituṁ garukāpattiṭṭhānavītikkamaṁ ācariyā anujānanti, tathā **asaṁvāsapadassa aṭṭhakathāyaṁ** "sabbehipi lajjipuggalehi samaṁ sikkhitabbabhāvato samasikkhātā nāma. Ettha yasmā sabbepi lajjino etesu kammādīsu saha vasanti, na ekopi tato bahiddhā sandissati, tasmā tāni sabbānipi gahetvā eso saṁvāso nāmā"ti[3] evaṁ lajjīheva ekakammādisaṁvāso vaṭṭatīti pakāsito.

Yadi evaṁ kasmā asaṁvāsikesu alajjī na gaṇitoti? Nāyaṁ virodho, ye gaṇapūrake katvā kataṁ kammaṁ kuppati, tesaṁ pārājikādi-apakatattānaññeva asaṁvāsikatte gahitattā. Alajjino pana pakatattabhūtāpi santi, te ce gaṇapūraṇā hutvā kammaṁ sādhenti, kevalaṁ katvā agatigamanena karontānaṁ āpattikarā honti

1. Vi-Ṭṭha 1. 188-9 piṭṭhesu. 2. Vi-Ṭṭha 1. 238 piṭṭhe. 3. Vi-Ṭṭha 1. 224 piṭṭhe.

sabhāgāpatti-āpannā viya aññamaññaṁ. Yasmā alajjitañca lajjitañca puthujjanānaṁ cittakkhaṇapaṭibaddhaṁ, na sabbakālikaṁ. Sañcicca hi vītikkamacitte uppanne alajjino "na puna īdisaṁ karissāmī"ti cittena lajjino ca honti, tesu ca ye pesalehi ovadiyamānāpi na oramanti, punappunaṁ vītikkamanti, te eva asaṁvasitabbā, na itare lajjidhamme okkantattā. Tasmāpi alajjino asaṁvāsikesu agaṇetvā tapparivajjanatthaṁ sodhetvāva uposathādikaraṇaṁ anuññātaṁ. Tathā hi "pārisuddhiṁ āyasmanto ārocetha, pātimokkhaṁ uddisissāmī"ti-ādinā[1] aparisuddhāya parisāya uposathakaraṇassa ayuttatā pakāsitā, "yassa siyā āpatti so āvikareyya -pa- phāsu hotī"ti[2] evaṁ alajjimpi lajjidhamme patiṭṭhāpetvā uposathakaraṇappakāro ca vutto, "kaccitthaparisuddhā -pa- parisuddhetthāyasmanto"ti[3] ca pārisuddhi-uposathe "parisuddho ahaṁ bhante parisuddhoti maṁ dhārethā"ti[4] ca evaṁ uposathaṁ karontānaṁ parisuddhatā ca pakāsitā, vacanamattena anoramantānañca uposathapavāraṇaṭṭhapanavidhi ca vuttā, sabbathā lajjidhammaṁ anokkamantehi saṁvāsassa ayuttatāya nissayadānaggahaṇapaṭikkhepo, tajjanīyādiniggahakammakaraṇañca ukkhepanīyakammakaraṇena sānuvattakaparisassa alajjissa asaṁvāsikattapāpanavidhi ca vuttā. Tasmā yathāvuttehi suttanayehi, aṭṭhakathāvacanehi ca pakatattehipi apakatattehipi sabbehi alajjīhi ekakammādisaṁvāso na vaṭṭati, karontānaṁ āpatti eva dummaṅkūnaṁ puggalānaṁ niggahatthāyeva sabbasikkhāpadānaṁ paññattattāti niṭṭhamettha gantabbaṁ. Teneva dutiyasaṅgītiyaṁ pakatattāpi alajjino vajjiputtakā yasattherādīhi mahantena vāyāmena saṁghato viyojitā. Na hi tesu pārājikādi-asaṁvāsikā atthi tehi dīpitānaṁ **dasannaṁ vatthūnaṁ**[5] lahukāpattivisayattā.

Tassa pana santiketi mahārakkhitattherassa santike. **Kharapattan**ti kharasaṅkhātaṁ suvaṇṇapatirūpakaṁ vatthu. Dāyakehi asatiyā dinnaṁ rūpiyaṁ tehi puna sakasaññāya gaṇhante adātuṁ, nissaggiyavatthuṁ gaṇhāhīti

---

1. Vi 3. 140 piṭṭhe.
2. Vi 3. 141 piṭṭhe.
3. Vi 1. 158, 283, 293, 381; Vi 2. 226, 238, 272 piṭṭhādīsu.
4. Vi 3. 167 piṭṭhe.
5. Vi 4. 498, 499 piṭṭhesu.

dātuñca na vaṭṭatīti āha **"tava coḷakaṁ passāhī"**ti. Evaṁ vatvāpi pana naṭṭhavatthusmiṁ viya nissajjitabbābhāvepi āpatti desetabbāva. Asatiyāpi hi taṁ vatthuṁ vatthādinā sahatthena gahetvā "idaṁ demī"ti dinnaṁ, tadā pariccāgasabbhāvato dānameva hoti "appagghaṁ dassāmī"ti mahagghassa dāne viya. Paṭiggaṇhantassa ca asatiyā diyyamānatte ñātepi adinnādānaṁ na hoti dāyakehi dinnattā, tasmā rūpiyaṁ nissaggiyameva hoti. Keci pana "īdisaṁ nāma na hoti, teneva cettha 'tava coḷakaṁ passā'ti vuttan"ti vadanti, taṁ no nakkhamati, vīmaṁsitabbaṁ.

586. **Ekaparicchedānī**ti siyā kiriyattaṁ, siyā akiriyattañca sandhāya vuttaṁ. Jātarūparajatabhāvo, attuddesikatā, gahaṇādīsu aññatarabhāvoti imānettha tīṇi aṅgāni.

Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Rūpiyasaṁvohārasikkhāpadavaṇṇanā

587. Navame jātarūpādicatubbidhanissaggiyavatthu idha rūpiyaggahaṇeneva gahitanti āha **"jātarūparajataparivattanan"**ti. **Paṭiggahitaparivattane**ti kappiyavohārena, akappiyavohārena vā paṭiggahitassa rūpiyassa parivattane.

589. Pāḷiyaṁ **ghanakatan**ti iṭṭhakādi. **Rūpiyaṁ nāma satthuvaṇṇo**ti-ādīsu kiñcāpi kevalaṁ rajataṁ na gahitaṁ, tathāpi rūpiyapadeneva taṁ gahitanti daṭṭhabbaṁ. Suddho rūpiyasaṁvohāro eva vuttoti ajjhāharitabbaṁ. **Rūpiye rūpiyasaññī**ti-ādimhi vinicchayaṁ vakkhāmāti pāṭhaseso.

591. Pāḷiyaṁ **rūpiye rūpiyasaññī**ti attanā diyyamānaṁ sakasantakaṁ sandhāya vuttaṁ. **Rūpiyaṁ cetāpetī**ti parasantakaṁ. Esa nayo sesesupi. Tattha arūpiyasaddena dukkaṭavatthumpi saṅgaṇhāti. Pacchime pana tike "arūpiye rūpiyasaññī arūpiyaṁ cetāpeti, āpatti dukkaṭassā"ti iminā nayena sabbattha yojanā veditabbā. Imasmiñca tike arūpiyasaddena kappiyavatthuyeva gahitaṁ, na muttādidukkaṭavatthu ante "pañcannaṁ saha

anāpattī"ti[1] vuttattā. Kiñcāpi dukkaṭavatthu na gahitaṁ, tathāpi dukkaṭavatthunā dukkaṭavatthuṁ, kappiyavatthunā dukkaṭavatthuñca parivattayato dukkaṭaṁ, nayato siddhameva hoti. Tañca dukkaṭavatthumhi tathasaññāya vā atathasaññāya vā vimatiyā vā parivattentassapi hotiyeva acittakattā imassa sikkhāpadassa. **Pañcannaṁ sahā**ti pañcahi sahadhammikehi saha.

Idāni "nissaggiyavatthunā dukkaṭavatthuṁ vā"ti-ādinā vuttassa atthassa pāḷiyaṁ sarūpena anāgatattepi nayato labbhamānataṁ dassetuṁ **"yo hi ayan"**ti-ādi vuttaṁ. Ettha ca yasmā rūpiyena parivattitaṁ arūpiyaṁ nissaṭṭhampi sabbesampi akappiyattā nissaggiyameva na hoti nissajjitvā paribhuñjitabbasseva nissajitabbato, kevalaṁ pana idaṁ chaḍḍetvā pācittiyameva parivattakena desetabbaṁ, tasmā "rūpiye rūpiyasaññī arūpiyaṁ cetāpeti, nissaggitaṁ pācittiyan"ti-ādi tiko bhagavatā na vutto, tīsupi padesu parivattiyamānassa arūpiyattena nissaggiyavacanāyogā rūpiyasseva nissajjitabbato. Rūpiyasseva hi nissaṭṭhassa ārāmikādīhi paṭipajjanavidhi pāḷiyaṁ dassito, na arūpiyassa. Tasmā pācittiyamattasambhavadassanatthameva panettha aṭṭhakathāyaṁ "avuttopi ayaṁ -pa- tiko veditabbo"ti vuttaṁ, na pana tassa vatthuno nissaggiyatādassanatthaṁ. Teneva pattacatukke "na sakkā kenaci upāyena kappiyaṁ kātun"ti-ādi vuttaṁ. Ayaṁ amhākaṁ khanti. **Attano vā hī**ti-ādi dutiyatikānulomeneva tatiyattikassa sijjhanappakāraṁ samatthetuṁ vuttaṁ. Tatrāyaṁ adhippāyo—yasmā hi yathā attano arūpiyena parassa rūpiyaṁ cetāpentassa ekasmiṁ ante rūpiyasambhavato "rūpiyasaṁvohāro kato eva hotī"ti dutiyattiko vutto, evaṁ attano rūpiyena parassa arūpiyaṁ cetāpentassāpi hotīti tatiyo tiko vattabbo bhaveyya, so pana dutiyattikeneva ekato rūpiyapakkhasāmaññena sijjhatīti pāḷiyaṁ na vuttoti. Tattha **ekantena rūpiyapakkhe**ti ekena antena rūpiyapakkhe, "ekato rūpiyapakkhe"ti vā pāṭho.

Idāni dutiyattike arūpiyapadassa atthabhūtesu dukkaṭavatthukappiyavatthūsu dukkaṭavatthunā rūpiyādiparivattane āpattibhedaṁ dassetuṁ

---

1. Ādhunikapotthakesu natthi.

"dukkaṭavatthunā"ti-ādi āraddhaṁ. **Dukkaṭavatthunā dukkaṭavatthun**ti-ādi pana dukkaṭavatthunā parivattanappasaṅge pāḷiyaṁ avuttassāpi atthassa nayato labbhamānataṁ dassetuṁ vuttaṁ. Tattha **iminā**ti rūpiyasaṁvohārasikkhāpadena, tena ca dukkaṭassa acittakatampi dasseti. **Aññatra sahadhammikehī**ti "pañcannaṁ saha anāpattī"ti vacanato vuttaṁ, tenāpi kayavikkayasikkhāpadassa kappiyavatthunissitataṁ eva sādheti. Imaṁ -pa- rūpiyacetāpanañca sandhāya vuttanti pakatena sambandho. **Idhā**ti imasmiṁ sikkhāpade. **Tatthā**ti kayavikkayasikkhāpade[1].

Evaṁ dukkaṭavatthunā rūpiyādiparivattane āpattibhedaṁ dassetvā idāni kappiyavatthunāpi dassetuṁ **"kappiyavatthunā panā"**ti-ādi āraddhaṁ. Tattha **tenevā**ti kappiyavatthunā eva. **"Rūpiyaṁ uggaṇhitvā"**ti idaṁ ukkaṭṭhavasena vuttaṁ. Muttādidukkaṭavatthumpi uggahetvā kāritampi pañcannampi na vaṭṭati eva. **Samuṭṭhāpetī**ti sayaṁ gantvā, "imaṁ kahāpaṇādiṁ kammakārānaṁ datvā bījaṁ samuṭṭhāpehī"ti evaṁ aññaṁ āṇāpetvā vā samuṭṭhāpeti. **Mahā-akappiyo**ti attanāva bījato paṭṭhāya dūsitattā aññassa mūlasāmikassa abhāvato vuttaṁ. So hi corehi acchinnopi puna laddho jānantassa kassacipi na vaṭṭati. Yadi hi vaṭṭeyya, taḷākādīsu viya acchinno vaṭṭatīti ācariyā vadeyyuṁ. **Na sakkā kenaci upāyenā**ti saṁghenissajjanena, corādi-acchindanādinā ca kappiyaṁ kātuṁ na sakkā, idañca tena rūpena ṭhitaṁ, tammūlikena vatthumuttādirūpena ṭhitañca sandhāya vuttaṁ. Dukkaṭavatthumpi hi tammūlikakappiyavatthuñca na sakkā kenaci upāyena tena rūpena kappiyaṁ kātuṁ. Yadi pana so bhikkhu tena kappiyavatthudukkaṭavatthunā puna rūpiyaṁ cetāpeyya, taṁ rūpiyaṁ nissajjāpetvā aññesaṁ kappiyaṁ kātumpi sakkā bhaveyyāti daṭṭhabbaṁ.

Pattaṁ kiṇātīti ettha "iminā kahāpaṇādinā kammārakulato pattaṁ kiṇitvā ehī"ti ārāmikādīhi kiṇāpanampi saṅgahitanti veditabbaṁ. Teneva **rājasikkhāpadaṭṭhakathāyaṁ** "ettakehi kahāpaṇehi sāṭake āhara, ettakehi yāgu-ādīni sampādehīti vadati, yaṁ te āharanti, sabbesaṁ akappiyaṁ. Kasmā? Kahāpaṇānaṁ vicāritattā"ti[2]

1. Vi 1. 349 piṭṭhe.

2. Vi-Ṭṭha 2. 260 piṭṭhe.

vuttaṁ. Iminā pana vacanena yaṁ **mātikāṭṭhakathāyaṁ** rūpiyasaṁvohārasikkhāpadaṁ "anāṇattikan"ti[1] vuttaṁ, taṁ na sameti. Na kevalañca iminā, pāḷiyāpi taṁ na sameti. Pāḷiyañhi nissaṭṭharūpiyena ārāmikādīhi sappiyādiṁ parivattāpetuṁ "so vattabbo 'āvuso imaṁ jānāhī'ti. Sace so bhaṇati 'iminā kiṁ āharīyatū'ti, na vattabbo 'imaṁ vā imaṁ vā āharā'ti. Kappiyaṁ ācikkhitabbaṁ 'sappi vā'ti"ādinā rūpiyasaṁvohāraṁ parimocetvāva vuttaṁ. "Iminā rūpiyena kiṁ āharīyatū"ti pucchanto "imaṁ āharā"ti vuttepi adhikārato "iminā rūpiyena imaṁ āharā"ti bhikkhūhi āṇatto eva hotīti taṁ rūpiyasaṁvohāraṁ parivajjetuṁ "na vattabbo 'imaṁ vā imaṁ vā āharā'ti" paṭikkhepo kato, anāpattivārepi "kappiyakārakassa ācikkhatī"ti na vuttaṁ. **Kayavikkayasikkhāpade**[2] pana tathā vuttaṁ, tasmā idaṁ sāṇattikaṁ kayavikkayameva anāṇattikanti gahetabbaṁ.

Mūlassa anissaṭṭhattāti yena uggahitamūlena patto kīto, tassa mūlassa saṁghamajjhe anissaṭṭhattā, etena rūpiyameva nissajjitabbaṁ, na tammūlikaṁ arūpiyanti dasseti. Yadi hi tena rūpiyena aññaṁ rūpiyaṁ cetāpeyya, taṁ rūpiyasaṁvohārasikkhāpade āgatanayeneva nissajjāpetvā sesehi paribhuñjitabbaṁ bhaveyyāti. **"Mūlassa asampaṭicchitattā"**ti iminā mūlassa gihisantakattaṁ, teneva pattassa rūpiyasaṁvohārānuppannatañca dasseti. Pañcasahadhammikasantakeneva hi rūpiyasaṁvohāradoso. Tattha ca attano santake pācittiyaṁ, itarattha dukkaṭaṁ.

Nissajjīti dānavasena vuttaṁ, na vinayakammavasena. Teneva **"sappissa pūretvā"**ti vuttaṁ. Yaṁ attano dhanena parivatteti, tassa vā dhanassa rūpiyabhāvo, parivattanaparivattāpanesu aññatarabhāvo cāti imānettha dve aṅgāni.

Rūpiyasaṁvohārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 177 piṭṭhe.
2. Vi 1. 351 piṭṭhe.

10. Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā

593-5. Dasame pāḷiyaṁ **jānāhī**ti idāneva upadhārehi, idaṁ pacchā chaḍḍetuṁ na sakkāti adhippāyo. **Iminā**ti bhikkhunā diyyamānaṁ vuttaṁ. **Iman**ti parena paṭidiyyamānaṁ. Sesañātakesu saddhādeyyavinipātasambhavato tadabhāvaṭṭhānampi dassetuṁ **"mātaraṁ pana pitaraṁ vā"**ti vuttaṁ. **Na sakkā taṁ**[1] **paṭikkhipitun**ti ettha yathā rūpiyaṁ bhatakānaṁ datvā assāmikabhūmiyaṁ ayobījasamuṭṭhāpane bhatiyā khaṇantānaṁ santikā gahitabhaṇḍakabhāvepi pācittiyaṁ hoti, evamidhāpīti keci vadanti, taṁ na yuttaṁ. Yañhi assāmikabhūmiṁ khaṇitvā samuṭṭhāpitaṁ ayobījaṁ, taṁ bhatakānaṁ santakaṁ nāma hoti, tadatthañca tesaṁ rūpiyaṁ dentassa rūpiyasaṁvohārova hoti akappiyavohārena rajanacchalli-ādīnaṁ āharāpane kayavikkayo viya, tādisampi parabhaṇḍaṁ idha vatthadhovanādīsu natthi, tasmā aṭṭhakathāpamāṇenevettha pācittiyaṁ gahetabbaṁ.

597. **Puññaṁ bhavissatīti detī**ti ettha sace bhikkhu attano bhaṇḍassa appagghataṁ ñatvāpi akathetvā "idāneva upaparikkhitvā gaṇha, mā pacchā vippaṭisārī hotī"ti vadati, itaro ca attano diyyamānassa mahagghataṁ ajānanto "ūnaṁ vā adhikaṁ vā tumhākamevā"ti[2] datvā gacchati, bhikkhussa anāpatti upanandassa viya paribbājakavatthuggahaṇe. Vippaṭisārissa puna sakasaññāya āgatassa yaṁ adhikaṁ gahitaṁ, taṁ dātabbaṁ. Yena yaṁ parivatteti, tesaṁ ubhinnaṁ kappiyavatthutā, asahadhammikatā, kayavikkayāpajjanañcāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito kosiyavaggo dutiyo.

---

3. Pattavagga 1. Pattasikkhāpadavaṇṇanā

602. Tatiyavaggassa paṭhame **aḍḍhaterasapalā**ti māgadhikāya mānatulāya aḍḍhaterasapalaparimitaṁ udakaṁ gaṇhantaṁ sandhāya vuttaṁ,

---

1. Etaṁ (Sī) 2. Tumhākaṁ demāti (Sī)

tathā parimitaṁ yavamāsādiṁ gaṇhantiṁ sandhāyāti keci. **Ācariyadhammapālattherena** pana "pakaticatumuṭṭhikaṁ kuḍuvaṁ, catukuḍuvaṁ nāḷi, tāya nāḷiyā soḷasa nāḷiyo doṇaṁ, taṁ pana magadhanāḷiyā dvādasa nāḷiyo hontīti vadantī"ti vuttaṁ. **Damiḷanāḷī**ti purāṇanāḷiṁ sandhāya vuttaṁ. Sā ca catumuṭṭhikehi kuḍuvehi aṭṭha kuḍuvā, tāya nāḷiyā dve nāḷiyo magadhanāḷiṁ gaṇhāti. Purāṇā pana "sīhaḷanāḷi tisso nāḷiyo gaṇhātī"ti vadanti, tesaṁ matena magadhanāḷi idāni pavattamānāya catukuḍuvāya damiḷanāḷiyā catunāḷikā hoti, tato magadhanāḷito upaḍḍhañca purāṇadamiḷanāḷisaṅkhātaṁ patthaṁ nāma hoti, etena ca "omako nāma patto patthodanaṁ gaṇhātī"ti pāḷivacanañca sameti, lokiyehipi—

> "Lokiyaṁ magadhañceti, patthadvayamudāhaṭaṁ.
> Lokiyaṁ soḷasapalaṁ, māgadhaṁ diguṇaṁ matan"ti—

evaṁ loke nāḷiyā magadhanāḷi diguṇāti dassitā, evañca gayhamāne omakapattassa ca yāpanamattodanagāhikā ca siddhā hoti. Na hi sakkā aṭṭhakuḍuvato ūnodanagāhinā pattena athūpīkataṁ piṇḍapātaṁ pariyesitvā yāpetuṁ. Teneva **verañjakaṇḍaṭṭhakathāyaṁ**[1] "pattho nāma nāḷimattaṁ hoti ekassa purisassa alaṁ yāpanāya. Vuttampi hetaṁ 'patthodano nāla'mayaṁ duvinnan'ti[2]" vuttaṁ, "ekekassa dvinnaṁ tiṇṇaṁ pahotī"ti ca āgataṁ, tasmā idha vuttanayānusāreneva gahetabbaṁ.

Ālopassa anurūpanti ettha "byañjanassa mattā nāma odanato catutthabhāgo"ti[3] **brahmāyusuttaṭṭhakathāyaṁ** vuttattā ālopassa catutthabhāgameva byañjanaṁ anurūpanti daṭṭhabbaṁ. **Odanagatikānevā**ti odanassa anto eva pavisanasīlāni siyuṁ, attano okāsaṁ na gavesantīti attho. **Nāmamatte**ti "majjhimo patto majjhimomako"ti-ādināmamatte.

607-8. **Evaṁ payoge payoge**ti pariyosānālopajjhoharaṇapayoge payoge, ālope ālopeti attho. **Katvā**ti pākapariyosānaṁ katvā. **Pacitvā ṭhapessāmī**ti kāḷavaṇṇapākaṁ

---

1. Vi-Ṭṭha 1. 144 piṭṭhe. 2. Khu 6. 99 piṭṭhe Jātake. 3. Ma-Ṭṭha 3. 268 piṭṭhe.

sandhāya vuttaṁ. **Chiddan**ti mukhavaṭṭito dvaṅgulassa heṭṭhāchiddaṁ vuttaṁ. Sesaṁ paṭhamakathine vuttanayameva.

Pattasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā

609-613. Dutiye pāḷiyaṁ ahaṁ pattena te bhikkhū santapessāmīti seso. **"Apatto"**ti iminā adhiṭṭhānavijahanampi dasseti. Pañcabandhanepi patte aparipuṇṇapāke patte viya adhiṭṭhānaṁ na ruhati. **"Tipupaṭṭakena vā"**ti vuttattā tambalohādīhi kappiyalohehi ayopattassa chiddaṁ chādetuṁ vaṭṭati. Teneva **"lohamaṇḍalakenā"**ti vuttaṁ. Imasmiṁ sikkhāpade akāḷavaṇṇampi kappiyapattaṁ viññāpentassa āpatti evāti daṭṭhabbaṁ. Adhiṭṭhānupagapattassa ūnapañcabandhanatā, attuddesikatā, akataviññatti, tāya ca paṭilābhoti imānettha cattāri aṅgāni.

Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā

618-621. Tatiye pāḷiyaṁ pilindavacchattherena "na kho mahārāja bhagavatā ārāmiko anuññāto"ti paṭhamaṁ paṭikkhipitvā "anujānāmi bhikkhave ārāmikan"ti puggalānampi ārāmikanāmena dāsaggahaṇe anuññāte eva ārāmikānaṁ gahitattā khettavatthādīni kappiyavohārenapi puggalānaṁ gahetuṁ na vaṭṭati, tathā ananuññātattāti viññāyati. "Khettavatthupaṭiggahaṇā paṭivirato hotī"ti-ādinā[1] hi paṭikkhittesu ekasseva puggalikavasena gahaṇe anuññāte itarītarānaṁ tathā na gahetabbatā siddhāva hoti. Yañca pilindavacchattherena dāyakakulassa dārikāya suvaṇṇamālāvasena tiṇaṇḍupakassa nimmānaṁ, taṁ "anāpatti bhikkhave iddhimassa iddhivisaye"ti[2] vacanato kulasaṅgahādi na hotīti katanti daṭṭhabbaṁ, keci pana "khīṇāsavānaṁ lābhicchāya abhāvato

---

1. Dī 1. 5, 61 piṭṭhesu. 2. Vi 1. 85 piṭṭhe.

kulasaṅgahepi ājīvakopo natthī"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ khīṇāsavānampi ājīvavipattihetūnaṁ piṇḍapātādīnaṁ parivajjetabbato. Vuttañhi dhammasenāpatinā "neva bhindeyyamājīvaṁ, cajamānopi jīvitan"ti[1]. Bhagavatā ca "gāthābhigītaṁ me abhojanīyan"ti-ādi[2] vuttaṁ.

622. **Uggahitakan**ti paribhogatthāya sayaṁ gahitaṁ. **Sayaṁ karotī**ti pacitvā karoti. **Purebhattan**ti tadahupurebhattameva vaṭṭati savatthukapaṭiggahitattā. **Sayaṁkatan**ti khīranavanītaṁ pacitvā kataṁ. **Nirāmisamevā**ti tadahupurebhattaṁ sandhāya vuttaṁ. Ajja sayaṁkataṁ nirāmisameva bhuñjantassa kasmā sāmapāko na hotīti āha **"navanītaṁ tāpentassā**"ti-ādi. **Paṭiggahitehī**ti khīradadhīni sandhāya vuttaṁ. Uggahitakehi kataṁ abbhañjanādīsu upanetabbanti yojanā. **Eseva nayo**ti nissaggiyāpattiṁ sandhāya vuttaṁ. **Akappiyamaṁsasappimhī**ti hatthi-ādīnaṁ sappimhi.

Ettha panāti navanīte viseso atthīti attho. **Dhotaṁ vaṭṭatī**ti[3] dhotameva paṭiggahitumpi na vaṭṭati, itarathā savatthukapaṭiggahitaṁ hotīti therānaṁ adhippāyo.

Mahāsivattherassa pana vatthuno viyojitattā dadhiguḷikādīhi yuttatāmattena savatthukapaṭiggahitaṁ nāma na hoti, tasmā takkato uddhaṭamatthameva paṭiggahetvā dhovitvā, pacitvā vā nirāmisameva katvā paribhuñjiṁsūti adhippāyo, na pana dadhiguḷikādīhi saha vikāle bhuñjiṁsu. Tenāha **"tasmā navanītaṁ paribhuñjantena -pa- savatthukapaṭiggahitaṁ nāma na hotī**"ti. Tattha adhotaṁ paṭiggahetvāpi taṁ navanītaṁ paribhuñjantena dadhi-ādīni apanetvā paribhuñjitabbanti attho. **Khayaṁ gamissatī**ti nirāmisaṁ hoti, tasmā vikālepi vaṭṭatīti attho. **Ettāvatā**ti navanīte laggamattena visuṁ dadhi-ādivohāraṁ aladdhena appamattena dadhi-ādināti attho, etena visuṁ paṭiggahitadadhi-ādīhi saha pakkaṁ savatthukapaṭiggahitasaṅkhyameva gacchatīti dasseti. **Tasmimpī**ti nirāmisabhūtepi. Kukkuccakānaṁ pana ayaṁ adhippāyo—paṭiggahaṇe tāva dadhi-ādīhi asambhinnarasattā bhattena sahitena guḷapiṇḍādi viya savatthukapaṭiggahitaṁ nāma na hoti,

1. Khu 11. 352 piṭṭhe Milindapañhe.
2. Khu 1. 292, 349; Khu 11. 222; Saṁ 1. 175 piṭṭhesu.
3. Vaṭṭissatīti (Syā)

taṁ pana pacantena dhovitvāva pacitabbaṁ, itarathā pacanakkhaṇe paccamānadadhiguḷikādīhi sambhinnarasatāya sāmaṁpakkaṁ jātaṁ, tesu khīṇesu sāmaṁpakkameva hoti, tasmā nirāmisameva pacitabbanti. Teneva **"āmisena saha pakkattā"**ti kāraṇaṁ vuttaṁ.

Ettha cāyaṁ vicāraṇā—savatthukapaṭiggahitattābhāve āmisena saha bhikkhunā pakkassa sayaṁpākadoso vā parisaṅkīyati yāvakālikatā vā, tattha na tāva sayaṁpākadoso ettha sambhavati sattāhakālikattā. Yañhi tattha dadhi-ādi āmisagataṁ, taṁ parikkhīṇanti. Atha paṭiggahitadadhiguḷikādinā saha attanā pakkattā savatthukapakkaṁ viya bhaveyyāti parisaṅkīyati, tadā āmisena saha paṭiggahitattāti kāraṇaṁ vattabbaṁ, na pana pakkattāti. Tathā ca upaḍḍhattherānaṁ matameva aṅgī[1] kataṁ siyā. Tattha ca sāmaṇerādīhi pakkampi yāvakālikameva siyā paṭiggahitakhīrādiṁ pacitvā anupasampannehi katasappi-ādi viya ca, na ca taṁ yuttaṁ, bhikkhācārena laddhanavanītādīnaṁ takkādi-āmisasaṁsaggasambhavena aparibhuñjitabbabhāpasaṅgato. Na hi gahaṭṭhā dhovitvā, sodhetvā vā patte ākirantīti niyamo atthi, aṭṭhakathāyañca "yathā tattha patitataṇḍulakaṇādayo na paccanti, evaṁ -pa- puna pacitvā deti, purimanayeneva sattāhaṁ vaṭṭatī"ti iminā vacanenapetaṁ virujjhati, tasmā idha kukkuccakānaṁ kukkuccuppattiyā nimittameva na dissati. Yathā cettha, evaṁ "lajjī sāmaṇero yathā tattha patitataṇḍulakaṇādayo na paccanti, evaṁ sāmisapākaṁ mocento aggimhi vilīyāpetvā -pa- vaṭṭatī"ti vacanassāpi nimittaṁ na dissati. Yadi hi etaṁ yāvakālikasaṁsaggaparihārāya vuttaṁ siyā, attanāpi tathā kātabbaṁ bhaveyya. Gahaṭṭhehi dinnasappi-ādīsu ca āmisasaṁsaggasaṅkā na vigaccheyya. Na hi gahaṭṭhā evaṁ vilīyāpetvā pana taṇḍulādiṁ apanetvā puna pacanti, apica bhesajjehi saddhiṁ khīrādiṁ pakkhipitvā yathā khīrādi khayaṁ gacchati, evaṁ parehi pakkabhesajjatelādipi yāvakālikameva siyā, na ca tampi yuttaṁ dadhi-ādikhayakaraṇatthaṁ "puna pacitvā detī"ti vuttattā. Tasmā mahāsivattheravāde kukkuccaṁ akatvā adhotampi navanītaṁ tadahupi punadivasādīsupi pacituṁ, taṇḍulādimissaṁ sappi-ādiṁ attanāpi aggimhi vilīyāpetvā parissāvetvā puna takkādikhayatthaṁ pacituñca vaṭṭati.

---

1. Aṅgaṁ (Sī, Ka)

Tattha vijjamānassapi paccamānakkhaṇe sambhinnarasassa yāvakālikassa abbohārikattena savatthukapaṭiggahitapurepaṭiggahitānampi abbohārikatoti niṭṭhamettha gantabbanti. Teneva **"ettāvatā savatthukapaṭiggahitaṁ nāma na hotī"**ti vuttaṁ. Visuṁ paṭiggahitena pana khīrādi-āmisena navanītādiṁ missetvā bhikkhunā vā aññehi vā pakkatelādibhesajjaṁ savatthukapaṭiggahitasaṅkhyameva gacchati tattha paviṭṭhayāvakālikassa abbohārikattābhāvā. Yaṁ pana purepariggahitabhesajjehi appaṭiggahitaṁ khīrādiṁ pakkhipitvā pakkatelādikaṁ anupasampanneheva pakkampi savatthukapaṭiggahitampi sannidhipi na hoti, tattha pakkhittakhīrādikassapi tasmiṁ khaṇe sambhinnarasatāya purepaṭiggahitattāpattito. Sace pana appaṭiggahiteheva, aññehi vā pakkatelādīsupi sace āmisaraso paññāyati, taṁ yāvakālikameva hotīti veditabbaṁ. **Uggahetvā**ti sayameva gahetvā.

Parissāvetvā gahitanti taṇḍulādivigamatthaṁ parissāvetvā, takkādivigamatthaṁ puna pacitvā gahitanti attho. **Paṭiggahetvā ṭhapitabhesajjehī**ti atirekasattāhapaṭiggahitehi, etena tehi yuttampi sappi-ādi atirekasattāhapaṭiggahitaṁ na hotīti dasseti. **Vaddalisamaye**ti vassakālasamaye, anātapakāleti attho.

Nibbaṭṭitattāti yāvakālikavatthuto vivecitattā, etena tele sabhāvato yāvakālikattābhāvaṁ, bhikkhuno savatthukapaṭiggahaṇena yāvakālikattupagamanañca dasseti. **Ubhayampī**ti attanā, aññehi ca kataṁ.

623. **Acchavasan**ti dukkaṭavatthūnaññeva upalakkhaṇanti āha **"ṭhapetvā manussavasan"**ti. **Saṁsaṭṭhan**ti parissāvitaṁ. **Tiṇṇaṁ dukkaṭānan**ti ajjhohāre ajjhohāre tīṇi dukkaṭāni sandhāya vuttaṁ. Kiñcāpi paribhogatthāya vikāle paṭiggahaṇapacanaparissāvanādīsu pubbapayogesu pāḷiyaṁ, aṭṭhakathāyañca āpatti na vuttā, tathāpi ettha āpattiyā eva bhavitabbaṁ paṭikkhittassa karaṇato āhāratthāya vikāle yāmakālikādīnaṁ paṭiggahaṇe viya. Yasmā khīrādiṁ pakkhipitvā pakkabhesajjatele kasaṭaṁ āmisagatikaṁ, tena saha telaṁ paṭiggahetuṁ, pacituṁ vā bhikkhuno na vaṭṭati. Tasmā vuttaṁ **"pakkatelakasaṭe viya kukkuccāyatī"**ti. Sace vasāya saha pakkattā na vaṭṭati, idaṁ kasmā na vaṭṭatīti pucchantā

“bhante -pa- vaṭṭatī”ti āhaṁsu. Thero atikukkuccatāya ca **“etampi āvuso na vaṭṭatī”**ti āha. Roganiggahatthāya eva vasāya anuññātattaṁ sallakkhetvā pacchā **“sādhū”**ti sampaṭicchi.

“Madhukarīhi nāma madhumakkhikāhī”ti idaṁ khuddakabhamarānaṁ dvinnaṁ eva visesananti keci vadanti, aññe pana “daṇḍakesu madhukārikā madhukarīmakkhikā nāma, tāhi saha tisso madhumakkhikājātiyo”ti vadanti. **Bhamaramakkhikā**ti mahāpaṭalakārikā. **Silesasadisan**ti sukkhatāya vā pakkatāya vā ghanībhūtaṁ. **Itaran**ti tanukamadhu.

Ucchurasaṁ upādāyāti nikkasaṭarasassapi sattāhakālikataṁ dasseti “ucchumhā nibbattan”ti pāḷiyaṁ sāmaññato vuttattā. Yaṁ pana **suttantaṭṭhakathāyaṁ** “ucchu ce, yāvakāliko. Ucchuraso ce, yāmakāliko. Phāṇitaṁ ce, sattāhakālikaṁ. Taco ce, yāvajīvako”ti vuttaṁ, taṁ ambaphalarasādimissatāya yāmakālikattaṁ sandhāya vuttanti gahetabbaṁ, avinayavacanattā taṁ appamāṇanti. Teneva **“purebhattaṁ paṭiggahitena aparissāvita-ucchurasenā”**ti-ādi vuttaṁ. **Nirāmisameva vaṭṭati** tattha paviṭṭhayāvakālikassa abbohārikattāti idaṁ guḷe kate tattha vijjamānampi kasaṭaṁ pākena sukkhatāya yāvajīvikattaṁ bhajatīti vuttaṁ. Tassa yāvakālikatte hi sāmaṁpākena purebhattepi anajjhoharaṇīyaṁ siyāti. **“Savatthukapaṭiggahitattā”**ti idaṁ ucchurase cuṇṇavicuṇṇaṁ hutvā ṭhitakasaṭaṁ sandhāya vuttaṁ, tena ca aparissāvitena appaṭiggahitena anupasampannehi kataṁ sattāhaṁ vaṭṭatīti dasseti. **Jhāma-ucchuphāṇitan**ti aggimhi ucchuṁ tāpetvā kataṁ. **Koṭṭita-ucchuphāṇitan**ti khuddānukhuddakaṁ chinditvā koṭṭetvā nippīḷetvā pakkaṁ.

Taṁ tattha vijjamānampi kasaṭaṁ pakkakāle yāvakālikattaṁ vijahatīti āha **“taṁ yuttan”**ti. **Sītodakena katan**ti madhukapupphāni sītodakena madditvā parissāvetvā pacitvā kataṁ, amadditvā katanti keci, tattha kāraṇaṁ na dissati. **Khīrajallikan**ti khīrapheṇaṁ. **Madhukapupphaṁ panā**ti-ādi yāvakālikarūpena ṭhitassapi avaṭṭanakamerayabījavatthuṁ dassetuṁ āraddhaṁ.

Sabbānipīti sappi-ādīni pañcapi. Āhārakiccaṁ karontāni etāni kasmā evaṁ paribhuñjitabbānīti codanāparihārāya bhesajjodissaṁ dassentena tappasaṅgena sabbānipi odissakāni ekato dassetuṁ **"sattavidhaṁ hī"**ti-ādi vuttaṁ. Apakatibhesajjattā vikaṭāni virūpāni visaharaṇato mahāvisayattā mahantāni cāti **mahāvikaṭāni. Upasampadādīnī**ti **ādi**-saddena gaṇaṅgaṇūpāhanādiṁ saṅgaṇhāti.

Adhiṭṭhetīti bāhiraparibhogatthametanti cittaṁ uppādeti, evaṁ paribhoge anapekkhatāya paṭiggahaṇaṁ vijahatīti adhippāyo. Evaṁ aññesupi kālikesu anajjhoharitukāmatāya suddhacittena bāhiraparibhogatthāya niyamepi paṭiggahaṇaṁ vijahatīti idampi visuṁ ekaṁ paṭiggahaṇavijahanakāraṇanti daṭṭhabbaṁ.

625. **Sace dvinnaṁ -pa- na vaṭṭatī**ti ettha pāṭho gaḷito, evaṁ panettha pāṭho veditabbo "sace dvinnaṁ santakaṁ ekena paṭiggahitaṁ avibhattaṁ hoti, sattāhātikkame dvinnampi anāpatti, paribhuñjituṁ pana na vaṭṭatī"ti. Aññathā hi saddappayogopi na saṅgahaṁ gacchati. **"Gaṇṭhipade**pi ca ayameva pāṭho dassito"ti[1] **sāratthadīpaniyaṁ** vuttaṁ. **Dvinnampi anāpattī**ti avibhattattā vuttaṁ. **"Paribhuñjituṁ pana na vaṭṭatī"**ti idaṁ "sattāhaparamaṁ sannidhikārakaṁ paribhuñjitabban"ti vacanato vuttaṁ. **"Yena paṭiggahitaṁ, tena vissajjitattā"**ti iminā upasampannassa dānampi sandhāya "vissajjetī"ti idaṁ vuttanti dasseti. Upasampannassa nirapekkhadinnavatthumhi paṭiggahaṇassa avigatattepi sakasantakatā vigatāva hoti, tena nissaggiyaṁ na hoti. Attanāva paṭiggahitattaṁ, sakasantakattañcāti imehi dvīhi kāraṇehi nissaggiyaṁ hoti, na ekena. Anupasampannassa nirapekkhadāne pana tadubhayampi vijahati, paribhogopettha vaṭṭati, na sāpekkhadāne dānalakkhaṇābhāvato. "Vissajjetī"ti etasmiñca pāḷipade kassaci adatvā anapekkhatāya chaḍḍanampi saṅgahitanti veditabbaṁ. **"Anapekkho datvā"**ti idañca paṭiggahaṇavijahanavidhidassanatthameva vuttaṁ. Paṭiggahaṇe hi vijahite puna paṭiggahetvā paribhogo sayameva vaṭṭissati, tabbijahanañca vatthuno sakasantakatāpariccāgena hotīti, etena ca vatthumhi ajjhoharaṇāpekkhāya sati paṭiggahaṇavissajjanaṁ nāma visuṁ na labbhatīti sijjhati. Itarathā hi "paṭiggahaṇe

1. Sārattha-Ṭī 2. 434 piṭṭhe.

anapekkhova paṭiggahaṇaṁ vissajjetvā puna paṭiggahetvā bhuñjatī"ti vattabbaṁ siyā. **"Appaṭiggahitattā"**ti iminā ekassa santakaṁ aññena paṭiggahitampi nissaggiyaṁ hotīti dasseti.

Evanti "puna gahessāmī"ti apekkhaṁ akatvā suddhacittena pariccattataṁ parāmasati. **Paribhuñjantassa anāpattidassanatthan**ti nissaggiyamūlikāhi pācittiyādi-āpattīti anāpattidassanatthanti adhippāyo. **Paribhoge anāpattidassanatthan**ti ettha pana nissaṭṭhapaṭiladdhassa kāyikaparibhogādīsu yā dukkaṭāpatti vuttā, tāya anāpattidassanatthanti adhippāyo. Sappi-ādīnaṁ paṭiggahitabhāvo, attano santakatā, sattāhātikkamoti imānettha tīṇi aṅgāni.

Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā

628. Catutthe **jeṭṭhamūlapuṇṇamāsiyā -pa- karaṇakkhettañcā**ti paṭhamaddhamāsampi karaṇakkhettaṁ vuttaṁ. Taṁ "katvā nivāsetabban"ti imassa purimaddhamāse vā pacchimaddhamāse vā katvā pacchimamāseva nivāsetabbanti evamatthaṁ gahetvā vuttaṁ nivāsaneyeva āpattiyā vuttattāti. Yaṁ pana **mātikāṭṭhakathāyaṁ** "gimhānaṁ pacchimo māso pariyesanakkhettaṁ, pacchimo addhamāso karaṇanivāsanakkhettampī"ti[1] vuttaṁ, taṁ tasmiṁyeva addhamāse katvā nivāsetabbanti evamatthaṁ gahetvā vuttaṁ. Idha vuttanayeneva atthe gahite virodho natthi.

"Vattabhede dukkaṭan"ti idaṁ vassikasāṭika-adinnapubbe sandhāya vuttaṁ. Tenāha **"ye manussā"**ti-ādi. **Pakatiyā vassikasāṭikadāyakā** nāma saṁghaṁ vā attānaṁ vā appavāretvāva anusaṁvaccharaṁ dāyakā.

630. **"Cha māse parihāraṁ labhatī"**ti etena antovassepi yāva vassānassa pacchimadivasā akatā parihāraṁ labhatīti dīpitaṁ hoti. **Ekamāsan**ti hemantassa pacchimuposathena saha gaṇetvā vuttaṁ. Tasmiṁ

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 182, 183 piṭṭhesu.

uposathadivase eva hi taṁ mūlacīvaraṁ kātabbaṁ, itarathā hi nissaggiyato. **Ekāhadvīhādivasena -pa- laddhā ceva niṭṭhitā cā**ti ettha ekāhānāgatāya vassūpanāyikāya laddhā ceva niṭṭhitā ca dvīhānāgatāya -pa- dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya laddhā ceva niṭṭhitā ca, antovasse vā laddhā ceva niṭṭhitā cāti evamattho daṭṭhabbo. Tattha āsaḷhīmāsassa juṇhapakkhapuṇṇamiyaṁ laddhā, tadaheva rajanakappapariyosānehi niṭṭhitā ca vassikasāṭikā "ekāhānāgatāya vassūpanāyikāya laddhā ceva niṭṭhitā cā"ti vuccati. Eteneva nayena juṇhapakkhassa chaṭṭhiyaṁ laddhā, niṭṭhitā ca "dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya laddhā ceva niṭṭhitā cā"ti vuccati. Yāva paṭhamakattikatemāsipuṇṇamā, tāva laddhā, niṭṭhitā ca "antovasse laddhā ceva niṭṭhitā cā"ti vuccati. Paṭhamakattikatemāsipuṇṇamito paraṁ laddhā ceva niṭṭhitā ca yāva cīvarakālo nātikkamati, tāva anadhiṭṭhahitvāpi ṭhapetuṁ vaṭṭatīti adhippāyo.

Ettha ca "tasmiṁyeva antodasāhe adhiṭṭhātabbā"ti avisesena vuttepi vassānato pubbe ekāhadvīhādivasena anāgatāya vassūpanāyikāya laddhā tehi divasehi dasāhaṁ anatikkamantena vassūpanāyikadivasato paṭṭhāya adhiṭṭhānakkhettaṁ sampattā eva adhiṭṭhātabbā, tato pana pubbe dasāhātikkamena niṭṭhitāpi na adhiṭṭhātabbā adhiṭṭhānassa akhettattā. Tādisā pana vassūpanāyikadivase eva adhiṭṭhātabbā, anadhiṭṭhahato aruṇuggamanena nissaggiyaṁ hoti. Yadi evaṁ "dasāhānāgatāyā"ti iminā kiṁ payojananti ce? Vassānato pubbe eva dasāhe atikkante niṭṭhitā vassūpanāyikadivase eva adhiṭṭhātabbāti dassanatthaṁ vuttaṁ. Tenevāha **"dasāhātikkame niṭṭhitā tadaheva adhiṭṭhātabbā"**ti.

Dasāhe appahonte cīvarakālaṁ nātikkametabbāti temāsabbhantare dasāhe appahonte navāhānāgatāya kattikatemāsipuṇṇamāya sattamito paṭṭhāya laddhā, niṭṭhitā ca cīvarakālaṁ nātikkametabbāti attho. Tathā hi "māso seso gimhānanti bhikkhunā vassikasāṭikacīvaraṁ pariyesitabban"ti pariyesanakkhettaṁ vatvā "vassikasāṭikaṁ vassānaṁ cātumāsaṁ adhiṭṭhātun"ti[1] vuttattā katāyapi

---

1. Vi 3. 411 piṭṭhe.

akatāyapi māsamattaṁ anadhiṭṭhātabbatā siddhā. Yasmā ca akatā vassikasāṭikasaṅkhyaṁ na gacchati, akaraṇañca kenaci vekallena, na anādarena, tasmā cātumāsaṁ akatattā eva parihāraṁ labhati, katā pana adhiṭṭhānakkhette, akatā ca cīvarakāle dasāhaparamasikkhāpadeneva parihāraṁ labhatīti ayamattho labbhati. **Kasmā**ti attano matiyā kāraṇapucchā. **Tasmā**ti vassāneyeva vassikasāṭikāya adhiṭṭhātabbatāvacanato. **"Ticīvaraṁ adhiṭṭhātun"ti** suttaṁ panettha sesacīvarānaṁ evaṁ kālaniyamābhāvaṁ sādhetuṁ uddhaṭaṁ. Na hi tenettha aññaṁ payojanaṁ atthi.

Kadā adhiṭṭhātabbāti-ādikurundivacanenāpi "yadā vā tadā vā adhiṭṭhātuṁ vaṭṭatī"ti idaṁ paṭikkhipitvā dasāhabbhantare eva katāya adhiṭṭhātabbataṁ dasseti.

Pāḷiyaṁ **acchinnacīvarassā**ti-ādīsu acchinnasesacīvarassa naṭṭhasesacīvarassa. Etesañhi asamaye pariyesananivāsanāpattiyā eva anāpatti vuttā. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṁ** "acchinnacīvarassa vā naṭṭhacīvarassa vā anivatthaṁ corā harantīti evaṁ āpadāsu vā nivāsayato ummattakādīnañca anāpattī"ti[1] vuttaṁ, idha pana samantapāsādikāyaṁ ayaṁ nissaggiyā anāpatti pāḷito sayameva sijjhatīti imaṁ adassetvā asijjhamānaṁ naggassa nhāyato dukkaṭāpattiyā eva anāpattiṁ dassetuṁ **acchinnacīvarassā"**ti-ādi vuttanti gahetabbaṁ. Na hi esā anāpatti avutte sijjhatīti. Vassikasāṭikāya attuddesikatā, asamaye pariyesanatā, tāya ca paṭilābhoti imāni tāva pariyesanāpattiyā tīṇi aṅgāni. Nivāsanāpattiyā pana sacīvaratā, āpadābhāvo, vassikasāṭikāya sakabhāvo, asamaye nivāsananti cattāri aṅgāni.

Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 183 piṭṭhe.

5. Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā

631. Pañcame **yampi -pa- acchindī**ti ettha yaṁ te ahaṁ cīvaraṁ adāsiṁ, taṁ "mayā saddhiṁ pakkamissatī"tisaññāya adāsiṁ, na aññathāti kupito acchindīti evaṁ ajjhāharitvā yojetabbaṁ.

633. **Ekaṁ dukkaṭan**ti yadi āṇatto avassaṁ acchindati, āṇattikkhaṇe pācittiyameva. Yadi na acchindati, tadā eva dukkaṭanti daṭṭhabbaṁ. **Ekavācāya sambahulā āpattiyo**ti yadi āṇatto anantarāyena acchindati, āṇattikkhaṇeyeva vatthugaṇānāya pācittiya-āpattiyo payogakaraṇakkhaṇeyeva āpattiyā āpajjitabbato, cīvaraṁ pana acchinneyeva nissaggiyaṁ hoti. Yadi so na acchindati, āṇattikkhaṇe ekameva dukkaṭanti daṭṭhabbaṁ. Evaṁ aññatthāpi īdisesu nayo ñātabbo.

635. **Upajjhaṁ gaṇhissatī**ti sāmaṇerassa dānaṁ dīpeti, tena ca sāmaṇerakāle datvā upasampannakāle acchindatopi pācittiyaṁ dīpeti. "Bhikkhussa sāmaṁ cīvaraṁ datvā"ti idaṁ ukkaṭṭhavasena vuttaṁ. **Āharāpetuṁ pana vaṭṭatī**ti kamme akate bhatisadisattā vuttaṁ. Vikappanupagapacchimacīvaratā, sāmaṁ dinnatā, sakasaññitā, upasampannatā, kodhavasena acchindanaṁ vā acchindāpanaṁ vāti imānettha pañca aṅgāni.

Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

636. Chaṭṭhe vītavītaṭṭhānaṁ yasmiṁ caturassadārumhi paliveṭhenti, tassa **turī**ti nāmaṁ. Vāyantā tiriyaṁ suttaṁ pavesetvā yena akoṭentā vatthe ghanabhāvaṁ āpādenti, taṁ **"veman"**ti vuccati.

"Itarasmiṁ tatheva dukkaṭan"ti iminā vāyituṁ āraddhakālato paṭṭhāya yathāvuttaparicchedaniṭṭhiteyeva dukkaṭampi hoti, na tato pubbe vāyanapayogesūti dasseti.

Tante ṭhitaṁyeva adhiṭṭhātabbanti ettha ekavāraṁ adhiṭṭhite pacchā vītaṁ adhiṭṭhitagatikameva hoti, puna adhiṭṭhānakiccaṁ natthi. Sace pana antarantarā dasā ṭhapetvā visuṁ visuṁ saparicchedaṁ vītaṁ hoti, paccekaṁ adhiṭṭhātabbamevāti daṭṭhabbaṁ. Ettha ca kappiyasuttaṁ gahetvā aññātaka-appavāritenāpi akappiyatantavāyena "suttamatthi, vāyanto[1] natthī"ti-ādipariyāyamukhena vāyāpentassa anāpatti. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṁ**[2] "vāyāpeyyā"ti padassa "cīvaraṁ me āvuso vāyathāti akappiyaviññattiyā vāyāpeyyā"ti attho vutto, evaṁ vadanto akappiyatantavāyena vāyāpeti nāma, nāññathā.

640. **Anāpatti cīvaraṁ sibbetun**ti-ādīsu iminā sikkhāpadeneva anāpatti, akataviññattipaccayā pana dukkaṭamevāti vadanti. Akappiyasuttatā, attuddesikatā, akappiyatantavāyena akappiyaviññattiyā vāyāpananti imānettha tīṇi aṅgāni.

Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā

642. Sattame **"kiñcimattaṁ anupadajjeyyā"**ti idaṁ payogabhedadassanaṁ, dānaṁ panettha aṅgaṁ na hoti. Teneva tassa **vibhaṅge** "antamaso dhammampi bhaṇatī"ti vuttaṁ. Sesamettha uttānameva. Aññātaka-appavāritānaṁ tantavāye upasaṅkamitvā vikappamāpajjanatā, cīvarassa attuddesikatā, tassa vacanena suttavaḍḍhanaṁ, cīvarapaṭilābhoti imānettha cattāri aṅgāni.

Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vāyāpentā (Sī), vāyāpento (Ka)
2. Kaṅkhā-Ṭṭha 184 piṭṭhe.

8. Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

646. Aṭṭhame chaṭṭhiyaṁ uppannacīvarassa ekādasamāruṇo cīvarakāle uṭṭhātīti āha **"chaṭṭhito paṭṭhāyā"**ti-ādi, tena ca "dasāhānāgatan"ti vuttattā pañcamito paṭṭhāya puṇṇamito pubbe dasasu aruṇesu uṭṭhitesupi cīvaraṁ nissaggiyaṁ na hoti. Puṇṇamiyā saha ekādasa divasā labbhantīti ettakameva iminā sikkhāpadena laddhaṁ, chaṭṭhito paṭṭhāya uppannaṁ sabbacīvaraṁ paṭhamakathinasikkhāpadavaseneva yāva cīvarakālaṁ nissaggiyaṁ na hotīti dasseti.

650. Idāni paṭhamakathinādisikkhāpadehi tassa tassa cīvarassa labbhamānaṁ parihāraṁ idheva ekato sampiṇḍetvā dassento **"atirekacīvarassā"**ti-ādimāha. "Anatthate kathine ekādasadivasādhiko māso, atthate kathine ekādasadivasādhikā pañca māsā"ti ayameva pāṭho pāḷiyā sameti. Keci pana "dasadivasādhiko māso, dasadivasādhikā pañca māsāti pāṭhena bhavitabban"ti vadanti, taṁ na yuttaṁ, aññathā "navāhānāgatan"ti vattabbato. Yaṁ panettha **mātikāṭṭhakathāyañ**ca "kāmañcesa 'dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretabban'ti imināva siddho, aṭṭhuppattivasena pana apubbaṁ viya atthaṁ dassetvā sikkhāpadaṁ ṭhapitan"ti[1] likhanti, taṁ pamādalikhitaṁ "pavāraṇamāsassa juṇhapakkhapañcamito paṭṭhāya uppannassa cīvarassa nidhānakālo dassito hotī"ti[1] vuttattā. Imameva ca pamādalikhitaṁ gahetvā **bhadantabuddhadattācariyena** ca "parihārekamāsova, dasāhaparamo mato"ti-ādi[2] vuttanti gahetabbaṁ.

Accekacīvarasadise aññasminti pubbe adhiṭṭhite uppannakālākārādi[3] sādisena accekacīvarasadise aññasmiṁ cīvare accekacīvarasaññāya cīvarakālaṁ atikkametīti attho. Tenevettha dukkaṭaṁ, anāpatti ca vuttā, itarathā tīsupi padesu pācittiyasseva vattabbato. Anaccekacīvarampi hi cīvarakālaṁ atikkamayato pācittiyameva accekacīvarattike viyāti daṭṭhabbaṁ, vikappanupagapacchimappamāṇassa accekacīvarassa attano

---

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 187 piṭṭhe. 2. Vinayavinicchaye. 3. Uppannakārākālādi (Sī)

santakatā, dasāhānāgatāya kattikatemāsipuṇṇamāya uppannabhāvo, anadhiṭṭhita-avikappitatā, cīvarakālātikkamoti imānettha cattāri aṅgāni.

Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā

652-3. Navame antarantarā gharametthāti **antaragharan**ti gāmo vuttoti āha **"antogāme"**ti. "Paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharatī"ti[1] imassa vibhaṅge "upasampajjan"ti sānusāraṁ uddhaṭaṁ. Taṁ sandhāyāha **"upasampajjanti-ādīsu viyā"**ti. **Tassāpī**ti "vutthavassānan"ti vibhaṅgapadassapi. **Vutthavassānan**ti ca niddhāraṇe sāmivacanaṁ, etena ca purimasikkhāpade anatthatakathinānaṁ kathinamāsepi asamādānacāro na labbhatīti siddhaṁ hoti, itarathā sikkhāpadasseva niratthakattāti daṭṭhabbaṁ.

Parikkhepārahaṭṭhānatoti ettha gāmapariyante ṭhitagharūpacārato paṭṭhāya eko leḍḍupāto parikkhepārahaṭṭhānaṁ nāma. **Visuddhimagge**pi "aparikkhittassa paṭhamaleḍḍupātato paṭṭhāyā"ti[2] vuttaṁ. **Ta**nti taṁ paṭhamasenāsanādiṁ. **Majjhimanikāyaṭṭhakathāyaṁ** pana vihārassapi gāmasseva upacāraṁ nīharitvā ubhinnaṁ leḍḍupātānaṁ antarā minitabbanti vuttaṁ.

"Kosambiyaṁ aññataro bhikkhu gilāno hotī"ti āgatattā **"kosambakasammuti anuññātā"**ti vuttaṁ. **"Ayañca pacchimadisaṁ gato hotī"**ti iminā antaraghare cīvaraṁ nikkhipitvā tasmiṁ vihāre vasantassa sakalampi cīvaramāsaṁ vippavasituṁ vaṭṭati, tato aññattha gamanakicce sati vihārato bahi chārattaṁ vippavāso anuññātoti dīpeti. Tenāha **"senāsanaṁ āgantvā sattamaṁ aruṇaṁ uṭṭhāpetun"**ti-ādi. **Vasitvā**ti aruṇaṁ uṭṭhāpetvā. **Tatthevā**ti tasmiññeva gataṭṭhāne. Aṅgāni panettha aṭṭhakathāyameva vuttāni.

Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Abhi 2. 274 piṭṭhe. 2. Visuddhi 1. 70 piṭṭhe.

10. Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā

660. Dasame **ropitamālavacchato**ti kenaci niyametvā ropitaṁ sandhāya vuttaṁ. Anocitaṁ milāyamānaṁ ocinitvā yattha katthaci pūjetuṁ vaṭṭati. **Ṭhitaṁ disvā**ti sesakaṁ gahetvā ṭhitaṁ disvā. **Yattha icchatha, tattha dethā**ti ettha niyametvā "asukassa dehī"ti vuttepi doso natthi "tumhākaṁ ruciyā"ti vuttattā. Saṁghe pariṇatabhāvo, taṁ ñatvā attano pariṇāmanaṁ, paṭilābhoti imānettha tīṇi aṅgāni.

Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito pattavaggo tatiyo.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṁ

Tiṁsakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Paṭhamo bhāgo niṭṭhito.

Vimativinodanīṭīkāya paṭhamabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā